

UNIVERZITET U BEOGRADU

FAKULTET POLITIČKIH NAUKA

Dražan R. Bojić

**SLABA DRŽAVA I TRGOVINA LJUDIMA
U BOSNI I HERCEGOVINI**

doktorska disertacija

Mentor:

dr Dragan R. Simić, redovni profesor

Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka

Beograd, 2020.

UNIVERZITET U BEOGRADU

FAKULTET POLITIČKIH NAUKA

Dražan R. Bojić

**SLABA DRŽAVA I TRGOVINA LJUDIMA
U BOSNI I HERCEGOVINI**

doktorska disertacija

Mentor:

dr Dragan R. Simić, redovni profesor

Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka

Beograd, 2020.

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF POLITICAL SCIENCES

Dražan R. Bojić

**WEAK STATE AND TRAFFICKING IN
HUMAN BEINGS IN BOSNIA AND
HERZEGOVINA**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2020.

Mentor:

dr Dragan R.Simić, redovni profesor
Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka

Članovi komisije:

dr Dragan Simeunović, redovni profesor
Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka

dr Svetlana Stanarević, vanredni profesor
Univerzitet u Beogradu – Fakultet bezbednosti

Datum odbrane doktorske disertacije:

SLABA DRŽAVA I TRGOVINA LJUDIMA U BOSNI I HERCEGOVINI

Rezime: U nauci o međunarodnim odnosima i političkim naukama država zauzima značajno mjesto a u teorijskim diskursima pojavljuje su u različitim ulogama, od uloge referentnog objekta i subjekta bezbjednosti pa do uloge opasnosti koja predstavlja izvor bezbjednosnih prijetnji. Tema ove disertacije odnosi se na ispitivanje odnosa države Bosne i Hercegovine prema trgovini ljudima kao bezbjednosnoj prijetnji (2004-2013). Osnovna pretpostavka od koje se polazi jeste da, država Bosna i Hercegovina kao slaba država pogoduje za razvijanje i širenje trgovine ljudima, i glavni cilj rada usmjeren je na objašnjenje na koji način slabost države stvara te uslove. Kao osnov za istraživanje korištene su relevantne teorijske postavke koje ukazuju da, slabe države sa post-konfliktnim kontekstom u kojima nema unutrašnjeg političkog konsenzusa i gdje nije uspješno izvršena obnova državnih institucija, pogoduju za širenje transnacionalnih bezbjednosnih prijetnji – trgovine ljudima. U disertaciji su ponuđeni argumenti koji opisu karakteristike slabosti države, njihove uzročnosti, i predviđanje mogućih pravaca budućeg kretanja Bosne i Hercegovine. U proučavanju su korišteni empirijski podaci i građa domaćih i međunarodnih subjekata te je realizovan naučni intervju sa relevantnim ekspertima i profesionalcima, nakon čega su, putem saznanjog procesa, izvedeni nalazi i zaključci u pogledu određenja slabosti, odnosno krhkosti države Bosne i Hercegovine.

Ključne riječi: trgovina ljudima, slaba država, žrtva trgovine ljudima, politički sistem, krhka država, krivično gonjenje, sudska praksa.

Naučna oblast: političke nauke

Uža naučna oblast: međunarodne studije

UDK broj: 343.431(497.6)“2014/201

WEAK STATE AND TRAFFICKING IN HUMAN BEINGS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract: In the science on international relations and political science, the state has a significant position, whereas in theoretical discourses, it appears in different roles: from the role of reference object and security subject to the role of danger representing the source of security threats. The topic of this dissertation refers to studying the relations of the state of Bosnia and Herzegovina towards trafficking in human beings as a security threat (2004-2013). The primary hypothesis to start from is that the state of Bosnia and Herzegovina, as a weak state, favors the development and expansion of trafficking in human beings. The main aim of the paper is directed towards providing an explanation on how does the weakness of a state creates conditions for spreading the aforementioned criminal offence. As a basis for the study, the relevant theoretical hypotheses were used pointing to the fact that weak states with post-conflict context, in which there is no political consensus and where reconstruction of state institutions was not successfully completed make a favorable environment for spreading transnational security threats, such as trafficking in human beings. The dissertation offers the arguments describing the characteristics of a weak state, their causes, and predicting the possible directions of future movement of Bosnia and Herzegovina. For the purpose of this paper, the empirical information was used, as well as materials from domestic and international subjects. Additionally, scientific interviews with relevant experts and professionals were realized, and finally, the findings and conclusions were drawn regarding the definition of weakness or the fragility of the state of Bosnia and Herzegovina.

Key words: trafficking in human beings, weak state, victim of human trafficking, political system, fragile state, criminal prosecution, court practice.

Scientific field: political science

Specialized scientific field: international studies

UDC. No.: 343.431(497.6)“2014/2013” (043.3)

SADRŽAJ:

1.	U
VOD	1
2.	M
ETODOLOŠKI PRISTUP PREDMETU ISTRAŽIVANJA.....	4
2.1.	P
redmet disertacije	4
2.2.	C
ilj disertacije.....	7
2.2.1.....	N
aučni ciljevi.....	7
2.2.2.....	D
ruštveni ciljevi	9
2.3.	H
ipoteza	10
2.3.1.....	O
pšta hipoteza	10
2.3.2.....	P
rva posebna hipoteza.....	10
2.3.3.....	D
ruga posebna hipoteza.....	11
2.3.4.....	T
reća posebna hipoteza	12
2.3.5.....	Č
etvrta posebna hipoteza.....	12
2.3.6.....	P
eta posebna hipoteza	12
2.4.	M
etode koje se primjenjuju u istraživanju	13

3.	S
	AVREMENE TEORIJE BEZBJEDNOSTI I MEĐUNARODNIH ODNOSA.....	16
3.1.	R
	ealizam i bezbjednost.....	18
3.2.	L
	iberalizam i bezbjednost.....	32
3.3.	K
	ritički pristupi u studijama bezbjednosti.....	38
4.	T
	EORIJSKI PRISTUP O TRGOVINI LJUDIMA.....	55
4.1.	E
	timološko značenje trgovine ljudima.....	55
4.2.	P
	ojam ropstva i eksploatacije kao osnove fenomena trgovine ljudima.....	56
4.3.	I
	storijski osvrt nastanka trgovine ljudima.....	58
4.4.	D
	efinicija trgovine ljudima.....	60
4.5.	F
	aze trgovine ljudima.....	74
4.6.	O
	blici trgovine ljudima.....	77
4.7.	T
	rgovina ljudima i ilegalne migracije (krijumčarenje ljudi).....	81
5.	T
	EORIJSKI KONCEPTI DRŽAVE U TEORIJI MEĐUNARODNIH ODNOSA („jake“, „slabe“, „neuspjele“, „krhke“, „urušene“ države).....	83
6.	D
	RŽAVA BOSNA I HERCEGOVINA NAKON SFRJ – uređenje, sastav i nadležnosti ⁹⁷	
6.1.	B
	osna i Hercegovina od Kutiljerovog plana do Ženevskog i Njujorškog sporazuma	102

6.2.	O
	pšti okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini – Dejtonski sporazum	106
6.2.1.	P
	olitički sistem na državnom nivou u Bosni i Hercegovini.....	111
6.2.2.	P
	olitički sistem Republike Srpske	116
6.2.3.	P
	olitički sistem Federacije Bosne i Hercegovine.....	121
6.2.3.1.	P
	olitički sistem Kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine.....	126
6.2.4.	P
	olitički subjektivitet Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine	127
6.3.	N
	ormativna inkriminacija trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini	131
6.3.1.	Normativna uređenost trgovine ljudima na nivou BiH....	132
6.3.2.	N
	ormativna uređenost trgovine ljudima na nivou Republike Srpske.....	138
6.3.3.	N
	ormativna uređenost trgovine ljudima na nivou Federacije BiH.....	140
6.3.4.	N
	ormativna uređenost trgovine ljudima u Brčko Distriktu BiH	140
6.4.	B
	ezbjednosni i tužilački organi u borbi protiv trgovine ljudima u BiH	142
6.4.1.	B
	ezbjednosni i tužilački subjekti na nivou BiH	143
6.4.2.	B
	ezbjednosni i tužilački subjekti u Republici Srpskoj	144
6.4.3.	B
	ezbjednosni i tužilački subjekti u Federaciji Bosne i Hercegovine	145
6.4.4.	T
	užilaštvo i policija Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine	146

7.	B
	OSNA I HERCEGOVINA I TRGOVINA LJUDIMA U PERIODU OD 2004. DO 2013. GODINE.....	148
7.1.	S
	ubjekti u sistemu borbe protiv trgovine ljudima i zaštite žrtava trgovine ljudima u BiH	148
7.2.	P
	oložaj Bosne i Hercegovine u procesu trgovine ljudima – zemlja izvora, tranzita i destinacije	160
7.3.	I
	dentifikacija i zaštita žrtava trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini.....	166
7.4.	K
	rivično gonjenje trgovaca ljudima u Bosni i Hercegovini i sudska praksa.....	189
8.	K
	ARAKTERISTIKE SLABOSTI – KRHKOSTI BOSNE I HERCEGOVINE I NJIHOVA TEORIJSKA PREPOZNATLJIVOST	218
8.1.	O
	bilježja slabosti Bosne i Hercegovine u borbi protiv trgovine ljudima	219
8.1.1.	N
	eharmonizovana krivično-pravna legislativa.....	219
8.1.2.	I
	nstitucionalna disfunkcionalnost	220
8.1.3.	S
	laba i nekonvencionalna zaštita žrtava trgovine ljudima.....	223
8.1.3.1.	Z
	birni prikazi istraživačkih podataka koji se odnose na identifikaciju žrtava trgovine ljudima za period od 2004. do 2013. godine	228
8.1.4.	S
	laba i nekonzistentna krivično pravna praksa.....	230
8.1.4.1.	Z
	birni prikaz istraživačkih podataka za oblast krivičnog gonjenja i sudske prakse u slučajevima trgovine ljudima za period od 2004. do 2013. godine.....	233

8.2.	Prepoznate uzročnosti koje generišu slabosti BiH u borbi protiv trgovine ljudima	236
8.3.	Bosna i Hercegovina u okvirima slabe ili krhke države?	244
9.		Z
	AKLJUČAK.....	249
10.....		L
	ITERATURA	259
	PRILOG	

SPISAK TABELA:

Tabela 1. Razlike između neorealizma i neoklasičnog realizma.....	a
Tabela 2. Prikaz broja identifikovanih žrtava trgovine ljudima u 2004. godini po starosnoj strukturi i zemlji porijekla.....	b
Tabela 3. Struktura krivičnih djela, podnesenih izvještaja o počinjenom krivičnom djelu (krivičnih prijava), trgovaca ljudima i struktura žrtava trgovine ljudima obuhvaćenih tim krivičnim predmetima	c

SPISAK SLIKA:

Slika 1. Fotografija stranice sa originalnim potpisima potpisnika Dejtonskog Sporazuma	a)
Slika 2. Rute trgovine ljudima unutar i izvan BiH u 2004.godini	b)

SPISAK GRAFIKONA:

Grafikon 1. Prikaz identifikovanih žrtava u 2004. godini po zemlji porijekla izraženo u procentu i broju.....	(a)
Grafikon 2. Prikaz identifikovanih žrtava u 2004. godini po državi porijekla izraženo u broju.....	(b)
Grafikon 3. Prikaz identifikovanih žrtava trgovine ljudima u 2005. godini po zemlji porijekla izraženo u broju i procentu.....	(c)

- Grafikon 4. Broj identifikovanih žrtava trgovine ljudima u 2006. godini po zemlji porijekla izraženo u broju i procentu. (d)
- Grafikon 5. Prikaz identifikovanih žrtava u 2006. godini po porijeklu i starosnoj dobi izraženo u broju i procentu. (e)
- Grafikon 6. Prikaz identifikovanih žrtava trgovine ljudima u 2007. godini po zemlji porijekla izraženo u broju i procentu. (f)
- Grafikon 7. Prikaz identifikovanih žrtava trgovine ljudima u 2007. godini po porijeklu i starosnoj dobi izraženo u broju. (g)
- Grafikon 8. Prikaz identifikovanih žrtava trgovine ljudima u 2008. godini po zemlji porijekla izraženo u broju. (h)
- Grafikon 9. Prikaz identifikovanih žrtava trgovine ljudima unutar BiH u 2008. godini po starosnoj dobi izraženo u broju. (i)
- Grafikon 10. Prikaz identifikovanih žrtava u 2009.godini po starosnoj dobi i rodu izraženo u broju. (j)
- Grafikon 11. Prikaz identifikovanih žrtava u 2009.godini po zemlji porijekla izraženo u broju i procentu. (k)
- Grafikon 12. Prikaz identifikovanih žrtava u 2010.godini po starosnoj dobi i rodnoj pripadnosti izraženo u broju. (l)
- Grafikon 13. Prikaz identifikovanih žrtava u 2010.godini po zemlji porijekla izraženo u broju i procentu. (m)
- Grafikon 14. Prikaz broja identifikovanih žrtava u 2011.godini po rodnoj pripadnosti i starosnoj dobi izraženo u broju. (n)
- Grafikon 15. Prikaz broja identifikovanih žrtava u 2011.godini po vrsti eksploatacije i polu izraženo u broju. (o)
- Grafikon 16. Prikaz broja identifikovanih žrtava u 2011.godini po zemlji porijekla izraženo u broju i procentu. (p)
- Grafikon 17. Prikaz broja identifikovanih žrtava u 2012.godini po zemlji porijekla izraženo u broju i procentu (q)
- Grafikon 18. Prikaz broja identifikovanih žrtava u 2012.godini po rodnoj pripadnosti i starosnoj dobi izraženo u broju. (r)
- Grafikon 19. Prikaz broja identifikovanih žrtava u 2012.godini po vrsti eksploatacije i polu izraženo u broju. (s)

- Grafikon 20. Prikaz broja identifikovanih žrtava u 2013.godini po rodnoj pripadnosti i starosnoj dobi izraženo u broju i procentu..... (t)
- Grafikon 21. Prikaz broja identifikovanih žrtava u 2013.godini po rodnoj pripadnosti i starosnoj dobi izraženo u broju..... (u)
- Grafikon 22. Prikaz broja identifikovanih žrtava po vrsti eksploatacije, polu i starosnoj dobi izraženo u broju. (v)
- Grafikon 23. Prikaz krivičnog gonjenja i sudske prakse u 2004.godini izraženo u broju.... (w)
- Grafikon 24. Prikaz stanja iz oblasti krivičnog gonjenja i sudske prakse u 2005.godini izraženo u broju. (x)
- Grafikon 25. Prikaz stanja iz oblasti krivičnog gonjenja i sudske prakse u 2006.godini izraženo u broju. (y)
- Grafikon 26. Prikaz stanja iz oblasti krivičnog gonjenja i sudske prakse u 2007.godini izraženo u broju. (z)
- Grafikon 27. Prikaz stanja iz oblasti krivičnog gonjenja i sudske prakse u 2008.godini izraženo u broju.(aa)
- Grafikon 28. Prikaz stanja iz oblasti krivičnog gonjenja i sudske prakse u 2009.godini izraženo u broju. (bb)
- Grafikon 29. Prikaz stanja iz oblasti krivičnog gonjenja i sudske prakse u 2010.godini izraženo u broju. (cc)
- Grafikon 30. Prikaz stanja iz oblasti krivičnog gonjenja i sudske prakse u 2011.godini izraženo u broju. (dd)
- Grafikon 31. Prikaz stanja iz oblasti krivičnog gonjenja i sudske prakse u 2012.godini izraženo u broju.(ee)
- Grafikon 32. Prikaz stanja iz oblasti krivičnog gonjenja i sudske prakse u 2013.godini izraženo u broju. (ff)
- Grafikon 33. Prikaz ukupnog broja identifikovanih žrtava za period 2004 do 2013. godine izraženo u broju. (gg)
- Grafikon 34. Prikaz ukupnog broja identifikovanih žrtava po starosnoj dobi za period 2004 do 2013. godine izraženo u broju. (hh)
- Grafikon 35. Grafički prikaz identifikovanih žrtava po zemlji porijekla za period 2004 – 2013. godine. (ii)
- Grafikon 36. Prikaz ukupnog broja identifikovanih žrtava po zemlji porijekla za period

- 2004 do 2013. godine izraženo u broju i procentu. (jj)
- Grafikon 37. Prikaz odnosa identifikovanih žrtava domaćih i iz inostranstva za period
2004-2013. godine izraženo u broju. (kk)
- Grafikon 38. Prikaz ukupnog broja identifikovanih žrtava po vrsti eksploatacije za period
2011 do 2013. godine izraženo u broju. (ll)
- Grafikon 39. Prikaz ukupnog broja podnesenih izvještaja o otkrivanju krivičnog djela u
vezi trgovine ljudima za period 2004 do 2013. godine izraženo u broju. (mm)
- Grafikon 40. Prikaz ukupnog broja prijavljenih osumnjičenih lica u vezi trgovine ljudima
za period 2004 do 2013. godine izraženo u broju. (nn)
- Grafikon 41. Prikaz broja naređenih i ukupno sprovedenih istraga u vezi trgovine ljudima
za period 2004 do 2013. godine izraženo u broju. (oo)
- Grafikon 42. Prikaz ukupnog broja podignutih optužnica u vezi trgovine ljudima za period
2004 do 2013. godine izraženo u broju. (pp)
- Grafikon 43. Prikaz ukupnog broja izrečenih presuda u vezi trgovine ljudima za period
2004 do 2013. godine izraženo u broju. (qq)
- Grafikon 44. Prikaz rejtinga BiH na skali krhkih država po osnovu izvedenog indeksa za
svih dvanaest indikatora, izraženo u broju indeksa. (rr)
- Grafikon 45. Prikaz rejtinga BiH na skali krhkih država samo po osnovu jednog
indikatora (bezbjednosni aparat), izraženo u broju indeksa. (ss)

1.

UVOD

U nauci o međunarodnim odnosima i političkim naukama, bezbjednost ima značajnu ulogu, ako ne i glavnu, u smislu koncepta koji se sagledava i analizira u situacijama kada je neophodno da se ukaže na egzistencijalnost određenog fenomena, odnosno problema, koji zaslužuje pažnju u prepoznavanju prijetnje koja je od interesa za nacionalnu, regionalnu ili globalnu bezbjednost. U tim analizama i diskursima država zauzima ključno mjesto ali koja se posmatra u različitim hipotetičkim okvirima. S jedne strane, država se posmatra u ulozi objekta (*ono što je ugroženo*) i subjekta (*onaj ko štiti*) bezbjednosti, dok se s druge strane, država posmatra u potpuno suprotnom kontekstu koji ju svrstava u ulogu opasnosti (*ono što ugrožava bezbjednost*) gdje se pojavljuje kao izvor nebezbjednosti za svoje građane. Ovaj drugi pristup, meritum svoje percepcije usmjerava na prepoznavanju države koja je zbog svojih određenih slabosti i nedostataka ranjivija na savremene i globalne bezbjednosne prijetnje (nevojne), nego na tradicionalno posmatrane prijetnje, odnosno vojne, čime država ulazi u korelaciju sa tim prijetnjama i stiče ulogu jednog od izvora prijetnji po svoju bezbjednost i bezbjednost svojih građana.¹

Kao jedna u nizu i već odavno prepoznatih savremenih i globalnih bezbjednosnih prijetnji jeste i fenomen trgovina ljudima, čija suštinska obilježja i geografski domet djelovanja predstavljaju prijetnju po nacionalnu i međunarodnu bezbjednost. Odnosno, prisustvo ovog fenomena predstavlja kršenje osnovnih ljudskih prava i sloboda prema ljudskim bićima bez obzira na starosnu dob i rodnu pripadnost, kroz različite oblike zlostavljanja i eksploatacije, kako unutar granica jedne države tako i preko nacionalnih granica.

Bosna i Hercegovina danas nosi sa sobom status postkonfliktnog konteksta i zemlje u razvoju. Taj status proizilazi još iz prošlog vijeka devedesetih godina u vremenu kada su se unutar Bosne i Hercegovine odvijali ratni sukobi u periodu 1991. do 1995. godine, koji je okončan potpisivanjem Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini u decembru 1995. godine a koji definiše i sam Ustav Bosne i

¹ O relevantnim teorijama i teorijskim diskursima čiji je akcenat usmjeren na bezbjednost i ulogu države, svakako će detaljnije i opširnije biti prikazano u disertaciji.

Hercegovine po kojem se određuje sastav i uređenje države, kakvu je imamo i danas. Nakon toga, na scenu su stupili procesi normalizacije odnosa unutar države i naponi u obnovi postojećih i izgradnji novih institucija s ciljem uspostavljanja pravne države i vladavine prava. U Bosni i Hercegovini prvi tragovi trgovine ljudima se javljaju odmah nakon završetka rata, koji su najviše bili izraženi u prisustvu prostitucije u noćnim klubovima i barovima gdje su eksploatisane djevojke i žene, uglavnom, iz zemalja istočne Evrope. Svakako, to je bila posledica djelovanja kriminalnih grupa koje su svoje uporište našli u razorenoj zemlji poslije rata koja nije imala uređeno zakonodavstvo koje bi pratilo savremenu međunarodnu legislativu i borbu protiv tog fenomena, i koja je, s druge strane, imala urušene institucije. U periodu poslije, postojeći oblici trgovine ljudima su se suzbijali ali i pojavljivali novi pojavni oblici sa savremenim načinom izvršenja (*modus operandi*) tog zločina, koji su za sobom ostavljali veliki broj eksploatisanih ili smrtno stradalih žrtava trgovine ljudima koje su bile porijeklom iz Bosne i Hercegovine ali i iz drugih zemalja Evrope i svijeta. Takav status Bosne i Hercegovine imao je negativan trend kako na nacionalnom nivou tako i u međunarodnim odnosima.

Iz svega gore navedenog, javlja se opravdana zainteresovanost da se analizira i pokuša identifikovati veza između države Bosne i Hercegovine i fenomena trgovine ljudima koji egzistira na tom području, čemu je, prije svega, prethodilo određivanje pretpostavke koja se odnosi na sposobnost države posmatrane u terminima jake/snažne države (engl. *strong states*), slabe države (engl. *weak states*), neuspjele države (engl. *failed states*), krhke države (engl. *fragile states*) i urušene države (engl. *collapsed states*). Osnovna hipoteza disertacije polazi od toga da je Bosna i Hercegovina slaba država koja predstavlja pogodno tlo za opstanak i širenje trgovine ljudima, i osnovni odgovor koji se očekivao na ovo pitanje jeste taj, da se na osnovu istraživačkog perioda od 2004. do 2013. godine pokušaju identifikovati i objasniti slabosti koje Bosnu i Hercegovinu determinišu kao slabu državu u borbi protiv ovog fenomena.

Posmatrajući disertaciju po ključnim konturama, sastoji se od teorijskog dijela, glavnog istraživačkog dijela, i završnog zaključka.

Teorijski dio disertacije sadrži teorijske pristupe i diskurse iz oblasti savremenih teorija bezbjednosti i međunarodnih odnosa, trgovine ljudima, i koncepta države u

međunarodnim odnosima. U ovom dijelu predstavljeni su bitni teorijski okviri koji nam govore o poimanju, shvatanju i određenju predmeta ovog istraživanja, u prvom redu, države i trgovine ljudima. Takođe, iz svih prikazanih pristupa i teorija, akcentovan je osnovni teorijski pristup za koji se autor opredijelio u ovom radu ali i druge teorijske pretpostavke koje su bile od koristi za teorijsku provjerljivost i određivanje polaznih premisa koje su bile neophodne kako bi se došlo do zaključka.

U glavnom dijelu rada izvršen je osvrt na državu Bosnu i Hercegovinu u periodu nakon SFRJ, koju je pratio ratni sukob a gdje je se pažnja posvetila na sagledavanju svih mirovnih procesa između zaraćenih stranaka koji su sprovedeni s ciljem okončanja rata, kao i na poteškoće koje su onemogućavale ranije postizanje mira, a čija priroda je, pod pretpostavkom, doživjela svoj kontinuum i u periodu poslije gdje se prožima i u istraživačkom periodu. Nakon tog perioda, akcenat je posvećen prikazu političkog sistema, odnosno konstelacije Bosne i Hercegovine koji je uspostavljen na temelju Ustava, odnosno Okvirnog sporazuma za mir, s ciljem prepoznavanja određenih slabosti u samoj ustavnoj arhitekturi. Zatim, predmet analize i sagledavanja je bila i normativna uređenost trgovine ljudima u državi kao i bezbjednosne i tužilačke institucije, kroz sagledavanja sveukupne mjesne i stvarne nadležnosti i njihove sveukupne funkcionalnosti. Na osnovu dostupne naučne, istraživačke i empirijske građe predstavljeni su pokazatelji koji nam govore o položaju Bosne i Hercegovine u procesu trgovine ljudima, identifikaciji i zaštiti žrtava trgovine ljudima, krivičnom gonjenju i sudskoj praksi prema trgovcima ljudima. Na kraju glavnog dijela rada konstatovane su prepoznate slabosti koje karakterišu Bosnu i Hercegovinu kao slabu državu i uzročnosti koje doprinose tim slabostima, ali i istraživački nalaz koji nam govori da se ova država više kreće u okvirima krhke države.

Na kraju, u zaključku je predstavljeno završno sagledavanje na osnovu rezultata istraživanja i prethodno postavljene hipoteze, a koji nam govori o uzročno-posledičnim vezama između ključnih faktora koji doprinose postojećem stanju Bosne i Hercegovine u segmentu borbe protiv trgovine ljudima. Takođe, zaključak sadrži i segment prognostike koji nam govori o potencijalnim koracima koji bi mogli dovesti do neutralizacije postojećih bezbjednosnih slabosti koje su na sceni u državi, u domenu

politike borbe protiv trgovine ljudima, ali i u svim drugim sverama društvenog i političkog djelovanja države.

2. METODOLOŠLI PRISTUP PREDMETU ISTRAŽIVANJA²

2.1. Predmet disertacije

Predmet ove disertacije je država Bosna i Hercegovina (BiH) u kontekstu „slabe države“ koja kao takva pogoduje za razvijanje i širenje transnacionalnih bezbjednosnih prijetnji, u ovom slučaju *trgovine ljudima*. Pretpostavke od kojih se polazi jeste da, država BiH kao slaba država pogoduje za razvijanje i širenje trgovine ljudima na nacionalnom i međunarodnom nivou, i glavni cilj rada jeste da se objasni na koji način slabost države BiH stvara te uslove. Odgovor koji autor nudi u ovom radu je na nivou loše zakonodavne, izvršne i sudske politike koja se primjenjuje protiv fenomena trgovine ljudima, a kao uzrok takvog generisanog stanja, prepoznaje se u poslijeratnoj konstrukciji BiH kojom je uspostavljena politička konstelacija i struktura današnje zemlje BiH. Hipoteza se bazira na teorijskim postavkama koje ukazuju da slabe države sa post-konfliktnim kontekstom u kojima nije uspješno izvršena obnova državnih institucija, pogoduju za širenje transnacionalnih bezbjednosnih prijetnji – trgovine ljudima. Odnosno, u odmjeravanju kapaciteta slabe države i političke volje-predanosti države da stvarno isporuči tekovine koje daju efikasnost države i kao osnovna i polazna teorija jeste da je BiH u statusu države koja je „*bez volje i bez načina-puta*“.³ Istraživanje se realizuje na području BiH za vremenski period od 2004 – 2013. godine.

Naime, u okviru prepoznatih transnacionalnih bezbjednosnih prijetnji, posebno mjesto zauzima *fenomen trgovina ljudima*,⁴ „koja je već odavno u svijetu prepoznata

² Dio teksta ovog poglavlja preuzet je iz sadržaja autorove skice doktorske disertacije koja je dostavljena Fakultetu političkih nauka a na koju je od strane Univerziteta u Beogradu, Odlukom broj:61206-3381/2-17 od 10.10.2017. godine data saglasnost na prijedlog teme doktorske disertacije pod nazivom „Slaba država i trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini“.

³ Patrick, Stewart, „Failed States and Global Security: Empirical Questions and Policy Dilemmas“, *International Studies Review*, Vol.9, no.4, p.650-651.

⁴ „U izvještaju FBI-ja od 25.06.2012. godine objavljena je trodnevna akcija u SAD koja je rezultirala spašavanjem 79 djece i hapšenjem 104 svodnika (trgovaca ljudima) koji su nevine žrtve prisiljavali na prostituciju. Operacija „Cross Country 6“ realizovana je kroz tri dana, a u njoj je učestvovalo više od 2.500 državnih, lokalnih i federalnih policijskih službenika. Akcija je sprovedena u 57 gradova širom zemlje. Djeca koja su spašena iz ruku trgovaca ljudima bila su redom maloljetna, u dobi između 13 i 17 godina. U većini slučajeva djeca koja su bila držana u ropstvu i prisiljavana na prostituciju bila su iz

kao globalni fenomen i veoma opasan oblik organizovanog kriminala i smatra se jednom od tri najprofitabilnije kriminalne aktivnosti, uz trgovinu drogom i ilegalnu trgovinu oružjem. Funkcioniše na principu ponude i potražnje. S jedne strane, nezaposlenost, siromaštvo, socijalna isključenost, *ratovi*, politička nestabilnost, porodično nasilje, diskriminacija utiču na ljude da, u potrazi za boljim životom ili čak samo u borbi za opstanak, potraže posao, nastave školovanje ili izgrade život u nekom drugom gradu ili zemlji. S druge strane, u eri globalizacije, u razvijenim i bogatijim zemljama postoji rastuća potražnja za jeftinim proizvodima, jeftinim radom, jeftinim uslugama. Potaknute ekonomskim nejednakostima, visokim postotkom nezaposlenosti i/ili lošim društvenim stanjem u zemljama iz kojih dolaze, osobe koje pripadaju socijalno ugroženim kategorijama bivaju privučene mogućnošću ostvarenja bolje budućnosti i obmanute obećanjima o dobro plaćenim poslovima u bogatijim zemljama. Međutim, te osobe završe u uslovima ropstva ili pokornosti i bivaju podvrgnute ozbiljnom fizičkom i mentalnom nasilju radi eksploatacije kroz prostituciju, prinudni rad, radi izuzimanja ljudskih organa, i druge slične prinudne aktivnosti. Svake godine identifikuje se zabrinjavajući broj žrtava trgovine ljudima među kojima su djeca (novorođena pa do granice punoljetstva, prim.aut.), žene i muškarci⁵. „Prema podacima Kancelarije Ujedinjenih nacija za Drogu i Kriminal (UNODC-United Nations Office on Drugs and Crime) u 2011 godini, bilo je 2,4 miliona identifikovanih žrtava trgovine ljudima (ne uzimajući u obzir tamnu brojku, prim.aut.). U istom izvještaju navodi se da je godišnja zarada 32 milijarde dolara od strane beskrupuloznih kriminalaca koji koriste mreže trgovine ljudima, a gdje su dvije, od svake tri žrtve, žene“⁶.

ugroženih porodica ili su živjela na ulici. Sve što takva djeca traže su topli obrok i nekoga ko će brinuti o njima. Nažalost, često završe u rukama seksualnih „predatora“, izjavio je izvršni pomoćnik FBI-ja **Kevin Perkins**. Iako su spasili čak 79 djece, FBI ne može garantovati da se iste žrtve neće ponovo naći u lancu prostitucije“. Izvor: „Report of Operation Cross Country- Nationwide Sweep Recovers Child Victims of Prostitution“, Federal Bureau of Investigation (FBI), Washington, D.C., 25.06.2012. Dostupno preko: <http://www.fbi.gov/news/stories/2012/june/nationwide-sweep-recovers-child-victims-of-prostitution>, (Pristupljeno 24.07.2012).

⁵ „Trgovina ljudima-priručnik za novinare“, *ASTRA-Akcija protiv trgovine ljudima*, Beograd,2008,str.9-10.

⁶ Yuri Fedotov, šef Kancelarije UN za drogu i kriminal -UNODC, predstavio je izvještaj stanja o trgovini ljudima na jednodnevnoj sednici Skupštine. Dostupno preko:

U početnoj fazi prepoznavanja trgovine ljudima, kao opasnog oblika organizovanog kriminala, BiH je ocjenjena kao zemlja tranzita prema zapadnoj Evropi, ali i zemlja destinacije za žrtve trgovine ljudima iz zemalja srednje i jugoistočne Evrope. BiH je zemlja postkonfliktnog konteksta, koja ima veliku ratom ugroženu populaciju, i druge ranjivosti, što je u dosadašnjim diskursima prepoznavano kao pogodno tlo za trgovinu ljudima. Trgovina ljudima u BiH se povremeno prikazuje, i to najčešće od strane NVO (domaćih ili stranih nevladinih organizacija) kroz određene preventivne aktivnosti i statističko izvještavanje. Međutim, ono što je nejasno i nedovoljno istraženo jeste uloga i efikasnost institucija na prepoznavanju i efikasnom kažnjavanju trgovine ljudima, što predstavlja jedan od glavnih indikatora ovog istraživanja.

Zatim, u BiH nije prisutna jasna zakonska konceptualizacija za adekvatnu zaštitu one ljudske populacije koja je već prepoznata da su najčešće predmet trgovanja ljudima (maloljetne ženske osobe, osobe sa slabom porodičnom i socijalnom anamnezom, osobe sa invaliditetom, djeca poginulih boraca). Primjera radi, u 2012 godini BiH je u izvještaju Stejt Departmenta o borbi protiv trgovine ljudima degradirana sa nivoa 1. na nivo 2., zbog toga što se „Vlada BiH“⁷ ne pridržava u cijelosti minimalnih standarda za eliminaciju trgovine ljudima u skladu sa američkim *Zakonom o zaštiti žrtava trgovine ljudima i nasilja* iz 2000-te godine, a što može dovesti do određenih sankcija od strane SAD prema BiH, osim sankcija koje su humanitarnog karaktera. U izvještaju se kritika odnosi na neaktivnosti Vlade BiH u donošenju i harmonizaciji preporučenih relevantnih zakona (nedovoljno krivično gonjenje trgovaca ljudima, nefinansiranje organizacija i ustanova koje se bave prevencijom i zaštitom žrtava...) a što sve ima za posledicu širenje trgovine ljudima u BiH kroz različite oblike (prostitucija, prosjačenje, prisilni rad i ropstvo,...).

Takođe, i od strane drugih relevantnih subjekata kao što su Ujedinjene nacije - UN, Evropska komisija, Međunarodna organizacija rada - IOL, Međunarodna

<http://usatoday30.usatoday.com/news/world/story/2012-04-03/human-trafficking-sex> UN/53982026/1. (Pristupljeno 8.6.2014).

⁷ U izvještaju se primjenjuje termin „Vlada BiH“. Međutim, u BiH ne postoji vlada kao izvršna vlast, već Savjet Ministara BiH koji nema ulogu vlade, odnosno vrši samo dužnosti kao vladine funkcije, što predstavlja jedan od potencijalnih argumenata da BiH u svojim današnjim okvirima nema dovoljnu snagu i unutrašnju volju da se pokaže kao zemlja sa punim unutrašnjim konsenzusom u pogledu stvaranja, održavanja i jačanja BiH kao jedinstvene države, a time i bezbjednosne politike.

organizacija za migracije – IOM, BiH se u kontinuitetu ocjenjuje u negativnom kontekstu kao područje koje je pogodno za širenje trgovine ljudima na području države ali i prema drugim susjednim državama.

Naime, tek 2003. godine donošenjem Krivičnog zakona u BiH po prvi put se definiše trgovina ljudima kao krivično djelo, unutar čega su inkrimisana određena bića krivičnog djela u skladu sa međunarodno-pravnom praksom. Međutim, ni taj korak ne dovodi do poboljšanja stanja, iz razloga, što je taj zakon primjenjiv samo za izvršne i sudske organe koji su na nivou države BiH, dok za izvršne i sudske organe na nivou entiteta (Republika Srpska, Federacija BiH-FBiH), Brčko Distrikta, i 10 kantona u FBiH taj zakon nije nadležan, tj. tu se primjenjuju različiti i neharmonizovani zakoni. Takav odnos je za trgovce ljudima (domaće i strane) stvorio prostor i uslove da u jednom području jedne države mogu trgovati ljudima jer im ne prijete iste zakonske sankcije kao na drugim područjima BiH. To zajedno dovodi do sve većeg broja zlostavljanja i trgovanja ljudskim žrtvama u BiH, koje obično nestaju ili budu identifikovani u trećim zemljama. Takvo stanje, opravdano može stvarati veliku slobodu i prostor za domaće i međunarodne trgovce ljudima u BiH koji su izvršili zlostavljanje i eksploataciju velikog broja maloljetnih i punoljetnih žrtava trgovine ljudima (domaćih i stranih).

Dakle, predmet istraživanja obuhvata zemlju Bosnu i Hercegovinu sa postojećim mehanizmima u borbi protiv trgovine ljudima.

2.2. Cilj disertacije

Obzirom da će se sadržaj ove disertacije ogledati u jednom teorijskom ali i empirijskom (praktičnom) prikazu, realizacijom ovog istraživanja nastojaće se postići *naučni i društveni ciljevi*.⁸

2.2.1. Naučni ciljevi

Imajući u vidu, da je cilj ovog istraživanja da se objasni šta je to što državu BiH čini slabom državom te koja je uzročno-posledična veza, koja kao takva pogoduje opstanku i širenju trgovine ljudima na nacionalnom i međunarodnom nivou, opravdano

⁸ Slavomir Milosavljević, Ivan Radosavljević, *Osnovi metodologije političkih nauka*, Službeni Glasnik, Beograd, 2000, str.433-434.

se može reći da su naučni ciljevi ove disertacije *naučna deskripcija* i *naučno objašnjenje*.

Naučnom deskripcijom se u istraživanju nastoji opisati kako, zapravo, izgleda politička konstelacija i struktura „države-zemlje“ BiH danas na svim njenim nivoima (nivo države tj. zajedničkih organa, entitetski nivo, kantoni, Brčko Distrikt.), te da se opiše pravna-ugovorna arhitektura na kojoj je uređena i uspostavljena današnja BiH.

Takođe, opisuje se i proces donošenja političkih odluka u BiH kojima se uređuje zakonodavna, izvršna i sudska vlast u BiH kao i odluke kojima se definiše doseg i nadležnost tih vlasti. I kao odraz faktičkog stanja, pristupi će se opisivanju stanja trgovine ljudima za istraživački vremenski period.

Osim naučne deskripcije, cilj je da se prikažu i određena naučna objašnjenja kojim se nastoji odgovoriti na neka od ključnih pitanja koja obuhvataju suštinu istraživanja. Neka od važnijih pitanja su sledeća:

- Da li se i zbog čega „Dejtonski mirovni sporazum“ može smatrati da je izvor postojanja današnje nestabilne, nefunkcionalne, i ranjive države Bosne i Hercegovine uopšte, a što se u konačnici negativno reflektuje i na fenomen trgovine ljudima?
- Da li „Dejtonski mirovni sporazum“ može predstavljati određen potencijal ili osnov za izgradnju novog konsocijalnog ili drugog odgovarajućeg političkog sistema u Bosni i Hercegovini, koji bi nastao saglašnošću domaćih državotvornih subjekata?
- Koji su razlozi zbog nepostojanja političkog konsenzusa u BiH u pogledu izgradnje funkcionalne zakonodavne, sudske i izvršne strukture, kojom bi se neutralizovala slabost države?
- Kako postojeći politički sistem u Bosni i Hercegovini pruža prostor za opstanak i širenje trgovine ljudima (i drugih transnacionalnih prijetnji) na prostoru te države?
- Zbog čega i kako BiH kao slaba država širi nebezbednost na međunarodnom nivou?

2.2.2. Društveni ciljevi

Ovo istraživanje pored naučnih rezultata, odnosno ciljeva, pružaće i određen stepen društvene opravdanosti koja će se ogledati u pružanju mogućnosti praktičnog primjenjivanja ovog istraživanja.

Država Bosna i Hercegovina se, s jedne strane, doživljava kao uspješna međunarodna misija koja je realizovana učešćem međunarodnog faktora jer je dovela do uspostavljanja dijaloga i potpisivanja mirovnog sporazuma u Dejtonu, odnosno Parizu.

Dok s druge strane, ta se država smatra neuspjehom jer je navedenim mirovnim sporazumom samo okončan rat, što se pozitivno doživljava, dok današnje stvarno unutrašnje stanje države preživljava samo na osnovu konstantnog prisustva međunarodnog faktora koji svakodnevno dobija ulogu međunarodnog intervencionizma prema određenim političkim frakcijama unutar BiH, što opravdano govori da opstanak takve države nije obećavajući jer ne postoji unutrašnji dijalog i spremnost za nešto takvo. Dakle, o pitanju države Bosne i Hercegovine postoje određene debate i diskursi u vezi stvarnog uzroka koji je doveo do takvog statusa države, kako unutar zemlje tako i šire, ali bez konkretnog naučnog ukazivanja ili transparentnog prikazivanja tog uzroka od strane političke prakse (pre svega, međunarodnog faktora).

Shodno tome, društvena primjena ovog istraživanja sastoji se u tome, što dobijene rezultate istraživanja mogu iskoristiti zainteresovane strane (koji se bave ovom materijom) za bolje i konkretnije upoznavanje fenomena slabe države koja korelira sa tansnacionalnim bezbjednosnim prijetnjama, odnosno trgovinom ljudima. Posebno se omogućava bliže upoznavanje sa novijim „identitetom“ slabe države („*slabe države bez volje i bez načina-puta*“), za razliku od tradicionalnih i uobičajenih uzroka koje karakterišu slabu državu, što možda može predstavljati novinu u nauci ali i u praksi. S druge strane, društveni doprinos ove disertacije koja će predstavljati novije, ako ne i prvo naučno istraživanje koje se bavi složenošću BiH na primjeru fenomena trgovine ljudima, sastoji se u tome što će nastojati pružiti *de facto* i *de jure* argumente koji predstavljaju hronologiju nastanka slabosti države. Ti argumenti mogu imati praktičnu upotrebljivost za pojedince, grupe ili organizacije koje su dio političkog života u Bosni i

Hercegovini, ali i za one faktore (izvan granica BiH) koje imaju, ili mogu imati, uticaj i ulogu u političkom i društvenom životu BiH.

2.3. Hipoteze

2.3.1. Opšta hipoteza

Opšta hipoteza se sastoji u sledećem: U Bosni i Hercegovini je na sceni slaba država koja pogoduje opstanku i širenju trgovine ljudima – transnacionalnih bezbjednosnih prijetnji. Ta slabost države u BiH ogleda se kroz neharmonizovane i nefunkcionalne izvršne institucije koje se odnose na trgovinu ljudima (nedefinisane nadležnosti, različitost zakona i krivičnih sankcija, nedostatak krivičnog gonjenja trgovaca ljudima, slaba zaštita žrtava, neprihvatljive sudske presude...), i koje kao takve, državu BiH čine slabom što djeluje povoljno na trgovinu ljudima. Meritum te slabosti može se prepoznati u nefunkcionalnoj posleratnoj strukturi BiH nastaloj na „Dejtonskom sporazumu“ koja se sastoji od dva entiteta (Republika Srpske i Federacija BiH sa 10 Kantona) i Brčko Distrikta, i koju od njenog nastanka, obilježavaju razni unutrašnji antagonizmi između svih strana (nacionalni, religijski...).

Takav unutrašnji nesklad u političkom sistemu, onemogućuje postizanje konsenzusa u BiH u pogledu zajedničke politike vezane za uspostavljanje jedinstvenih zakonodavnih okvira, a time i izvršnih institucija, kojim bi se uspostavila funkcionalna vladavina prava i funkcionalnost institucija na čitavoj teritoriji BiH. Takva država („slaba država bez volje i bez načina-puta“), stvara povoljne uslove za unutrašnji opstanak i širenje trgovine ljudima ali i prijetnju na regionalnom, odnosno međunarodnom nivou.

2.3.2. Prva posebna hipoteza

Nefunkcionalan institucionalni sistem - U Bosni i Hercegovini je prisutan neskladan i nefunkcionalan institucionalni sistem za borbu protiv trgovine ljudima, što za posledicu ima jačanje prisutnosti trgovine ljudima i sve veću eksploataciju i zlostavljanje žrtava trgovine ljudima, na šta država nema dovoljnu snagu da se suprostavi. Taj negativan trend se ogleda u neharmonizaciji domaćih unutrašnjih i međunarodnih pravnih akata, slabosti institucija koje bi trebale da se na području cijele

BiH bore protiv trgovine ljudima i da zaštite žrtve, te u neprihvatljivom i minimalnom stepenu krivičnog gonjenja i sudske prakse.

Odnosno, taj sistem se ogleda u negativnom interinstitucionalnom odnosu unutar BiH, na relaciji entiteta (Republike Srpske i Federacije BiH) i nivoa državne vlasti (zajedničkih institucija u BiH), jer su novoizgrađene zajedničke institucije na državnom nivou, koje su dosad izgrađene, slabe ili su potpuno neizgrađene u odnosu na već ranije postojeće izgrađene institucije u entitetima. Snaga entitetskih tijela u BiH je dosta *de facto* institucionalizovanija i jača, dok se *de jure* nastoji „stvoriti“ takva jačina za zajedničke institucije na nivou BiH.⁹

Sve to zajedno onemogućava usvajanje i izgradnju jedinstvenih i funkcionalnih zakonodavnih, izvršnih i sudskih organa koji bi imali ingerencije na području cijele države, čime bi cjelokupno faktičko stanje u BiH postalo funkcionalnije.

2.3.3. Druga posebna hipoteza

Osporavanje zemlje iznutra - Bosna i Hercegovina je u postkonfliktnom kontekstu u kojem je nastala i u kojem egzistira. Taj kontekst nosi sa sobom jednu decentralizovanu i nefunkcionalnu zemlju bez političkog konsenzusa između svih strana u BiH, zbog prisustva antagonizma (nacionalnog, vjerskog, političkog) koji je iste ili slične prirode kao i neposredno prije započinjanja rata u BiH. Takav odnos u BiH još od njenog stvaranja, ne dozvoljava postojanje, čak ni dijaloga, a niti dogovora oko osnovnih vitalnih pitanja (Ustava) a samim tim i oko obnavljanja i fomiranja novih funkcionalnih državnih institucija kroz zakonodavnu, sudsku i izvršnu vlast.

⁹ Kao dodatni argument, potrebno je naglasiti da se ova vrsta institucionalne argumentacije na primjeru BiH može ocjeniti kao slična sa institucionalnim uzročnim segmentima u američkoj politici koje je prepoznao Greg Parsons (Craig Parsons). „On je objasnio loše koordinisano stanje u američkoj federalnoj vladi u kasnom 20 stoleću, i našao je uzrok u tom lošem institucionalnom nasleđu iz preindustrijske Amerike. Američki Ustav je stvorio jednu Uniju sa visoko decentralizovanim institucijama koje su kao nacija povezane samo sudovima i političkim partijama. Čak i političke partije su bile takođe visoko decentralizovane i imale su korjenje u lokalnim političkim mašinerijama. Kako se industrijalizacija ubrzavala nakon Građanskog rata, SAD su se suočile sa velikim brojem raznih pritisaka za veći centralni administrativni kapacitet. Biznismeni su htjeli da pređu iz državnih tržišta na nacionalno tržište, građani su zahtjevali da regulatorne moći imaju isti neki domet kao i učesnici u tržištu. Konflikt između klasa je narastao do nekog nacionalnog nivoa, i u suštini zemlja se generalno suočila sa pritiscima da osnuje nacionalnu (federalnu) vojsku. Ipak, odgovori amerikanaca su bili ograničeni ranijim institucionalnim odabirima. Političke partije su već tada imale interesne grupe u lokalnim plijenovima decentralizovanog sistema i politička elita se borila da blokira rast centralne administracije“. Craig Parsons, *How to Map Arguments in Political Science*, Oxford University Press, New York, 2007, pp. 17-18.

2.3.4. Treća posebna hipoteza

Dejtonski mirovni sporazum kao nenamjeravan uzrok današnjeg stanja u BiH - Skoriji temelj i izvor koji generiše *današnje* slabosti države Bosne i Hercegovine datira iz XIX vijeka, potpisivanjem i prihvatanjem *Dejtonskog mirovnog sporazuma*. Dejtonski sporazum se pojavljuje kao sinteza višegodišnjeg pregovaračkih procesa i arbitriranja međunarodne zajednice. Naime, međunarodna zajednica i svjet su imali volju i želju da se građanski rat u BiH završi, i u tome se i uspjelo. Mirovni sporazum je potpisan od strane svih zaraćenih strana uz prisustvo zemalja članica garanta kao *ad hoc* rješenje kako bi se obustavilo ratno nasilje. Tim sporazumom se i uspjelo, rat je zaustavljen i formirana je „država – zemlja“ koja je, čini se, po prvi put na ovim prostorima formirana sa takvom organizacionom i političkom konstelacijom (Kantoni, Entiteti, Distrikt, Republika, Država).

Međutim, tim sporazumom je rat zaustavljen ali nije predviđeno formiranje i uspostavljanje funkcionalnih institucija u BiH koje će imati pune ingerencije na unutrašnjem i međunarodnom nivou. Iz takvog početka, danas imamo u BiH raznolikost u uspostavljanju i funkcionisanju razno-raznih institucija u BiH u vezi bezbjednosne politike, odnosno trgovine ljudima, a u kojima su funkcije i nadležnosti isprepleteni do te mjere, da je funkcionalnost i efikasnost u čitavom sistemu nejednaka i nefunkcionalna.

2.3.5. Četvrta posebna hipoteza

Neophodnost rekonstrukcije, uređenja i uspostavljanja nove „pravne države – državnih jedinica“ - Neutralizacija slabosti države Bosne i Hercegovine u borbi protiv trgovine ljudima, kao i uopšte u njenom funkcionisanju i postojanju na nacionalnom i međunarodnom nivou, moguća je i vidljiva kroz rekonstrukciju, obnovu i *de facto* uspostavljanje funkcionalnih zakonodavnih, izvršnih i sudskih organa na geografskoj teritoriji BiH, koji će počivati na temelju saglasnosti konstitutivnih unutrašnjih političkih subjekata u BiH, odnosno na temelju njihove saglasnosti o osnovnim pitanjima postojanja i funkcionisanja države i društva, bez zavisnosti ili uticaja međunarodnog faktora.

2.3.6. Peta posebna hipoteza

Unutrašnji konsenzus i dijalog u BiH kao uslov za neutralizaciju slabosti države - U perspektivi, unutrašnji konsenzus između konstitutivnih političkih i odlučujućih subjekata u Bosni i Hercegovini u pogledu funkcionalne budućnosti uopšte, a time i po pitanju trgovine ljudima, teško je ostvariv. Razlog tome, nalazi se u daljoj prošlosti koja se odnosi na teritoriju današnje Bosne i Hercegovine, a koja je i u prisustvu poslednjih međunarodnih i svjetskih arbitraža i kreiranja političko-pravnog koncepta kroz Dejtonski sporazum zadržala svoje korjenje i ulogu u destabilizaciji političkog sistema u BiH.

Ta sadašnjost se, u današnjem primjeru BiH može prevazići samo u uslovima kada se između unutrašnjih konstitutivnih subjekata postigne saglasnost u vezi jednog, od moguća dva presudna pitanja, a to je: „da li se u okvirima današnje države BiH prvo formirala država a posle toga nastale etničke nacije u BiH ili su se prije nastanka današnje države BiH prvo formirale etničke nacije a nakon toga je nastala današnja BiH?“. ¹⁰ Fokus ove hipoteze se ogleda u tome, da je veoma teško očekivati usaglašavanje u vezi bilo kojeg od ovih pitanja, jer bi se prihvatanjem i priznanjem nekog od pitanja, uvijek jedna strana u BiH osjetila poraženom, i nestalom po određenom pitanju (gubitak unitarizacije zemlje, nestanak entiteta, gubitak nacionalnog i vjerskog identiteta...). Jedna od strana u BiH teži da svoj etnički status dovede u vodeći položaj na način što će posredstvom određenog demokratskog mehanizma dobiti prevlast u političkom sistemu ili društvu (a time i unitarizaciju zemlje). Druga strana teži da svoj status vidi u jakoj decentralizaciji BiH sa ulogom konstitutivnog i ravnopravnog subjekta na svim nivoima. Dok treća strana, čvrsto zadržava svoju trenutnu jaku poziciju autonomije zagwarantovane Dejtonskim sporazumom, sa težnjom ka secesiji.

2.4. Metode koje se primjenjuju u istraživanju

¹⁰ Ova pitanja su obrađivana od strane profesora Radomira Neškovića, gdje se navodi: „Od odgovora na ovo pitanje zavisi da li Bosnu treba poimati kao višetničku ili kao građansku državu. Ako je prvo formirana država, pa je u okviru stvorene države nastala nacija, tada se radi o građanskoj državi i građanskoj naciji, gdje se državljanstvo i nacionalna pripadnost uglavnom izjednačavaju. Ako su etničke nacije nastale prije države, tada se radi o višetničkoj državi, gdje se nacionalna pripadnost i državljanstvo ne poistovjećuju. Razumijevanje događaja u XIX vijeku bitno je za razumijevanje Bosne u XXI vijeku“. Radomir Nešković, *Nedovršena država: Politički sistem Bosne i Hercegovine*, Friedrich - Ebert- Stiftung, Sarajevo, 2013, str.6.

Kao osnovna opšte-naučna metoda koja se koristi je „hipotetičko-deduktivna metoda. To je iskustvena metoda čija osnova predstavlja ukupno društveno i naučno iskustvo jer insistira na razvoju saznanja i provjeravanju hipoteza kroz empirijsko i teorijsko znanje“.¹¹ Ova metoda pomaže da se poveže današnje stanje slabe države i trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini sa pojavama i uzrocima koji su prethodili i predstavljali jedan od osnova za današnji trend trgovine ljudima.

Druga opštenaučna metoda koja se koristiti u radu je statistička metoda. „Ova metoda se izgrađuje kao induktivan zaključak i omogućava otkrivanje činilaca koji imaju i svoj kvantitativni izraz u obliku numeričkih data, posredstvom kojih se mogu saznati kvantitativna svojstva, odnosa, činilaca manifestovanih pojava, njihovih delova i elemenata u vezi predmeta istraživanja“.¹²

Osim opštenaučnih metoda koriste se i nekoliko osnovnih metoda i to: indukcija, klasifikacija, analiza i sinteza, apstrakcija i konkretizacija, specijalizacija i generalizacija. Prikupljanje podataka je uslovljeno indikatorima koji su korišteni u istraživanju za provjeru hipotetičkog stava, pa je kao najadekvatnija metoda određena metoda *analize sadržaja* kojom su obrađeni svi pisani izvori. Cilj analize sadržaja dokumenata je bio da se analitički identifikuju i izvedu empirijski podaci i vrijednosti kojima će se potvrditi ili opovrgnuti argumenti hipoteze. U analizi sadržaja dokumenata pažnja je usmjerena na sve relevantne pisane dokumente i sadržaje koji su nam dali uvid u hronologiju stvaranja države BiH i njenog unutrašnjeg institucionalnog uređenja (Dejtonski mirovni sporazum, Ustavi BiH, Republike Srpske i Federacije BiH, hronologija uspostavljanja zakonodavnih, sudskih i izvršnih organa, hronologija donošenja i usvajanja zakona koji su u vezi sa trgovinom ljudima na entitetskom, državnom nivou i nivou Brčko Distrikta, hronologija uspostavljanja institucija koje se bave problemom trgovine ljudima na entitetskom, državnom i Brčko Distrikt nivou), kao i uvid u hronologiju i faktičko stanje trgovine ljudima u BiH za istraživački vremenski period. U analizi, kao primarni dokumenti koji su korišteni za crpljenje kvalitativnih i kvantitativnih podataka su *Izveštaji Stejt Departmenta o stanju trgovine*

¹¹ Slavomir Milosavljević, Ivan Radosavljević, *Osnovi metodologije političkih nauka*, nav.delo, str.240-241.

¹² Isto, str.251-252.

ljudima u Bosni i Hercegovini i Izvještaji državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini.

Nakon analize sadržaja dokumenta i na osnovu dobijenih empirijskih rezultata primjenjena je „tehnika ispitivanja *neusmjereni naučni intervju / naučni razgovor* izvođenjem *individualnog intervju*a (jedan ispitanik – jedan ispitivač) a koji je po načinu opštenja bio *usmeno ispitivanje* po principu usmenog postavljanja pitanja i usmenog davanja odgovora u neposrednoj komunikaciji između ispitivača (intervjuera) i ispitanika“.¹³

Intervju je sproveden sa članovima „Udarne grupe za borbu protiv trgovine ljudima u BiH i organizovane ilegalne migracije“.¹⁴ Odnosno, sa predstavnicima tužilačkih i policijskih organa iz Federacije BiH, Republike Srpske i Brčko Distrikta. Zatim, intervju je realizovan i sa predstavnicima nevladinog sektora i civilnog društva iz Federacije BiH i Republike Srpske, koji takođe imaju ulogu subjekta u sistemu borbe protiv trgovine ljudima i zaštite žrtava trgovine ljudima. Intervju je realizovan odvojeno sa svakim članom, odnosno pojedincem, pojedinačno i na osnovu unapred određenog plana razgovora (lista pitanja). Sadržaj plana razgovora, odnosno koncipirana pitanja sačinjena su na temelju istraživačkih rezultata na osnovu kojih su identifikovane potencijalne slabosti koje državu BiH čine slabom. Cilj intervjuja je bio da se dobije profesionalno mišljenje i stav kompetentnih eksperata iz svih branši koje se bave

¹³ Milan Miljević, *Metodologija naučnog rada*, Filozofski fakultet-Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Pale, 2007, str.201-205.

¹⁴ „Odlukom Savjeta ministara („Službeni glasnik BiH“ br. 3/04) formirana je Udarne grupe za borbu protiv trgovine ljudima i organizirane ilegalne imigracije, kao oblika organiziranog kriminala. Udarne grupe djeluje na području cijele Bosne i Hercegovine i u njen sastav ulaze predstavnici tužilaštava, organa unutrašnjih poslova, poreznih organa, finansijske policije, državne granične službe, dakle svi koji mogu dati doprinos u borbi protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije. Udarne grupe blisko saraduje sa Državnim koordinаторom za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije, te sa Evropskom policijom, Ministarstvom pravde pri Ambasadi SAD u Sarajevu, ICITAP-om, međunarodnom organizacijom za imigracije IOM i različitim nevladinim organizacijama, koje se bave zaštitom žrtava trgovine ljudima: Udruženje HO Međunarodni Forum solidarnosti, Udruženje „Žena BiH“ Mostar, Organizacija žena „Lara“ Bijeljina, Fondacija La strada Bosna i Hercegovina, Centar za terapiju žena „Medica“ Zenica, Udruženje Vaša prava Bosna i Hercegovina i drugim. Udarne grupe je nadležna da, pod neposrednim rukovođenjem Glavnog tužioca Tužilaštva BiH, osigurava saradnju nadležnih tijela i organizacija, provodi istraživanje i obrazuje operativne istražne timove koji rade na prikupljanju i razmjeni relevantnih podataka i informacija vezano za slučajeve trgovine ljudima i vezane ilegalne imigracije, a sve u cilju njihovog suzbijanja. U sastav Udarne grupe, kao stručni predstavnici ispred Tužilaštva BiH, ulaze i dva tužioca Posebnog odjela za organizirani kriminal, privredni kriminal i korupciju Tužilaštva BiH“. Dostupno preko: <http://tuzilastvobih.gov.ba/?opcija=sadrzaj&kat=3&id=8&jezik=b> (Pristupljeno 02.04.2018. godine)

problemom trgovine ljudima u BiH, nakon čega su dobijeni stavovi i mišljenja uvršteni o određenim dijelovima disertacije.¹⁵

3. SAVREMENE TEORIJE BEZBJEDNOSTI I MEĐUNARODNIH ODNOSA

U nauci o međunarodnim odnosima i u političkim naukama, bezbjednost predstavlja jedan od ključnih koncepata. „U političkom diskursu bezbjednost zauzima značajno, ako ne i centralno mjesto. Oni koji donose odluke u politici, kada je potrebno da ukažu na egzistencijalan značaj određenog problema stavljajući ga na prvo mjesto dnevnog reda, govore da je to značajno za nacionalnu, regionalnu ili globalnu bezbjednost“.¹⁶

Bezbjednost je poseban oblik politike. „Obuhvata sve one odnose među ljudima i njihovim institucijama-državama, međunarodnim organizacijama, korporacijama, udruženjima..., koji nemaju samo za cilj željene ishode uključenih aktera, nego su isti takođe spremni upotrebiti silu i zastrašivanje kako bi bilo po njihovom nahodjenju. Kao što sam Kolodzej navodi,...iz mnogo razloga, nije dovoljno da se kao naučnici ili

¹⁵ Plan razgovora sa pitanjima kao i sačinjeni transkripti obavljenih intervjua nalaze se kao prilog u disertaciji.

¹⁶ Filip Ejodus, *Međunarodna bezbednost-Teorije, sektori i nivoi*, JP Službeni glasnik i Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Beograd, 2012, str.25-26.

analitičari bezbjednosti ograničimo na rat i nasilje, jer takvo sužavanje pažnje nije opravdano u interesu analitičara“.¹⁷

U teorijama međunarodnih odnosa, odnosno savremenim teorijama bezbjednosti postoje različiti pristupi u pogledu bezbjednosti. Međutim, ti pristupi se mogu predstaviti kroz tri osnovne grupe i to: *realistički, liberalistički, i kritički pristupi*.¹⁸

Naime, „gramatika bezbjednosti sastoji se od nekoliko osnovnih pojmova kao što su *opasnost* (ono što ugrožava), *referentni objekat bezbjednosti* (ono što je ugroženo), *subjekat bezbjednosti* (onaj koji štiti), i *sredstva*, odnosno mjere bezbjednosti (način na koji se štiti)“.¹⁹ Prema Draganu R. Simiću, „pretpostavke koje predstavljaju osnovne podjele/razlike (fundamentum divisionis) između realističkog i liberalno–institucionalističkog pristupa, s jedne, i alternativno–kritičkih (kritičkih) pristupa bezbjednosti, s druge strane, odnose se prvenstveno na mjesto i ulogu države. Dok je država za realiste i liberalne institucionaliste glavni subjekat i objekat bezbjednosti u svim njenim vidovima, za predstavnike alternativno-kritičkih pristupa (kritičkih), država to nije. Odnosno, ne samo da po njima država više nije glavni subjekat i objekat bezbjednosti, nego je, u okolnostima novijeg vremena, postala uzrok i dio problema nesigurnosti u međunarodnom sistemu. Iako ima sposobnost da obezbjedi bezbjednost za sebe, država istovremeno može da bude i *izvor nesigurnosti za njene građane*“.²⁰

Analizirajući teorijske pristupe sa aspekta pojmova bezbjednosne gramatike (opasnost-referentni objekat-subjekat bezbjednosti-sredstva) na kojima zastupaju svoje teorijske pravce, svaki od pristupa, može se prihvatiti, imali su svoju opravdanost i prihvatljivost. Međutim, kako su se iz dalje prošlosti pa do danas pojavljivale i nastajale nove bezbjednosne prijetnje, postojeći pristupi su postajali manjkavi i podložni kritici zbog, prije svega, nedovoljne predvidivosti kretanja postojećih, i pojavljivanja

¹⁷ Edward A. Kolodziej, *Sigurnost i međunarodni odnosi*, Centar za međunarodne i sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Politička kultura, Zagreb, 2011, str.26-29.

¹⁸ Termin „kritički pristupi“ se primjenjuje i koristi u novije vrijeme a odnosi se na pristupe koji se često nazivaju i „alternativni pristupi“ ili „alternativno-kritički pristupi“.

¹⁹ Filip Ejodus, *Međunarodna bezbednost-Teorije, sektori i nivoi*, Fakultet političkih nauka-Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2017, str.30.

²⁰ Dragan R. Simić, „Savremene teorije bezbednosti“ u: Pavle Janković (ur.), *Antologija tekstova sa Škola reforme sektora bezbednosti*, International and Security Affairs Centre-Centar za međunarodne i bezbednosne poslove, Beograd, 2007, str.184-185.

novonastalih bezbjednosnih prijetnji koje egzistiraju, odnosno sa kojima se danas suočava čovječanstvo.

Stoga, u daljem dijelu rada, predstaviće se поближе teorijski pristupi koji dominiraju u savremenim teorijama bezbednosti.

3.1. Realizam i bezbjednost

„Od vremena prvih poznatih odnosa političkih jedinica, a posebno ustanovljavanjem savremenog međunarodnog sistema država, kao i tokom čitavog razdoblja bipolarizma, stvarnost bezbjednosti je osvajana gotovo isključivo vojnim pojmovima, a od njenog nastanka glavni objekat i subjekat bezbjednosti bila je suverena država. Države su, na takav način, „realistički“, samo putem uvećanja vlastite vojne moći ili pristupanjem odgovarajućim savezima, nastojale da sasvim isključe ili u najvećoj mogućoj mjeri smanje mogućnost *poraza u oružanom sukobu*“.²¹

Iako koreni sežu daleko u prošlost, realistička teorija međunarodnih odnosa nastaje kao odgovor na međuratni idealizam (liberalizam). Po određenim stajalištima i shvatanjima, realizam se (klasični realizam) dovodi u ravan sa shvatanjima Tukidida (Thucydides) i Makijavelija (Niccolò Machiavelli), međutim, realnije je za prihvatiti da je iz njihovih djela i učenja realizam preuzimao određene poglede i stajališta kao bazu za formiranje svojih budućih pravaca. Takođe, nauka o međunarodnim odnosima se pojavljuje početkom XX vijeka, što ukazuje da realizam ne može nastati prije pojave same naučne discipline.

Prema realističkoj teoriji, glavni cilj država jeste da se postigne i obezbjedi opstanak države, odnosno nacije u neprijateljskom okruženju, a za postizanje tog cilja glavni način je sticanje moći i korištenje principa samopomoći. U tom kontekstu, prema Kegliju, „suverenitet države, kamen temeljac međunarodnog prava, daje šefovima država slobodu - i odgovornost - da učine šta god je potrebno da bi unaprijedili interese i opstanak države“.²²

²¹ Isto, str.165

²² Čarls V.Kegli, Vitkof J.R., 1981, *Svetska politika – trend i transformacija*. Preveli sa engleskog Miomira Branković, Branimir Gligorić, Ljiljana Nedeljković, Aleksandra Čabraja, Tanja Mišćević, Đorđe Krivokapić. Beograd: Centar za studije Jugoistočne Evrope-Diplomatska akademija – Fakultet političkih nauka u Beogradu, Beograd, 2004, str.86.

Dakle, ovaj teorijski pravac se kreće u terminima **moći, samopomoći i suvereniteta države**, pri čemu imaju sledeće značenje:

„**Moć** – Činioci koji omogućuju jednom učesniku da manipuliše ponašanjem drugih učesnika prema svojim preferencijama. **Samopomoć** – Načelo prema kome u uslovima anarhije učesnici moraju da se oslanjaju sami na sebe. **Suverenitet države** – Na osnovu međunarodnog prava, princip po kome vlade država ne podležu nikakvoj višoj spoljnoj vlasti“.²³

Realizam se može posmatrati sa stanovišta suštinskih obilježja i s aspekta vremenske dimenzije. U pogledu vremenskog predstavljanja dijelimo ga na *klasični i savremeni*. Iz ugla suštinskih vrijednosti dijeli se na *klasični realizam, strukturalni realizam* (neorealizam) i *neoklasični realizam*. U daljem dijelu rada biće predstavljena obilježja suštinske vrijednosti.

Klasični realizam nastaje u XX vijeku, odnosno smatra se da se pojavljuje 1939. godine preko autora Edvarda Kara (Edward Hallet Carr) objavom njegove knjige „*Kriza dvadesetih godina – The Twenty Years Crisis*“.²⁴ Kar se ovim radom fokusirao na različitost metodološkog pristupa u nauci o međunarodnim odnosima, i nauci uopšte, ukazujući na razlike između *utopizma* i *realizma*, smatrajući da su utopisti zainteresovani za svijet kakav bi on mogao da bude, dok su realisti usmjereni svijetu kakav on zaista jeste. Utopizam je uvek „intelektualan“ i skloniji je teoriji, dok su realizmu skloniji praktičari i birokrate. Međutim, on na kraju utopizam i realizam dovodi u „međuzavisnu vezu“, navodeći da je svaka naučna misao na početku utopijska, „Ali onda dolazi stadijum kada je realizam neophodan kao korektiv utopističkim preterivanjima, isto kao što je u drugim periodima utopijsko razmišljanje neophodno kako bi se suprostavilo jalovosti realizma“.²⁵

Veoma brzo nakon objavljivanja knjige, započinje Drugi svjetski rat koji svojom pojavom nesumnjivo potvrđuje dvije stvari. Prvo, Pariška mirovna konferencija i Društvo naroda nisu ostvarili svoje željene ciljeve, odnosno tadašnji postavljeni

²³ Isto.

²⁴ Edward H. Carr, *The Twenty Years' Crisis 1919 - 1939*, Palgrave, London, 2016. (Reizdanje s predgovorom Majkla Koxa (Michael Cox)).

²⁵ Filip Ejodus, *Međunarodna bezbednost-Teorije, sektori i nivoi*, 2017, nav.delo, str.63.

koncept međunarodnih odnosa i samog poretka doživjeo je neuspjeh. Drugo, početak Drugog svjetskog rata, može se konstatovati, čini Karovu teoriju prihvatljivom i primjenjivom, iz razloga, što je Kar smatrao da su međunarodni odnosi u periodu posle Prvog svjetskog rata bili temeljeni na utopijskim idejama što se može uzeti kao ključni uzrok propadanja ideje Društva naroda i nastanka Drugog svjetskog rata.

Međutim, osim Karovog djela objavljeni su i drugi radovi različitih autora koji su obilježavali to vrijeme realizma.²⁶ Međutim, kao glavno obilježje ili standard klasičnog realizma često se određuje djelo Hansa Morgentaua (Hans Morgenthau) koje je predstavio u svojoj knjizi 1948. godine pod nazivom „*Politika među nacijama: borba za moć i mir - Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*“.²⁷ „Morgentau je međunarodnu politiku predstavio, odnosno posmatrao ju je kao borbu za moć između država kao jedinica čiji je glavni cilj da se postigne moć“.²⁸ „Ta borba se odvija pod okriljem postizanja nacionalne bezbjednosti, koja se predstavlja i doživljava kao nacionalni interes koji je centralna tačka u analizama klasičnog realizma. Drugim riječima, Morgentau je odnose između država u međunarodnoj politici spustio u ravan sa prirodom čovjeka jer je i *čovjek po prirodi zao i uvijek teži ka moći*, odnosno, države su subjekti i glavni igrači u međunarodnim odnosima ali koje zastupaju i predstavljaju ljudi. Zbog ove teze, često se u teorijskim diskursima i raspravama klasični realizam naziva još i kao realizam ljudske prirode. Stoga, po klasičnom realizmu, izvor i uzrok svih kretanja i dešavanja unutar međunarodnih odnosa proizilazi iz ljudske prirode. U razmišljanjima klasičnog realizma bezbjednost se doživljava u vojnom smislu a da bi imali apsolutnu bezbjednost potrebno je da posjedujete moć. Klasični realizam opisuje međunarodni sistem u okvirima *anarhije*, temeljeći tu tvrdnju prije svega, na činjenici da su države kao jedinice tog međunarodnog sistema jedine koje imaju političku suverenost i time je prisutan samo tzv. horizontalni princip dogovaranja i odlučivanja,

²⁶ „Radovi Frederika Šumana (Frederick Shumana, 1933), Harolda Nikolsona (Harold Nicolson, 1939), Rajnholda Nibura (Reinhold Niebuhr, 1940), Džordža Švarcenbergera (Georg Schwarzenberger, 1941), Martina Vajta (Martin Wight, 1946), Džordža F. Kenana (George F. Kennan, 1951) i Herberta Batefilda (Herbert Butterfield, 1953), uz rad Kana, smatraju se dijelom tadašnjeg realističkog kanona“. Colin Elman, „Klasični realizam“ u: Paul D. Williams (ur), 2008, *Uvod u studije bezbednosti*, preveli s engleskog Branimir Gligorić, Danica Cvetković, JP Službeni glasnik i Fakultet bezbednosti- Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2012, str.57.

²⁷ Hans J. Morgenthau, *Politics among nations : the struggle for power and peace*, A.A.Knopf, New York City, 1948.

²⁸ Filip Ejdus, *Međunarodna bezbednost-Teorije, sektori i nivoi*, 2017, nav.delo, str.64.

odnosno bez postojanja vertikalnog/hijerarhijskog autoriteta. Takav anarhičan odnos ne obećava dobru i sigurnu saradnju između država, a kada ne postoji saradnja tada su sve povoljniji uslovi za nastajanje negativnih pojava kao što je jedna od njih i rat. Prema klasičnom realizmu, jedini mogući put koji može državama obezbjediti opstanak u takvoj anarhiji jeste pribjegavanje *samopomoći (self help)*. Države to mogu postići na dva načina: prvi, da pribjegu povećanju svojih vojnih sposobnosti i kapaciteta, i drugi, da sklapaju saveze sa drugim državama. Ovakav vid ponašanja, klasični realizam određuje kao ključni put kojim će se osigurati, ne samo sigurnost i opstanak država nego i sigurnost i opstanak cjelokupnog međunarodnog sistema, a što se u teoriji klasičnog realizma definiše kao *multipolarna ravnoteža snaga*“.²⁹

Neorealizam ili *strukturalni realizam* pojavljuje se objavljivanjem knjige Keneta Volca (Kenneth N.Waltz), koja je objavljena 1979.godine pod nazivom „*Teorija međunarodne politike - Theory of International Politics*“. Neorealizam, kao i Volcova posmatranja, u potpunosti prihvataju temeljne postavke klasičnog realizma koje se ogledaju u tome da je *država* osnovna i glavna jedinica političkog organizovanja i djelovanja, a da je *vojna moć* najbitniji faktor u međunarodnim odnosima. Za razliku od Morgentaua i klasičnog realizma koji svoju analizu rade na nivou pojedinca i države, Kenet Volc je tu analizu podigao na nivo samog međunarodnog sistema za koji on smatra da ga čini međunarodna *struktura* i države koje su u svojoj međunarodnoj interakciji. Volc tu međunarodnu strukturu predstavlja kroz tri principa: prvi, princip na osnovu koga su strukture organizovane ili uređene (*princip uređenja*), drugi princip se odnosi na razdvajanje jedinica i specifikaciju njihovih funkcija (*karakter jedinica*) i treći princip se odnosi na raspodjelu sposobnosti između jedinica (*raspodjela sposobnosti*)“.³⁰

Princip uređenja. objašnjavajući princip uređenja, Volc polazi od toga da su strukturalna pitanja ona koja se odnose na uređenje dijelova sistema, i to ilustruje kroz

²⁹ Sadržaj teksta u ovom pasusu preuzet je iz radnog materijala i radnih skripta koji su korišteni za vrijeme master studija, smjer *međunarodna bezbjednost* i doktorskih akademskih studija, smjer *međunarodne i evropske studije* na Fakultetu političkih nauka - Univerzitet u Beogradu, iz oblasti savremenih teorija bezbjednosti i teorija međunarodnih odnosa.

³⁰ Kenneth N.Waltz, 1979, *Teorija međunarodne politike*, preveli s engleskog Žaklina Novičić i Filip Ejduš, Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, 2008, str.99.

prikaz različitosti unutrašnjeg političkog sistema i međunarodnog političkog sistema na sledeći način:

„Delovi unutrašnjeg političkog sistema stoje u odnosima nadređenosti i podređenosti. Neki od njih ovlašćeni su da komanduju, dok se od drugih zahteva da izvršavaju naredbe. Unutrašnji sistemi su centralizovani i hijerarhijski uređeni. Delovi međunarodnih političkih sistema stoje u odnosima koordinacije. Formalno, u ovim sistemima svi delovi su jednaki. Niko nije ovlašćen da komanduje, niti se od nekoga zahteva poslušnost. Međunarodni sistemi su decentralizovani i u njima vlada anarhija. Navedeni principi uređenja dve strukture uočljivo su različiti, odnosno suprotni. Unutrašnje političke strukture imaju svoje konkretne delove, a to su državne ustanove i službe. Za razliku od unutrašnje politike, međunarodnu politiku nazivaju *politikom bez državne vlasti*“.³¹

Naime, Volc ovim želi ukazati da međunarodni politički sistem obilježava nedostatak poretka i organizacije i da takvo stanje onemogućava da se o međunarodnoj politici može govoriti kao o politici i sistemu koji predstavlja neku vrstu poretka, kao i da se nerijetko ukazuje na prisutnost anarhije u međunarodnom političkom sistemu. Odnosno, ovaj stav se dodatno pojašnjava kroz određene konstatacije i pitanja na način da, ako se polazi od pretpostavke da je struktura organizacioni koncept tada se pojmovi „struktura“ i „anarhija“ nalaze u stanju kontradiktornosti. Drugim riječima, ako se međunarodni politički sistem posmatra kao „politika bez državne vlasti“, Volc postavlja pitanje o čemu se tu zapravo može govoriti. U nastojanju da se objasne efekti organizovanja tamo gdje ne postoji formalna organizacija, Volc se u davanju tog odgovora usmjerio ka izradi analogije sa mikroekonomskom teorijom, gdje zaključuje da su i ekonomska tržišta i međunarodni politički sistem formirani sadejstvom jedinica koje same o sebi brinu. Na pitanje, da li će te jedinice živjeti, napredovati ili umirati, odgovor je da, to zavisi od njihovih sopstvenih napora, jer se oba sistema, kaže se, nastaju i održavaju prema istom principu *samopomoći* koji važi za te jedinice.³²

³¹ Isto, str.100.

³² Volc smatra da je zaključivanje na osnovu analogije korisno, iz razloga, što se možemo kretati od oblasti za koju smatramo da je teorija dobro razvijena prema oblasti za koju teorija nije dobro razvijena. Detaljnije o prikazu analogije: Isto, str.100-103.

Kegli smatra da je Volc svoju neorealnu konceptualizaciju odrednica međunarodnog ponašanja izrazio na način gdje smatra da „međunarodna struktura nastaje iz uzajamnog dejstva država a zatim ih ograničava u preduzimanju određenih koraka, dok ih na druge podstiče“.³³

Karakter jedinica. U objašnjavanju karaktera jedinica fokus je na preciziranju funkcija koje vrše diferencirane jedinice, gdje se Volc ponovo oslanja na analogiju sa ekonomijom. Ovdje se ističe, da se države u suštini razlikuju uzimajući u obzir razne karakteristike (oblik, veličina, bogatstvo, moć), ali da postoje varijacije između sličnih jedinica. Recimo, države su slične u pogledu zadataka sa kojima se susreću, ali nemaju sličnost u pogledu sposobnosti za izvršavanje tih zadataka, tj. razlika se ogleda u sposobnosti kojom oni raspolažu a ne u funkciji koju one obavljaju. Tu se prihvata da, sve države imaju, uglavnom, iste i zajedničke zadatke kao i ciljeve kojima teže. Svaka država ima svoje organe za donošenje, tumačenje i primjenu propisa radi sprovođenja svoje politike i svaka država, uglavnom, uspijeva da sopstvenim resursima i sredstvima obezbjedi egzistencijalne stvari (hrana, odjeća, smještaj..) kao i sve druge pogodnosti koje troše i koriste njihovi građani. Na kraju, Volc zaključuje:

„Funkcije država su slične, a razlike koje postoje među njima proizilaze uglavnom iz njihovih različitih sposobnosti. Unutrašnju politiku čine izdiferencirane jedinice koje obavljaju specifikovane funkcije, dok međunarodnu politiku čine slične jedinice koje jedne od drugih kopiraju aktivnosti“.³⁴

Dakle, „...kod hijerarhijski uspostavljenih struktura njihove jedinice posjeduju izdiferencirane funkcije, dok u anarhično uređenim strukturama, njihove jedinice nemaju formalnu izdiferenciranost“.³⁵

Raspodjela sposobnosti. Treća definicija strukture usmjerena je na raspodjelu sposobnosti između jedinica, gdje se ističe da, promjene u raspodjeli sposobnosti predstavljaju promjenu sistema, bez obzira da li se radi o anarhičnom ili hijerarhijskom sistemu. Kao što je u predhodnom dijelu teksta navedeno, jedinice u anarhičnom sistemu nisu funkcionano izdiferencirane, te se zbog toga, razlikuju u pogledu svojih

³³ Čarls V.Kegli, Vitkof J.R., 1981, *Svetska politika – trend i transformacija*, nav.delo, str.93.

³⁴ Kenneth N.Waltz, 1979, *Teorija međunarodne politike*, nav.delo, str.105-109.

³⁵ Filip Ejodus, *Međunarodna bezbednost-Teorije, sektori i nivoi*, 2017, nav.delo, str.66.

većih ili manjih sposobnosti za izvršavanje sličnih zadataka. Na međunarodnoj sceni dešava se da nekada slične jedinice izvršavaju različite zadatke. Međutim, pri odmjeravanju moći, Volc smatra da se to odmjerava upoređivanjem sposobnosti određenih jedinica koja predstavlja obilježje tih jedinica, ali da se raspodjela sposobnosti ne može prihvatiti kao njihovo obilježje. Volc se, i u ovom dijelu definisanja koristi teorijom o tržištu, kojom objašnjava kako sposobnosti jedinica utiču na promjenu strukture posmatrajući države i firme kao slične jedinice:

„Firme i države su slične jedinice. Uprkos svim varijacijama oblika, sve firme imaju iste određene kvalitete: one su jedinice koje vode računa same o sebi i koje same, unutar granica koje je postavila država, odlučuju o tome na koji način će se suočiti sa svojim okruženjem, odnosno na koji način će ispuniti svoje ciljeve. Promena strukture ne nastaje zbog razlike u karakteru i funkcijama jedinica, nego zbog razlike koju među njima stvaraju njihove sposobnosti“.³⁶

Naime, „kod posmatranja tržišne strukture i međunarodne političke strukture, tržišna se mjeri brojanjem firmi a međunarodno-politička brojanjem država, međutim, pri tom odmjeravanju, odnosno brojanju, razlike se prave prema sposobnostima. Na kraju, posmatrajući raspodjelu sposobnosti, Volc se fokusira na odnos polova unipolarnog, bipolarnog i multipolarnog. On favorizuje bipolarni sistem za koji smatra da je stabilniji u odnosu na druga dva sistema, jer smatra da, međunarodni politički sistem u kojem postoji tri ili više velikih sila i koje se podijele u dva različita saveza, takav sistem ostaje multipolarnan. Odnosno, takav sistem je strukturalno različit od bipolarnog sistema, ali se smatra da u bipolarnom sistemu nijedna treća sila nije sposobna da dovede u pitanje dvije vodeće sile. Također, u odnosu na unipolarni sistem, Volc daje prednost bipolarnom jer u unipolarnom sistemu postoji samo jedna supersila. Drugim riječima, u bipolarnom svijetu postoje dvije supersile i uvijek će jedna drugoj biti protivteža u postupcima i ponašanju što ih zajedno dovodi u stanje uravnoteženja, dok u unipolarnom sistemu samo jedna super sila nema takvu vrstu, može se reći, konkurentne kontrole i praćenje kojim će se postići stanje ravnoteže“.³⁷

³⁶ Kenneth N.Waltz, 1979, *Teorija međunarodne politike*, nav.delo, str.110.

³⁷ Isto, str.110-111.

Sagledavajući sva tri principa/elementa u prethodnom dijelu teksta koji se odnose na strukturu međunarodnog političkog sistema, Volc dokazuje da prva dva principa, princip uređenja i karakter jedinica, predstavljaju konstantu odnosno trajnu kategoriju, dok treći princip, raspodjela sposobnosti/moći, predstavlja promjenjivu. Odnosno, „...nepostojanje najvišeg autoriteta u sistemu znači da se princip uređenja svodi na načelo anarhije, a načelo samodovoljnosti, karakter jedinica dovodi do toga da sve jedinice imaju funkcionalnu sličnost“.³⁸

Defanzivni i ofanzivni strukturalni realizam. Veoma brzo nakon pojavljivanja Volcove knjige, unutar neorealizma dolazi do suprotstavljenih stavova i podjele na *defanzivni* i *ofanzivni* strukturalni realizam. Klasični predstavnik ofanzivnog realizma je Džon Miršajmer (John J. Mearsheimer), koji je postavio svoju teoriju 2001.godine u svojoj knjizi „*Tragedija politike velikih sila - The Tragedy of Great Power Politics*“.³⁹ Dok se za tipičnog predstavnika defanzivnog realizma smatra Kenet Volc (Kenneth N.Waltz) čija su stajališta već predstavljena u prethodnom dijelu teksta.

Defanzivni realisti smatraju da za postizanje maksimalne bezbjednosti države treba da teže dobijanju samo odgovarajućoj količini moći, odnosno u onoj mjeri koliko je potrebno da bi država sačuvala svoje mjesto u međunarodnom sistemu, dok ofanzivni realisti smatraju da se maksimalna bezbjednost postiže na način, da države teže sticanju moći prema drugim državama onoliko koliko može, odnosno da stiču što veću, odnosno maksimalnu moć. Defanzivni strukturalni realizam je saglasan sa određenim postavkama neorealizma koje se odnose na pretpostavke o motivima države u sistemu, odnosno saglasan je da države u anarhičnom međunarodnom političkom sistemu teže ka bezbjednosti zbog glavne prijetnje koja dolazi od drugih država. Korisno je spomenuti strukturalnog defanzivnog realistu Stivena Volta (Stephen M. Walt) koji je ponudio teoriju „ravnoteže prijetnje“ (*engl. balance of threat*) u kojoj ukazuje na razliku između moći i prijetnje.⁴⁰ Volt smatra da, „...u anarhiji države obrazuju saveze kako bi se zaštitile. Njihovo ponašanje je određeno pretnjama koje opažaju, a moć drugih jeste

³⁸ Colin Elman, „Klasični realizam“, u: Paul D.Williams (ur), 2008, *Uvod u studije bezbednosti*, nav.delo, str.58-59.

³⁹ John J. Mearsheimer, 2001, *Tragedija politike velikih sila*, preveli sa engleskog prof.dr Dragan R.Simić, mr Dragan Živojinović, Miljan Filimonović, Udruženje za studije SAD u Srbiji, Beograd, 2009.

⁴⁰ Volt je prvi put iskazao ovu teoriju u svom radu pod nazivom „*Formiranje saveza i ravnoteža svjetske moći*“ u časopisu „*Međunarodna bezbjednost*“. Stephen M.Walt, „*Alliance Formation and the Balance of World Power*“, *International Security*, Vol.9, No.4 (Spring, 1985), pp.3-43.

samo jedan elemenat u njihovoj računici“.⁴¹ Odnosno, Volt ovim ukazuje na to, da države koje doživljavaju drugu državu kao prijatnu ne trebaju tu državu doživljavati samo u terminu „moći“, nego tu prijatnu treba da procjenjuju kroz sagledavanje blizine i namjere te druge države, kao i kroz ravnotežu napada i odbrane.⁴² Jedna od tri glavne razlike⁴³ između defanzivnog realizma i neorealizma jeste ta, što defanzivni strukturalni realisti smatraju da države u međunarodnom političkom sistemu treba da podržavaju *status quo*. Međutim, Miršajmer osporava takvu mogućnost na sledeći način:

„Tvrđim da velike sile uvek traže mogućnosti da steknu moć na račun svojih rivala, pri čemu je hegemonija njihov konačan cilj. Ovakva tvrdnja ne dopušta postojanje status quo sila, osim u retkim prilikama kada neka država ostvari nadmoćan položaj u odnosu na druge velike sile“.⁴⁴

Naime, sistem se ocjenjuje kao revizionistički jer se sastoji od velikih sila koje imaju revizionističke intencije. Drugim riječima, Miršajmer ukazuje na logiku po kojoj sve velike sile teže ka maksimizovanju svog dijela moći unutar svjetske moći. Naime, Miršajmer smatra da se velike sile plaše jedna druge, i da one zbog toga, za ostvarenje svoje bezbjednosti uvećavaju relativnu moć što će im obezbjediti njihov opstanak. Ovaj zaključak, Miršajmer temelji na pet pretpostavki:

„međunarodni sistem je anarhičan; velike sile poseduju izvesnu ofanzivnu vojnu sposobnost i stoga mogu naškoditi jedne drugima; države nikad ne mogu biti sigurne u namere drugih država; opstanak je prvenstveni cilj velikih sila; i velike sile su racionalni činioci“.⁴⁵

Neoklasični realizam.⁴⁶ „Uz neorealizam na sceni se pojavljuju realisti kojima je takođe nejasan pogled na odnose u svjetskoj politici i koji zagovaraju novi teorijski pravac *neotradicionalni realizam*. Fokus istraživanja neoklasičnog realizma u međunarodnim odnosima, odnosi se na analize na *individualnom* nivou i na nivou

⁴¹ Colin Elman, „Defanzivni strukturalni realizam“, u: Paul D. Williams (ur), 2008, *Uvod u studije bezbednosti*, nav.delo, str.62.

⁴² Isto.

⁴³ O tri glavne razlike između neorealizma i defanzivnog strukturalnog realizma više vidjeti u: Isto, str.61-62.

⁴⁴ John J. Mearsheimer, 2001, *Tragedija politike velikih sila*, nav.delo, str.57.

⁴⁵ Isto, str.57-64.

⁴⁶ Osim termina „neoklasični realizam“, u teoriji i praksi se koriste i termini „neotradicionalni“, „neostrukturalni“ i „postklasični“ realizam.

države, za razliku od neorealizma koji je ove nivoe analiza u potpunosti izostavio, dok se bavio analizom i objašnjavanjem ishoda koji nastaju interakcijom više aktera u međunarodnom sistemu⁴⁷. Drugim riječima, neoklasični realizam prirodu i uzroke odnosa i dešavanja u međunarodnom političkom sistemu analizira na nivou ljudske prirode i unutrašnjih karakteristika država, za koje smo već ranije istakli da su glavni akteri u međunarodnim odnosima, ili, kao što Živojinović navodi:

„Neorealizam objašnjava „međunarodne ishode - fenomene koji nastaju kao rezultat interakcija dva ili više aktera u međunarodnom sistemu,“ dok neoklasični realizam pokušava da objasni spoljne politike, odnosno „ponašanje pojedinačnih država“ u sistemu. Drugim riječima, neorealizam je teorija međunarodne politike, a neoklasični realizam je teorija spoljne politike“⁴⁸.

Ili kako to Kegli naziva, *neoklasično proširenje realizma* koje se pojavljuje uporedo sa neorealizmom, odnosno gdje se pojavljuje još jedna grupa teoretičara kojima je zajednički nejasan pogled na saradnju u svjetskoj politici i koji zagovaraju takozvani *neotradicionalni realizam*. Dakle, „...ovaj teorijski pokret ima za cilj da prevaziđe isključivu orjentsanost volcijanskih neorealista na globalni nivo analize koji, kako oni pogrešno tvrde, zanemaruju pažnju koju klasični realizam posvećuje odrednicama svjetske politike u kontekstu analize na pojedinačnom nivou i na državnom nivou“⁴⁹.

Naime, neorealizam i neoklasični realizam predstavljaju teorijske pravce savremenog realizma, ali koji imaju različitosti u svojim suštinskim obilježjima, odnosno teorijskim pogledima. Te razlike se ogledaju u sledećem: „Prvo, neorealizam i neoklasični realizam uzroke dešavanja u međunarodnom sistemu posmatraju sa aspekta različitih nivoa analiza, tj. neorealizam sa stanovišta anarhične strukture u međunarodnom sistemu a neoklasični realizam sa stanovišta prirode čovjeka-pojedinca i prirode države. Drugo, različiti su predmeti istraživanja kod ova dva teorijska pravca, jer se neorealizam u analizi bavi ishodom interakcija između političkih jedinica, koje mogu biti ljudi ili države, u međunarodnom sistemu, a neoklasični realizam se fokusira na analizu pojedinačnih spoljnih politika država. Treće, sam naziv neoklasičnog realizma

⁴⁷ Čarls V.Kegli, Vitkof J.R., *Svetska politika – trend i transformacija*, nav.delo, str.95.

⁴⁸ Dragan Živojinović, „Neoklasični realizam u teorijama međunarodnih odnosa“, *Godišnjak Fakulteta političkih nauka 2008 Univerziteta u Beogradu*, Vol.2, br.2, str. 369.

⁴⁹ Čarls V.Kegli, Vitkof J.R., *Svetska politika – trend i transformacija*, nav.delo, str.95.

može da aludira na obnovu klasičnog realizma, međutim, ovdje je suština da on, predstavlja teoriju koja „popunjava“ praznine neorealizma koje je ostavio u svojoj teoriji, ali i osim toga, klasični realizam gradi svoj sopstveni teorijski svijet. Četvrto, ovi teorijski pravci u potpunosti različito posmatraju prirodu države, gdje u neorealizmu, države su predstavljene u metaforičkom smislu kao „bilijarske kugle koje se razlikuju samo u veličini“ jer se države u međunarodnom sistemu prilagođavaju postojećim okolnostima da bi opstale, nakon čega one počinju da liče jedna na drugu. Dok, neoklasični realizam posmatra i vidi državu u njenoj složenosti koja nastaje kao odgovor na pritiske dobijene od strane međunarodnog sistema, ali koja ipak posjeduje prednosti i odlike koje se ogledaju u mogućnosti dvosmjernog odnosa koji se može odvijati između državnih institucija i uopšte društva. Peto, razlika se odnosi u pogledu na „ravnotežu snaga“, gdje neorealizam definiše da ravnoteža snaga nastaje kao rezultat interakcija između jedinica u međunarodnom sistemu, dok klasični realizam smatra da je politika uravnoteživanja samo jedna od opcija politike kojom raspolažu države i za koju mogu da se odluče kada im prijete opasnost od neke države hegemonu. Odnosno, klasični realisti smatraju da ravnoteža snaga nastaje kao posledica svjesnog djelovanja pojedinih država a ne kao rezultat interakcija između država, odnosno jedinica u međunarodnom sistemu“.⁵⁰

Ofanzivni i defanzivni neoklasični realizam. „I kod neoklasičnog realizma postoje dvije varijante kao i kod neorealizma, odnosno ofanzivni i defanzivni neoklasični realizam. Suština *ofanzivnog neoklasičnog realizma* se ogleda u tome da ovaj teorijski pravac glavne uzroke dešavanja u međunarodnim odnosima vidi u unutrašnjim obilježjima države (njenoj unutrašnjoj politici) i posebno u ljudima koji ih vode (državnici), a ne u strukturi međunarodnog sistema. Ovaj pravac tvrdi da unutrašnja politika stvara ključni uticaj na spoljnu politiku a predstavnici ovog pravca zagovaraju svojevrsnu agresivnost država u domenu spoljne politike gdje se spoljnopolitička ofanziva država pojavljuje kao odgovor na anarhiju koja vlada u međunarodnim odnosima. Glavni predstavnici, po Džefriju Taljaferu, su Farad Zakarija (Fareed Zakaria), Erik Dž.Labs (Eric J. Labs), Vilijam Kart Volfort (William C.

⁵⁰ Dragan Živojinović, „*Neoklasični realizam u teorijama međunarodnih odnosa*“, nav.delo, str.371-374.

Wohlforth) i Randal Šveder (Randal L. Schweller)⁵¹. Međutim, za potrebe ovog rada osvnut ćemo se na Randal Švelera, koji je između brojnih radova, objavio i poznati naučni rad pod naslovom „Združivanje sa jačim zbog profita - povratak revizionističke država - *Bandwagoning for profit - Bringing the Revisionist State Back In* u američkom časopisu *International Security*“.⁵² Šveler je stajališta da Volcova teorija (*koja se odnosi na ravnotežu snaga*) ali i Voltova teorija (*ravnoteža prijatnji*) ne daju dovoljno odgovore na pitanje zbog čega države stupaju u saveze sa najagresivnijim državama u međunarodnom sistemu. Stoga, Šveler postavlja svoju teoriju (*teorija ravnoteže interesa*) s ciljem davanja odgovora na navedeno pitanje. Kako Živojinović primjećuje, suština ove njegove teorije se ogleda u sledećem citatu:

„Opšte je mesto da većina država, čak i među velikim silama, mora u poslednjoj instanci da služi nekome; samo one najjače velike sile mogu očekivati nešto drugačije. I zbog toga što članice vojnih saveza uvek žrtvuju određenu dozu spoljnopolitičke autonomije. Najvažnija determinanta ulaska države u neki savez je kompatibilnost političkih ciljeva, a ne neravnoteža moći ili pretnji. Države koje su zadovoljne svojim položajem u sistemu će se pridružiti koalicijama čiji je cilj očuvanje statusa quo, čak i u slučajevima kad je u pitanju jača strana; sile koje nisu zadovoljne svojim položajem u sistemu, motivisane više sticanjem profita nego bezbednosti, svrstaće se uz uspinjuću revizionističku državu“.⁵³

„*Defanzivni neoklasični realizam* glavne uzroke dešavanja u međunarodnim odnosima vidi u obilježjima države i lidera (ljudi koji ih vode), kako je već i navedeno. Predstavnici ovog pravca posebno se bave obazrivošću, samoograničavajućim faktorima i defanzivnim ponašanjem koje države ispoljavaju u realizaciji spoljne politike. Po njima, spoljnopolitička obazrivost država je odgovor na međunarodnu anarhiju. Glavni predstavnici ove teorije su, prema Džefriju Taljaferiju, Stiven Volt (Stephen M. Walt), Stiven Van Ivera (Stephen Van Evera), Tomas Dž. Kristensen (Thomas J. Christensen), Čaim Kaufman (Chaim Kaufman) i Džek Snajder (Jack L. Snyder). Međutim, i unutar

⁵¹ Mladen Bajagić, *Međunarodna bezbednost*, Kriminalističko – policijska akademija, Beograd, 2012, str.163.

⁵² Randal L. Schweller, „Bandwagoning for profit - Bringing the Revisionist State Back In“, *International Security*, Vol. 19, No. 1. Summer, 1994, pp. 72-107.

⁵³ Isto, str.88. Navedeno prema: Dragan Živojinović, *Neoklasični realizam u teorijama međunarodnih odnosa*, nav.delu, str.377.

ove grane defanzivnog neoklasičnog realizma razvile su se različite teorije kao što su *balance-of-threat theory* (teorija ravnoteži prijatnji) koju je iznjelio Stiven Volt, *domestic mobilization theory* (teorija domaće mobilizacije) izvedena od strane Tomasa Kristensena, i *offense-defense theories* (teorije napad - odbrana) koju su kreirali Van Evere, Čajn Kaufman, i Džek Snajder⁵⁴.

Međutim, za dalje predstavljanje defanzivnog neoklasičnog realizma pažnju ćemo zadržati na učenju Džeka Snajdera, koji je pored brojnih naučnih djela, objavio i knjigu pod nazivom „Mit imperija - *Myths of Empire*“.⁵⁵ Naime, Snajder se smatra jednim od glavnih kritičara i protivnika stajališta koja zagovaraju bilo koju vrstu agresivnog ponašanja velikih sila, odnosno stajališta koja su u ravni sa tezom „napad je najbolja odbrana“. Međutim, pored ovog njegovog djela, teorijske postavke po kojima se Snajder svrstava u teoretičare defanzivnog neoklasičnog realizma iznesene su i u njegovom radu „Imperijalna iskušenja - *Imperial Temptations*“.⁵⁶ Snajder kritikuje kult napada (*the cult of offensive*) jer smatra da napad, odnosno agresivno ponašanje nesumnjivo dovodi do izazivanja sukoba, čak i kada je situacija *status quo* između sila, i tada je samo jednostavna primjena tzv. „zatvorenikove dileme“ koja je objašnjena u teoriji igara. U knjizi „Mit imperija“ ključni problem za Snajdera odnosi se na odgovor na pitanje „zašto se velike sile često preproširuju (*overexpand*)“, gdje se pod preproširivanjem (*overexpansion*) podrazumijeva „...ekspanzija koja za rezultat ima stvaranje sveobuhvatne koalicije ili situacije u kojima troškovi premašuju dobitke“.⁵⁷

Meritum analize kojom se Snajder bavi u svojoj knjizi odnosi se, kako Farid Zakarija primjećuje, na pitanje „zašto se velike sile preproširuju (*overexpand*) tako često. Pod preproširenjem on podrazumeva *ekspanziju koja izaziva stvaranje jedne sveobuhvatne koalicije čiji je cilj uravnoteživanje te države ili situacije u kojima troškovi premašuju dobitke*“.⁵⁸ Na pitanje „...zašto dolazi do preproširenja Snajder nudi veoma jednostavan odgovor. On smatra da je uzrok tome činjenica da ekspanzija donosi

⁵⁴ Mladen Bajagić, *Međunarodna bezbednost*, nav.delo, str.165.

⁵⁵ Vidjeti: Jack L. Snyder, *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition*, Cornell University Press, Ithaca, New York, 1991.

⁵⁶ Jack Snyder, „Imperial Temptations“, *The National Interest*, No.71, pp.29-40.

⁵⁷ Mladen Bajagić, *Međunarodna bezbednost*, nav.delo, str.165-166.

⁵⁸ Fareed Zakaria, „Reviewed Work (s): Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition by Jack Snyder“, *International Security*, Vol. 17, No. 1, Summer, 1992, pp. 177-198 (citat je sa strane 181.) Preuzeto iz: Dragan Živojinović, *Neoklasični realizam u teorijama međunarodnih odnosa*, nav.delo, str.383.

velike koristi veoma malom broju ljudi u jednoj državi, a da pritom košta preostalu većinu veoma malo. Naime, sitne, parohijalne interesne grupe, koje okupljaju političku i ekonomsku elitu jedne zemlje (kojima možda imperijalizam i nije cilj sam po sebi) mogu krenuti u ekspanziju, jer će imati koristi od imperijalne, militarističke ili autarhične politike. Međutim, Živojinović konstatuje da je Snajder predlaganjem svoje teorije dao odgovor na pitanje *na koji način dolazi do preproširenja*, predstavljajući to kroz prikazan citat Snajdera, *u cilju zadobijanja šire podrške za svoje uskogrude politike, ekspanzionisti prave strategijsku racionalizaciju svoje politike i zavaravaju javnost različitim opasnostima i poluistinama, ali vremenom, oni koji su stvorili te mitove počinju i sami da vjeruju u njih*.⁵⁹ Na kraju, „...prema Faridu Zakariju, Snajder je predstavio ukupko osam *mitova imperije* koje je prepoznao u neuspjelim i uzaludnim pokušajima imperija da obezbjede sebi *bezbjednost pomoću ekspanzije* i to: ofanziva donosi prednost, pomjeranje moći, neprijatelji poput tigrova od papira, svrstavanje uz jačeg, diplomatija velikog štapa, padajuće domine, El Dorado i manifest destiny, i nema ustupaka“.⁶⁰

U nastavku teksta prikazana su obilježja koja čine razlike između neorealizma i neoklasičnog realizma.

a. Tabela 1. Razlike između neorealizma i neoklasičnog realizma.

Vrsta realizma	Gde se nalaze glavni uzroci dešavanja u međunarodnim odnosima	Predmet istraživanja, tj. šta ove teorije objašnjavaju	Kako se posmatraju države	Odnos prema ravnoteži snaga
Neorealizam	U strukturi međunarodnog sistema, tj. u analizi na nivou međunarodnog sistema	Ishode interakcija među jedinicama u sistemu	Kao bilijarske kugle koje se razlikuju samo u veličini	Međunarodni sistem podstiče na ravnotežu. Ravnoteža snaga je automatska

⁵⁹ Dragan Živojinović, *Neoklasični realizam u teorijama međunarodnih odnosa*, nav.delo, str.383-384.

⁶⁰ Detaljniji prikaz svih navedenih osam „mitova imperije“ vidjeti u: Isto, str.384-390.

Neoklasični realizam	U ljudskoj prirodi i prirodi država, tj. u analizi na nivou pojedinca i nanalizi na nivou države	Pojedinačne spoljne politike država	Države se posmatraju u svoj svojoj složenosti, tj. postoje ogromne razlike među njima uprkos činjenici da na sve deluje isti podsticaj iz anarhičnog međunarodnog sistema	Kod neoklasičnog realizma, put uravnoteživanja nadolazećeg hegemonu je težak, trnovit i neizvestan. Različite države vode i različite politike ravnoteže snaga.
-----------------------------	--	-------------------------------------	---	---

Izvor: Dragan Živojinović, *Neoklasični realizam u teorijama međunarodnih odnosa*, nav.delo, str.384-390.

3.2. Liberalizam i bezbjednost

„Tradicionalni realistički pristup međunarodnim odnosima ozbiljno je uzdrman ranih sedamdesetih godina XX vijeka stanovištima zagovornika tzv. Liberalnog institucionalizma. Do otprilike dvije decenije prije okončanja sukoba između Istoka i Zapada, najveći broj rasprava koji se vodio o bezbjednosti našeg kontinenta, kao i o obliku i strukturi *Evropske bezbednosne građevine* u nastajanju, završavan je zaključcima o potrebi da se prevaziđe tradicionalna, hladnoratovska usredsređenost na vojnu moć i nacionalnu teritorijalnu odbranu“.⁶¹

„Liberalno promišljanje bezbjednosti smatra se da vuče korijenje još iz vremena antičke filozofije, odnosno unazad od Imanuela Kanta i njegovog djela *Vječni mir*, koji je već tada naglašavao značaj „republikanskih“ ustava u izgradnji mira“.⁶² Kao i iz „Aristotelovog shvatanja koje kaže da cilj dobrih vlada treba da bude usmjeren ka uspostavljanju srećnog života za njene građane“.⁶³ Međutim, savremeno liberalno shvatanje bezbjednosti, može se reći da počinje od 19. Vijeka. „Iako se realizam smatra dominantnom teorijom međunarodnih odnosa, liberalizam se prihvata kao istorijska

⁶¹ Dragan R. Simić, „Savremene teorije bezbednosti“ u: Pavle Janković (ur.), *Antologija tekstova sa Škola reforme sektora bezbednosti*, nav.delo, str.174.

⁶² Cornelia Navari, „Liberalizam“ u Paul D.Williams (ur),2008, *Uvod u studije bezbednosti*, preveli s engleskog Branimir Gligorić, Danica Cvetković, JP Službeni glasnik i Fakultet bezbednosti-Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2012, str.72.

⁶³ Filip Ejodus, *Međunarodna bezbednost-Teorije, sektori i nivoi*, 2017, nav.delo, str.71.

alternativa realizmu“.⁶⁴ „I jedan i drugi teorijski pravac imali su primat u nauci o međunarodnim odnosima ali u različitim vremenskim periodima, te se s pravom može reći da je liberalno shvatanje dominiralo u periodu između Prvog i Drugog svjetskog rata a realizam u periodu posle Drugog svjetskog rata do kraja Hladnog rata. Međutim, period od kraja Hladnog rata u Evropi pa sve to terorističkog napada koji se desio u Americi 11.septembra 2001. godine, smatra se vremenom potpune prevlasti liberalizma, da bi, po mišljenju Dejana Jovića, u vremenu nastanka svjetske finansijske krize 2007. godine liberalizam postao ponovo objekat kritike i predstavljen je kao glavni uzrok te krize“.⁶⁵ Međutim, „...jedno od zajedničkih stajališta u kojima se slažu liberalizam i realizam jeste da i jedna i druga teorija doživljavaju državu kao ključnog aktera u međunarodnoj bezbjednosti. Odnosno, saglasni su da se međunarodni sistem razlikuje od unutrašnje politike tj.na nivou države kao jedinice zbog toga što u međunarodnim odnosima nema vrhovne vlasti kao što to unutrašnje politike imaju hijerarhijski uređeno. S druge strane, razilaze se u stavovima gdje, realisti pesimistički gledaju na mogućnost saradnje između država u anarhičnom međunarodnom sistemu, za razliku od liberala koji smatraju da slobodna trgovina, demokratsko uređenje i međunarodne institucije otvaraju put državam da saraduju i na taj način minimizuju motive za ratove između njih“.⁶⁶

Međutim, u nastojanju da se objedine karakteristike koje obilježavaju liberalizam u međunarodnim odnosima, Dan ih predstavlja kroz pet ključnih tačaka:

„a) Liberalizam je teorija obe vlade unutar država i dobrog upravljanja između država i naroda širom svijeta. Za razliku od realizma koji smatra „međunarodno“ kao anarhično polje, liberalizam nastoji projektovati vrijednosti reda, slobode, pravde i tolerancije u međunarodnim odnosima; b) Visoka linija liberalnog razmišljanja u međunarodnim odnosima je postignuta u međuratnom periodu kroz rad idealista, koji su bili uvjerenja da je rat bio nepotreban i zastareo način rješavanja sporova između država; c) Domaće i međunarodne institucije su obavezne da zaštite i njeguju ove vrijednosti; č) Liberali se ne slažu kod osnovnih pitanja kao što su uzroci rata kao i u

⁶⁴ Tim Dunne, „Liberalism“ in: John Baylis, Steve Smith, Patricia Owens (urs), *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, Oxford, 2014, p.114.

⁶⁵ Dejan Jović, „Liberalizam u međunarodnim odnosima: teorija i praksa“ u: Dejan Jović (ur), *Liberalne teorije međunarodnih odnosa*, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2014, str.15.

⁶⁶ Filip Ejodus, *Međunarodna bezbednost-Teorije, sektori i nivoi*, 2017, nav.delu, str.72.

vezi institucija koje trebaju da obezbjede liberalne vrednosti u decentralizovanom i multikulturalnom međunarodnom sistemu; ć)Važno odvajanje unutar liberalizma, koje je postalo izraženije u našem globalizovanom svetu, je između onih koji se ponašaju aktivističkom koncepcijom liberalizma koji zagovaraju intervencionističke spoljne politike i jače međunarodne institucije, i onih koji su usmjereni prema pragmatičnoj koncepciji, što daju prioritet toleranciji i neintervenciji“.⁶⁷

U daljem dijelu teksta predstaviće se bliža obilježja koja karakterišu liberalno shvatanje bezbjednosti, odnosno liberalne teorije. Prilikom predstavljanja liberalnih teorija i njihovih rasprava o bezbjednosti, teoretičari koriste raznovrsne pristupe s ciljem klasifikacije i omeđavanja liberalnih teorija.⁶⁸ U ovom radu, liberalizam će se posmatrati kroz tri liberalne teorije i to *teorija demokratskog mira*, *teorija liberalnog mira* i *teorija liberalnog institucionalizma*.

Teorija demokratskog mira. Kamen temeljac ove teorije, koji vuče svoj korjen još iz ideje Imanuela Kanta koja je već spomenuta, jeste demokratija, jer se smatra da ona umanjuje mogućnost nasilja u međunarodnim odnosima, odnosno svjetskoj politici. Međutim, krajem XX vijeka ta ideja se dovodi u pitanje objavljivanjem članka američkog politikologa Majkl Dola (Michael W.Doyle) pod nazivom „*Kant, liberalna nasleđa i spoljni poslovi*“, gdje navodi: Liberalne države su podjednako agresivne i sklone ratu kao i drugi oblici vladavine ili društva u njihovim odnosima sa neliberalnim državama“.⁶⁹ Teza o demokratskom miru nam govori, odnosno pojavljuje se kao argument koji govori da liberalne države ne pokreću rat protiv drugih liberalnih država, i ova teza je prvi put bila iznesena u ključnom članku Majkla Dojla u časopisu *Philosophy and Public affairs*.⁷⁰

⁶⁷ Tim Dunne, „Liberalism“u: John Baylis, Steve Smith, Patricia Owens (urs), *The Globalization of World Politics*, nav.delo, op.cit., p.115.

⁶⁸ Pregled rasprava o bezbjednosti unutar liberalne misli Kornelija Navari predstavlja kroz četiri pravca: „*tradicionalni ili kantovski liberalizam, mirna trgovina, teza demokratskog mira, i neoliberalni institucionalizam*“. Više vidi u: Cornelia Navari, „Liberalizam“ u: Paul D.Williams (ur),2008, *Uvod u studije bezbednosti*, nav.delo, str.73-88.

⁶⁹ Michael W.Doyle, „Kant, liberal legacies, and foreign affairs“, *Philosophy & Public Affairs*, Vol. 12, No. 3 (Summer, 1983), p.225. Navedeno prema: Filip Ejodus, *Međunarodna bezbednost-Teorije, sektori i nivoi*, 2017, nav.delo, str.72.

⁷⁰ Cornelia Navari, „Liberalizam“ u: Paul D.Williams (ur),2008, *Uvod u studije bezbednosti*, nav.delo, str.80.

Naime, teoretičari demokratskog mira imaju zajedničko stajalište u vezi toga da, demokratije ne ratuju jedna protiv druge, ili ako se to i dešava, dešava se u veoma rijetkim situacijama. Ovakav stav se obrazlaže kroz dva objašnjenja, normativno i institucionalno. „Normativno objašnjenje nam nudi demokratske norme, ideje, vrijednosti, interes i identitet, kao ključne argumente koji nam obezbjeđuju demokratski mir. Institucionalno objašnjenje nam govori da se demokratski mir dobija kao proizvod, odnosno rezultat podjele vlasti gdje postoji sistemsko ograničenje sa pojavom ravnoteže kod donošenja odluka uopšte, a posebno kada se misli na odluke da se ide u rat“.⁷¹

Teorija liberalnog mira „...nastala je na idejama i temeljima tzv. Komercijalnog liberalizma (*commercial liberalism*) koji je usresređen na trgovinu a ne na druge društvene odnose. Ovdje se ocjenjuje da je trgovina važna, ne zato što sprečava države da idu u rat, već što i navodi na prepoznavanje i definisanje vlastitih interesa, gdje je rat za njih manje značajna tema. Predstavnici ovog liberalnog pravca smatraju da trgovina nudi državama način da najbolje transformišu svoj položaj uz pomoć svog ekonomskog rasta prije nego vojnim osvajanjima. Kao pionir ideje koja govori da trgovina pospješuje mir i dobre odnose među državama pojavljuje se engleski filozof Adam Smit (*Adam Smith*) koji je smatrao da je trgovina nešto što se prirodno doživljava među narodima i što predstavlja simbol veze i prijateljstva. Takođe, za razvoj ideje liberalnog mira koja zagovara slobodne i plodne trgovine među narodima veliku zaslužnost ima i Mančesterska škola komercijalnog liberalizma (*Manchester school of „commercial liberalism“*). Jedan od njenih predstavnika, Ričard Kobden (*Richard Cobden*) je tvrdio da je rat anahrona pojava jer je previše skup i plus njime se prekidaju i trgovinski odnosi i ugrožavaju strane investicije“.⁷² Naime, svi teoretičari liberalnog mira su saglasni da kapitalizam i slobodna trgovina vode ka miru, ali, kako Ejodus primjećuje, između njih ne postoji saglasnost, odnosno konsenzus u vezi objašnjenja zbog čega je to tako, pa se nude četiri moguća objašnjenja.

Prvo objašnjenje kreće od teze „... da kapitalizam podstiče hedonizam u ljudskoj prirodi, u kojem ljudi nemaju namjeru i želju da ratuju, nego su više bliži konzumiranju u miru. Drugo, kapitalizam vodi ka razvoju koji u završnici promovise mir. Treće

⁷¹ Filip Ejodus, *Međunarodna bezbednost-Teorije, sektori i nivoi*, 2017, nav.delo, str.72.

⁷² Mladen Bajagić, *Međunarodna bezbednost*, nav.delo, str.173.

objašnjenje govori da glasači u razvijenim kapitalističkim državama traže od svojih lidera razvoj ekonomije i stabilno tržište, čime se generiše njihov interes da zaštite i jačaju globalno tržište poštujući postulate međunarodnog prava i međunarodnog poretka. Četvrto objašnjenje, polazi od toga da ekonomska zavisnost između država jača razmjenu informacija, odnosno predstavlja *signaliziranje* između kapitalističkih zemalja čime se ublažava bezbjednosna dilema⁷³.

Liberalni institucionalizam. Središnja tačka koju ova teorija podržava jesu međunarodne institucije, jer se smatra da one mogu uticati na ponašanje država, odnosno na redefinisane njihovih uloga za vrijeme rasprava između država, što dalje može rezultirati ublažavanjem sukoba.

Kako Simić navodi, „...dok *realisti*, kao što je poznato, strukturalnu anarhiju međunarodnog sistema smatraju neizbježnom i nepromjenljivom posledicom oštrog razlikovanja između unutrašnje i spoljne politike, pri čemu je, po njima, u unutrašnjim odnosima moguće dostići pravdu, zajedništvo i društveni napredak, a ne i izvan države, u nedostatku središnjeg autoriteta (u međunarodnom sistemu države su osuđene na samopomoć u težnji da osiguraju opstanak), dotle liberalni institucionalisti odbijaju da prihvate njihove zaključke u pogledu mogućnosti prevazilaženja takvog stanja u međunarodnim odnosima. Tako Džervis, Kiohejn (Keohane), Naj (Nye), Bauman (Baumann) i drugi ukazuju na značaj *međunarodne saradnje*, posebno one koja se ispoljava kroz njene *multilateralne oblike i institucionalno udruživanje*, kao najdjelotvornijeg načina za prevazilaženje nasilnih sukoba u odnosima naroda i država⁷⁴.

Glavnu ulogu u određivanju ovakvog statusa institucija, prema Navari, imali su Robert Kiohejn (Robert Keohane, 1984) i Robert Akselrod (Robert Axelrod, 1984) koji su kao primjer institucije koja ima mogućnost da redefiniše uloge i ponašanje država, naveli Ujedinjene nacije. Ona dalje navodi,

„Iako institucije ne mogu da razriješe anarhiju, one mogu da promjene karakter međunarodnog okruženja uticajem na prioritete i ponašanja država. Međunarodne

⁷³ Filip Ejodus, *Međunarodna bezbednost-Teorije, sektori i nivoi*, 2017, nav.delo, str.76-77.

⁷⁴ Dragan R. Simić, „Savremene teorije bezbednosti“ u: Pavle Janković (ur.), *Antologija tekstova sa Škola reforme sektora bezbednosti*, nav.delo, str.175.

institucije to čine različitim metodama koje ili stvaraju snažne podsticaje za saradnju, kao što je povoljan trgovinski status, ili, kroz snažne destimulanse kao što su trgovinske sankcije“.⁷⁵

Takođe, jedna od prihvaćenih definicija liberalizma u kojoj se definiše uloga institucionalizma glasi da je to:

„Paradigma zasnovana na nadi da primena razuma i univerzalnog morala na međunarodne odnose može dovesti do sređenijeg, pravednijeg i kooperativnijeg sveta i da se međunarodna anarhija i rat mogu držati pod kontrolom putem **institucionalnih** reformi koje daju ovlašćenja međunarodnim organizacijama i zakonima“.⁷⁶

Međutim, ideja za uspostavljanje međunarodnih institucija, odnosno organizacija nalazila se već u pisanju Imanuela Kanta, gdje on predstavlja tri komponente Kantovog hipotetičkog ugovora za trajni mir i to:

„Prvi definitivan član: Građanski Ustav svake države biće Republikanski. Drugi definitivan član: Pravo naroda zasniva se na Federaciji slobodnih država. Treći definitivan član: Kosmopolitsko pravo biće ograničeno na uslove Univerzalnog gostoprimstva“.⁷⁷

Dakle, ovdje je vidljivo da Kant kao drugi definitivan član vidi federalizaciju slobodnih država, gdje piše:

„To bi bio savez naroda, no to nebi moralo da bude isto što i međunarodna država. [...] to je potreban jedan savez naročite vrste koji bismo mogli nazvati savez mira (foedus pacificum). On bi se od ugovora o miru (pactum pacis) razlikovao time što ovaj poslednji hoće da učini kraj samo jednom ratu, a on svim ratovima zauvek“.⁷⁸

Međutim, „u svjetskom poretku kao prva praktična osnovana međunarodna organizacija smatra se Komisija za Rajnu koja je osnovana na Bečkom kongresu 1815. godine, zatim u toku 19. i 20. vijeka postepeno se povećavao broj međunarodnih

⁷⁵ Cornelia Navari, „Liberalizam“ u: Paul D.Williams (ur), 2008, *Uvod u studije bezbednosti*, nav.delo, str. 83-84.

⁷⁶ Čarls V.Kegli, Vitkof J.R., 1981, *Svetska politika – trend i transformacija*, nav.delo, str.80.

⁷⁷ Tim Dunne, „Liberalism“u: John Baylis, Steve Smith, Patricia Owens (urs), *The Globalization of World Politics*, nav.delo, op.cit., p.116.

⁷⁸ Navedeno prema: Filip Ejodus, *Međunarodna bezbednost-Teorije, sektori i nivoi*, 2017, nav.delo, str.77.

organizacija. Pažnju zaslužuje obraćanje američkog predsjednika Vudrua Vilsona koji je pred kraj Prvog svjetskog rata istakao američke ciljeve koji su se ogledali u čuvenih četrnaest tačaka. Jedna od tih tačaka podrazumjevala je osnivanje opšteg udruženja država sa konkretnim sporazumima koji će garantovati političku nezavisnost i teritorijalni integritet i malih i velikih država. Ovaj zahtjev, smatra se, da je temelj nastanka Društva naroda⁷⁹. Nakon Hladnog rata do danas je oformljen veliki broj međunarodnih institucija i organizacija, što je sigurno u tom periodu pružilo velik podsticaj kako za teoretičare ovog teorijskog pravca tako i za praktičare u svjetskom poretku.

3.3. Kritički pristupi u studijama bezbjednosti

Prije nego što se započne sa predstavljanjem kritičkih pristupa potrebno je pojasniti samo značenje pojma „kritička teorija“. Naime, kod čitalaca se često javlja zabuna na način da se „kritička teorija“ doživljava samo kao teorija koja kritikuje a ne kao teorija koja želi riješiti probleme, što je potpuno pogrešno. „Kritička teorija se bavi postojećim problemima, ali ne gubeći iz vida istorijske procese koji su ih proizveli i predlažući alternative koje predstavljaju *moguća mijenjanja postojećeg svijeta*“.⁸⁰ Određivanjem ovog značenja kritičkih teorija Robert V.Koks (Robert W.Cox) je ukazao i na razliku između „kritičkih teorija“ i „teorija rješavanja problema“, čiji nazivi su često zbunjujući zbog čega se u stvari kod čitalaca i stvara zabuna da kritička teorija nije zainteresovana za rješavanje problema već da se pojavljuje u svijetlu kritike ili utopije.⁸¹

Kao što je već i spomenuto, period Hladnog rata je označen dominacijom rasprava između liberala i realista čiji se meritum rasprava u debatama odnosio uglavnom na državu i njenju sposobnost (sposobnost kao vojna moć) i (ne)mogućnosti saradnje država u anarhičnom sistemu. U periodu posle Hladnog rata svoje mjesto i ulogu u raspravama i shvatanju međunarodne bezbjednosti zauzimaju novi teorijski

⁷⁹ Isto, str.77-78.

⁸⁰ Pinar Bilgin, „Kritička teorija“ u: Paul D.Williams (ur),2008, *Uvod u studije bezbednosti*, preveli s engleskog Branimir Gligorić, Danica Cvetković, JP Službeni glasnik i Fakultet bezbednosti-Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2012, str.147-148.

⁸¹ U razlikovanju „kritičkih teorija“ i „teorija rješavanja problema-problemsolving theories“ Koks navodi: „Njihova međusobna razlika počiva na namjeri s kojom je teorija izgrađena. Dok kritička teorija stoji po strani od vladajućeg poretka i pita se kako je do njega došlo, teorija rješavanja problema zadovoljava se popravljanjem grešaka tako da postojeći odnosi i institucije funkcionišu glatko(Cox 1981:129)“. Isto.

pristupi čije su osnove bile započete već i u toku samog Hladnog rata, pristupi sa kritičkom orijentacijom. Tačnije, nastaju u periodu kada liberalizam i realizam ostaju nedorečeni i nepredvidivi u pogledu kraja Hladnog rata koji je bio praćen svjetskom strijepnjom i strahom od izbijanja nuklearnog rata, naprotiv, Hladni rat se okončao bez ijednog metka. Odnosno, kako Dragan R. Simić kritičke pristupe objašnjava, „Ako se razvrstavanje savremenih pristupa promišljanju bezbjednosti vrši na osnovu vremena njihovog pojavljivanja onda, treća *prostrana crkva* (broad church), obuhvata najnovija idejna strujanja *postmarksizma, feminizma, mirovnih studija i postmodernizma*“.⁸² Međutim, same ideje i osnove na kojima se zasnivaju kritički pristupi, smatra se da, one sežu još iz dalje prošlosti što se može objasniti nizom primjera od kojih je jedan i, „...pokret nesvrstanih čija su temeljna načela podsjetila svijet da postoje nebezbednosti različite od rezervisanosti između Sjedinjenih Država i Sovjetskog Saveza...“.⁸³

Dakle, „zagovornici kritičkih pristupa odbacuju pojam anarhije kao određujuću odliku međunarodnih odnosa; umesto države u toj ulozi, kao referentne objekte bezbjednosti označavaju *društvene grupe i pojedince* (kod postmarksista to su *društvene klase*). Pri svemu tome, oni posebno naglašavaju i ulogu *nedržavnih subjekata*, kao i *nevojne vidove bezbjednost*“.⁸⁴

Stoga, u daljem dijelu teksta sagledaćemo neke od pristupa koji se svrstavaju u grupu kritičkih pristupa bezbjednosti.⁸⁵

Socijalni konstruktivizam. Izraz konstruktivizam je spomenut i razrađen od strane Nikolasa Onufa (Nicholas Onuf) 1989. godine u njegovoj objavljenoj knjizi pod nazivom *Svijet koji stvaramo* (World of Our Making). Također, jedan od vodećih teoretičara ovog pravca jeste i Aleksandar Vent (Alexander Wendt), koji se istakao sa svojim naučnim djelom pod nazivom „*Društvena teorija međunarodne politike - Social*

⁸² Dragan R.Simić, *Nauka o bezbednosti – Savremeni pristupi bezbednosti*, JP Službeni list SRJ i Fakultet političkih nauka – Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2002, str.55.

⁸³ Pinar Bilgin, „Kritička teorija“ u: Paul D.Williams (ur), 2008, *Uvod u studije bezbednosti*, nav.delo, str.143.

⁸⁴ Dragan R. Simić, „Savremene teorije bezbednosti“ u: Pavle Janković (ur.), *Antologija tekstova sa Škola reforme sektora bezbednosti*, nav.delo, str.181.

⁸⁵ Pored opisanih teorijskih pristupa, „... u grupu kritičkih pristupa u studijama bezbjednosti ubrajamo i socijalni konstruktivizam, kopenhašku školu mišljenja, velška škola, rodne i feminističke pristupe, poststrukturalizam, postkolonijalizam“. Za detaljniji pregled vidi u: Filip Ejđus, *Međunarodna bezbednost-Teorije, sektori i nivoi*, nav.delo, str.85-101.

Theory of International Politics“.⁸⁶ Recimo, „Vent prihvata stav da su države i dalje ključni referentni objekti bezbjednosti i subjekti međunarodne politike i međunarodne bezbjednosti; On, takođe, ne poriče postojanje anarhičnih odnosa u međunarodnom sistemu država, zatim, činjenicu kako države povećavaju ne samo odbrambenu nego i ofanzivnu moć, kao i da u primordijalnoj težnji da opstanu, one u stanju egzistencijalnog grča, iako nastoje da zamisle sebe u sistemu i sistem kao cjelinu racionalno, uglavnom sumnjaju u iskrene namjere drugih država“.⁸⁷

Međutim, „...i u okviru socijalnog konstruktivizma postoji podjela između teoretičara čija se stajališta razlikuju samo u epistemološkim pristupima. Jednu grupa *lakih konvencionalnih* socijalnih konstruktivista u koju, recimo, spadaju Aleksandar Vent i Piter Kacenstin bliži su naučnom pozitivizmu, dok druga grupa *teških* ili *kritičkih* socijalnih konstruktivista, kojoj pripada Nikolas Onuf, usvaja postpozitivističku epistemologiju“.⁸⁸

„Centralna tačka socijalnog konstruktivizma polazi od toga da, društvena stvarnost nije materijalno data već socijalno konstruisana, što znači, posmatrajući sa aspekta studija bezbjednosti, kreće se od pretpostavke da međunarodna (ne)bezbjednost nije materijalno data nego je, prije svega, društveno konstruisana“.⁸⁹ Odnosno, „zajednička pretpostavka konstruktivističkih pristupa bezbjednosti jeste to, da je bezbjednost društvena konstrukcija“.⁹⁰ Ili kako to Karin Firke (Karin Fierke) bliže predstavlja, „...konstruisati nešto jeste čin kojim se stvara subjekt ili objekt koji inače ne bi postojao“.⁹¹

Međutim, kako bi se ovaj teorijski pristup koji je danas dosta prihvatljiv u studijama međunarodnih odnosa na što bolji način razumio, prikazaće se dio teksta Dejana Jovića u kojem se pojašnjava konstruktivistički pristup razumijevanja odnosa u međunarodnom sistemu:

⁸⁶ Marko Kovačević, Marko Žilović, Suzana Mihajlović, „Vent Aleksandar-Društvena teorija međunarodne politike“, *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, Vol.8, br.11, str.148-156.

⁸⁷ Dragan R. Simić, „Savremene teorije bezbednosti“ u: Pavle Janković (ur.), *Antologija tekstova sa Škola reforme sektora bezbednosti*, nav.delo, str.183.

⁸⁸ Filip Ejodus, 2012, *Međunarodna bezbednost-Teorije, sektori i nivoi*, nav.delo, str.92.

⁸⁹ Filip Ejodus, *Međunarodna bezbednost-Teorije, sektori i nivoi*, 2017, nav.delo, str.85.

⁹⁰ Matt McDonald, „Konstruktivizam“ u: Paul D. Williams (ur), 2008, *Uvod u studije bezbednosti*, preveli s engleskog Branimir Gligorić, Danica Cvetković, JP Službeni glasnik i Fakultet bezbednosti-Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2012, str.109.

⁹¹ Isto.

„Upravo je kraj Hladnog rata bio dobar primjer za konstruktivistički pristup razumijevanju akcija u okviru međunarodnog sistema. Konstruktivisti napominju da Hladni rat nije prestao zato što je jedna strana vojno porazila drugu, pa čak ni zato što je jedna strana toliko ojačala da je praktički natjerala drugu da joj se potčini. Hladni je rat prestao, ako je prestao, zato što se promijenio identitet Sovjetskog Saveza, a time i njegove akcije u odnosu prema samome sebi, prema saveznicima i prema protivnicima. Promijenila se granica između Nas i Drugoga. Na Drugoga se prestalo gledati kao na Neprijatelja te mu se dodijelilo novo značenje – partnera i potencijalnog saveznika. Ta je promjena bila ključna za objašnjenje kraja Hladnog rata, kao i razvoja događaja u Sovjetskom Savezu. On se raspao, među ostalim, i zato što je nekadašnja glavna spona, ideja socijalizma na sovjetski način, prestala biti uvjerljiva relevantnim akterima. Raspao se zbog Gorbačovljeva novog mišljenja, novog gledanja na stvari, zbog nove glasnosti. Ideje, narativi, identitet, diskursi održavaju države na životu. Jednom kada one izgube na važnosti, kad prestanu djelovati kao identitetsko ljepilo, popušta i sama struktura države te se države tada lako raspadaju.“⁹²

Kopenhaška škola u studijama bezbjednosti je nastala pod okriljem „Kopenhaškog instituta za istraživanje mira“ koji je formiran 1985. godine. Tri ključna doprinosa ove škole mišljenja su *teorija sekuritizacije*, *teorija regionalnih bezbjednosnih kompleksa* i *sektorski pristupi*.

*Teoriju sekuritizacije/obezbjednjivanja*⁹³ prvi je osmislio danski naučnik Ole Wiver (Ole Wæver) devedesetih godina prošlog vijeka koji je bio inspirisan francuskim poststrukturalizmom Jaques Derrida i teorijom *jezičkog akta* John L. Austin i John R. Searle-a. „Definišući bezbjednost kao socijalno konstruisan akt „govornog čina“, odnosno intersubjektivan i društveno konstruisan koncept, Bazan (Barry Buzan), De Wilde (Jaap de Wilde) i Vever (Ole Wæver) novi koncept bezbjednosti stavljaju u samo središte teorije obezbjednjivanja. Oslanjajući se na jezičke konstrukcije/lingvistiku

⁹² Dejan Jović, „Konstruktivizam u teorijama međunarodnih odnosa i praksi oblikovanja vanjskih politika“ u: Dejan Jović (ur.), *Konstruktivističke teorije međunarodnih odnosa*, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2016, str.13.

⁹³ Pojam „sekuritizacija“ se koristi u literaturama kao pojam izveden iz engleskog značenja riječi „securitization“. Međutim, u domaćoj literaturi na srpskom jeziku za pojam sekuritizacija, u skladu sa svojim suštinskim obilježjima, izveden je prevod značenja te riječi i glasi „obezbednjivanje“ koji je prikazan u: Mladen Bajagić, *Međunarodna bezbednost*, nav.delo, str.198-199.

glavni argument ove teorije jeste da je bezbjednost „jezički akt“ (speech act) a ne „akt percepcije“ (odsustva ili prisustva opasnosti). U ovom slučaju, „jezički akt“ se može tumačiti i kao diskurs pomoću koga akter na poziciji moći određene pojave predstavljaju ciljanoj publici kao prijetnju za opstanak određenog referentnog objekta bezbjednosti. Imenovanjem neke pojave za bezbjednosnu prijetnju ona to nužno i postaje“.⁹⁴

Teorija sekuritizacije glasi :

„Sekuritizacija je proces konstrukcije opažanja izazova, rizika i pretnji. Sekuritizacija je „jezički akt“ kojim se određeno političko pitanje formuliše kao posebno značajno za opstanak zajednice i tako se premešta van polja u kome važe utvrđena pravila ponašanja. Ukoliko se kao rezultat takvog jezičkog akta (odnosno, sekuritizujućeg pokušaja) usvoje „specijalne mere“, koje inače ne bi bile smatrane prihvatljivim u demokratskom društvu, svedoci smo procesa uspešne sekuritizacije. Akteri koji sprovode proces sekuritizacije nazivaju se sekuritizujućim akterima. Kako bi sekuritizacija bila uspešna, jezički akt mora se pridržavati „gramatike“ bezbednosti (npr. egzistencijalna pretnja, opstanak, tačka bez povratka, specijalne mere itd.), a sekuritizujući akter iza sebe mora imati veliki politički i simbolički kapital“.⁹⁵

Međutim, potrebno je naglasiti odmah i pojam *desekuritizacije* koji podrazumjeva obrnut proces od sekuritizacije.

Dakle, „...teorija sekuritizacije odgovara na pitanja zašto se neke opasnosti tretiraju kao bezbjednosne prijetnje, a neke se ne doživljavaju tako. Primjera radi, na teritoriji EU tokom 2013. godine poginulo je 25.900 ljudi u saobraćajnim nesrećama, a od terorističkih napada samo 7 ljudi. Zatim, kao primjer sekuritizacije može se uzeti sekuritizacija globalnog terorizma nakon 11. septembra 2000. godine koja je sprovedena od strane SAD. Realizacija procesa sekuritizacije sadrži četiri osnovna elementa i to *govorni čin-sekuritizujući potez, sekuritizujući akteri, specijalne mjere i publika.*

⁹⁴ Isto, str.199.

⁹⁵ „Sekuritizacija“ u: Svetlana Stanarević, Filip Ejodus (urs.), *Pojmovnik bezbednosne kulture*, Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, 2009, str.120. Detaljniji i širi prikaz pojma sekuritizacije/obezbednjivanje vidjeti u: Buzan, Barry, Waver, Ole and, Jaap de Wilde, *Security: a New Framework for Analysis*, Lynne Rienner, London, 1998.; Waver Ole, „Securitization and Desecuritization“ in: *On Security*, edited by Lipschutz, R.D., New York: Columbia University Press. 1995.

Govorni čin predstavlja diskurs kojim se određeni politički problem ili pitanje formuliše kao posebno značajan radi opstanka zajednice, čime se premješta izvan utvrđenih pravila igre. *Sekuritizujući akteri* su upravo oni koji koristeći taj govorni čin, u javnom diskursu obilježavaju konkretne pojave na način da ih etiketiraju kao egzistencijalne prijetnje koje ugrožavaju opstanak političke zajednice i na osnovu toga zahtjevaju da se po tom pitanju nešto hitno uradi (predsjednici država, vlada, ministri, šefovi generalštaba, šefovi bezbjednosnih ili obavještajnih službi...). *Specijalne mjere* su one koje se sprovode upravo da bi se zaštitila politička zajednica od prijetnji, a koje bi inače bile nelegitimne da nije došlo do sekuritizacije (vojna sila, ekonomske sankcije, suspencija građanskih prava...). *Publika* je taj faktor koji daje ili ne daje saglasnost za sprovođenje specijalnih mjera koje sekuritizujući akter predlaže. Publiku može predstavljati šira javnost ali i manji krug ljudi koji su okupljeni unutar neke institucije, pa otuda se i pojavljuju nazivi za dvije sekuritizacije, ona što je „na sceni“ tj. koja podrazumjeva javnost i ona „iza scene“ na kojoj odlučuje mreža tehnochrata, birochrata i odlučilaca unutar bezbjednosne institucije, uglavnom, bez uvida i učešća javnosti“.⁹⁶

Teorija regionalnog bezbjednosnog kompleksa podrazumjeva „...set jedinica čiji su glavni procesi sekuritizacije i desekuritizacije toliko povezani da se njihovi bezbjednosni problemi ne mogu razumjeti odvojeno“.⁹⁷ „Polazna pretpostavka kod ove teorije jeste ta, da prijetnje brže i lakše savladavaju kraće nego duže distance. To stvara obrasce prijateljstva i neprijateljstva koji se akumuliraju na regionalnom nivou“.⁹⁸ Takođe, ovdje je korisno napomenuti da Beri Bazan podsistem regionalne bezbjednosti naziva bezbjednosnim kompleksom, pod kojim podrazumjeva „...grupu država čije su primarne bezbjednosne brige dovoljno blisko povezane, tako da se nacionalna bezbjednost jedne od njih nikako ne može posmatrati odvojeno od drugih“.⁹⁹

„Svaki regionalni bezbjednosni kompleks ima svoju strukturu koja se sastoji od granica, strukture (hijerarhija ili anarhija), polarnosti (unipolaran, multipolaran ili apolaran) i forme (konfliktna formacija, bezbjednosni režim ili bezbjednosna zajednica). Ovdje ćemo se skoncentrisati više na forme koje su sastavni dio strukture. *Konfliktna*

⁹⁶ Filip Ejđus, *Međunarodna bezbednost-Teorije, sektori i nivoi*, 2017, nav.delo, str.88-90

⁹⁷ Buzan Barry, and Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge University Press, 2003, p.491.

⁹⁸ Filip Ejđus, *Međunarodna bezbednost-Teorije, sektori i nivoi*, 2017, nav.delo, str.91.

⁹⁹ Mladen Bajagić, *Međunarodna bezbednost*, nav. delo, str.251.

formacija predstavlja regionalnu bezbjednosnu konstelaciju u kojoj međuzavisne jedinice imaju neprijateljske odnose koji su uglavnom vođeni / motivisani strahom od izbijanja rata. Prema Bazanu (Barry Buzan) i Veveru (Ole Waever), konfliktne formacije se nalaze na Bliskom istoku, u većem dijelu Afrike, u južnoj Aziji i dijelom u postsovjetskom kompleksu. *Bezbjednosni režim* podrazumjeva obrazac bezbjednosne dinamike koji i dalje definiše mogućnost izbijanja rata, s tim što je ona ograničena međusobno prihvaćenim pravilima, kao i očekivanjima da će ta pravila biti poštovana. Ovakav obrazac preovladava u Južnoj Americi i Jugoistočnoj Aziji. Na kraju, *bezbjednosna zajednica* predstavlja obrazac međusobnih odnosa u kome jedinice niti očekuju, niti se spremaju za upotrebu sile. Buzan i Vever ovakav obrazac vide u Sjevernoj Americi i Evropskoj uniji¹⁰⁰.

Međutim, s druge strane smatra se „... da su bezbjednosni kompleksi tipičan proizvod anarhične strukture međunarodnog sistema, i da zbog toga i takve prirode/strukture okvir bezbjednosnog kompleksa otvara nekoliko pitanja: Koliko su trajni kompleksi i kakvi odnosi vladaju u njihovoj unutrašnjoj dinamici, i u kakvoj su interakciji sa drugim kompleksima? Koje posledice proizvodi prodiranje kompleksa višeg nivoa u bezbjednost lokalnih kompleksa? Kako trendovi unutar bezbjednosnih kompleksa utiču na opcije koje ima spoljna politika dotičnih država? Kako se spoljna politika pojedinih država ugrađuje u strukturu odnosa koju definišu bezbjednosni kompleksi? Da li su sve države učesnice ograničene šablonima odnosa nad kojima imaju malo kontrole, ili neke od njih imaju pravu moć nad strukturom događaja, a time i prave izbore u određivanju pravca njihove spoljne politike“¹⁰¹.

Sektorski pristup u teorijskom smislu je „...prvi razradio Beri Bazan 1983. godine u svom djelu *Ljudi, države i strah*.¹⁰² On nebezbjednost vidi kao složen i obiman problem, i ocjenjuje da se prostire na svim nivoima analiza od pojedinca do globalnog nivoa, i preko spektra sektora, od kulturnog i društvenog, preko ekonomskog i političkog, do vojnog. Dakle, Bazan u svojoj analizi prepoznaje četiri sektora: ekonomski, socijetalni, politički i vojni. Međutim, u daljem radu Bazana i njegovih

¹⁰⁰Filip Ejodus, *Međunarodna bezbednost-Teorije, sektori i nivoi*, 2017, nav.delo, str.91-92.

¹⁰¹Mladen Bajagić, *Međunarodna bezbednost*, nav. delo, str.254.

¹⁰²Barry Buzan, *People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations*, Wheatsheaf Books, Michigan, 1983.

najbliži saradnika pojavljuje se i zaseban ekološki sektor. Odnosno, sektorski pristup u teorijskom smislu zajednički su razvili Buzan, Vever i de Vilde po kojima su sve bezbjednosne prijetnje razvrstane u sledeće sektore: *vojni, politički, ekonomski, socijetalni i ekološki*.¹⁰³ „U vojnom sektoru ključni su odnosi moći između država, a referentni objekat bezbjednosti je teritorijalni integritet država. Najčešća prijetnja u ovom sektoru jeste vojna invazija/oružana agresija. *Politički sektor* karakteriše odnos autoriteta, a glavni referentni objekat bezbjednosti je organizaciona stabilnost sociopolitičkog poretka. Ovdje se aludira na sociopolitičku koheziju unutar jedne države tj. o legitimitetu koji njene ustanove uživaju kod građana. Kod *ekonomskog sektora* ključni su trgovinski odnosi, a referentni objekat može biti blagostanje jedne države, odnosno njen postojeći ekonomski poredak. *Socijetalni sektor* bezbjednosti karakterišu odnosi između kolektivnih identiteta. Na kraju, u *ekološkom sketoru* važni su odnosi između čovjeka i prirode, a ključni referentni objekat predstavlja biosvera, kao garant opstanka ljudske civilizacije“.¹⁰⁴

Velška škola je također pravac koja je svoje mjesto zauzela u kritičkim pristupima teorija međunarodne bezbjednosti a koja svoja stajališta prožima, odnosno oslanja na kritičkoj društvenoj teoriji. Istaknuti predstavnik ove škole je Ken But (Ken Booth) koji je svoju teoriju iznio u svom naučnom radu „*Bezbednost i emancipacija*“. But kroz svoj rad teži ka redefinisavanju pojma bezbjednosti radi postizanja *emancipacije ljudi*, koju definiše na sledeći način:

„Bezbednost znači odsustvo prijetnji. Emancipacija je oslobađanje ljudi (kao pojedinaca i grupa) od onih fizičkih i ljudskih ograničenja koja ih sprečavaju da urade ono što bi oni slobodnom voljom izabrali da urade. Rat i prijetnja ratom je jedno od tih ograničenja, zajedno sa siromaštvom, niskim nivoom obrazovanja, političkim ugnjetavanjem i tako dalje. Bezbednost i emancipacija su dvije strane iste medalje. Emancipacija, a ne moć, stvara bezbednost“.¹⁰⁵

„Vođen ovakvim shvatanjem bezbjednosti, But je, zajedno sa Ričardom Vin Džounsom, osnovao na Univerzitetu Aberistvit u Velsu prvi poslediplomski studijski

¹⁰³ Mladen Bajagić, *Međunarodna bezbednost*, nav. delo, str.194-195.

¹⁰⁴ Filip Ejduš, *Međunarodna bezbednost-Teorije, sektori i nivoi*, 2017, nav.delu, str.92-93.

¹⁰⁵ Ken Booth, „Security and Emancipation“, *Review of International Studies*, Vol. 17, No. 4, p.319.

program pod nazivom Kritičke studije bezbjednosti, i otuda ovaj pravac dobija naziv *velška škola*".¹⁰⁶

Ken But je jedan od istaknutijih predstavnika kritičke teorije a koji je u ovom radu istakao „...da je poslednja decenija obilježena s rastućom nelagodom i neslaganjem s tradicionalnim konceptom bezbjednosti, gdje su država i vojna moć u fokusu, odnosno, ističu se kao privilegije. Ta nelagoda je izrazila nemire kod raznih mislilaca alternativne bezbjednosti na Zapadu i kod mnogih mislilaca o bezbjednosti u Trećem Svijetu. Nelagoda s tradicionalnim razmišljanjem o bezbjednosti se iskazivala u čestim pozivima za „širenje“ ili „ažuriranje“ koncepta bezbjednosti. Tradicionalno razmišljanje o bezbjednosti, koje je dominiralo pola vijeka, bilo je povezano sa intelektualnom hegemonijom realizma. But naglašava da su tradicionalni pristupi bili karakterisani sa tri elementa: 1. naglašavali su vojne prijetnje i potrebu za snažnim suprotstavljanjima 2. orijentisanost ka statusu quo, i 3.usresređenost na državu. Međutim, On navodi da prijetnje po dobrobit pojedinaca i interesima naroda širom svijeta proizlaze prvenstveno ne iz komšijske vojske, već iz drugih izazova, kao što su: ekonomski kolaps, političko ugnjetavanje, oskudice, etničko rivalstvo, uništavanje prirode, terorizma, kriminala i bolesti. U većini upravo spomenutih aspekata ljudi su više ugroženi od strane politike i nedostataka vlastite vlade nego od njihovih komšija. Za bezbroj miliona ljudi u svijetu, to je njihova vlastita država, a ne „Neprijatelj“ koji je primarna bezbjednosna prijetnja. On smatra da ovi širi bezbjednosni problemi koji su navedeni, očigledno nisu kao kosmičke prijetnje kao Hladni Rat. Ali oni su problemi dubokog značaja, jer su odnijeli već mnogo života i mogu nanijeti ozbiljne posledice ako se ne liječe. Represija ljudskih prava, etničko i vjersko rivalstvo, privredni slom i tako dalje, mogu stvoriti opasnu nestabilnost na unutrašnjem planu, što ipak može pogoršati napetosti koje dovode do nasilja, izbjeglica i eventualno međudržavnog sukoba. Dalje navodi da se, prema ljudima treba odnositi kao prema cilju, odnosno, kao krajnjem uspjehu postizanja bezbjednosti, a prema državama, međutim, treba da se odnosimo kao prema sredstvu putem kojeg se dostiže bezbjednost“.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Filip Ejodus, *Međunarodna bezbednost-Teorije, sektori i nivoi*, 2017,nav.delo, str.93-94.

¹⁰⁷ Ken Booth, *Security and Emancipation*, op.cit., pp.313-326. Ovaj dio teksta je preuzet iz sadržaja nacarta teze koji je pisan i odbranjen od strane autora ovog rada tokom doktorskih studija na Fakultetu političkih nauka u Beogradu na studijskom predmetu *Izrada i odbrana nacarta teze*.

Odnosno, glavno pitanje (ili lakmus test kako je to Ken But naveo) se odnosi na pitanje primarnog referentnog objekta bezbjednosti. Da li je to država? Da li su to ljudi? Čija je bezbjednost na prvom mjestu? Ken But se drži svog argumentovanog stajališta u kojem tvrdi da su pojedinci primarni *referentni objekti*, gdje naglašava da time prati „Školu Svjetskog Društva“ (World Society School,) te podupire po tom pitanju i Hedlij Bula (Hedley Bull).

„Dakle, predstavnici velške škole podsjećaju da država ne treba da predstavlja cilj bezbjednosne politike već njen instrument. Zbog toga što su zanemarivali transnacionalne faktore, kao i značaj ideja u međunarodnoj politici, velška škola kritikuje državocentrične pristupe zbog toga što nisu mogli ni da predvide niti da objasne okončanje Hladnog rata. Tako da, za razliku od kopenhavske škole, koja je najviše energije posvetila *proširenju* pojma bezbjednosti, velška škola založila se za njegovo *produbljenje*, što upravo ukazuje na prethodni dio objašnjenja u radu, tj.pronalaženje drugih referentnih objekata bezbjednosti koji su ispod države, kao što je, na primjer, globalno društvo“.¹⁰⁸

Kada je u pitanju *emancipacija* potrebno je naglasiti da ju je teško precizno pojasniti, na apstraktan, odnosno teorijski način. Bilgin smatra da ju je možda lakše predstaviti kroz praktične slučajeve, gdje za primjer uzima težak slučaj „muslimanskog svijeta“. Težak je zato što neki smatraju da je suprotan samoj ideji emancipacije (žena pogotovo). Objasnjava na sledeći način:

„Al Kaida je skovala napade 11.septembra kao izraz svog suprostavljanja zapadnom imperijalizmu i intervencionizmu. Ove napade su neki zapadni teoretičari tumačili kao nezapadno odbacivanje moderniteta. Al Kaida se, suprostavlja, ne samo Sjedinjenim Državama zbog njihovog prisustva na Bliskom istoku uopšte i njihove podrške Zapadu posebno, Al Kaida se suprostavlja Sjedinjenim Državama i režimima kao što je onaj u Saudijskoj Arabiji na Bliskom istoku, jer ih ona vidi kako teže modernizaciji koju smatra dijametralno suprotnom od autentičnog islamskog identiteta“.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Filip Ejodus, *Međunarodna bezbednost-Teorije, sektori i nivoi*,2017, nav.delo, str.94.

¹⁰⁹ Pinar Bilgin, „Kritička teorija“ u: Paul D.Williams (ur),2008, *Uvod u studije bezbednosti*, nav.delo., str.158.

Feminizam - rodni i feministički pristupi. „Feministički pristupi u nauci ili feministička teorija, oblikovala se kao dio nove nauke o ženama koja implicitno ili eksplicitno zastupa uopšteni, obuhvatni sistem predstava o svijetu iz perspektive usredsređene na žene. Ta usredsređenost se javlja u tri glavna oblika: 1. žene su osnovni predmet proučavanja; 2. one su središnji subjektivitet iz čijeg ugla se posmatra svijet, pri čemu cilj nije samo locirati žene u društveni život nego i otkriti kako se taj život njima ukazuje, i 3. kritičnost i aktivizam u korist žena“.¹¹⁰ Uglavnom, „...zagovornice ovog pristupa bezbjednosti dijele sve početne pretpostavke alternativno-kritičkih *teorija*, ali i ukazuju na činjenicu da je izučavanje međunarodne politike uopšte, i međunarodne bezbjednosti posebno, samo iz ugla muškog djela stanovništva“.¹¹¹

Dakle, predstavljaju grupu pristupa koji čine sastavni dio kritički pristupa savremenih teorija bezbjednosti. Ovi pristupi javljaju se u nauci o međunarodnim odnosima krajem 90-tih godina XX vijeka. U okviru ove grupe pristupa, također postoje razlike u stajalištima pojedinih pristupa ali im je svima zajednička kritika patrijarhata, odnosno namjera da, „...identifikuju, propituju, i pružaju otpor raznim načinima na koje su muški pogledi, interesi i aktivnosti privilegovani nad ženskim, u savremenom društvenom životu“.¹¹² „Većina feminističkih stajališta ima zajedničko interesovanje za usredsređivanje pažnje na (rodno različite) ljude, ali to ne pruža nijedno feminističko gledište ili perspektive koje nas upućuje na najbolji način kojim se treba proučavati međunarodni mir i bezbjednost. Drugim riječima, svako feminističko gledište privlači nam pažnju na različita mišljenja u vezi roda, različita shvatanja rodne prirode međunarodne bezbjednosti i različite načine reagovanja na probleme globalne politike“.¹¹³

An Tickner (J. Ann Tickner) objašnjavajući feminističku definiciju bezbjednosti, navodi „...da nacionalna bezbjednost može biti u tenziji sa individualnom bezbjednošću, te da feministkinje preferiraju da široko definišu bezbjednost - kao smanjenje svih

¹¹⁰ Mladen Bajagić, *Međunarodna bezbednost*, nav. delo, str.182.

¹¹¹ Dragan R. Simić, „Savremene teorije bezbednosti“ u: Pavle Janković (ur.), *Antologija tekstova sa Škola reforme sektora bezbednosti*, nav. delo, str.185.

¹¹² Filip Ejodus, *Međunarodna bezbednost-Teorije, sektori i nivoi*, 2017, nav. delo, str.95.

¹¹³ Sandra Whitworth, „Feministička stanovišta“ u: Paul D. Williams (ur), 2008, *Uvod u studije bezbednosti*, preveli s engleskog Branimir Gligorić, Danica Cvetković, JP Službeni glasnik i Fakultet bezbednosti-Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2012, str.163.

oblika nasilja, uključujući fizičke, ekonomske i ekološke. Predlažu da razmišljamo o bezbjednosti sa dna prema gore, umjesto odozgo ka dole, što znači da počinjemo sa bezbjednošću pojedinca ili zajednice, a ne sa državom ili međunarodnim sistemom. Jer ovo nam omogućava da kritički ispitamo ulogu država kao adekvatnih snabdjevača bezbjednosti. U nekim državama koje su razorene konfliktom, više je vlada preokupirana sa nacionalnom bezbjednošću, a manje sa njenim građanima, naročito ženama, da im se obezbjedi osjećaj fizičke bezbjednosti. Na kraju, An navodi kako je državno nasilje poseban problem u određenim državama. Mnoge države formalno u miru održavaju ogromne vojne budžete istovremeno, kada se smanjuje socijalna potrošnja na kojoj žene više zavise od muškaraca¹¹⁴.

U teoriji međunarodnih odnosa An predstavlja pet različitih pristupa iz grupe feminističkih teorija i to *liberalni, kritički* (feminizam kritičke teorije), *socijalno-konstruktivistički, poststrukturalni* i *postkolonijalni* feminizam. „*Liberalni feminizam* postavlja pitanje kakav bi mogao izgledati svijet sa više žena u položajima na vlasti i bave se identifikacijom žena u institucijama i praksi globalne politike i posmatraju kako njihovo prisustvo (ili odsustvo) djeluje i utiče na donošenje međunarodne politike. Oni vjeruju da se jednakost žena može postići uklanjanjem pravnih i drugih prepreka koje su im uskratile prava i mogućnosti kao što imaju i muškarci. Ovaj pravac feminizma je radio na dokumentovanju različitih aspekata ženske podređenosti kroz istraživanje problema žena kao izbjeglica, nejednakosti dohotka između žena i muškaraca i vrsta kršenja ljudskih prava koja su nesrazmjerno prouzrokovana kod žena, poput trgovine ljudima i silovanja u ratu“¹¹⁵.

Feministička kritička teorija „...ima korijene još u gramšijevskom marksizmu. Istražuje i idejne i materijalne manifestacije rodnih identiteta i rodne moći u globalnoj politici. Sandra Vitvord (Sandra Whitworth) je feministički kritički teoretičar. U svojoj knjizi *Feminizam i međunarodni odnosi*¹¹⁶, ona tvrdi da razumijevanje pola samo djelimično zavisi od materijalnih uslova žena i muškaraca u određenim okolnostima. Ona sugerše da je rod takođe konstituisan značenjem datim ovoj realnosti - drugim

¹¹⁴ J. Ann Tickner, „Gender in world politics“ in: John Baylis, Steve Smith, Patricia Owens (urs.), *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, Oxford, 2014, p.265.

¹¹⁵ Ibid, p.261

¹¹⁶ Sandra Whitworth, *Feminism and International Relations: Towards a Political Economy of Gender in Multilateral Institutions*, MacMillan Press, 1994.

riječima, idejama koje muškarci i žene imaju o njihovim odnosima jednih prema drugima“.¹¹⁷ Odnosno, „kritički feminizam preispituje rodne razlike kao takve i nastoji promijeniti shvatanja ovih diskursa, sve u cilju sveobuhvatne emancipacije žena“.¹¹⁸

Socijalno-konstruktivistički feminizam se zasniva „...na društvenom konstruktivizmu. Feministički konstruktivisti proučavaju procese u kojima ideje o polu utiču na globalnu politiku, kao i na načine na koje globalna politika oblikuje ideje o polu. Elizabet Prigl (Elisabeth Prügl) je feministički konstruktivist. Njena knjiga *Globalna izgradnja pola* (*The Global Construction of Gender* - 1999) koristi feministički konstruktivizam kako bi analizirala tretman rada kod kuće u okvirima međunarodnog prava. Pošto su većina domaćih radnika žene, debata o regulisanju ove vrste zapošljavanja je važna za feministkinje. Niske plate i loši uslovi rada često su opravdani na osnovu toga što domaći rad nije *stvarni posao*, jer se to dešava u privatnoj reproduktivnoj sferi domaćinstva, a ne u uobičajenoj javnoj sferi zasnovanoj na proizvodnji. Prigl pokazuje kako su ideje o ženskosti doprinijele debatama međunarodne zajednice o institucionalizaciji ovih prava radnika na domaćem nivou, debate koja je konačno kulminirala u donošenju Konvencije Međunarodne organizacije rada - ILO o domaćem poslu 1996. godine (Homework Convention in 1996)“.¹¹⁹

Feministički poststrukturalizam. „Poststrukturalisti se fokusiraju na značenje jer je kodifikovan jezikom. Oni tvrde da mi razumijemo realnost kroz našu upotrebu jezika. Oni su posebno zabrinuti zbog odnosa između znanja i moći - što znači da oni koji konstruišu značenje i stvaraju znanje dobijaju veliku moć time što to rade. Feministički poststrukturalisti ističu da su muškarci uglavnom viđeni kao poznati i da ono što se smatra znanjem generalno se zasniva na životima muškaraca u javnoj sferi. Žene generalno nisu viđene ni kao poznavaoici niti kao subjekti znanja. Knjiga pod nazivom *Manly States* iz 2001. godine koju je napisala Šerlot Huper (Charlotte Hooper), je primjer poststrukturalne tekstualne analize. Huper tvrdi da ne možemo razumjeti međunarodne odnose, osim ako ne shvatimo implikacije činjenice da ga uglavnom vrše

¹¹⁷ J. Ann Tickner, „Gender in world politics“ in: John Baylis, Steve Smith, Patricia Owens (urs.), *The Globalization of World Politics*, op.cit., pp.261-262.

¹¹⁸ Mladen Bajagić, *Međunarodna bezbednost*, nav. delo, str.183.

¹¹⁹ J. Ann Tickner, „Gender in world politics“ in: John Baylis, Steve Smith, Patricia Owens (urs.), *The Globalization of World Politics*, op.cit., p.262.

muškarci, postavljajući pitanje, kako međunarodni odnosi mogu oblikovati muškarce onoliko koliko muškarci oblikuju međunarodne odnose“.¹²⁰

Postkolonijalni feminizam. Postkolonijalisti se fokusiraju „...na kolonijalne odnose dominacije i podređenosti, uspostavljene pod evropskim imperijalizmom u osamnaestom i devetnaestom vijeku. Postkolonijalisti tvrde da, ovi odnosi dominacije i dalje postoje i da su oni ugrađeni u način na koji zapadna saznanja danas prikazuju ljude i zemlje na jugu. Postkolonijalni feminizam daje slične tvrdnje o načinu na koji je zapadni feminizam izgradio znanje o ženama koje nisu zapadne. Baš kao što su feministi uopšte kritikovali zapadnjačko znanje jer je znanje konstruisano uglavnom iz muških života, postkolonijalni feministi vide slične probleme koji proizlaze iz feminističkog znanja koji se uglavnom zasnivaju na iskustvima relativno privilegovanih zapadnih žena. Monatli (Chandra Mohanty,1988) sugerise da se ženske podređenosti moraju riješiti u okviru svog kulturnog konteksta, umjesto kroz neko univerzalno razumijevanje ženskih potreba. Primjera radi, Ona kritikuje sliku zapadnih feminista o ženama iz Trećeg Svijeta gdje se predstavljaju kao siromašne, nedovoljno obrazovane, kao žrtve, i kao odsutne iz društvenog djelovanja“.¹²¹

Poststrukturalizam kao i konstruktivizam, „...je postao dio međunarodnih odnosa 1980-ih godina. Kao konstruktivisti, poststrukturalisti u međunarodnim odnosima su bili pod uticajem društvene i filozofske teorije, koja je od 1970-ih godina igrala glavnu ulogu u humanističkim društvima. Recimo, poststrukturalisti smatraju da je ključ za Hladni rat u neprijateljskim konstrukcijama koje su promovisali Istok i Zapad. Hladni rat je sad daleko nestao, ali poststrukturalizam je i dalje vrlo fokusiran na visoku politiku (teme koje su visoko na dnevnom redu spoljne politike, kao što su rat, bezbednost i vojska), i zadržava zabrinutost prema državama, konstrukciji prijatelji i neprijatelja. Poststrukturalisti donose kritičnu perspektivu u proučavanju svjetske politike u dva važna aspekta. Oni su kritični prema načinu na koji većina država sprovede svoju spoljnu politiku i oni su kritični prema tome kako većina teorija međunarodnih odnosa govori da proučavamo šta države rade. Poststrukturalisti se ne slažu s realizmom da bi trebalo da vidimo državu kao aktera samopomoći ili kao

¹²⁰ Ibidem.

¹²¹ Ibidem.

jedinicu koja ostaje ista kao kroz istoriju. Umjesto toga, država je poseban način razumijevanja političke zajednice - to je kome možemo vjerovati i za šta osjećamo da imamo nešto zajedničko“.¹²²

Jedan od prvih poststrukturalističkih radova jeste knjiga *Strategijske studije i svjetski poredak*¹²³ koju je napisao Bredlij Klajn (Bradley Klein), u kojoj on obrađuje „...jedan od centralnih problema koji usmjerava na dalji razvoj dileme: koje su političke posledice tradicionalnih studija bezbjednosti (strateških studija) za koje Klajn smatra konstitutivnim diskursom globalnog sistema. Naime, istražujući osnovne postavke strateških studija, Klajn ukazuje na mnoštvo dokaza za jednu od ključnih pretpostavki studija bezbjednosti: da teorija o svijetu čini taj svijet, i zbog toga ona, uključujući teoriju bezbjednosti, ima političke uticaje“.¹²⁴

Zatim, Robert Voker (Robert Walker) kao predstavnik poststrukturalističkog pristupa, također, „...smatra da je tradicionalna teorija međunarodnih odnosa zrela za dekonstrukciju kao naučna disciplina zbog niza konceptualnih i jezičkih dihotomija – realizam naspram idealizma, hijerarhija u odnosu na anarhiju, teorija nasuprot prakse, etika nasuprot međunarodnih odnosa, i što je najznačajnije, politika u odnosu na međunarodne odnose. On u svojoj knjizi („*Unutra/izvan: Međunarodni odnosi kao politička teorija*“.¹²⁵) fokus analize usmjerava na koncept državnog suvereniteta, kojeg prepoznaje kao ključ rješenja niza problema između polova ja-drugi, identitet – razlika, univerzalnost – posebnost i jedinstvo –različitost. Njegovo istraživanje koncepta državnog suvereniteta je značajno, iz razloga, što on negira tvrdnje da će državni suverenitet uskoro biti prevaziđen kao konstitutivni princip međunarodnih odnosa, bez obzira na eru globalizacije“.¹²⁶

Jedan od najuticajnijih radova među predstavnicima poststrukturalizma u bezbjednosnim studijama jeste rad Dejvida Kempbela (David Campbell) pod nazivom

¹²² Lene Hansen, „Poststructuralism“ in: John Baylis, Steve Smith, Patricia Owens (urs.), *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, Oxford, 2014, p.170.

¹²³ Klein Bradley, *Strategic Studies and World Order*, Cambridge University Press, Cambridge, 1994.

¹²⁴ Mladen Bajagić, *Međunarodna bezbednost*, nav. delo, str.192-193.

¹²⁵ Robert Walker, *Inside/outside: International Relations as Political Theory*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993.

¹²⁶ Mladen Bajagić, *Međunarodna bezbednost*, nav. delo, str.193.

„Pisanje bezbjednosti: spoljna politika Sjedinjenih Država i politika identiteta“.¹²⁷
„Kempbel nastoji da pokaže kako je diskurs spoljne politike neodvojiv od onog što on smatra američkim „ja“ i (opasnog) „drugog“, ili (bezbjednog) domaćeg i (prijetećeg) spoljnog. On govori, u stvari, da spoljna politika nikada nije prava veza između država, već doprinosi još jačem razgraničenju između njih. Prema Kempbelu, identiteti država stvaraju se kroz diskurs o prijetnjama, odnosno proces stvaranja i obnavljanja identiteta odvija se kroz diskurse spoljne i bezbjednosne politike“.¹²⁸

I na kraju, kako Hansen ukazuje, „Poststrukturalizam želi da ozbiljno shvatimo ono što je isključeno i marginalizovano postojećim politikama i teorijama i on nam govori da kritički razmišljamo o tome kako mi konstruišemo svijet. Poststrukturalistima nema objektivnog mjerila koje možemo koristiti da definišemo prijetnje, opasnosti, neprijatelje ili recimo nerazvijenost. Moramo istražiti kako konstrukcije svijeta, ljudi i mjesta na kojima žive, čine određene politike prirodnim i stoga legitimnim“.¹²⁹

Postkolonijalizam je „...pravac mišljenja u kritičkim pristupima koji dovodi kolonijalnu, postkolonijalnu i aktuelnu eru postkolonijalne istorije u međunarodne odnose. Odvija se kroz prezentaciju i analizu svakodnevnih ljudi i njihovih iskustava u zemljama koje su nekada bile kolonije, i kroz teorije koje odgovaraju na evropske i sjevernoameričke verzije istorije koje se fokusiraju na velike snage i njihove interakcije. Skicirajući na humanističkim poljima društvene istorije, književnih studija, filozofije i psihoanalize za inspiraciju (*engl. psychoanalysis for inspiration*), postkolonijalne analize nastojale su da popune mnoge praznine u evrocentričnim konstrukcijama svijeta tako da, ljudi i ideje povezane s bivšim kolonijama mogu biti vidljivi, čujni i uticajni danas“.¹³⁰

„Nedavne teorije hibridnog identiteta i postkolonijalnih epohalnih trendova u međunarodnom sistemu takođe se bave hijerarhijama međudržavnih i transnacionalnih odnosa koji i dalje prevladavaju u globalizovanim međunarodnim odnosima i koji

¹²⁷ David Campbell, *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Indentity*, University of Minnesota Press, Minnesota, 1998.

¹²⁸ Mladen Bajagić, *Međunarodna bezbednost*, nav. delo, str.193-194.

¹²⁹ Lene Hansen, „Poststructuralism“ in: John Baylis, Steve Smith, Patricia Owens (urs.), *The Globalization of World Politics*, op.cit., p.170.

¹³⁰ Christine Sylvester, „Post-colonialism“ in: John Baylis, Steve Smith, Patricia Owens (urs.), *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, Oxford, 2014,pp.185-186.

pružaju mogućnosti ljudima da se kombinuju u nove političke i identitetne grupe. Najsiromašnije zemlje svijeta danas su nove kolonije, a mnogi ratovi i uslovi građanskih nemira i nerazvijenosti su ih zasjenili. Pa ipak, Silvesterova navodi, međunarodni odnosi, sa dugogodišnjom preokupiranošću sa odnosima velikih sila, nisu imali interes ili sredstva da proširi svoj opseg na grupe, kulture, pokrete, znanje, lokacije i odnose koji bi obuhvatali narode bivših kolonija“.¹³¹

„Mohamed Ajob (Mohammed Ayoob) je jedan od prvih predstavnika koji je uveo postkolonijalno mišljenje u razmatranje bezbjednosti. On ukazuje kako je društvenopolitički kontekst u Trećem svijetu različit u odnosu na kontekst u industrijalizovanom svijetu, te da bilo koja analiza bezbjednosne dinamike zahtjeva radikalno drugačije pristupe. Kritikujući realizam u pogledu paradigme prema Trećem svijetu, Ajob predlaže alternativnu paradigmu, koju on naziva „realizam potlačenih“ (*engl.subaltern realism*). Ovakav pristup uvažava postkolonijalno nasleđe, slabost države, i „realne“ bezbjednosne probleme u Trećem svijetu a koji dolaze, uglavnom, iz same države a ne izvan nje“.¹³²

Imajući u vidu sve predstavljene teorijske pristupe u okviru kritičkih pristupa u studijama bezbjednosti, na kraju, može se izvesti nekoliko tačaka koje karakterišu, odnosno povezuju ove pristupe. „Prvo, svi kritički pristupi dovode u pitanje temeljne pretpostavke tradicionalnih teorija bezbjednosti koje se odnose na prirodu države i međunarodnog sistema. Drugo, ovi pristupi proširuju polje istraživanja od vojnih aspekata bezbjednosti ka nevojnim. Treće, oni produbljuju studije bezbjednosti, na način da, fokus analize sa države usmjeravaju na druge referentne objekte bezbjednosti i nedržavne aktere. Na kraju, ovi pristupi se oslanjaju na dosta veći obim društvenih nauka iz kojih preuzimaju svoje polazne postavke, čime daju veći značaj i bogatiji okvir studijama bezbjednosti“.¹³³

¹³¹ Ibidem.

¹³² Filip Ejodus, *Međunarodna bezbednost-Teorije, sektori i nivoi*, 2017, nav. delo, str.100-101.

¹³³ Isto, str.84.

4. TEORIJSKI PRISTUP O TRGOVINI LJUDIMA

4.1. Etimološko značenje trgovine ljudima

„*Trgovina* predstavlja privrednu djelatnost razmjene dobara, kupovinu i prodaju robe. Svi oblici trgovine regulisani su pravnim propisima, a njihove povrede povlače određen stepen protivpravnosti za prekršioce. Najteži oblici delikata nedozvoljene trgovine su trgovina bijelim robljem, trgovina oružjem i opojnim drogama“.¹³⁴

Ljudi – ljudska bića. „Čovjek je društveno, svjesno i slobodno biće koje je aktivno prema svojoj okolini. Po međunarodnim aktima (Evropska konvencija o ljudskim pravima, Evropska konvencija o pravima djeteta i dr.) čovjek svojim rođenjem stiče osnovne slobode i prava koji su zaštićeni i čije je ugrožavanje sankcionisano kao prekršajni ili krivični delikt“.¹³⁵ U ovom predmetu istraživanja, pojam „čovjek“ se odnosi na muškarca, ženu i dijete.

„*Trgovina ljudima* u etimološkom smislu podrazumijeva razmjenu između kupca i prodavca u kojoj prodavac kupcu uz naknadu predaje čovjeka ili omogućava korišćenje određenih njegovih usluga, a kupac dobija čovjeka ili koristi njegovu uslugu

¹³⁴ Dražan Bojić, *Mjesto i uloga Bosne i Hercegovine u borbi protiv trgovine ljudima kao bezbjednosne prijetnje*, master teza, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, 2008, str.15.

¹³⁵ Milo Bošković, *Kriminološki leksikon-etilogija*, Pravni fakultet, Novi Sad, 2003, str. 359-360. Navedeno prema: Saša Mijalković, *Trgovina ljudima*, BeoSing-Beograd, Beograd, 2005, str. 68.

i predaje prodavcu novac ili kakvu drugu vrijednost. Čovjek je gramatički objekt nad kojim se vrši glagolska radnja trgovine“.¹³⁶

Kada je u pitanju ova bezbjednosna pojava, kod nas u praksi (BiH i region), često se koriste sintagme *trgovina ljudima* i *trgovina ljudskim bićima*. Ispravno je korišćenje obje sintagme, s tim da je ispravnije reći *trgovina ljudskim bićima*.¹³⁷

4.2. Pojam ropstva i eksploatacije kao osnove fenomena trgovine ljudima

„*Ropstvo* je stanje u kome je neka socijalna grupa u podređenom položaju prema drugim etničkim grupama, grupi naroda ili državama na političkom ili ekonomskom planu, kojim joj se uskraćuju svaka sloboda, a primoravana je da obavlja najteže poslove bez ikakve druge naknade sem stana i hrane. Dakle, to je položaj ili stanje lica nad kojim se vrše neka ili sva ovlašćenja koja proističu iz prava svojine“.¹³⁸

„Pod *pravom svojine (dominium, propriates)* podrazumijeva se subjektivno pravo iz kojeg proističe najviša pravna i faktička vlast na stvar. Titulari prava svojine mogu biti fizička i pravna lica i nazivaju se vlasnici. Kada su u pitanju ovlašćenja iz prava svojine, tada se podrazumijeva ovlašćenje držanja, korišćenja i raspolaganja. Ovlašćenje držanja (*ius possidendi*) omogućava vlasniku da ima faktičku vlast na stvari. Ovlašćenje korišćenja omogućava upotrebljavanje stvari u skladu sa potrebama vlasnika. Ovlašćenje raspolaganja (*ius disponendi*) omogućava vlasniku da sa stvarima faktički i pravno raspolaže. Faktičko raspolaganje ispoljava se u preduzimanju materijalnih akata koji utiču na supstancu stvari, ali tako da se povodom stvari ne zasniva neki pravni odnos sa trećim licem (npr. eksploatacija stvari za lične potrebe). Pravno raspolaganje je mogućnost vlasnika da zaključuje razne pravne poslove koji za

¹³⁶ Dražan Bojić, *Mjesto i uloga Bosne i Hercegovine u borbi protiv trgovine ljudima kao bezbjednosne prijetnje*, nav.delo, str.15.

¹³⁷ Trgovina ljudskim bićima je opšteprihvaćen termin u svjetskoj opštoj, naučnoj i stručnoj javnosti. Termin *Trafficking in human beings* se standardno upotrebljava u gotovo svim međunarodnim dokumentima koji se odnose na ovu problematiku, npr. Konvencija UN-a protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i dopunskog protokola za prevenciju, suzbijanje, i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i djecom, koji dopunjava navedenu konvenciju, termin iz člana 3. ovog protokola je *Trafficking in human beings*, što u doslovnom prevodu znači *trgovina ljudskim bićima*.

¹³⁸ Dražan Bojić, *Mjesto i uloga Bosne i Hercegovine u borbi protiv trgovine ljudima kao bezbjednosne prijetnje*, nav.delo, str.7.

predmet imaju stvar. Iz navedenih definicija se može zaključiti da je *rob* lice – osoba nad kojim se vrše neka ili sva ovlašćenja koja proističu iz prava svojine. Odnosno, rob je pripadnik osnovne eksploatacane klase robovlasničkog društva, koji predstavlja oličenje najvećeg i najsurovijeg načina eksploatacije, ponižavanja i obezbravljenosti čovjeka. S pravnog stanovišta, smatran je za stvar koju robovlasnik upotrebljava kao oruđe za proizvodnju nad kojom ima apsolutno pravo vlasništva, tj. raspolaganja. Robovlasnici su mogli da otuđuju, prodaju i kupuju, pa čak i ubijaju robove ukoliko su im nepotrebni i nekorisni“.¹³⁹

„*Eksploatacija* u najširem smislu znači iskorišćavanje ma koje vrste. U društvenim naukama pod eksploatacijom se podrazumijeva iskorišćavanje čovjeka nad čovjekom, odnosno, to je stanje u kojem jedan čovjek ili dio društva za nekog rade i taj neko na račun tuđeg rada stiče dohodak i sve veće bogatstvo. Prvi oblik eksploatacije bilo je, tzv. patrijarhalno ropstvo iz kojeg se razvio klasični, antički robovlasnički sistem i poredak, odnosno, robovlasništvo. Robovi su, kao svojina gospodara, grubom silom primoravani da rade. Sav njihov proizvod pripadao je gospodaru, a on je dio toga upotrebljavao za izdržavanje svojih robova“.¹⁴⁰

„Drugi oblik eksploatacije bio je feudalna eksploatacija u feudalnom društvenom uređenju, odnosno, feudalizmu. Feudalci su imali privilegiju na zemlju, pravo da seljake (kmetove) primoravaju da rade na feudalnoj zemlji i od njih ubiraju razne dadžbine u proizvodima ili kasnije u novcu (tzv. feudalna renta, koja može biti radna, naturalna i novčana)“.¹⁴¹

„Treći socijalni oblik eksploatacije je kapitalistički. Zasnivao se na takvoj imovinskoj diferencijaciji i takvim društvenim odnosima u kojima su sredstva za proizvodnju i uslovi za život bili koncentrisani u rukama pojedinih kapitalista i zemljovlasnika kao njihova privatna svojina, dok su neposredni proizvođači bili lično i pravno slobodni, ali nisu imali ni svoja sredstva za proizvodnju, ni sredstva za život, te su zbog toga morali svoju radnu sposobnost da ponude i prodaju onima koji su imali nagomilana sredstva za proizvodnju. Postojanje eksploatacije ne određuje se po tome

¹³⁹ Saša Mijalković, *Trgovina ljudima*, nav.delo, str.20-21.

¹⁴⁰ „Ekonomski i poslovni leksikon“, (grupa autora), *Savremena administracija*, Beograd, 1994, str.365.

¹⁴¹ Dražan Bojić, *Mjesto i uloga Bosne i Hercegovine u borbi protiv trgovine ljudima kao bezbjednosne prijetnje*, nav.delo, str.8.

koliko radnik zarađuje, već po tome ko prisvaja ili raspolaže proizvodima njegovog rada ili prihodom stečenim pružanjem njegovih usluga i koliki dio od svog proizvoda ili prihoda dobija radnik za sebe. Eksploatacija će postajati dok god postoji monopol pojedinaca ili djela društva nad sredstvima za proizvodnju i uslovima za život“.¹⁴²

4.3. Istorijski osvrt nastanka trgovine ljudima

„Trgovina ljudima, odnosno robljem, kao društvena pojava javila se davno. Za nju su znala i njome su manipulisala i varvarska plemena i organizovana društva. Do ekspanzije trgovine robljem dolazi u antičkim, robovlasničkim državama čija je privreda zavisila od fizičkog rada robova. Jedna od zajedničkih odlika svih tih država (Egipat, Vavilonija, Asirija, Persija, Grčka) bila je i društveni položaj robova. Robovi su korišćeni za obavljanje svakojakih fizičkih poslova, kao veslači brodova, rudari u rudnicima, poljoprivrednici u zemljoradnji, stočarstvu, voćarstvu, kućna posluga. Dok su robinje, često korišćene za zadovoljavanje seksualnih prohtjeva robovlasnika“.¹⁴³

„Antičko ropstvo je kao sistem prošlo određeni razvojni put, od istočnjačkog, *kućnog ropstva*, do visoko razvijenog sistema kakav je postojao u antičkim grčkim državama i starom Rimu. Razlika između ovih dvaju tipova robovlasničkog sistema je u odnosu između roba i njegovog vlasnika, načina i težine eksploatacije. Potrebno je navesti, da je Atina vjerovatno bila jedina država starog vijeka u kojoj je rob imao zakonsko pravo da izrazi svoje nezadovoljstvo bjekstvom u Tezejev hram i da tako zatraži zamjenu gospodara. Rim predstavlja vrhunac robovlasničkog sistema i eksploatacije robova. Iako se položaj robova razlikovao od slučaja do slučaja, nema sumnje da je sistem eksploatacije bio naročito razvijen. Glavna karakteristika ovog vremena je razvijeno piratstvo i pojava robova koji su bili žrtve piratskih napada“.¹⁴⁴

Pored radne, „...bili su zastupljeni i oblici *seksualne eksploatacije*, i zauzimala je centralno mjesto u eksploataciji žena-robova. Tada je gospodar mogao da koristi robinju za zadovoljavanje svojih seksualnih prohtjeva smještajući je u lični harem, ili bi njene „usluge“ mogle biti na raspolaganju i širem krugu ljudi, smještanjem u javne

¹⁴² „Mala politička enciklopedija“, *Savremena administracija*, Beograd, 1996, str.281.

¹⁴³ Dražan Bojić, *Mjesto i uloga Bosne i Hercegovine u borbi protiv trgovine ljudima kao bezbjednosne prijetnje*, nav.delo, str.8-9

¹⁴⁴ Isto.

kuće. Prostitucija je postojala još kod primitivnih naroda. Prvi zvanični tekstovi o prostituciji potiču iz III vijeka p.n.e kada je bila javna ustanova vezana s hramovima, koji su njome ostvarivali jedan dio prihoda¹⁴⁵.

„Od prvobitno neorganizovanog i karaktera ritualnog obreda, prostitucija je vremenom dobila organizovanu formu. Najstariji hramski bordel o kome postoje podaci bio je u gradu Uruku kod Sumerana, posvećen kćeri vrhovnog boga Anua Ištari. Prostitutke su imale status *prokletih*, uz nemogućnost sklapanja braka, nemogućnost odgajanja djece, izolovanost i osuđenost od javnosti¹⁴⁶“.

„Solon je u staroj Grčkoj organizovao javne kuće, tzv. *dikterione*, u kojoj su služile *državne robinje-dikterijade*, koje su se podavale svakom posjetiocu. Funkciju dikterijada za srednju klasu preuzele su sviračice flauta, dok su najviši status uživale *hetere* („*drugarice*“), obrazovane ljepotice dostupne samo najimućnijim građanima Atine. Istorijski podaci potvrđuju da je tokom II vijeka n.e. u Efesu, drevnom antičkom gradu i značajnom centru Istočnog Rimskog carstva (današnja Turska) prostitucija bila legalno zanimanje. U gradu je postojala javna kuća koja je bila gradska institucija, otvorena za posjete građanima i strancima. Na ulazu u grad je postojala ploča koja je pozivala zainteresovane da posjete *kuću ljubavi*. Interesantno je to da je javna kuća podzemnim prolazom bila povezana sa čuvenom Celzusovom bibliotekom, poslije biblioteke u Aleksandriji, najpoznatijom i najvećom bibliotekom tog vremena. U toj javnoj kući su važila posebna pravila kojih su posjetioci morali da se pridržavaju¹⁴⁷“.

„U XII vijeku javne kuće su već imale status sličan statusu javne službe. Bile su pod opštinskim protektoratom, a njihovi upravnici smatrani su skoro državnim službenicima. Crkva je tolerisala prostituciju koja je, s druge strane, bila izvor značajnih prihoda. U vezi s ovim, Papa Klement II izdao je bulu kojom se prostitucija tolerisala ukoliko bi se dio ostvarenih prihoda dao crkvi. Zatim, Papa Siktus VI bio je praktičniji, jer je izgradio javnu kuću koja je donosila prihod od 20 000 dukata. Pored muškaraca i žena, i *djeca* su bila žrtve trgovine ljudima. Kako u današnjem vremenu, tako i u davnoj prošlosti, pojedinci koji iz različitih razloga nisu imali poroda, odvajkada su nastojali da

¹⁴⁵ Adžajlić, D. A., „Prostitucija u Bosni i Hercegovini – Pravni aspekt“, *Kriminalističke teme Fakultet kriminalističkih nauka u Sarajevu*, br. 3-4, 2002, str. 159.

¹⁴⁶ Isto.

¹⁴⁷ Saša Mijalković, *Trgovina ljudima*, nav.delo, str. 26-27.

to „isprave“ na različite načine, pa i otmicom, odnosno kupovinom djece, što bi danas bio oblik ilegalnog usvojenja“.¹⁴⁸

„*Trgovina ljudskim organima i dijelovima tijela* ima kraću istoriju. Prvo zabilježeno nezakonito uzimanje organa dogodilo se u Lionu u Francuskoj 1768. godine kada je porodica francuskog princa navodno organizovala otmice djece radi uzimanja njihovih ruku, u namjeri da operiše distrofične ekstremitete svog sina. Prvi zabilježeni slučaj kršenja ljudskih prava s ciljem prodaje dijelova ljudskog tijela dogodio se početkom XIX vijeka kada je Wiliam Buerke iz Edimburga ubio 16 ljudi u periodu od godinu dana i prodao njihova tijela lokalnoj medicinskoj školi koja ih je otkupljivala za obuku iz anatomije studenata medicine“.¹⁴⁹

„Do konačnog ukinuća trgovine robljem kao legalnog posla došlo je 1833. godine u britanskoj Indiji. Zabranu trgovine robljem su ubrzo prihvatile Francuska, Španija i Portugalija. U SAD ropstvo je formalno ukinuto 1864, a u Braziliji tek 1888. godine. Zabrana trgovine robljem dovela je do „oskudice žena“ u Americi, Australiji i na Novom Zelandu. To je jednostavno uzrokovalo ekspanziju pojave poznatije kao *trgovina bijelim robljem* koja je omogućavala veliku zaradu na socijalnoj bijedi žena koje su, privlačene na iseljavanje primamljivim ponudama boljeg života, te završavale u javnim kućama, odnosno, bordelima. Trgovina bijelim robljem, prvi put je zabranjena Konvencijama društva naroda iz 1904. i 1910. godine, a odnosila se samo na maloljetna ženska lica. Nakon toga je ponovo zabranjena konvencijama Društva naroda iz 1921. i 1933. godine, a države su pozvane da sprečavaju i kažnjavaju trgovinu bijelim robljem i eksploataciju ljudskih bića prostituisanjem, čak i kada je riječ o punoljetnim i poslovno sposobnim osobama, bez obzira na rasu i boju kože“.¹⁵⁰

4.4. Definicija trgovine ljudima

Teorije naučnih disciplina bezbjednosnih nauka spominju problematiku trgovine ljudima najčešće u kontekstu organizovanog kriminala. Međutim, priroda ovog

¹⁴⁸ Dražan Bojić, *Mjesto i uloga Bosne i Hercegovine u borbi protiv trgovine ljudima kao bezbjednosne prijetnje*, nav.delo, str.9-10.

¹⁴⁹ Ljiljana Tomašić, *Trgovina ljudskim organima*, samoizdanje, Beograd, 2003, str.8-9.

¹⁵⁰ Saša Mijalković, *Trgovina ljudima*, nav.delo, str.30.

fenomena je izuzetno složena, zbog čega se često dopunjuje definicija, kako u međunarodnim pravnim aktima tako i u teoriji.

Unazad posmatrano, može se reći „...da definicije trgovine ljudima u teoriji i praksi imaju svojih različitosti, a razlog je što su određene naučne discipline i teorije imale svoje pristupe pri određivanju definicije trgovine ljudima koje su bile originalne i, čini se, šire postavljene, dok se s druge strane, u međunarodnoj praksi donose i usvajaju međunarodne pravne norme (konvencije, protokoli..) kojima se direktno definišu *de facto* pojavni oblici trgovine ljudima sa kojima se čovječanstvo već suočava. Uopšteno, može se reći da definicije u teoriji možemo posmatrati kao *opšte-šire* posmatranje trgovine ljudima, dok definicije koje se primjenjuju u praksi predstavljaju *uže* definisanje i primjenu“.¹⁵¹

Naime, kod bezbjednosnih nauka postoji *nepisano pravilo* da se bezbjednosne kategorije definišu na dva načina. „*Prvi*, tako što teorija bezbjednosnih nauka prihvata zakonsku, ili definiciju pojma iz druge naučne discipline i nakon toga vrši njenu ocjenu odobravajući je ili kritikujući, i *drugi*, tako što sama, sopstvenom metodologijom i kategorijalnim aparatom, i na osnovu sopstvenih saznanja i saznanja srodnih naučnih disciplina, za svoje potrebe sama definiše pojavu“.¹⁵²

Trgovina ljudima „...ima dugu pravnu i političku istoriju koja se izdvaja od mnogih savremenih međunarodnih pravnih pitanja. Iako se ova činjenica primjećuje u mnogim aktuelnim istraživanjima, samo nekoliko naučnika otišlo je toliko daleko da identifikuju i istraže veze između trenutnih diskursa o trgovini ljudima i njihovih direktnih prethodnika. Trgovina ljudima koja se odnosi na ljudska bića došla je u međunarodnu upotrebu u ranom dvadesetom vijeku u vezi sa bijelim ropstvom: termin koji se u početku koristio kao poziv na prisilno ili lažno zapošljavanje na prostituciju“.¹⁵³

¹⁵¹ Dražan Bojić, „Normative definition of the criminal offence of Human Trafficking in the criminal legislation of Bosnia and Herzegovina“, *Archibald Reiss Days- Academy of Criminalistic and Police Studies*, Vol.1, no.1, p.546.

¹⁵² Saša Mijalković, *Trgovina ljudima*, nav.delo, str.44.

¹⁵³ Anne T.Gallagher, *The International Law of Human Trafficking*, Cambridge University Press, New York, 2010, p.13.

Stoga, u daljem dijelu rada prikazaće se pravna i politička istorija u pogledu definisanja prvog poimanja trgovine ljudima pa sve do današnje međunarodno-pravne i teorijske definicije trgovine ljudima.

Prvi međunarodni dokument protiv bijelog ropstva, usvojen je 1904. godine¹⁵⁴ nastojeći da prekine „krivični promet“ žena ili djevojaka koje su se prinudno naručivale za „nemoralne svrhe“.

Šest godina kasnije, drugi instrument je obavezao države da kažnjavaju:

„Svakoga ko zadovoljava strasti druge osobe u nemoralne svrhe kroz prevaru, ili putem nasilja, prijetnje, zloupotrebe vlasti ili bilo kog drugog načina prisiljavanjem, vrbovanjem, privođenjem ili odvođenjem žene ili djevojke...“.¹⁵⁵

„Upućivanje na bijelo ropstvo napušteno je 1927. godine, jer ne odražava prirodu i obim problema. Sledeći međunarodni sporazumi zaključeni u okviru Lige naroda su se bavili, između ostalog, suzbijanjem trgovine ženama i decom (1921)¹⁵⁶ i suzbijanjem trgovine ženama punog doba (1933).¹⁵⁷ Iako nijedan od ovih ugovora nije definisao „prometovanje“ ili „trgovinu ljudima“ oni su se jednako bavili organizovanim i (bar do 1933. godine) prisilnim pokretanjem žena i djevojaka u inostranstvo radi prostitucije. Važno je da su svi rani sporazumi bili ograničeni na proces zapošljavanja. Krajnji rezultati tog zapošljavanja, obično pritvaranje žene ili djevojčice protiv njene volje u bordelu, smatrani su van okvira međunarodne akcije“.¹⁵⁸

¹⁵⁴ „International Agreement for the Suppression of the White Slave Traffic - Međunarodni sporazum o suzbijanju trgovine bijelim robovima“, potpisan je u Parizu 18. maja 1904. godine. Dostupno preko: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=VII-7&chapter=7&clang=en (Pristupljeno 19.03.2018)

¹⁵⁵ „International Convention for the Suppression of the White Slave Traffic - Međunarodna konvencija o suzbijanju trgovine bijelim robovima“, potpisana u Parizu 4. maja 1910. godine, dopunjena Protokolom potpisanim u Lake Successu, Njujork, 4. maja 1949. godine, član.2. Dostupno preko: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=VII-9&chapter=7&lang=en (Pristupljeno 19.03.2018.)

¹⁵⁶ „International Convention for the Suppression of Traffic in Women and Children - Međunarodna konvencija za suzbijanje trgovine ženama i djecom“, potpisana u Ženevi 30. Septembra 1921. godine. Dostupno preko: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=VII-3&chapter=7&lang=en (Pristupljeno 19.03.2018.).

¹⁵⁷ „International Convention for the Suppression of the Traffic in Women of Full Age -Međunarodna konvencija za suzbijanje trgovine ženama punog doba“, potpisana u Ženevi 11. Oktobra 1933. godine. Dostupno preko: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=VII-5&chapter=7&clang=en (Pristupljeno 19.03.2018.).

¹⁵⁸ Anne T. Gallagher, *The International Law of Human Trafficking*, op.cit., p.14.

Godine 1949. Ujedinjene nacije su usvojile „Konvenciju o suzbijanju trgovine ljudima i eksploataciji prostitucije drugih“.¹⁵⁹ Konvencija ne definiše „transport“ ili „trgovinu ljudima“. U principu, elementi definicije mogu se izvući sa liste zabranjenih ponašanja. Međutim, Konvencija je izuzetno široka u tom pogledu, pozivajući se u njenoj preambuli na „prostituciju i pratnju zla trgovine ljudima u svrhu prostitucije“. Od država članica zahtijeva kažnjavanje svake osobe koja, s ciljem zadovoljenja strasti drugog:

„Navodi, vrbuje ili vodi, u svrhu prostitucije, drugu osobu, čak i uz saglasnost tog lica; i iskorištava prostituciju druge osobe, čak i uz saglasnost iste te osobe“.¹⁶⁰

Od država članica, također, traži se „...da kažnjavaju one koji su uključeni u čuvanje, upravljanje i finansiranje javnih kuća“.¹⁶¹ Zatim, „...da se uzdrže od bilo kog sistema registracije ili nadzora prostitutki“.¹⁶² Konvencija time pokušava „...da se bavi procesom trgovine ljudima (navođenja itd.), kao i krajnjim ishodom (eksploatacija prostitucijom). Malo je vjerovatno da su sva djela zabranjena u skladu sa Konvencijom, (proces i rezultat) koja treba smatrati trgovinom ljudima. Spektar nevinih žena i djevojaka koji su odvedeni u inostranstvo i prisiljeni protiv svoje volje u situacijama eksploatacija (obično seksualna) nastavlja da se periodično podiže tokom druge polovine XX vjeka. Ovo, međutim, nije predstavljalo široku zabrinutost u to vrijeme“.¹⁶³

Diskusije, barem na međunarodnom nivou, „...bile su gotovo isključivo ograničene na marginama relativno niskog profila ljudskih prava. Tek ranih devedesetih godina pitanje trgovine ženama i djevojkama počelo je da se pojavljuje kao pitanje međunarodnog i nacionalnog interesa i predmet glavnih akademskih istraživanja. Ono što je bitno i važno jeste da se identitet žrtava negdje tokom stoljeća promijenio. Feministkinje i feminističke organizacije, pretežno one koje rade na ukidanju prostitucije, bili su instrumentalni u postavljanju ranih parametara debate. Krajem

¹⁵⁹ „Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others“, Approved by United Nations General Assembly, resolution 317 (IV), 2. December 1949. Dostupno preko https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtldsg_no=VII-11-a&chapter=7&clang=en (Pristupljeno 19.03.2018.).

¹⁶⁰ Ibid, Art. 1.

¹⁶¹ Ibid, Art 2.

¹⁶² Ibid, Art 6.

¹⁶³ Anne T.Gallagher, *The International Law of Human Trafficking*, op.cit., p.15.

osamdesetih i početkom devedesetih godina, definicija trgovine ljudima počela je da se pojavljuje u kontekstu specifičnih debata u vezi sa prostitucijom i neadekvatnostima postojećeg međunarodnog pravnog okvira kako bi se spriječilo seksualno iskorištavanje žena“.¹⁶⁴

Literatura koja istražuje ova pitanja iz perspektive kontrole migracija i organizovanog kriminala počela je da se pojavljuje oko 1997. godine¹⁶⁵ i stekli su značajan zamah u narednih nekoliko godina.¹⁶⁶ U isto vrijeme počele su da se priznaju teorijske i empirijske veze između trgovine ljudima i širih migracionih tokova, uključujući i izbjeglička kretanja.¹⁶⁷

Generalna skupština UN-a bila je na čelu ranih definicija trgovine ljudima. 1994. godine u rezoluciji o trgovini ljudima, izdvajamo dio teksta koji se pominje:

„...ilegalnog i tajnog kretanja ljudi preko nacionalne i međunarodne granice ... sa konačnim ciljem prisiljavanja žena i djevojčica u seksualnu ili ekonomski opresivnu i eksploatacionu situaciju u korist regrutera, trgovca ljudima, kriminalnih organizacija, kao i druge ilegalne aktivnosti vezane za trgovinu ljudima, kao što su prisilni domaći rad, lažni brak, prisilno usvajanje“.¹⁶⁸

1994. godine IOM (International Organization for Migration) definicija trgovine ljudima bila je vrlo slična trenutnom razumijevanju krijumčarenja migranata. Do 1996. godine utvrđeno je da pojam trgovina ženama obuhvata svako ilegalno transportovanje žena migranata i / ili trgovinu njima za ekonomsku ili drugu ličnu korist. Devedesetih godina prošlog vijeka, također, bilo je aktivno angažovanje u vezi sa pitanjem trgovine ljudima od strane evropskih međuvladinih organizacija. Pitanje definicije bila je velika

¹⁶⁴ Ibid, p.16.

¹⁶⁵ Vidjeti: J. Salt and J. Stein, „Migration as a Business: The Case of Trafficking“, *International Migration*, Vol.35, no.4, pp.467-494.

¹⁶⁶ Vidjeti: „The Relationship between Organized Crime and Trafficking in Aliens“, International Centre for Migration Policy Development, 1999; P. Williams ed., *Illegal Immigration and Commercial Sex: The New Slave Trade*, 1999.

¹⁶⁷ Anne T.Gallagher, *The International Law of Human Trafficking*, op.cit., p.17.

¹⁶⁸ „Traffic in Women and Girls UN Doc. A/RES/49/166“, UN General Assembly, 23. Decembar, 1994. Dostupno preko: <http://www.un.org/documents/ga/res/50/a50r167.htm> (Pristupljeno 19.03.2018.).

zabrinutost tokom ovog perioda, i nije postojao zajednički stav između različitih organizacija u ovom trenutku.¹⁶⁹

Savjet Evrope je posebno donio odluku da se fokusira isključivo na trgovinu ljudima radi seksualne eksploatacije. 1996. godine Planom akcije, predložena je definicija od strane „Upravnog odbora Savjeta za ravnopravnost žena i muškaraca - Council's Steering Committee for Equality Between Women and Men“.¹⁷⁰ Definicija glasi:

„Trgovina ljudima postoji kada se žena koristi u drugoj zemlji (fizički ili pravno) za finansijsku korist, trgovina koja se sastoji od organizovanja pravne ili ilegalne migracije žene, čak i uz njenu saglasnost, iz njene zemlje porekla u zemlju destinacije i da je namami/vrbuje na bilo koji način u prostituciju ili bilo koji oblik seksualne eksploatacije“.¹⁷¹

Ova definicija nije jasna zbog toga što je nedorečeno da li se koncept trgovine ljudima odnosi i na proces i na krajnji ishod trgovine ljudima. U svojim naknadnim razgovorima, Upravni odbor nije riješio ovo pitanje, ali je priznao da se trgovina ljudima odvija u različite svrhe i uključuje muškarce, kao i žene. Ipak, opravdava svoju usku definiciju na osnovu toga što „trgovina ljudima..... se uglavnom odnosi na žene koje se koriste u svrhe prostitucije i pornografije“.¹⁷² Ovakav stav u velikoj mjeri se odražava u saopštenju Evropske komisije Savjetu i Evropskom parlamentu, koje je također izdato 1996. godine. Saopštenje je bilo pod nazivom: „Trgovina ženama radi seksualne eksploatacije“ i trgovina ljudima je definisana kao:

„Prevoz žena iz trećih zemalja u Evropsku uniju (uključujući možda kasnije i kretanje između država članica) u svrhu seksualne eksploatacije ... Trgovina ljudima u svrhu seksualne eksploatacije pokriva žene koje su pretrpjele zastrašivanje i / ili nasilje kroz trgovinu ljudima. Prvobitna saglasnost možda nije relevantna jer neki ulaze u lanac

¹⁶⁹ Anne T.Gallagher, *The International Law of Human Trafficking*, op.cit., pp.19-20.

¹⁷⁰ O Upravnom odboru detaljnije vidjeti u: „Steering Committee for Equality Between Women and men“, Council of Europe, Strasbourg, 2011. Dostupno preko: <https://rm.coe.int/1680596131>. (Pristupljeno 04. 06.2018)

¹⁷¹ Anne T.Gallagher, *The International Law of Human Trafficking*, op.cit., p.20.

¹⁷² „Commission Communication to the Council and the European Parliament on Trafficking in Women for the Purpose of Sexual Exploitation“, Council of the European Parliament, COM 1996 567 final, 20. November, 1996.

trgovine ljudima znajući da će raditi kao prostitutke, ali se onda uskraćuju osnovna ljudska prava, u uslovima koji su slični ropstvu“.¹⁷³

Evropski parlament je, za razliku od Komisije i Savjeta Evrope, počeo posmatrati trgovinu ljudima kao nešto više od seksualne eksploatacije žena u inostranstvu. U rezoluciji iz januara 1996. godine, Parlament je identifikovao prinude i prevaru kao obilježja trgovine ljudima u definisanju ove prakse i to kao:

„...ilegalno djelovanje nekoga ko, direktno ili indirektno, podstiče građanina iz treće zemlje da uđe ili ostane u drugoj zemlji kako bi iskoristili tu osobu koristeći prevaru ili bilo koji drugi oblik prinude ili zloupotrebom ugrožene situacije ili administrativnog statusa tog lica“.¹⁷⁴

1997. godine Savjet Evropske unije je izdao Zajedničku akciju u vezi sa trgovinom ljudima i seksualnom eksploatacijom djece.¹⁷⁵ Definicija trgovine ljudima uključena u Zajedničku akciju bila je daleko uža od one u Evropskom parlamentu, sa snažnim naglaskom na migracijske aspekte i sa seksualnom eksploatacijom koja je predviđena kao jedini mogući krajnji rezultat. Zajednička akcija identifikuje trgovinu ljudima kao:

„...bilo koje ponašanje koje olakšava ulazak, tranzit, prebivalište ili izlazak sa bilo koje teritorije države članice u svrhe [od]... (a) seksualno iskorištavanje osobe osim djeteta u dobitne svrhe gdje se koristi prinuda, naročito nasilje ili prijetnje, ili prevaru, ili da postoji zloupotreba ovlašćenja ili drugog pritiska koji je takav da osoba nema stvaran i prihvatljiv izbor, nego da podnese pritisak ili zloupotrebu; (b) trgovina ljudima, osim djece u dobitne svrhe u cilju njihove seksualne eksploatacije“.¹⁷⁶

Iste godine, na ministarskoj konferenciji o ovoj temi, Zemlje članice EU su se vratile na koncepciju trgovine ljudima kao problema koji je samo uticao na žene. Relevantna deklaracija je tvrdila da je:

¹⁷³ Anne T.Gallagher, *The International Law of Human Trafficking*, op.cit., p.20.

¹⁷⁴ „European Parliament Resolution on trafficking in human beings“, A4-0326/95, 18. January 1996. Dostupno preko: http://contrelatrite.org/spip.php?page=article&id_article=501 (Pristupljeno 19.03.2018.).

¹⁷⁵ „Joint Action of 24 February 1997 concerning action to combat trafficking in human beings and sexual exploitation of children (97/154/JHA)“, Council of Europe, OJ L 063, 1997.

¹⁷⁶ Anne T.Gallagher, *The International Law of Human Trafficking*, op.cit., p.21.

„...trgovina ženama koja se odnosi na bilo koje ponašanje koje olakšava legalan ili ilegalni ulazak, tranzit kroz, boravak ili izlazak sa teritorije jedne zemlje, radi svrsishodne seksualne eksploatacije putem prinude, naročito nasilja ili prijetnji, ili prevare, zloupotrebe vlasti ili drugog pritiska koji je takav da osoba nema stvaran i prihvatljiv izbor osim da se podvrgne pritisku ili zloupotrebi“.¹⁷⁷

Četiri godine kasnije, neposredno prije usvajanja Protokola o trgovini ljudima, Komitet ministara Evropske unije usvojio je Preporuku o trgovini ljudima koja uključuje sledeće elemente u definiciju trgovine ljudima:¹⁷⁸

„...nabavku od strane jedne ili više fizičkih ili pravnih lica i / ili organizacije eksploatacije i / ili transport ili migraciju – legalnih ili ilegalnih - osoba, čak i uz njihovu saglasnost, u svrhu njihove seksualne eksploatacije, između ostalog, putem prinude, naročito nasiljem ili prijetnjom, prevarom, zloupotrebom vlasti ili položaja ugroženosti-ranjivosti“.¹⁷⁹

Dok su mnoge vlade raspravljale i donosile zakon o trgovini ljudima tokom devedesetih godina prošlog vijeka, Sjedinjene Države su imale najveći pojedinačni uticaj na evoluciju međunarodnog konsenzusa o definiciji trgovine ljudima. Sjedinjene Države su izrazile svoj interes da minimiziraju razlike između nacionalne definicije koja se pojavljuje. Unutar Sjedinjenih Država, trgovina ljudima se prije svega razmatra kao sredstvo za seksualnu eksploataciju žena i djece a trgovina muškarcima i trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije su samo zakašnjeno priznati kao aspekti istog fenomena ali čak i tada nisu dobili isti prioritet. Dva mjeseca prije nego što je Generalna skupština usvojila Protokol o trgovini ljudima - Palermo Protokol, usvojen je „Zakon o zaštiti žrtava trgovine ljudima - The Trafficking Victims Protection Act - TVPA“.¹⁸⁰

¹⁷⁷ „Hague Ministerial Declaration on European Guidelines for Effective Measures to Prevent and Combat Trafficking in Women for the Purpose of Sexual Exploitation“, EU Ministerial Conference, Hague, 26. April, 1997.

¹⁷⁸ Anne T.Gallagher, *The International Law of Human Trafficking*, op.cit., p.22.

¹⁷⁹ „Preporuka Komiteta ministara državama članicama o akcijama protiv trgovine ljudima u svrhu seksualne eksploatacije“, Savjet evrope-Komitet ministara, Preporuka br. R (2000) 1., usvojena 19. maja 2000. godine.

¹⁸⁰ „Victims of Trafficking and Violence Protection Act of 2000“, Public Law 106-386, Washington, 2000, pp.1480-1484.

Dok pojedinačno identifikuju praksu „trgovine ljudima u obliku seksa“, operativne odredbe TVPA se odnose samo na „teške oblike trgovine ljudima“. One su u jednom dijelu definisane kao:

„(a) trgovinu u svrhu seksualne eksploatacije, u kojem je komercijalni seksualni čin –djelo izazvano silom, prevarama ili prinudom, ili kada osoba koja je pristala da izvrši takav postupak nije navršila 18 godina života; ili

(b) zapošljavanje, zadržavanje-zatočeništvo, prevoženje, pribavljanje ili dobijanje osobe za rad ili usluge, upotrebom sile, prevare ili prinude u svrhu podređivanja prinudnog službovanja, dužničkog ropstva, dugovanja ili drugog ropskog odnosa“.¹⁸¹

Definicija TVPA ne nameće nikakvo ograničenje polova ili uslov za prelazak međunarodne granice. Prinuda, sila i prevara bili su „sredstvo“ trgovine ljudima, a „seksualna trgovina“ i eksploatacioni rad, uključujući ropstvo i dužničko ropstvo, bili su identifikovani „ciljevi“.¹⁸²

Na kraju, relevantno je razmotriti još jednu definiciju koju je predložio Specijalni izvestilac UN-a o nasilju nad ženama 2000. godine, neposredno prije usvajanja Protokola o trgovini ljudima:

„Trgovina ljudima podrazumjeva regrutaciju, prijevoz, kupovinu, prodaju, prebacivanje, prikrivanje ili prijem lica: (a) prijetnjom ili upotrebom nasilja, otmice, sile, prevare ili prinude (uključujući zloupotrebu ovlašćenja), ili dugovanja u cilju stavljanja ili držanja takvog lica, bilo za platu ili ne, u prinudnom radu ili praksi slične ropstvu, u zajednici, osim onoj u kojoj su takve osobe živjele u vrijeme prvobitnog postupka...“.¹⁸³

Imajući u vidu sve gore navedene polazne pojmovne, teorijske, odnosno definicijske postavke fenomena trgovine ljudima, u 2000-toj godini usvaja se dokument u međunarodnim odnosima koji je preteča Konvencije Savjeta Evrope o borbi protiv

¹⁸¹ Anne T.Gallagher, *The International Law of Human Trafficking*, op.cit, p.23.

¹⁸² Ibidem.

¹⁸³ Ibid, p.24

trgovine ljudima i kojim se nastoji objediniti sve suštinske osnove i obilježja iz prethodnih definicija. Usvaja se tzv. Palermo protokol.

„UN Protokol za prevenciju, sprečavanje i kažnjavanje trgovine ljudima, posebno ženama i djecom“.¹⁸⁴

Prvobitna definicija trgovine ljudima data je „...u članu 3. Konvencije UN-a protiv transnacionalnog organizovanog kriminala iz 2000 - te godine, a zatim dopunjen Protokolom za prevenciju, sprečavanje i kažnjavanje trgovine ljudima, posebno ženama i djecom“.¹⁸⁵ Glasila je:

„a) trgovina ljudima znači regrutovanje, transport, transfer, skrivanje ili prihvatanje lica, putem prijetnje ili upotrebom sile ili drugih oblika prisile, otmice, prevare, obmanjivanja, zloupotrebe vlasti ili stanja ugroženosti, davanja ili primanja novca ili benificija za dobijanje pristanka lica koje ima kontrolu nad nekim drugim licem, u svrhu eksploatacije. Eksploatacija uključuje, i u najmanjoj mjeri, iskorištavanje prostitucije drugih ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili praksu sličnu ropstvu, pokornost ili uzimanje organa;

b) pristanak žrtve trgovine ljudima na namjeravanu eksploataciju izloženu u tački a) biće nevažan kada je upotrebljeno bilo koje sredstvo izloženo u tački a);

c) regrutovanje, transport, transfer, skrivanje ili prihvatanje djeteta radi eksploatacije smatraće se „trgovinom ljudima“ čak kada ne uključuje nijedno sredstvo predviđeno tačkom a);

d) *dijete* znači lice ispod osamnaest godina starosti“.¹⁸⁶

Drugim riječima, svako lice mlađe od osamnaest godina koje je zatečeno u okolnostima opisanim u ovoj odredbi smatraće se žrtvom trgovine ljudima, bez obzira na način na koji je došlo do toga da ono postane predmetom trgovine.

¹⁸⁴ „Odluka o ratifikaciji Protokola za sprečavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, kojim se dopunjuje Konvencija UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminala“, *Službeni glasnik BiH - Međunarodni ugovori*, br. 3, Sarajevo, 2002.

¹⁸⁵ „Protokol za prevenciju, sprečavanje i kažnjavanje trgovine ljudima, posebno ženama i djecom“, kojim se dopunjuje Konvencija UN-a protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, usvojen je i otvoren za potpisivanje i ratifikaciju u periodu 12. do 15. decembra 2000. godine u Palermu (Italija).

¹⁸⁶ „Protocol to Prevent Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime“, United Nations, Article 3., Palermo, 2000, p.2.

„Iako su usvojenom definicijom potencijalne i posebno zaštićene osobe mlađe od osamnaest godina, fokusirani različiti oblici eksploatacije i prepoznata različita sredstva (načini negiranja slobode odlučivanja i ponašanja žrtava) i načini sudjelovanja u trgovanju ženama i muškarcima, kako na međunarodnom planu, tako i unutar granica jedne države, evidentna ograničenja bila su jedan od povoda za donošenje *Konvencije Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima*“.¹⁸⁷

„Konvenciji Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima“.¹⁸⁸

Ova Konvencija je najnoviji međunarodni dokument koji sada dopunjava i definiciju iz UN-ovog, tzv. Palermo protokola, tako da se u članu 4. Konvencije Savjeta Evrope o borbi/akciji protiv trgovine ljudima utvrđuje sledeće:

„a) izraz trgovina ljudima će označavati regrutovanje, prevoz, premještaj, nastanjivanje ili primanje lica, koristeći se prijetnjom ili upotrebom sile ili drugih oblika prisile, otmice, prevare, obmanjivanja, zloupotrebe vlasti ili stanja ugroženosti, davanja ili primanja novca ili beneficija za dobivanje pristanka lica koje ima kontrolu nad nekim drugim licem, u svrhu eksploatacije. Eksploatacija uključuje, i u najmanjoj mjeri, iskorištavanje prostitucije drugih ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili praksu sličnu ropstvu, pokornost ili uzimanje organa;

b) saglasnost žrtve trgovine ljudima na namjeravanu eksploataciju izloženu u tački a) ove odredbe biće nevažna kada je upotrebjeno bilo koje sredstvo izloženo u tački a);

c) regrutovanje, transport, transver, skrivanje ili prihvatanje djeteta radi eksploatacije smatraće se trgovinom ljudima čak kada ne uključuje nijedno sredstvo predviđeno tačkom a) ove odredbe;

č) *dijete* znači lice ispod osamnaest godina starosti;

ć) termin *žrtva* označava svako lice koje je primorano na trgovinu ljudima kao što je navedeno u ovoj odredbi“.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Dražan Bojić, „Normative definition of the criminal offence of Human Trafficking in the criminal legislation of Bosnia and Herzegovina“, *Archibald Reiss Days*, op.cit., p.547.

¹⁸⁸ „Odluka o ratifikaciji Konvencije Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima Varšava 16. maja 2005“, *Službeni glasnik BiH - Međunarodni ugovori*, br. 14, Sarajevo, 2007.

¹⁸⁹ „Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings“, Council of Europe, Article 4., Warsaw, 2005, p.3.

Navedena definicija pokazuje „...da je njenom donošenju prethodilo prepoznavanje manjkavosti i ograničenja određenja trgovine ljudima u Palermo protokolu. Uz to, Konvencijom Savjeta Evrope prepoznati su pojedini novi oblici trgovine ljudima, date su mogućnosti inkriminacije pojedinih aktivnosti koje sprovode trgovci ljudima i saučesnici kroz razne pojavne oblike trgovine ljudima, a koje u prethodnom periodu nisu bile izričito navedene kao kažnjive. Jasno je vidljiva i dosljednija zaštita žrtava trgovine ljudima. Potpisivanjem navedene Konvencije, zemlje članice su prihvatile njenu primjenu na sve oblike trgovine ljudima, na nacionalnom kao i nadnacionalnom nivou, bez obzira da li je ili nije povezana sa organizovanim kriminalom“.¹⁹⁰

U teorijskim raspravama, odnosno u literaturi analiziraju se razlozi i obaveze države kao jedinice u međunarodnom sistemu zbog kojih je odgovorna za postojanje trgovine ljudima, odnosno zašto je obavezna da sprečava postojanje tog fenomena. Naime, Tom Obokata (Tom Obokata) ukazujući na važnosti globalnog upravljanja u rješavanju trgovine ljudima kao transnacionalnog organizovanog kriminala, ukazuje da se norme i principi izvedeni iz međunarodnih zakona o ljudskim pravima primjenjuju na trgovinu ljudima, a samim tim države se mogu smatrati direktno odgovornim za fenomen trgovine ljudima gdje postavlja četiri odgovornosti i obaveze države za to.

Odgovornosti se ogledaju u sledećem:

„1. *Obaveza države da zabrani trgovinu ljudima i srodne akte* , jer je međunarodna obaveza svake međunarodno priznate države da kroz svoje nacionalno zakonodavstvo zabrani trgovinu ljudima, pre svega, s aspekta ljudskih prava. 2. *Obavezu države da istražuje, krivično goni i kažnjava trgovce ljudima*, jer je veoma bitna reakcija nacionalnog krivičnog pravosuđa na trgovinu ljudima, koja treba da bude što bliža međunarodnoj sudskoj praksi. 3. *Obavezu da zaštiti žrtve trgovine ljudima*, jer se žrtve trgovine ljudima često u državama posmatraju kao unutrašnja nacionalna prijetnja zbog njihove povezanosti sa kriminogenim licima i organizacijama i zbog toga im se odredi pritvor ili mjera deportacije, što krajnje povređuje njihova osnovna ljudska prava prema međunarodnim aktima o ljudskim pravima. 4. *Obaveza države da rješava*

¹⁹⁰ Dražan Bojić, „Normative definition of the criminal offence of Human Trafficking in the criminal legislation of Bosnia and Herzegovina“, *Archibald Reiss Days*, op.cit, p.548.

uzroke i posledice trgovine ljudima, gdje se zahtjeva efikasna prevencija i sprečavanje trgovine ljudima kroz holistički pristup koji će se baviti uzrocima i posledicama trgovine“.¹⁹¹

Takođe, s druge strane, En Galager (Anne Gallagher) se bavi pitanjem da li se i pod kojim uslovima, država može smatrati odgovornom za postojanje trgovine ljudima i njenih posljedica. Na osnovu izvršenih određenih analiza, En ukazuje na izvedene zaključke vezanih za korelaciju države i trgovine ljudima. Odnosno, u objašnjavanju odnosa između pravne odgovornosti države i trgovine ljudima određuje četiri razloga zbog kojih je država odgovorna u slučajevima prisutnosti trgovine ljudima i to:

„1. Međunarodno – pravna odgovornost; 2. Činjenje ili propust predstavlja kršenje međunarodnih obaveza države; 3. Odgovornost države za izvor trgovine ljudima, i 4. Odgovornost za nastale posledice“.¹⁹²

Akademski istraživanja, naročito feministička literatura, privukla je pažnju na praksu seksualnog turizma i trgovine ljudima u različitim regionima svijeta, ali u Evropi pitanje trgovine ljudima je bilo kvazi-nevidljivo do devedesetih godina prošlog vijeka. „Nakon protokola Ujedinjenih nacija (UN) iz 1949. godine kojim se zabranjuje trgovina ljudima, trgovina ljudima nestala je iz političke agende. Tada je vidljivost trgovine ljudima postavljena kao problem broja. Prijavljeno je da su milioni ljudi zarobljeni, silom se preselili preko granica i bili eksploatisani. Ipak, brojevi su se osjećali kao varljivi, nedovoljni i nesposobni da govore istinu o trgovini ljudima. Kako računate nešto što je sve pod zemljom?, postavila je pitanje Kristina Kangaspunta, šef Jedinice za borbu protiv trgovine ljudima UNODC-a (United Nations Office on Drugs and Crime), *..ne možemo da idemo u službenu statistiku jer niko ne zna o ovim zločinima*. Fenomen trgovine ljudima bio je nejasan i klizav, i trebalo je da se spusti pažljivo iz drugih socijalnih problema sa kojim je bio sličan ili na granici poređenja“.¹⁹³

Međutim, Aradaj u svojoj literaturi nastoji da sagleda i utvrdi istinu o trgovini ljudima kroz koncept problematizacije (eng. *problematizations*). Različite predstave

¹⁹¹ Tom Obokata, *Trafficking of Human Beings from a Human Rights Perspective: Towards a Holistic Approach*, Martinus Nijhoff Publishers, Boston, 2006, p.147.

¹⁹² Anne T.Gallagher, *The International Law of Human Trafficking*, op.cit., pp.272-275.

¹⁹³ Claudia Aradaj, *Rethinking Trafficking in Women*, Palgrave Macmillan, New York, 2008, p.12.

trgovine ljudima postale su moguće zamisliti time što su ugrađene u specifične institucionalne konfiguracije i u ekonomskim, društvenim i političkim procesima. Paul Rabinow je pojasnio razumijevanje problematizacija:

„[A] problematizacija ... ne znači predstavljanje već postojećeg objekta niti stvaranja kroz diskurs objekta koji nije postojao. To je ansambl diskurzivnih i nediskurzivnih praksi koje čine nešto što uđe u igru istinskog i lažnog i konstituiše ga kao objektom znanja...“¹⁹⁴

„Kroz problematizaciju, literatura o trgovini ljudima pokušava da predstavi istinu o trgovini ljudima i riješi neizvjesnost o tome šta je trgovina. Kako diskursi dozvoljavaju da se određene stvari govore, razmišljaju i rade i ometaju druge stvari od govora, misli i učinka, problematizacija trgovine ljudima omogućava određene alate i mjere za raspodjelu, ometajući time druga shvatanja i projekte. Problematizacija trgovine ljudima omogućava donošenje određene politike istovremeno isključujući ili ponovno prilagođavajući perspektive različitih političkih akcija. Stoga problematizacija omogućava upravljanje/vladavinu (eng. *governmentality*) trgovinom ljudima. U vezi trgovine ljudima može se uraditi nešto samo ako znamo šta je trgovina ljudima. Problematizacija trgovine ljudima, kroz različite predstavke fenomena, stvara objekat znanja koji se kasnije može upravljati. U heterogenim literaturama koje govore o ovom fenomenu, trgovina ljudima je prvenstveno ugrađena u diskurzivnu strukturu migracija, organizovanog kriminala i prostitucije. Problematizacija trgovine ljudima kao kršenja ljudskih prava je takođe moguća samo u odnosu na ove (modifikovane) uslove“.¹⁹⁵

„Problematizacije uključuju spekulacije i teoriju; oni zavise od stručnog znanja. Problematizacija trgovine ljudima podrazumjeva teorijske predstavke koje pokušavaju utvrditi istinu o trgovini ljudima znanjem. Problematizacija trgovine ljudima u smislu migracija, organizovanog kriminala ili prostitucije aktivira teorijski aparat i vještine koje su već prisutne u akademskim oblastima koje su se bavile ovim pitanjima. Diskursi znanja zastupaju, i u tom smislu predstavljaju trgovinu ljudima kao predmet znanja. Oni daju određene identitete i djelatnost različitim akterima (žrtva trgovine ljudima, migrant,

¹⁹⁴ Paul Rabinow, *Anthropos Today: Reflections on Modern Equipment*, Princeton University Press, Princeton, 2003, p.18.

¹⁹⁵ Claudia Aradau, *Rethinking Trafficking in Women*, Palgrave Macmillan, op.cit., p.15.

NVO, policija, itd.) i rade na tome da identifikovani problemi budu riješeni (sprečavanje trgovine ljudima, ilegalne migracije...)¹⁹⁶

Konačno, „...kada se radi o određivanju definicije trgovine ljudima u literaturi, Mijalković polazi od toga da, polazne premise moraju početi od činjenice da je riječ o pojavi ugrožavanja bezbjednosti koja uzrokuje određene negativne posljedice, potom, da je zasnovana na instituciji ropstva, da je cilj trgovine ljudima njihova eksploatacija i najzad, da mora obuhvatiti sve vidove i oblike eksploatacije koji, uzgred, ne moraju biti taksativno nabrajani“.¹⁹⁷ Uvažavajući navedene premise, Mijalković smatra da bi se trgovina ljudima mogla definisati kao:

„Složena pojava ugrožavanja bezbjednosti zasnovana na institucijama ropstva i eksploatacije, odnosno postupanju prema čovjeku kao da je roba ili stvar, s ciljem eksploatacije njegove radne snage, znanja i vještina, tjelesnog i polnog integriteta i identiteta radi zadovoljenja ličnih ili tuđih nagonskih, zdravstvenih ili emocionalnih potreba ili sticanja direktne ili indirektno materijalne koristi za sebe ili drugog, pri čemu se ugrožava bezbjednost države na spoljno-političkom planu i planu unutrašnje stabilnosti, društva u domenu javne bezbjednosti i pojedinca u domenu kršenja ljudskih prava“.¹⁹⁸

4.5. Faze trgovine ljudima

„Trgovina ljudima je složena djelatnost koja se bez obzira na varijable odvija u tri faze, i to: *faza regrutovanja, faza tranzita/transporta i faza destinacije/eksploatacije*. Eksploatacija, kao svrha trgovine ljudima, najčešće se odvija u trećoj fazi, ali je neprijekorno da žrtve trgovine ljudima u toku sve tri faze doživljavaju ozbiljne povrede ljudskih prava. Imajući u vidu konačnu namjeru trgovaca ljudima treba imati na umu činjenicu da su sve tri faze trgovine ljudima pogodne za krivično gonjenje izvršioca“.¹⁹⁹

¹⁹⁶ Ibid, p. 18.

¹⁹⁷ Dražan Bojić, „Normative definition of the criminal offence of Human Trafficking in the criminal legislation of Bosnia and Herzegovina“, *Archibald Reiss Days*, op.cit., pp.546-547.

¹⁹⁸ Saša Mijalković, *Trgovina ljudima*, nav.delo, str. 45. S opravdanim razlogom, može se reći da je ovaj pristup definiciji obuhvatio dio definicije iz Palermo protokola i već nagovjestio ono što se definisalo posle toga u *Konvenciji Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima*, posebno u dijelu koji se odnosi na taksativno nabranje eksploatacija.

¹⁹⁹ „Trgovina ljudima – prevencija i zaštita u BiH-priručnik za sudije i tužioce“, Međunarodna organizacija za migracije-IOM-Misija u BiH, Grafika Šaran, Sarajevo, 2008.

Faza regrutovanje žrtava. „Metode kojima trgovci regrutuju žene i djevojke se razlikuju i zavise o *modus operandi* (način izvršenja) i stepena do kojeg su trgovci organizovani. Najčešće metode uključuju: individualne regrutere koji traže zainteresovane djevojke u barovima, klubovima i diskotekama; regrutovanje putem neformalnih mreža porodica i prijatelja; oglase koji nude zaposlenje ili studiranje u inostranstvu; agencije koje nude zaposlenje, studiranje, sklapanje braka ili putovanje u inostranstvo; simulirani ili ugovoreni brakovi“.²⁰⁰

„U mnogim slučajevima regruter je poznat žrtvi, te u nekim slučajevima to može biti prijatelj, rođak, mladić/intimni partner. Trgovci žele iskoristiti žene i djevojke koje traže nove mogućnosti u inostranstvu, i koje često kod kuće imaju tešku ekonomsku i društvenu situaciju. Ženama se često nudi unosna karijera u inostranstvu na poslovima konobarice, plesačice, umjetnice, escort pratnje, kućne pomoćnice ili u salonu ljepote. Agencije za međunarodne brakove mogu, također, biti pokriće za poslove trgovine ljudima. U mnogim slučajevima, tek kada stignu u državu destinacije te žene uvide prevaru originalnog dogovora s trgovcem i budu nasilno iskorištene kao prostitutke. Postoji niz sredstava koja imaju raspon od puke sile do manje nasilnih načina prevare“.²⁰¹

Pod pojmom regrutovanja, „...u teorijskom smislu, podrazumjeva se skup metoda, postupaka i sredstava čijom se primjenom prema određenom licu doprinosi njenoj viktimizaciji, odnosno postanku žrtvom trgovine ljudima“.²⁰²

Faza tranzita (transportovanje). Nakon procesa regrutovanja, „...slijedi faza transporta, što može, također, uključivati pružanje utočišta i primanje žrtve u brojnim stadijima u procesu, uključujući inicijalno primanje i transfer unutar države. Žrtve mogu pretrpjeti velik stepen ugrožavanja ljudskih prava i fizičko zlostavljanje, te i druge oblike kriminala tokom putovanja, koje može ali ne mora uključivati prelazak međunarodne granice. Mnoge žrtve nikada nisu napustile svoje države porijekla i stoga su potpuno ovisne o trgovcima. Neke su napustile svoju državu bez međunarodno priznatih putnih isprava jer im je rečeno da im nisu potrebne, ili će ih ipak dobiti

²⁰⁰ Dražan Bojić, *Mjesto i uloga Bosne i Hercegovine u borbi protiv trgovine ljudima kao bezbjednosne prijetnje*, nav.delo, str.16.

²⁰¹ Isto.

²⁰² Saša Mijalković, *Trgovina ljudima*, nav.delo, str. 173.

kasnije. Ako su imale putne isprave, često su im oduzimali i zadržavali trgovci, kao način obezbjeđivanja poslušnosti žrtve. Mnoge su žene prevedene preko granica kamionima, ličnim automobilima ili autobusima koji mogu ponuditi veću fleksibilnost nego vazdušni ili željeznički prevoz. Mnoge su žrtve, također, transportovane iz države porijekla u državu destinacije uz pomoć prevoznika za duže relacije koji imaju visok broj prevoza, kao što su avio, brodske i autobuske kompanije“.²⁰³

Faza destinacije – primanje i vrsta iskorištavanja. „Postoje tri temeljne metode ulaska u finalnu državu destinacije: *prikriveno* – krijumčareni ulazak vozilima, kontejnerima, vozovima, trajektima, pješice itd; *otvoreno* – pokazivanjem ukradenih ili falsifikovanih dokumenata; *otvoreno* – pokazivanjem *bona fide* dokumenata koji imaju unesene vize za ulazak u državu, kao što su poslovna, turistička ili studentska viza“.²⁰⁴

„U ovoj fazi se u potpunosti realizuje iskorištavanje, što je upravo cilj trgovca. Kad jednom žrtve stignu u državu destinacije one počinju živjeti u ropskim uslovima, posebno u seksualnoj industriji, ali, također, i kao kućne pomoćnice ili tvornički radnici, koji, u neljudskim uslovima, rade izuzetno prekovremeno. Žene žrtve koje ulaze u seksualnu industriju su prisiljene da se prostitušu na ulicama u kvartovima crvenih svjetala (*red-light areas*), barovima s hostesama, *escort* agencijama ili stanovima koji se koriste kao bordeli. Od njih se traži da rade izuzetno dugo i nezaštićene svakodnevno pružaju opasne seksualne usluge mnogim klijentima“.²⁰⁵

U mnogim slučajevima žrtve „...ne mogu govoriti maternjim jezikom, pa sa svojim klijentima komuniciraju korišćenjem pisanog „menija“ seksualnih usluga. Žrtve se fizički ili seksualno zlostavljaju i drže u uslovima stvarnog i/ili psihološkog zatočeništva. Često se događaju ubistva koja, također, služe kao upozorenje drugim žrtvama kako bi im se spriječilo da svjedoče ili potraže pomoć. Prijetnja odmazdom protiv njih ili njihovih roditelja, te nepostojanje identifikacijskih isprava ili posjedovanje nevaljanih isprava sprečava mnoge žrtve u bijegu. Konstantno fizičko,

²⁰³ Dražan Bojić, *Mjesto i uloga Bosne i Hercegovine u borbi protiv trgovine ljudima kao bezbjednosne prijetnje*, nav.delo, str.17.

²⁰⁴ Međunarodna organizacija za migracije-IOM-Misija u BiH, *Trgovina ljudima – prevencija i zaštita u BiH-priručnik za sudije i tužioce*, nav.delo, str. 19-22.

²⁰⁵ Dražan Bojić, *Mjesto i uloga Bosne i Hercegovine u borbi protiv trgovine ljudima kao bezbjednosne prijetnje*, nav.delo, str.17-18.

emocionalno i seksualno zlostavljanje često ne ostavlja žrtvama drugu alternativu negoli da ostanu u takvim situacijama“.²⁰⁶

„Pored navedenog, pojavljuju se i novi oblici iskorišćavanja žrtava trgovine ljudima kao što su : ne radi se u barovima nego u privatnim stanovima i vikendicama; prisilni i ilegalni rad; prosjačenje; lažna usvajanja; lažni ili ugovoreni brakovi; iskorištavanje u svrhu pornografije; trgovina ljudskim organima; seks turizam i zabava“.²⁰⁷

4.6. Oblici trgovine ljudima

Trgovina ljudima kao oblik ugrožavanja bezbjednosti

Pri samom određivanju definicije pojma „Bezbjednost“, postoje već poznate teškoće u određivanju pouzdanog i tačnog značenjskog sadržaja ovog pojma. „Nikada se, pouzdano ne zna, ukoliko se prethodno ne razjasni na koji se relevantni objekat bezbjednosti misli: na državu kao ustanovu u užem smislu, na etnički određen i po pravilu većinski narod u njoj, na političku zajednicu svih državljana, ili što je najpoželjnije, na sve građane, članove društva o kome je riječ, nezavisno od njihove etničke, vjerske, socijetalne i ideološke pripadnosti“.²⁰⁸ Pojam bezbjednosti, istraživači definišu na slijedeći način:

„-bezbjednost je, u objektivnom pogledu, odsustvo prijetnji usvojenim vrijednostima, a u subjektivnom pogledu, znači odsustvo straha da će te vrijednosti biti napadnute (*Arnold Wolfers*);

-u slučaju bezbjednosti, razgovor se vodi o težnji ka slobodi bez prijetnji. Kada se ova rasprava tiče međunarodnog sistema, bezbjednost se odnosi na sposobnost država i društava da očuvaju njihovu nezavisnu samobitnost i njihov funkcionalni integritet (*Barry Buzan*);

²⁰⁶ Isto.

²⁰⁷ Međunarodna organizacija za migracije-IOM-Misija u BiH, *Trgovina ljudima – prevencija i zaštita u BiH-priručnik za sudije i tužioce*, nav.delo, str. 19-22.

²⁰⁸ Dražan Bojić, „Efikasnost Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske u borbi protiv trgovine ljudima“, *Bezbjednost, policija, građani*, broj 3-4/13, str.182.

- postojanu bezbjednost mogu da dostignu samo oni ljudi i grupe koji je ne uskraćuju drugima; bezbjednost se može dostići ako se razumjeva kao proces emancipacije (*Booth and Wheeler*)“.²⁰⁹

„U skladu sa već navedenim opisom fenomena trgovine ljudima i prihvatajući navedene definicije u vezi sa bezbjednošću, u svakom slučaju, trgovina ljudima ima štetni uticaj na državu ali isto tako i na okruženje, što samo po sebi određuje karakter bezbjednosne prijetnje. Trgovina ljudima, možda ne može direktno da utiče na bezbjednost države, u smislu da neposredno proizvede ozbiljne posljedice po njenu stabilnost, državni poredak i institucije. Međutim, ukoliko se sagleda kumulativni efekat posljedica svih pojedinačnih slučajeva trgovine ljudima i njihove interakcije sa drugim oblicima kriminala, kako na unutrašnjem, tako i na međunarodnom nivou zemlje, onda se mogu prepoznati efekti i uticaji ove destruktivne pojave“.²¹⁰

Također, trgovina ljudima može „...indirektno dovesti do dezintegracije, onemogućavanja ili otežavanja integracije države u određene međunarodne institucije i organizacije, uvođenja određenih oblika sankcija, intervencija međunarodne zajednice ili velikih sila kojima se ugrožava integritet zemlje kao i osude međunarodne zajednice zbog nesposobnosti vlade da se suprostavi trgovini ljudima ili njene podrške nosiocima ove pojave, što svakako ima uticaja na bezbjednost zemlje. Ove navedene posljedice po bezbjednost države, imaju sve atribute političkih i ekonomskih pritisaka“.²¹¹

Trgovina ljudima kao oblik organizovanog kriminala

Pojam organizovanog kriminaliteta sve do početka XXI vijeka nije bio definisan pozitivnom zakonskom regulativom na našim prostorima. Do tog perioda kao najzastupljenije, u teorijskom smislu, shvatanje organizovanog kriminala je posmatrano kao organizovani kriminal u užem i širem smislu, o čemu je i profesor Mićo Bošković pisao prije usvajanja zakonskih definicija. Odnosno, „...fenomen organizovani kriminal, u *širem smislu*, podrazumijeva sve oblike organizovanog kriminalnog djelovanja koje odlikuje postojanje kriminalnih organizacija i organizovanog pristupa u izvršenju krivičnih djela koja imaju za cilj pribavljanje protivpravne imovinske koristi, a u *užem*

²⁰⁹ Dragan R. Simić, *Nauka o bezbednosti- savremeni pristupi bezbednosti*, nav.delo, str. 29-30.

²¹⁰ Saša Mijalković, *Trgovina ljudima*, nav.delo, str.248.

²¹¹ Isto, str.250.

smislu, pod organizovanim kriminalom mogu se smatrati samo oni oblici organizovanog kriminalnog djelovanja kod kojih su uspostavljene određene veze između šefova kriminalnih organizacija i predstavnika države i njenih organa, odnosno pojedinaca iz državnih organa“.²¹²

„Kriminalne grupe koje se bave trgovinom ljudima ostvaruju veliku finansijsku dobit uz mali rizik, koristeći porozne i slabo kontrolisane granice, nedovoljnu efikasnost snaga za sprovođenje zakona, legislativni vakum i visok nivo korupcije za ostvarenje svojih kriminalnih ciljeva. Trgovina ljudima je po svojoj profitabilnosti odmah iza trgovine drogom i oružjem. Trgovina ljudima pored same kriminalne eksploatacije ljudi, često obuhvata i kriminalne aktivnosti kao što su: trgovina kradenim i krivotvorenim dokumentima, vizama, radnim dozvolama, potom korupcija državnih službenika, ilegalni prelazi preko državne granice, pranje novca i njegovo investiranje u legalne poslove ili investiranje u daljnje kriminalne aktivnosti uključujući i finansiranje terorističkih organizacija. Po procjenama UN-a, kriminalne organizacije generišu do 3.5 milijardi dolara samo od profita zarađenog ilegalnim migracijama. Prema podacima Federalnog istražnog biroa (FBI) SAD, ostvaren godišnji profit od trgovine ljudima procjenjuje se na 9.5 milijardi američkih dolara“.²¹³

„Trgovinom ljudima u svijetu bave se daleko poznate organizovane kriminalne organizacije kao što su: kineske i vijetnamske Trijade, japanske Jakuze, sjevernoamerički kriminalni karteli, italijanska i ruska mafija. Pored njih, postoji mnoštvo organizovanih kriminalnih grupa koje se bave ovim poslovima kao što su: albanske, poljske, ukrajinske, gruzijske, nigerijske i tajlandske kriminalne grupe. Između tih raznih etničkih i nacionalnih grupa postoji saradnja u obezbjeđivanju tržišta, transporta, dokumenata, sigurnih kuća i ostvarivanja lokalnih kontakata, čineći na taj način pravi *kriminalni kosmopolitizam*. Po obimu, kriminalne grupe se dijele na male, srednje i velike organizovane grupe“.²¹⁴ „Grupa za organizovani kriminal označava organizovanu grupu od tri ili više lica, koja postoji u izvesnom vremenskom periodu i koja deluje sporazumno u cilju činjenja jednog ili više teških zločina ili krivičnih dela

²¹² Mićo Bošković, *Organizovani kriminalitet*, Policijska akademija, Beograd, 1998, str. 7.

²¹³ „Trafficking in Persons Report 2004“, US Department of State, Jun 2004. Dostupno preko <http://www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2004/>, (Pristupljeno 12.06.2005).

²¹⁴ Lalić Velibor, *Trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini*, Defendologija – Centar za bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka, 2007, str. 42.

utvrđenih u skladu sa ovom konvencijom, radi zadobijanja, posredno ili neposredno, finansijske ili druge materijalne koristi“.²¹⁵

Trgovina ljudima na globalnom nivou

„Trgovina ljudima predstavlja globalni problem s kojim se susreću kako zemlje u tranziciji tako i ekonomski razvijene zemlje. Podjednako je prisutan i u nerazvijenim, tzv. zemljama porijekla, kao i u razvijenim zemljama koje predstavljaju konačni cilj, tj. destinaciju. Brojke koje se povezuju s ovim fenomenom su zapanjujuće. Na početku su žrtve trgovine bile najčešće porijeklom iz država jugoistočne Evrope. Danas se žrtve iz ove regije mogu naći u Americi, jugoistočnoj Aziji, Srednjem istoku i Južnoj Americi. Iako seksualno iskorištavanje ostaje dominantno, sada se trgovina ljudima u globalnim razmjenama sve češće odvija i kroz druge vidove eksploatacije, kao što je prosjačenje, prisilni rad, uključivanje u kriminalne djelatnosti i oduzimanje dijelova tijela za presađivanje. Globalno posmatrano, trgovina ljudima ima obilježja transnacionalnog organizovanog kriminala. Veoma je teško upoznati prave razmjere ovoga fenomena zbog njegove mobilnosti i intezivnoga kretanja osoba i roba preko državnih granica“.²¹⁶

„Trgovina ljudima je jedna od najprofitabilnijih aktivnosti u svijetu, zbog malih rizika i ogromne dobiti unosnija je i od trgovine drogom i oružjem, jer se ljudi mogu prodavati više puta i njihov se rad može beskrajno iskorištavati, i na taj način trgovci ljudima stižu ogromne svote novca kojeg vješto prikrivaju kroz sofisticirane oblike društvenog, finansijskog i bankarskog poslovanja, tzv. „pranje novca“. Prema podacima Međunarodne organizacije za migracije (IOM) procjenjuje se da godišnje u svijetu ima oko 4.000.000 žrtava trgovine ljudima, a Vlada SAD-a navodi da godišnje preko 700.000 osoba, posebno žena i djece, bude predmet trgovine ljudima. Centar OUN za sprečavanje međunarodnog kriminala procjenjuje da je godišnji prihod koji se u svijetu ostvari od trgovine ljudima između 7 i 13 milijardi američkih dolara, što se može upoređivati s prihodom ostvarenim od prodaje droge“.²¹⁷

²¹⁵ Član 2., „Konvencija UN-a protiv transnacionalnog organizovanog kriminala“, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine-Međunarodni ugovori*, broj 3, Sarajevo, 27. mart 2002.godine, str.6.

²¹⁶ Dražan Bojić, *Mjesto i uloga Bosne i Hercegovine u borbi protiv trgovine ljudima kao bezbjednosne prijetnje*, nav.delo, str.22.

²¹⁷ Međunarodna organizacija za migracije-IOM-Misijska u BiH, *Trgovina ljudima – prevencija i zaštita u BiH-priručnik za sudije i tužioce*, nav.delo, str. 11 - 14.

4.7. Trgovina ljudima i ilegalne migracije (krijumčarenje ljudi)

„Danas se često može uočiti da se u komunikacijama u javnom životu, kao i kroz mas medije (televizija, radio, novine, internet..), ne pravi razlika između termina „trgovina ljudima“ i „krijumčarenje ljudi (ilegalne migracije)“. Ovi termini su dugo smatrani sinonimima bez konkretne izdiferenciranosti i distinkcije. Ove dvije bezbednosne pojave imaju svojih dodirnih tačaka, ali se u svom teoretskom i praktičnom bitisanju, dosta razlikuju“.²¹⁸

„Sličnosti ali i razlike između trgovine ljudima i krijumčarenja migranata su brojne. Oba fenomena predstavljaju ozbiljan moralni problem; riječ je o teškim zločinima koji se sve češće manifestuju kao organizovani kriminal; u suštini obe pojave podrazumjevaju narušavanje ljudskih prava; riječ je o pojavama sa ozbiljnim ekonomsko – egzistencijalnim i zdravstvenim manifestacijama i posledicama; oba zločina se mogu sagledavati i u svjetlu problema međunarodnih odnosa; faktori koji uzrokuju, odnosno doprinose nastanku i razvoju ilegalnih migracija i trgovine ljudima gotovo su identični; krijumčareni migranti nerijetko postaju žrtve trgovine ljudima; način otkrivanja, razjašnjavanja i dokazivanja ovih pojava imaju dosta zajedničkog“.²¹⁹

„Pod *krijumčarenjem ljudi (migranata)* podrazumjeva se obezbjeđivanje ilegalnog ulaska u stranu državu lica koje nije državljanin te države ili lica koje nema stalni boravak u toj stranoj državi, a radi sticanja na neposredan ili posredan način, finansijske ili druge materijalne koristi. *Ilegalan ulazak* podrazumjeva prelazak državne granice bez pridržavanja i poštovanja neophodnih uslova za legalan ulazak u zemlju prijema. Osim toga, krijumčarenje ljudi je djelatnost kojom se olakšava ilegalan ulazak u zemlju preko nacionalne granice, uz *saglasnost* lica (ilegalnih migranata) koja se krijumčare, za razliku od slučajeva trgovine ljudima, gdje regrutovane osobe (žene, djeca, muške osobe) podliježu prijetnjama, upotrebi sile ili drugih oblika prisile, kako se i vidi iz prethodne opisane definicije trgovine ljudima. Komparacijom definicija

²¹⁸ Dražan Bojić, „Trgovina ljudima u zemljama Zapadnog Balkana kao bezbjednosna prijetnja i faktor usporavanja evrointegracija“ u: Dragan R. Simić (ur.), *Integracija Zapadnog Balkana u mrežu globalne bezbednosti*, Udruženje za studije SAD u Srbiji i Čigoja štampa, Beograd, 2011, str.356.

²¹⁹ Saša Mijalković, Milan Žarković, *Ilegalne migracije i trgovina ljudima*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2012, str.84-85.

trgovine ljudima i krijumčarenja ljudi/lica, predviđenih Konvencijama i dopunskim protokolima, mogu se predstaviti neke od razlika“.²²⁰

Te razlike ukazuju na distinkciju ovih pojmova: „kod krijumčarenja ljudi/ilegalnih migranata, postoji *dobrovoljnost i saglasnost* da pređe državnu granicu, i on može od toga odustati svakog trenutka (tzv. princip dobrovoljnosti), dok kod žrtava trgovine ljudima najčešće nije ovakva mogućnost; lica koja žele ilegalni ulazak u drugu zemlju najčešće *prvi kontaktiraju* lica koja će ih prokrijumčariti, dok kod trgovine ljudima organizatori (trgovci ljudima) na razne načine regrutuju žrtve na način što oni prvi idu u kontakt sa žrtvama; lica koja se prokrijumčare, nakon prelaska državne granice su *slobodni*, dok žrtve trgovine ljudima to nisu; prema licima kojima se trguje primjenjuje se *sila*, odnosno *prinuda*, što u pravilu nije slučaj sa licima koja se krijumčare; žrtve trgovine ljudima uvijek bivaju *eksploatisane*, što ne važi kod krijumčarenja lica; krijumčarenje ljudi nužno zahtjeva *prelaz preko državnih granica*, dok se trgovina ljudima može odvijati i unutar nacionalnih granica jedna države; krijumčarenje ljudi je krivično djelo *protiv države*, a trgovina ljudima je krivično djelo protiv lica/pojedinca, odnosno, kod krijumčarenja lica pasivni subjekt krivičnog djela je država a kod trgovine ljudima je pojedinac; kod trgovine ljudima dolazi do ***kršenja ljudskih prava*** žrtava trgovine ljudima, dok kod krijumčarenja lica dolazi do povrede propisa o prelasku državne granice“.²²¹

²²⁰ Saša Mijalković, *Trgovina ljudima*, nav.delo, str.70.

²²¹ Isto, str.70-71.

5. TEORIJSKI KONCEPTI DRŽAVE U TEORIJI MEĐUNARODNIH ODNOSA („jake“, „slabe“, „neuspjele“, „krhke“, „urušene“ države)

U prethodnom dijelu rada vidjeli smo da država ima svoju ulogu u teorijama međunarodnih odnosa s aspekta različitih teorijskih pristupa, da li kao referentni objekat bezbjednosti ili kao opasnost po bezbjednost. Međutim, u daljem dijelu teksta predstavice se teorijski pristupi o *kategorijama država*.

Naime, posmatrajući državu s aspekta snage i sposobnosti izvedeno je nekoliko kategorija država. One mogu biti *jake/snažne države* (engl. *strong states*), *slabe države* (engl. *weak states*), *neuspjele države* (engl. *failed states*), *krhke države* (engl. *fragile states*) i *urušene države* (engl. *collapsed states*), te se u daljem dijelu teksta predstavljaju definicije ovih kategorija:

„**Jake države** nesumnjivo kontrolišu svoje teritorije i pružaju puni opseg i visok kvalitet političkih dobara svojim građanima. Oni dobro stoje po indikatorima kao što su BDP po glavi stanovnika, indeks ljudskog razvoja i slobode i indeks percepcije korupcije. One nude visok nivo bezbjednosti od političkog i kriminalnog nasilja, osiguravaju političke i građanske slobode, stvaraju okruženja pogodna za rast

ekonomskih prilika. U jakim državama prevladava vladavina prava, sudije su nezavisne, putne i druge infrastrukture su dobro održavane, škole, univerziteti i studenti su u visokom statusu. Bolnice i klinike efikasno služe pacijentima, itd. Sve u svemu, jake države, po definiciji, su mjesta zavidnog mira i reda“.²²²

„**Slabe države** (u širem smislu, države u krizi) uključuju širok kontinuum država: one mogu biti inherentno slabe zbog geografskih, fizičkih ili osnovnih ekonomskih ograničenja; ili su u osnovi jake ali privremeno ili situaciono slabe zbog unutrašnjih antagonizama, slabog upravljanja, pohlepa, despotizma ili zbog vanjskih napada. Slabe države obično imaju etničke, vjerske, jezičke ili druge međusobne tenzije koje još nisu, ili još uvijek nisu temeljno, postale potpuno nasilne. Stope urbanog kriminala imaju tendenciju da budu visoke i sve veće. U slabim državama, sposobnost obezbeđivanja adekvatnih količina drugih političkih dobara je smanjena ili se smanjuje. Fizičke infrastrukturne mreže su pogoršane. Škole i bolnice pokazuju znake zanemarivanja, posebno izvan glavnih gradova. BDP po glavi stanovnika i drugi kritični ekonomski indikatori pali su ili padaju, ponekad dramatično; nivoi podmitljive korupcije su neugodno visoki i eskaliraju. Slaba država se ogleda kroz kršenje vladavine prava i uznemiruje civilno društvo. Slabim državama često vladaju despoti, izabrani ili ne“.²²³

„**Neuspjele države** su napete, duboko sukobljene, opasne i žestoko osporavane od strane sukobljenih ili ratnih frakcija. Povremeno, zvanične vlasti u neuspješnoj državi suočavaju se sa dvije ili više vrsta pobuna kao što su vrsta građanskih nemira, različite vrste javnog nezadovoljstva, i mnoštvo neslaganja usmjerenih na državu i na grupe unutar države. U većini ovakvih država javna dobra prelaze u ruke onih frakcija koje osporavaju državu i dovode ju u pitanje“.²²⁴

„**Urušena država** je rijetka i ekstremna verzija neuspjele države. Politička dobra se dobijaju putem privatnih ili ad hoc sredstava. Bezbjednost se izjednačava, odnosno dobija po pravilu jačeg - snažnijeg (engl. *The rule of the strong*). Urušena država pokazuje vakum autoriteta. Posmatra se kao geografski izraz, crna rupa u koju je upala

²²² Robert I. Rotberg, „Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators“ in: Rotberg, R. (ed.), *When States Fail: Causes and Consequences*, Princeton University Press, Princeton, 2004, p.4.

²²³ Ibidem.

²²⁴ Ibid, p.5.

propala vladavina gdje je prisutna tamna energija i gdje su snage entropije preplavile sjaj koji je do tada obezbjedio stanovnicima sličnosti reda i drugih vitalnih političkih dobara, prihvaćenim jezikom, etničkim afinitetima ili granicama“.²²⁵

Obzirom na merutim, odnosno temu ovog rada u daljem tekstu veća pažnja se posvećuje slaboj državi.

„Pod slabom državom podrazumjevaju se one države čiji su nedovoljni kapaciteti da uspostavi unutrašnju koheziju društva na osnovu institucionalnih aranžmana, da obezbjedi razvoj, bezbjednost i međunarodni suverenitet“.²²⁶

Zatim, „slabe države se ocjenjuju i kao države koje ne uspijevaju da obezbjede bezbjednost i javni red, legitimno predstavljanje, bogatstvo i blagostanje svojim građanima“.²²⁷

„Slabe države, bez obzira što su po pravilu opterećene autoritativnom vlašću, one nemaju punu kontrolu nad lokalnim centrima moći, birokratija im je oportuna, politički određena i profilisana, ili je opterećena korupcijom, društvo je dekomponovano duž različitih (religioznih, etničkih, kulturnih i drugih) rascjepa, a institucije nedovoljno snažne da iznesu potrebne promjene i reforme“.²²⁸

„Slabe države u teorijama o međunarodnim odnosima određuju se u kontekst međunarodnog sistema kao urođene ranjive države, jer ako je država slaba u odnosu na moćnije države, a time i ugrožena, onda su u stanju da se angažuju u oportunističnom, bezopasnom ekonomskom razvoju koji traži ponašanje. Slabe države vrlo malo doprinose alijansama. Oni koriste alijansu kako bi se bavili bezbednosnim pitanjima: ne-državne prijetnje kao što su npr. terorizam, trgovina drogom i dr.“.²²⁹

Slabe države se proučavaju, jer su i one subjekti međunarodnog sistema, bez obzira na njihovo izostavljanje u literaturi. One se angažuju u svom ponašanju kao

²²⁵ Ibid, pp.9-10.

²²⁶ Radmila Nakarada, „Transnacionalizacija, tranzicija i slaba država“ u: Miša Đurković (ur.), *Srbija 2000-2006: država, društvo, privreda*, Institut za evropske studije, Beograd, 2007, str.73.

²²⁷ Jennifer Milliken, Krause Keith, „State Failure, State Collapse, and State Reconstruction: Concepts, Lessons and Strategies“, *Development and Change*, Vol.33, No.5, p.754.

²²⁸ Zoran Stoiljković, „Politička korupcija i slaba država“, *Filozofija i društvo*, Vol.24, br.1, str.140.

²²⁹ Hanna S. Kassab, *Weak States in International Relations Theory: The Cases of Armenia, St. Kitts and Nevis, Lebanon, and Cambodia*, Palgrave Macmillan, New York, 2015, p.27.

sistemske varijable intervencije, što zauzvrat utiče na veliku strategiju snage. Hana Kasab (Hanna S. Kassab), oslanjajući se na Volcovu (Kenneth Waltz) teoriju tvrdi da su modeli slabih država korisni da objasne svoje ponašanje u okviru međunarodnog sistema. Volc započinje svoju knjigu zalaganjem za korišćenje teorijskih modela kao alata za objašnjavanje stvarnosti unutar međunarodnog sistema, gdje Volc piše:

„Teorija, iako vezana za svijet o tome koja se objašnjenja žele, uvijek ostaje različita od svijeta. „Stvarnost“ neće biti saglasna niti sa teorijom niti sa modelom koji ga može predstavljati. . Model se koristi na dva načina. U jednom smislu model predstavlja teoriju. U drugom smislu model slika stvarnost dok ga pojednostavljuje, recimo, kroz propust ili kroz smanjenje skale. . . Model aviona treba da izgleda kao pravi avion. . . Model zatim predstavlja teoriju, sa svojim teorijskim pojmovima nužno ispuštenim, bilo kroz organizamske, mehaničke, matematičke ili druge izraze“.²³⁰

Glavna funkcija države jeste „...da pruži političko dobro bezbjednosti-sprečavanje prekograničnih invazija i infiltracija i bilo kakav gubitak teritorije; da se eliminišu domaće prijetnje ili napadi na nacionalni red i društvenu strukturu; da spriječi kriminal i sve druge opasnosti za ljudsku bezbjednost u zemlji; i da omogući građanima da riješe svoje razlike sa državom i sa drugim subjektima, bez upotrebe oružja ili drugih oblika fizičke prinude. Isporuka niz drugih poželjnih političkih dobara postaje moguća kada se održi razumna mjera bezbjednosti. Moderne države (kao sukcesori suvereniteta) obezbjeđuju predvidive, prepoznatljive, sistematizovane metode raspravljanja o sporovima i regulišu norme i preovlađujuće prednosti određenog društva ili politike. Suština tog političkog dobra obično podrazumjeva procedure koje zajedno obuhvataju izvršne organe zakona, bezbjednost imovine i neprikosnovene ugovore, efikasan pravosudni sistem, i niz normi koji legitimišu i potvrđuju vrijednosti sadržane u lokalnoj verziji vladavine prava. Još je jedno ključno političko dobro koje građanima omogućava slobodno, otvoreno i potpuno učešće u politici i političkom procesu. Ovo dobro obuhvata suštinske slobode: pravo na učešće u politici i takmičenje za funkciju; poštovanje i podršku za nacionalne i regionalne političke institucije, kao što su

²³⁰ Ibid., p.28.

zakonodavstvo i sudovi; tolerancija neslaganja i razlike; i osnovna građanska i ljudska prava“.²³¹

Ostala politička dobra, „...obično snadbjevaju države, i očekivano prema svojim građanima (iako su privatizovani oblici mogući) uključuju medicinsku i zdravstvenu zaštitu (na različitim nivoima i troškovima); škole i obrazovne instrukcije (različitih vrsta i nivoa); puteve, željeznice, luke i druge fizičke infrastrukture; komunikacione mreže; novac i bankarski sistem, povoljan fiskalni i institucionalni kontekst kojim građani mogu ostvariti lične preduzetničke ciljeve; prostor za napredovanje civilnog društva; i metode regulisanja podjele zajednica i okoline. Zajedno, ovaj paket političkih dobara, uspostavlja skup kriterijuma prema kojima se moderne nacije mogu ocijeniti **jakim, slabim ili neuspjelim - strong, weak or failed**“.²³²

Dakle, ovdje se da zaključiti da se jačina i sposobnost države posmatra na način da se jake države mogu razlikovati od slabih, a slabe države od neuspjelih ili urušenih, odnosno gubitak sposobnosti države može se posmatrati kroz padajuću skalu od jake države ka urušenoj.

Jake države očigledno se karakterišu kao dobro stojeće u svim kategorijama definisanim u paketu političkih dobara na osnovu kojih se ocjenjuju države. Slaba države pokazuju mješoviti profil, ispunjavajući očekivanja u nekim oblastima a loše u drugim oblastima. Što su slabe države slabije, kriterijum po kriterijum, ta slabost počinje da naginje na neuspjeh, odnosno ka podkategoriji slabosti koja se naziva „neuspjelom državom“.²³³

Međutim, postoje određene države koje se istovremeno ocjenjuju kao slabe i kao neuspješne države, kao što je u primjeru države Srbije:

„Slabost države Srbije se ocjenjuje prikazom, prije svega, površnog pogleda na brojke koje se odnose na nezaposlenost (bar trećinu radno sposobnih), prikazom siromaštva (procjene se kreću od 10,6% do 60% stanovništva), zdravstvenog stanja stanovništva (među najbolesnijim u Evropi), prisutnog nezadovoljstva i nepovjerenja

²³¹ Robert I. Rotberg, *Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators*, op.cit., pp.3-4.

²³² Ibidem.

²³³ Ibid., p.4.

građana prema glavnim institucijama i političkim partijama (zbog čega se broj apatičnih birača ogromno uvećao) koje je rasprostranjeno, zatim na osnovu podataka o korupciji i kriminalu, postojećeg kosovskog zapleta koji govori da se na teritoriji srpske države uspostavlja proto-država posredstvom stranog protektorata. Svi navedeni kriterijumi dovoljno vode ka zaključku da je srpska država slaba, a u izvesnim svojim dimenzijama i neuspješna. Neuspješna je, prije svega, zbog činjenice da ne vrši vlast na cjelini svoje teritorije (na Kosovu i Metohiji), kao i zbog rasprostranjenog kriminala i korupcije. Drugim riječima, ona je hibridna država. A hibridnost se ogleda i u činjenici da je međunarodno priznata država, ali s neizvesnim granicama, konfuznog identiteta – i nacionalna i multinacionalna, s jakim nostalgijom za socijalnom državom i neo-liberalnom transformacijom“.²³⁴

U teorijskom pristupu, „Bosna i Hercegovina se ocjenjuje kao društvo u kome nije izgrađena sjedinjena nacija, dok je raznolikost njenih etničkih identiteta sačuvana, pa čak i jako uspostavljena, tj. nastala, što se u teorijskom diskursu ocjenjuje kao uzrok današnje slabosti, krhkosti i osjetljivosti BiH sa etničkog stanovišta. U prvoj fazi demokratske tranzicije, formiranjem političkih partija sa nacionalnim pretenzijama, BiH je odmah ušla u fazu visoke nebezbednosti. Smatra se da, nova nacionalna slika BiH je, stoga, prijetnja bezbednosti u BiH, u odnosima sa susjedima, koja se može preliti na odnos između Srbije i Hrvatske, u region i šire. Ocjenjuje se da je vraćanje multietničkog društva preduslov za demokratizaciju BiH. Recimo, u Aneksu 4. Dejtonskog sporazuma, BiH se definiše kao država građana i tri konstitutivna naroda koji žive u njoj. Prema Ustavu, ona je također podijeljena na dva entiteta, Republika Srpska i Federacija Bosne i Hercegovine, koji u toj fazi nisu definisani kao multietnički. To znači da BiH može biti multietnička dok jedan od entiteta, ostaje etnički čist - mono - nacionalni. Po viđenju Sokolovića, Bosna i Hercegovina je izgubljena, i ovakvo stanje govori da je drugi rat prilično moguć. Sa bezbednosne tačke gledišta, multietnički identitet Bosne je uslov njenog opstanka. Napuštanje Dejtonskog ustava je neizbježno“.²³⁵

²³⁴ Radmila Nakarada, *Transnacionalizacija, tranzicija i slaba država*, nav. delo, str.73.

²³⁵ Džemal Sokolović, „Bosnia-Herzegovina: a Matter of Survival“ in: Wim van Meurs (ed.), *Prospects and Risks Beyond EU Enlargement, Southeastern Europe: Weak States and Strong International Support*, Leske+Buderich, Opladen, 2003, pp.172-176.

S druge strane, ukoliko se možemo osloniti na padajuću skalu pri mjerenju slabljenja države od jake ka urušenoj, primjenjiva je ista skala u obrnutom smjeru, odnosno kretanje države od urušenog stanja ka gornjem dijelu skale.

Naime, postoje određeni primjeri u svijetu gdje države izlaze iz statusa urušene države i kreću se ka neuspjeloj ili slaboj državi. Primjera radi, „...kada je Somalija postala neuspjela 1980. godine, odmah nakon toga je dobila status urušene države. Bosna i Hercegovina, Liban i Avganistan su se srušili-urušili prije više od jedne decenije, a Nigerija i Sijera Leone su postali urušeni devedesetih. Kada se desio kolaps-urušenost, akteri supstrata su preuzeli vladavinu kao što to uvijek biva kada nestane legitimne vlasti. Uobičajeno, ratni lideri ili akteri stekli su kontrolu nad regijama i podregijama u okviru nacionalne države, izgradili sopstvene aparate i mehanizme lokalne bezbjednosti, sankcionisali tržišta i druge trgovinske aranžmane, a čak bude uspostavljen i otežan oblik međunarodnih odnosa. Po definiciji nelegitimni i nepriznati, ratni lideri mogu uspostaviti tzv. zamke nove kvazi države sa kvazi spoljnim sjajom, poput međunarodno nepriznatog Somalilanda na starom sjeveru Somalije. Uprkos parcelisanju već srušene države u ratu i dalje postoji pretežnost poremećaja, anomično ponašanje, i vrste anarhičnog mentaliteta i preduzetničkih poduhvata, posebno trgovine oružjem i drogom - koji su kompatibilni sa spoljnim mrežama terorizma. Nijedna od ovih karakteristika ne mora biti konačna i uvijek prihvaćena“.²³⁶

Primjera radi, „Liban, Nigerija i Tadžikistan bili su u statusu urušene države - kolapsa, i sada su u statusu slabe države. Takođe, Avganistan i Sijera Leone prešli su iz statusa urušene države u status neuspjele države. Dalje, Zimbabve i Obala Slonovače 2003. godine brzo su se kretale od snažne države ka katastrofalnoj neuspjeloj državi. Kvalitet neuspjeha ili urušenosti je stvaran, **ali ne mora biti statičan**. Neuspjeh se može posmatrati kao mjesto zaustavljanja tečnosti, sa povratkom nazad u slabost ili prosleđivanjem u urušenost-kolaps i to je uvijek moguće. Svakako, neuspjeh i kolaps su nepoželjni rezultati za države i nisu ni neizbježni niti neminovni. Dok slabe države ne uspijevaju lako kao jake, taj neuspjeh ne mora biti unaprijed određen. Neuspjeh se može spriječiti, ali uslijed strukturalnih mana ili institucionalnih nedostataka, država skoro uvijek klizi od slabosti ka neuspjehu i urušenosti. Recimo, Iskustvo Libana je poučno.

²³⁶ Robert I. Rotberg, *Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators*, op.cit., p.10.

Nemogućnost libanonskih lidera da se prilagode sporazumu o podjelama vlasti iz 1943. godine u nove političke i društvene okolnosti doveli su podijeljenu državu na koljena. Tokom nacionalnog građanskog rata sredinom devedesetih godina prošlog vijeka, Liban se urušio. Međutim, kada je 1990. godine uspostavljen prekid vatre i postignut novi politički kompromis putem međunarodnog posredovanja i formalnog prihvatanja Sirije kao hegemonskog susjedstva, Liban dolazi u fazu u kojoj oživljava kao funkcionalna država i polako je se rekonstruisao. Bez garantovanja ljudske bezbjednosti i saradnje lidera koji su u duelu, što je Sirija primorala, bilo kakvo oživljavanje libanonske države nakon raspada bi se dokazalo nemogućim^{.237}

Dakle, uopšteno, u teorijskim pristupima jedno od suštinskih obilježja slabe države jeste, „...da su to države koje ne mogu da obezbjede bezbjednost za svoje građane“.²³⁸ Odnosno, „...to su države koje karakteriše nemogućnost samostalnog donošenja odluka, politika i njihovog isporučivanja dobara. Takve države predstavljaju kako međunarodni, tako i problem za svoje građane“.²³⁹ Međutim, u okviru savremenih pristupa koncepta slabe države ne može se reći da postoji konsenzus, u vezi odsustva zajedničkih prihvaćenih kriterijuma koji definišu slabost. Kao moguće, glavno ograničenje koncepta slabe države prepoznaje se u nedostatku sporazuma između kreatora politike i naučnika u vezi posebnih kvalifikacija /karakteristika koje opravdavaju slabost države.

U literaturi o slabim državama i transnacionalnim bezbjednosnim prijetnjama, relevantni autori su definisali 7 tipova-kategorija slabih država duž kontinuuma na osnovu njihove trenutne situacije i putanje kretanja, te ih Stjuart Patrik (Stewart Patrick) prikazuje na sledeći način:

„1)Endemski slabe države: Ova oznaka se odnosi na stagnaciju, često zemlje koje su zavisne od pomoći (aid-dependent countries), kao što su Zambija, ali koje nisu u većem riziku od nasilnih sukoba, i koje se odlikuju niskim rastom, anemičnim institucijama, i

²³⁷ Ibidem.

²³⁸ Derick W. Brinkerhoff, *Governance in Post-Conflict Societies: Rebuilding fragile states*, Routledge, London, 2007, p.2.; Robert I. Rotberg, *Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators*, op.cit., p.3. Radmila Nakarada, *Transnacionalizacija, tranzicija i slaba država*, nav.delo, str.73.

²³⁹ Frensis Fukujama, *Građenje države: upravljanje i svetski poredak u XXI veku*, preveo Vuk Vuković, Filip Višnjčić, Beograd, 2007, str. 106.

naslednim (patrimonial) sistemom političkog vođstva (Steven Van de Walle:2005). 2) Bogati resursima a loši izvođači: Takve zemlje stvaraju velike rente nad svojim prirodnim resursima koje narušavaju nacionalnu ekonomiju i održavaju korumpiranost, klijentelističko upravljanje (Rosser: 2006). Nigerija, Ekvatorijalna Gvineja, i Angola pružaju primjere ovog fenomena. 3) Pogoršanje situacije: Ova kategorija obuhvata države koje pate od značajnog smanjenja institucionalnog učinka, posebno kao rezultat političke ili ekonomske krize, sa sve većim rizikom od nasilja, pa čak i državnog kolapsa. Politika dijaloga između nacionalnih vlasti i donatora je loša. Savremeni Zimbabve obezbjeđuje takav slučaj. 4) Produžena politička kriza: U takvim situacijama, država je paralizovana ili ometena političkim zastojem ili sukobom (kao Nepal prije 2006. godine). Vanjski donatori i vlade domaćina često ne postignu konsenzus o strategiji za razvoj. 5) Post-konfliktne situacije: Mogu se razlikovati dvije potkategorije. Prva je, nagodba po dogovoru (dogovor o naseljavanju, npr. Mozambik) sa napretkom zavisno od tekućih političkih nagodbi, često pod pokroviteljstvom multilateralne mirovne operacije. Druga je jasna pobjeda jedne strane (npr, Uganda), koju obično sledi jedno manje međunarodno prisustvo. Kao što Otovaj (Marina Ottoway:2003) napominje, dva različita scenarija su prisutna kod određivanja izazova u izgradnji države. 6) Lomljive/krhke diktature: Mnogim od svjetskih "najslabijih" država, paradoksalno vladaju moćnici (Freedom House :2004). To uključuje Sjevernu Koreju i Mijanmar, autoritarne „ispostave tiranije“ (u žargonu Bušove administracije), koje se pojavljuju kao površno jake ali počivaju na krhkim temeljima. 7) Reformske orjentisane vlade: U velikom broju država širom svijeta (e.g., Georgia under Mikheil Saakasvili), reformske orjentisani lideri su pokušali da prevaziđu nasleđa autoritarne vlasti i propalih politika razvoja, često u kontekstu demokratske tranzicije“.²⁴⁰

Upravo iz navedene klasifikacije proizilazi opredjeljenje za teorijski pristup koji se u ovoj doktorskoj disertaciji koristi kao primaran, odnosno teorijski pristup za koji se autor opredijelio u ovom radu. Konkretno, Stjuart Patrik u vezi gore navedene šeste i sedme kategorije smatra i predlaže da se kod određivanja slabosti države nije dovoljno uzimati u obzir samo inherentni kapacitet države ili trenutnu

²⁴⁰ Patrick, Stewart, „Failed States and Global Security: Empirical Questions and Policy Dilemmas“, *International Studies Review*, Vol.9, no.4, p.650-651.

putanju, nego se kod procjene slabosti države mora uzimati u obzir i volja, odnosno nivo opredjeljenja vlade da stvarno isporuči tekovine koje daju efikasnost države, (u našem slučaju efikasnost nadležnih institucija u BiH da pruže bezbjednost, prim.aut.). Praveći razliku između kapaciteta slabe države i političke volje države-predanosti, Stjuart određuje četiri široke kategorije stanja država i to: „1) uspješnih s voljom i sa načinom; 2) države koje su slabe ali spremne; 3) države koje imaju sredstva, ali ne i obavezu; i 4) one bez volje i bez načina-puta“.²⁴¹ Ova kategorija „*one bez volje i bez načina-puta*“ je posebno prepoznatljiva u primjeru BiH, jer se smatra korisnom kod argumentovanja da u BiH ne postoji zajednička i jedinstvena volja da se u BiH uspostavi funkcionalnost a time, kao uzročno posledična veza, ne otvara se ni pravac-put kretanja kojim bi se došlo do napretka.

Zatim, u diskursu o slabim državama i transnacionalnim bezbjednosnim prijetnjama postoji stajalište kojim se određuje da slabe države daju idealne podloge za transnacionalne kriminalne aktivnosti kojim se stvara bezbjednosni problem na nivou države ali i na međunarodnom nivou. Kao jedna od karakteristika slabih država određuju se post-konfliktna društva (kao što je slučaj sa BiH) jer formalne institucije još nisu čvrsto uspostavljene niti su funkcionalne zbog nestabilnog društva i neharmonizovanog političkog pravca. Uzroci takvog stanja se prepoznaju u prisustvu raznih suprotnosti i antagonizama u takvim posleratnim društvima (obično vjerskih i religijskih koji su u većini slučajeva bili i uzroci sukoba). Smatra se da odnos između transnacionalnog kriminala i slabih država funkcioniše, na način, što transnacionalne kriminalne organizacije djeluju u sredinama gdje je vladavina prava odsutna zbog nedonošenja i nesprovođenja bitnih nacionalnih i međunarodnih pravnih instrumenata, čime takva društva postaju pogodna za te organizacije.²⁴² Ovaj pristup će dodatno biti

²⁴¹ Ibid, pp.651-652.

²⁴² Ibid., pp.654-655; Patrick Stewart, „Weak States and Global Threats: Assessing Evidence of Spillovers“, *Center for Global Development Working Paper 73*, Center for Global Development, Washington, DC, 2006a, ; Patrick Stewart, „Weak States and Global Threats: Fact or Fiction?“, *The Washington Quarterly*, Vol.29, no. 2, pp.27-52, 2006b.; Robert I. Rotberg, *Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators*, op. cit., p.3.; Marina Ottoway, „Rebuilding State Institutions in Collapsed States“ In: Jennifer Milliken (ed.), *State Failure, Collapse, and Reconstruction*, Blackwell Publishing Ltd, Oxford, 2003, p.1004.; Cameron Sally, Newman Edward, *Trafficking in Human\$: Social, Cultural and Political Dimensions*, United Nations University Press, New York, 2008, pp.126-127.; Andra Alexandru, *Failed States: Security Threats for the International Community or Victims of Great Powers' interests*, Center for European Policy Evaluation, 2012,p.3.

koristan i primjenjiv u ovom radu, jer se želi ukazati da je u BiH na sceni slaba država sa opisanim karakterom.

U sagledavanju slabosti državnih mehanizama/institucija, naglašava se da,

„Pored inertnog i nefunkcionalnog sistema treba da se posmatra postojanje političke volje, odnosno, da se uzme u obzir nivo opredjeljenja vlade da li stvarno želi da isporuči tekovine koje su potrebne za efikasnost institucija. Tu se aludira na činjenicu da su slabe države često dekomponovana društva sa mnoštvo različitosti, rascepa i antagonizama, kao što je i slučaj BiH, koja kao takva proizvode nedovoljno snažne institucije koje pogoduju transnacionalnim bezbjednosnim prijetnjama“.²⁴³

Ovaj pristup, dodatno podržava teorijsko stajalište Marine Otvej (Marina Ottaway) na primjeru BiH, kojim se ukazuje da:

„... u BiH još nije obezbjeđena rekonstrukcija države i njenih institucija, što je i čini slabom državom. Osim što se cijeni činjenica da su ratni građanski sukobi prekinuti potpisivanjem Dejtonskog sporazuma, čime se „izbjeglo raspadanje Bosne“, s druge strane, danas imamo činjenicu da u BiH nije realizovana obnova institucije što bi joj omogućilo da postane de facto i de jure država. Uzroci takvog stanja u BiH prepoznaju se u samom duhu Dejtonskog sporazuma kojim je BiH stvorena kao „zamršena država“ koja je sastavljena od dva entiteta, Republike Srpske i multietničke – bošnjačko/hrvatske Federacije BiH sa većinskim muslimanskim i hrvatskim stanovništvom čiji je odnos neznatno manje sumnjičav jednih prema drugima, nego što je to u odnosu Republike Srpske i Federacije BiH. Prema tom sporazumu, Otvej tvrdi da centralne institucije države BiH (na državnom-zajedničkom nivou, prim.aut.) trebaju da postanu progresivno jače i odvojene od entitetskih institucija koje bi trebale da imaju sekundarnu ulogu. Međutim, centralne institucije su i dalje slabe, dok su institucije entiteta jače institucionalizovane. Ocjenjuje se da danas BiH ima jednonacionalne

²⁴³ Derick W. Brinkerhoff, *Governance in Post-Conflict Societies: Rebuilding fragile states*, op.cit.,p.2.; Dupont Benoit, Peter Grabosky, Clifford Shearing, „The Governance of Security in Weak and Failing State“, *Criminology and Criminal Justice*, vol. 3 no. 4, pp. 331-349.; Andra Alexandru, *Failed States: Security Threats for the International Community or Victims of Great Powers' interests*, op.cit., pp.2-4.; Robert I. Rotberg, *Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators*, op.cit., p.3-4.

entitete sa svojim zakonodavnim, izvršnim i sudskim organima, i jednu „nacionalnu-državnu vladu“ koja uglavnom djeluje po nahođenju entiteta“. ²⁴⁴

Ovaj dio literature nam dodatno koristi kao teorijski osnov u objašnjenju zbog čega u BiH ne postoji harmonizovana i jedinstvena zakonodavna, sudska i izvršna vlast, koja se kao takva smatra slabom državom koja daje povoljne uslove za razvoj i širenje transnacionalnih bezbjednosnih prijetnji (i.e. trgovine ljudima).

Pored slabih država, pažnja će se usmjeriti i na kategoriju država koja se u literaturi i teorijskim diskursima nazivaju „Krhke države“ (engl. *Fragile states*).

Krhka država. Naime, Terminologija koja se primjenjuje u nazivima neuspjela / krhka država, konflikt i post-konflikt je često neprecizna. Generalno, neuspjelu državu karakteriše sledeće:

„(1) raspad zakona i reda u kojem državne institucije gube svoj monopol nad legitimnom upotrebom sile i nisu u mogućnosti zaštititi svoje građane, ili se te institucije koriste za ugnjetavanje i terorisanje građana; (2) slabi ili dezintegrisani kapaciteti da odgovore na potrebe i želje građana, da pružaju osnovne javne usluge, da osiguravaju dobrobit građana ili podržavaju normalne ekonomske aktivnosti. I na međunarodnom nivou: (3) nedostatak kredibilnog entiteta koji predstavlja državu izvan granica. Ovdje se radi o jednom ključnom pitanju koje treba da ukaže na status države, a odnosi se na stepen do kojeg određene države pokazuje i imaju ove karakteristike“. ²⁴⁵

Dalje, smatra se da:

„Etiketa, neuspjela država, bila je upotrebljena da bi se opisali ekstremni slučajevi kolapsa, kao što je Somalija, gdje su se građanske i socijalne vlasti raspale. Mnoge zemlje se, međutim, suočavaju sa manje drastičnim situacijama i razlikuju se u mjeri u kojoj su, odnosno da li su neuspjeli *ili* su u riziku da ne mogu obezbediti dobrobit svojih građana, i da pružaju osnovnu bezbjednost, ili olakšati pravičan ekonomski rast. Na ovom manje ekstremnom, suprotnom kraju spektra, **država je više**

²⁴⁴ Marina Ottoway, „Rebuilding State Institutions in Collapsed States“ in: Jennifer Milliken (ed.), *State Failure, Collapse, and Reconstruction*, Blackwell Publishing Ltd, Oxford, 2003, pp.1011-1012.

²⁴⁵ Derick W. Brinkerhoff, *Governance in Post-Conflict Societies: Rebuilding fragile states*, op. cit., pp.2-3.

krhka nego što je neuspjela i postaje skoro neodvojiva od statusa mnogih, ako ne i većine, siromašnih zemalja, koje pate od institucionalnih slabosti i nedostataka kapaciteta. **Nijedan državni stepen krhkosti ili neuspjeha nije statičan**; tako da još jedno pitanje treba postaviti vezano sa putanju koja karakteriše pravac i stepen promjena koje se odvijaju. Da li država klizi u ozbiljnu krizu, koja bi mogla izazvati kolaps i izbijanje sukoba; ili je slaba država, ali u oporavku, sa uzlaznom putanjom ka poboljšanom stanju? S obzirom na dugoročni horizont za rekonstrukciju države i uspostavljanje temelja za održivi razvoj, predviđanje i planiranje uspona i padova na tom putu je važno²⁴⁶.

Ovaj dio teorije je od posebne koristiti kao teorijski osnov u radu, kako bi se **preispitala i identifikovala eventualna razlika u pogledu identifikovanja statusa države Bosne i Hercegovine**, odnosno da li se, kako i glasi polazna hipoteza, Bosna i Hercegovina kreće u terminu slabe države, ili možda stanje države odražava i status krhke države, jer kao što je i vidljivo iz teorijske postavke, postoje razlike u određivanju ove dvije kategorije države.

Od strane Fonda za Mir (FFP- The Fund for Peace) godišnje se objavljuje Indeks krhkih država (FSI- Fragile states index) u kojem se rangira 178 zemalja, kroz identifikovanje različitih pritisaka sa kojima se suočavaju, i koji utiču na njihove nivoe krhkosti. Indeks je zasnovan na analitičkom pristupu primjenom Alata za procjenu konflikta – CAST (Conflict Assessment System Tool) koji je vlasništvo Fonda za Mir (FFP- The Fund for Peace). Na osnovu sveobuhvatne metodologije društvene nauke, tri primarna toka podataka - kvantitativni, kvalitativni i stručne validacije - su triangulisani i podvrgnuti kritičkom pregledu kako bi se dobili završni rezultati za FSI. Svake godine se analiziraju milioni dokumenata, a primjenom visoko specijalizovanih parametara pretrage, rezultati se dijele za svaku zemlju koja se bazira na dvanaest ključnih političkih, socijalni i ekonomski indikatori i preko 100 pod-indikatora koji su rezultat višegodišnjeg istraživanja stručnih društvenih nauka.²⁴⁷

²⁴⁶ Ibid., p.3.

²⁴⁷ „Fragile States Index -2017“, The Fund for Peace, Report Edited by J. J. Messner, Washington, D.C., 2018,p.3.

„Lokalizovana politička nestabilnost može izazvati socijalne tenzije, etnički sukob i dislokaciju. U nekim slučajevima, ovi pritisci u slabim i krhkim državama dovode do kolapsa, stvarajući negativne prelive za svoje neposredne komšije, i otvaranje raja za nedozvoljene aktivnosti, poput trgovine drogom i oružjem ili terorizma, koji utiču na nacije i ljude koji su geografski uklonjeni iz tih problematičnih lokaliteta. Krhke države nisu novi problem: većina zemalja koje su klasifikovane kao siromašne ili njihov razvoj spada u kategoriju krhkih država, već su dugo bile cilj međunarodnog razvoja i humanitarne pomoći. Međutim, u današnjem svijetu, krhke države više nisu samo zabrinutost za aktere međunarodne pomoći. Postoji novo i sve veće raskršće između politike, istraživanja, i programskih agendi međunarodnog i humanitarnog razvoja, bezbjednosti i diplomatskih zajednica koje se fokusiraju na krhke i neuspjele države. Posebno sa trenutnom zabrinutošću nad transnacionalnim terorizmom, takve države se nazivaju prijetnja od „spavajućeg giganta/džina“ (engl. *sleeping giant*), koja zahtjeva zajedničku i integrisanu pažnju. U krhkim i neuspjelim državama, slabo upravljanje je prepoznato kao saradnik sukobu i građanskom ratu, i naglašena je važnost reformisanja uprave u uspostavljanju mira, sprovođenja rekonstrukcije države i, na prvom mjestu, izbjegavanja upuštanja u sukob“.²⁴⁸

Linije grešaka i slabosti mogu se pojaviti između grupa identiteta, definisanih jezikom, religijom, rasom, etničkom pripadnošću, nacionalnošću, klasom, klanom ili područjem porijekla. Tenzije se mogu pogoršati u sukobu kroz razne okolnosti, kao što su konkurencija nad resursima, pljačkaško ili slomljenjo vođstvo-liderstvo, korupciju ili kod nerješениh grupnih uvreda. Razlozi za krhkost države su složeni, ali nisu nepredvidljivi. Od ključnog je značaja da međunarodna zajednica razumije i pažljivo prati uslove koji doprinose krhkosti - i da bude spremna preduzeti neophodne radnje kako bi se suočili sa osnovnim pitanjima ili na drugi način ublažili negativne efekte. Indeks krhkih država (FSI- Fragile States Index) koji izrađuje Fond za mir (FFP- Fund for Peace), je kritičko sredstvo u naglašavanju ne samo uobičajenih pritisaka koje sve države doživljavaju, već i u identifikovanju kada ti pritisci prevazilaze kapacitet države da upravlja tim pritiscima. Isticanjem relevantnih ranjivosti koje doprinose riziku od krhkosti države, Indeks - i okvir društvenih nauka i alata za analizu podataka na osnovu

²⁴⁸ Derick W. Brinkerhoff, *Governance in Post-Conflict Societies: Rebuilding fragile states*, op. cit., pp.1-2.

kojih je izgrađen, ocjenjuje politički rizik i rano upozorava na konflikt dostupnim donosiocima politika i široj javnosti.²⁴⁹

Na kraju, slično tome, „...konflikt i postkonflikt su relativni uslovi i podložni su nijansama-nijansiranju. Postkonflikt rijetko znači da su nasilje i svađe u jednom trenutku prekinuti u svim krajevima teritorije jedne zemlje. U praksi, najveći naponi u postkonfliktnoj rekonstrukciji odvijaju se u situacijama kada se sukob u većoj ili manjoj mjeri smanjio, ali je u nekim dijelovima zemlje u toku ili se ponavlja“.²⁵⁰ Ovaj dio teorije aludira na stav da bi se trebalo razmatrati na način da, mir predstavlja spektar koji se kreće od nesigurnog do sigurnog stanja.

6. DRŽAVA BOSNA I HERCEGOVINA NAKON SFRJ – uređenje, sastav i nadležnosti

U Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji (SFRJ) BiH je bila jedna od šest republika. U SFRJ je imala više naziva, od Federalne Države Bosne i Hercegovine iz 1945. godine, zatim prvim Ustavom iz 1946. godine kada je dobila naziv Narodna Republika Bosna i Hercegovina, i na kraju, Ustavom iz 1963. godine dobija naziv Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina.

„Dana 25. novembra 1943. godine u Mrkonjić Gradu na osnovu Odluke tadašnjeg Zemaljskog antifašističkog vijeća i Odluke Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ) od 29. novembra 1943. godine u Jajcu, BiH je postala federativna jedinica u novoj državi i tako, prvi put u svojoj istoriji, stekla državnost u savremenom smislu riječi. Srbi, Muslimani i Hrvati sve do 1943. godine nisu odlučivali o svojoj državnosti jer su to činili subjekti izvan BiH ko što su sultan, car i kralj, da bi nakon toga perioda Srbi, Muslimani i Hrvati po prvi put u istoriji bili definisani kao državotvorni subjekti. Odnosno, nakon 1943. godine BiH je proglašena federativnom jedinicom što u vrijeme Turske, Austrougarske, Države Slovenaca, Hrvata i Srba, i Kraljevini Jugoslavije nije bila, jer je bila samo područje u okviru ovih država

²⁴⁹ The Fund for Peace, *Fragile States Index -2017*, op.cit.,p.24.

²⁵⁰ Derick W. Brinkerhoff, *Governance in Post-Conflict Societies: Rebuilding fragile states*, op. cit., p.3.

bez državne autonomije. Stoga, BiH je prvi put u svojoj istoriji stekla državnost kao ravnopravna republika i članica federalne Jugoslavije, tj. kao država u modernom smislu riječi, u periodu od 25. novembra 1943. do januara 1946. godine“.²⁵¹

Početakom devedestih godina XX vijeka stvaraju se okolnosti za disoluciju Jugoslavije, odnosno osamostaljenja jugoslovenskih republika u status samostalnih država. Osnov za tako nešto proizilazio je iz samog Ustava iz 1974. godine kojim je disolucija jugoslovenske države bila legalna i dozvoljena, ali isto tako, i samo postojeće konfederalno uređenje države predstavljalo povoljan uslov za disoluciju.

„U periodu disolucije jugoslovenske države vidljivo je bilo da je održivost i funkcionalnost BiH, kao države, zavisna od šire državne zajednice, jer je BiH uvijek funkcionisala u okolnostima šire državne zajednice kao što je to bilo u vrijeme Turske, Austrougarska i Jugoslavija u raznim nazivima. Nestankom vanjskog jugoslovenskog integrišućeg „omotača“ javljaju se unutrašnji pokreti etničkih nacija i njihove namjere da se podržave. Ustav iz 1974. godine se smatra kao pravna osnova za osamostaljenje Makedonije, Slovenije i Hrvatske, i za poštivanje i realizovanje volje Crne Gore i Srbije, ali za BiH ovaj Ustav nije bio dovoljan za uspostavljanje osamostaljivanje države. Prvo, Ustav je pružao mogućnost da BiH ima nezavisan status kao što je to bilo i za druge republike, ali ono što je bilo sporno jeste to, da je BiH imala troetničku konstitutivnost i nije bilo unutrašnje saglasnosti o statusu države. Sukobljeni stavovi u vezi statusa države koji su postojali između Srba, Hrvata i Bošnjaka prouzrokovalo je potrebu, odnosno posljedicu za međunarodnom arbitražom i djelovanja međunarodnih faktora u vezi državnog pitanja u BiH. Badinterova komisija²⁵² koja je imala ulogu međunarodne zajednice je konstatovala i protumačila da zahtjev BiH za međunarodnim priznanjem može dobiti legitimnost nakon što se realizuje i sprovede referendum. U periodu nastojanja jednog dijela državne vlasti BiH koji je težio dobijanju

²⁵¹ Radomir Nešković, *Nedovršena država – politički sistem Bosne i Hercegovine*, Friedrich-Ebert Stiftung, Sarajevo, 2013, str.86-88.

²⁵² „Badinterova komisija je osnovana i formirana povodom Konferencije o bivšoj Jugoslaviji u Hagu 1991. godine. Arbitraža ove komisije je imala snagu međunarodne presude. Ova međunarodna arbitražna komisija, kolokvijalno nazvana Badinterova, dobila je ime po njenom predsedavajućem Roberu Badinteru. Članovi Badinterove komisije bili su svi predsednici ustavnih sudova država osnivača Evropske unije. Riječ je o uglednim pravnim stručnjacima koji su stvorili sveobuhvatan dokument sastavljen od 10 mišljenja“. Dostupno preko: <https://pescanik.net/10-misljenja-badinterove-komisije/> (Pristupljeno 10.02.2018.)

međunarodnog priznanja samostalnosti BiH (Bošnjaci i dio Hrvata), paralelno su se sprovodili procesi disolucije državne vlasti BiH (formiranje Skupštine srpskog naroda, formiranje hrvatske zajednice Herceg Bosna, formiranje srpskog državnog entiteta)²⁵³.

„Dana 24. oktobra 1991. godine srpski poslanici iz sastava tadašnje Skupštine BiH su konstituisali *Skupštinu srpskog naroda* kao odvojeno predstavničko tijelo srpske etničke nacije. Ovim korakom, srpski poslanici su se pozvali na pravo na samoopredjeljenje koje uključuje i mogućnost otcjepljenja. Oni su imali ustavno pravo da se proglase kao najviše predstavničko tijelo srpske nacije u BiH, jer su u to vrijeme imali izborni legitimitet. Međutim, određivanje zakonodavnog svojstva Skupštine srpskog naroda nije imalo uporište u Ustavu, iz razloga, što ne može jedno nacionalno predstavništvo donositi zakone jer je zakonodavna funkcija, svojstvo koje ima parlament kao državna institucija. Skupštinu su činili poslanici *Srpske demokratske stranke* (72 poslanika) i *Srpskog pokreta obnove* (1 poslanik). Glavna i primarna svrha srpske Skupštine bila je borba za uspostavljanjem ravnopravnosti srpskog naroda u BiH. Skupština srpskog naroda je definisala da se priznaju pravna akta Jugoslavije kao savezne države i da takva trebaju imati suprematiju nad aktima BiH . Ta Odluka je polazila još od političke osnove srpskog *Sabora i Nacionalnog vijeća* iz Banje Luke, iz oktobra 1990. godine, kojom se definiše da će najviše političko tijelo i predstavništvo Srba izražavati srpske nacionalne interese, te da neće priznati nijedan akt u BiH koji bude donesen preglasavanjem i bez saglasnosti legitimnih srpskih predstavnika. Akt o osnivanju srpske skupštine nastao je kao rezultat i posljedica preglasavanja u Skupštini BiH od strane bošnjačkih i hrvatskih poslanika prilikom donošenja Memoranduma i Platforme“²⁵⁴.

Poslije toga, dolazi do usvajanja *Odluke* o ostajanju srpskog naroda BiH u zajedničkoj državi Jugoslaviji, koja je donesena od strane poslanika Skupštine srpskog naroda BiH 24. oktobra 1991. godine, odmah nakon njenog konstituisanja. Ovim dokumentom se predviđalo da, u slučaju izdvajanja BiH i Hrvatske iz Jugoslavije, tada bi se srpske autonomne oblasti izdvojile iz ove dvije države i ostale bi u sastavu

²⁵³ Radomir Nešković, *Nedovršena država – politički sistem Bosne i Hercegovine*, nav.delo, str.119-120.

²⁵⁴ Isto, str.140-142.

Jugoslavije. Zatim, Odlukom je definisano da će ona imati punovažnost kada bude potvrđena na plebiscitu srpskog naroda u BiH.²⁵⁵

„Kada je ovaj dokument donesen tada je jugoslovenstvo bilo primarno, a srpstvo sekundarno, i tako je trajalo sve do kraja 1991. godine. U period kada je disolucija Jugoslavije već bila očigledna, početkom 1992. godine, dešava se da srpski nacionalni interes u okviru BiH postaje primarna, a jugoslovenstvo sekundarna kategorija“.²⁵⁶

„Dana 9. i 10. novembra 1991. godine održan je plebiscit srpskog naroda u BiH na osnovu donesene Odluke od strane Skupštine srpskog naroda. Tokom provođenja plebiscita bila su postavljena dva pitanja: Prvo pitanje je glasilo: „*Da li ste saglasni da srpski narod ostane u zajedničkoj državi Jugoslaviji?*“ Drugo pitanje je glasilo: „*Da li se izjašnjavate da BiH kao ravnopravna republika ostane u sastavu zajedničke države Jugoslavije?*“ Međutim, s jedne strane, Skupština kao srpska nacionalna institucija, mogla je i imala je pravo da sprovede plebiscit srpskog naroda s ciljem utvrđivanja njegove volje u vezi pitanja ostajanja Srba u Jugoslaviji. S druge strane, nije imala pravo da kreira i postavi drugo pitanje koje je zahtjevalo odgovor u vezi ostanka cijele BiH kao republike u sastavu Jugoslavije, a koje je bilo namijenjeno i pripadnicima drugih nacija, jer je to pitanje bilo nelegitimno i protivustavno. Za pribavljanje i dobijanje legitimne volje za državni status BiH neophodne su bile tri nacionalne volje (Srba, Hrvata i Bošnjaka). U ovim okolnostima koje su karakterisale zajedničke i nedjeljive suverenosti tri etničke nacije, dešavalo se da, Srbi iz BiH nisu imali pravo da pristupe izdvajanju iz okvira države, protivno volji druga dva naroda, ali i sa druge strane, Hrvati i Muslimani nisu imali pravo da BiH kao državu izdvoje iz okvira Jugoslavije, protivno i bez volje srpskog naroda. Dakle, ovdje je bilo nemoguće i protivpravno da predstavnici jedne nacije odlučuju o status države gdje postoje tri konstitutivne nacije, kao što je bilo protivpravno i nemoguće da dvije nacije odlučuju protivno volji treće nacije“.²⁵⁷

Nakon toga, u period od 29.02. do 01.03. 1992. godine dolazi do održavanja Referenduma (Plebiscita) hrvatskog i muslimanskog naroda za suverenu i nezavisnu

²⁵⁵ „Odluka o raspisivanju i provođenju plebiscita srpskog naroda u Bosni i Hercegovini“, *Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*, broj 1, Sarajevo, 1992.

²⁵⁶ Radomir Nešković, *Nedovršena država – politički sistem Bosne i Hercegovine*, nav.delo, str.142-143.

²⁵⁷ Isto, str.144-145.

BiH²⁵⁸ a na osnovu tumačenja Badinterove komisije (Mišljenje br. 4)²⁵⁹ gdje se navodi da je potrebno održati referendum u BiH, s ciljem dobijanja legitimnosti za međunarodno priznanje BiH.

„Ovim referendumom intenzivirao se politički sukob između nacionalnih predstavnika u BiH i predstavljao je *okidač* u jačanju međunacionalnih sukobljavanja. Tim referendumom, građani hrvatske i bošnjačke nacije izjasnili su se za samostalnu i nezavisnu BiH, što je odmah bilo suprotno rezultatima plebiscita srpske nacije koji je prije toga održan. Time u BiH nastaju dva suprotna nacionalna legitimiteta (srpski s jedne i hrvatsko-bošnjački s druge strane). Srpski interes, u ovom slučaju, za očuvanje Jugoslavije bio je legitiman, ali suprotan legitimnom bošnjačkom i hrvatskom interesu koji se ogledao u tome da, BiH bude nezavisna država izvan Jugoslavije. Dakle, rezultati referenduma nisu imali legitimitet za sve strane jer su bili legitimni za muslimanski narod a nelegitimni za srpski narod, privremeno legitimni za hrvatski narod i na kraju, polovično legitimni za međunarodnu zajednicu“.²⁶⁰

U ovoj situaciji, „...došlo je do priznanja volje Bošnjaka i Hrvata sa posljednicama po državni status i BiH a svakako je na osnovu te volje BiH priznata kao nezavisna država i međunarodni subjekt (6. aprila 1992. godine)“.²⁶¹ „Na drugoj strani,

²⁵⁸ Referendumsko pitanje je glasilo: „*Jeste li za suverenu i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu, državu ravnopravnih građana, naroda Bosne i Hercegovine - Muslimana, Srba, Hrvata i pripadnika drugih naroda koji u njoj žive?*“ Pitanje i izgled glasačkog listića dostupno preko: <https://alr.ba/cestitka-za-dan-nezavisnosti-bosne-i-hercegovine/> (Pristupljeno 12. aprila 2018).

²⁵⁹ U mišljenju broj 4. Bardinterove komisije navodi se „...da je 21. decembra 1991. godine Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini izglasala rezoluciju koja teži formiranju Srpske republike Bosne i Hercegovine u okviru savezne države Jugoslavije, ukoliko bi muslimanske i hrvatske zajednice u Bosni i Hercegovini odlučile da promene stav o Jugoslaviji. Zatim, da je 9. januara 1992. godine ta skupština proglasila nezavisnost Srpske Republike Bosne i Hercegovine. Na kraju mišljenja, u tački broj 4. navodi se da u ovakvim okolnostima Arbitražna komisija smatra da se izražavanje volje stanovništva Bosne i Hercegovine s ciljem da se SR BiH konstituiše kao suverena i nezavisna država ne može smatrati potpuno osnovanim. Odnosno, ta ocjena bi mogla da bude promenjena ukoliko bi u tom pogledu garancije pružila republika koja je formulisala zahtev za priznanje, eventualno putem referenduma na koji bi bili pozvani da učestvuju svi građani SR BiH bez razlike i pod međunarodom kontrolom“. Dostupno preko: <https://pescanik.net/10-misljenja-badinterove-komisije/>. (Pristupljeno 03. aprila 2018).

²⁶⁰ Radomir Nešković, *Nedovršena država – politički sistem Bosne i Hercegovine*, nav. delo, str.152.

²⁶¹ „Referendum o nezavisnosti Bosne i Hercegovine održan je 29. februara i 1. marta 1992. Glasalo je ukupno 2.073.568 glasača. Izlaznost je iznosila 63,6 posto. Od ukupnog broja onih koji su se odazvali na referendum - 99,7 posto bilo je za nezavisnost, a 0,3 posto protiv. Srpska demokratska stranka (SDS) je pozvala Srbe na bojkot referenduma i spriječila njegovo održavanje u pojedinim dijelovima zemlje. Tako je referendum pretežno bojkotovano u opštinama u kojima su Srbi bili u većini“. Dostupno preko: <https://www.radiosarajevo.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/historijska-citanka-sve-sto-treba-znati-o-referendumu/181728> (Pristupljeno 16.04.2018.)

volja srpskog naroda kao trećeg konstituenta države isto je priznata, na način što je obezbjeđenja ravnopravnost srpske nacije kroz promjenu unutrašnjeg uređenja BiH. Realizacijom ova dva plebiscita u to vrijeme kada je obilježen početak državne krize u BiH postavljena su dva temeljna principa, koji su Dejtonskim sporazumom, na kraju potvrđena. Radi se o jednom principu koji status BiH odražava kao nezavisnu državu – *interes Bošnjaka i Hrvata iskazan na njihovom plebiscite*, a drugi princip odnosi se na unutrašnje preuređenje BiH gdje BiH prelazi iz okvira unitarne u okvire federalnu državu – *interes Srba iskazan na njihovom plebiscitu*. Priznavanjem nezavisne države BiH, bio je zadnji faktor koji je postojeći međunacionalni sukob ubrzo pretvorio u oružani sukob u BiH koji je trajao od marta 1991. godine do decembra 1995. godine. Oružana borba je nagovjestila i dovela do raspada ustavnog, pravnog i političkog sistema BiH²⁶².

„Zajednička suverenost se raspala na tri posebne nacionalne koje su se podržavile kroz entitete. Na prostoru BiH stvorena su: *tri ustavna poretka, tri pravna sistema, tri vlade, tri teritorije, tri vojske, tri nacionalna politička legitimiteta i sve to objedinjeno u tri državna entiteta (Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Herceg-Bosna i Bosna i Hercegovina)*. Međutim, nije se raspao četvrti element, a to je međunarodno priznanje države kao subjekta međunarodnih odnosa i člana Ujedinjenih nacija. Međunarodne organizacije, velike sile, *Sjedinjene Države i Evropska zajednica*, priznale su Bosnu i Hercegovinu kao novi međunarodni subjekt, iako ova država nije imala unutrašnje jedinstvo“²⁶³.

Dakle, ovaj dio rada nam govori da je neposredno prije nastajanja oružanih sukoba u BiH postojao etnički i nacionalni antagonizam, i koji je, opravdano se može reći bio jedan od ključnih ako ne i glavni uslov i uzrok nastanka oružanih sukoba i raspada BiH. Ovo nam posebno koristi kod provjeravanja hipoteze kojom se naglašava prisustvo istog ili sličnog antagonizma koji je prisutan i danas u BiH a koji se dovodi u uzročno-posledičnu vezu sa slabom državom u BiH.

6.1. Bosna i Hercegovina od Kutiljerovog plana do Ženevskog i Njujorškog sporazuma

²⁶² Radomir Nešković, *Nedovršena država – politički sistem Bosne i Hercegovine*, nav.delo, str.152-153.

²⁶³ Isto.

U periodu od raspada BiH i izbijanja sukoba pa sve do okončanja rata odvijalo se nekoliko arbitražnih procesa kojima je posredovala i rukovođila međunarodna zajednica a koji su doprinjeli formiranju osnovnih temelja i donošenja krajnjeg dokumenta kojim se okončava rat i sukobi u BiH, pa će se u daljem dijelu rada posvetiti pažnja prema tim procesima.

„*Kutiljerov plan* je nastao u okviru *Konferencije o Jugoslaviji* i odvijao se u periodu 1992. godine (februar - avgust). Predsjedavajući radnog tijela u okviru ovog plana bio je Lord Karington (Lord Carrington) a bivši predsjednik vlade Portugala Žoze Kutiljer (H.Cutiller) je u ime *Evropske zajednice* pregovarao sa liderima tri nacionalne partije iz BiH (Stranka demokratske akcije, Srpska demokratska stranka i Hrvatska demokratska zajednica.). Za vrijeme kreiranja Kutiljerovog plana održano je pet krugova razgovora.²⁶⁴ Kutiljerov plan je bio potpisan od strane političkih predstavnika Srba i Hrvata, a predstavnici Muslimana su prvobitno bili potpisali da bi nakon toga brzo povukli svoj potpis, čime Kutiljerov plan propada“.²⁶⁵

„*Vens – Ovenov plan*. Nakon Kutiljerovog plana kao prvog ponuđenog rješenja, Karington i Kutiljero se povlače, nakon čega se na Konferenciji o Jugoslaviji imenuju novi posrednici u pregovorima, Sajrus Vens (C.Vance), državni sekretar u vrijeme Karterove administracije i Dejvid Oven (D.Owen)²⁶⁶ iz Velike Britanije. Vens je predložen ispred OUN-a a Oven ispred Evropske zajednice. Oven i Vens su u periodu 1992-1993. godine predložili novi mirovni plan koji je bio predstavljen kroz četiri komponente i ponuđen svim nacionalnim liderima u BiH početkom 1993. godine. Prva komponenta se odnosila na organizaciju državne vlasti u BiH i ustavotvorno uređenje, druga se odnosila na prekid neprijateljstva, treća komponenta se odnosila na granice između teritorije provincija, i četvrta komponenta se odnosila na završna i prelazna rješenja koja su se odnosila na samu primjenu plana. Na pregovorima u Ženevi 1993. godine predstavnici Srba i Bošnjaka prihvatili su dijelom sadržaj iz prve i druge

²⁶⁴ „Prvi krug razgovora - 13. februara 1992. godine u Sarajevu, drugi krug razgovora - 21–22. februara 1992. godine u Lisabonu, treći krug razgovora- 28. februara 1992. godine u Sarajevu , četvrti krug - 7. i 8. marta u Briselu i peti krug razgovora održan je 18.marta 1992. godine u Sarajevu“. Detaljnije dostupno preko: <https://www.bhdani.ba/portal/arhiva-67-281/215/t21511.shtml> (Pristupljeno 02.02.2019)

²⁶⁵ Kasim I. Begić, *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma (1991.-1996.)*, Izdavačko preduzeće Bosanska knjiga i Pravni centar Fonda otvoreno društvo Bosna i Hercegovina, Sarajevo, 1997, str.91-95.

²⁶⁶ Dejvid Oven je bio britanski ministar inostranih poslova u periodu od 1977. do 1979. godine, i ono što se često spominje uz njegovo ime jeste da je on bio najmlađi ikada ministar na toj poziciji.

komponente, a predstavnici Hrvata prihvataju prve tri komponente, da bi u narednim pregovorima koji su se odvijali u Njujorku dolazilo do toga da predstavnici Hrvata i Bošnjaka prihvataju u potpunosti sporazum a predstavnici Srba nisu prihvatili treću i četvrtu komponentu“.²⁶⁷

„*Oven–Stoltenbergov plan*. Neuspjehom Vens–Ovenovog plana na scenu dolazi novi plan koji je kreiran od strane Lord Ovena (Lord Owen) - ispred Evropske zajednice i Torvalda Stoltenberga (ispred OUN)²⁶⁸, koji je kreiran u peiodu druge polovine 1993. godine. Ovaj plan je nudio sastav BiH od tri konstitutivne republike (srpska, hrvatska i muslimanska) sa usaglašavanjem i postizanjem „ustavnog sporazuma“ koji bi se odnosio o uniji tri republike. Predviđeno je da svaka republika ima svoju zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast a na nivou BiH izvršavale bi se određene delegirane nadležnosti. Predložena Zajednica republika imala bi svoje institucije. Planom je, predlagan tip konfederacijskog uređenja države koja nebi imala ustava ali bi imala „ustavni sporazum“ o uniji takvih konstitutivnih republika“.²⁶⁹ I ovaj plan nije uspio jer je ostao samo jedan u nizu pokušaja da se iznađe mirovno rješenje za BiH .

„*Vašingtonski sporazum*. Poslije svih dosad neuspjelih pokušaja, evidentna je bila potreba za uključivanjem Sjedinjenih Američkih Država, iz razloga, što je očigledno da je dotadašnje predlaganje planova od strane Evropske Zajednice i OUN-a bilo neuspješno jer su u takvim odnosima politički predstavnici bilo kojeg od tri naroda uvijek osporavali i neprihvatili predložene planove. Ovog puta, Sjedinjene Američke Države koje su se uključile u pregovarački proces sa sobom donose dva principa koji mjenjaju čitav dalji toku u procesu pregovaranja. Prvi princip onemogućuje dalju primjenu iste dinamike koja je pružala mogućnost da se ponude planovi koje bi politički predstavnici tri naroda u BiH prihvatili ili odbacili, već se umjesto toga uvodi princip zajedničkog rada sve do donošenja konačnog rješenja.²⁷⁰ Drugi princip, odnosio se na

²⁶⁷ Kasim I. Begić, *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma (1991.-1996.)*, nav.delo, str.121-122.

²⁶⁸ Thorvald Stoltenberg je bio norveški političar i obavljao je dvije ministarske funkcije u dvije norveške vlade i to ministar odbrane u periodu od 1979. do 1981. godine i dva puta ministar vanjskih poslova u periodu od 1987. do 1989. godine i od 1990. do 1993. godine.

²⁶⁹ Kasim I. Begić, *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma (1991.-1996.)*, nav.delo, str.149-153.

²⁷⁰ Primjena ovog prvog principa nam govori da se u svim dotadašnjim pregovorima davao izuzetno širok pristup i sloboda učešća u predlaganju i kreiranju završnog rješenja prema svim predstavnicima naroda iz BiH, što nije dalo pozitivan rezultat. Uvođenjem prvog principa, slobodna i lična procjena govori da, u

definisanje ustavnih rješenja i definisanje subjekata koji će izvršiti realizaciju i primjenu plana na terenu.²⁷¹ Cijenjeći sadržaj i strukturu Vašingtonskog sporazuma, može se konstatovati da su unutrašnji sistem BiH i struktura prešli iz unitarnog u federalno uređenje. Ovaj Sporazum je potpisan dana 18.03.1994. godine u Vašingtonu“.²⁷²

Plan Kontakt grupe. „Dana 25.04.1994. godine dolazi do osnivanja Kontakt grupe koja je imala ulogu nove međunarodne arbitraže za teritoriju bivše Jugoslavije. Kontakt grupu činili su predstavnici Sjedinjenih Američkih Država, Rusije, Njemačke, Velike Britanije u Francuske“.²⁷³ Ovo tijelo je prihvatilo sadržaj Vašingtonskog sporazuma i sredinom 1994. godine informisalo predstavnike Republike Srpske da će ubuduće taj entitet biti u okviru državnog integriteta BiH.²⁷⁴ „Zatim, cjelokupna teritorija je određena kao teritorija dva entiteta gdje Republika Srpska zauzima 48% , Federacija BiH 49%, Distrikt Sarajevo 3%. U ovom dijelu procesa pregovora već je bilo jasno svim predstavnicima iz BiH da se od procesa neće odustati sve do postizanja konačnog rješenja, odnosno sporazuma, čime su pregovaračke strane bile „prinudene“ da se maksimalno uključe u pregovore kako bi postigli svoje ciljeve i interese“.²⁷⁵ Prema prijedlogu Kontakt grupe BiH bi bila Unija koja bi imala konfederalno i federalno uređenje.

Ženevski i Njujorški sporazum su bili osnov i preteča Dejstonskog sporazuma a koji su kreirani krajem 1995. godine. To su bili prvi dokumenti koji su bili prihvaćeni od strane sve tri nacije BiH, i sadržavali su određene sadržaje iz predhodnih sporazuma,

tom periodu pregovaranja nije postojala čista volja na bazi zdravog i demokratskog razuma kod svih političkih predstavnika iz BiH, nakon čega su uz „prvi princip“ koji je, može se ocijeniti, imao polurepresivnu ulogu tokom Vašingtonskog sporazuma, usaglasili se sa predlogom i isti svi prihvatili. Ovo iskustvo nam puno govori o profilu i strukturi političkih pregovarača što nebi trebalo biti izostavljeno iz eventualnih budućih agendi za dalje pregovore u vezi budućeg statusa BiH.

²⁷¹ Ovaj drugi princip, Radomir Nešković određuje kao „angažovana arbitraža“. Radomir Nešković, *Nedovršena država – politički sistem Bosne i Hercegovine*, nav.delo, str. 173.

²⁷² Kasim I. Begić, *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma (1991.-1996.)*, nav.delo, str.165-166.

²⁷³ Isto, str.201.

²⁷⁴ „Dana 4. jula u Ženevi Kontakt grupa je sačinila svoj plan – *Prijedlog o teritorijalno-političkoj organizaciji Bosne i Hercegovine*. Strane u Bosni i Hercegovini imali su petnaest dana da se izjasne o prijedlogu, uz poruku predlagača da će strana koja ne prihvati prijedlog snositi sankcije. Odlučnost predlagača je bila očigledna (SAD, Njemačka, Rusija, Velika Britanija, Francuska i Grčka), a na potezu su bili lideri u BiH ali i Hrvatskoj i SRJ“. Ivan Bilić, Miroslav Tuđman, „Kontaktna skupina: Prijedlog o teritorijalno-političkom ustroju BiH (Ženeva, 4. 7. 1994.)“ u Ivan Bilić, Miroslav Tuđman (urs.), *Planovi, sporazumi, izjave o ustavnom ustrojstvu Bosne i Hercegovine 1991-1995.*, Zagreb, 2005. str.421.

²⁷⁵ Kasim I. Begić, *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma (1991.-1996.)*, nav.delo, str.208-209.

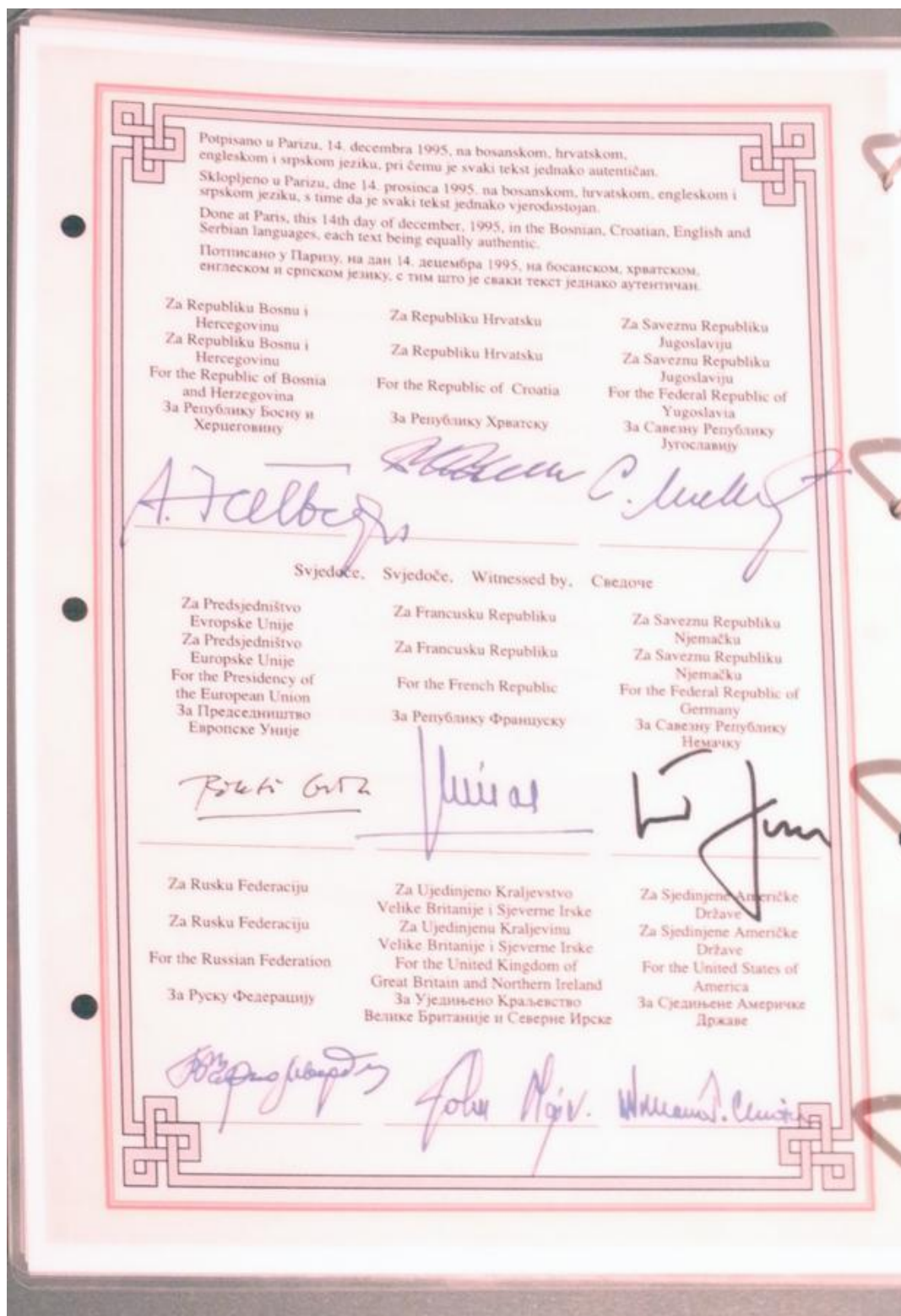
posebno iz Odluke koju je donjela Kontakt grupa. Sporazumom iz Ženeve definisani su ustavotvorni aranžmani koji će kasnije činiti srž Dejtonskog sporazuma i uređenja BiH.²⁷⁶

6.2. Opšti okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini – Dejtonski sporazum

Dana 21. novembra 1995. godine usaglašen je *Opšti okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini* u vazdušnoj luci Right-Paterson, u gradu Dejton, država Ohajo (Ohio), Sjedinjene Američke Države. Međutim, taj sporazum zvanično stupa na snagu dana 15. decembra 1995. godine kada je i potpisan u Parizu. U ovom radu, umjesto oficijelnog naziva ovog dokumenta koristi se pojam „Dejtonski sporazum“.

Dejtonski sporazum je napisan na četiri jezika, srpskom, bosanskom, hrvatskom i engleskom jeziku, na način da je svaki tekst podjednako autentičan, i potpisan je od strane predstavnika Republike Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske, Savezne Republike Jugoslavije, u prisustvu strana u ulozi svjedoka iz Republike Francuske, Savezne Republike Njemačke, Ruske Federacije, Ujedinjenog Kraljevstva, Sjedinjenih Američkih Dražava i uz prisustvo Specijalnog pregovarača iz Evropske unije.

²⁷⁶ „Ženevskim sporazumom od 8. septembra 1995. godine definisani su sljedeći ustavni aranžmani: 1. Kontinuitet i integritet državnosti Bosne i Hercegovine kao priznatog međunarodnog subjekta; 2. Dvoentitetski sastav Bosne i Hercegovine, Republika Srpska i Federacija BiH; 3. Teritorijalno razgraničenje entiteta u odnosu 51% za Federaciju BiH i 49% za Republiku Srpsku; 4. Uspostavljanje specijalnih i paralelnih veza sa susjednim državama; 5. Entiteti prihvataju obavezu za usvajanje međunarodnih standarda u oblasti ljudskih prava, osnivanje Komisije za ljudska prava i Komisije za povratak izbjeglica; 6. Osnivanje zajedničkih javnih preduzeća; 7. Osnivanje komisije za očuvanje nacionalnih spomenika; 8. Arbitražno rješavanje sporova“. Isto, str.277.

a) Slika br.1. Fotografija stranice sa originalnim potpisima potpisnika Dejtonskog sporazuma. Izvor: Dostupno preko: https://hr.wikipedia.org/wiki/Daytonski_sporazum#Dijelovi_sporazuma (Pristupano 12.04.2010).

Naime, potpisnici Dejtonskog sporazumu obavezali su se na same odredbe Sporazuma kao i na prateće Aneks koji su sastavni dio tog Sporazuma. Za potrebe ovog rada, veća pažnja će biti usmjerena na Aneks 4. koji sadrži tekst Ustava Bosne i Hercegovine na koji su se strane potpisnice obavezale da ga prihvataju a kasnije i da ga usvoje. Na to su se obavezale članom V. Dejtonskog sporazuma koji glasi:

„Strane pozdravljaju i potvrđuju aranžmane sačinjene u vezi sa Ustavom Bosne i Hercegovine, date u Aneksu 4. Strane će u punoj meri da poštuju i da pomažu ispunjenje tamo preuzetih obaveza“.²⁷⁷

Ustavom BiH su definisane ključne odredbe koje čine okosnicu jedne ustavopravne i moderne države kao jedinice u međunarodnom političkom sistemu, ali u daljem tekstu fokus će biti usmjeren na pitanja koja su od bližeg značaja za rasparavu i analizu u ovom radu.

U članu I., Ustava BiH, pod tačkom broj 3., navodi se „...da će se Bosna i Hercegovina sastojati od dva Entiteta, Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske“.²⁷⁸

U članu I. Ustava BiH, pod tačkom broj 7. definisano je pitanje državljanstva gdje se Ustavom propisuje „...da u BiH može da se ima državljanstvo BiH i državljanstvo Entiteta, Republike Srpske i Federacije BiH, s tim da su državljani svakog Entiteta samim tim i državljani BiH“.²⁷⁹

Ova odredba nam privlači pažnju, iz razloga, što se samim Dejtonskim sporazumom kroz Ustav daje entitetima i BiH na nivou države određen karakter državnosti kroz posjedovanje državljanstva, ali i kroz druge nadležnosti o kojima će se dalje pisati u radu i vršiti provjera s ciljem prepoznavanja tih okolnosti kao uzroka slabosti države BiH kao sistema a time i u borbi protiv trgovine ljudima.

²⁷⁷ Vladimir Lukić, Vitomir Popović, *Dokumenti:Dejton-Pariz*, Institut za međunarodno pravo i međunarodnu poslovnu saradnju Banja Luka, Banja Luka, 1996, str.8.

²⁷⁸ „Ustav Bosne i Hercegovine (Opšti okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini-Aneks IV) i Amandman I. na Ustav Bosne i Hercegovine“, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br.25, Sarajevo, 2009, str.2.

²⁷⁹ Isto.

Ustavom su dalje definisane *Nadležnosti Ustanova u Bosni i Hercegovini* (na zajedničkom – državnom nivou) i *Nadležnosti Entiteta*.

U nadležnost institucija Bosne i Hercegovine po Ustavu BiH priпада:

„Spoljna politika, Spoljnotrgovinska politika, Carinska politika, Monetarna politika (koja je posebno određena članom VII Ustava), Finansiranje ustanova i međunarodnih obaveza BiH, Politika i propisi za useljavanja, izbjeglice i azil, Sprovođenje krivičnih zakona na međunarodnom planu i između Entiteta, uključujući tu odnose sa Interpolom, Uvođenje i rad sredstava za međusobne i međunarodne komunikacije, Regulisanje saobraćaja između Entiteta i Kontrola vazdušnog saobraćaja“.²⁸⁰

Ovdje je iz tačke *Sprovođenje krivičnih zakona na međunarodnom planu i između entiteta*..... vidljivo da institucije na nivou BiH imaju ovlašćenja i ustavno uporište da se bave krivičnim stvarima koje su na „međunarodnom planu“ i „između“ entiteta. Obzirom da je trgovina ljudima fenomen koji ima međunarodni i globalni karakter, svakako je opravdano da se u Krivičnom zakonu na nivou BiH inkriminiše ta pojava za slučajeve koji imaju međunarodnu konataciju. Međutim, odraz faktičkog stanja na prostoru BiH za istraživački period može se odrediti da je u suprotnosti sa ustavnim odredbama. Ta suprotnost se ogleda u nadležnosti postojećeg Krivičnog zakona BiH kojim se trgovina ljudima inkriminiše kako na međunarodom tako i na unutrašnjem planu u BiH. Dakle, ovakva situacije dovodi u pitanje okvir nadležnosti između entiteta i nivoa BiH, što je na političkoj sceni u BiH već dovelo do određene destabilizacije jer se pitanje inkriminisanja trgovine ljudima na nivou BiH dovelo u dnevni red Parlamenta Republike Srpske.²⁸¹

²⁸⁰ Isto, str.4-5.

²⁸¹ „Dana 15.07.2015. godine u Narodnoj Skupštini Republike Srpske usvojena je Odluka o raspisivanju referenduma u vezi nametnutih odluka visokog predstavnika u BiH, posebno o Sudu i Tužilaštvu BiH. Referendum je određen da se održi dana 15.11.2015. godine. Referendumsko pitanje će glasiti: *Da li podržavate neustavno i neovlašćeno nametanje zakona od strane visokih predstavnika međunarodne zajednice u BiH, posebno nametnute zakone o Sudu i Tužilaštvu BiH i primjenu njihovih odluka na teritoriji Republike Srpske?*. Odluka o raspisivanju republičkog referenduma je objavljena u *Službenom glasniku Republike Srpske*, broj 68, Banja Luka, 2016. Nakon toga, od strane kluba Bošnjaka u Vijeću Naroda Republike Srpske uložen je veto na odluku Narodne skupštine Republike Srpske o formiranju Komisije za sprovođenje referenduma“. Više, dostupno preko: <http://www.justice-report.com/bh/sadr%C5%BEaj-%C4%8Dlanci/usvojen-prijedlog-referenduma-o-sudu-i-tu%C5%BEila%C5%A1tvu-bih> (Pristupljeno 20.04.2018).

Ustavna nadležnost za postupanje u krivičnim stvarima između entiteta, također, *de jure* i *de facto* se primjenjuje suprotno odredbama Ustava jer su Krivični zakon i Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine doneseni na način da se primjenjuju na područjima cijele teritorije BiH, dakle unutar entiteta a ne u stvarima koje se odnose između entiteta. Pored propisa na nivou BiH svaki od entiteta i Brčko Distrikt imaju svoje identičke ili približne propise, što samo po svojoj prirodi dovodi do preplitanja nadležnosti i institucionalnog postupanja na istoj teritoriji. Ovakvo stanje jedan je od uzroka slabosti države u uspješnoj borbi protiv trgovine ljudima u BiH.

U nadležnost entiteta po Ustavu BiH pripada:

„Entiteti imaju pravo da uspostave specijalne paralelne odnose sa susjednim državama, u skladu sa suverenitetom i teritorijalnim integritetom BiH, svaki entitet će pružati potrebnu pomoć vladi BiH da bi joj omogućio ispunjavanje međunarodne obaveze BiH, Entiteti obezbjeđuje sigurne i bezbjedne uslove u okvirima svoje nadležnosti održavanjem ustanova za sprovođenje građanskih zakona koje će djelovati u skladu sa međunarodno priznatim standardima i uz poštovanje međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda, svaki entitet može da ulazi u sporazume sa državama i međunarodnim organizacijama sa pristankom Parlamentarne skupštine. Parlamentarna skupština (organ na nivou BiH, prim.aut.) može da odredi zakonom da za neke vrste sporazuma takav pristanak nije potreban“.²⁸²

Zatim, Ustavom se dalje definišu *Zakoni i nadležnosti entiteta i institucija* gdje se jednom od tački određuje sledeće:

„Sve državne funkcije i ovlašćenja koja ovim Ustavom nisu izričito dodjeljena institucijama Bosne i Hercegovine pripadaće Entitetima“.²⁸³

U članu VII Ustava, propisuje se uspostavljanje i nadležnost *Ustavnog suda Bosne i Hercegovine*. Definiše se sastav, procedure prava i odluke iz nadležnosti Ustavnog suda, o čemu će se u daljem detaljnije posvetiti pažnja.²⁸⁴

²⁸² „Ustav Bosne i Hercegovine (Opšti okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini-Aneks IV) i Amandman I na Ustav Bosne i Hercegovine“, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br.25, Sarajevo, 2009, str.5.

²⁸³ Isto, str.5-6.

²⁸⁴ Vladimir Lukić, Vitomir Popović, *Dokumenti:Dejton-Pariz*, nav.delo,, str.76-77.

Iz ovog dijela rada vidljiva je ustavna struktura države i nadležnost zakona i institucija, odnosno kako je predviđeno Dejtonskim sporazumom. Međutim, u daljem dijelu rada pažnja se usmjerava na faktičko stanje političkog sistema i strukture BiH u istraživačkom vremenskom periodu, a što je vidljivo i kasnije.

6.2.1. Politički sistem na državnom nivou u Bosni i Hercegovini

BiH ima svoj Ustav²⁸⁵ koji je preuzet iz samog teksta sadržaja Dejtonskog sporazuma koji prate dva Aneksa i jedan Amandman. Aneks I se odnosi na dodatne sporazume o ljudskim pravima koji se primjenjuju u BiH.²⁸⁶ Aneks II sadrži prelazne odredbe (Zajednička prelazna komisija, Kontinuitet pravnih propisa, Pravni i administrativni postupci, Državni organi i Ugovori). Amandmanom je izvršeno proširenje Ustava gdje se poslije člana VI.3., dodaje član VI.4., kojim se definiše pitanje Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine.

Zakonodavnu vlast na nivou BiH čine Parlamentarna skupština BiH, Dom naroda i Predstavnički dom.

„Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine. Najviši zakonodavi organ BiH na državnom nivou koji je proizašao iz Ustava BiH je Parlamentarna skupština BiH koja ima ukupno 57 poslanika. Sastoji se od dva doma - Predstavničkog doma i Doma naroda a sve zakonodavne odluke donose se usvajanjem u oba doma Parlamentarne skupštine BiH. Mandat izabраниh članova Parlamentarne skupštine BiH od 2002. godine je četiri godine. Parlamentarna skupština BiH donosi zakone, odobrava budžet i odlučuje o izvorima i iznosu prihoda za finansiranje institucija Bosne i Hercegovine (na

²⁸⁵ Sadržaj Ustava Bosne i Hercegovine dostupan preko: <http://www.ccbh.ba/osnovni-akti/ustav/?title=preambula> (Pristupljeno 10.aprila 2018.).

²⁸⁶ „Sadržaj Aneksa I. se odnosi na 15 međunarodnih konvencija i drugih međunarodnih pravnih akata i to: 1. Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida (1948);2. Ženevske konvencije I-IV o zaštiti žrtava rata (1949), i Dopunski protokoli I-II (1977);3. Konvencija koja se odnosi na status izbjeglica (1951) i Protokol (1966);4. Konvencija o državljanstvu udatih žena (1957); 5. Konvencija o smanjenju broja lica bez državljanstva (1961); 6. Međunarodna konvencija o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije (1965); 7. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966) i Opcioni protokoli (1966 i 1989); 8. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966); 9. Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije u odnosu na žene (1979); 10. Konvencija protiv mučenja i drugih surovih, nehumanih ili ponižavajućih tretmana ili kažnjavanja (1987); 11. Evropska konvencija o sprečavanju mučenja, nehumanog ili ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja (1987); 12. Konvencija o pravima djeteta (1989); 13. Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika-migranata i članova njihovih porodica (1990); 14. Evropska povelja za regionalne jezike i jezike manjina (1992); 15. Okvirna Konvencija za zaštitu nacionalnih manjina (1994)“. Dostupno preko: <http://www.ccbh.ba/osnovni-akti/ustav/?title=aneks-1> (Pristupljeno 18. aprila 2018)

nivou BiH) i međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine, potvrđuje imenovanje predsjedavajućeg i članova Savjeta ministara, daje saglasnost za ratifikaciju međunarodnih ugovora i odlučuje o drugim pitanjima neophodnim za provođenje njenih ovlaštenja ili dodijeljenih sporazumom entiteta. Domovi Parlamentarne skupštine BiH vrše zakonodavnu, informativnu i kontrolnu aktivnost i regulišu unutrašnju organizaciju i način svog rada“.²⁸⁷

„*Dom naroda* Parlamentarne skupštine BiH čini 15 delegata, od kojih su dvije trećine, po pet Bošnjaka i Hrvata, delegati iz Federacije Bosne i Hercegovine, a jedna trećina, pet Srba, delegati iz Republike Srpske. Nominovane bošnjačke, odnosno hrvatske delegate iz Federacije BiH biraju bošnjački, odnosno hrvatski delegati u Domu naroda Federacije BiH, dok delegate iz Republike Srpske bira Narodna skupština Republike Srpske. U svom radu, Dom naroda se rukovodi Ustavom BiH, zakonima i Poslovníkom Doma naroda“.²⁸⁸

„*Predstavnički dom* Parlamentarne skupštine BiH ima 42 člana, od kojih se dvije trećine neposredno biraju s teritorije Federacije BiH, a jedna trećina s teritorije Republike Srpske. Korum čini većina svih članova izabranih u Predstavnički dom. U svom radu, Predstavnički dom rukovodi se Ustavom BiH, zakonima i Poslovníkom Predstavničkog doma“.²⁸⁹

Organi **izvršne vlasti** u BiH su Predsjedništvo Bosne i Hercegovine i Savjet ministara.

„*Predsjedništvo Bosne i Hercegovine* se sastoji od tri člana: jednog Bošnjaka, jednog Hrvata, koji se biraju neposredno sa teritorije Federacije, i jednog Srbina, koji se bira neposredno sa teritorije Republike Srpske. Članovi Predsjedništva biraju se neposredno u svakom entitetu (tako da svaki glasač glasa za popunjavanje jednog

²⁸⁷ Zvanična internet stranica Parlamentarne skupštine BiH, dostupno preko: <https://www.parlament.ba/Content/Read/24?title=Op%C4%87i-podaci> (Pristupljeno 19.04.2018.).

²⁸⁸ Sve navedeno kao i nadležnost Doma naroda Parlamentarne skupštine BiH i Poslovník Doma naroda Parlamentarne skupštine BiH dostupni preko: <https://www.parlament.ba/Content/Read/37?title=Poslovník> (Pristupljeno 19.04.2018.).

²⁸⁹ Sve navedeno kao i nadležnost Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH i Poslovník Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH dostupni preko: <https://www.parlament.ba/Content/Read/58?title=Op%C4%87ipodaci> (Pristupljeno 19.04.2018.).

mjesta u Predsjedništvu), u skladu sa izbornim zakonom koji donosi Parlamentarna skupština“.²⁹⁰

„Predsjedništvo BiH je najviši kolektivni organ izvršne vlasti BiH, predstavlja i simbolizuje suverenitet Bosne i Hercegovine, a zadatak mu je koordinisati, odnosno usklađivati rad njenih institucija i braniti interese entiteta, što se odnosi na konstitutivne narode i sve građane. Nadležnosti Predsjedništva propisane su Ustavom BiH a jedna od njih je vrhovna komanda i kontrola nad Oružanim snagama BiH u skladu sa Ustavom BiH i zakonima. Odluke o ovim pitanjima Predsjedništvo donosi konsenzusom. Mandat članova Predsjedništva traje četiri godine“.²⁹¹

„*Savjet ministara* BiH je organ izvršne vlasti Bosne i Hercegovine koji vrši svoja prava i dužnosti **u ulozi vladine funkcije**, u skladu sa Ustavom BiH, zakonima i drugim propisima Bosne Hercegovine. Sastav Savjeta ministara u toku mandata odražava se u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine, na način da se u sastav Savjeta ministara obezbjedi jednaka zastupljenost konstitutivnih naroda Bosne i Hercegovine, kao i da se u sastav Savjeta ministara ili na dužnosti generalnog sekretara Savjeta ministara mora osigurati najmanje jedno mjesto za pripadnike ostalih“.²⁹² Ovakav omjer sastava organa izvršne vlasti proizilazi iz samog Dejtonskog sporazuma, gdje se Ustavom BiH, u članu V, tačka 4., alineja b), navodi:

„Sa teritorije Federacije se ne može imenovati više od dve trećine svih ministara. Predsednik će takođe imenovati Zamjenike ministara (koji neće prisustvovati istom konstitutivnom narodu kojem pripadaju ministri), koji će stupiti na dužnost pošto ih potvrdi Predstavnički dom“.²⁹³

²⁹⁰ „Ustavne i zakonske nadležnosti Predsjedništva BiH”, Član V., tačka 1., Sarajevo, 2002. Dostupno preko: <http://www.predsjudnistvobih.ba/nadl/default.aspx?id=10005&langTag=bs-BA>. (Pristupano 23.09.2016.).

²⁹¹ „Poslovník o radu Predsjedništva Bosne i Hercegovine“, član 1. i 2., Sarajevo, 26.02.2013. Dostupno preko: <http://www.predsjudnistvobih.ba/nadl/default.aspx?id=53745&langTag=bs-BA>. (Pristupano 20.04.2017.).

²⁹² „Zakon o Vijeću ministara Bosne i Hercegovine“, član 6., *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br.94, Sarajevo, 2007. Dostupno preko: http://www.vijeceministara.gov.ba/pdf_doc/default.aspx?id=12235&langTag=hr-HR. (Pristupano 20.04.2017.).

²⁹³ „Ustav Bosne i Hercegovine (Opšti okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini)“, nav.delo, član V., tačka 4., alineja b).

„Savjet ministara u svom sastavu ima devet ministarstava i to: Ministarstvo vanjskih poslova, Ministarstvo bezbjednosti, Ministarstvo odbrane, Ministarstvo finansija i trezora, Ministarstvo pravde, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa, Ministarstvo komunikacija i prometa, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice i Ministarstvo civilnih poslova“.²⁹⁴

Kada se sagledaju ova postojeća ministarstva koja su uspostavljena na nivo države BiH, ovdje je vidljivo da su uspostavljenije institucije na tom nivou mimo nadležnosti i ustavnosti koja proizilazi iz Ustava BiH definisanog Dejtonskim sporazumom a koje su definisane članom III., u tačkama 1. i 2., Ustava BiH. Odnosno, dio ovih institucija po Dejtonskom sporazumu je u nadležnosti entiteta, i ovo stanje, kako u istraživačkom periodu ovog rada tako i poslije, predstavlja jedan od osnovnih uzroka koji u BiH prouzrokuje političku nestabilnost čime se doprinosi slabosti države. Gotovo svakodnevno u političkom životu i političkim diskursima BiH, pitanje vraćanja nadležnosti u entitetske ingerencije javlja se kao nezaobilazan faktor i pitanje za dalji rad i saradnju između institucija na nivou entiteta i državnog nivoa.²⁹⁵

Sudsku vlast na nivou BiH u skladu sa Dejtonskim sporazumom predstavlja Ustavni sud BiH koji je predviđen članom VI. Ustava BiH. „Ustavni sud se sastoji od devet članova, od kojih se četiri člana biraju od strane Predstavničkog doma Federacije BiH, dva člana od strane Narodne Skupštine Republike Srpske i tri člana od strane Predsjednika Evropskog suda za ljudska prava. Nadležnost Ustavnog suda ogleda se u zaštiti Ustava BiH, rješavanje sporova nastalih između entiteta, između BiH i jednog ili oba entiteta, apelaciona jurisdikcija po pitanjima koja proizađu iz presuda drugih sudova u BiH, i postupanje po pitanjima koja se upute od nekih od sudova iz BiH u vezi

²⁹⁴ Sve navedeno i više, nalazi se na zvaničnoj internet stranici Savjeta ministara Bosne i Hercegovine, dostupno preko: <http://www.vijeceministara.gov.ba/ministarstva/default.aspx?langTag=hr-HR> (Pristupljeno 20.02.2018.).

²⁹⁵ „Neke od prenesenih nadležnosti na nivo BiH a koje se osporavaju iznutra, odnosno od strane entiteta su: uspostavljanje sistema zajedničkih tablica i saobraćajnih dozvola (čime je ova nadležnost prenesena u nadležnost Ministarstva civilnih poslova BiH), formiranje Državne granične službe BiH, uspostavljanje Državne agencije za istrage i zaštitu – SIPA, uspostavljanje Obavještajno-bezbjednosne agencije BiH – OBA, uspostavljanje Ministarstva bezbjednosti BiH, uspostavljanje Ministarstva odbrane BiH i mnoge druge“. Širi prikaz prenešenih nadležnosti dostupno preko: <http://www.rtvbn.com/367481/Prenos-nadleznosti-sa-Srpske-na-nivo-BiH%3E> (Pristupljeno 26.04.2018.)

valjanosti nekih zakona iz kojih je proizašla presuda, u smislu, da li su određeni zakoni u skladu sa Ustavom i obavezujućim evropskim i međunarodim pravnim normama“.²⁹⁶

U skladu sa Dejtonskim sporazumom i Ustavom BiH, Odluke Ustavnog suda trebaju biti konačne i obavezujuće. Međutim, *de facto* stanje u BiH ne odražava takav status Ustavnog suda od samog uspostavljanja ove institucije jer su i do danas brojne odluke ostale ne sprovedene, što samo po sebi govori da, čini se, u BiH imamo sistem sudske vlasti koji nema dovoljnu snagu i sposobnost za izvršenje svojih odluka s jedne strane, kao ni odgovarajući mehanizam koji će obezbjediti sprovođenje tih odluka, s druge strane.²⁹⁷

Dakle, kada je u pitanja sudska vlast na nivou BiH vidljivo je da je Ustavom predviđeno i propisano postojanje Ustavnog suda što ne predstavlja određenu nejasnoću ili posledicu. Daleko više pažnju privlači postojanje *de facto* i *de jure* Suda Bosne i Hercegovine kao institucije na nivou BiH koji je smješten u Sarajevu.²⁹⁸ Ovakav organ nije prepoznat u Ustavu BiH niti je previđen, a to je tačka koja je u kontinuitetu tema rasprave u političkom diskursu u BiH i neslaganja jer se smatra da se radi o neustavnoj

²⁹⁶ Vladimir Lukić, Vitimir Popović, *Dokumenti: Dejton-Pariz*, nav.delo., str.76-77.

²⁹⁷ Iako Ustavni sud BiH po Dejtonskom sporazumu i Ustavu BiH ima obavezujuću snagu prilikom donošenja svojih odluka i one su obavezujuće za sve nivoe vlasti i institucije u entitetima i na državnom nivou, u praksi Ustavni sud BiH na cijeloj teritoriji BiH nema takvu snagu i nadležnost. Odluke ustavnog suda BiH ostaju neizvršene, ne samo od strane entitetskih vlasti nego i od strane institucija sa nivoa BiH. Odras takvog stanja se vidi i u zvaničnom obraćanju na redovnoj konferenciji od strane predsjednika Ustavnog suda BiH, Mirsada Ćemana: „Na redovitoj konferenciji za novinstvo posvećenoj radu suda u 2017. godini Ćeman je kazao kako suci Ustavnog suda nastoje brzo i odgovorno raditi svoj posao no problem se najčešće pojavi u provedbi obavezujućih presuda. Neke odluke Ustavnog suda nisu sprovedene a samo jedna neprovedena udar je na ustavno-pravni poredak jer su te odluke konačne i obavezujuće, kazao je Ćeman potuživši se kako Ustavni sud nema učinkovit mehanizam kojim bi nametnuo obvezu provedbe svojih presuda. Istaknuo je kako je Ustavni sud do sada izbjegavao donošenje privremenih rješenja na što ima pravo jer želi poštovati podjelu ovlasti u državi. Najstarija neizvršena odluka Ustavnog suda BiH je ona iz 2010. godine i tiče se izbornih jedinica u Mostaru čiji je dotadašnji ustroj proglašen neustavnim. Političke stranke odnosno parlamenti na odgovarajućim razinama vlasti do danas nisu usuglasile novo rješenje pa stoga u Mostaru već osam godina nema lokalnih izbora. Među predmetima koji čekaju nove zakonske izmjene u parlamentu su i oni o stavljanju izvan snage nekih odredbi Zakona o kaznenom postupku i o Obavještajno-sigurnosnoj agenciji BiH (OSA) a odnose se na dužinu mjera posebnog nadzora i tajnog praćenja u složenim istragama. Ustavni je sud sada obavezan staviti izvan snage sporne odredbe pa će policiji i obavještajcima nakon toga ostati vezane ruke u slučaju složenih istraga ukoliko parlament BiH žurno ne donese izmjene zakona“. Dostupno preko: <http://hr.n1info.com/a293906/Svijet/Regija/Presude-Ustavnog-suda-BiH-godinama-cekaju-provedbu.html> (Pristupljeno 26.04.2018.).

²⁹⁸ „Zakon o Sudu Bosne i Hercegovine, koji je nametnut odlukom Visokog predstavnika, usvojila je Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine na sjednici Doma naroda, održanoj 25.06.2002. godine i sjednici Zastupničkog doma održanoj 03.07.2002. godine“. Navedeno i više, vidjeti u Istorijatu suda, dostupno preko: <http://www.sudbih.gov.ba/stranica/86/pregled> (Pristupljeno 18.04.2018.).

instituciji koja zadire u nadležnosti entiteta. Međutim, Sud BiH postupa po Krivičnom zakonu i Zakonu o krivičnom postupku BiH kojim je obuhvaćen fenomen trgovine ljudima, što u praktičnom postupanju u određenim slučajevima predstavlja problem, jer Sud BiH postupa samo po ovim zakonima i sa institucijama na nivou BiH, ali problem trgovine ljudima je prisutan na teritoriji Entiteta i tu postupaju entitetske bezbjednosne institucije, agencije, tužilaštva i sudovi. Također, i ovaj segment predstavlja jedan od uzroka nefunkcionalnosti institucionalne borbe tj. slabosti države u borbi protiv trgovine ljudima u BiH

Dakle, ovaj dio nam koristi u daljoj analizi i sintezi radi sagledavanja Ustavom datih prava i nadležnosti kako Entiteta tako i BiH na državnom nivou, i stvarnog *de facto* stanja na terenu u pogledu tih prava i nadležnosti. Da li se ta prava i nadležnosti primjenjuju u skladu sa Ustavom ili se radi o preklapanju i preuzimanju nadležnosti? Odgovor na kraju može da se prihvati kao uzrok postojeće bezbjednosne slike u BiH koja državu BiH čini slabom u borbi protiv trgovine ljudima.

6.2.2. Politički sistem Republike Srpske

Republika Srpska je u spostavljena i proglašena 09. januara 1992. godine na osnovu Odluke Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, a kao državni entitet u BiH verifikovana je Dejtonskim sporazumom. Republika Srpska ima svoj Ustav, zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast.

„Državna vlast u Republici Srpskoj organizuje se po načelu podjele vlasti. Ustavotvornu i zakonodavnu vlast ostvaruje Narodna skupština. Zakonodavnu vlast u Republici Srpskoj vrši Narodna skupština i Vijeće naroda. Zakoni i drugi propisi koje izglasa Narodna skupština, a koji se tiču pitanja vitalnog nacionalnog interesa bilo kojeg od konstitutivnih naroda stupaju na snagu tek nakon usvajanja u Vijeću naroda. Republiku Srpsku predstavlja i njeno državno jedinstvo izražava predsjednik Republike. Izvršnu vlast vrši Vlada. Sudska vlast pripada sudovima. Zaštitu ustavnosti i zakonitosti obezbjeđuje Ustavni sud“.²⁹⁹

²⁹⁹ „Ustav Republike Srpske“, *Službeni glasnik Republike Srpske*, broj 21/92 – prečišćeni tekst, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02, 30/02, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05), Banja Luka, str.16.

„**Narodna skupština Republike Srpske** je zakonodavni organ u strukturi vlasti Republike Srpske, koja obavlja normativne, kontrolne, regulatorne i izborne funkcije iz svoje nadležnosti, i kao takva centralna je institucija parlamentarnog uređenja Republike Srpske. Sastav broji 83 poslanika sa mandatom od četiri godine a biraju se na neposrednim parlamentarnim izborima od strane naroda“.³⁰⁰

Nadležnost Narodne skupštine Republike Srpske ogleda se u sledećem:

„1. odlučuje o promjeni Ustava; 2. donosi zakone, druge propise i opšte akte; 3. donosi plan razvoja, prostorni plan, budžet i završni račun; 4. utvrđuje teritorijalnu organizaciju Republike; 5. raspisuje republički referendum; 6. raspisuje republički javni zajam i odlučuje o zaduženju Republike; 7. raspisuje izbore za narodne poslanike i za predsjednika Republike; 8. bira, imenuje i razrješava funkcionere, u skladu sa Ustavom i zakonom; 9. vrši kontrolu rada Vlade i drugih organa koji su joj odgovorni, u skladu sa Ustavom i zakonom; 10. daje amnestiju; 11. obavlja i druge poslove, u skladu sa Ustavom i zakonom“.³⁰¹

„**Vijeće naroda Republike Srpske**. Usvajanjem Amandmana na Ustav Republike Srpske, Amandmanom LXXVI propisano je da će zakonodavnu vlast u Republici Srpskoj vršiti Narodna skupština Republike Srpske i Vijeće naroda Republike Srpske.

Vijeće naroda Republike Srpske svoju zakonodavnu vlast vrši u cilju zaštite vitalnih nacionalnih interesa konstitutivnih naroda. Vijeće naroda Republike Srpske ne učestvuje u postupku donošenja zakona, propisa i drugih akata sa Narodnom skupštinom Republike Srpske, nego vrši kontrolu izglasanih zakona, propisa i akata u Narodnoj skupštini radi utvrđivanja da li se izglasanim zakonom, propisom ili aktom ugrožavaju vitalni nacionalni interesi konstitutivnih naroda. Vijeće naroda Republike Srpske ima 28 delegata i to po osam delegata iz svakog konstitutivnog naroda i četiri delegata iz reda

³⁰⁰ Navedeno i šire, predstavljeno na zvaničnoj internet stranici Narodne Skupštine Republike Srpske. Dostupno preko: <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=ci> (Pristupljeno 17.04.2018.).

³⁰¹ „Ustav Republike Srpske“, *Službeni glasnik Republike Srpske*, broj 21/92 – prečišćeni tekst, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02, 30/02, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05), Banja Luka, str.17

Ostalih. Delegati se u Vijeće naroda biraju na period od četiri godine i za vrijeme vršenja svojih dužnosti uživaju delegatski imunitet“.³⁰²

Predsjednik Republike Srpske „...predstavlja Republiku Srpsku i njeno državno jedinstvo. Predsjednik ima dva potpredsjednika iz različitih konstitutivnih naroda koji pomažu predsjedniku Republike u obavljanju poslova koje im povjeri predsjednik Republike. U skladu sa Ustavom Republike Srpske i BiH, predsjednik Republike ima sledeću nadležnost i ovlašćenja: 1) predstavlja Republiku; 2) predlaže Narodnoj skupštini kandidata za predsjednika Vlade; 3) predlaže Narodnoj skupštini kandidate za predsjednika i sudije Ustavnog suda na prijedlog Visokog sudskog i tužilačkog savjeta; 4) Predsjednik Republike ukazom proglašava zakon u roku od sedam dana od dana njegovog usvajanja u Narodnoj skupštini. U tom roku predsjednik Republike može zahtijevati od Narodne skupštine da ponovo odlučuje o zakonu. Predsjednik Republike je dužan da proglasi zakon koji je ponovo usvojen u Narodnoj skupštini. 5) daje pomilovanja; 6) dodjeljuje odlikovanja i priznanja utvrđena zakonom; 7) obavlja i druge poslove u skladu sa Ustavom; 8) obavlja, u skladu sa Ustavom Republike Srpske i Ustavom Bosne i Hercegovine i zakonom, poslove iz oblasti bezbjednosti i odnosa Republike sa drugim državama i međunarodnim organizacijama; 9) Predsjednik Republike ukazom, na prijedlog Vlade, postavlja i opoziva šefove predstavništava Republike Srpske u inostranstvu i predlaže ambasadore i druge međunarodne predstavnike Bosne i Hercegovine iz Republike Srpske; 10) Obrazuje savjetodavna tijela i stručne službe za obavljanje poslova iz svoje nadležnosti“.³⁰³

„**Vlada Republike Srpske** je organ izvršne vlasti u Republici Srpskoj koja je samostalna u okviru svojih nadležnosti i za svoj rad je odgovorna Narodnoj skupštini Republike Srpske. Sjedište Vlade je u Banjoj Luci. Tokom istraživačkog perioda i

³⁰² Sve navedeno i više, predstavljeno na zvaničnoj internet stranici Vijeća naroda Republike Srpske. Dostupno preko: <https://www.vijecenarodars.net/index.php/vijece-naroda/o-vijecu> (Pristupano 24. Aprila 2018)

³⁰³ „Ustav Republike Srpske“, *Službeni glasnik Republike Srpske*, broj 21/92 – prečišćeni tekst, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02, 30/02, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05, Banja Luka, str.22-23.

poslije, u okviru Vlade uspostavljeno je ukupno šesnaest ministarstva koji su i danas funkcionalni u političkom životu na teritoriji Republike Srpske i izvan nje“.³⁰⁴

U sprovođenju izvršne vlasti Vlada Republike Srpske ima sledeću nadležnost:

„1) predlaže Narodnoj skupštini zakone, druge propise i opšte akte; 2) predlaže strategiju i plan razvoja, prostorni plan, budžet i završni račun; 3) obezbeđuje sprovođenje i izvršava zakone, druge propise i opšte akte, u skladu sa Ustavom; 4) donosi uredbе, odluke, smjernice, instrukcije, rješenja, zaključke i druge opšte i pojedinačne akte za izvršavanje zakona; 5) daje mišljenje o prijedlogu zakona, drugog propisa ili opšteg akta, i o inicijativi za donošenje zakona ili drugog akta iz nadležnosti Narodne skupštine, koje je Narodnoj skupštini podnio drugi predlagač; 6) donosi propise za izvršavanje zakona i drugih propisa i akata kad je tim propisima utvrđena nadležnost republičkih organa, a zakonom nije određena nadležnost drugih republičkih organa; 7) stara se o obezbeđivanju jedinstva i unapređivanju pravnog sistema; 8) utvrđuje načela za unutrašnju organizaciju ministarstava i drugih republičkih organa uprave; 9) postavlja (imenuje) i razrješava sekretare ministarstava, pomoćnike ministara, glavne republičke inspektore i druga lica, za koja je zakonom određeno da ih imenuje Vlada; 10) odlučuje o formiranju predstavništava Republike u inostranstvu, i u skladu sa Ustavom predlaže predsjedniku Republike imenovanje (postavljenje) i razrješenje (opoziv) šefova tih predstavništava; 11) osniva javna preduzeća, ustanove i druge organizacije za obavljanje poslova od interesa za ostvarivanje prava i dužnosti Republike; 12) rješava sukobe nadležnosti između ministarstava i drugih organa i organizacija u Republici, kojima je povjereno obavljanje pojedinih poslova izvršavanja zakona i drugih propisa i opštih akata iz okvira prava i dužnosti Republike; 13) formira stručne i druge službe za svoje potrebe; 14) stara se o zaštiti interesa i prava Republike u

³⁰⁴ Pored navedenog, „...Vlada Republike Srpske u svom sastavu ima sledeća ministarstva: Ministarstvo uprave i lokalne samouprave, Ministarstvo pravde, Ministarstvo finansija, Ministarstvo prosvjete i kulture, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Ministarstvo porodice, omladine i sporta, Ministarstvo industrije, energetike i rudarstva, Ministarstvo trgovine i turizma, Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite, Ministarstvo saobraćaja i veza, Ministarstvo nauke i tehnologije, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju, Ministarstvo za izbjeglice i raseljena lica, Ministarstvo za ekonomske odnose i regionalnu aradnju“. Detaljnije dostupno preko: <http://www.vladars.net/sr-sp-cyrl/Pages/default.aspx> (Pristupano 4.Maja 2018.)

pitanjima o kojima odlučuje Savjet ministara, i 15) obavlja i druge poslove u skladu sa Ustavom i zakonom“.³⁰⁵

„**Ustavni sud Republike Srpske** ustanovljen je Ustavom Republike Srpske koji je donesen 28.februara 1992. godine. Primarna uloga Ustavnog suda je da obezbjeđuje zaštitu ustavnosti i zakonitosti. Ustavni sud ima devet sudija, uključujući i predsjednika Suda, koji se biraju u skladu sa Ustavom i zakonom. Ustavni sud prati pojave od interesa za ostvarivanje ustavnosti i zakonitosti, obavještava najviše ustavne organe Republike o stanju i problemima u toj oblasti i daje im mišljenja i predloge za donošenje zakona i preduzimanje drugih mjera radi obezbjeđenja ustavnosti i zakonitosti i zaštite sloboda i prava građana, organizacija i zajednica. Odluke Ustavnog suda su opšteobavezne i izvršne na teritoriji Republike Srpske a izvršenje tih odluka obezbjeđuje Vlada Republike Srpske“.³⁰⁶

Nadležnost Ustavnog suda ogleda se u sledećem:

„1) odlučuje o saglasnosti zakona i drugih propisa i opštih akata sa Ustavom; 2) odlučuje o saglasnosti propisa i opštih akata sa zakonom; 3) rješava sukob nadležnosti između organa zakonodavne, izvršne i sudske vlasti; 4) rješava sukob nadležnosti između organa Republike, grada i opštine; 5) odlučuje o saglasnosti programa, statuta i drugih opštih akata političkih organizacija sa Ustavom i zakonom; 6) odlučuje o saglasnosti zakona, drugih propisa i opštih akata Narodne skupštine sa odredbama Ustava o zaštiti vitalnih interesa konstitutivnih naroda; 7) odlučuje o pitanjima imuniteta, koja proističu iz zakona kojima se uređuje imunitet u Republici Srpskoj“.³⁰⁷

Sudsku vlast u Republici Srpskoj vrše **sudovi** koji su samostalni i nezavisni i sude na osnovu Ustava i zakona.³⁰⁸ „Sudstvo je samostalno i nezavisno od izvršne i

³⁰⁵ „Zakon o Vladi Republike Srpske“, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br.118, Banja Luka, 2008, član 15. Dostupno na zvaničnoj internet stranici: <http://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/akti/usvojeni-zakoni/zakon-o-vladi-republike-srpske> (Pristupljeno 4.maja 2018).

³⁰⁶ Sve navedeno i više, predstavljeno je na zvaničnom sajtu Ustavnog suda Republike Srpske. Dostupno preko: <http://www.ustavnisud.org/Doc.aspx?subcat=21&cat=11&id=22&lang=bos> (Pristupljeno 4.maja 2018).

³⁰⁷ „Ustav Republike Srpske“, *Službeni glasnik Republike Srpske*, broj 21/92 – prečišćeni tekst, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02, 30/02, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05, Banja Luka, str.32.

³⁰⁸ U Republici Srpskoj ima ukupno 33 sudska organa koja su postojala i formirana tokom i nakon istraživačkog perioda i to: Vrhovni sud Republike Srpske, 6 Okružnih sudova, 19 Osnovnih sudova i 7

zakonodavne vlasti u Republici Srpskoj. **Visoki sudski i tužilački savjet Republike Srpske** obezbjeđuje samostalnost, nezavisnost, nepristrasnost, stručnost i efikasnost sudstva i tužilačke funkcije u Republici Srpskoj. Nadležnosti Visokog sudskog i tužilačkog savjeta, između ostalog, uključuju imenovanje, sprovođenje disciplinskog postupka i razrješenje sudija, osim sudija Ustavnog suda Republike Srpske i obuhvataju i javne tužioce i zamjenike javnih tužilaca u Republici Srpskoj. **Vrhovni sud Republike**, kao najviši sud u Republici Srpskoj obezbjeđuje jedinstvenu primjenu zakona. U suđenju učestvuju i sudije porotnici na način utvrđen zakonom. Zakonom se može propisati da u određenim sudovima i u određenim stvarima u suđenju učestvuju samo sudije³⁰⁹.

6.2.3. Politički sistem Federacije Bosne i Hercegovine

„Federacija Bosne i Hercegovine sastoji se od federalnih jedinica (kantona). Bošnjaci i Hrvati kao konstitutivni narodi čine većinu u Federaciji Bosne i Hercegovine koja se sastoji od federalnih jedinica sa jednakim pravima i odgovornostima. Struktura vlasti unutar Federacije Bosne i Hercegovine se odvija na dva nivoa, na nivou Federacije BiH i na nivou Kantona“.³¹⁰ Podjela nadležnosti između Federalne i Kantonalne vlasti je sledeća:

U isključivoj nadležnosti Federacije BiH su: „a) vođenje vanjskih poslova; b) organizovanje i vođenje odbrane Federacije i zaštita njenih granica, uključujući ustanovljene zajedničke komande armijskih snaga Federacije, nadzor nad vojnom proizvodnjom i zaključivanje vojnih sporazuma; c) državljanstvo; d) utvrđivanje ekonomske politike, uključujući planiranje i obnovu i politiku korištenja zemljišta na federalnom nivou; e) uređivanje trgovine, uključujući carine, međunarodnu trgovinu i finansije, trgovinu unutar Federacije, prava industrijskog vlasništva, standardizaciju proizvoda, papire od vrijednosti i komunikacije; f) uređivanje finansija i finansijskih institucija, uključujući uspostavljanje

Privrednih sudova. Sve navedeno i više, dostupno preko: <https://www.pravosudje.ba/vstv/faces/vijesti.jsp?id=17083> (Pristupljeno 4.Maja 2018.).

³⁰⁹ „Ustav Republike Srpske“, *Službeni glasnik Republike Srpske*, broj 21/92 – prečišćeni tekst, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02, 30/02, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05, Banja Luka, str. 34-35.

³¹⁰ Sve navedeno i više, predstavljeno je na zvaničnoj internet stranici Parlamenta Federacije BiH. Dostupno preko: <https://parlamentbih.gov.ba/v2/bs/stranica.php?idstranica=71> (Pristupljeno 4. Februara 2018.).

i kontrolu monete Federacije, utvrđivanje monetarne i fiskalne politike, i osnivanje centralne banke; g) suzbijanje međunarodnog i međukantonalnog kriminala, posebno terorizma, neovlašćene trgovine drogom i organizovanog kriminala kao i saradnju sa Interpolom; h) dodjela elektronskih frekvencija za radio, televiziju i za ostale potrebe; i) utvrđivanje energetske politike, uključujući raspodjelu između kantona i osiguranje i održavanje potrebne infrastrukture; j) finansiranje djelatnosti federalnih vlasti i ustanova i institucija koje federalne vlasti osnivaju oporezivanjem, zaduživanjem ili na druge načine“.³¹¹

Federalna vlast i kantoni nadležni su za:

„a) jamčenje i provođenje ljudskih prava; b) zdravstvo; c) politiku zaštite čovjekove okoline; d) komunikacijsku i transportnu infrastrukturu; e) socijalnu politiku; f) provođenje zakona i drugih propisa o državljanstvu; g) imigraciju i azil; h) turizam; i) korišćenje prirodnih bogatstava“.³¹² Međutim, Kantoni imaju sve nadležnosti koje nisu izričito povjerene federalnoj vlasti. Posebno su nadležni za:

„a) uspostavljanje i nadziranje policijskih snaga koje imaju jedinstvene federalne uniforme sa kantonalnim oznakama; b) utvrđivanje obrazovne politike, uključujući donošenje propisa o obrazovanju i osiguranje obrazovanja; c) utvrđivanje i provođenje kulturne politike; d) utvrđivanje stambene politike, uključujući donošenje propisa koji se tiču uređivanja i izgradnje stambenih objekata; e) utvrđivanje politike koja se tiče regulisanja i osiguranja javnih službi; f) donošenje propisa o korišćenju lokalnog zemljišta, uključujući zoniranje; g) donošenje propisa o unapređenju lokalnog poslovanja i dobrotvornih aktivnosti; h) donošenje propisa o lokalnim postrojenjima za proizvodnju energije i osiguranje njihove dostupnosti; i) utvrđivanje politike u vezi sa osiguranjem radija i televizije, uključujući donošenje propisa o osiguranju njihovog rada i izgradnji; j) provođenje socijalne politike i uspostava službi socijalne zaštite; k) stvaranje i primjenu politike kantonalnog turizma, razvoj turističkih resursa; i l)

³¹¹ „Ustav Federacije Bosne i Hercegovine“, poglavlje III Podjela nadležnosti između Federalne i Kantonalne vlasti, član 1., *Službene novine Federacije BiH*, br. 1/94, 13/97, 16/02, 22/02, 52/02, 63/03, 9/04, 20/04, 33/04, 71/05, 72/05 i 88/08), Sarajevo, 1994. Dostupno preko: http://www.ustavnisudfbih.ba/bs/dokumenti/ustav_precisceni_tekst.pdf (Pristupano 5.maja 2018).

³¹² Isto, član 2. Dostupno preko: http://www.ustavnisudfbih.ba/bs/dokumenti/ustav_precisceni_tekst.pdf (Pristupano 5.maja 2018).

finansiranje djelatnosti kantonalne vlasti ili njenih agencija oporezivanjem, zaduživanjem ili drugim sredstvima“.³¹³

Na nivou Federacije BiH postoji zakonodvna, izvršna i sudska vlast koja je propisana Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine.

„**Zakonodavnu vlast** na nivou Federacije BiH izvršava Parlament Federacije BiH koji se sastoji od Predstavničkog doma i Doma naroda. Predstavnički dom se sastoji od 98 poslanika, koji se biraju demokratskim putem na neposrednim izborima, tajnim glasanjem, na teritoriji cijele Federacije, u skladu sa Ustavom Federacije i Izbornim zakonom Bosne i Hercegovine. Mandat poslanika u Predstavničkom domu je četiri godine, ukoliko Predstavnički dom ne bude raspušten, u skladu sa Ustavom Federacije. Predsjedavajući Predstavničkog doma i potpredsjedavajući Predstavničkog doma ne mogu biti iz istog konstitutivnog naroda ili iz reda ostalih. Dom naroda Parlamenta FBiH sastoji se od 58 izaslanika od kojih po 17 izaslanika iz reda svakog od konstitutivnih naroda i sedam izaslanika iz reda ostalih. Dom naroda Parlamenta FBiH iz reda svojih članova bira predsjednika i 2 potpredsjednika, koji ne mogu biti iz istog konstitutivnog naroda. U Domu naroda su utemeljeni klubovi izaslanika i to: Klub izaslanika bošnjačkog naroda, Klub izaslanika hrvatskog naroda i Klub izaslanika srpskog naroda. Ukoliko Ustavom nije drugačije utvrđeno, odluke Parlamenta Federacije zahtijevaju potvrdu oba doma, osim za poslovnike i deklaracije koje domovi samostalno donose. Odluke koje se tiču vitalnih interesa bilo kog od konstitutivnih naroda zahtijevaju saglasnost većine delegata u Domu naroda, uključujući većinu bošnjačkih delegata i većinu hrvatskih delegata. Primjena ove odredbe može se zahtijevati većinom glasova bošnjačkih ili hrvatskih delegata. Ukoliko je većina preostalih delegata protiv primjene ove odredbe, osnovat će se Zajednička komisija bošnjačkih i hrvatskih delegata radi razrješenja tog pitanja. Ukoliko Komisija nije u mogućnosti riješiti to pitanje u roku od jedne sedmice od pozivanja na ovu odrebu, pitanje će riješiti Ustavni sud po hitnom postupku. Ostale odluke donose se prostom

³¹³ Isto, član 4. Dostupno preko: http://www.ustavnisudfbih.ba/bs/dokumenti/ustav_precisceni_tekst.pdf (Pristupano 5.maja 2018).

većinom u svakom domu, ukoliko nije drugačije utvrđeno ustavom ili poslovníkom nekog doma“.³¹⁴

Osim gore navedenog, nadležnost Parlamenta Federacije BiH se sastoji i u sledećem:

„1) izbor Predsjednika i Podpredsjednika Federacije, 2) podnošenje zahtjeva Ustavnom sudu da odluči treba li smijeniti Predsjednika ili Potpredsjednika Federacije; 3) potvrđivanje imenovanja Vlade Federacije većinom glasova; 4) donošenje zakona o vršenju funkcija federalne vlasti. Zakoni stupaju na snagu kako je u njima utvrđeno, ali ne ranije nego što budu objavljeni u službenom glasilu Federacije; 5) davanje saglasnosti za svaku upotrebu vojne sile od strane Federacije, koja mora biti u skladu sa međunarodnim pravom; 6) davanje ovlašćenja kantonima da zaključuju sporazume sa državama i međunarodnim organizacijama; 7) davanje smjernica Premijeru u vođenju vanjskih poslova; 8) odobravanje međunarodnih sporazuma većinom glasova; 9) donošenje budžeta Federacije i zakona o oporezivanju i osiguravanje potrebnog finansiranja na drugi način; i 10) vršenje drugih nadležnosti koje su mu povjerene“.³¹⁵

Izvršnu vlast na nivou Federacije BiH čini Predsjednik i Podpredsjednik Federacije BiH i Vlada Federacije BiH.

„Predsjednik Federacije BiH ima svoja ustavna i zakonska ovlašćenja. Ustavna ovlašćenja su imenovanje Vlade i sudija Ustavnog suda Federacije BiH, vođenje konsultacija u vezi s imenovanjem sudija, potpisivanje odluka Parlamenta Federacije BiH nakon njihovih donošenja, potpisivanje i ratifikovanje međunarodnih sporazuma u ime Federacije Bosne i Hercegovine, davanje pomilovanja za djela utvrđena federalnim zakonom, osim za ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i zločine genocida. Iz oblasti izvršne vlasti, Predsjednik Federacije predstavlja i zastupa Federaciju i šef je federalne izvršne vlasti, Predsjednik Federacije ima dva dopredsjednika iz različitih konstitutivnih naroda, u izboru predsjednika i dva dopredsjednika Federacije Bosne i Hercegovine, najmanje trećina izaslanika iz klubova bošnjačkih, hrvatskih ili srpskih izaslanika u Domu naroda mogu kandidovati predsjednika i dva dopredsjednika Federacije Bosne i

³¹⁴ Isto, poglavlje IV. *Struktura Federalne vlasti*, podpoglavljje A. Zakonodavstvo, tačke 1 - 4. Dostupno preko: http://www.ustavisudfbih.ba/bs/dokumenti/ustav_precisceni_tekst.pdf (Pristupano 5.maja 2018).

³¹⁵ Isto, tačka 7., član 20. Dostupno preko: http://www.ustavisudfbih.ba/bs/dokumenti/ustav_precisceni_tekst.pdf (Pristupano 5.maja 2018).

Hercegovine. Zakonska ovlaštenja Predsjednika Federacije BiH su da predlaže Parlamentu Federacije BiH kandidate za generalnog revizora i zamjenika generalnog revizora Ureda za reviziju institucija Federacije BiH, daje saglasnost na prijedlog Vlade Federacije BiH za imenovanje članova Regulatorne komisije u skladu sa Zakonom o električnoj energiji Federacije BiH, imenuje Revizorski tim za koordinaciju uz konsultaciju s dopredsjednicima Federacije BiH u skladu sa Zakonom o provođenju kontrole zakonitosti korištenja prava iz oblasti braniteljsko-invalidske zaštite, imenuje i razrješava Komisiju za vrijednosne papire uz saglasnost dopredsjednika Federacije BiH u skladu sa Zakonom o komisiji za vrijednosne papire“.³¹⁶

„Vladu Federacije BiH čine Premijer, koji je predsjednik Vlade, zamjenik Premijera i ministri, od kojih svaki ima zamjenika. Nijedan zamjenik, uključujući zamjenika Premijera, ne može biti iz istog konstitutivnog naroda kao njegov ministar. Zamjenik Premijera je ministar odbrane ili ministar vanjskih poslova. U toku istraživačkog perioda kao i poslije, u okviru Vlade Federacije BiH je uspostavljeno šesnaest ministarstva, također, kao što je slučaj i sa Vladom Republike Srpske. Ministarstva u Vladi Federacije BiH se odnose na iste društvene djelatnosti kao i u Republici Srpskoj. Vlada ostvaruje saradnju sa drugim organima Federacije i organima kantona, kao i sa drugim organima i organizacijama i usmjerava djelovanje Vlade kao cjeline i članova Vlade pojedinačno, te vrši i druge poslove utvrđene Ustavom Federacije“.³¹⁷

„Članovi Vlade mogu pokrenuti inicijativu za donošenje zakona i drugih propisa, predložiti razmatranje i pretresanje pojedinih pitanja iz nadležnosti Vlade kao i predložiti utvrđivanje stavova Vlade, te imaju i druga prava i dužnosti utvrđena Ustavom. Odluke Vlade Federacije koje se tiču vitalnih interesa bilo kojeg konstitutivnog naroda, donose se konsenzusom. Na ovu odredbu može se pozvati jedna trećina ministara, osim Premijera i zamjenika Premijera, ukoliko drugačije ne odluči

³¹⁶ Sve navedeno i više, predstavljeno na zvaničnoj internet stranici Predsjednika Federacije Bosne i Hercegovine, dostupno preko: <http://www.predsjednikfbih.gov.ba/zakonskeovlasti> (Pristupano 04.Maja 2018.)

³¹⁷ Sve navedeno i više, predstavljeno na zvaničnoj internet stranici Vlade Federacije Bosne i Hercegovine, dostupno preko: <http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/ministarstva/> (Pristupano 4.maja 2018).

Ustavni sud Federacije u hitnoj proceduri koju zatraže Premijer ili zamjenik Premijera“.³¹⁸

„**Sudsku vlast** na nivou Federacije BiH izvršavaju Ustavni sud i Vrhovni sud.³¹⁹ *Ustavni sud* Federacije BiH sastoji se od devet sudija, od kojih su najmanje po dva iz reda sva tri konstitutivna naroda i jedan iz reda Ostalih. Osnovna funkcija Ustavnog suda je rješavanje sporova: a) između kantona; b) između kantona i federalne vlasti; c) između grada i njegovog kantona ili federalne vlasti; d) između opštine i grada; e) između opština i njihovih kantona ili federalne vlasti; i f) između institucija federalne vlasti ili unutar pojedinih institucija federalne vlasti. Odluke Ustavnog suda su konačne i obavezujuće na teritoriji Federacije BiH“.³²⁰

„*Vrhovni sud* Federacije BiH je najviši žalbeni sud Federacije, uključujući i odlučivanje o žalbama na odluke kantonalnih sudova u vezi sa pitanjima koja se tiču Ustava, zakona i drugih propisa Federacije i drugim pitanjima utvrđenim zakonodavstvom Federacije, osim onih iz nadležnosti Ustavnog suda. Broj sudija Vrhovnog suda utvrđuje se zakonom Federacije prema potrebi, s tim da ne može biti manji od devet sudija. Vrhovni sud ima i izvorne nadležnosti utvrđene federalnim zakonima. Presude Vrhovnog suda konačne su i obavezujuće“.³²¹

6.2.3.1. *Politički sistem Kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine*

„Kantoni se nalaze u sastavu Federacije BiH kao federalne jedinice i njihovo postojanje i organizacija predstavljaju ustavnu kategoriju na osnovu Ustava Federacije Bosne i Hercegovine, kao i Ustavom BiH. U Federaciji BiH, odnosno na 51% od ukupne teritorije BiH ima deset Kantona: Unsko-sanski kanton (glavni grad Bihać),

³¹⁸ „Zakon o Vladi Federacije Bosne i Hercegovine“, članovi 1-13, *Službene novine Federacije BiH*, br.1/94, Sarajevo, 1994. Opširnije dostupno preko: <http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/sastav%20vlade/zakon%20o%20vladi%20fbih.php> (Pristupano 5. Maja 2018).

³¹⁹ Ustavom Federacije BiH je bio predviđen i Sud za ljudska prava ali je ta odredba prestala da se primjenjuje u skladu sa Amandmanom LII (član 11e.). Amandman dostupan preko: http://www.ustavnisudfbih.ba/bs/dokumenti/amandmani_XXVII_LIV.pdf (Pristupano 5.Maja 2018)

³²⁰ „Ustav Federacije Bosne i Hercegovine“, poglavlje IV *Struktura Federalne vlasti*, podpoglavlje C. *Sudska vlast Federacije*, član 9 i 10. Dostupno preko: http://www.ustavnisudfbih.ba/bs/dokumenti/ustav_precisceni_tekst.pdf (Pristupano 5.maja 2018).

³²¹ Isto, tačka 4., član 9 i 10. Dostupno preko: http://www.ustavnisudfbih.ba/bs/dokumenti/ustav_precisceni_tekst.pdf (Pristupano 5.maja 2018).

Posavski kanton (glavni grad Orašje), Tuzlanski kanton (glavni grad Tuzla), Zeničko-dobojski kanton (glavni grad Zenica), Bosansko-podrinjski kanton Goražde (glavni grad Goražde), Srednjobosanski kanton (glavni grad Travnik), Hercegovačko-neretvanski kanton (glavni grad Mostar), Zapadnohercegovački kanton (glavni grad Široki Brijeg), Kanton Sarajevo (glavni grad Sarajevo), Kanton 10 (glavni grad Livno)³²².

Ustavom Federacije BiH, svakom od ovih kantona je *de jure* zagarantovana zakonodavna,³²³ izvršna³²⁴ i sudska vlast,³²⁵ odnosno, identična vladavina kao što postoji i na nivou Federacije BiH unutar koje se nalaze svi ovi kantoni. I svi ti kantoni u istraživačkom periodu kao i u vremenu posle toga, uspostavili su svaku od ovih vlasti, među kojima i bezbjednosne organe i institucije koje čine izvršnu vlast. Drugim riječima, svaki od kantona imaju svoj ustav, svoje skupštine, vlade i sudstvo.

6.2.4. Politički subjektivitet Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine

U prvobitnoj fazi nakon okončanja sukoba u BiH i potpisivanja Dejtonskog sporazuma u političkom sistemu BiH nije postojao Brčko Distrikt BiH u formalno-pravnom smislu sve do 2009. godine. Na osnovu Ustava BiH, odnosno Aneksa 4. Dejtonskog sporazuma, Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine je 25. marta 2009. godine, usvojila i donijela Amandman I. na Ustav BiH. Sadržaj Amandmana sadrži sledeće:

„U Ustavu Bosne i Hercegovine iza člana VI.3. dodaje se novi član VI.4. koji glasi: 4. Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine . Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine, koji postoji pod suverenitetom Bosne i Hercegovine i spada pod nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine onako kako te nadležnosti proizilaze iz ovog Ustava, čija je teritorija u zajedničkoj svojini (kondominiju) Entiteta, jedinica je lokalne samouprave s vlastitim institucijama, zakonima i propisima i s ovlaštenjima i statusom konačno propisanim odlukama Arbitražnog tribunala za spor u vezi s međuentitetskom linijom

³²² Isto, poglavlje V. *Kantonalne vlasti*. Dostupno preko: http://www.ustavnisudfbih.ba/bs/dokumenti/ustav_precisceni_tekst.pdf (Pristupano 3.maja 2018).

³²³ Isto, poglavlje V. *Kantonalne vlasti*, tačka 2. *Zakonodavna tijela kantona*. Dostupno preko: http://www.ustavnisudfbih.ba/bs/dokumenti/ustav_precisceni_tekst.pdf (Pristupano 5.maja 2018).

³²⁴ Isto, poglavlje V. *Kantonalne vlasti*, tačka 3. *Izvršna vlast kantona*. Dostupno preko: http://www.ustavnisudfbih.ba/bs/dokumenti/ustav_precisceni_tekst.pdf (Pristupano 5.maja 2018).

³²⁵ Isto, poglavlje V. *Kantonalne vlasti*, tačka 4. *Kantonalno sudstvo*. Dostupno preko: http://www.ustavnisudfbih.ba/bs/dokumenti/ustav_precisceni_tekst.pdf (Pristupano 5.maja 2018).

razgraničenja u oblasti Brčkog. Odnos između Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine i institucija Bosne i Hercegovine i entiteta može se dalje urediti zakonom koji donosi Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine. Ustavni sud Bosne i Hercegovine nadležan je da odlučuje o bilo kakvom sporu u vezi sa zaštitom utvrđenog statusa i ovlaštenja Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine koji se može javiti između jednog ili više entiteta i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine ili između Bosne i Hercegovine i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine po ovom Ustavu i odlukama Arbitražnog tribunala. Svaki takav spor također može pokrenuti većina poslanika u Skupštini Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine koja uključuje najmanje jednu petinu izabраних poslanika iz reda svakog od konstitutivnih naroda“.³²⁶

„Nakon donošenja Amandmana usvojen je Statut Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine kojim se definišu organizacija, nadležnost, funkcija i druge bitnosti za funkcionisanje te jedinice. Brčko Distrikt BiH (U daljem tekstu: Distrikt) se zasniva na podjeli vlasti. Zakonodavnu vlast vrši Skupština Distrikta, izvršnu vlast vrši Vlada Distrikta i sudsku vlast vrše sudovi Distrikta. Neke od nadležnosti **Skupštine Distrikta** su: a) usvajanje Statuta Distrikta i Poslovnika o radu Skupštine i njihovih izmjena i dopuna; b) usvajanje proračuna Distrikta i njegova izmjena i dopuna; c) usvajanje zakona Distrikta i njihova izmjena i dopuna; d) usvajanje odluka i rezolucija sukladno ovom statutu i Poslovniku o radu Skupštine; e) odlučivanje, na prijedlog gradonačelnika, o javnim zajmovima i zaduživanjima Distrikta, u skladu s pravilima i politikom Središnje banke Bosne i Hercegovine; f) izbor i razrješenje predsjednika i dopredsjednika Skupštine i gradonačelnika Distrikta, i davanje suglasnosti na imenovanje dužnosnika kako je predviđeno ovim statutom, Poslovníkom o radu Skupštine i zakonom Distrikta; g) nadziranje rada Vlade Distrikta i cjelokupne uprave Distrikta, posebno u pogledu upravljanja prihodima i rashodima Distrikta i dr. Skupština se sastoji od trideset jednog zastupnika, od kojih dva zastupnika predstavljaju nacionalne manjine u Distriktu“.³²⁷

³²⁶ Amandman I. na Ustav Bosne i Hercegovine, usvojen od strane Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine na 49. sjednici Predstavničkog doma, održanoj 25. marta 2009. godine, i na 27. sjednici Doma naroda, održanoj 26. marta 2009. godine. Dostupno preko: <http://www.ccbh.ba/osnovni-akti/ustav/?title=amandman-1> (Pristupano 5.Maja 2018).

³²⁷ „Statut Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine“, glava III. Organizacija i funkcija Brčko Distrikta, poglavlje B. *Skupština Brčko Distrikta*, član 22., *Službeni glasnik Brčko distrikta BiH*, br. 1/00, 4/00, 7/04, 20/05, 24/05, 3/07, 2/2010, Brčko, 2010. Dostupno preko:

Izvršnu vlast u Distriktu „...čine Vlada Distrikta i javna uprava. Vladu Distrikta čine gradonačelnik, dogradonačelnik, glavni koordinator Vlade i rukovodioci odjela. Javnu upravu čine: (a) odjeli Vlade Distrikta; (b) Ured gradonačelnika; (c) Direkcija za finansije Distrikta; (d) Ured za upravljanje javnom imovinom; (e) Ured koordinatora za Brčko Distrikt pri Savjetu ministara Bosne i Hercegovine; (f) ostali organi uprave kada je to predviđeno zakonom“.³²⁸

Međutim, iz ove strukture vidljivo je da Distrikt ima svoju vladu ali koja nije identično konstituisana po linijama ministarstava kao što je to slučaj kod Vlade Republike Srpske i Federacije BiH. Iz tog razloga, Statutom Distrikta je odvojeno posebno poglavlje koje se odnosi na uspostavljanje Policije Distrikta kao bitnog stuba održivosti političke jedinice, u ovom slučaju Distrikta, koji ima svoju vlastitu policiju. „**Policija Distrikta** obavlja sve policijske funkcije predviđene zakonom. Policija Distrikta osigurava zaštićenu i sigurnu sredinu svim osobama u Distriktu, i radi poštujući međunarodno priznata ljudska prava i osnovne slobode predviđene Ustavom Bosne i Hercegovine, Europskom konvencijom o ljudskim pravima i Statutom Distrikta. Policija Distrikta ima rukovodioca Policije i jednog zamjenika. Rukovodioca Policije imenuje gradonačelnik uz suglasnost Skupštine na temelju kriterija stručnosti i obavezujuće preporuke nezavisnog odbora za izbor kandidata osnovanog u skladu sa zakonom“.³²⁹

„**Sudsku vlast** u Distriktu vrše Osnovni sud i Apelacioni sud. Sudovi Distrikta, takođe, sude u skladu sa odlukama Arbitražnog tribunala za spor oko međuentitetske linije razgraničenja u oblasti Brčkog i nalozima supervizora koji su doneseni, Ustavom i zakonima Bosne i Hercegovine, Statutom i zakonima Distrikta“.³³⁰

http://www.bdcentral.net/images/stories/Vazni_akti/Statut/Hr/statut_brcko_distrikta_bih-precisceni_tekst-2-10-hr.pdf (Pristupano 5.Maja 2018).

³²⁸Isto, član 45. Dostupno preko: http://www.bdcentral.net/images/stories/Vazni_akti/Statut/Hr/statut_brcko_distrikta_bih-precisceni_tekst-2-10-hr.pdf (Pristupano 5.Maja 2018).

³²⁹Isto, glava IV. *Policija Distrikta*, članovi 62-64. Dostupno preko: http://www.bdcentral.net/images/stories/Vazni_akti/Statut/Hr/statut_brcko_distrikta_bih-precisceni_tekst-2-10-hr.pdf (Pristupano 5.Maja 2018).

³³⁰ Isto, glava V. *Sudovi, Pravobraniteljstvo i Tužiteljstvo Distrikta*, poglavlje A. *Sudovi Distrikta*, član 66. Dostupno preko: http://www.bdcentral.net/images/stories/Vazni_akti/Statut/Hr/statut_brcko_distrikta_bih-precisceni_tekst-2-10-hr.pdf (Pristupano 5.Maja 2018).

„Osnovni sud je nadležan: u krivičnim predmetima; u prekršajnim predmetima ; u građanskim predmetima, i u drugim predmetima. Apelacioni sud je nadležan da odlučuje o redovnim pravnim lijekovima izjavljenim na odluke Osnovnog suda i vanrednim pravnim lijekovima izjavljenim na pravosnažne sudske odluke“.³³¹

Shodno svemu navedenom na temelju odredbi Dejtonskog sporazuma, ustavnih i zakonskih odredaba, a što se i *de facto* odražava na prostoru cijele BiH, opravdano proizilazi zaključak da je unutar postdejtonske BiH na sceni jedan neharmonizovan politički sistem kojeg je teško, da ne kažemo nemoguće, okarakterisati kao jednu jedinicu unutar međunarodnog sistema tj. državu. S jedne strane, kao što je i prikazano ovdje, imamo dvije (kon)federalne jedinice (Federacija BiH i Republika Srpska), od kojih svaka od njih imaju svoje zakonodavne, izvršne i sudske nadležnosti zagarantovane Dejtonskim sporazumom, odnosno Ustavom BiH, te Brčko Distrikt sa svojim nadležnostima, i zakonodavne, izvršne i sudske nadležnosti na nivou države BiH. S druge strane, posmatrajući stanje BiH u administrativnim okvirima i terminima, u BiH u vrijeme istraživačkog perioda, kao i poslije, *de facto* i *de jure* imamo ukupno četrnaest vlada zajedno sa njihovim resornim ministarstvima i organima, kao i isti broj zakonodavnih organa, te sudsku vlast na svim tim nivoima. Ovdje se ne aludira na prisustvo sistema koji ima negativan karakter zbog toga što je formiran po principu federalizacije ili konfederalizacije. Naprotiv, u evropskoj i svjetskoj praksi postoje takvi pozitivni primjeri kao što je, recimo, primjer Švicarske. U slučaju BiH imamo zemlju koja je formirana međunarodnim sporazumom i iz kojeg je proizašao Ustav BiH koji daje nedvosmisleno podijeljene nadležnosti, teritorijalni integritet i ustavnost jedinicama, što na kraju, može se prihvatiti, predstavlja suverenitet tih jedinica. Također, jedan od argumenata koji je nezaobilazan jeste taj da su u momentu prestanka sukoba, odnosno potpisivanja Dejtonskog sporazuma, u entitetima postojali politički sistemi sa svojom vlašću i nadležnostima, iako krhki, jer su izašli iz rata, ali su bili postojani, dok se vlast i nadležnost na nivou države BiH (tzv.zajednički organi) dosta kasnije počela uspostavljati. Kroz uspostavljanje subjektiviteta na nivou BiH dolazi do preuzimanja određenih nadležnosti koje su u ingirencijama entiteta o čemu se govorilo u

³³¹ „Zakon o sudovima Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine“, glava II. *Organizacija i nadležnost sudova*, članovi 21. i 22., *Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH*, br. 19/07, 20/07 (ispravka), 39/09 i 31/11, Brčko, 2011. Dostupno preko: <https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/Zakon-o-sudovima-Brcko-Distrikt-BiH.pdf> (Pristupano 5.Maja 2018).

prethodnom dijelu rada, a što sve dovodi do novih političkih antagonizama i destabilizacija na relaciji politika između entiteta i između entiteta i nivoa BiH.

Dakle, politički sistem po principu federalizacije u dosadašnjoj evropskoj i svjetskoj praksi je prihvatljiv ali u slučaju BiH to pitanje postaje dilema, bar na osnovu dosad iznesenih skromnih indikatora i argumenata koji nam govore da se u postdejtonskom političkom sistemu BiH teško, gotovo nikako, postiže konsenzus oko najbitnijih pitanja. To nam govori da se, ukoliko se ovakav trend nastavi koji ima karakter kompleksnog, neharmonizovanog i nejasno određenog, u pogledu nadležnosti, političkog sistema BiH, sasvim opravdano nagovještava novi/stari status *quo* BiH gdje će se ponovo aktivirati, ovog puta u novijim okvirima, arbitražni i posrednički procesi kao u periodu od Kutiljerovog plana pa sve do Ženevskog i Njujorškog sporazuma. Drugim riječima, u dosadašnjem dijelu rada oprečni i suprotstavljani politički stavovi između entitetskih jedinica predstavljaju osporavanje političkog sistema BiH iznutra (zbog pitanja nadležnosti, bezbjednosti, identiteta...) a čiji se uzroci mogu prepoznati u političkim, nacionalnim, religijskim, odnosno predratnim već postojećim antagonizmima. Ovakav status BiH u postdejtonskom periodu, u pogledu bar nadziranja nacionalnog i političkog jedinstva i usaglašenosti, čini se, ne razlikuje se u mnogome u periodu neposredno prije odpočinjanja i tokom sukoba u BiH, ako se izuzme pozitivna činjenica da su sukobi prekinuti.

Dakle ovako uređen sistem u BiH kakav je bio u istraživačkom periodu a i danas, govori nam da je na sceni neharmonizovana politička struktura koja ne može pružiti obećavajuću funkcionalnost po svim segmentima društvenog uređenja, a samim tim i bezbjednosnim i normativnim koji se odnosi na fenomen trgovine ljudima o čemu će se pisati i u daljem dijelu rada.

6.3. Normativna inkriminacija trgovine ljudima u BiH

„U Bosni i Hercegovini prvi ozbiljniji slučajevi trgovine ljudima javljaju se posle rata, krajem 1996. godine. Pristup ovom problemu u BiH se značajno promijenio kad je ova pojava poprimila šire razmjere. Naime, u periodu do 2003. godine u BiH su se pojavljivali pojedinačni slučajevi, npr. bavljenje prostitucijom, što je u okvirima zakona prepoznavano kao određeni prekršaj. U posleratnom periodu otvarano je sve

više noćnih barova u kojima su potom zaticane strane državljanke koje su se bavile prostitucijom, koje su dolazile ilegalnim kanalima najčešće iz Ukrajine, Moldavije, Rumunije, Rusije i drugih zemalja istočne Evrope. Razlog tome je što u tom periodu u BiH uopšte zakonom nije bilo kažnjivo takvo ponašanje. Naime, tek 2003. godine donošenjem Krivičnog zakona u BiH po prvi put se definiše trgovina ljudima kao krivično djelo, unutar čega su inkriminisana samo određena bića krivičnog djela u skladu sa međunarodno-pravnom praksom³³².

6.3.1. Normativna uređenost trgovine ljudima na nivou BiH

Preuzimanjem Protokola za sprečavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, kojim se dopunjuje Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, normativno je prihvaćena i svrha Konvencije prepoznata kroz nastojanje da se unaprijedi saradnja, spriječi i efikasnije se suprotstavi transnacionalnom organizovanom kriminalu uopšte, a posebno onom koji se odnosi na trgovinu ljudima, prije svega djecom. Nakon preuzimanja navedenih međunarodnih pravnih normi, izvršena je implementacija dijelova tih dokumenta i prvi put u BiH je donesena konkretnija definicija krivičnog djela „trgovina ljudima“. Na državnom nivou, 2003. godine u Krivičnom zakonu Bosne i Hercegovine (KZ BiH), u članu 186. definisano je krivično djelo „trgovina ljudima“, sa sledećim odredbama:

„(1) Ko učestvuje u vrbovanju, prebacivanju, davanju utočišta ili prihvatu osoba, prijeteći ili koristeći silu ili druge oblike prinude, otmicu, prijevaru, obmanu, zloupotrebu vlasti ili tuđe nemoći, ili davanje ili primanje isplata ili povlastica, kako bi se pribavio pristanak osobe koja kontroliše drugu osobu, u cilju eksploatacije osobe, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

(2) Ko krivično djelo iz stava 1. ovog člana učini prema maloljetniku, kaznit će se kaznom zatvora najmanje pet godina.

(3) Ko organizuje grupu ljudi s ciljem učinjenja krivičnog djela iz stava 1. i 2. ovog člana, kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

³³² Dražan Bojić, *Slaba država i trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini*, Skica doktorske disertacije, nav.delo, str.2.

(4) Ko iz nehata olakša učinjenje krivičnog djela iz stava 1. do 3. ovog člana, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(5) Eksploatacija iz stava 1. ovog člana posebno uključuje iskorištavanje drugih putem prostitucije ili drugih oblika seksualne eksploatacije, prinudni rad ili pružanje usluga, ropstvo ili postupke slične ropstvu, služenje pod prinudom ili uklanjanje organa radi transplantacije“.³³³

„Osim trgovine ljudima, inkriminisana su još tri odvojena krivičnog djela koja po svojoj prirodi predstavljaju sastavni dio samog bića i fenomena trgovine ljudima. Naime, riječ je o krivičnim djelima: „Zasnivanje ropskog odnosa i prevoz osoba u ropskom odnosu“ – član 185. KZ BiH, „Međunarodno vrbovanje radi prostitucije“ – član 187. KZ BiH, i „Nezakonito uskraćivanje identifikacijskih dokumenata“ – član 188. KZ BiH“.³³⁴

Ova promjena se može odrediti kao pozitivan iskorak unapred u pogledu unapređenja normativne inkriminacije trgovine ljudima. Međutim, ovdje su bile prisutne određene manjkavosti koje su u istraživačkom periodu predstavljale određene pravne prepreke za uspješnu borbu protiv trgovine ljudima, a koje su se trebale, takođe, integrisati u ovaj zakon.

„Naime, kada se sagleda vremenska dimenzija od donošenja navedene Konvencije i Protokola od strane Ujedinjenih nacija (Novembra 2000. godine) i njihovo potpisivanje i ratifikovanje od strane BiH, može se zaključiti da pravovremenost preuzimanja i implementacije tih međunarodnih dokumenata nije na zadovoljavajućem nivou. Međutim, dosta veći razlog za pažnju jeste definisanost bića krivičnog djela trgovine ljudima u KZ BiH, koje je, u najmanju ruku, bilo nedorečeno, ili su prepoznati

³³³ „Krivični zakon Bosne i Hercegovine“, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 3, Sarajevo, 2003, str.57-58. „Krivični zakon Bosne i Hercegovine je donesen na osnovu Odkuke Visokog predstavnika u BiH koristeći se ovlaštenjima koja su data Visokom predstavniku u članu V Aneksa 10 (Sporazum o sprovođenju civilnog dijela Mirovnog ugovora) Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini-Dejtonski sporazum, prema kojoj je Visoki predstavnik konačni autoritet u zemlji u pogledu tumačenja navedenog Sporazuma o implementaciji civilnog dijela Mirovnog ugovora“. Dostupno preko: <http://www.ohr.int/?p=65972> (Pristupljeno 15.maja 2018).

³³⁴ Dražan Bojić, „Normative definition of the criminal offence of Human Trafficking in the criminal legislation of Bosnia and Herzegovina“, *Archibald Reiss Days*, op.cit., p.551.

i definisani u više pojedinačnih krivičnih djela, ili su neki od tih segmenata čak i izostavljeni“.³³⁵

Recimo, u stavu 2. člana 186. KZBiH navodi se „Ko krivično djelo iz stava 1.ovog člana učini prema maloljetniku, kaznit će se kaznom zatvora najmanje pet godina“.³³⁶ Ovako postavljena odredba ima karakter implicitnog određenja kada se radi o utvrđivanju statusa žrtve trgovine ljudima, iz razloga, što se u članu 3. tačka d) Palermo protokola eksplicitno navodi: „Dijete znači osobu ispod osamnaest godina starosti“.³³⁷ „Dakle, opravdano se čini da ovaj dio Protokola nije u potpunosti integrisan u KZ BiH. Konkretnim i konciznim postavljanjem starosne dobi žrtve trgovine ljudima u normativnom određenju krivičnog djela trgovine ljudima, predstavlja jedan siguran i jak pravni osnov za, prije svega, zaštitu žrtve trgovine ljudima ali i za pravično gonjenje trgovaca ljudima, što u ovom KZBiH nije bilo sve do njegove izmjene“.³³⁸

Zatim, „...u Palermo protokolu određeno je da će pristanak žrtve trgovine ljudima na namjeravanu eksploataciju izloženu u tački (b) paragrafa 3 biti nevažan kada je upotrijebljeno bilo koje sredstvo izloženo u tački (a). Drugim riječima, Palermo protokol je predvidio da pristanak žrtve na postojanje krivičnog djela, pod definisanim prinudama, prijetnjama, ucjenama.... ne može imati uticaj na postojanje krivičnog dela. Međutim, u članu 186. KZ BiH ova odredba nije uopšte sadržana, što je ostavilo pravni prostor da se status žrtve trgovine ljudima može dovesti u pitanje. Takođe, u praksi se pokazalo da slučajevi trgovine ljudima, uglavnom, ali ne i uvijek, imaju karakter organizovanog kriminaliteta. Odnosno, realizuje se kroz upotrebu i sprovođenje više segmenata (prinuda, transport, oduzimanje dokumenata, eksploatacija...), što podrazumjeva da, za kvalitetno krivično gonjenje trgovaca ljudima neophodno je potpunije normativno definisanje trgovine ljudima. Kao što je i navedeno u gornjem dijelu teksta, u članu 188. KZ BiH definisano je krivično djelo „*Nezakonito uskraćivanje identifikacijskih dokumenata*“ , kao odvojeno krivično djelo od trgovine

³³⁵ Ibidem.

³³⁶ „Krivični zakon Bosne i Hercegovine“, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 3, Sarajevo, 2003, str.27-28.

³³⁷ „Protocol to Prevent Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime“, United Nations, Article 3., Palermo, 2000, p.2.

³³⁸ Dražan Bojić, „Normative definition of the criminal offence of Human Trafficking in the criminal legislation of Bosnia and Herzegovina“, *Archibald Reiss Days*, op.cit., p.551.

ljudima. Uskraćivanje ili oduzimanje identifikacijskih dokumenata je, gotovo u svim slučajevima trgovine ljudima sastavni dio tog krivičnog djela, što po svojoj prirodi treba da predstavlja jednu od odredbi krivičnog djela trgovine ljudima, čime bi se moglo dosta uspješnije realizovati krivično gonjenje i procesuiranje svih trgovaca ljudima. Dok s druge strane, u ovako odvojeno definisanom krivičnom djelu, trgovci ljudima su imali pravni prostor da se oslobode krivične odgovornosti elementa organizovanosti te da se okrive samo za blaže krivično djelo, što vodi izricanju blaže kazne“.³³⁹

„Kao što je i pisano u prethodnim poglavljima, Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima je donijela brojna nova rješenja na normativnom planu. BiH je ovu Konvenciju potpisala, ratifikovala, a potom i izvršila izmjene i dopune KZ BiH.³⁴⁰ Konvencija je sporazum u oblasti trgovine ljudima koji se značajnim dijelom fokusira na zaštitu žrtava trgovne i garantovanje njihovih prava. Konvencija se odnosi na: sve oblike trgovine, bilo unutar države ili prekogranične, koje su povezane ili nepovezane sa organizovanim kriminalom, sve žrtve trgovine (žene, muškarci i djeca), sve oblike iskorišćavanja (seksualno, prisilni rad ili usluge, ropstvo, porobljavanje, uklanjanje organa, itd.). Izvršenim izmjenama i dopunama definicije krivičnog djela „trgovina ljudima“ u KZ BiH, u skladu sa ovom Konvencijom, može se opravdano reći da su se *de jure* otklonile sve manjkavosti o kojima je prethodno pisano, odnosno koje su bile nedorečene u KZ BiH prije potpisivanja i ratifikovanja ove Konvencije“.³⁴¹ Krivično djelo trgovine ljudima je prošireno i definisano u članu 69. KZ BiH i ono se ogleda u sledećem:

„U stavu 1) se određuje: Ko upotrebom sile ili prijetnjom upotrebe sile ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom vlasti ili uticaja ili položaja bespomoćnosti ili davanjem ili primanjem isplata ili drugih koristi kako bi privolio lice koje ima kontrolu nad drugim licem vrbuje, preveze, preda, sakrije ili primi lice u svrhu iskorištavanja prostitucijom drugog lica ili drugih oblika

³³⁹ Ibid, pp.551-552.

³⁴⁰ Konvencija je ratifikovana odlukom Predsjedništva Bosne i Hercegovine na 26. sjednici održanoj 12. novembra 2007. godine, u Sarajevu, objavljeno u Službenom glasniku BiH br. 14/07. Izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br.8/10) u članu 69., realizovana je izmjena i dopuna definicije krivičnog djela „trgovina ljudima“ u skladu sa odredbama iz Konvencije.

³⁴¹ Dražan Bojić, „Normative definition of the criminal offence of Human Trafficking in the criminal legislation of Bosnia and Herzegovina“, *Archibald Reiss Days*, op.cit., p.552.

seksualnog iskorištavanja, prisilnog rada ili usluga, ropstva ili njemu sličnog odnosa, služenja, odstranjivanja dijelova ljudskog tijela ili drugog iskorištavanja kaznit će se kaznom zatvora najmanje tri godine“.³⁴²

U odnosu na predhodnu definiciju trgovine ljudima iz KZ BiH, ovom odredbom se dosta šire određuju vrste iskorištavanja, odnosno eksploatacija, što samo po sebi predstavlja jedan napredak. U stavu 2) se navodi: „Ko vrbuje, navodi, preveze, preda, sakrije ili primi **lica koja nisu navršila 18 godina** života radi iskorištavanja iz stava (1) ovog člana kaznit će se kaznom zatvora najmanje pet godina“.³⁴³ Donošenjem ove odredbe, po prvi put se na državnom nivou BiH eksplicitno određuje starosna dob žrtve trgovine ljudima, odnosno ono što se u Palermo protokolu već bilo definisalo, tj. da se pod djetetom smatra osoba koja nije navršila osamnaest godina starosti.³⁴⁴ U stavu 3) se navodi: „Ako je krivično djelo iz stavova (1) i (2) ovog člana izvršilo službeno lice prilikom obavljanja službene dužnosti, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od najmanje pet godina“.³⁴⁵ „Ova odredba prepoznaje elemente korupcije koji se pojavljuju u procesu izvršenja trgovine ljudima (policija, staratelji, nastavnici...), a koja do tada nije bila inkriminisana u odredbe krivičnog djela trgovine ljudima na državnom nivou“.³⁴⁶ Stav 4) definiše odredbu koja je takođe nedostajala u predhodnom normativnom određenju krivičnog djela a o kojem su iznijete opaske u predhodnom tekstu. Ta odredba se odnosi na uskraćivanje i krivotvorenje ličnih isprava i sada glasi:

„Ko krivotvori, pribavi ili izda putnu ili ličnu ispravu ili koristi, zadržava, oduzima, mijenja, oštećuje, uništava putnu ili ličnu ispravu drugog lica u svrhu omogućavanja trgovine ljudima kaznit će se kaznom zatvora od jedne do pet godina. U stavu 6) se definiše: Ko koristi usluge žrtve trgovine ljudima kaznit će se kaznom

³⁴² „Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine“, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 8, Sarajevo, 2010, str.22-23.

³⁴³ Isto.

³⁴⁴ Osim toga, Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, u Glavi I, član 4. tačka e) određuje: „žrtva“ je svako fizičko lice koje je postalo predmet trgovine ljudima u smislu definicije iz ovog člana.

³⁴⁵ „Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine“, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 8, Sarajevo, 2010, str.22-23.

³⁴⁶ Dražan Bojić, „Normative definition of the criminal offence of Human Trafficking in the criminal legislation of Bosnia and Herzegovina“, *Archibald Reiss Days*, op.cit., p.553.

zatvora od šest mjeseci do pet godina“.³⁴⁷ Ova odredba ima poseban značaj kada je riječ o dopuni i proširenju krivičnog djela trgovine ljudima.

Naime, „...u dosadašnjem praktičnom postupanju policija i tužilaštva su imali velikih prepreka tokom krivičnog gonjenja, iz razloga, što korisnici seksualnih usluga nisu do tad bili prepoznati u normativnom određenju trgovine ljudima, pa se dešavalo da isti, uslovno rečeno, budu „amnestirani“ od krivičnog gonjenja u zamjenu za svjedočenje ili saradnju u istražnom postupku“.³⁴⁸

U stavu 9) se navodi: „Na postojanje krivičnog djela trgovine ljudima bez uticaja je okolnost da li je lice koje je žrtva trgovine ljudima pristalo na iskorištavanje“.³⁴⁹ Na kraju, „...ovom odredbom se konačno uvelo u biće krivičnog djela u KZ BiH ono što je bilo do tada manjkavo u definiciji krivičnog djela trgovine ljudima, a sa čime se Bosna i Hercegovina obavezala još ratifikovanjem Palermo protokola“.³⁵⁰

Dakle, ovaj dio rada nam govori da su se u istraživačkom periodu već na samom nivo BiH prouzrokovali manjkavi i krhki formalno pravni vakumi koji su stvarali pravni prostor za trgovce ljudima da šire fenomen trgovine ljudima. S jedne strane, to se ogleda u nepotpunom integrisanju svih odredbi Palermo protokola u KZBiH a na koje se BiH obavezala, čime su žrtve trgovine ljudima ostale nedovoljno zaštićene a trgovci ljudima nedovoljno kažnjeni za vremenski period od 6 godina (2004-2010. godina), tj. do prve izmjene i dopune KZBiH. S druge strane, u periodu od 2005 do 2010. godine dešava se nepravovremenost potpisivanja i ratifikacije najnovije Konvencije. Od momenta usvajanja Konvencije Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima pa do izmjena i dopuna u KZ BiH proteklo je 5 godina,³⁵¹ što nam govori da nije izvršeno

³⁴⁷ „Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine“, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 8, Sarajevo, 2010, str.22-23.

³⁴⁸ Dražan Bojić, „Normative definition of the criminal offence of Human Trafficking in the criminal legislation of Bosnia and Herzegovina“, *Archibald Reiss Days*, op.cit., p.553.

³⁴⁹ „Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine“, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 8, Sarajevo, 2010, str.22-23.

³⁵⁰ Dražan Bojić, „Normative definition of the criminal offence of Human Trafficking in the criminal legislation of Bosnia and Herzegovina“, *Archibald Reiss Days*, op.cit., p.553.

³⁵¹ *Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima* usvojena je od strane Savjeta Evrope dana 16.05.2005. godine u Varšavi, a kao što je već navedeno, ratifikovana je odlukom Predsjedništva Bosne i Hercegovine na 26. sjednici održanoj 12. novembra 2007. godine, u Sarajevu, objavljeno u Službenom glasniku BiH br. 14/07. Tek 2010. godine dolazi do izmjena i dopuna Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br.8/10) gdje je u članu 69., realizovana izmjena i dopuna definicije krivičnog djela „trgovina ljudima“ u skladu sa odredbama iz Konvencije.

blagovremeno preuzimanje međunarodnog pravnog okvira u domaće krivično zakonodavstvo, a što je u krajnjoj liniji samo otežavalo proces krivičnog gonjenja trgovaca ljudima i time uskratilo ostvarivanje punog prava zaštite žrtava trgovine ljudima i pravičnog kažnjavanja trgovaca ljudima.

6.3.2. Normativna uredenost trgovine ljudima na nivou Republike Srpske

U Republici Srpskoj se takođe u 2003.godini donosi Krivični zakon kojim se po prvi put inkriminiše biće trgovine ljudima kao krivično djelo. Međutim, ovaj zakon je bio još krhkiiji i imao veće manjkavosti od KZBiH. Naime, U Krivičnom zakonu Republike Srpske (KZRS) u članu 198. bilo je definisano krivično djelo „Trgovina ljudima radi vršenja prostitucije“.³⁵² Pored toga, što ovaj zakon nije predviđao i druge pojavne oblike trgovine ljudima predviđenih Palermo protokolom i Konvencijom o borbi protiv trgovine ljudima, sama definicija krivičnog djela u KZRS je imala manjakavost koja je otežavala rad i krivično gonjenje trgovaca ljudima. Pre svega, ovaj član prepoznaje samo jedan pojavni oblik trgovine ljudima, tj.seksualno iskorištavanje kroz prostituciju. Međutim, i ovako postavljeno krivično djelo je *de jure* i *de facto* bilo pravna prepreka u toku dokazivanja i krivičnog gonjenja.

Primjera radi, u stavu 1) tog člana se određuje:

„Ko radi zarade navodi, podstiče ili namamljuje drugoga na pružanje seksualnih usluga ili na drugi način omogući njegovu predaju drugome radi pružanja seksualnih usluga, ili na bilo koji način učestvuje u organizovanju ili vođenju pružanja seksualnih usluga, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina“.³⁵³

„Dakle, iz samog konteksta odredbe vidljivo je da sticanje zarade predstavlja glavni uslov za dokazivanje postojanja krivičnog djela, što je u praktičnim slučajevima trgovine ljudima bilo izuzetno teško dokazivo. U predhodnom dijelu teksta je naglašeno da se u većini slučajeva trgovine ljudima radi o elementima organizovanosti, što govori o postojanju kriminalne mreže koja svoje nelegalno štećene koristi ne prikazuju u

³⁵² „Krivični zakon Republike Srpske“, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 49, Banja Luka, 2003, str.24.

³⁵³ Isto.

legalnim tokovima, nego te svoje dobiti i profite usmjeravaju kroz krajnje sofisticiranije načine“.³⁵⁴

Zatim, u stavu 4) istog člana navodi se: „Ako su djela iz prethodnih stavova izvršena prema djetetu ili maloljetniku, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do dvanaest godina“.³⁵⁵ „Ovaj stav predstavlja jedan, takođe, implicitan kontest koji je slične prirode kao i u slučaju odredbi iz KZ BiH iz 2003. godine. Obzirom, da je ovom odredbom predviđena veća kazna zatvora, optuženi trgovci ljudima i njihova odbrana, uglavnom, imali su pravnog prostora za osporavanje značenja termina „dijete“ ukoliko je optuženima stavljana na teret ta odredba, jer jednostavno taj termin nije integrisan u termin „žrtva trgovine ljudima“ iako se već imalo uporište jer je u tom periodu bio potpisan i ratifikovan Palermo protokol koji je definisao značenje „djeteta“ u kontekstu trgovine ljudima. Dakle, upitna je bila starosna dob *djeteta ili maloljetnika*“.³⁵⁶

Ovakav normativan status ostaje gotovo za vrijeme čitavog istraživačkog perioda, što u svakom slučaju je predstavljalo negativnu konsekvencu u Republici Srpskoj, jer se radilo o normativnom uređenju trgovine ljudima koje je bilo, po svojoj suštini, još neuređenije i otežavajuće nego na nivou BiH.

Drugim riječima, ono što se dešava na nivou BiH 2010. godine u Republici Srpskoj se dešava 2013. godine, a to je da se prvi put usvaja i donosi definicija krivičnog djela trgovine ljudima koja sadrži sve bitne elemente bića trgovine ljudima a koji proizilaze iz Palermo protokola, kao i same Konvencije Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima. Osim tog krivičnog djela u KZRS kao dodatna i odvojena krivična djela definisani su i elementi organizovnosti i trgovine maloljetnim licem. Time, KZRS, u pogledu normativnog određenja krivičnog djela trgovine ljudima, je u potpunosti harmonizovan i usklađen sa KZ BiH od 2010. godine.

³⁵⁴ Dražan Bojić, „Normative definition of the criminal offence of Human Trafficking in the criminal legislation of Bosnia and Herzegovina“, *Archibald Reiss Days*, op.cit., p.554.

³⁵⁵ „Krivični zakon Republike Srpske“, *Službeni glasnik Republike Srpske* br. 49, Banja Luka, 2003, str.24.

³⁵⁶ Dražan Bojić, „Normative definition of the criminal offence of Human Trafficking in the criminal legislation of Bosnia and Herzegovina“, *Archibald Reiss Days*, op.cit., p.554.

Gore već predstavljene negativne konsekvence u slučaju KZBiH i nivoa BiH identične su i za nivo Republike Srpske i KZRS a koje se odnose na zaštitu žrtava trgovine ljudima i krivično gonjenje trgovaca ljudima.

6.3.3. Normativna uređenost trgovine ljudima na nivou Federacije Bosne i Hercegovine

U Federaciji Bosne i Hercegovine je gotovo identična situacija u formalno pravnom smislu kao i u Republici Srpskoj.

U „Krivičnom zakonu Federacije Bosne i Hercegovine (KZFB) ostala je nepromijenjena situacija kada je riječ o krivičnom djelu trgovine ljudima. Naime, u 2003.godini je usvojen KZFB koji je, u članu 210. imao propisano krivično djelo *Navođenje na prostituciju*“.³⁵⁷ Dakle, „...priroda ovog djela se odnosi, takođe, samo na jedan pojavni oblik trgovine ljudima, kao što je to bilo i u slučaju KZRS do 2013. godine. Odnosno, samo je inkriminisana seksualna eksploataciju kroz oblik prostitucije, dok su ostali oblici izostavljeni. U Federaciji Bosne i Hercegovine i danas nema implementacije odredbi iz tzv.Palermo protokola, odnosno Konvencije Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, što ukazuje da policijski i tužilački organi ne posjeduju dovoljan pravni osnov za uspješnu borbu protiv trgovine ljudima u skladu za Krivičnim zakonom tog entiteta“.³⁵⁸

Dakle, ovo je činjenica koja nam govori da Federacija Bosne i Hercegovine i dalje ostaje udaljena iza Republike Srpske i nivoa države BiH u pogledu normativnog uređenja, odnosno sa još većim negativnim konsekvencama u pogledu borbe protiv trgovine ljudima.

6.3.4. Normativna uređenost trgovine ljudima u Brčko Distriktu BiH

Kada je u pitanju normativna uređenost i usklađenost na nivou Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, s pravom se može reći da je situacija dosta slična kao i u Republici Srpskoj u pogledu krivičnog djela trgovine ljudima.

³⁵⁷ „Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine“, *Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*, br. 36, Sarajevo, 2003, str.24.

³⁵⁸ Dražan Bojić, „Normative definition of the criminal offence of Human Trafficking in the criminal legislation of Bosnia and Herzegovina“, *Archibald Reiss Days*, op.cit., p.554.

Dakle, 2003. godine „...u Krivičnom zakonu Brčko Distrikta BiH definisano je krivično djelo koje se odnosi samo na seksualnu eksploataciju kroz pojavni oblik prostitucije, tj. krivično djelo „Navođenje na prostituciju“. Nakon toga, u 2013. godini izvršena je dopuna tog krivičnog djela čime je proširena definicija na sve ostale pojave oblike trgovine ljudima, te je posebno predviđeno i inkriminisana organizovana trgovina ljudima.³⁵⁹Ovim izmjenama, i u Brčko Distriktu BiH izvršena je implementacija potpisanih i ratifikovanih odredbi iz međunarodnih pravnih normi koje se odnose na trgovinu ljudima. Dakle, normativno određivanje krivičnog djela trgovine ljudima i usklađivanje u Brčko Distriktu je identično kao i u Republici Srpskoj, ali i s druge strane, posjeduje i negativne segmente kao i Republika Srpska u istraživačkom periodu“.³⁶⁰

Shodno navedenom sadržaju rada koji se odnosi na normativnu uređenost, odnosno inkriminaciju trgovine ljudima u krivične zakone na području BiH, vidljivo je da se u istraživačkom periodu na području BiH, ali i poslije, odvija jedna neharmonizovana krivično-pravna legislativa koja uređuje oblast fenomena trgovine ljudima kao krivičnog djela. *Prvo*, u BiH ni na jednom nivou vlasti nije blagovremeno izvršena potpuna harmonizacija domaćeg zakonodavstva sa potpisanim i ratifikovanim međunarodnim pravnim dokumentima koji se odnose na materiju trgovine ljudima. Ovdje se u prvom redu misli na Palermo protokol a kasnije i na Konvenciju iz 2005. godine. *Drugo*, u BiH su na svim nivoima vlasti iste godine (2003. godine) usvojeni i doneseni novi krivični zakoni. Međutim, ti zakoni su predstavljali jednu krajnje neharmoničnu i heterogenu sliku u pogledu uređenosti i inkriminisanosti samog bića krivičnog djela trgovine ljudima. Na nivo BiH u KZBiH je, bar koliko – toliko, integrisano biće trgovine ljudima kao krivično djelo u skladu sa Palermo protokolom, iz razloga, što su se i neke druge vrste ropstva i eksploatacije prepoznavale kao protivzakonit i zločinački čin trgovine ljudima, a ne samo seksualna eksploatacija. S druge strane, na nivou entiteta i Brčko Distrikta, krivično-pravna uređenost trgovine ljudima je bila dosta siromašnija i neprilagođenija sa preuzetim međunarodn-pravnim

³⁵⁹ „Krivični zakon Brčko distrikta Bosne i Hercegovine – prečišćen tekst“, *Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH*, br.33, Brčko, 2013, str.55-56. Poslije člana 207. „Navođenje na prostituciju“ pridodati su član 207a. „Trgovina ljudima“ i član 207b. „Organizovana trgovina ljudima“.

³⁶⁰ Dražan Bojić, „Normative definition of the criminal offence of Human Trafficking in the criminal legislation of Bosnia and Herzegovina“, *Archibald Reiss Days* op.cit., pp.554-555.

normama, jer je u svojim krivičnim zakonima u cijelom istraživačkom periodu (do 2013. godine) imala samo inkriminisan jedan oblik trgovine ljudim, tj. koji se odnosi na seksualnu eksploataciju u svrhu prostitucije. Dakle, ovdje smo na sceni, u zakonodavnom i normativnom smislu, imali donošenje zakona na nivou BiH sa djelimično usvojenim međunarodnim odredbama bića krivičnog djela trgovine ljudima. I naravno, s druge strane imali smo još slabiju uređenost krivičnog djela trgovine ljudima u krivičnim zakonima entiteta i Brčko distrikta. Obzirom, da smo u prethodnim dijelovima rada rekli da se trgovina ljudima smatra organizovanim kriminalom kojim upravljaju dobro organizovane kriminalne grupe, ovako normativno uređenje trgovine ljudima u BiH nam *de jure* i bez posebne faktografije govori da je ovakvo stanje predstavljalo pravnu slobodu za trgovce ljudima i njihovo djelovanje. Odnosno, na teritoriji jedne države imali smo predviđenu kažnjivost za određena ponašanja, dok na određenim područjima iste države takvo ponašanje nije kažnjivo.

Na kraju, ovaj dio argumentacije nam govori da je BiH u istraživačkom periodu imala jedan nezadovoljavajući status u međunarodnim odnosima zbog nepoštovanja preuzetih međunarodno-pravnih obaveza, a na unutrašnjem planu, u BiH je na sceni odraz neharmonizovanog, i na kraju, nefunkcionalnog zakonodavnog sistema.

6.4. Bezbjednosni i tužilački organi u borbi protiv trgovine ljudima u BiH

U prethodnim poglavljima pisali smo o sudskoj strukturi i nadležnosti sudova u BiH koji su, između ostalog, nadležni za donošenje sudskih odluka u krivičnim predmetima iz oblasti trgovine ljudima. U ovom poglavlju pažnja se posvećuje istražnom kontekstu koji je u nadležnosti bezbjednosnih institucija i tužilaštava. Naime, kao što je slučaj sa krivičnim zakonima u BiH koji su doneseni 2003. godine, također, zakoni o krivičnim postupcima u BiH su usvojeni i doneseni 2003. godine. Do tog perioda istraga je bila u punoj nadležnosti bezbjednosnih organa i institucija da bi od 2003. godine ta uloga prešla u nadležnost tužioca tokom cijelog istraživačkog perioda. Primjera radi, u članu 224. stav 1. Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske -

ZKPRS (izmjene i dopune) navodi se: „Tužilac naređuje sprovođenje istrage ako postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično djelo“.³⁶¹

6.4.1. Bezbjednosni i tužilački subjekti na nivou BiH

Odlukom Visokog predstavnika u BiH u avgustu 2002 godine donesen je Zakon o Tužilaštvu Bosne i Hercegovine da bi kasnije u oktobru 2003. godine bio usvojen od strane Parlamenta Bosne i Hercegovine. Tako da, može se prihvatiti da tužilaštvo *de facto* i *de jure* na nivou BiH postoji od 2003. godine.³⁶² Dakle, Ustav BiH je uspostavio nadležnosti tužilaštava na nivou entiteta da bi se Tužilaštvo BiH naknadno uspostavilo kao institucija sa posebnom nadležnošću za postupanje pred Sudom Bosne i Hercegovine.³⁶³ U kontekstu nadležnosti kod trgovine ljudima, Tužilaštvo BiH postupa po osnovu Zakona o krivičnom postupku BiH - ZKPBiH kao i po KZBiH koji je detaljnije predstavljen u predhonom poglavlju. Dakle, na nivou BiH je postojala pravna kvalifikacija za borbu protiv trgovine ljudima, ali sa još ne postojećom bezbjednosnom institucijom/agencijom na nivou BiH koja bi isključivo postupala po osnovu KZBiH i ZKPBiH.

Tek 2004. godine, tačnije „...Parlamentarna skupština BiH, na sjednici Predstavničkog doma, održanoj 23. aprila 2004. godine, i na sjednici Doma naroda, održanoj 4. maja 2004. godine, usvojila je Zakon o državnoj agenciji za istrage i zaštitu / State Investigation and Protection Agency – SIPA“.³⁶⁴ Dakle, poslije se *de jure* uspostavlja bezbjednosna agencija za koju je *de facto* trebalo još vremena da bi optimalno funkcionisala a koja je imala status i ulogu istražnog organa. Odnosno, KZBiH je bio primjenjiv i za bezbjednosne organe za nivoe entiteta i Brčko Distrikta. Međutim, na tim nivoima vlasti postojali su domaći krivični zakoni kao prioritetni u primjeni prilikom borbe protiv svih vidova kriminaliteta i negativnih društvenih pojava. Drugim riječima, KZBiH nije imao primarnu ili posebno obavezujuću ulogu prema

³⁶¹ „Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske“, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br.53, Banja Luka, 2012, str.27.

³⁶² O uspostavljanju Tužilaštva BiH, više dostupno preko: <http://www.tuzilastvobih.gov.ba/?opcija=sadrzaj&kat=1&id=2&jezik=b> (Pristupljeno 21.maja 2018).

³⁶³ O nadležnosti Tužilaštva Bosne i Hercegovine više dostupno preko: <http://www.tuzilastvobih.gov.ba/?opcija=sadrzaj&kat=1&id=3&jezik=b> (Pristupljeno 21. maja 2018).

³⁶⁴ „Zakon o državnoj agenciji za istrage i zaštitu“, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br.27, Sarajevo, 2004. O Državnoj agenciji za istrage i zaštitu više dostupno preko: <http://www.sipa.gov.ba/> (Pristupano 21. maja 2018)

tužilačkim i bezbjednosnim organima vlasti u entitetima i Brčko Distriktu, niti je bilo nadređeno.

Međutim, na nivou BiH u istražnom periodu kao i poslije, postojale su još dvije agencije koje su imali djelimično postupanje u slučajevima trgovine ljudima, ali koje nisu primarnog istražnog karaktera s ciljem borbe protiv trgovine ljudima. Radi se o „Državnoj graničnoj službi a kasnije promjenjen naziv u Granična policija BiH“.³⁶⁵ A druga je „Služba za poslove sa strancima BiH“.³⁶⁶

6.4.2. Bezbjednosni i tužilački subjekti u Republici Srpskoj

Za razliku od nivoa BiH u Republici Srpskoj su prije usvajanja ZKP i KZRS Republike Srpske bili već postojani tužilački organi, što se može okvalifikovati kao prednost u kontekstu borbe protiv trgovine ljudima. U istraživačkom periodu kao i poslije, u Republici Srpskoj „...postoji pet Okružnih tužilaštava i Republičko Tužilaštvo Republike Srpske koja su uspostavljena i formirana na osnovu Zakona o tužilaštvima Republike Srpske“.³⁶⁷ Tužilaštva Republike Srpske u borbi protiv trgovine ljudima primarno se temelje na primjeni ZKP, kao i KZ Republike Srpske koji je veći dio istraživačkog perioda bio gotovo nekoristan za borbu protiv svih pojava oblika trgovine ljudima, sve do 2013. godine kada su uslijedile izmjene i dopune. U tom smislu, tužilaštva u Republici Srpskoj nisu imala normativne uslove za savremenu borbu protiv trgovine ljudima.³⁶⁸

„Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske – MUP RS je jedini organ, odnosno institucija koja je legitimna i nadležna prije, za vrijeme, i poslije istraživačkog perioda iz oblasti bezbjednosne politike. Kao što je slučaj sa tužilaštvima, MUP RS je bio već funkcionalan i davno uspostavljena institucija“.³⁶⁹ U okviru svoje organizacione

³⁶⁵ „Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Graničnoj policiji Bosne i Hercegovine“, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 59, Sarajevo, 2009. Državna granična služba BiH je uspostavljena po odluci visokog predstavnika u Bosni i Hercegovini Wolfgang Petritsch-a u skladu sa bonskim ovlaštenjima, nakon čega je donesen i Zakon o Državnoj graničnoj službi BiH. Detaljnije dostupno preko: <http://www.granpol.gov.ba/Content/Read/49?title=Historijat> (Pristupljeno 22.maja 2018).

³⁶⁶ „Zakon o službi za poslove sa strancima-prečišćen tekst“, *Službeni glasnik BiH*, br.36, Sarajevo, 2008, str.1.

³⁶⁷ „Zakon o tužilaštvima Republike Srpske“, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br.55, Banja Luka, 2002, str.1.

³⁶⁸ O tužilaštvima u Republici Srpskoj više dostupno preko: <https://www.pravosudje.ba/vstv/faces/vijesti.jsp?id=17085> (Pristupljeno 22.maja 2018).

³⁶⁹ „Zakon o unutrašnjim poslovima“, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br.21, Srpsko Sarajevo, 1998.

strukture posjeduje resor kriminalističke policije kako izvan sjedišta Ministarstva (na terenu) kroz Sektore kriminalističke policije tako i u sjedištu kao osnovna organizaciona jedinica, odnosno Uprava kriminalističke policije. Ovaj sektor je nadležan za borbu protiv trgovine ljudima za područje cijele Republike Srpske.³⁷⁰

6.4.3. Bezbjednosni i tužilački subjekti u Federaciji Bosne i Hercegovine

Tužilački i bezbjednosni organi u Federaciji BiH su, također, bili uspostavljeni prije donošenja ZKP i KZ Federacije BiH, odnosno postojali su institucionalni mehanizmi za borbu protiv trgovine ljudima. Međutim, struktura i nadležnost u tom dijelu zemlje je različito organizovana u odnosu na Republiku Srpsku. Naime, na nivou Federacije BiH uspostavljeno je Federalno tužilaštvo BiH koje je ustanovljeno „Zakonom o federalnom tužilaštvu Federacije Bosne i Hercegovine“.³⁷¹ Ovo tužilaštvo ima nadležnost da pred Vrhovnim sudom Federacije BiH u situacijama kada se radi o žalbama na presude kantonalnih sudova i u drugim slučajevima kada je to zakonom propisano. Ovdje se radi o sličnim ingerencijama kao što ima i Republičko tužilaštvo Republike Srpske u odnosu na Okružna tužilaštva. Međutim, dodatnu pažnju privlači nadležnost i struktura tužilaštava koja su ustanovljena na nivo svih deset kantona u Federaciji BiH³⁷² i svaki od tih kantona imaju svoje zakone o tužilaštvima kojima su određene mjesne i stvarne nadležnosti, za razliku od Republike Srpske gdje je za sva tužilaštva važeći jedan zakon.³⁷³

Kada se radi o bezbjednosnim organima u Federaciji BiH situacija je identična kao i u primjeru tužilaštava. Na nivou Federacije BiH uspostavljeno je Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova. „Zakon o unutrašnjim poslovima Federacije Bosne i Hercegovine definiše podjelu, odnosno unutrašnje poslove i nadležnost Federalnog ministarstva i unutrašnje poslove iz zajedničke nadležnosti Federacije i kantona“.³⁷⁴ Kada se radi o kriminalitetu, Federalna uprava policije ima nadležnost prema

³⁷⁰ O Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srpske više dostupno preko: <http://www.mup.vladars.net/>. (Pristupljeno 22.maja 2018).

³⁷¹ „Zakon o federalnom tužilaštvu Federacije Bosne i Hercegovine“, *Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*, broj:42, Sarajevo, 2002.

³⁷² Postoji ukupno devet kantonalnih tužilaštava, iz razloga, što se Bosansko podrinski kanton Goražde spojio u nadležnost drugog kantona.

³⁷³ O tužilaštvima na području cijele Federacije Bosne i Hercegovine više dostupno preko: <https://www.pravosudje.ba/vstv/faces/vijesti.jsp?id=17046>. (Pristupljeno 22. maja 2018).

³⁷⁴ „Zakon o unutrašnjim poslovima Federacije Bosne i Hercegovine“, *Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*, broj:81, Sarajevo, 2004, str.1-2.

određenom setu krivičnih djela koji su međukantonalnog karaktera, međunarodnog i teškog kriminaliteta gdje se podrazumjeva i pojavni oblik trgovine ljudima, a kantonalne policije imaju svoju nadležnost u pogledu kriminaliteta. Na nivou Federacije imenuje se direktor Federalne uprave policije Federacije BiH dok se u svim kantonima imenuju policijski komesari.³⁷⁵ Dakle, u ovom dijelu BiH imamo jaku decentralizaciju bezbjednosnih institucija sa jasno podjeljenim nadležnostima i nezavisnošću u pogledu stvarne i mjesne nadležnosti.

6.4.4. Tužilaštvo i policija Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine

Tužilaštvo Brčko distrikta je uspostavljeno 2000. godine u skladu sa „Zakonom o javnom tužilaštvu Brčko distrikta Bosne i Hercegovine“.³⁷⁶ Odnosno, kao i u prethodnim situacijama, prije usvajanja ZKP i KZ Brčko distrikta. Nadležnost tužilaštva je definisana u pogledu stvarne i mjesne ingerencije u okviru teritorije Brčko Distrikta, odnosno za područje Osnovnog suda Brčko distrikta. Kao jedini bezbjednosni organ uspostavljena je Policija Brčko distrikta još 1997. godine kao prva multietnička poslijeratna policija na prostoru BiH. Nakon toga, tačnije 2000. godine certifikovana je od strane IPTF-a (International Police Task Force - UN). Nadležnost Policije Brčko Distrikta je u okviru zakona Brčko Distrikta i teritorije Opštine Brčko u granicama od 1. januara 1991. godine.³⁷⁷

Ovaj dio rada koji se odnosi na bezbjednosne i tužilačke organe u BiH nam koristi kao argumentacija koja nam ukazuje na dva zaključka. *Prvo*, ovdje imamo drugi paradoks koji se nasklanja na prethodno poglavlje u vezi normativne uređenosti ali u pogledu institucionalnih mehanizama. Naime, za razliku od nivoa BiH, u entitetima i Brčko Distriktu su bile već izgrađene bezbjednosne i tužilačke institucije čija je nadležnost borba protiv kriminaliteta a time i protiv trgovine ljudima, ali nije postojala zakonska i normativna uređenost krivičnog djela trgovine ljudima sve do kraja istraživačkog perioda, izuzev, samo jednog oblika tj. u svrhu seksualne eksploatacije.

³⁷⁵ O strukturi i nadležnosti Federalne uprave policije i policija deset kantona detaljnije dostupno preko: <http://www.fup.gov.ba/?cat=9> (Pristupljeno 22. maja 2018).

³⁷⁶ „Zakon o javnom tužilaštvu Brčko distrikta Bosne i Hercegovine“, *Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine*, br. 4, Brčko, 2000.

³⁷⁷ Nadležnost i djelokrug rada Policije Brčko distrikta uređuje se Zakonom o policiji i Zakonom o policijskim službenicima Brčko distrikta BiH. Sadržaj i odredbe zakona detaljnije dostupno preko: <http://policijabdbih.gov.ba/ba/zakoni-pravilnici/zakoni.html> (Pristupljeno 22. maj 2018).

Drugo, radi se o zemlji u kojoj imamo ukupno šesnaest tužilaštava i petnaest policijskih/bezbjednosnih institucija i agencija sa isprepletenim i jasno omeđenim teritorijalnim i stvarnim granicama.

Ovdje, kada se uzme u obzir da trgovina ljudima kao bezbjednosna prijetnja prevazilazi granice država, regiona i kontinenata, čak i u uslovima uređenosti država, može se prihvatiti da, ovakav istražno-institucionalni nesklad u BiH samo pogoduje opstanku i širenju trgovine ljudima.

7. BOSNA I HERCEGOVINA I TRGOVINA LJUDIMA U PERIODU OD 2004 DO 2013. godine

Tokom istraživačkog perioda u BiH su postojali subjekti koji predstavljaju sistem borbe protiv trgovine ljudima i zaštite žrtava trgovine ljudima. Odnosno, postepeno su se uspostavljali i širili s ciljem približavanja osnovnim standardima koji čine sistem borbe protiv trgovine ljudima u okvirima međunarodne i savremene prakse. Radi se o subjektima koji su predstavnici vladinog i nevladinog sektora (domaće i međunarodne NVO), o čemu će se detaljnije posvetiti pažnja u daljem dijelu teksta.

7.1. Subjekti u sistemu borbe protiv trgovine ljudima i zaštite žrtava trgovine ljudima u BiH

Kao što je već i navedeno u prethodnom dijelu rada, u 2003. godini je usvojen zakon kojim se prvi put u BiH definiše i inkriminiše krivično djelo trgovine ljudima, odnosno pred početak samog istraživačkog perioda, što samo po sebi nagovještava da BiH u tom periodu nije imala na raspolaganju, ili bar u funkciji, sve neophodne subjekte koji su dio borbe protiv trgovine ljudima i zaštite žrtava. Prije nego što se osvrnemo na stanje tih subjekata u istraživačkom periodu, potrebno je da se predstavte ti subjekti i njihov djelokrug naleznosti u borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti žrtava trgovine ljudima kroz vladin i nevladin sektor.

Bezbjednosni subjekti³⁷⁸ rade na „...otkrivanju krivičnih djela trgovine ljudima, otkrivanje i identifikacija počinitelaca tih krivičnih djela, prikupljanju materijalnih dokaza, podnošenje izvještaja o počinjenom krivičnom djelu i izvršiocu (kolokvijalno: krivična prijava) i prosljeđivanje nadležnom tužilaštvu na odluku i dalje postupanje“.³⁷⁹ „U pogledu saznanja za postojanje radnji koje imaju obilježja krivičnih djela trgovine ljudima, otkrivanja žrtava trgovine ljudima, otkrivanja izvršilaca tih krivičnih djela značajan doprinos radu policije daju centri za socijalni rad, zdravstvene ustanove,

³⁷⁸ Naziv koji se koristi u stručnim i zvaničnim propisima na nivou BiH za bezbjednosne institucije, agencije i organe je „Agencije za sprovođenje zakona“. Međutim, u svim dijelovima BiH i nivoima vlasti nemaju svi bezbjednosni subjekti karakter agencije kao što to imaju na nivou BiH tj. novoformirani subjekti, odnosno postoje subjekti koji su po obliku i funkciji institucija kao što je npr. MUP Republike Srpske ili MUP Federacije BiH, što po samoj prirodi značenja predstavlja razliku između ova dva tipa subjekata. Stoga, u ovom radu svi bezbjednosni faktori nazivaju se „bezbjednosni subjekti“.

³⁷⁹ „Smjernice o postupanju regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“, *Ministarstvo sigurnosti BiH – Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima i Catholic Relief Services BiH*, Sarajevo, str.65.

obrazovne institucije, NVO, ostale službe i mediji, koji preduzimanjem niza radnji iz svoje nadležnosti dolaze do saznanja koja u razmjeni sa policijom imaju za cilj sprečavanje i otkrivanje ovih krivičnih djela. Bezbjednosni subjekti koji su od početka istraživačkog perioda pa do kraja postojali ili naknadno formirani su: Ministarstvo bezbjednosti BiH, Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA- State Investigation and Protection Agency), Granična policija BiH, Služba za poslove sa strancima, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske, Ministarstvo unutrašnjih poslova Federacije BiH, Ministarstva unutrašnjih poslova iz deset kantona u Federaciji BiH i Policija Brčko Distrikta³⁸⁰. Neke od uloga bezbjednosnih subjekata su otkrivanje trgovine ljudima, identifikacija potencijalnih žrtava trgovine ljudima (razgovor sa žrtvom), vršenje procjene slučaja, obavještanje nadležnog tužilaštva, planiranje i organizovanje zaštite i zbrinjavanja žrtve, transport i smještaj žrtve i kontinuirana saradnja sa drugim vladinim i nevladinim subjektima, a o čemu će se u daljem tekstu preciznije predstaviti ova područja rada.

Otkrivanje trgovine ljudima bezbjednosni subjekti vrše kroz svakodnevni rad a posebno kroz operativni rad policijskih službenika na terenu koji kroz opažanja i opservacije nastoje uočiti ranjive populacije koje se predmet trgovine ljudima. Također, kroz operativan rad i istrage koje se sprovode po osnovu drugih vrsta kriminogenog ponašanja postiže se otkrivanje slučajeva trgovine ljudima. „*Identifikacija* žrtve trgovine ljudima podrazumjeva jedan proces kojim je neophodno da se utvrdi da li je određena osoba bila i da li se još nalazi u statusu žrtve trgovine ljudima“³⁸¹.

Ovdje je potrebno naglasiti distinkciju između potencijalne žrtve i statusa žrtve trgovine ljudima. Osoba ima status potencijalne žrtve sve dok od strane tužioca ili policijskog službenika kog ovlasti tužilac, ne dobije status žrtve trgovine ljudima.³⁸² Dakle, i prije dobijanja tog statusa potencijalna žrtva ima pravo na sve mjere bezbjednosti, zaštite, smještaja, pravne pomoći i slično. „*Identifikacija* se vrši na način da se obavljaju razgovori sa potencijalnom žrtvom te prikupljajući sve druge obavještajne i pisane informacije koje bi se mogle analizirati i upoređivati sa izjavama

³⁸⁰ Isto, str.17-18.

³⁸¹ O identifikaciji više vidjeti u: „Priručnik o zaštiti žrtava trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“, *Ured Visokog komesara za ljudska prava u Bosni i Hercegovini (OHCHR BiH)*, Sarajevo, str.60.

³⁸² U ovom radu, prilikom analize i izrade završnog prikaza broja identifikovanih žrtava trgovine ljudima u BiH za sve žrtve će se koristiti termin „žrtva trgovine ljudima“.

te osobe“.³⁸³ „Kada određena osoba dobije status žrtve trgovine ona nakon toga može biti i svjedok žrtva trgovine ljudima u krivičnom postupku protiv trgovaca ljudima koja ima širok spektar prava u pogledu bezbjednosti i zaštite identiteta, relociranja, smještaja u skloništa i sl. a koja su regulisana *lex specialis* zakonskim i podzakonskim propisima“.³⁸⁴

Kada se radi o *procjeni slučajeva*, tu se podrazumjeva da bezbjednosni subjekti imaju obavezu da procijene sve potrebe u svakom pojedinom slučaju „...pri čemu se sagledava socijalni status osobe, starost, pol, eventualna pripadnost nekoj od nacionalnih manjina, zdravstveno stanje i ostale potrebe u skladu sa zdravljem žrtve ili svjedoka žrtve. Zatim, da li uživa dovoljan stepen bezbjednosti ili je, u skladu sa postojećim okolnostima, neophodno da se te mjere bezbjednosti pojačaju ili mijenjaju. Međutim, nakon što se prikupe informacije i identifikuje stanje, bezbjednosni subjekti ne mogu samostalno da donose procjenu slučajeva, odnosno to se radi zajedno u saradnji sa drugim subjektima koji su uključeni u slučaj gdje se pristupa prvo preliminarnoj procjeni a nakon toga konačnoj. Bezbjednosni subjekti, nakon što identifikuju slučaj za koji postoji indicija ili osnov sumnje da se radi o trgovini ljudima kao i da postoji potencijalna žrtva, obavezni su odmah bez odlaganja da *prijave* i obavijeste nadležno tužilaštvo sa kojim se dalje nastavlja saradnja i postupanje“.³⁸⁵

Također, obavještavaju se i drugi subjekti koji učestvuju u zaštiti žrtava trgovine ljudima u skladu sa praktičnim okolnostima i postojećim propisima.³⁸⁶ „Isključiva nadležnost bezbjednosnih subjekata jeste i prevoz, odnosno *transport* žrtve od lokacije gdje je identifikovana pa do skloništa (sigurne kuće) gdje će biti smještena. U izuzetnim

³⁸³ „Smjernice o postupanju regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“, nav.delo, str.68-69.

³⁸⁴ „Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine“, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, broj.66, Sarajevo, 2007,str.7162-7163.

³⁸⁵ „Smjernice o postupanju regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“, nav.delo, str.71-72.

³⁸⁶ Primjera radi, ukoliko se identifikuje da je potencijalna žrtva iz inostranstva odmah se obavještava i Služba za poslove sa strancima u BiH kako bi se realizovao proces evidentiranja i rješavanja privremenih identifikacionih dokumenata, obzirom da obično žrtvama budu nasilno oduzeti ili uništeni originalni identifikacioni dokumenti.

situacijama kada nije prepoznata određena prijetnja, žrtvu do skloništa mogu transportovati i radnici nadležnog Centra za socijalni rad“.³⁸⁷

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice „...je subjekt koji također kao i bezbjednosni i drugi subjekti imaju iste uloge, ili bolje rečeno obaveze, ali iz ugla svojih nadležnosti i funkcija. Obzirom da trgovina ljudima predstavlja kršenje ljudskih prava, ovaj subjekat je vodeći faktor za prevenciju, identifikaciju i rješavanje svih oblika kršenja ljudskih prava i zagwarantovanih sloboda, jer ima nadležnost da prati i sprovodi međunarodne konvencije i druge dokumente iz oblasti ljudskih prava i osnovnih sloboda kao i da promoviše i radi na zaštiti ličnih i kolektivnih ljudskih prava i sloboda“.³⁸⁸ Tokom rada „...iz svoje nadležnosti predstavnici ovog subjekta uočavaju i *otkrivaju* rizične situacije i slučajeve gdje postoji sumnja da se mogu identifikovati žrtve trgovine ljudima, odnosno osobe koje mogu biti izložene trgovini ljudima (socijalno ugrožene osobe, izbjeglice ili raseljene osobe, djeca koja su predmet nasilja u porodici i vaspitno zanemarena djeca, pripadnici manjina, i druge ranjive populacije)“.³⁸⁹

Prilikom *identifikacije i razgovora* sa žrtvom službenici ovog subjekta obavljaju samo inicijalni razgovor sa potencijalnom žrtvom, nakon čega odmah obavještavaju nadležni bezbjednosni subjekt i tužilaštvo koji će preduzimati dalje aktivnosti iz svoje nadležnosti. Nakon toga, ovaj subjekt zajedno sa drugim subjektima u sistemu se uključuje u procjenu slučaja, kojom prilikom se razmjenjuju informacije o bitnim okolnostima kao što su: „kako je uspostavljen kontakt sa dijetetom žrtvom i porodicom ukoliko je ima, procjena povreda koje su nanijete žrtvi i porodici, procjenjivanje rizika od mogućih novih povreda, informacije o najboljem načinu prikupljanja dokaza o zlostavljanju i vršenju eksploatacije, obezbjeđenje hitne usluge zaštite, pronalaženju adekvatnog smještaja i skloništa za žrtvu i slično“.³⁹⁰

Tužilaštvo je subjekt „...čija je primarna uloga krivično gonjenje trgovaca ljudima ali i nezanemarljiva uloga u preduzimanju proceduralnih postupaka u postupku

³⁸⁷ „Smjernice o postupanju regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“, nav.delo, str.76.

³⁸⁸ „Pregled i analiza nacionalnog mehanizma u cilju sprečavanja trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“, Kancelarija Državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u BiH i Save the Children Norway Regionalni ured za JI Evropu, Sarajevo, str.33.

³⁸⁹ „Smjernice o postupanju regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“, nav.delo, str.39.

³⁹⁰ Isto, str.39-41.

zaštite i smještaja žrtve. Kao i kod bezbjednosnih subjekata, tužilaštvo ima logu *otkrivanja* slučajeva trgovine ljudima i žrtava trgovine ljudima kroz zaprimanje i analizu određenih informacija, kroz krivično postupanje u drugim krivičnim predmetima koji nemaju karakter trgovine ljudima i slično“.³⁹¹ Zatim, „...prilikom svog postupanja tužilaštvo otkriva takve slučaje kroz fokus pažnje ka određenim kategorijama kao što su: lica koja su oštećena izvršenjem određenog krivičnog djela, djeca i odrasli koji su izloženi nasilju u porodici ili djeca koja su vaspitno zanemarena. Također, tužilaštvo vrši *identifikaciju* potencijalne žrtve i svjedoka žrtve na temelju prikupljenih informacija sa osobom za koju se osnovano sumnja da je žrtva ili svjedok, odnosno postupajući tužilac daje status žrtve trgovine ljudima“.³⁹² Postupajući tužilac vrši identifikaciju na način da „...obavlja jedan ili više razgovora sa potencijalnom žrtvom i prikuplja sve druge dokaze i relevantne informacije koje potvrđuju određene činjenice i kojima se provjeravaju navodi potencijalne žrtve. U postupku identifikacije tužilaštvo je obavezno da pristupa multidisciplinarnoj komparaciji podataka i sintezi saznanja svih nadležnih subjekata koji su uključeni u slučaj. Tužilac obavlja razgovor sa žrtvom i to predstavlja prvu fazu pokretanja istrage, i cilj razgovora jeste da se prikupe relevantne informacije koje su bitne za krivični postupak i izjava žrtve može biti presudna za uspješan sudski postupak“.³⁹³ Međutim, tužilaštvo u svom postupanju uglavnom ima kontinuiranu saradnju sa ostalim vladinim i nevladinim subjektima koji su uključeni u slučaj, jer bez multidisciplinarnog pristupa nezamislivo je procesuiranje trgovca ljudima i zaštita žrtve trgovine ljudima.

Procjena slučaja predstavlja segment rada gdje je tužilaštvo uključeno. „Tokom procjene tužilaštvo analizira sve prikupljene informacije i saznanja o okolnostima slučaja, stanju žrtve, pozicija skloništa i sl., zajedno sa ostalim subjektima i, uglavnom, nakon procjene slučaja tužilaštvo sa bezbjednosnim subjektom vrši procjenu i usaglašavaju metodologiju, taktiku i stepen bezbjednosti koji će se preduzimati prema

³⁹¹ „*Pregled i analiza nacionalnog mehanizma u cilju sprečavanja trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini*“, nav.delo, str.36.

³⁹² „*Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine*“, nav.delo, str.7164.

³⁹³ „*Smjernice o postupanju regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini*“, nav.delo, str.50-51.

žrtvi za vrijeme transporta, smještaja u sklonište, dolaska na suđene i slično“.³⁹⁴ Naravno, nakon procjene tužilaštvo preduzima i druge, uglavnom procesne korake, koji su neophodni za druge subjekte koji su uključeni u slučaj (izdavanje naredbi za vještačenja, rješenja za smještaj žrtve.....). Pored navedenih uloga, „...tužilaštvo ima veliku i odgovornu ulogu za vrijeme trajanja sudskog postupka tokom kojeg krivično goni trgovca/ce ljudima, zastupa žrtvu trgovine ljudima i stara se o tome da, žrtva bude pošteđena dodatne viktimizacije kroz svjedočenja na sudu, na način što će prikupiti i braniti dosta drugih dokaza kojim će se žrtva osloboditi svjedočenja. Tokom sudskog postupka, inicira i zajedno u saradnji sa bezbjednosnim subjektom organizuje dovođenje i odvođenje žrtve na sud u statusu zaštićenog svjedoka“.³⁹⁵

Centar za socijalni rad (CSR) je institucija „...koja postoji i funkcioniše na nivou lokalnih samouprava. Njihov rad i nadležnost je regulisana zakonima na nivou entiteta i Zakonom o socijalnoj zaštiti na nivou Brčko Distrikta BiH. Ovaj subjekt ima veoma bitnu i široku ulogu, posebno u segmentu zaštite žrtava trgovine ljudima. Recimo, u skladu sa domaćim zakonodavstvom³⁹⁶ koji reguliše oblast socijalne zaštite i međunarodnim standardima koji se odnose na zaštitu ljudskih prava definisanih međunarodnim pravnim dokumentima, ovaj subjekt je obavezan i dužan da se stara o zaštiti svih ranjivih kategorija a posebno djece kao posebno ranjive kategorije“.³⁹⁷

Primjera radi, neki od mehanizama staranja nad djecom su „...pojačan nadzor nad vršenjem roditeljskog staranja, oduzimanje roditeljskog prava, postavljanje starateljstva za poseban slučaj i slično“.³⁹⁸ „CSR imaju značajnu ulogu u prevenciji i otkrivanju svih oblika nasilja nad djecom što obavezno podrazumjeva i veoma bitnu ulogu u *otkrivanju* i suzbijanju trgovine ljudima, posebno kada se radi o eksploataciji djece. Kroz svoj svakodnevni rad CSR imaju, može se reći, najčešće slučajeve otkrivanja trgovine ljudima, iz razloga, što se bave praćenjem porodica, nadzorom nad ispunjavanjem roditeljskih obaveza, utvrđivanjem poremećaja porodica, radom sa

³⁹⁴ „Direktna asistencija žrtvama trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“, *Međunarodna organizacija za migracije- IOM Misija u BiH, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH i Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije BiH*, Sarajevo, 2008, str.32.

³⁹⁵ „Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine“, nav.delo, str.7165.

³⁹⁶ „Zakon o socijalnoj zaštiti“, *Službeni glasnik Republike Srpske*, broj.37, Banja Luka, 2012, str.9.

³⁹⁷ „Smjernice o postupanju regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“, nav.delo, str.83.

³⁹⁸ Isto.

djecom koja su izložena nasilju u porodici i sa djecom koja su vaspitno zanemarena, odnosno bave se profilima ličnosti iz području u kojem se, uglavnom, regrutuju žrtve trgovine ljudima“.³⁹⁹

Zatim, CSR u okviru svog rada i postupanja vrši i *identifikaciju* žrtava trgovine ljudima odmah nakon što se pojave prvi indikatori da se radi o žrtvi. „Kada postoji sumnja da je dijete žrtva trgovine ljudima odmah će se postupati sa djetetom kao žrtvom trgovine ljudima sve dok se suprotno ne dokaže. Ukoliko se radi o punoljetnoj osobi, onda se ona sama identifikuje i u skladu sa važećim propisima pružaju joj se sve neophodne mjere na koje ima pravo“.⁴⁰⁰ Zatim, „...nakon što službenici CSR obave početni intervju sa osobom i prikupe sve raspoložive informacije, tada se zajedno i u saradnji sa ostalim subjektima pristupa *preliminarnoj procjeni slučaja* (procjena u vezi zdravstvenog stanja, psihološka procjena, procjena rizika za žrtvu, osiguranje pravne pomoći, procjena za potrebom za smještaj, procjena da li će žrtva saradivati sa nadležnim institucijama u postupku direktne asistencije.....)“.⁴⁰¹ CSR nakon što utvrdi, „...ili ima sumnju da je počinjeno krivično djelo odmah bez odlaganja *prijavljuje* taj slučaj bezbjednosnom ili tužilačkom subjektu. Uobičajeno je da, CSR prvi ostvaruje kontakt sa zdravstvenim ustanovama i NVO koje pružaju smještaj i zaštitu za žrtve trgovine ljudima i nerijetko učestvuju u transportu žrtve zajedno sa bezbjednosnim subjektom“.⁴⁰²

Već u postupku smještaja žrtve, CSR zajedno sa ostalim subjektima koji su uključeni u slučaj pripremaju plan reintegracije. „Plan reintegracije podrazumjeva i uključuje planove rehabilitacije, repatrijacije i resocijalizacije. *Rehabilitacija* podrazumjeva postupke rehabilitovanja žrtve tokom zbrinjavanja u skloništu (sigurna kuća) s ciljem da njen boravak bude što kraći i najbolje iskorišten za pripremu povratka u društvenu zajednicu gdje će imati kvalitetniji i bezbjedniji život nakon izlaska iz skloništa. *Resocijalizacija* predstavlja proces osnaživanja žrtve za dostojanstven povratak u društvo nakon procesa viktimizacije, te njihovo osposobljavanje za budući

³⁹⁹ „Smjernice o postupanju Centara za socijalni rad sa žrtvama trgovanja ljudima“, *Ministarstvo sigurnosti BiH i Catholic Relief Services*, Sarajevo, 2010, str.18.

⁴⁰⁰ „Smjernice o postupanju regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“, nav.delo, str.85.

⁴⁰¹ Isto, str.156.

⁴⁰² „Smjernice o postupanju Centara za socijalni rad sa žrtvama trgovanja ljudima“, nav.delo, str.21.

život i rad u društvenoj zajednici. Međutim, u situaciji kada je žrtva stranac plan uključuje rehabilitaciju tokom boravka u BiH i repatrijaciju u zemlju porijekla, a kada se radi o domaćoj žrtvi trgovine ljudima plan uključuje obavezno resocijalizaciju i rehabilitaciju, dok u slučaju povratka BiH žrtve iz inostranstva u BiH kao zemlju porijekla tada se sačinjava i plan njihove repatrijacije u BiH. *Repatrijacija* je pojam koji označava aktivnost povratka strane žrtve trgovine ljudima u njenu zemlju porijekla, odnosno povratak BiH žrtve trgovine ljudima u BiH koja je identifikovana u inostranstvu, ali gdje je neophodan dobrovoljni pristanak žrtve u oba slučaja⁴⁰³.

Obrazovne institucije podrazumjevaju vaspitne ustanove i ustanove za osnovno i srednje obrazovanje. Ovaj subjekt učestvuje u postupku otkrivanja, prijavljivanja i resocijalizacije. Naime, „...kada se uzme u obzir vremenski period koji djeca provode u školama i vaspitnim ustanovama, ove ustanove posjeduju najveće mogućnosti za prevenciju i rano otkrivanje trgovine ljudima u odnosu na sve ostale subjekte koji su dio sistema borbe protiv trgovine ljudima i zaštite njenih žrtava. Jer, kroz redovno obrazovanje, sticanje znanja, vještina i sposobnosti kod djece,⁴⁰⁴ te podizanjem svijesti roditelja, nastavnika i drugog stručnog kadra u školama i vaspitnim ustanovama nesumnjivo se postiže bolje suprostavljanje trgovini ljudima. To se realizuje kroz preventivne aktivnosti u vaspitnim i školskim ustanovama organizovanjem tematskih radionica, predavanjem na temu trgovine ljudima, kroz okrugle stolove i debate i slično. Recimo, slučajevi zanemarivanja, zapuštenosti i tragovi nasilja nad djecom, izostanci sa nastave, najčešći su faktori rizika čije se prepoznavanje može povezati sa trgovinom ljudima. Upravo su to situacije i momenti kada osoblje školskih i vaspitnih ustanova (pedagog, nastavnik, direktor, vaspitač..) mogu prikupiti i konstatovati informacije koje su značajne za *otkrivanje* viktimizacije djeteta i odmah o tome obavjestiti nadležni subjekat (bezbjednosni, tužilački ili CSR), čime se realizuje i postupak *prijavljivanja*“.⁴⁰⁵ Zatim, obrazovne institucije zajedno sa CSR i drugim subjektima učestvuju u postupku resocijalizacije žrtve, odnosno učestvuju u donošenju odluke o načinu resocijalizacije žrtve a koja ne mora uvijek zavisiti od okončanja sudskog

⁴⁰³ Isto, str.29-33.

⁴⁰⁴ „Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju“, *Službeni glasnik Republike Srpske*, broj.44, Banja Luka, 2017, str.3.

⁴⁰⁵ „Smjernice o postupanju regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“, nav.delo, str.97-100.

postupka.⁴⁰⁶ U postupku resocijalizacije sačinjava se individualni plan resocijalizacije koji, pored ostalog, „...obuhvata i nastavak redovnog školovanja, doškolovanje, prekvalifikaciju i profesionalno osposobljavanje, što samo po sebi govori da je uloga obrazovnih institucija veoma značajna“.⁴⁰⁷

Zdravstvene ustanove u okviru svojih nadležnosti, također, predstavljaju veoma bitan faktor u borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti žrtava i to „...kroz postupak otkrivanja, procjene slučaja, prijavljivanja, razgovora sa žrtvom, rehabilitacije i resocijalizacije te kroz saradnju sa svim ostalim subjektima. U zavisnosti od individualnih potreba žrtve i svjedoka žrtve ovaj subjekt priprema odgovarajući program njihove zdravstvene rehabilitacije koji sprovodi zajedno sa CSR uz dobrovoljni pristanak žrtve ili svjedoka žrtve“.⁴⁰⁸

U postupku *otkrivanja* slučajeva trgovine ljudima ili žrtve trgovine ljudima, „...zdravstvene ustanove to identifikuju kada žrtva sama pristupi radi određenih zdravstvenih problema, kada se žrtva dovodi u te ustanove u pratnji policije sa sudskim nalogom u procesu određene istrage, kao i u svim drugim situacijama kada potencijalna žrtva pristupi u zdravstvene ustanove po bilo kom osnovu. Zdravstveni radnici u tim situacijama, imaju obavezu da se pridržavaju svoje uloge kojom prilikom od potencijalne žrtve zahtjevaju informacije koje su neophodne samo da bi se pružila neophodna zdravstvena pomoć i zaštita“.⁴⁰⁹ Zdravstvene ustanove imaju veoma bitnu ulogu „...za dalje postupke prilikom kriminalističkog i forenzičkog pregleda žrtve, fotografisanju i opisivanju pojedinih dijelova na tijelu žrtve, na obući i odjeći i slično. U postupku *procjene slučaja* zdravstveni radnici tokom postupanja sa potencijalnom žrtvom imaju obavezu da procijene da li žrtva ima povrede koje bi joj mogle direktno ugroziti život, a nakon toga obavjestiti bezbjednosni subjekt o svom saznanju i

⁴⁰⁶ „Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine“, nav.delo, str.7166.

⁴⁰⁷ „Smjernice o postupanju regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“, nav.delo, str.100.

⁴⁰⁸ „Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine“, nav.delo, str.7166.

⁴⁰⁹ Isto.

mišljenju i čekati njihov dolazak nakon čega će isti preduzeti svoje zakonom predviđene radnje i onda se pristupa zajedničkoj procjeni slučaja“.⁴¹⁰

Nakon obavještenja bezbjednosnog subjekta „...čeka se njihov dolazak i u tom periodu pristupa se *obavljanju razgovora* sa žrtvom i medicinskom pregledu te se identifikuju tragovi povreda na žrtvi i pruža potrebna pomoć“.⁴¹¹

Svaki zdravstveni radnik je dužan da *prijavi* trgovinu ljudima ukoliko tokom svog rada posumnja na takav događaj. U situacija kada sumnja na trgovinu ljudima biva tajna između zdravstvenog radnika i žrtve, u takvim situacijama se ne može pružiti pomoć žrtvi. Naime, „...radnici u zdravstvenim ustanovama (ljekari, psiholozi, socijalni radnici..) kada dođu do saznanja de je određena žrtva bila izložena određenoj eksploataciji, oni se veoma često nađu u dilemi da li da prijave slučaj, tj. da naruše već uspostavljen povjerljiv odnos između potencijalne žrtve i njih ili da ne prijavljuju. U svakom slučaju, svi ti radnici kao i radnici svih drugih subjekata obavezni su prijaviti takav slučaj jer u suprotnom, u najmanju ruku, suočavaju se sa krivičnom odgovornošću zbog neprijavlivanja krivičnog djela. U okviru individualnog plana *rehabilitacije* žrtve, pored ostalih subjekata i zdravstvene ustanove imaju svoju ulogu, koja se ogleda u planiranim medicinskim uslugama i psihološkom savjetovanju žrtve. Zdravstvene ustanove učestvuju i u programu resocijalizacije zajedno sa ostalim subjektima čija uloga se ogleda u veoma tijesnoj i direktnoj saradnji sa CSR i predstavnicima NVO prilikom smještaja žrtve. Plan resocijalizacije sadrži i plan zdravstvenog osiguranja koji obuhvata sve segmente zdravstvene zaštite koji su u nadležnosti zdravstvenih ustanova“.⁴¹²

Nevladine organizacije (NVO) u kontekstu subjekta borbe protiv trgovine ljudima i zaštite njenih žrtava u BiH su „...registrovana udruženja ili fondacije sa kapacitetom za zaštitu i pružanje pomoći žrtvama i svjedocima žrtvama koje su sklopile

⁴¹⁰ „Direktna asistencija žrtvama trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“, nav. delo, str.84-85.

⁴¹¹ „Priručnik za službenike zaposlene u tužilaštvu, policiji, socijalnim i zdravstvenim ustanovama – zaštita djece od trgovine ljudima“, Ured državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u BiH i Save the Children Norway Regionalni ured za JI Evropu, Sarajevo, str.69-70.

⁴¹² „Smjernice o postupanju regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“, nav.delu, str.106-108.

protokol sa nadležnim institucijama u BiH“.⁴¹³ Iako se svi subjekti isto posmatraju bez razlike u pogledu njihove uloge u radu, ovdje se mora ukazati na jednu izuzetno značajnu ulogu NVO koja se najviše ogleda u oblasti zaštite potencijalnih žrtava i žrtava trgovine ljudima. „Većina segmenata rada u postupku asistencije i zaštite žrtve se odvija u nadležnosti NVO, od samog otkrivanja i identifikacije pa sve do smještaja, resocijalizacije, rehabilitacije i reintegracije. Odnosno, kroz multidisciplinarni pristup zajedno sa drugim akterima koji su usmjereni jedni na druge u rješavanju problema trgovine ljudima“.⁴¹⁴

Tokom svojih svakodnevnih aktivnosti NVO mogu „...otkriti slučaj trgovine ljudima kroz ostvaren kontakt sa licem za koje se može posumnjati da se radi o potencijalnoj žrtvi trgovine ljudima, nakon čega radnici NVO neće obavljati individualne intervju sa žrtvom nego su dužni odmah obavjestiti nadležne subjekte i *prijaviti* slučaj. Prijavljivanje se u pravilu vrši pismenim putem a u hitnim slučajevima prijavljivanje se može izvršiti i usmeno. Ukoliko NVO prepozna da se radi o stranoj žrtvi trgovine ljudima odmah će o tome obavjestiti nadležnu Službu za poslove sa strancima i drugi bezbjednosni subjekt i nadležnu službu“.⁴¹⁵ Nakon toga se zajedno pristupa identifikaciji žrtve trgovine ljudima kojom prilikom se fokus određuje na bitne indikatore.⁴¹⁶

Međutim, službenik NVO „...može obaviti inicijalni *razgovor* sa osobom s ciljem obavljanja same identifikacije žrtve trgovine ljudima. Prije takvog razgovora, neophodno je da se ukaže eventualna potrebna medicinska pomoć žrtvi. U slučaju kada je žrtva maloljetna, tada se takav razgovor obavlja u prisustvu službenika iz CSR“.⁴¹⁷ Tokom planiranja i organizacije *zaštite* i *zbrinjavanja* „...NVO saraduje sa

⁴¹³ „Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine“, nav.delo, str.7165.

⁴¹⁴ „Direktna asistencija žrtvama trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“, nav.delo, str.83-84.

⁴¹⁵ „Smjernice o postupanju regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“, nav.delo, str.111.

⁴¹⁶ „Kod identifikacije žrtava trgovine ljudima nadležni subjekti obraćaju pažnju na sljedeće indikatore: samoidentifikaciju, mjesto i uslove gdje je stranac potencijalna žrtva trgovine pronađena, ograničenje lične slobode, psiho-fizičko stanje lica, dob lica, posebno ako su lica u dobi do 18 godina, način i svrha ulaska u Bosnu i Hercegovinu, status, kretanje i boravak lica u Bosni i Hercegovini, posjedovanje putne isprave, posjedovanje finansijskih sredstava i druge okolnosti relevantne za pravilnu identifikaciju“. Izvor: „Priručnik o zaštiti žrtava trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“, nav.delo, str.60.

⁴¹⁷ „Smjernice o postupanju regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“, nav.delo, str.111.

bezbjednosnim subjektima radi procjene bezbjednosti žrtve prilikom njenog smještaja tj. tokom kretanja žrtve iz i u sklonište tokom obavljanja istražnih radnji, pružanja medicinskih intervencija ili drugih segmenata u postupku reintegracije. Kada se radi o maloljetnoj žrtvi tada se od strane NVO pruža poseban tretman. U vezi svih ovih planova, NVO obavještava žrtvu s ciljem postizanja osjećaja bezbjednosti i povjerenja. Žrtve ili potencijalne žrtve trgovine ljudima, u zavisnosti od potrebe, *smještaju* se u skloništa (sigurne kuće) koja su u isključivoj nadležnosti NVO⁴¹⁸. Prava i obaveze NVO koje se odnose na usluge smještaja i zbrinjavanja žrtava u skloništa regulisane su Protokolima o saradnji sa Ministarstvom Bezbjednosti BiH kada se radi o stranim žrtvama⁴¹⁹ i sa Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice kada se radi o domaćim žrtvama.⁴²⁰

Zatim, domaće i međunarodne NVO učestvuju u postupku *rehabilitacije* kojom prilikom sprovode sledeće procedure: „...analiza bezbjednosnog aspekta smještaja žrtve u sklonište, inicijalni medicinski pregled, upoznavanje žrtve sa strukturom skloništa, kao i pravima i obavezama koje se tiču boravka u skloništu, analiza potreba žrtve (zdravstvene potrebe, higijenske potrebe, mogućnost smještaja potencijalne žrtve u sklonište) i analiza mogućnosti ostvarivanja telefonskog i ličnog kontakta sa porodicom. U postupku *repatrijacije* NVO učestvuje u postupku vraćanja stranih žrtava u njihovu zemlju porijekla uz njihov dobrovoljni pristanak a koje su identifikovane u BiH, odnosno u vraćanju državljana BiH koji su identifikovani kao žrtve u inostranstvu. U slučaju stranca žrtve, repatrijaciju sprovode bezbjednosni subjekt u BiH, Međunarodna organizacija za migracije (IOM) i NVO koja ima zaključen protokol o saradnji sa bezbjednosnim subjektom a po potrebi učestvuju i drugi subjekti. Kada se radi o repatrijaciji BiH žrtve iz inostranstva u BiH tada, pored NVO koja će pružati pomoć, učestvuju bezbjednosni subjekt, Ministarstvo vanjskih poslova, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice i nadležni CSR. Pri izradi plana *resocijalizacije* predstavnik NVO do detalja razrađuju svaki dio plana kako bi se predvidjele moguće prepreke pri čemu se posebno pažnja posvećuje traumatskom iskustvu i psihološkom stanju žrtve a sve s

⁴¹⁸ Isto, str.115.

⁴¹⁹ „Pravilnik o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima“, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 49/13,79/16, Sarajevo, 2016, str.46.

⁴²⁰ „Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine“, nav.delo, str.7167.

ciljem da se osigura potpuni oporavak žrtve i njena spremnost za uključanje u život. NVO u saradnji sa žrtvom i drugim subjektima donosi konačnu odluku o resocijalizaciji žrtve nezavisno od okončanja postupka pred sudom. Kao i u prethodnim nadležnostima subjekata, NVO prije odpočinjanja procesa resocijalizacije za svaku posebno žrtvu izrađuje individualni plan resocijalizacije a posebno u situacijama kada je žrtva dijete“.⁴²¹

Dakle, u gore navedenom dijelu teksta predstavljen je sadržaj nadležnosti i uloga svih subjekata koji učestvuju u borbi protiv trgovine ljudima i u zaštiti žrtava, a što će nam biti od koristi u daljem dijelu rada kako bi smo donijeli relevantan sud ili zaključak kako i u kojoj mjeri su ti relevantni subjekti bili funkcionalni/nefunkcionalni u istraživačkom periodu.

7.2. Položaj Bosne i Hercegovine u procesu trgovine ljudima – zemlja izvora, tranzita i destinacije

U toku istraživačkog perioda BiH je imala status zemlje **izvora, tranzita i zemlje odredišta/destinacije** za žrtve trgovine ljudima koje su eksploatisane kroz različite pojavne oblike. S jedne strane, BiH je tranzitna za žrtve koje su regrutovane u južnoj i istočnoj Evropi te preko BiH transportovane ka Hrvatskoj, Sloveniji i zemljama zapadne Evrope, dok su ostale žrtve bile domaće koje su regrutovane u BiH radi eksploatacije unutar države ili u inostranstvu, i inostrane žrtve koje su na kraju identifikovane u BiH kao u zemlji krajnje destinacije. U daljem dijelu rada predstavice se odraz faktičkog stanja u BiH u pogledu položaja BiH i drugih hipotetičkih postavki koje se odnose na predmet istraživanja za istraživački period od deset godina, na osnovu informacija i podataka koji se izvode iz domaćih godišnjih izvještaja o stanju trgovine ljudima i iz godišnjeg izvještaja Stejt Departmenta (State Department) o stanju trgovine ljudima (Trafficking in Persons Report).⁴²²

⁴²¹ O opisanom učešću domaćih i međunarodnih NVO u postupku rehabilitacija, resocijalizacije i repatrijacije više vidjeti u: „Smjernice o postupanju regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“, nav.delo, str.120-124; „Direktna asistencija žrtvama trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“, nav.delo, str.77-79; „Priručnik za službenike zaposlene u tužilaštvu, policiji, socijalnim i zdravstvenim ustanovama – zaštita djece od trgovine ljudima“, nav.delo, str.41-42.

⁴²² „Stejt Department je po zakonu obavezan da svake godine Kongresu Sjedinjenih Država podnese izvještaj o naporima stranih vlada usmjerenim na eliminaciju teških oblika trgovine ljudima. Namijenjen je podizanju globalne svijesti, isticanju napora međunarodne zajednice i ohrabrenju stranih vlada da

U toku 2004. godine „BiH je bila zemlja porijekla, tranzita i odredišta za žene i djevojke koje su bile žrtve trgovine ljudima radi seksualne eksploatacije. Djeca žrtve trgovine ljudima, uglavnom Romi, su žrtve prisilnog rada. Žrtve su najčešće dolazile iz Moldavije, Ukrajine, Rusije, Rumunije i, sve više, Srbije i Crne Gore. Žrtve često prelaze na putu prema Sloveniji, Hrvatskoj i zapadnoj Evropi. Mnoge od žrtava iz BiH, Srbije i Crne Gore trgovani su širom bivših jugoslovenskih republika, a zatim se ponovo vraćale u sezonski, rotirajući obrazac“.⁴²³

Na osnovu dobijenih izvještaja od strane bezbjednosnih institucija u Republici Srpskoj i Federaciji BiH za period do 2004. godine, Kancelarija državnog koordinatora je kreirala dole prikazanu geografsku kartu sa obilježjima glavnih ruta izvan BiH koje koriste trgovci ljudi i obilježjima najčešćih lokacija trgovanja ljudima u BiH.⁴²⁴

preduzimaju efikasne korake u borbi protiv svih oblika trgovine ljudima. Stejt Department najprije određuje da li je zemlja zemlja izvor, tranzitno područje ili odredište za znatan broj žrtava teških oblika trgovine ljudima, što je generalno sto i više žrtava, što je isti prag koji je korišten u prethodnim izvještajima. Neke zemlje, za koje takvi podaci ne postoje, nisu rangirane po nivoima, ali su obuhvaćene u dijelu o posebnim slučajevima s obzirom da postoje indikacije o trgovini ljudima u tim zemljama. Stejt Department svaku zemlju obuhvaćenu Izvještajem o trgovini ljudima rangira na jednu od tri liste. Najprije se procjenjuje da li vlada u potpunosti poštuje minimum standarda za iskorjenjivanje trgovine ljudima prema Zakonu o zaštiti žrtava trgovine ljudima (Trafficking victims protection act-TVPA). Vlade koje to čine rangirane su u nivo **1**. Za ostale vlade Stejt Department razmatra da li čine značajne napore da bi ispunile te standarde. Vlade koje čine značajne napore da bi ispunile minimum standarda rangirane su u nivo **2**. Vlade koje u potpunosti ne poštuju minimum standarda i ne čine značajne napore da to postignu rangirane su u nivo **3**. Na kraju, razmatraju se kriteriji posebne nadzorne liste, i ukoliko je primjenljivo, zemlje nivoa 2 se rangiraju na nivo **2. nadzorne liste**. Međutim, Vlade zemalja rangiranih u nivo 3. mogu postati predmet izvjesnih sankcija. Američka vlada može uskratiti pomoć u oblastima koje se ne odnose na humanitarne potrebe i trgovinu. Zemljama koje takvu pomoć ne primaju uskratit će se sredstva za učešće zvaničnika i službenika takvih vlada u programima obrazovne i kulturne razmjene. U skladu sa Zakonom o zaštiti žrtava trgovine, Sjedinjene Američke Države će se protiviti da sankcionisane vlade dobiju pomoć (izuzev humanitarne, trgovinske i izvjesne pomoći koja se tiče razvoja) od međunarodnih finansijskih institucija, kao što su Međunarodni monetarni fond i Svjetska banka, ukoliko se primjene ove sankcije“. „Victims of Trafficking and Violence Protection Act of 2000“, Public Law 106-386, Washington, 2000, pp.1480-1484.

⁴²³ „Trafficking in Persons Report“, US Department of State, Washington, 2005. p.69.

⁴²⁴ Dražan Bojić, *Mjesto i uloga Bosne i Hercegovine u borbi protiv trgovine ljudima kao bezbjednosne prijetnje*, nav.delo, str.41-42.

Glavne rute trgovaca ljudima

Najčešće lokacije trgovanja ljudima u BiH

- b) Slika br.2. Rute trgovine ljudima unutar i izvan BiH u 2004.godini. Izvor: Dražan Bojić, *Mjesto i uloga Bosne i Hercegovine u borbi protiv trgovine ljudima kao bezbjednosne prijetnje*, nav.delo, str.42.

„U 2005. godini BiH je imala status zemlje porijekla, tranzita i odredišta za žene i djevojčice koje se trguju na međunarodnom i domaćem nivou radi seksualne eksploatacije. Žrtve prvenstveno potiču iz Moldavije, Ukrajine i Rumunije dok druge zemlje izvora uključuju Rusiju, Srbiju i Crnu Goru. Trgovci ljudima su regrutovali mlađe žrtve, koje su prodavane i eksploatisane na različitim mjestima, od kafića i benzinskih pumpi do privatnih stanova i kuća“.⁴²⁵ U ovoj godini, „BiH zbog određenog porasta broja identifikovanih domaćih žrtava trgovine ljudima postaje sve više zemlja porijekla, iako su žrtve trgovane prvenstveno unutar zemlje. Ova pojava je predstavljala odraz i neposrednu povezanost sa socijalno - ekonomskom situacijom u BiH, koju karakterišu visoki stepen siromaštva, stopa nezaposlenosti, posebno žena, te diskriminacija protiv žena kao i njihova česta izloženost nasilju u porodici. Rad na iznalaženju rješenja za zbrinjavanje domaćih žrtava trgovine ljudima je dodatno otežan lošom situacijom u sferama socijalne zaštite i zdravstvenog osiguranja. Žene, a i djeca,

⁴²⁵ „Trafficking in Persons Report“, US Department of State, Washington, 2006, p.75.

koja su završavali u lancu trgovine ljudima najčešće su dolazili iz narušenih porodica. Također, prisutan je očigledan problem siromaštva među Romima, uslijed velikog stepena nezaposlenosti i nemogućnosti obrazovanja za djecu, te neupisivanja romske djece u matične knjige. Zbog nepoznavanja sistema, oni su bili praktično lišeni mnogih zakonskih prava, uključujući i prava na socijalnu pomoć“.⁴²⁶

BiH je u 2006.godini bila „...zemlja porijekla, tranzita i odredišta, također za žene i djevojčice koje se trguju na međunarodnom i unutrašnjem nivou radi komercijalne seksualne eksploatacije. Zatim, povećan je broj BiH žrtava trgovine ljudima radi komercijalne seksualne eksploatacije u zemlji i slično je bilo stanje sa trgovinom romske djece u svrhu prisilnog rada kao i u 2005. godini. Strane žrtve su prvenstveno bile iz Srbije, Ukrajine, Moldavije, Rumunije i Rusije. Određene žrtve trgovine ljudima su transportovane kroz BiH ka zapadnoj Evropi radi komercijalne seksualne eksploatacije“.⁴²⁷ Osim ovih, „...strane žrtve su identifikovane koje su porijeklom i iz Hrvatske, Bugarske, Crne Gore i Švicarske“.⁴²⁸

Tokom 2007. godine BiH je bila „...prvenstveno - primarno zemlja porijekla za trgovinu ljudima u zemlji, ali je u manjoj mjeri bila i destinacija i tranzitna zemlja za žene i djevojčice koje su prodate u zapadnu Evropu radi komercijalne seksualne eksploatacije. Broj BiH žrtava, od kojih su mnoge maloljetnici, koje su bile žrtve trgovine ljudima u zemlji, dramatično se povećao tokom godine. Žrtve iz Srbije, Ukrajine, Moldavije, Rumunije i Rusije generalno su prodavane u BiH preko Srbije ili Crne Gore radi komercijalne seksualne eksploatacije. Većina trgovaca ljudima držala je žrtve u privatnim kućama i drugim sličnim objektima kako bi izbjegli otkrivanje od strane policije i zakona, a identifikovane su situacije u kojima su pojedini trgovci ljudima prisiljavali strane žrtve da podnesu zahtev za azil na osnovu čega bi ih duže zadržavali u zemlji“.⁴²⁹ „Iako je BiH u ovom periodu imala, uglavnom, regrutovanje i

⁴²⁶ Dražan Bojić, *Mjesto i uloga Bosne i Hercegovine u borbi protiv trgovine ljudima kao bezbjednosne prijetnje*, nav.delo, str.47.

⁴²⁷ „Trafficking in Persons Report“, US Department of State, Washington, 2007, p.66.

⁴²⁸ Dražan Bojić, *Mjesto i uloga Bosne i Hercegovine u borbi protiv trgovine ljudima kao bezbjednosne prijetnje*, nav.delo, str.51-52.

⁴²⁹ „Trafficking in Persons Report“, US Department of State, Washington, 2008, p.74.

eksploataciju domaćih žrtava koje su porijeklom iz BiH, pored gore navedenih drugih zemalja identifikovane su još žrtve i iz Hrvatske i Iraka“.⁴³⁰

BiH je tokom 2008. godine nastavila kontinuitet u pogledu položaja i statusa zemlje. Naime, uglavnom je bila „...zemlja izvor za žene i djevojke trgovine ljudima koje su iskorištavane u zemlji radi komercijalne seksualne eksploatacije, iako je, u manjoj mjeri bila i destinacija i tranzitna zemlja za žene i djevojčice koje su prodate u Zapadnu Evropu za istu svrhu. Neke žrtve iz Srbije, Ukrajine, Moldavije, Rumunije, Iraka i Rusije su trgovane u BiH putem Srbije ili Crne Gore radi komercijalne seksualne eksploatacije. Jednostavno, unutrašnja trgovina ljudima nastavila je da raste u 2008. godini, jer je većina identifikovanih žrtava bila iz BiH, a više od polovine njih su bila deca. Trgovci ljudima su nastavili da prisiljavaju neke žrtve da podnesu zahtev za azil kako bi svoje žrtve legalno zadržali u zemlji“.⁴³¹ U ovom periodu, od ukupnog broja identifikovanih žrtava „...94% su bile domaće, odnosno državljani BiH. Kada se izvrši upoređivanje sa prethodnom godinom, s jedne strane uočljiv je i evidentan nastavak trenda postepenog opadanja ukupnog broja identifikovanih žrtava, i s druge strane, nastavljen je trend smanjivanja broja identifikovanih stranih žrtava trgovine dok je broj identifikovanih državljana BiH na istom nivou u posljednje tri godine“.⁴³²

BiH u 2009. godini je i dalje prvenstveno „...zemlja izvor za BiH žene i djevojke koje su podvrgnute trgovini ljudima, posebno prisiljavanju na prostituciju unutar zemlje, iako je to i odredište i tranzitna zemlja za strane žene i djevojke u prinudnoj prostituciji u BiH i Zapadnoj Evropi. Većina stranih žrtava trgovine ljudima ušla je u zemlju preko Srbije ili Crne Gore. U 2009. godini identifikovan je jedan slučaj gdje su muške osobe iz BiH bile regrutovane za prisilni rad u prisilnim uslovima u Azerbejdžanu“.⁴³³ „...Prema prikupljenim podacima od strane subjekata za borbu protiv trgovine ljudima i zaštitu žrtava u BiH tokom 2009. godine identifikovane su strane

⁴³⁰ „Izveštaj o stanju trgovine ljudima i ilegalnoj imigraciji u Bosni i Hercegovini i Izveštaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini za 2007. godinu“, *Kancelarija državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u BiH*, Sarajevo, 2008, str.16.

⁴³¹ „Trafficking in Persons Report“, US Department of State, Washington, 2009, p.83.

⁴³² „Izveštaj o stanju trgovine ljudima i ilegalnoj imigraciji u Bosni i Hercegovini i Izveštaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini za 2008. godinu“, *Kancelarija državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u BiH*, Sarajevo, 2009, str.16.

⁴³³ „Trafficking in Persons Report“, US Department of State, Washington, 2010, p.86.

žrtve trgovine ljudima koje su porijeklom iz Srbije, Hrvatske, Moldavije, Rumunije i Bugarske“.⁴³⁴

U 2010.godini, „...BiH se ponovo vraća na položaj i status zemlje koja je izvorna, odredišna i tranzitna zemlja za muškarce, žene i djecu koja su podvrgnuta seksualnoj trgovini i prisilnom radu. BiH žrtve su podvrgnute seksualnoj trgovini i prisilnom radu u Azerbejdžanu, Sloveniji, Hrvatskoj i drugim zemljama Evrope. Žene iz Albanije, Srbije, Kosova i BiH i mlade djevojke podvrgnute su trgovini ljudima unutar zemlje. Lokalne devojke, posebno Romi, bile su žrtve trgovine ljudima kroz korištenje prinudnog braka radi eksploatacije u kućnim poslovima i domaćinstvu. Romi i djevojčice, neke ne stariji od 4 godine, podvrgnuti su prisilnom prosjačenju od strane organizovanih kriminalnih grupa“.⁴³⁵ Također, i u ovom periodu „...identifikovane su strane žrtve trgovine ljudima koje su porijeklom iz Srbije, Hrvatske i Njemačke“.⁴³⁶

Tokom 2011. godine, „...BiH se ocjenjuje ponovo kao izvorna, odredišna i tranzitna zemlja za muškarce, žene i djecu koja su podvrgnuta seksualnoj trgovini i prisilnom radu. BiH žrtve su podvrgnute trgovini ljudima i prinudnom radu u Azerbejdžanu, Sloveniji, Hrvatskoj, Španiji i drugim zemljama Evrope. BiH žene i djevojke, kao i žene i djevojke iz Ukrajine, Albanije, Srbije i Njemačke su bile podvrgnute trgovini ljudima u svrhu seksualne eksploatacije unutar BiH. Lokalne devojke, posebno Romi i djevojke iz drugih zemalja u regionu bile su žrtve trgovine ljudima zbog prinudnog braka radi prisilnog rada u domaćinstvu“.⁴³⁷ Takođe, u BiH su „...identifikovane i potencijalne žrtve trgovine ljudima iz Makedonija i Sjedinjenih Američkih Država“.⁴³⁸

BiH je u 2012. godini nastavila identičan trend iz prethodne godine jer je imala „...status zemlje izvora, odredišta i tranzita za muškarce, žene i djecu koji su bili

⁴³⁴ „Izveštaj o stanju trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini i Izveštaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za 2009. godinu“, *Kancelarija državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u BiH*, Sarajevo, 2010, str.17.

⁴³⁵ „Trafficking in Persons Report“, US Department of State, Washington, 2011, p.93.

⁴³⁶ „Izveštaj o stanju trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini i Izveštaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za 2010. godinu“, *Kancelarija državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u BiH*, Sarajevo, 2011, str.23.

⁴³⁷ „Trafficking in Persons Report“, US Department of State, Washington, 2012, p.91.

⁴³⁸ „Izveštaj o stanju trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini i Izveštaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za 2011. godinu“, *Kancelarija državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u BiH*, Sarajevo, 2012, str.15.

izloženi trgovini ljudima. BiH žene i djevojke su bile podvrgnute seksualnoj trgovini unutar zemlje u privatnim rezidencijama, motelima i benzinskim stanicama. Žrtve iz BiH su bile podvrgnute trgovini ljudima i prisilnom radu u Srbiji, Sloveniji, Makedoniji, Azerbejdžanu, Hrvatskoj, Španiji, Italiji i drugim zemljama Evrope. Strane žrtve trgovine ljudima koje su bile identifikovane u BiH bile su iz Bugarske, Nemačke i Ukrajine“.⁴³⁹ Dok su ostale bile iz Srbije.⁴⁴⁰ Sve strane žrtve su bile eksploatisane kroz trgovini ljudima unutar zemlje.

Na kraju, u 2013.godini, kao poslednjoj godini istraživačkog perioda BiH zadržava položaj zemlje koja je „...izvorna, odredišna i tranzitna zemlja za muškarce, žene, djecu i osobe sa smetnjama u razvoju a koje su bile podvrgnute trgovini ljudima kroz seksualnu eksploataciju i prisilni rad. BiH žene i djevojke su podvrgnute seksualnoj trgovini unutar zemlje u privatnim rezidencijama, motelima i benzinskim stanicama. Romi i djevojčice su podvrgnuti prisilnom radu, uključujući prisilno prosjaćenje i prisilni brak od strane lokalnih organizovanih kriminalnih grupa. Kada su u pitanju strane žrtve koje su bile identifikovane u 2013.godini one su bile iz Bugarske, Nemačke i Ukrajine. Strane žrtve bile su podvrgnute seksualnoj eksploataciji i prisilnom radu unutar zemlje. BiH žrtve su podvrgnute trgovini ljudima i prisilnom radu u Srbiji, Sloveniji, Makedoniji, Azerbejdžanu, Hrvatskoj, Španiji, Italiji i drugim zemljama Evrope“.⁴⁴¹ Među stranim žrtvama „...identifikovan je jedan maloljetni muškarac porijeklom iz Srbije“.⁴⁴²

7.3. Identifikacija i zaštita žrtava trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini

Kao što je vidljivo iz prethodnog dijela rada, tokom istraživačkog perioda u BiH identifikovane su žrtve trgovine ljudima koje su porijeklom iz BiH (domaće) i iz drugih zemalja Evrope i svijeta (strane). Radi se o žrtvama koje su punoljetne, maloljetne ili su djeca, i koje su bile podvrgavane različitim vrstama eksploatacije kroz trgovinu ljudima. Međutim, u ovom dijelu rada prikazuje se analiza i bliži prikaz broja identifikovanih

⁴³⁹ „Trafficking in Persons Report“, US Department of State, Washington, 2013, p.100.

⁴⁴⁰ „Izvještaj o stanju trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini i Izvještaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za 2012. godinu“, *Kancelarija državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u BiH*, Sarajevo, 2013, str.16.

⁴⁴¹ „Trafficking in Persons Report“, US Department of State, Washington, 2014, p.103.

⁴⁴² „Izvještaj o stanju u oblasti trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za 2013 godinu“, *Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 2014, str. 8.

žrtava na osnovu podataka i informacija isključivo iz dostupnih zvaničnih izvještaja nadležnih subjekata u BiH a koji se odnose na identifikaciju žrtava u BiH kojima je pružena asistencija ili zaštita tokom istraživačkog perioda. Dok se za crpljenje ostalih informacija u vezi zaštite žrtava, pored domaćih izvještaja, koriste i izvještaji Stejt Departmenta, i naravno, biće korištena i druga dostupna empirijska građa. Dakle, ovdje se ni u kom slučaju ne žele relativizovati izvještaji Stejt Departmenta koji predstavljaju relevantan globalni izvor i pokazatelj stanja trgovine ljudima i koji su od velike važnosti i korisnosti za istraživanje.

Naime, „...izvještaji Stejt Department, pored sadržaja zvaničnih izvještaja BiH, sadrže i druge informacije i podatke koje dostavljaju američke ambasade širom svijeta, zvaničnici stranih vlada, nevladinih organizacija i međunarodnih organizacija, objavljenih različitih izvještaja, istraživačkih putovanja u sve regione i informacije koje se dostavljaju na e-mail adresu tipreport@state.gov, koja je otvorena za nevladine organizacije i fizička lica radi dostavljanja informacija o napretku vlasti u rješavanju problema trgovine ljudima. Zatim, američke diplomatske službe vrše konkretna istraživanja i održavaju sastanke sa širokim krugom državnih službenika, predstavnicima lokalnih i međunarodnih nevladinih organizacija, zvaničnicima međunarodnih organizacija, novinarima, akademikima i sa preživjelim žrtvama, nakon čega vrše izvještavanje“.⁴⁴³

U 2004. godini „...u BiH još nije bio trajno uspostavljen i centralizovan sistem prikupljanja podataka o broju žrtava trgovine ljudima, tako da na osnovu broja procesuiranih slučajeva u nadležnim sudovima u BiH, korišteni su podaci iz različitih izvora. Izvještaji međunarodnih i nevladinih organizacija koji su prihvaćeni i uvršteni u izvještaj Kancelarije državnog koordinatora za 2004. godinu, pokazuju da je identifikovano 69 žrtava trgovine ljudima u 2004. godini kojima je pružen smještaj u sigurnim kućama“.⁴⁴⁴ Međutim, „...u izvještaju Državnog koordinatora za 2006. godinu, evidentirano je, da su u 2004. godini identifikovane 54 žrtve trgovine ljudima, od kojih je 48 stranih i 6 domaćih žrtava (*podatak od strane NVO se uzima kao relevantniji iz*

⁴⁴³ Dražan Bojić, „*Trgovina ljudima u zemljama Zapadnog Balkana kao bezbjednosna prijetnja i faktor usporavanja evrointegracija*“, nav.delo, str.353.

⁴⁴⁴ Podaci su izuzeti od NVO-a u BiH: „Lara“, „MFS-Emmaus“, „La Strada“, „Fondacija lokalne demokratije“, „Medica Zenica“ i „Žena BiH“.

razloga što u tom periodu nije svaka žrtva registrovana u policijskim ili drugim nadležnim institucijama)⁴⁴⁵.

b. Tabela br.2. Prikaz broja identifikovanih žrtava trgovine ljudima u 2004. godini po starosnoj strukturi i zemlji porijekla.

Državljanstvo	BiH	Bjelorusija	Madarska	Moldavija	Rumunija	Ukrajina	SCG
Godina rođenja							
1954			1x				
1967						3	
1970					2		
1971						1	
1972						1	
1973							
1974				2			
1975						1	
1976				1		1	
1977					4		
1978				2	1	1	
1979		1		2	1	2xx	
1980				2	3		
1981	1			1	1		
1982				3	1	3	1
1983				2	1	2	
1984	1			2	1		
1985	1			1			1
1986	2				1		
1987	5						
1988	2						
1989	1						
1990	1						
nepoznata	4xxx						
UKUPNO	16	1	1	18	16	15	2

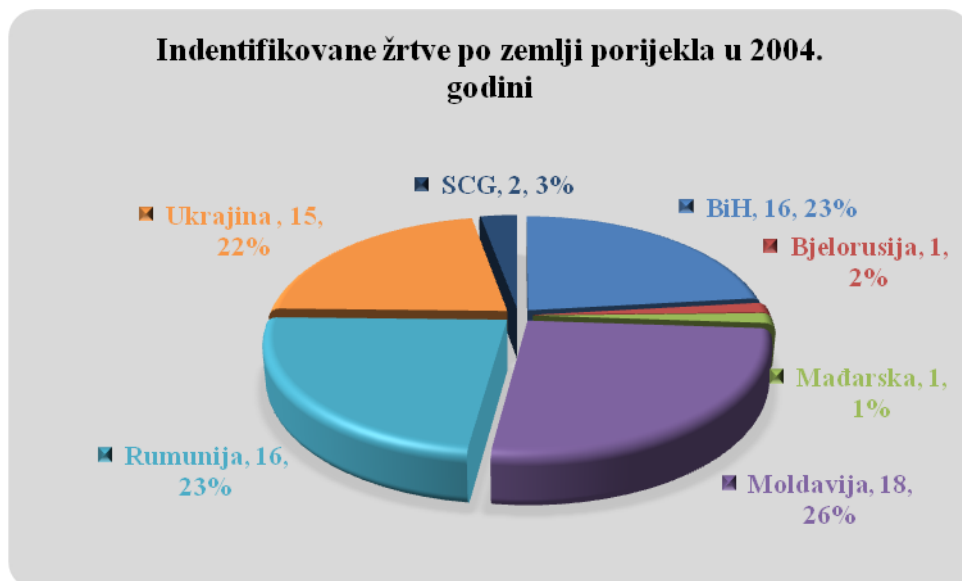
x Smještena u sigurnu kuću kao majka žrtve, ali postoji sumnja da je i sama žrtva trgovine ljudima

xx Žrtva navodi da je rođena 1980. godine

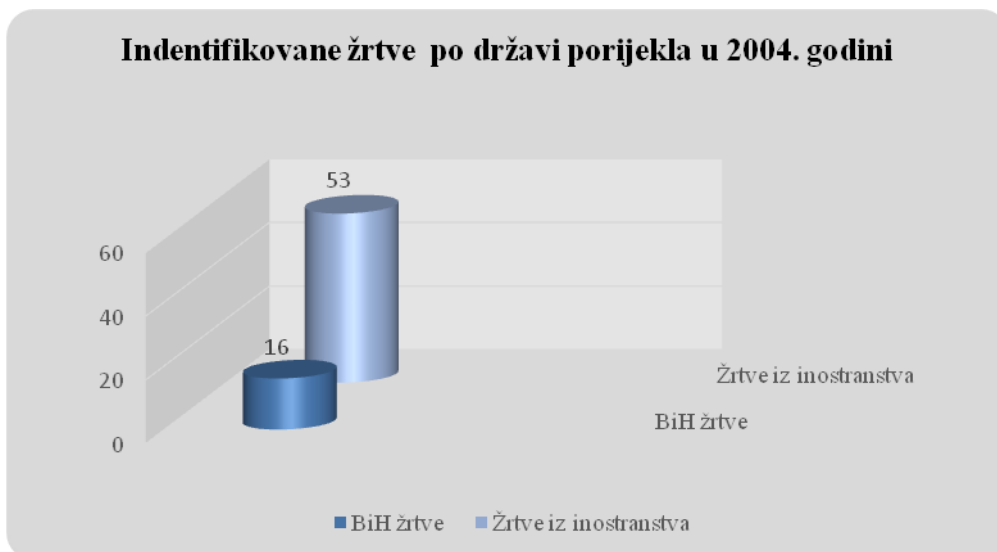
xxx Još četiri državljanke BiH su zatražile psihološko-psihijatrijsko savjetovanje

Izvor: „Izveštaj o stanju trgovine ljudima i ilegalnoj imigraciji u Bosni i Hercegovini i Izveštaj o radu Državnog koordinатора za sprečavanje trgovine ljudima i ilegalne migracije u Bosni i Hercegovini za 2004. godinu“, Kancelarija državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u BiH, Sarajevo, 2005, str. 14.

⁴⁴⁵ Dražan Bojić, *Mjesto i uloga Bosne i Hercegovine u borbi protiv trgovine ljudima kao bezbjednosne prijetnje*, nav.delo, str.40.

(a) Grafikon br.1. Prikaz identifikovanih žrtava u 2004. godini po zemlji porijekla izraženo u procentu i broju.

(b) Grafikon br. 2. Prikaz identifikovanih žrtava u 2004. godini po državi porijekla izraženo u broju.

Dakle, već u početnoj fazi istraživačkog perioda vidljive su negativne konsekvence u sistemu identifikacije i zaštite žrtava u BiH koje predstavljaju slabosti mehanizma jedne države. To se, prije svega ogleda u činjenici „...da BiH ne raspolaže **objedinjenim** podacima o trgovini ljudima na svom području, iz razloga, što ne postoji odgovarajući sistem izvještavanja o registrovanim slučajevima identifikovanja žrtava trgovine ljudima između nadležnih subjekata na nivou entiteta, Brčko distrikta i na

nivou BiH“.⁴⁴⁶ Zatim, postojali su izazovi u pogledu pronalaženja adekvatne zaštite domaćih žrtvi trgovine ljudima i efikasnijem podizanju javne svijesti uopšte o fenomenu trgovine ljudima. Recimo, „...BiH je imala Zakon o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima, ali nije imala adekvatan zakon i/ili podzakonski akt koji se odnose na domaće žrtve što je, po svojoj prirodi, predstavljalo institucionalnu nemogućnost rješavanja problema sa kojima su se žrtve suočavale“.⁴⁴⁷

Tokom 2005. godine, „NVO u BiH koje imaju potpisane Protokole o saradnji sa Ministarstvom bezbjednosti u vezi zaštite žrtava trgovine ljudima i koje u svojoj nadležnosti posjeduju skloništa za žrtve su pružale privremeni smještaj, pomoć i zaštitu za 66 potencijalnih žrtvi trgovine ljudima. Od tog ukupnog broja žrtava 22 su državljanke BiH, što predstavlja više od trećine ukupnog broja od 66. Nakon domaćih žrtva slijedi 13 potencijalnih žrtava sa državljanstvom Srbije i Crne Gore, zatim 11 Moldavije, 5 Rumunije, 5 Ukrajine, 4 Ruske Federacije, 2 Makedonije, 2 Kine, 1 Bjelorusije i 1 Hrvatske. Od 66 žrtava, 13 žrtava ili 20% su bili maloljetnici - djeca“.⁴⁴⁸

(c) Grafikon br. 3. Prikaz identifikovanih žrtava trgovine ljudima u 2005. godini po zemlji porijekla izraženo u broju i procentu.

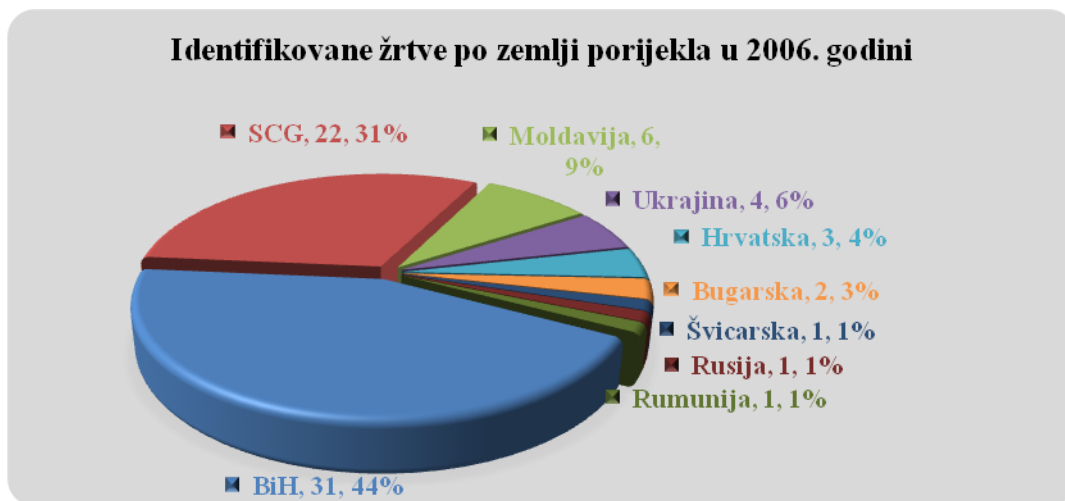
⁴⁴⁶ Izvještaj o stanju trgovine ljudima i ilegalnoj imigraciji u Bosni i Hercegovini i Izvještaj o radu Državnog koordinatara za sprečavanje trgovine ljudima i ilegalne migracije u Bosni i Hercegovini za 2004. godinu, nav.delo, str.12.

⁴⁴⁷ *Trafficking in Persons Report*, 2005, op.cit.,p.70.

⁴⁴⁸ „Izvještaj o stanju trgovine ljudima i ilegalnoj imigraciji u Bosni i Hercegovini i Izvještaj o radu Državnog koordinatara za sprečavanje trgovine ljudima i ilegalne migracije u Bosni i Hercegovini za 2005. godinu“, Kancelarija državnog koordinatara za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u BiH, Sarajevo, 2006, str. 28.

U ovoj godini je nastavljen negativan trend u oblasti zaštite žrtava, gdje se kao prenešen problem ogleda u činjenici „...da se u BiH još nije postigla usaglašenost vlasti u vezi trajnog uspostavljanja centralizovanog sistema prikupljanja podataka o broju žrtava trgovine ljudima u BiH. Također, loša situacija u sferi socijalne zaštite i zdravstvenog osiguranja u BiH dodatno je otežavalo aktivnosti u vezi zbrinjavanja žrtava trgovine ljudima“.⁴⁴⁹Zatim, „...u pogledu same identifikacije i zaštite žrtava u BiH prisutna je korupcija, jer su bile sumnje i slučajevi da su policajci na lokalnom nivou, ukoliko i sami nisu bili dio trgovine ljudima, prećutno prihvatili i odobrivali aktivnosti vezano za trgovinu ljudima“.⁴⁵⁰

„Na osnovu analize prikupljenih podataka od Kancelarije državnog koordinatora, utvrđeno je da je tokom 2006. godine identifikovano ukupno 71 žrtva trgovine ljudima. Od svih identifikovanih žrtvi 31 je bila iz BiH, 22 iz Srbije i Crne Gore, 6 iz Moldavije, 4 iz Ukrajine, 3 iz Hrvatske, 2 iz Bugarske i po jedna osoba iz Švicarske, Rusije i Rumunije. Samo jedna žrtva je bila muška osoba i to maloljetnik iz Srbije i Crne Gore. Od ukupnog broja identifikovanih žrtava trgovine ljudima u 2006. godini, 21 žrtva su maloljetne osobe (15 iz BiH i 6 inostranih) a 50 žrtava su punoljetne osobe (16 iz BiH i 34 iz inostranstva)“.⁴⁵¹

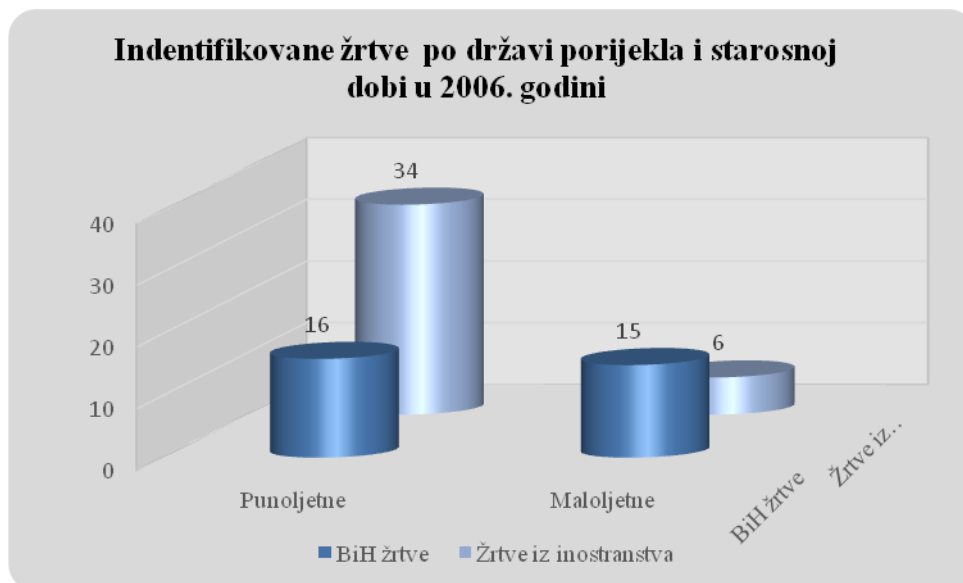

⁴⁴⁹ Isto, str.27-28.

⁴⁵⁰ „Zaključne opservacije Komiteta za prava djeteta“, BiH, CRC/C/15/Add.259, stav. 71.

⁴⁵¹ „Izveštaj o stanju trgovine ljudima i ilegalnoj imigraciji u Bosni i Hercegovini i Izveštaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne migracije u Bosni i Hercegovini za 2006. godinu“, Kancelarija državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u BiH, Sarajevo, 2007, str. 20.

- (d) Grafikon br.4. Broj identifikovanih žrtava trgovine ljudima u 2006. godini po zemlji porijekla izraženo u broju i procentu.

- (e) Grafikon br.5. Prikaz identifikovanih žrtava u 2006. godini po porijeklu i starosnoj dobi izraženo u broju i procentu.

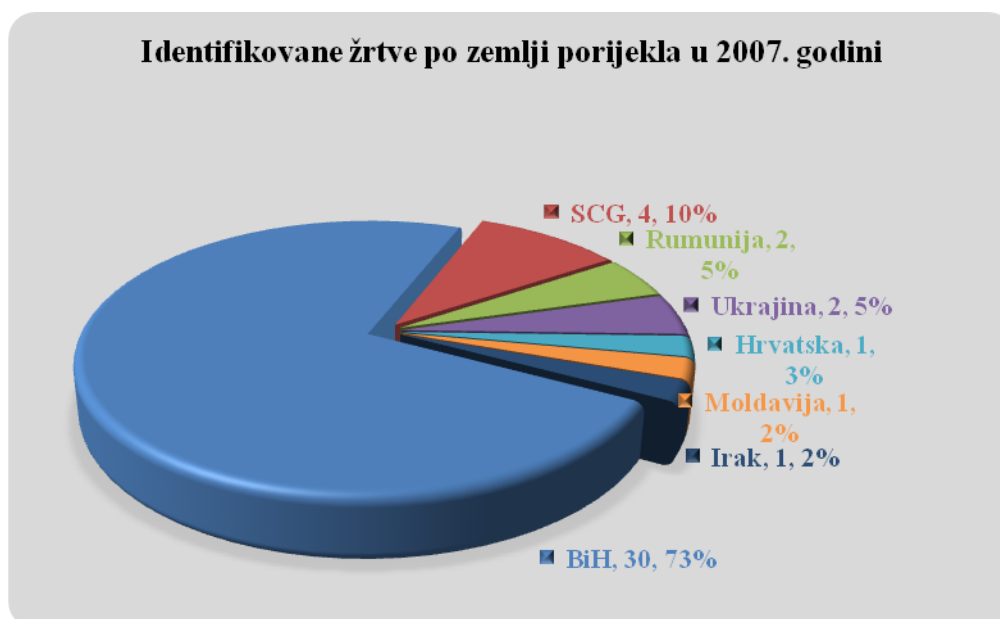
Naime, u ovoj izvještajnoj godini opravdano se može prihvatiti da je primjećen blagi napredak BiH kada se radi o zaštiti žrtava. Ali i dalje su ostale neke od ključnih stvari koje su trebaju unaprijediti kako bi se poboljšao sistem zaštite.

„Od strane misije USAID-a za Bosnu i Hercegovinu finansiran je nezavisni konsultant s ciljem analize i izrade procjene stanja postojećih skloništa za žrtve trgovine ljudima u BiH za 2006.godinu. U tom istraživanju uočene su brojne manjkavosti koje se odnose za pomoć i zaštitu žrtvama. Na osnovu tog istraživanja i zaključaka izvedeno je 27 konkretnih preporuka koje se odnose na poboljšanje okvira pomoći i zaštite žrtvama trgovine ljudima od strane vladinih institucija i nevladinih organizacija po pitanju zdravstvenih usluga (također, psiho-socijalne podrške i rehabilitacija ovisnika o drogama), reintegracije i alternativnog smještaja (uključujući edukaciju, obuku i zapošljavanje, generisanje prihoda, rekreacije), pitanje maloljetnih osoba i mješovite populacije u skloništim, pitanje bezbjednosti - otvorena naspram zatvorenih skloništa, repatrijaciju, broj potrebnih skloništa, finansijsku održivost, identifikaciju žrtava trgovine ljudima i monitoring“.⁴⁵²

⁴⁵²„Zaključci i preporuke iz izvještaja o Procjeni skloništa u Bosni i Hercegovini od strane nezavisne konsultantkinje gospođe Ruth Rosenberg“, *Aneks II uz Izvještaj o stanju trgovine ljudima i ilegalnoj*

Zatim, „...u izvještaju Evropske komisije o napretku BiH za 2006. godinu, Evropska komisija preporučila je da Bosna i Hercegovina alocira više finansijskih sredstava kako bi zaštita svjedoka postala održiva i ispunila međunarodne standarde. Iako je u programu zaštite svjedoka do sada bilo i šest žrtava trgovine ljudima, zabrinjavajuće je da mjere zaštite za žrtvu ostaju na snazi samo do okončanja njihovog svjedočenja na sudu, nakon čega su žrtve opet izložene riziku“.⁴⁵³

Na osnovu analize i prikupljenih podataka od Kancelarije državnog koordinatora za period 2007. godine utvrđeno je „...da je identifikovana 41 osoba kao žrtva trgovine ljudima u svrhu navođenja na prostituciju. Od njih, 24 osobe su prihvatile smještaj i pomoć sigurnih kuća. Kao što je prikazano u sledećem grafikonu, od ukupnog broja novo-identifikovanih žrtava, 73% su državljani BiH. Dodatno, zabrinjava činjenica da su od ukupnog broja žrtava identifikovanih u 2007. godini, 18 ili 44% maloljetnih osoba, sve su državljani BiH, dok su ostale žrtve bile punoljetna lica iz BiH i inostranstva“.⁴⁵⁴

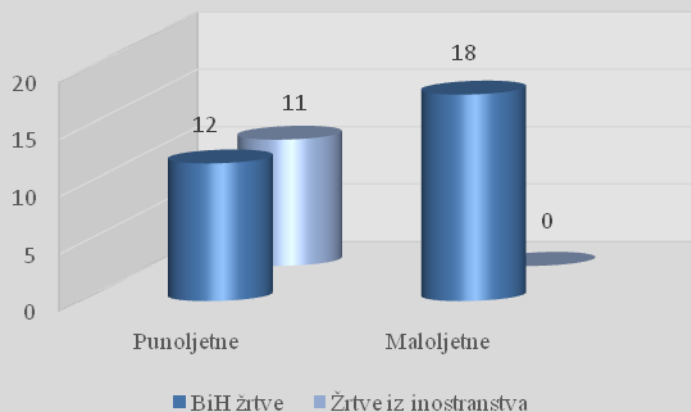
(f) Grafikon br.6. Prikaz identifikovanih žrtava trgovine ljudima u 2007. godini po zemlji porijekla izraženo u broju i procentu.

imigraciji u Bosni i Hercegovini i Izvještaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne migracije u Bosni i Hercegovini za 2006. godinu, Sarajevo, 2007, str.42-48.

⁴⁵³ Dražan Bojić, *Mjesto i uloga Bosne i Hercegovine u borbi protiv trgovine ljudima kao bezbjednosne prijetnje*, nav.delo, str.56. (fus nota br.65)

⁴⁵⁴ *Izvještaj o stanju trgovine ljudima i ilegalnoj imigraciji u Bosni i Hercegovini i Izvještaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini za 2007. godinu*, nav.delo, str.16.

Identifikovane žrtve po državi porijekla i starosnoj dobi u 2007. godini

- (g) Grafikon br.7. Prikaz identifikovanih žrtava trgovine ljudima u 2007. godini po porijeklu i starosnoj dobi izraženo u broju.

Međutim, za period 2007. godine, „...predstavljani su određeni načini kojim se vrbuju potencijane žrtve trgovine ljudima u BiH, a na osnovu podataka sa kojima raspolaže Državni koordinator, a koji su prikupljeni od strane Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice u BiH, Centara za socijalni rad i drugih institucija. Radi se o sledećim trendovima: i dalje su česti slučajevi da se u okviru romskih porodica ugovaranjem takozvanih „maloljetničkih vanbračnih zajednica“ praktično vrbuju maloljetnice i odvođe u druge zemlje radi seksualnog iskorištavanja, a nije rijedak slučaj da se to dešava i unutar Bosne i Hercegovine; u drugim slučajevima vrbuju se maloljetnice iz porodica sa jednim roditeljem - pretežno majkom koje imaju slabu porodičnu i socijalnu anamnezu ili su na drugi način ranjive, ili su iz kategorije osoba sa invaliditetom. Također, i dalje je prisutno vrbovanje u okviru problematike vezane za zloupotrebu alkohola i droga. Vrbovanje započinje kroz navikavanje potencijalnih žrtava na uzimanje alkohola i droga, kroz vršnjačko druženje i rano stupanje u seksualne odnose maloljetnica nakon čega žrtve postanu predmet ucjene njihovih „partnera“; zatim, može se uočiti vrbovanje maloljetnih osoba, koja se u skladu sa našim zakonskim okvirom smatraju vaspitno zapaštenom i zanemarenom djecom a čemu doprinosi i nedovoljna briga nadležnih institucija o takvim porodicama i nedovoljne mjere zaštite same djece

koja su, na žalost, prema pokazateljima za 2007. godinu, bile žrtve trgovine ljudima u 44% slučajeva“.⁴⁵⁵

Ono što je istraživački korisno navesti jeste to da, kada je u pitanju zaštita žrtava trgovine ljudima, „...BiH je u ovoj godini najveći napredak imala u toku istraživačkog perioda. Taj napredak se ogledao u djelimičnom povećanju finansijskih sredstava koja su upućena od strane države BiH u program pomoći žrtvama, te su institucije BiH podstakle žrtve da pomognu u procesuiranju trgovaca ljudima 2007. godine gdje je, otprilike, jedna četvrtina žrtava svjedočila protiv trgovaca ljudima, i sločno“.⁴⁵⁶

„Na osnovu prikupljenih i analiziranih podataka koji su dostavljeni Državnom koordinatoru od strane relevantnih subjekata u BiH utvrđeno je da je tokom 2008. godine na području BiH ukupno identifikovano 59 osoba kao potencijalne žrtve trgovine ljudima. U drugim zemljama identifikovane su 3 žrtve trgovine ljudima koje su bile državljani BiH i koji su vraćeni u Bosnu i Hercegovinu. Od ukupnog broja od 59 potencijalno identifikovanih žrtava utvrđeno je da je 26 punoljetnih osoba i 25 maloljetnih osoba bilo eksploatisano odnosno uključeno u organizovano posredovanje u prostituciji. 8 osoba su identifikovane kao žrtve krivičnih djela trgovine ljudima kroz zasnivanja robskog odnosa ili međunarodnog posredovanja u prostituciji. Odnosno, od ukupnog broja identifikovanih žrtava, 94% su državljani Bosne i Hercegovine. U odnosu na prethodne godine uočljiv je nastavak trenda postepenog opadanja ukupnog broja identifikovanih žrtava. I dalje se nastavlja trend smanjivanja broja identifikovanih stranih žrtava trgovine ljudima dok je broj identifikovanih domaćih žrtava na istom nivou u posljednje tri godine“.⁴⁵⁷

U ovom periodu BiH je pozitivno ocjenjena u kontekstu pružanja zaštite žrtvama trgovine ljudima, izuzev „...dodatne preporuke koja je upućena ka BiH a kojom se preporučuje povećanje obuke za subjekte koji učestvuju u zaštiti žrtava s ciljem da se

⁴⁵⁵ Isto, str.17-18.

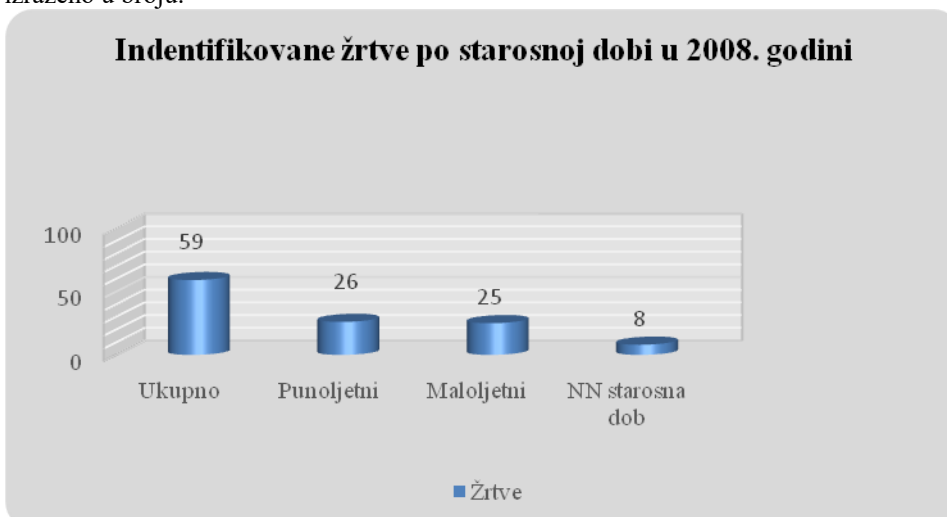
⁴⁵⁶ *Trafficking in Persons Report*, 2008, op.cit.,p.74.

⁴⁵⁷ *Izveštaj o stanju trgovine ljudima i ilegalnoj imigraciji u Bosni i Hercegovini i Izveštaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini za 2008. godinu*, nav.delo, str.16.

standardne operative procedure koje se odnose na djecu žrtve trgovine ljudima konzistentno primjenjuju u cijeloj BiH⁴⁵⁸.

(h) Grafikon br.8. Prikaz identifikovanih žrtava trgovine ljudima u 2008. godini po zemlji porijekla izraženo u broju.

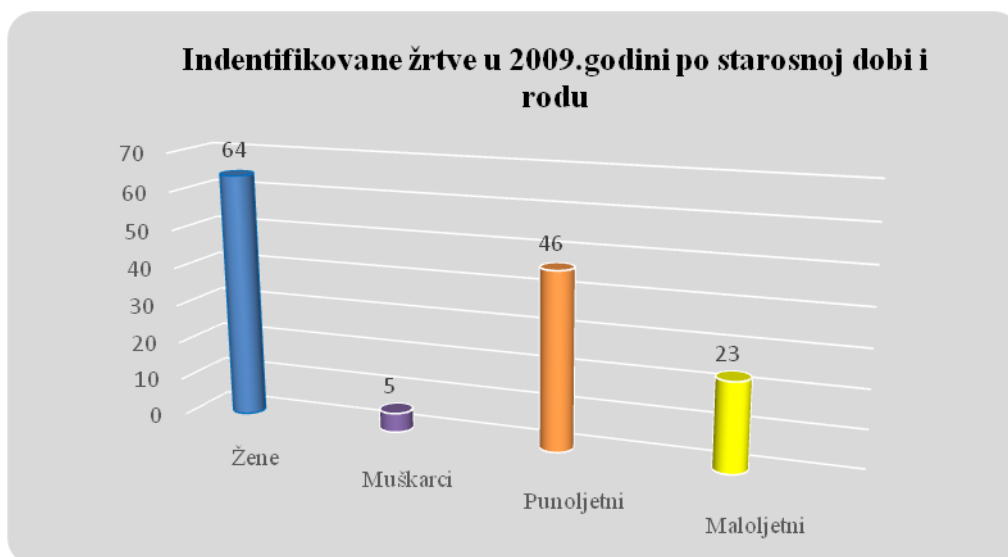

(i) Grafikon br.9. Prikaz identifikovanih žrtava trgovine ljudima unutar BiH u 2008. godini po starosnoj dobi izraženo u broju.

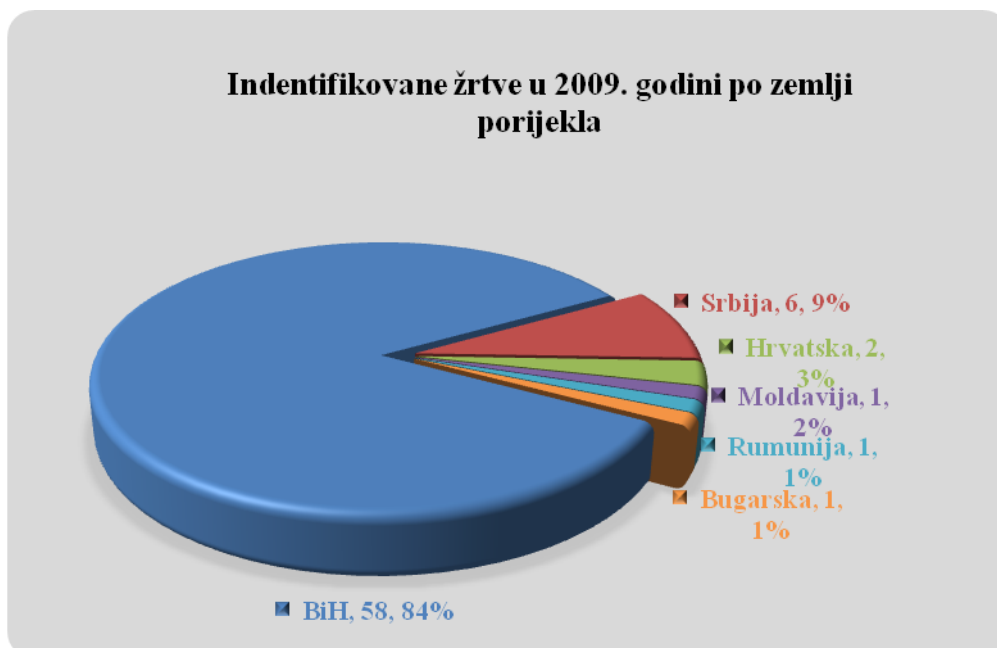
Na osnovu prikupljenih podataka od strane subjekata u sistemu borbe protiv trgovine ljudima i zaštite žrtava, „...tokom 2009. godine u BiH identifikovano je ukupno 69 potencijalnih žrtava trgovine ljudima. Od ukupnog broja 64 su ženske osobe, te 5 muških. Kada je u pitanju starosna dob žrtava u 2009.godini 23 su bile maloljetne a ostalih 46 su bile punoljetne. Od 69 žrtava trgovine ljudima 11 je stranih državljana, i

⁴⁵⁸ *Trafficking in Persons Report, 2009, op.cit.,p.83-84.*

to 10 žena i 1 muškarac. Zemlje porijekla ovih žrtava su: Srbija (6), Hrvatska (2), Moldavija (1), Rumunija (1), te Bugarska (1)⁴⁵⁹.

(j) Grafikon br.10. Prikaz identifikovanih žrtava u 2009.godini po starosnoj dobi i rodu izraženo u broju.

(k) Grafikon br.11. Prikaz identifikovanih žrtava u 2009.godini po zemlji porijekla izraženo u broju i procentu.

⁴⁵⁹ Izvještaj o stanju trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini i Izvještaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za 2009. godinu, nav.delo, str.16-17.

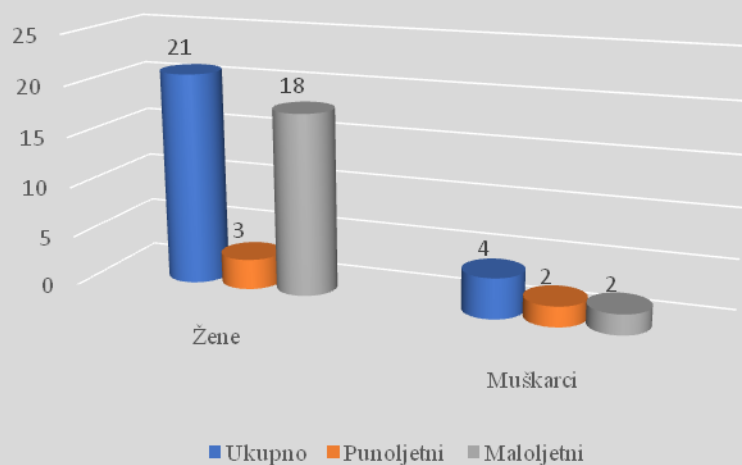
Kada je u pitanju domen identifikacije i zaštite žrtava trgovine ljudima u 2009.godini može se istaći „...da je BiH postigla napredak, što potvrđuje i Izvještaj Stejt Departmenta o stanju trgovine ljudima za 2009.godinu kojim je BiH po prvi put u svojoj istoriji pozicionirana na *nivo 1*. kojim se određuje da zemlja poštuje minimum standarda za iskorjenjivanje trgovine ljudima. Međutim, i pored toga za BiH su upućene određene kritike od strane Evropske komisije koja je u svom izvještaju navela da u 2009.godini BiH nije imala adekvatnu zaštitu svjedoka žrtava trgovine ljudima. Također, Stejt Department je u svojim preporukama ukazao da BiH treba da unaprijedi pružanje specijalizovanih usluga reintegracije svim domaćim žrtvama trgovine ljudima, posebno onima koji odluče da ne ostanu u skloništu NVO kao i da se proširi partnerstvo sa nevladinim organizacijama kako bi se institucionalizovao odgovor u pogledu zaštite žrtava u trgovini ljudima“.⁴⁶⁰

„Prema prikupljenim podacima koji su dostavljeni od strane subjekata za borbu protiv trgovine ljudima i zaštitu žrtava u BiH utvrđeno je da je u toku 2010. godine identifikovano ukupno 25 potencijalnih žrtava trgovine ljudima (navođenja na prostituciju i trgovine ljudima u svrhu prosjačenja). Od tog broja žrtava trgovine ljudima 5 ih je bilo punoljetnih i 20 maloljetnih. Od ukupnog broja žrtava 21 su bile ženske a 4 muške osobe. Od ženskih žrtava, 7 je eksploatisano u svrhu seksualnog iskrištavanja (2 punoljetne i 5 maloljetnih) i 14 u svrhu prosjačenja (13 maloljetnih i 1 punoljetna), a 4 muške osobe su eksploatisane u svrhu prosjačenja (2 maloljetne i 1 punoljetna) i seksualnog iskorištavanja (1 punoljetna). Od svih 25 identifikovanih žrtava njih 4 su bile inostrane, porijeklom iz Srbije (1 maloljetna i 1 punoljetna), Hrvatske (1 maloljetna) i Njemačke (1 punoljetna). Preostale 21 žrtve trgovine ljudima su domaće, odnosno državljani BiH (18 maloljetnih i 3 punoljetne)“.⁴⁶¹

⁴⁶⁰ *Trafficking in Persons Report*, 2010, op.cit.,p.86-87.

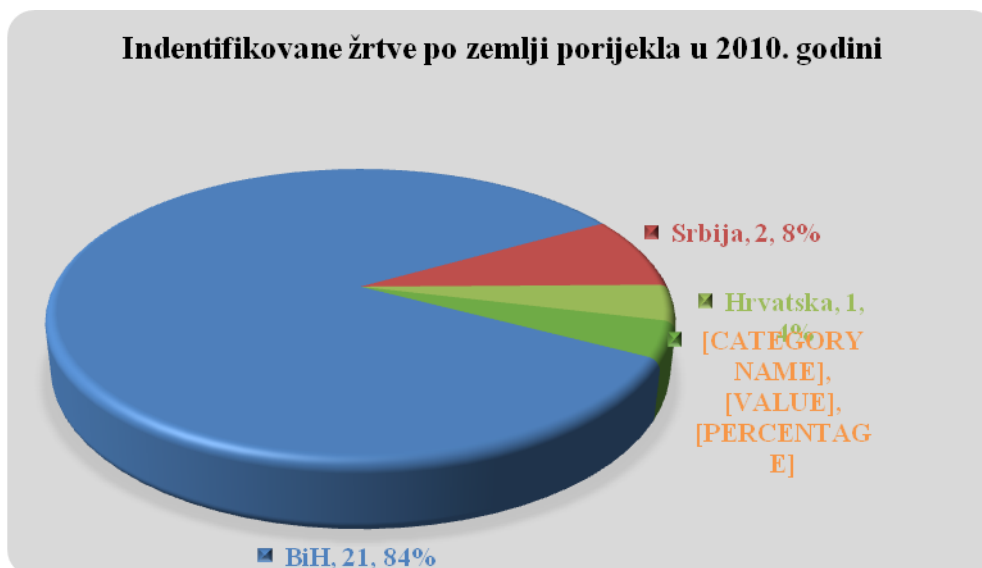
⁴⁶¹ *Izvještaj o stanju trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini i Izvještaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za 2010. godinu*, nav.delo, str.23.

Identifikovane žrtve u 2010. godini po starosnoj dobi i rodu

- (l) Grafikon br.12. Prikaz identifikovanih žrtava u 2010.godini po starosnoj dobi i rodnoj pripadnosti izraženo u broju.

Identifikovane žrtve po zemlji porijekla u 2010. godini

- (m) Grafikon br.13. Prikaz identifikovanih žrtava u 2010.godini po zemlji porijekla izraženo u broju i procentu

Naime, iako je BiH od strane Stejt Departmenta i u 2010.godini pozicionirana na nivo 1., u izvještaju se navodi „...da se u 2010.godini nastavilo kao i u prethodnoj godini sa naporima u pogledu zaštite žrtava ali istovremeno je upućena i kritika zbog toga što BiH nije pokazala konkretna poboljšanja proaktivne identifikacije žrtava trgovine ljudima u 2010.godini. Takođe, identifikovan je manji broj žrtava u odnosu na prethodnu godinu, i pored toga konstatovano je da bezbjednosni subjekti ne koriste

proaktivne tehnike identifikacije. Posebno zabrinjavajuća činjenica iz 2010. godine jeste ta, što se djeca koja su zatečena u prostituciji starijih od 14 godina *uglavnom* tretiraju kao maloljetni prestupnici koji se mogu kazniti za zločine počinjene kao direktni rezultat trgovine ljudima. Zatim, Savjet ministara BiH je smanjio broj NVO sa sedam na dvije a koje dobijaju sredstva za reintegraciju i rehabilitaciju žrtava. Ovaj korak je obrazložen kao namjera države da se usredsredi na izgradnju kapaciteta samo dvije partnerske nevladine organizacije za pružanje ovih usluga stranim i domaćim žrtvama trgovine ljudima, što je od strane NVO sa istorijom pružanja pomoći žrtvama trgovine ljudima u BiH okarakterisano kao odluka države koja je rezultirala njihovom sve marginalizovanijom ulogom u ukupnim naporima protiv trgovine ljudima“.⁴⁶²

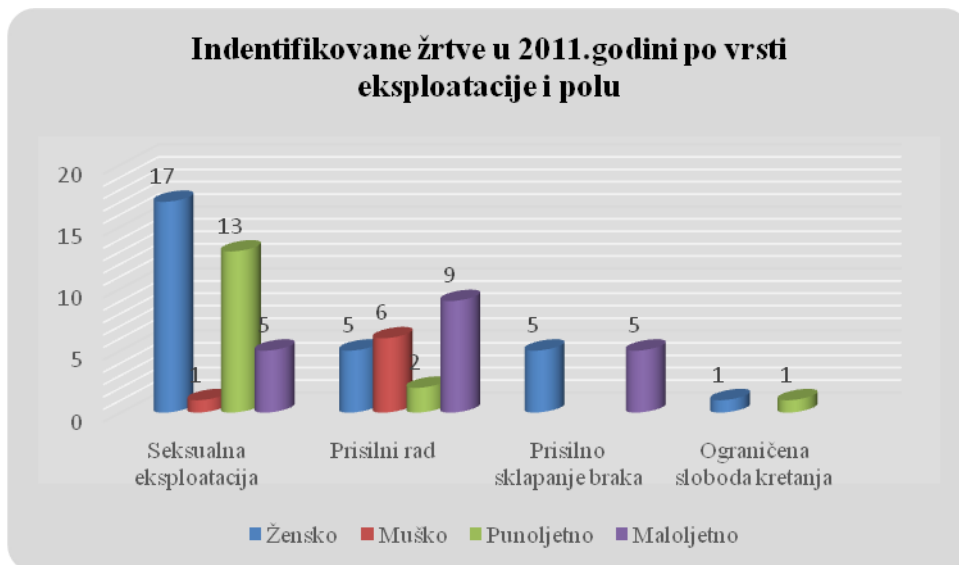
„Tokom 2011. godine BiH je od strane Stejt Departmenta degradina sa *nivoa 1.* u *nivo 2.*, što nam govori da se naponi BiH u borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti žrtava ponovo vraćaju na još slabiji trend u pogledu ispunjavanja minimalnih standarda za iskorjenjivanje ovog fenomena. Tokom 2011. godine identifikovano je ukupno 35 potencijalnih žrtava trgovine ljudima (navođenja na prostituciju i/ili seksualno iskorištavanje/trgovine ljudima u svrhu prosjačenja, prodaja žrtve u svrhu sklapanja braka). Od ukupnog broja žrtava trgovine ljudima u 2011 godini 28 su ženske osobe a 7 su muške, od čega je 16 punoljetnih (sve žene) i 19 maloljetnih (12 žena i 7 muškaraca). Od svih 35 žrtava 18 je bilo predmet seksualnog iskorištavanja, 11 prisilnog rada - prosjačenja, 5 prodaja radi prisilnog sklapanja braka i 1 kojoj je uništena putna isprava i ograničena sloboda kretanje. Od 28 žrtava žena 16 ih je bilo punoljetnih (13 seksualno iskorištavane, 2 iskorištavane radi prisilnog rada kroz prosjačenje i 1-oj žrtvi je uništena putna isprava i ograničeno kretanje), i 12 maloljetnih (4 seksualno iskorištavane, 3 iskorištavane radi prisilnog rada - prosjačenja, 5 iskorištenih - prodatih u svrhu sklapanja prisilnog braka). Od 7 žrtava koji su bili muškarci svi su bili maloljetni (6 je iskorištavano radi prisilnog rada kroz prosjačenje a 1 maloljetnik je bio seksualno iskorištavan). Od svih 35 identifikovanih žrtava njih 6 je bilo inostranih i još dva izdvojena slučaja od kojih je jedan slučaj sa dječakom koji je rođen u Njemačkoj a roditelji su mu BiH državljani ali se ne posjeduje podatak da li je upisan u knjigu BiH državljana i drugi slučaj gdje je punoljetna strana državljanica sa priznatim izbjegličkim statusom, na osnovu čega možemo prihvatiti da je ukupno bilo 8 stranih državljana. Za

⁴⁶² *Trafficking in Persons Report*, 2011, op.cit.,p.93.

njih 6 posjeduju se zemlje porijekla dok za preostale dvije se ne posjeduje zvaničan status državljanstva. Poznate zemlje porijekla ovih stranih žrtava su Srbija (2), Hrvatska (1), Makedonija (1), Sjedinjene Američki Države (1) i Srbija (1 - Kosovo)“.⁴⁶³

(n) Grafikon br.14. Prikaz broja identifikovanih žrtava u 2011.godini po rodnoj pripadnosti i starosnoj dobi izraženo u broju.

(o) Grafikon br.15. Prikaz broja identifikovanih žrtava u 2011.godini po vrsti eksploatacije i polu izraženo u broju.

⁴⁶³ Izvještaj o stanju trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini i Izvještaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za 2011. godinu, nav.delo, str.15.

(p) Grafikon br.16. Prikaz broja identifikovanih žrtava u 2011.godini po zemlji porijekla izraženo u broju i procentu.

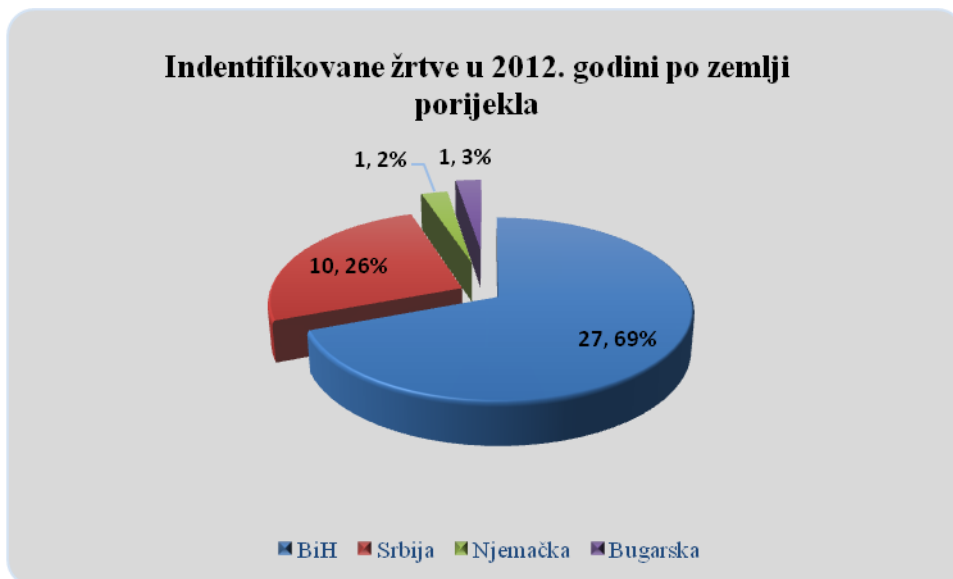
U 2011. godini identifikovan je pad BiH u pogledu institucionalne borbe protiv trgovine ljudima i zaštite žrtava, odnosno nije bilo napretka u identifikaciji ili zaštiti žrtava trgovine ljudima. Neki od argumenata koji obilježavaju odsustvo institucionalne borbe protiv trgovine ljudima u BiH ogledaju se u sledećem: „BiH je pružila ograničenu pomoć žrtvama i nije pružala nikakvu finansijsku podršku jednoj od glavnih BiH skloništa za trgovinu ljudima; lokalni eksperti izvještavaju da se stvarni broj žrtava trgovine ljudima u BiH povećava i da policija ne koristi proaktivne tehnike identifikacije za lociranje žrtava; nerazumijevanje vlasti i predrasude prema žrtvama trgovine ljudima na lokalnom nivou doprinijele su niskom stepenu identifikacije žrtava, kao i vjerovatno nenamjerno kažnjavanje žrtava zbog zločina počinjenih kao rezultat trgovine ljudima; timovi za nadgledanje koje je u prethodnoj godini ustanovio spoljni donator u cilju poboljšanja identifikacije i upućivanja žrtava nisu dobili nikakvu finansijsku podršku ili podršku od vlade niti su ti timovi povećali identifikaciju žrtava; djeca u prostituciji starijih od 14 godina nastavila su da se tretiraju kao maloljetni prestupnici i najvjerovatnije su kažnjavana za zločine počinjene kao direktni rezultat trgovine ljudima; jedna NVO je izvjestila da su djeca, koja su vjerovatno prisiljena da prosjače od strane svojih roditelja i kriminalne grupe, tretirana kao prestupnici, a nisu

tretirani kao žrtve trgovine ljudima; Savjet ministara nije pružio nikakvo finansiranje za brigu i pomoć žrtava trgovine ljudima u 2011. godini; NVO koje pomažu sedam stranih žrtava finansirale su se iz sopstvenih i drugih prikupljenih fondova; tužioci su navodno nastavili da pokreću procedure deportacije za žrtve trgovine ljudima u inostranstvu bez dogovora o njihovom bezbjednom i odgovornom povratku nakon odlučivanja o nedostatku dokaza ili ako svjedočenje žrtve nije potrebno⁴⁶⁴.

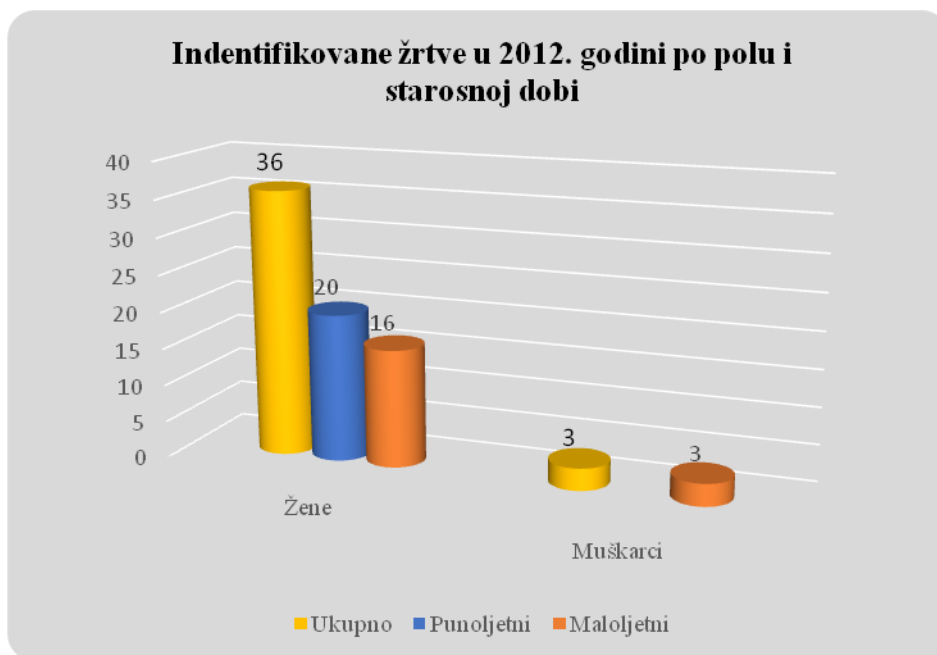
U 2012. godini BiH zadržava isti negativan trend u pogledu institucionalnih napora za zaštitu žrtava trgovine ljudima, odnosno pozicionirana je na nivo 2. od strane Stejt Departmenta. „Na osnovu raspoloživih podataka koji su dostavljeni od strane subjekata u sistemu borbe protiv trgovine ljudima i zaštite žrtava (tužilaštava, policije, CSR te NVO) ukupno je identifikovano 39 potencijalnih žrtava trgovine ljudima (navođenja na prostituciju i/ili seksualno iskorištavanje, trgovine ljudima u svrhu prosjačenja, prodaja u svrhu sklapanja braka). Od 39 žrtava 36 su ženske osobe (20 punoljetnih i 16 maloljetnih), 3 su muške osobe (sve maloljetne). Od evidentiranih 36 ženskih žrtava, punoljetne su seksualno iskorištavane (njih 15), 1 je navođena na prostituciju i 4 su iskorištavane radi prisilnog rada kroz prosjačenja. Maloljetne ženske žrtve su seksualno iskorištavane (njih 5), 2 su navođenje na prostituciju, 6 njih su iskorištavane radi prisilnog rada kroz prosjačenja i 3 su prodane u svrhu sklapanja prisilnog braka. Od evidentiranih 3 muške žrtve, svi su bili maloljetni, i svi su iskorištavani radi prisilnog rada kroz prosjačenja. Od ukupnog broja žrtava u 2012.godini identifikovano je 12 stranih državljanke. Za 2 strane državljanke koje su iz Njemačke i Bugarske pružena je asistencija u sigurnoj kući na prostoru BiH, dok su ostalih 10 stranih državljanke, sve iz Srbije, identifikovane kao potencijalne žrtve trgovine ljudima“⁴⁶⁵.

⁴⁶⁴ *Trafficking in Persons Report*, 2012, op.cit., pp.92-93.

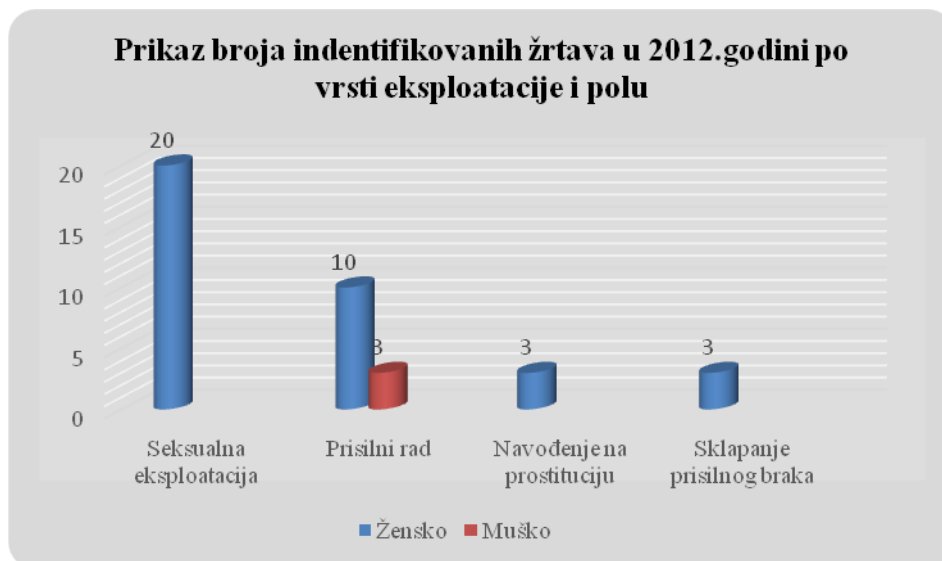
⁴⁶⁵ *Izveštaj o stanju trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini i Izveštaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za 2012. godinu*, nav.delo, str.15-16.

(q) Grafikon br.17. Prikaz broja identifikovanih žrtava u 2012.godini po zemlji porijekla izraženo u broju i procentu

(r) Grafikon br.18. Prikaz broja identifikovanih žrtava u 2012.godini po rodnoj pripadnosti i starosnoj dobi izraženo u broju.

- (s) Grafikon br.19. Prikaz broja indentifikovanih žrtava u 2012.godini po vrsti eksploatacije i polu izraženo u broju.

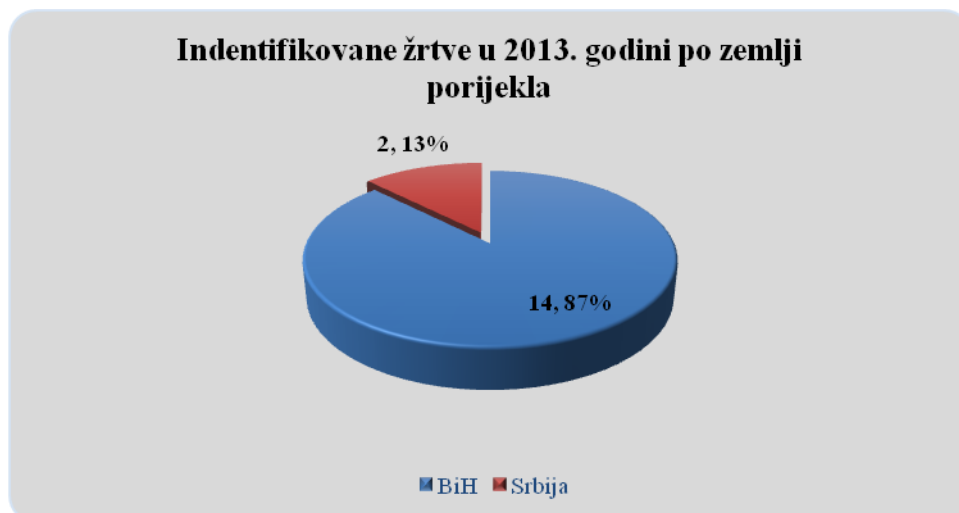
Zatim, u 2012.godini ponovo su identifikovani segmenti koji BiH predstavljaju kao zemlju koja nema dovoljno institucionalne podrške i političke volje (prim.aut.) da se suprostavi trgovini ljudima i da pruži adekvatnu zaštitu identifikovanim žrtvama. Neki od argumenata koji olikuju tu slabost se ogledaju u tome da, „...kad tužilac utvrdi da svjedočenje žrtve nije bilo potrebno, ili kada su zatvorili slučaj zbog nedostatka dokaza, Savjet ministara BiH često pokrenule postupke deportacije protiv tih žrtava trgovine ljudima bez pružanja adekvatne pomoći ili organizovanja njihove sigurne repatrijacije. Takođe, Savjet ministara BiH je rijetko upućivao strane žrtve na pružaoce pravnih usluga, uprkos sporazumima sa NVO-om o pružanju takvih usluga. Zatim, nije bilo izvještaja o odrasloj osobi žrtve koje su pritvorene ili na drugi način kažnjene zbog nezakonitih djela počinjenih kao posledica njihovog trgovanja ljudima. Osim toga, u preporukama Stejt Departmenta se posebno apostrofira da BiH mora da obezbjedi da djeca žrtve trgovine ljudima ne budu kažnjena za djela počinjena kao direktni rezultat trgovine ljudima te da je, po koji put naglašeno (prim.aut.), potrebno uključiti inspektore rada u nacionalni referentni mehanizam s ciljem povećanja identifikacije muškaraca žrtava koji se eksploatišu kroz radnu eksploataciju. I na kraju, od BiH se očekuje da se poveća finansiranje za usluge reintegracije za domaće žrtve“.⁴⁶⁶

Na kraju, u 2013. godini kao poslednjoj istraživačkoj godini, BiH je dostigla još niži prag na skali kojom se ocjenjuje volja zemlje da se bori protiv trgovine ljudima i

⁴⁶⁶ *Trafficking in Persons Report*, 2013, op.cit.,pp.100-102.

težnja ka iskorjenjivanju ovog fenomena. Naime, u 2013. godini „...BiH je od strane Stejt Departmenta ocjenjena kao zemlja koja čini određene napore za iskorjenjivanje trgovine ljudima ali ne dovoljne te je pozicionirana na posebnu nadzornu listu na način da je sa nivo 2. postavljena na *nivo 2. nadzorne liste*“.⁴⁶⁷

„Na osnovu dostavljenih informacija i podataka od strane relevantnih subjekata tokom 2013. godine u BiH je identifikovano ukupno 16 potencijalnih žrtava trgovine ljudima (navođenja na prostituciju i/ili seksualno iskorištavanje, trgovine ljudima u svrhu prosjačenja, i prodaja u svrhu sklapanja braka). Od tih 16 žrtava, 7 je bilo punoljetnih (5 žena i 2 muškarca) i 9 maloljetnih (6 žena i 3 muškarca), odnosno po rodnoj pripadnosti 11 su bile ženskog roda i 5 muškog. Ženske žrtve su bile eksploatisane kroz seksualno iskorištavanje (2 punoljetne i 1 maloljetna), iskorištavanje kroz radnu eksploataciju (2 punoljetne), kroz prosjačenje (1 punoljetna i 3 maloljetne) i trgovina u svrhu prisilnog sklapanja braka (2 maloljetne). Muške žrtve su bile eksploatisane u svrhu prisilnog prosjačenja (3 maloljetne i 2 punoljetne). Od svih 16 žrtava 2 žrtve su bile iz inostranstva i to iz Srbije (1 maloljetni muškarac i 1 punoljetna ženska osoba), a ostale žrtve su domaće, odnosno porijeklom iz BiH“.⁴⁶⁸

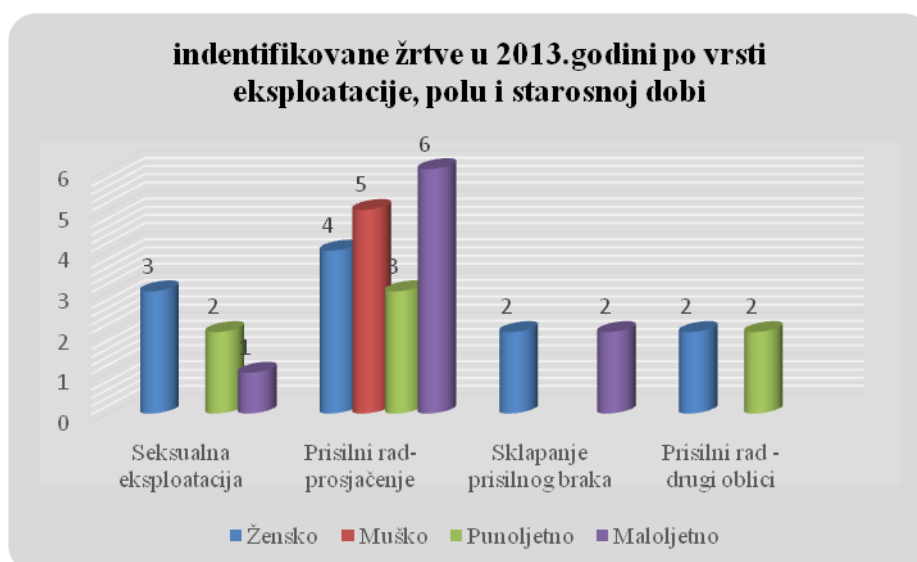
(t) Grafikon br.20. Prikaz broja identifikovanih žrtava u 2013.godini po rodnoj pripadnosti i starosnoj dobi izraženo u broju i procentu.

⁴⁶⁷ *Trafficking in Persons Report*, 2014, op.cit.,p.103.

⁴⁶⁸ *Izvještaj o stanju u oblasti trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za 2013 godinu*, nav.delo, str.8.

- (u) Grafikon br.21. Prikaz broja identifikovanih žrtava u 2013.godini po rodnoj pripadnosti i starosnoj dobi izraženo u broju.

- (v) Grafikon br.22. Prikaz broja identifikovanih žrtava po vrsti eksploatacije, polu i starosnoj dobi izraženo u broju.

Dakle, „...napori BiH za zaštitu žrtava trgovine ljudima smanjili su se tokom 2013. godine, jer su identifikacije žrtava pale na *najniži nivo ikada*, što odražava nedostatak snažne istrage, identifikacije i gonjenja od strane relevantnih subjekata. Nakon dugogodišnjih preporuka koje su upućene BiH od strane relevantnih međunarodnih i nadnacionalnih faktora, u BiH i dalje *nacionalni mehanizam upućivanja* nije uključivao inspektore rada, koji su trebali pojačati napore za identifikaciju i pomoć žrtvama prisilnog rada. BiH je identifikovala 16 žrtava trgovine ljudima u 2013. godini, što predstavlja prikaz strmog smanjenja u odnosu na identifikovane 39 žrtve u 2012.

godini. Zatim, broj identifikovanih žrtava znatno je manji od broja procijenjenih slučajeva trgovine ljudima. Pomoć od strane države ka nadležnim NVO je na nezadovoljavajućem nivou jer su primile male grantove od Savjeta ministara kako bi zadovoljile osnovne potrebe žrtava trgovine ljudima. Takođe, posebnu pažnju privlači glas NVO koje su prijavile nedostatak transparentnosti u raspodjeli državnih sredstava, posebno u pogledu žrtava Roma⁴⁶⁹.

Osim navedenog, i od strane Savjeta Evrope se navodi „...da u oblasti zaštite žrtava trgovine ljudima, vlasti u BiH sve manje nastoje da zaštite žrtve trgovine ljudima, jer je identifikovanje žrtava trgovine ljudima u BiH palo na izuzetno nizak nivo. Pored toga, ukazuje se na prisustvo određenih nepoštovanja prava i sloboda prema žrtvama trgovine ljudima u BiH što je u suprotnosti sa međunarodnim obavezama države BiH i predstavlja negativnu praksu u odnosu na razvijene zemlje svijeta. Takav negativan odnos prema žrtvama, objašnjava se prikazom većeg broja institucionalnih propusta (uslovljavanje žrtava kako bi im se pružila pomoć, neprihvatljive tehnike razgovora sa djecom žrtvama, neprihvatljiva deportacija stranih žrtava....)“⁴⁷⁰.

Međutim, osim gore predstavljenih istraživačkih podataka i prikaza koji nam govore o stepenu sposobnosti, odnosno institucionalne slabosti BiH u pogledu identifikacije i zaštite žrtava trgovine ljudima, kao opravdana potreba i obaveza nameće se prikaz stanja u pogledu zaštite žrtava u programu zaštite svjedoka, što se može prihvatiti kao još jedna veoma bitna slabost u sistemu BiH.

Naime, žrtve trgovine ljudima nerijetko učestvuju u krivičnom, odnosno sudskom postupku s ciljem svjedočenja protiv osumnjičenih lica, odnosno trgovaca ljudima. U takvim situacija, žrtve se dodatno izlažu novim prijetnjama po svoju bezbjednost i život, a poznati su slučajevi sa smrtnim posledicama na štetu žrtava kako iste nebi mogle svjedočiti protiv trgovaca ljudima. U takvim okolnostima, u skladu sa međunarodnom praksom i međunarodnim obavezama, te žrtve obavezno podliježu programu zaštite svjedoka koji omogućava maksimalnu fizičku zaštitu, izmjenu

⁴⁶⁹ *Trafficking in Persons Report*, 2014, op.cit., pp.104-105.

⁴⁷⁰ „Grupa eksperata Savjeta Evrope za borbu protiv trgovine ljudima (the Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings-GRETA) je dokumentovala zastrašivanje djece u BiH u toku sudskog postupka te navela da nadležni organi nisu preduzeli raspoložive mehanizme pravne zaštite kako bi ih zaštitili od prijetnje“. Dostupno preko: <http://sarajevo.usembassy.gov/tip-2014a.html> (Pristupano 23.03.2015).

identiteta, dislociranje u druge zemlje ili kontinente i sl. U BiH postoji takav program koji je propisan „Zakonom o programu zaštite svjedoka u Bosni i Hercegovini“.⁴⁷¹ Međutim, ovaj zakon nema pravnu i faktičku snagu na području cijele BiH što za posledicu ima nefunkcionalan program zaštite svjedoka i, u najmanju ruku, diskriminatorski karakter prema statusu žrtava trgovine ljudima. Zašto?

U članu 2. navedenog zakona se navodi: „Cilj ovog zakona je da osigura efikasnu zaštitu svjedocima, prije, tokom i nakon krivičnog postupka, kako bi se svjedocima omogućilo slobodno i otvoreno svjedočenje u krivičnim postupcima pred **Sudom Bosne i Hercegovine**“.⁴⁷²

Dakle, kao što je i vidljivo, ovim zakonom i programom zaštite svjedoka mogu da se zaštite samo žrtve trgovine ljudima koje su svjedoci u postupku pred Sudom BiH (tj. na nivou BiH), odnosno isti se ne odnosi na žrtve trgovine ljudima koje su svjedoci u postupcima pred sudovima u Republici Srpskoj, Federaciji BiH i njenim kantonima, i Brčko distriktu. Hipotetički posmatrano, iako je taj problem već izražen u praksi, u situacijama gdje sudovi u drugim dijelovima BiH imaju potrebe da određenu žrtvu trgovine uvedu u program zaštite svjedoka, takav postupak nije izvodljiv jer ne postoji ni *de facto* ni *de jure* mogućnost za tako nešto, iako je postojeća žrtva preživjela identičnu eksploataciju ili je identično ugrožena kao i neka druga žrtva koja ima status svjedoka pred Sudom BiH. Nakon takvog odnosa, stvaraju se druge okolnosti u kojim žrtve odustaju od svjedočenja i krivičnog postupka, čime se slabi krivično gonjenje prema trgovcu ljudima do granice njegovog oslobađanja od optužbe a žrtva dolazi u status u kojem može biti predmet reviktimizacije.

7.4. Krivično gonjenje trgovaca ljudima u Bosni i Hercegovini i sudska praksa

⁴⁷¹ „Zakon o programu zaštite svjedoka u Bosni i Hercegovini“, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br.98, Sarajevo, 2014.

⁴⁷² Isto, str.1.

U 2004.godini, „...u BiH su zabilježeni prvi slučajevi trgovine ljudima koji su pokrenuti od strane nadležnih tužilaštava ka sudovima. Tužilaštvo BiH je podnijelo izvještaj o otkrivanju izvršioca krivičnog djela trgovina ljudima u dva slučaja prema tri osumnjičene osobe, zbog međunarodnog vrbovanja radi vršenja prostitucije. Osumnjičena lica su pravosnažno presuđena na kazne zatvora u rasponu od 1 do 2 godine te sa jednom novčanom kaznom u iznosu od 10 hiljada KM (konvertibilnih maraka) i dvije novčane kazne u iznosu od po 20 hiljada KM.⁴⁷³ Osim ovih presuđenih predmeta, pokrenute su još dvije krivične istrage zbog trgovine ljudima od kojih jedna protiv tri osumnjičena lica i druga protiv pet osumnjičenih lica. Navedene istrage nisu okončane u toku 2004. godine niti su podignute optužnice“.⁴⁷⁴

Od strane Tužilaštva Federacije BiH sprovedeno je krivično gonjenje i suđenje za slučajeve navođenja na prostituciju⁴⁷⁵ i to: „U Zeničko - dobojskom kantonu ukupno je podignuto deset optužnica i doneseno je šest sudskih presuda, od čega su dvije bile oslobađajuće presude za trgovce ljudima, jedna uslovna kazna, jedna kazna zatvora u trajanju od 2 godine i 6 mjeseci, jedna od šest mjeseci i jedna u trajanju od 4 mjeseca zatvora; u Tuzlanskom kantonu tokom 2004. godine podneseno je ukupno 6 izvještaja o otkrivanju izvršioca krivičnog djela protiv 11 osumnjičenih lica. Protiv pet lica su podignute optužnice. Dvije optužnice protiv dvije osobe su potvrđene. Vodio se ukupno deset kriminalističkih istraga protiv 18 lica. Protiv 17 lica su podignute optužnice, dok je presudom suda jedno lice osuđeno uslovnom kaznom, a dvije osobe su oslobođene; u Srednjobosanskom kantonu od strane suda donesene su dvije osuđujuće presude u kojima su izrečene kazne u trajanju od pet i osam mjeseci. Izrečene su još dvije presude sa kaznama u trajanju od 4 mjeseca i novčana kazna u iznosu od 3 hiljade KM, i jedna kazna u trajanju od pet mjeseci i novčanom kaznom u iznosu od 4 hiljade KM; u Unsko-sanskom kantonu od strane suda izrečena je jedna osuđujuća presuda kazne zatvora za dva lica u trajanju od 3 i 2 godine za krivično djelo zasnivanje ropskog odnosa i prevoz osoba u ropskom odnosu, i jedna presuda za krivično djelo navođenja

⁴⁷³ Za ovo krivično djelo prema Krivičnom zakonu Bosne i Hercegovine predviđena je kazna zatvora u rasponu od najmanje 1 do 10 godina. Dražan Bojić, *Mjesto i uloga Bosne i Hercegovine u borbi protiv trgovine ljudima kao bezbjednosne prijetnje*, nav.delo, str.42.

⁴⁷⁴ *Izvještaj o stanju trgovine ljudima i ilegalnoj imigraciji u Bosni i Hercegovini i Izvještaj o radu Državnog koordinatara za sprečavanje trgovine ljudima i ilegalne migracije u Bosni i Hercegovini za 2004. godinu*, nav.delo, str.8.

⁴⁷⁵ Za ovo krivično djelo predviđena je kazna zatvora u rasponu od 1 do 10 godina, a ukoliko je žrtva bilo dijete tada je kazna zatvora od 3 do 15 godina. *Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine*, nav.delo, str.151.

na prostituciju kojom su presuđena dva lica sa kaznom zatvora u trajanju od 3 i 8 mjeseci; u Bosansko-podrinjskom kantonu potvrđena je jedna optužnica (bez preciznijih podataka); u Sarajevskom kantonu tokom 2004. godine u jednom predmetu vršena je krivična istraga a u dva predmeta se odvijao glavni pretres pred nadležnim sudom (bez preciznijih podataka)⁴⁷⁶.

Na području Republike Srpske, „...vođene su krivične istrage i sudski postupci zbog slučajeva koji su vezani za krivična djela trgovina ljudima radi vršenja prostitucije⁴⁷⁷ i to: Policijski i tužilački organi su sprovođili dvije istrage od kojih je za jedan predmet donesena naredba nadležnog tužilaštva za dalju istragu i krivični postupak protiv dva osumnjičena lica, u jednom predmetu je također donesena naredba za dalji krivični postupak (bez dostupnih podataka protiv koliko osumnjičenih lica) i jedna istraga je obustavljena; Jedna optužnica je potvrđena; donesenu su tri presude od strane nadležnog suda u Republici Srpskoj: četiri uslovne kazne u trajanju od 1 godine zatvora, uslovno 3 godine; jedna kazna zatvora u trajanju od 3 mjeseca; dvije kazne zatvora u trajanju od šest mjeseci; tri presude zatvora u trajanju od 1 godine, uslovno na 3 godine, tri kazne zatvora u trajanju od 6, 7 i 8 mjeseci“.⁴⁷⁸

Na osnovu izvedenih pokazatelja evidentno je da je BiH u 2004.godini predstavljala jedan odraz slabosti i nemoći u pogledu krivičnog gonjenja i sudske prakse. Ta slabost se ogleda prije svega u nedovoljnom krivičnom gonjenju i presudama u odnosu na 69 identifikovanih žrtava u 2004.godini. Zatim, krajnje je negativno stanje u pogledu izrečenih sudskih presuda gdje su presude bili minimalne pa čak i ispod minimalno propisanih kazni zatvora, odnosno izricane su novčane kazne. Ovakav trend sudskih presuda i pokrenutih istraga, po svojoj prirodi, predstavlja dvostruku negativnu konsekvencu u borbi protiv trgovaca ljudi i pružanju zaštite žrtvama u BiH. S jedne

⁴⁷⁶ *Izveštaj o stanju trgovine ljudima i ilegalnoj imigraciji u Bosni i Hercegovini i Izveštaj o radu Državnog koordinatora za sprečavanje trgovine ljudima i ilegalne migracije u Bosni i Hercegovini za 2004. godinu*, nav.delo, str.8.

⁴⁷⁷ Za ovo krivično djelo predviđena je kazna zatvora u rasponu od 6 mjeseci do 5 godina, a ukoliko je žrtva bila dijete tada je predviđena kazna u trajanju od 1 do 12 godina, *Krivični zakon Republike Srpske* član 198, str. 280. Dražan Bojić, *Mjesto i uloga Bosne i Hercegovine u borbi protiv trgovine ljudima kao bezbjednosne prijetnje*, nav.delo, str.43.

⁴⁷⁸ *Izveštaj o stanju trgovine ljudima i ilegalnoj imigraciji u Bosni i Hercegovini i Izveštaj o radu Državnog koordinatora za sprečavanje trgovine ljudima i ilegalne migracije u Bosni i Hercegovini za 2004. godinu*, nav.delo, str.8-9.

strane, ovakvi sudski epilozi predstavljali su samo još jedan dodatni pravni prostor (na osnovu sudske prakse) i podsticaj da se trgovci ljudima i dalje bave trgovinom ljudima. I s druge strane, ovakvo stanje predstavlja obehlabrenje kod žrtava trgovine ljudima da se prijave nadležnim subjektima i da sarađuju, i u krajnjoj liniji stvara se opravdana bojazan da će određene žrtve biti ponovo viktimizovane, odnosno reviktimizovane.

Sem nedovoljnog krivičnog gonjenja i slabe sudske prakse prema trgovcima ljudima, „...u 2004.godini BiH je ocjenjena kao zemlja sa budžetskim ograničenjima i sveobuhvatnom korupcijom u javnim institucijama što je ozbiljno ograničilo sposobnost institucija da primjenjuje zakone koji se odnose na trgovinu ljudima“.⁴⁷⁹

U nastavku rada biće izvedeni grafički prikazi krivičnog gonjenja i sudske prake u BiH za 2004.godinu kao i za ostale godine u istraživačkom periodu, što obuhvata pokazatelje kao što su broj dostavljenih Izvještaja o otkrivanju izvršioca krivičnog djela (krivična prijava), broj prijavljenih osumnjičenih lica, broj naređenih istraga od strane postupajućih tužila, sveukupno vođenih istraga, broj podignutih/potvrđenih optužnica i broj izrečenih presuda.⁴⁸⁰

⁴⁷⁹ *Trafficking in Persons Report*, 2005, op.cit.,p.70.

⁴⁸⁰ U grafikonima se prikazuju podaci i informacije kako su sadržane u izvještajima koji su analizirani tokom istraživanja. Međutim, obzirom da je prisutna manja kontradiktornost između sveukupno prikazanih podataka za cijelu BiH i odvojeno prikazanih podataka (po entitetima, nivoa BiH i Brčko distrikta) opravdano se može očekivati da se ti podaci u potpunosti ne podudaraju sa kvantitativnim osobinama u pogledu numeričkih data koje su odraz faktičkog stanja na terenu. Razlog tome jeste, što u BiH nije postojao univerzalan obrazac izvještaja na svim nivoima vlasti (što ujedno predstavlja jednu manjkavost i slabost u sistemu borbe protiv trgovine ljudima u BiH). Primjera radi, određeni subjekti su dostavljali informaciju u pogledu broja podignutih optužnica protiv tačno određenog broja lica dok su drugi dostavljali samo broj optužnica bez broja lica i slično. Međutim, predstavljene informacije i podaci u grafikonima predstavljaju stvarno i sigurno stanje uz potencijalnu mogućnost da je, manji dio, činilaca ili faktora prisutan u većem broju.

(w) Grafikon br.23. Prikaz krivičnog gonjenja i sudske prakse u 2004.godini izraženo u broju.

U toku 2005. godine bezbjednosni subjekti u BiH su nadležnim tužilaštvima, „...dostavili ukupno 36 izvještaja o otkrivanju izvršioca krivičnog djela protiv 59 osumnjičenih lica u vezi počinjenih krivičnih djela trgovine ljudima i krivičnim djelima u vezi sa trgovinom ljudima. Također, podnesen je i jedan izvještaj o počinjenom krivičnom djelu zapuštanja i zapostavljanja maloljetnog lica iz člana 207. KZ Republike Srpske. Prijavljena su dva lica (roditelji) koji su prisiljavali svoje troje maloljetne djece na prosjačenje. Zatim, tužilaštva u BiH su sprovela ukupno 68 tužilačkih istraga za krivična djela trgovine ljudima i druga krivična djela koja se vežu za trgovinu ljudima. Od ukupnog broja, 37 istraga je pokrenuto u toku 2005. godine dok je 31 istraga nastavljena iz prethodne 2004. godine. Jedna dodatna istraga vođena je protiv jednog službenika Državne granične službe za krivično djelo zloupotrebe službenog položaja ili ovlaštenja a u vezi sa trgovinom ljudima. Međutim, do kraja 2005. godine ta istraga još uvijek nije bila okončana. Protiv trgovaca ljudima, zbog krivičnih djela trgovine ljudima i drugih krivičnih djela koja se vežu za trgovinu ljudima nadležni sudovi su potvrdili 26 optužnica. U toku 2005. godine 39 istraga je ostalo neokončano“.⁴⁸¹

⁴⁸¹ *Izvještaj o stanju trgovine ljudima i ilegalnoj imigraciji u Bosni i Hercegovini i Izvještaj o radu Državnog koordinатора za sprečavanje trgovine ljudima i ilegalne migracije u Bosni i Hercegovini za 2005. godinu, nav.delo str.24-25.*

- c. Tabela br.3. Struktura krivičnih djela, podnesenih izvještaja o počinjenom krivičnom djelu (krivičnih prijava), trgovaca ljudima i struktura žrtava trgovine ljudima obuhvaćenih tim krivičnim predmetima.

Krivično djelo	Broj podnesenih izvještaja	Broj prijavljenih lica	Broj žrtava
Trgovina ljudima Član 186. KZ Bosne i Hercegovine	15	35	27
Član 188 KZ Bosne i Hercegovine	3	3	3
Navođenje na prostituciju Član 210. KZ Federacije BiH	10	10	14
Trgovina ljudima radi vršenja prostitucije Član 198. KZ R Srpske	6	8	6
Navođenje na Prostituciju Član 207. KZ Brčko Distrikta	1	2	3
Iskorištavanje djeteta radi pornografije Član 208. KZ Brčko Distrikta	1	1	1
UKUPNO	36	59	54

Izvor: *Izveštaj o stanju trgovine ljudima i ilegalnoj imigraciji u Bosni i Hercegovini i Izveštaj o radu Državnog koordinatora za sprečavanje trgovine ljudima i ilegalne migracije u Bosni i Hercegovini za 2005. godinu*, nav.delo str.24.

„U toku 2005. godine sudovi su presudili po podignutim optužnicama za ukupno 17 lica. Devet presuda je doneseno po osnovu sporazuma o krivnji od čega su dva lica osuđena na uslovnu kaznu, jedno lice na novčanu kaznu i 6 lica na kaznu zatvora. 7 presuda je doneseno bez sporazuma o krivnji od čega je jedno lice osuđeno na uslovnu kaznu a šest lica na kaznu zatvora. Jedna presuda je bila oslobađajuća. Na prvostepene presude podnešeno je ukupno 6 žalbi a presude za 6 lica su postale pravosnažne od čega su sve bile osuđujuće, jedna uslovna osuda i pet kazni zatvora. Svih pet lica osuđenih na kaznu zatvora su upućeni na izdržavanje kazne. Izrečene kazne zatvora su, uglavnom, bile niske kao i u prethodnoj godini. Odnosno, kazne su bile ispod zakonskog minimuma koji je predviđen za takvu vrstu krivičnog djela. U 2005. godini, u ukupno je vođeno 68 istraga, 26 optužnica je potvrđeno, dok je ukupno 17 presuda izrečeno. Odnosno, u toku 2005. godine sudovi u Bosni i Hercegovini su presudili po podignutim optužnicama za ukupno 17 lica. Devet presuda je doneseno po osnovu sporazuma o krivnji od čega su dva lica osuđena na uslovnu kaznu, jedno lice na novčanu kaznu i 6

lica na kaznu zatvora. 7 presuda je doneseno bez sporazuma o krivinji od čega je jedno lice osuđeno na uslovnu kaznu a šest lica na kaznu zatvora. Jedna presuda je bila oslobađajuća“.⁴⁸²

(x) Grafikon br.24. Prikaz stanja iz oblasti krivičnog gonjenja i sudske prakse u 2005.godini izraženo u broju.

U 2005.godini se može primjetiti blagi napredak u pogledu vođenih istraga od strane bezbjednosnih subjekata i pokrenutih tužilačkih istraga. Međutim, i dalje su prisutni argumenti i empirijski podaci u BiH koji su karakteristični za države sa slabim mehanizmima i institucijama koje se ne mogu suprostaviti savremenim bezbjednosnim prijetnjama kao što je u ovom slučaju trgovina ljudima.

Naime, „...sudije su nastavile da koriste uslovne kazne u većini slučajeva trgovine ljudima koje često rezultiraju sporazumom o priznanju krivice. Recimo, u slučaju iz septembra 2005. godine, koja je rezultirala smrću ukrajinske žrtve u 2004. godini, institucije BiH nisu uspele da osiguraju kaznu koja adekvatno odražava gnusnu prirodu krivičnog djela. Glavni trgovci ljudima su osuđeni na manje od tri godine, daleko ispod maksimalne raspoložive kazne za trgovinu ljudima. Zatim, bilo je identifikovanih slučajeva 2005. godine gdje su policajci na lokalnom nivou uzimajući mito olakšavali odvijanje trgovine ljudima. U toku 2005. godine pokrenute su tri nove istrage protiv službenika i zvaničnika koji su učestvovali u trgovini ljudima. Međutim,

⁴⁸² Isto, str.25.

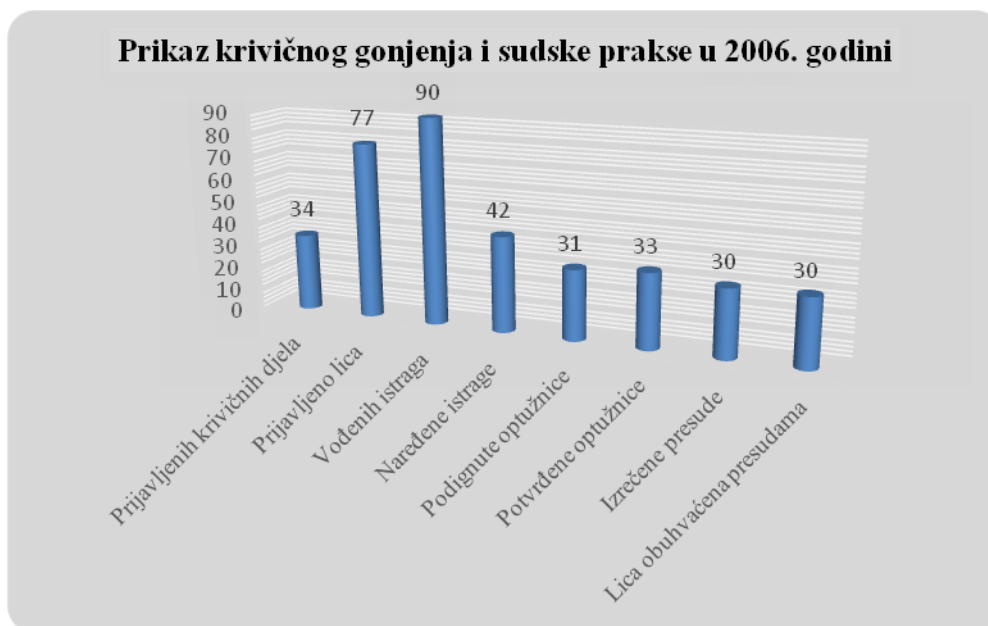
nisu podnesene optužnice protiv bilo kojeg zvaničnika zbog njihove umješanosti u trgovinu ljudima“.⁴⁸³

Na osnovu prikupljenih podataka od strane bezbjednosnih subjekata i tužilaštava u BiH, „...tokom 2006. godine prijavljena su 34 krivična djela protiv 77 lica zbog izvršenog krivičnog djela trgovine ljudima i drugih krivičnih djela koja se dovode u vezu sa trgovinom ljudima. U dva slučaja podnesene su prijave zbog krivičnih djela trgovine ljudima u vezi sa članom 250. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (organizovani kriminal). Može se primjetiti da je u 2006. godini bilo više sprovedenih istraga, tačnije 90 istraga, od čega 42 novih pokrenutih i ukupno sa neriješenih 48 istraga iz prethodnog perioda. Ovo se može prihvatiti kao povećanje u odnosu na 2005. godinu kada je bilo u radu ukupno 68 istraga. Međutim, doneseno je 14 naredbi o nesprovođenju istrage, i plus 13 istraga je obustavljeno.⁴⁸⁴ Zatim, u 2006. godini podignuta je 31. optužnica, a na sudu su potvrđene 33 (dvije optužnice koje su podignute u 2005. godini su potvrđene u 2006. godini), a u 2005. godini bile su podignute 24 optužnice, dok su sudovi potvrdili 26 optužnica. Sudovi su izrekli prvostepene presude protiv 30 lica, od čega su 23 osuđujuće. Po sporazumom o krivnji osuđeno je 10 lica, od čega 1 uslovna, 2 novčane i 7 kazni zatvora. Bez sporazuma o krivnji osuđeno je 13 lica, od čega su izrečene 2 uslovne i 11 kazni zatvora. 3 optužbe su odbijene i 4 osobe oslobođene“.⁴⁸⁵

⁴⁸³ *Trafficking in Persons Report*, 2006, op.cit., pp.75-76.

⁴⁸⁴ Nesprovođenje, odnosno obustavljanje istrage, podrazumjeva da cjelokupan istražni proces koji je sproveden do samog donošenja odluke tužioca kao i do tada prikupljeni dokazi, uglavnom, nemaju dovoljnu dokaznu snagu za optuživanje osumnjičenog lica. Uzrok takvog stanja u praksi, najčešće se nalazi u nestručnosti, neblagovremenom pokretanju istrage ili neprofesionalnom odnosu policijskih ili tužilačkih službenika u slučajevima trgovine ljudima, posebno u situacijama kada se identifikuje potencijalna žrtva trgovine ljudima. Ovakvo stanje i odnos, također, predstavlja obilježje slabosti BiH jer potencijalni trgovci ostaju neprocesuirani a žrtve nedovoljno zaštićene.

⁴⁸⁵ *Izveštaj o stanju trgovine ljudima i ilegalnoj imigraciji u Bosni i Hercegovini i Izveštaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne migracije u Bosni i Hercegovini za 2006. godinu*, nav.delo str.22-24.

(y) Grafikon br.25. Prikaz stanja iz oblasti krivičnog gonjenja i sudske prakse u 2006.godini izraženo u broju.

Naime, prikazani pokazatelji i empirijski podaci nam govore „...da je u 2006.godini BiH zabilježila napredak u pogledu sprovedenih istraga od strane bezbjednosnih subjekata i tužilačkih organa ali i u pogledu sudske prakse. Potrebno je naglasiti da je jedan trgovac ljudima osuđen na osam godina zatvora zbog trgovine ljudima i šest godina za pranje novca što je predstavljalo najdužu kaznu ikada izrečenu za trgovinu ljudima u BiH. Zatim, sud je naložio oduzimanje imovine jednog lica i isplatu naknade žrtvi u iznosu od 62,500 US dolara. Međutim, pored ovih pozitivnih konsekvenci, nažalost, i u 2006.godini identifikovana je negativna praksa iz prethodnog perioda a koja se ogleda u tome što su trgovci ljudima ponovo dobijali minimalne kazne. Također, iako su postojali izveštaji o učešću određenih funkcionera u trgovini ljudima, nije bilo krivičnih gonjenja ili osuđivanja javnih funkcionera koji su učestvovali u trgovini ljudima“.⁴⁸⁶

Zatim, za 2006. godinu ponovo su upućene kritike prema BiH od strane međunarodnih monitoring mehanizama i vlada drugih zemalja po pitanju borbe protiv trgovine ljudima, a koje se najviše ogledaju na neefikasno krivično procesuiranje

⁴⁸⁶ *Trafficking in Persons Report*, 2007, op.cit., pp.66-67.

slučajeva trgovine ljudima.⁴⁸⁷ Vlada Sjedinjenih američkih država je takođe uputila kritiku BiH za 2006. godinu gdje se navodi sledeće:

„... Vlada i dalje aktivno radi na istrazi u predmetima trgovine ljudima; međutim, kazne koje se izriču optuženima oglašenim krivim za trgovinu ljudima i dalje su niske ili im se izriču uslovne kazne. Vlada bi trebala biti više proaktivna u energičnom gonjenju izvršioca krivičnog djela trgovine ljudima tako što će osigurati da su kazne dovoljne u smislu sprečavanja novih djela trgovine ljudima; takođe trebala bi intenzivirati nastojanja u pravcu rješavanja problema saučesništva službenika javnih organa vlasti u trgovini ljudima“.⁴⁸⁸

Pored toga, „...za vrijeme osamdeset osmog zasjedanja Komiteta za ljudska prava, Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, gdje su razmatrani izvještaji koje države članice dostavljaju prema članu 40. Pakta, održanog u Ženevi u periodu od 16.10. do 03.11.2006. godine, u zaključnim napomenama, od Bosne i Hercegovine je, takođe, zatraženo da obezbjedi: djelotvorno krivično gonjenje izvršioca krivičnog djela trgovine ljudima; da sudije, tužioci i službenici za sprovođenje zakona budu obučeni o primjeni standarda borbe protiv trgovine ljudima i korupcije; da se osiguraju potrebni fondovi iz državnog proračuna za programe pomoći žrtvama i podrške svjedocima; te da se preduzmu djelotvorne mjere za borbu protiv eksploatacije djece, posebno romske djece i druge djece manjinskih nacionalnosti u svrhu uličnog prosjačenja ili drugih vrsta prisilnog rada. Identične preporuke su dostavljene i u Preporuci za BiH Specijalnog izvještača Generalnog sekretara UN-a o trgovini ljudima, posebno ženama i djecom, gospođe Sigma Huda, za 2006. godinu“.⁴⁸⁹

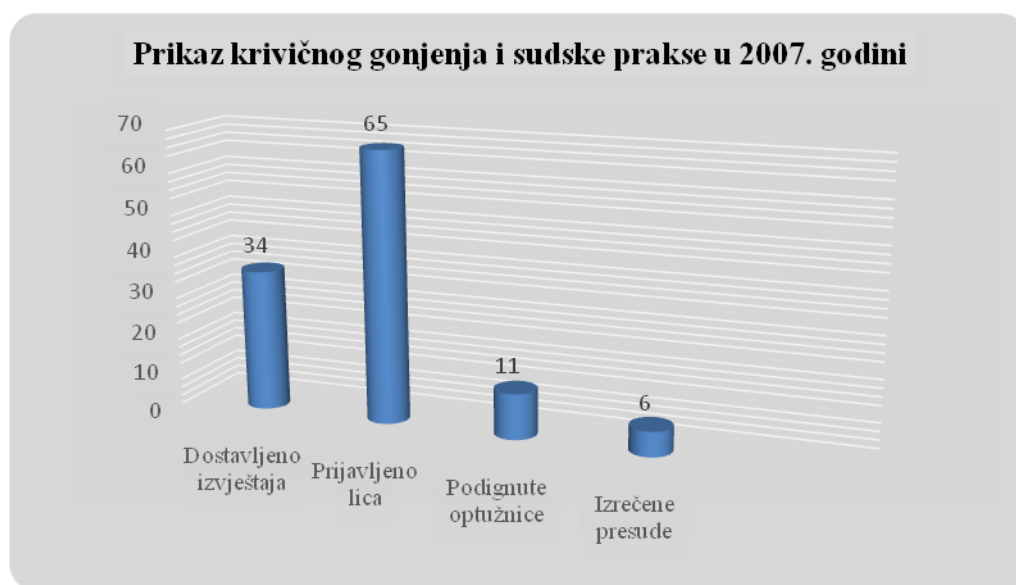
Tokom 2007. godine a na osnovu prikupljenih podataka od strane tužilaštava i bezbjednosnih subjekata u BiH identifikovan je pad i značajno smanjenje broja podnesenih izvještaja o otkrivanju izvršioca krivičnih djela, podignutih optužnica i

⁴⁸⁷ U izvještaju Evropske komisije o napretku za 2006. godinu, navedeno je „...da iako se Državni plan za borbu protiv trgovine ljudima za razdoblje 2005–2007 primjenjuje u praksi, još uvijek postoje problemi vezano za efikasno gonjenje izvršioca ovog krivičnog djela uslijed nekonzistentnosti između zakona na državnom i entiteskom nivou i blage kaznene politike. Izvještaj navodi da je samo mali broj slučajeva trgovine ljudima procesuiran“. „Bosna i Hercegovina – Izvještaj o napretku za 2006. godinu“, *Komisija Evropskih Zajednica*, {COM (2006) 649 finalni tekst}, SEC (2006) 1384, Brisel, 2006, str.44.

⁴⁸⁸ Dražan Bojić, *Mjesto i uloga Bosne i Hercegovine u borbi protiv trgovine ljudima kao bezbjednosne prijetnje*, nav.delo, str.57.

⁴⁸⁹ Isto.

izrečenih sudskih presuda prema trgovcima ljudima. Prikupljeni podaci za 2007.godinu ukazuju na sledeće: „Podneseno je ukupno 34 izvještaja o otkrivanju izvršioca krivičnog djela, kojim je obuhvaćeno 65 osoba i 38 žrtava trgovine ljudima zbog navođenja na prostituciju; ukupno je podignuto 11 optužnica. U Federaciji BiH podignuto je 8 optužnica, od kojih je 6 potvrđeno a u Brčko Distriktu, Republici Srpskoj i na Sudu BiH su podignute i potvrđene po jedna optužnica; ukupno je izrečeno šest presuda. U Federaciji BiH izrečene su 3 presude od čega je jedna bila uslovna kazna a dvije presude su pravosnažne (jedna po sporazumu o priznanju krivnje). U Brčko Distriktu nije izrečena niti jedna presuda i u Republici Srpskoj je bila jedna odbijajuća presuda. Na Sudu Bosne i Hercegovine, bila je jedna presuda (osuđujuća) koja je obuhvatila 10 osoba ali je nepravosnažna, a druga koja se odnosila na trgovinu ljudima radi prosjačenja ja pravosnažna (donesena po sporazumu o priznanju krivnje)“.⁴⁹⁰

- (z) Grafikon br.26. Prikaz stanja iz oblasti krivičnog gonjenja i sudske prakse u 2007.godini izraženo u broju.

Dakle, izneseni podaci i grafički prikazi sasvim jasno ukazuju da je BiH u 2007. godini u odnosu na prethodne godine zabilježila ponovo slabost u pogledu borbe protiv

⁴⁹⁰ *Izveštaj o stanju trgovine ljudima i ilegalnoj imigraciji u Bosni i Hercegovini i Izveštaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini za 2007. godinu, nav.delo, str.17-19.*

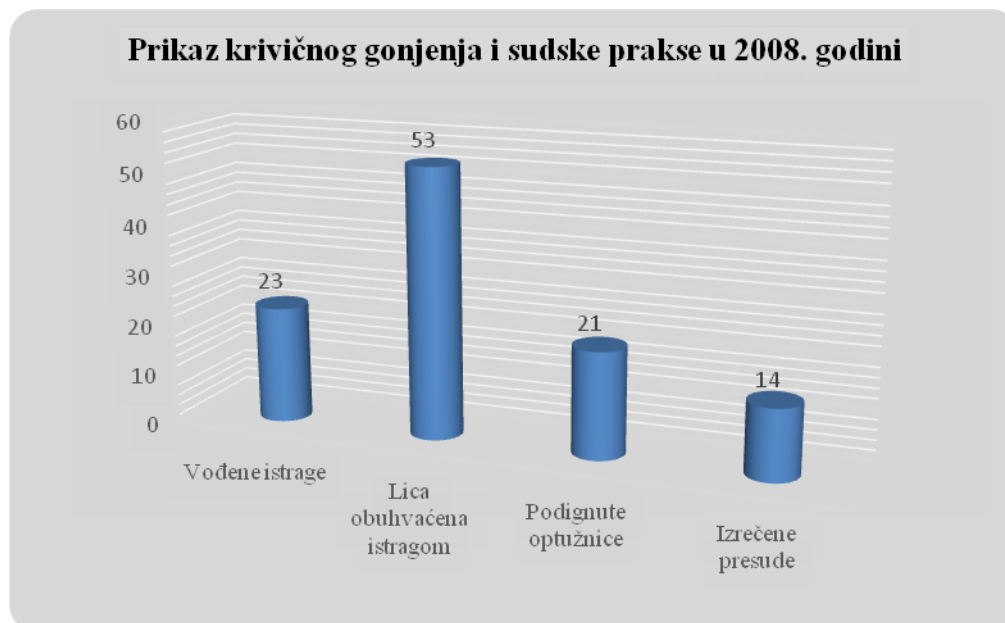
trgovine ljudima a što se ogleda kroz sve slabije napore posmatrajući od segmenta vođenja istraga pa do podizanja optužnica i izricanja presuda.

Takođe, značajno je naglasiti da u periodu prikupljanja podataka za 2007.godinu, nadležne službe nisu imale pristup konkretnijim podacima, odnosno nisu bili raspoloživi podaci a koji se odnose na konkretnije okolnosti (broj osumnjičenih lica, visina presude i sl.) u predmetima trgovine ljudima na svim nivoima vlasti. Zatim, „...i dalje je prisutna nekonzistentna i neprimjerena sudska praksa. Primjera radi, od 47 trgovaca ljudima koji su krivično gonjeni, državni i entitetski sudovi izrekli su zatvorske kazne za 14 izvršilaca krivičnih dela. Kazne su se kretale od 11 mjeseci do 10 godina zatvora. Preostalih 33 osuđenih trgovaca imalo je uslovne kazne. Bilo je izvještaja o policiji i drugim zvaničnim funkcionerima koji su učestvovali u trgovini ljudima. Određene žrtve trgovine ljudima navodile su da je lokalna policija ignorisala, i aktivno štitila trgovce ljudima i eksploatatore žrtava trgovine ljudima u zamjenu za novac. Postojale su dvije otvorene istrage o zvaničnom saučesništvu u trgovini ljudima“.⁴⁹¹

Prema prikupljenim bezbjednosnim i tužilačkim podacima, BiH je u toku 2008. godine imala značajniji porast u pogledu podignutih optužnica i izrečenih presuda, dok je u pogledu sprovedenih istraga taj broj opao. Tako da su u 2008. godini „...vođene 23 istrage kojim je obuhvaćeno 53 lica u slučajevima trgovine ljudima i posredovanja u prostituciji. Ukupno je podignuta 21 optužnica i sve su bile potvrđene. U Federaciji BiH podignuto je i potvrđeno 15 optužnica. U Brčko Distriktu jedna optužnica je podignuta i potvrđena. U Republici Srpskoj podignute su i potvrđene ukupno dvije optužnice dok su na Sudu BiH podignute i potvrđene tri optužnice. Ukupno je izrečeno 14 presuda. U Federaciji BiH izrečeno je 11 presuda. U Republici Srpskoj je izrečena jedna presuda dok je na Sudu BiH izrečena jedna presuda“.⁴⁹²

⁴⁹¹ *Trafficking in Persons Report*, 2008, op.cit., p.74.

⁴⁹² *Izveštaj o stanju trgovine ljudima i ilegalnoj imigraciji u Bosni i Hercegovini i Izveštaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini za 2008. godinu*, nav.delu, str.18.

(aa) Grafikon br.27. Prikaz stanja iz oblasti krivičnog gonjenja i sudske prakse u 2008.godini izraženo u broju.

Na osnovu izvedenih pokazatelja i ocjena međunarodnih faktora može se prihvatiti da je BiH u 2008.godini održala bolje napore za sprovođenje zakona o borbi protiv trgovine ljudima u 2008. godini u odnosu na prethodnu godinu, što se može prihvatiti kao pozitivna strana i kao prednost. Međutim, nezaobilazno je da se konstatuje i negativna strana koja je prenesena i u 2008.godinu. Naime, „...BiH nije uspjela rješavati saučesništvo vezano za trgovinu ljudima, a neki osuđeni trgovci ljudima i dalje su dobili uslovne kazne. Zatim, nastavljeno je prisustvo i učešće policije i drugih zvaničnika u trgovini ljudima, uključujući i namjerno ignorisanje (prećutno propuštanje, prim.aut.) ili aktivnu zaštitu trgovaca ljudima koji eksploatišu žrtve trgovine ljudima u zamjenu za mito, odnosno novac. Osim toga, BiH nije uspjela adekvatno nadzirati dvije ranije prijavljene istrage protiv službenih lica koji su bili saučesnici u trgovini ljudima. Odnosno, Istraga iz februara 2006. godine, u kojoj su bila osumnjičena dva pripadnika državne granične policije, nije završena. Slično tome, u decembru 2007. godine slučaj navodnog učešća trojice lokalnih zvaničnika u prinudnoj prostituciji sa troje djece i dalje je pod istragom Tužilaštva BiH. Iako su dva od devet zvaničnika optuženih za

učešće u ovom slučaju u policijskom pritvoru, do kraja godine nisu bile podignute zvanične optužnice“.⁴⁹³

Prema prikupljenim podacima od strane *Udarne grupe za borbu proti trgovine ljudima i organizovane ilegalne migracije BiH*, „...tokom 2009. godine tužilaštva u BiH su primili ukupno 23 izvještaja o otkrivanju izvršioca krivičnog djela koja se vežu za trgovinu ljudima. U 20 predmeta donijete su naredbe o sprovođenju istrage, što sa 24 neriješene istrage iz prethodnog perioda čini ukupan broj od 44 istrage koje su bile u radu tokom 2009. godine. Podignuto je i potvrđeno ukupno 10 optužnica. Presude su donesene ukupno za 20 osumnjičenih lica (pravosnažno su osuđena 2 lica - zatvorske kazne). Po osnovu sporazuma o priznanju krivnje izrečene su presude protiv 4 lica (2 uslovne osude, 2 kazne zatvora). Nakon održanog glavnog sudskog pretresa izrečene su osuđujuće presude protiv 10 lica (sve su zatvorske kazne). Oslobođajuća presuda donesena je za 5 lica i za jedno lice je donesena odbijajuća presuda“.⁴⁹⁴ Dakle, ovi navedeni podaci su predstavljeni objedinjeno za cijelu BiH. Međutim, u daljem dijelu teksta predstaviće se oblast rada odvojeno po nadležnosti tužilaštava:

„Tužilaštvo BiH je primilo ukupno 8 prijava (izvještaja o otkrivanju krivičnog djela) u izvještajnom periodu, dok je iz prethodnog perioda ostalo neriješeno 15 prijava, tako da su ukupno u radu bile 23 prijave za krivična djela trgovine ljudima. U izvještajnom periodu doneseno je 7 naredbi za sprovođenje istrage što sa 7 neriješenih istraga iz prethodnog perioda, čini ukupan broj od 14 istraga. Obustavljenih istraga nije bilo. Prema podacima Tužilaštva BiH u izvještajnom periodu nije bilo podignutih optužnica. U izvještajnom periodu bilo je 2 presuđena lica (jedna kazna zatvora po sporazumu o priznanju krivnje, jedna oslobođajuća). Protiv prvostepenih presuda postupajući državni tužilac je uložio 1 žalbu (nema podatka da li je riješena)“.⁴⁹⁵

„U Federaciji BiH nadležna kantonalna tužilaštva primila su ukupno 11 prijava za krivično djelo navođenja na prostituciju, što sa neriješenih 7 prijava iz prethodnog perioda, pokazuje da je u radu bilo ukupno 18 prijava. U izvještajnom periodu naređeno

⁴⁹³ *Trafficking in Persons Report*, 2009, op.cit., p.83.

⁴⁹⁴ *Izvještaj o stanju trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini i Izvještaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za 2009. godinu*, nav.delo, str.21.

⁴⁹⁵ Isto.

je 9 istraga (iz prethodnog perioda ostalo je neriješeno 12 istraga). U jednom predmetu je donesena naredba o nesprovođenju istrage. Dvije istrage su obustavljene. Na kraju 2009. godine ostalo je neriješeno 14 istraga. Podignuto je 7 optužnica, koje su potvrđene. U izvještajnom periodu je presuđeno 10 lica, i to na osnovu sporazuma o priznanju krivnje presuđeno je 2 lica (uslovne osude), dok su nakon suđenja izrečene presude protiv 5 osumnjičenih lica kojima su izrečene zatvorske kazne. Za jedno lice je donesena odbijajuća presuda, dok su 2 lica oslobođena. Za jedno lice je postupak obustavljen. Protiv navedenih presuda postupajući kantonalni tužioci su uložili 3 žalbe, a još 3 žalbe su uložene od strane odbrane. Bila je samo jedna pravosnažna presuda. Na kraju izvještajnog perioda, odnosno u 2009.godini ostalo je na sudu 8 neriješenih optužnica“.⁴⁹⁶

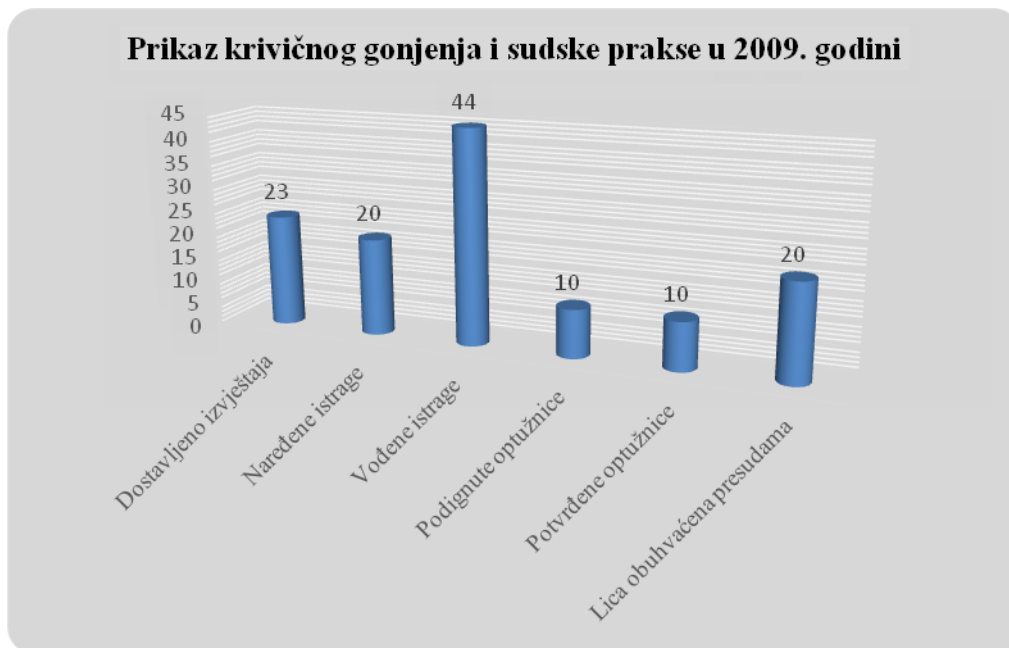
„U Republici Srpskoj nadležna okružna tužilaštva su primila 3 prijave za krivično djelo trgovina ljudima u svrhu prostitucije što sa jednom neriješenom prijavom iz prethodnog perioda iznosi 4 prijave koje su bile u radu okružnih tužilaštava na području Republike Srpske. Donesene su 3 naredbe o provođenju istrage (ostalo je 5 istraga iz prethodnog perioda). Dakle, ukupno je u radu bilo 8 istraga. Na kraju 2009. godine bilo je ukupno 5 neriješenih istraga a ukupno su podignute i potvrđene 3 optužnice. Presuđeno je ukupno 8 lica (jedno po sporazumu o priznanju krivice na kaznu zatvora, a 5 lica je osuđeno na kaznu zatvora nakon održanog glavnog pretresa). Oslobođena su 2 lica. Pravosnažna je jedna presuda kojom je optuženom licu izrečena zatvorska kazna“.⁴⁹⁷

„Javno tužilaštvo Brčko Distrikta zaprimilo je samo 1 prijavu za krivično djelo navođenja na prostituciju u vezi čega je donesena naredba o provođenju istrage (određena mjera pritvora)“.⁴⁹⁸

⁴⁹⁶ Isto, str.21-22.

⁴⁹⁷ Isto, str.22.

⁴⁹⁸ Isto.

(bb) Grafikon br.28. Prikaz stanja iz oblasti krivičnog gonjenja i sudske prakse u 2009.godini izraženo u broju.

BiH je tokom 2009.godina postigla maksimalan napredak u toku istraživačkog perioda, o čemu govori i činjenica da je BiH od strane Stejt Departmenta za 2009.godinu pozitivno ocijenjena i pozicionirana na rang listu *nivoa 1.*, što sigurno zaslužuje veliku pažnju u ovom dijelu rada bez obzira na negativne ocjene.

Taj napredak se ogleda „...u povećanim naporima da se primjenjuju zakoni o borbi protiv trgovine ljudima što je dovelo do postizanja jedne od najviših kazni za trgovinu ljudima ikada u BiH. Zatim, BiH je smanjila (ali ne i prestala, prim.aut.) upotrebu uslovnih kazni i povećane su generalno kazne za osuđene trgovce ljudima. Međutim, i dalje su prisutni izveštaji policije i drugih službenih lica o umješnosti različitih službenika ili funkcionera u odvijanju trgovine ljudima. Primjera radi, u martu 2010. godine, bezbjednosni subjekti Republike Srpske su uhapsili 16 osumnjičenih lica za trgovinu ljudima, uključujući zamjenika gradonačelnika Srebrenice, lokalnih vjerskih službenika, službenika škole i policijskih službenika zbog njihovog učešća u trgovini ljudima i prisilnoj prostituciji romske djevojčice. Svi osumnjičeni su oslobođeni dva dana nakon hapšenja od strane nadležnog suda, navodeći kako nije bilo dovoljno dokaza koji će ih zadržati. Ministar bezbjednosti na nivou BiH takođe je saslušan kao osumnjičeno lice u ovom istom predmetu. Ova istraga nije doživjela svoj epilog. Zatim, dva lokalna zvaničnika pod istragom državnog tužioca za njihovo učešće u prinudnoj

prostituciji prema troje djece iz decembra 2007. godine puštena su iz pritvora 12. februara 2009. godine a suđene je bilo još u toku“.⁴⁹⁹

Na osnovu prikupljenih podataka za 2010.godini, „...tužilaštva u BiH su zaprimili ukupno 22 prijave (izvještaj o otkrivanju izvršioca krivičnog djela) od strane bezbjednosnih subjekata za krivična djela koja se vežu za trgovinu ljudima. Za ova krivična djela na kraju izvještajnog perioda ostalo je ukupno 9 neriješenih prijava u Tužilaštvu BiH, dok se podaci u vezi neriješenih prijava u entitetskim tužilaštvima i tužilaštvu Brčko Distrikta nisu uspjeli prikupiti. U 15 predmeta donijete su naredbe o sprovođenju istrage, što sa 29 neriješenih istraga iz prethodnog perioda čini ukupan broj od 44 istrage koje su bile u radu u izvještajnom periodu. Podignuto je i potvrđeno ukupno 16 optužnica. Presuđeno je ukupno 19 lica, a oslobađajuća presuda donesena je za 4 lica“.⁵⁰⁰ Od gore navedenih ukupnih 22 prijave, u zavisnosti od teritorijalne i stvarne nadležnosti tužilaštava u BiH iste su procesuirane na sledeći način:

„Tužilaštvo BiH je primilo ukupno 7 prijava protiv 31 lica za krivično djelo trgovine ljudima, što sa 11 neriješenih prijava iz prethodnog perioda protiv 30 lica čini da je ukupno u radu bilo 18 prijava protiv 61 lica. U 2010.godini donesene su 3 naredbe za sprovođenje istrage protiv 13 lica, što sa 12 neriješenih istraga iz prethodnog perioda protiv 23 lica čini broj od 15 istraga u radu protiv 36 lica. U 2 slučaja je za izvršioce krivičnog djela određena mjera pritvora. 3 istrage protiv 9 lica su obustavljene. 9 istraga protiv 20 lica su ostale neriješene. Podignute su 3 optužnice protiv 4 lica. Presude protiv optuženih lica su donesene u 4 slučaja protiv 9 lica (jedna uslovna osuda po sporazumu o priznanju krivnje) i 3 presude protiv 7 lica koje su donesene nakon održanog glavnog pretresa (bez sporazuma o priznanju krivnje). Izrečene osuđujuće zatvorske kazne za krivično djelo trgovine ljudima su: kazna zatvora do 1 godine; u jednoj presudi kazna zatvora od 1 do 2 godine zatvora; u jednoj presudi kazna zatvora od 3 do 5 godina; u jednoj presudi kazna zatvora od 5 do 10 godina (ukupno 20 godina zatvora); u jednoj presudi 1 licu je izrečena uslovna osuda; i u jednoj presudi je jedno lice oslobođeno“.⁵⁰¹

⁴⁹⁹ *Trafficking in Persons Report*, 2010, op.cit., pp.86-87.

⁵⁰⁰ *Izvještaj o stanju trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini i Izvještaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za 2010. godinu*, nav.delo, str.25-26.

⁵⁰¹ Isto, str.26.

„U Federaciji BiH nadležna kantonalna tužilaštva primila su ukupno 11 prijava za krivično djelo navođenja na prostituciju što sa nerješenim prijavama iz prethodnog perioda, pokazuje da je u radu bilo ukupno 34 prijave. U 2010.godini naređeno je 8 istraga, a sa nerješenim prijavama iz prethodnog perioda bilo je 20 istraga u radu. U jednom predmetu je obustavljena istraga, dok je 10 optužnica podignuto. U jednom slučaju je obustavljen krivični postupak. Donesene su 3 presude od kojih je jedna presuda oslobađajuća, a u dvije presude osuđenim licima su izrečene zatvorske kazne (nepoznata visina kazni)“.⁵⁰²

„U Republici Srpskoj nadležna okružna tužilaštva imala su u radu 3 prijave za krivično djelo trgovina ljudima u svrhu prostitucije koje su dostavljene od strane bezbjednosnih subjekata što sa jednom prijavom iz prethodnog perioda predstavlja ukupno 4 prijave. Donesene su 3 naredbe o sprovođenju istrage što sa 5 istraga iz prethodnog perioda predstavlja ukupno 8 istraga kojih je bilo u radu. Na kraju izvještajnog perioda bilo je 5 nerješениh istraga. Podignute su i potvrđene 3 optužnice. Presuđeno je ukupno 8 lica (jedno po sporazumu o priznanju krivice na kaznu zatvora, a 5 lica je osuđeno na kaznu zatvora nakon održanog glavnog pretresa). Oslobođena su 2 lica. Pravosnažna je bila jedna presuda kojom je optuženom licu izrečena zatvorska kazna (nepoznata visina kazne)“.⁵⁰³

„Tužilaštvo Brčko Distrikta zaprimilo je samo 1 prijavu od strane bezbjednosnog subjekta za krivično djelo navođenja na prostituciju, a u vezi čega je donesena naredba o provođenju istrage (određena mjera pritvora). U toku 2010. godine u radu tužilaštva su se nalazile optužnice iz ranijeg perioda tako da je doneseno 5 sudskih presuda i to u četiri presude su izrečene zatvorske kazne, dok je jedna presuda bila oslobađajuća“.⁵⁰⁴

⁵⁰² Isto.

⁵⁰³ Isto.

⁵⁰⁴ Isto, str.26-27.

(cc) Grafikon br.29. Prikaz stanja iz oblasti krivičnog gonjenja i sudske prakse u 2010.godini izraženo u broju.

I u 2010.godini je vidljivo da je BiH održala svoje napore u borbi protiv trgovine ljudima, što potvrđuje ponovno delegiranje BiH od strane Stejt Departmenta na rang listu *nivoa 1*. Primjetno je blago opadanje u odnosu na prethodnu godinu u oblasti potvrđenih optužnica i izrečenih presuda, ali kada se sagledaju suštinski epilog presuda to opadanje se može prihvatiti kao zanemarljivo.

Iako je BiH visoko pozicionirana u 2010.godini, ipak su ostali u nasleđe određeni problemi koji predstavljaju slabosti države. Naime, „...od strane regionalnih eksperata dostavljani su izvještaji u kojima su osjetno bile primjećene uslovne kazne u predmetima trgovine ljudima zbog neadekvatnosti krivičnih propisa u državi. Takođe, identifikovani su i dalje slučajevi trgovine ljudima u kojima su određeni lokalni ili državni službenici primali mito a zauzvrat su ignorisali, odnosno omogućavali odvijanje eksploatacije žrtava kroz trgovinu ljudima. U septembru 2010. godine BiH je obustavila istragu protiv 17 osumnjičenih osoba (među kojima i ministar bezbjednosti BiH) koje su u martu 2010. godine bile osumnjičene za trgovinu ljudima kroz seksualnu eksploataciju gdje je potencijalna žrtva trgovine ljudima bila dijete iz romske zajednice. U obrazloženju za obustavu istrage je navedeno da nije bilo dovoljno vjerodostojnih dokaza i tužilac Tužilaštva BiH je utvrdio da se lica koja se nalaze u istrazi ne mogu krivično goniti zbog trgovine ljudima. Međutim, nevladina organizacija koja je pružala

pomoć žrtvi djetetu iz romske porodice a čija je eksploatacija počela kada je imala 14 godina, pokazuje snažne indikacije da se radilo o trgovini ljudima. I na kraju, BiH nije pokazala napredak u, već dugogodišnjem nasleđenom slučaju, u kome su osumnjičena dva lokalna funkcionera pod istragom državnog tužioca zbog njihovog učešća u prisilnoj prostituciji troje djece, a koji su pušteni iz pritvora 12. februara 2009. godine“.⁵⁰⁵

U 2011.godini BiH se kreće silaznom putanjom u pogledu borbe protiv trgovine ljudima što svjedoči i odluka u izvještaju Stejt Departmenta kojom se BiH za 2011.godinu ponovo vraća na rang listu *nivoa 2*.⁵⁰⁶ Ovakav status BiH, prepoznaje se, da je prouzrokovan slabim institucionalnim naporima i radom države u oblasti krivičnog gonjenja i sudske prakse.

„Na osnovu prikupljenih i analiziranih podataka nadležna tužilaštva u BiH u 2011.godini su ukupno zaprimili 19 prijava o počinjenim krivičnim djelima trgovine ljudima protiv 38 osumnjičenih lica. Ukupno je sprovedeno 10 istraga i to protiv 19 lica, podignuto je ukupno 6 optužnica protiv 19 lica, te su izrečene ukupno 4 presude protiv sedam optuženih lica (sve kazne zatvora, u jednom slučaju pored zatvorske kazne izrečena je i novčana kazna)“.⁵⁰⁷ Nije bilo izrečenih mjera oduzimanja imovinske koristi. Hronologija postupanja i epilog sudskih presuda po podnesenim prijavama a na temelju teritorijalne i stvarne nadležnosti je sledeća:

„Tužilaštvo BiH, za krivično djelo trgovine ljudima, zaprimilo je ukupno 9 prijava protiv 22 osumnjičena lica. U jednom predmetu je donesena naredba o sprovođenju istrage, tako da je ovaj predmet bio još u fazi istrage. Pored navedenih primljenih prijava Tužilaštvo BiH je imalo u radu i prijave i istrage za trgovinu ljudima iz ranijih godina, i kao nezavršene prenesene su u 2011. godinu. Donesene su 4 naredbe o sprovođenju istrage protiv 11 lica. Na osnovu dostupnih podataka dobijenih iz Tužilaštva BiH, u radu su u 2011.godini ostale nerješene prijave iz prethodnih godina, ukupno 23 predmeta protiv 71 lica. Zatim, Naredba o nesprovođenju istrage donesena je u jednom predmetu protiv jednog lica, tako da, na kraju izvještajnog perioda ostalo je

⁵⁰⁵ *Trafficking in Persons Report*, 2011, op.cit., pp.93-94.

⁵⁰⁶ *Trafficking in Persons Report*, 2012, op.cit.,p.91.

⁵⁰⁷ *Izvještaj o stanju trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini i Izvještaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za 2011. godinu*, nav.delo, str.17.

nerješeno 13 predmeta protiv 36 lica. Istraga je obustavljena u 3 predmeta protiv 6 lica, čime je na kraju 2011. godine ostalo nerješeno 9 istraga protiv 23 lica. Podignute su 2 optužnice protiv 2 lica, koje su i potvrđene, poslije čega je, u jednom slučaju protiv jednog lica donesena oslobađajuća presuda, a u drugom slučaju je protiv 4 lica donesena osuđujuća presuda, sa izrečenom zatvorskom kaznom⁵⁰⁸.

„Kantonalna tužilaštva u Federaciji BiH, koja su zaprimila prijave za krivično djelo navođenja na prostituciju u 2011. godini, su: 1) Kantonarno tužilaštvo Tuzlanskog Kantona koje je zaprimilo 5 prijava protiv 5 lica. U 4 predmeta protiv 4 lica, donesena je naredba o sprovođenju istrage. Podignute su 3 optužnice protiv 3 lica. Donesene su 2 osuđujuće presude protiv 2 lica, obje su zatvorske, u jednoj je izrečena kazna zatvora u trajanju od 1 godine i 3 mjeseca, u drugom predmetu 2 godine i 4 mjeseca. U jednom predmetu je tužilac uložio žalbu. Jedan predmet je pripojen drugom predmetu jer se radi o istom prijavljenom licu, tako da je na kraju izvještajnog perioda ostala nerješena 1 prijava protiv 1 lica; 2) Kantonarno tužilaštvo u Travniku, zaprimilo je jednu prijavu protiv 3 lica, protiv kojih je donesena naredba o provođenju istrage i do kraja 2011. godine istraga je bila još u toku⁵⁰⁹.

„U tužilaštvima na teritoriji Republike Srpske zaprimljene su dvije prijave protiv dva lica za krivično djelo trgovina ljudima radi vršenja prostitucije. U oba ova predmeta su donesene naredbe o provođenju istrage, protiv 2 lica. Podignuta je 1 optužnica protiv 1 lica. Donesena 1 presuda, izrečena kazna zatvora u trajanju od 2 godine i 2 mjeseca i novčana kazna od 18.000,00 KM⁵¹⁰.

„Tužilaštvo Brčko Distrikta, za krivično djelo navođenje na prostituciju zaprimilo je 2 prijave. U jednom predmetu bila su 4 prijavljena lica, protiv kojih je podignuta optužnica. Zatim, postignut je sporazum o priznanju krivnje, te je izrečena kazna zatvora u trajanju od 3 godine i 6 mjeseci, a za ostala lica je izrečena kazna zatvora u trajanju od po, tri godine, dvije godine i dvije godine i šest mjeseci. U drugoj prijavi su prijavljena 2 osumnjičena lica, protiv oba lica je podignuta optužnica, s jednim je postignut sporazum o priznanju krivnje i izrečena mu je kazna zatvora u

⁵⁰⁸ Isto.

⁵⁰⁹ Isto, str.17-18.

⁵¹⁰ Isto, str.18.

trajanju od 6 (šest) mjeseci, drugo lice se nalazilo u bjekstvu. Ni u jednom od navedenih slučajeva nije bilo oduzimanja imovinske koristi stečene krivičnim djelom“.⁵¹¹

(dd) Grafikon br.30. Prikaz stanja iz oblasti krivičnog gonjenja i sudske prakse u 2011.godini izraženo u broju.

Iz gore navedenog, vidljivo je da se u određenim slučajevima nastavila negativna sudska praksa u slučajevima trgovine ljudima jer su izricane minimum ili ispod minimuma propisanih kazni zatvora za trgovce ljudima.

Kao slabost BiH u 2011. godine prepoznaje se i to, „... što se ni u 2011.godini nisu harmonizovali krivični zakoni na svim nivoima vlasti u BiH u dijelu koji se odnosi na trgovinu ljudima, čime se, na određenim nivoima i teritorijama nisu mogli procesuirati slučajevi trgovine ljudima u skladu sa punom definicijom tog krivičnog djela pa su primjenjivani zakoni koji se odnose samo na seksualnu eksploataciju. Posebnu pažnju privlači činjenica da, od svih zaprimljenih prijava o trgovini ljudima u BiH tokom 2011. godine nadležne institucije na nivo države nisu započele nikakve nove istrage niti sudske procese. Također, relevantni eksperti i stručnjaci su dostavili informacije Stejt Departmentu da su u 2011.godini tužiocima na nivou BiH demonstrirali nevoljnost da istražuju trgovinu ljudima i identifikuju žrtve trgovine ljudima. Dio slučajeva trgovine ljudima procesuirani su na lokalnim nivoima. Međutim, osim

⁵¹¹ Isto, str.18.

neharmonizovanosti zakona u određenim dijelovima BiH, lokalni tužioci i sudovi nemaju razumijevanje i dovoljno razvijenu svijest (prim.aut.) po pitanju samog fenomena trgovine ljudima, što je za epilog imalo izricanje neadekvatnih kazni. U BiH je i dalje ostala prisutnost umješanosti državnih funkcionera i službenika koji su saučesnici u izvršenju krivičnog djela trgovine ljudima ili su svojim činjenjem ili nečinjenjem u okviru službenih aktivnosti odobravali odvijanje trgovine ljudima i eksploataciju žrtava, za šta su dobijali mito (novac) od trgovaca ljudima. Štaviše, vlada nije postigla nikakav napredak u, sada već, čuvenoj istrazi prema dva lokalna zvaničnika koju je pokrenuo tužilac BiH zbog njihovog učesća u prisilnoj prostituciji nad troje dece iz decembra 2007. godine, a što se prožima kroz sve izvještajne i istraživačke periode posle 2007. godine“.⁵¹²

BiH u 2012.godini nastavlja sa negativnom praksom koja se odnosi na institucionalnu borbu protiv trgovine ljudima.

Naime, na osnovu prikupljenih podataka utvrđeno je „...da je u BiH tokom 2012. godine od strane nadležnih tužilaštava naređeno da se pokrene ukupno 19 istraga protiv 42 lica, za predmete koji se odnose na trgovinu ljudima. Međutim, obustavljeno je 9 istraga protiv 22 lica, dok je podignuto 15 optužnica protiv 22 lica. Nadležni sudovi su izrekli 11 osuđujućih presuda protiv 13 lica, od čega je pet zatvorskih kazni protiv 6 lica, 2 novčane kazne protiv 2 lica i 4 uslovne kazne protiv 5 lica. Izrečena je i jedna odbijajuća presuda za 3 lica i dvije oslobađajuće presude za 3 lica“.⁵¹³ Hronologija i sadržaj krivičnog gonjenja i sudske prakse po teritorijalnoj i mjesnoj nadležnosti je sledeća:

„Tužilaštvo Bosne i Hercegovine je za krivično djelo trgovine ljudima naredilo 3 istrage, obustavilo 2 istrage i podiglo 1 optužnicu. Zatim, naređene su i dvije istrage za krivično djelo Međunarodno vrbovanje radi prostitucije ali su obe istrage obustavljene. Sud Bosne i Hercegovine izrekao je jednu zatvorsku kaznu za jedno lice u visini od 24 mjeseca“.⁵¹⁴

⁵¹² *Trafficking in Persons Report*, 2012, op.cit., p.92.

⁵¹³ *Izveštaj o stanju trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini i Izveštaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za 2012. godinu*, nav.delo, str.17.

⁵¹⁴ Isto.

„U Federaciji Bosne i Hercegovine za krivično djelo navođenje na prostituciju naređene su tri istrage protiv 10 lica. Za krivično djelo iskorištavanja djeteta ili maloljetnika radi pornografije (ovo je krivično djelo koje se povezuje sa trgovinom ljudima) naređena je jedna istraga protiv 2 lica. Nije bilo obustavljenih istraga a podignute su i 2 optužnice protiv 3 lica. Izrečene su tri osuđujuće uslovne kazne protiv tri lica u visini od 3, 24 i 36 mjeseci. Za krivično djelo upoznavanja djeteta sa pornografijom naređena je jedna istraga protiv 1 lica. Nije bilo obustavljenih istraga a podignuta je 1 optužnica protiv 1 lica. Izrečena je jedna osuđujuća novčana kazna prema jednom licu u visini od 500 KM“.⁵¹⁵

„U Republici Srpskoj za krivično djelo trgovine ljudima radi vršenja prostitucije naređene su 4 istrage protiv 10 lica. Obustavljene su 3 istrage protiv 8 lica a podignute 4 optužnice protiv 7 lica. Izrečene su 2 osuđujuće presude, jedna zatvorska kazna protiv jednog lica i jedna uslovna presuda za 1 lice. Kazna zatvora je izrečena u visini od 26 mjeseci uz novčanu kaznu od 18.000 KM. Uslovna kazna je izrečena u visini od 6 mjeseci. Za krivično djelo iskorištavanja djece i maloljetnih lica za pornografiju (krivično djelo vezano za trgovinu ljudima) naređena je 1 istraga protiv 1 lica. Podignute su 2 optužnice protiv 3 lica. Izrečena je 1 osuđujuća presuda (zatvorska kazna protiv jednog lica). Kazna zatvora je izrečena u visini od 6 mjeseci. Za krivično djelo proizvodnja i prikazivanje dječije pornografije naređena je 1 istraga protiv 1 lica. Podignute su 2 optužnice protiv 2 lica. Izrečene su 2 osuđujuće presuda - novčana kazna protiv jednog lica u iznosu od 1.500 maraka i jedna uslovna kazna u visini od 12 mjeseci“.⁵¹⁶

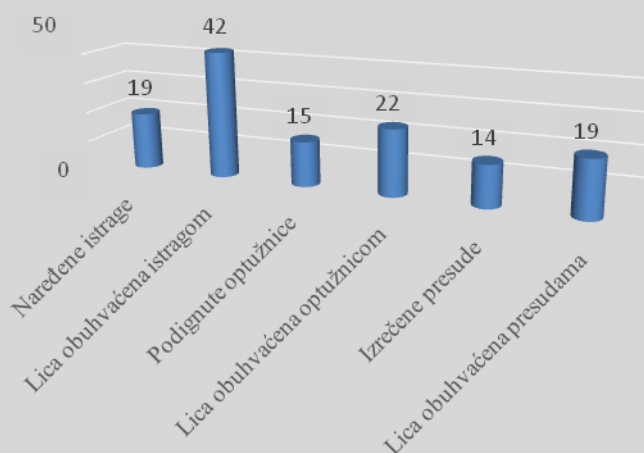
„U Brčko Distriktu BiH za krivično djelo navođenja na prostituciju naređena je 1 istraga protiv 1 lica. Za krivično djelo iskorištavanje djeteta i maloljetnika radi pornografije naređena je 1 istraga protiv 2 lica. Podignuta je 1 optužnica protiv 2 lica. Za krivično djelo upoznavanje djeteta sa pornografijom izrečena je 1 osuđujuće presuda (kazna zatvora protiv jednog lica u visini od 7 mjeseci)“.⁵¹⁷

⁵¹⁵ Isto.

⁵¹⁶ Isto, str.18.

⁵¹⁷ Isto.

Prikaz krivičnog gonjenja i sudske prakse u 2012. godini

(ee) Grafikon br.31. Prikaz stanja iz oblasti krivičnog gonjenja i sudske prakse u 2012.godini izraženo u broju.

U tabelarnom prikazu kao prilog doktorske disertacije priložiće se:

„Tabela za krivična djela trgovina ljudima – tužilačke i sudske odluke koje su donijete u 2012. godini (po predmetima);

Tabela za krivična djela trgovina ljudima – tužilačke i sudske odluke koje su donijete u 2012. godini (po licima);

Tabela sa prikazanim sudskim odlukama koje su donijete u 2012. godini za krivična djela trgovina ljudima sa visinom izrečenih kazni;

Tabela sa sudskim odlukama koje su donijete u 2012. godini za krivična djela trgovina ljudima kojima je izrečena mjera oduzimanja imovinske koristi stečene krivičnim djelom“.⁵¹⁸

Iz gore navedenog vidi se da je prisutan blagi napredak u određenim segmentima institucionalne borbe BiH protiv trgovine ljudima. Međutim, pored slabe sudske prakse koja se odnosi na minimalne presude, ono što se javlja kao negativna praksa i slabost jeste „obustavljanje istraga“ i u ovoj godini, gdje je obustavljeno 9 istraga koje su pokrenute protiv 22 osumnjičena lica. Ovdje stvar ostaje nejasna i, u najmanju ruku, nedorečena, u pogledu identifikacije uzroka koji su doveli do

⁵¹⁸ Isto, str.23-28.

obustavljanja istraga. Da li se ovdje radi o nedovoljnom ili nestručnom dokumentovanju krivične odgovornosti prema „potencijalnim“ trgovcima ljudima ili se ovdje radilo o nedužnim građanima koji su neosnovano bili sumnjičeni? Nesumnjivo, ovdje se, u oba slučaju, radi o narušavanju osnovnih prava i ljudskih sloboda na koje se BiH obavezala da će ih poštovati na svojoj teritoriji. Sigurno je da, ovakva praksa i fakta predstavljaju institucionalnu slabost jedne države.

U samom izvještaju Stejt Departmenta za 2012.godinu akcentuje se na „...uređenje i političku konstelaciju BiH gdje se navodi da se zemlja sastoji od Entiteta Republike Srpske i Federacije BiH koji imaju političku, zakonodavnu i sudsku vlast, i Brčko Distrikta kao samoupravne jedinice pod jurisdikcijom države, te da u takvoj strukturi još nije usaglašen i harmonizovan zakonski okvir koji se odnosi na trgovinu ljudima. Odnosno, radi se o zemlji gdje su u određenim područjima trgovci ljudima različito tretirani jer su sumnjičeni samo za jedan određeni pojavni oblik eksploatacije (npr. prostitucija), iz razloga, što važeći zakoni na tom području i nadležnosti nisu prihvatili punu definiciju trgovine ljudima u skladu sa međunarodnim pravnim aktima koje je BiH potpisala i ratifikovala. Zatim, i dalje je izražena poražavajuća visina sudskih presuda za trgovce ljudima gdje su čak u nekim mjestima osuđivani samo na kaznu zatvora od 2 i 3 mjeseca (Sud u Bihaću). I na kraju, i dalje su prisutni slučajevi umješanosti funkcionera i zvaničnika u trgovinu ljudima, gdje se kroz koruptivne okolnosti omogućava odvijanje trgovine ljudima u BiH“.⁵¹⁹

Tokom 2013. godine od strane bezbjednosnih subjekata „...podneseno je ukupno 17 prijava o krivičnim djelima trgovine ljudima i drugim povezanim krivičnim djelima protiv 34 osumnjičena lica. Iz prethodne godine u radu je bilo aktuelno 29 prijava krivičnih djela protiv 53 izvršioca pa se tokom 2013 godine u radu kod nadležnih tužilaštava nalazilo ukupno 46 prijava krivičnih djela protiv 87 izvršilaca. Tokom 2013. godine tužilaštva su naredila 14 istraga protiv 31 lica. Zatim, nastavljen je rad i na 23 istrage protiv 50 lica iz prethodne godine pa su tužilaštva u toku 2013. sprovodila ukupno 37 istraga protiv 81 lica. Od strane tužilaštava donesene su odluke o nepokretanju istrage u 7 predmeta protiv 10 lica, i obustavila su 7 istraga protiv 24 lica. Podignuto je ukupno 12 optužnica protiv 21 lica, od čega su sudovi potvrdili 11

⁵¹⁹ *Trafficking in Persons Report*, 2013, op.cit., pp.100-101.

optužnica protiv 16 lica. Tokom 2013. godine sudovi su izrekli 10 osuđujućih presuda protiv 15 lica, od čega je pet zatvorskih kazni protiv 7 lica i 5 uslovnih kazni protiv 8 lica“.⁵²⁰

Sve gore navedeno je realizovano prema sledećim teritorijalnim i stvarnim nadležnostima:

„Tužilaštvo BiH za krivično djelo trgovine ljudima zaprimilo je 4 prijave protiv 7 lica što je sa aktivnih 9 prijava protiv 23 lica ih prethodnog perioda činilo ukupno 13 prijava protiv 30 lica. Tužilaštvo je naredilo 2 istrage protiv 6 lica što je sa prethodno naređenih 7 istraga protiv 22 lica bilo ukupno vođenih 9 istraga protiv 28 lica. Jedna istraga protiv 2 lica nije pokrenuta. Obustavljene su 4 istrage protiv 12 lica. Nije bilo podignutih optužnica. Od strane Suda BiH izrečena je jedna zatvorska kazna za dva lica u visini od po 4 godine. Također, Tužilaštvo BiH naredilo je i jednu istragu za krivično djelo organizovanog kriminala u vezi sa krivičnim djelom trgovina ljudima protiv 2 lica, te podiglo jednu optužnicu protiv 2 lica za to djelo, koja je i potvrđena od strane Suda Bosne i Hercegovine“.⁵²¹

„U Federaciji BiH za krivično djelo navođenje na prostituciju tužilaštva su zaprimila 7 prijava protiv 14 lica što je sa aktivnih 12 prijava protiv 19 lica iz prethodnog perioda činilo ukupno 19 prijava protiv 33 lica. Naređeno je 5 istraga protiv 14 lica što je zajedno sa prethodno naređenih 7 istraga protiv 13 lica bilo ukupno 12 vođenih istraga protiv 27 lica. 5 istraga protiv 6 lica nije pokrenuto, dok je 1 istraga protiv 8 lica obustavljena. Podignute su 4 optužnice protiv 10 lica a potvrđene su 3 optužnice protiv 8 lica. Izrečene su dvije osuđujuće presude protiv 5 lica. Jedna osuđujuća presuda s kaznom zatvora protiv 2 lica u visini od 1 godine i jedna osuđujuća uslovna osuda protiv 3 lica u dužini od 2,5 godine. Za krivično djelo iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije nadležna tužilaštva zaprimila su 2 prijave protiv 3 lica što je sa aktivnih 6 prijava protiv 9 lica iz prethodnog perioda činilo ukupno 8 prijava protiv 12 lica. Naređene su 3 istrage protiv 4 lica što je sa prethodno naređene 3 istrage protiv 4 lica bilo ukupno 6 istraga protiv 8 lica. Podignute su 3

⁵²⁰ *Izveštaj o stanju u oblasti trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za 2013 godinu*, nav.delo, str.9.

⁵²¹ Isto, str.9-10.

optužnice protiv 4 lica i potvrđene su 3 protiv 4 lica. Izrečene su 4 osuđujuće presude protiv 5 lica, sve uslovne u visini od 1 godine“.⁵²²

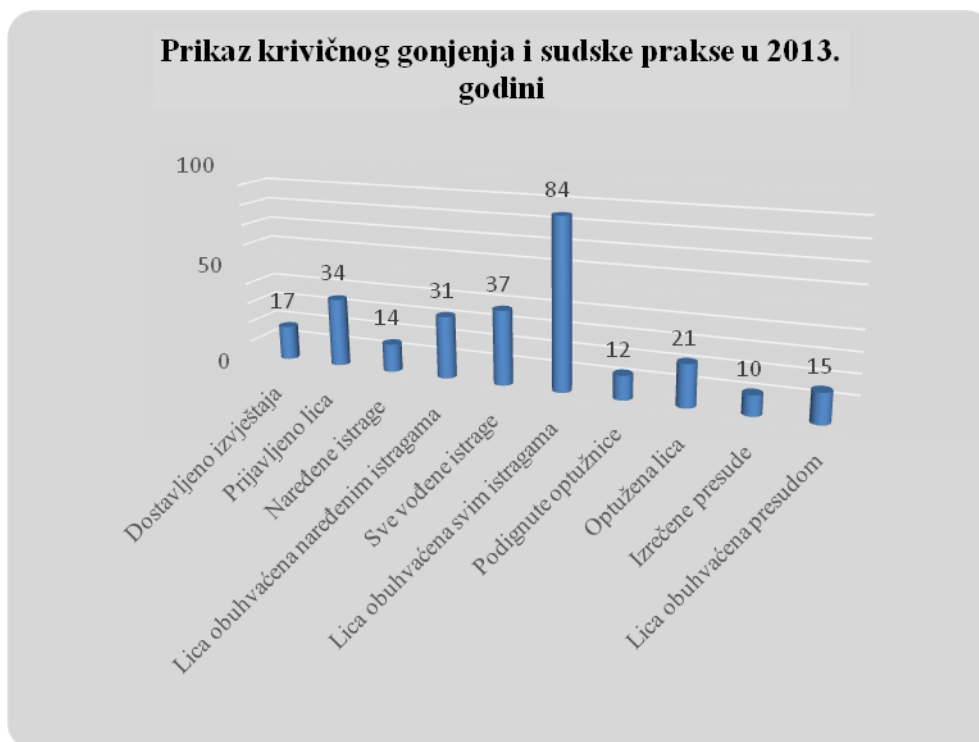
„U Republici Srpskoj za krivično djelo trgovine ljudima radi vršenja prostitucije tužilaštva su zaprimila 1 prijavu protiv 1 lica što je sa aktivnom 1 prijavom protiv 1 lica iz prethodnog perioda sveukupno činilo 2 prijave protiv 2 lica. Naređena je 1 istraga protiv 1 lica što je sa prethodno naređenih 4 istrage protiv 5 lica bilo ukupno 5 istraga protiv 6 lica. 3 istrage protiv 4 lica su obustavljene. Podignute su 2 optužnice protiv 3 lica i potvrđene su 2 optužnice protiv 3 lica. Izrečena je 1 osuđujuća zatvorska kazna protiv 1 lica (nepoznata visina kazne)“.⁵²³

„U Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine za krivično djelo navođenja na prostituciju tužilaštvo je zaprimilo 2 prijave protiv 4 lica. Naređena je 1 istraga protiv 2 lica što je sa prethodno naređenom 1 istragom protiv 1 lica bilo ukupno 2 istrage protiv 3 lica. 1 istraga protiv 2 lica nije pokrenuta. Podignuta je 1 optužnica protiv 1 lica koja je i potvrđena. Izrečena je 1 osuđujuća zatvorska presuda protiv 1 lica. Za krivično djelo trgovina ljudima tužilaštvo je zaprimilo 1 prijavu protiv 2 lica. Naređena je 1 istraga protiv 1 lica. Podignuta je 1 optužnica protiv 2 lica koja je i potvrđena. Za krivično djelo iskorištavanja djeteta i maloljetnika radi pornografije Sud Brčko Distrikta je izrekao jednu osuđujuću zatvorska kaznu za jedno lice u visini od 1.5 godina. Za krivično djelo upoznavanje djeteta sa pornografijom Tužilaštvo Brčko Distrikta je zaprimilo 1 prijavu protiv 1 lica i ujedno je naređena 1 istraga protiv 1 lica“.⁵²⁴

⁵²² Isto, str. 10.

⁵²³ Isto.

⁵²⁴ Isto.

(ff) Grafikon br.32. Prikaz stanja iz oblasti krivičnog gonjenja i sudske prakse u 2013.godini izraženo u broju.

U prilogu doktorske disertacije biće priložene tabele Visokog sudskog i tužilačkog savjeta BiH sa statističkim podacima o krivičnim djelima trgovina ljudima i srodnim krivičnim djelima i to:

„tužilačke i sudske odluke donesene u 2013. godini po predmetima i tužilačke i sudske odluke donesene u 2013. godini po licima“.⁵²⁵

BiH je u 2013.godini imala blagih pomaka u borbi protiv trgovini ljudima što se može primjetiti iz prethodnog opisa i grafičkog prikaza. Međutim, opravdano se čini da su to napori na granici sa minimumom pa čak i ispod. Tome ide u prilog i činjenica da je BiH u svojoj istoriji, kao i u istraživačkom periodu, po prvi put dostigla najniži nivo na skali mjerljivosti napora i sposobnosti države da se suprostavi trgovini ljudima, a u vezi čega je u izvještaju Stejt Departmenta svrstana na nivo *2. nadzorne liste*. Kriteriji i konsekvence koje BiH karakterišu kao slabu državu u krivičnom gonjenju i sudskoj praksi prema trgovcima ljudima ogledaju se u sledećem:

⁵²⁵ Isto, str.45-46 (prilog).

„bezbjednosni subjekti, tužilaštva i sudski organi još nisu uspjeli dokazati prinudni rad i prisilno prosjačenje kao trgovinu ljudima; predloženi amandmani u Federaciji BiH su odbijeni, tako da u BiH ni u 2013. godini nije došlo do harmonizacije propisa koji se odnose na trgovinu ljudima; i dalje je prisutan disharmoničan pristup u istrazi, optuženju i presuđivanju trgovaca ljudima u BiH gdje se isti osuđuju po dosta blažim kaznama jer ne postoji puna inkriminacija krivičnog djela trgovina ljudima na svim nivoima u BiH u skladu sa međunarodnim obavezama; i dalje je prisutna poražavajuće praksa u pogledu visine kazne koja se izriče prema osumnjičenim licima gdje se čak i uslovne osude izriču; korupcija je i dalje ostala problem, gdje su, primjera radi, identifikovani slučajevi da je policija prihvatila mito u zamjenu za informacije o predstojećim policijskim racijama koje će se odvijati na mjestima gdje se odvija trgovina ljudima; BiH nije postigla nikakve istrage, krivična gonjenja ili presude javnih službenika zbog saučesništva u krivičnim delima vezanim za trgovinu ljudima tokom 2013. godine“.⁵²⁶

8. KARAKTERISTIKE SLABOSTI-KRHKOSTI BOSNE I HERCEGOVINE I NJIHOVA TEORIJSKA PREPOZNATLJIVOST

⁵²⁶ *Trafficking in Persons Report*, 2014, op.cit., p.104.

8.1. Obilježja slabosti Bosne i Hercegovine u borbi protiv trgovine ljudima

U ovom dijelu rada nastojaće se prikazati argumenti, odnosno karakteristike koje BiH karakterišu kao slabu državu a na osnovu analiziranih teorijskih pristupa u ovoj disertaciji i prikupljenih empirijskih podataka, informacija i pokazatelja iz istraživačke građe koja se odnosi na segment borbe protiv trgovine ljudima u toku istraživačkog perioda. Naime, kao što je predstavljeno u radu, teorijske postavke o slabim državama nam govore da takve države karakteriše određeni broj ključnih indikatora slabosti kao što su unutrašnji antagonizmi, etničke ili vjerske tenzije koje još nisu, ili još uvijek nisu temeljno postale potpuno nasilne, stope kriminala koje imaju tendenciju da budu visoke i sve veće, rastuća korupcija, odnosno, kao jedno od suštinskih obilježja slabe države jeste, kao što je već i spomenuto, da su to države bez sposobnosti da osiguraju punu bezbjednost za svoje građane. Stoga, dalje će se predstaviti šta je to što BiH obilježava kao slabu državu.

8.1.1. Neharmonizovana krivično-pravna legislativa

Normativno uređenje trgovine ljudima koje je bilo prisutno u BiH nam govori da je *de jure* predstavljalo pravnu slobodu za trgovce ljudima i njihovo djelovanje, tj. na teritoriji jedne države imali smo predviđenu kažnjivost za određena ponašanja, dok na određenim područjima iste države takvo ponašanje nije kažnjivo. S druge strane, građani BiH koji su prepoznati kao ranjive populacije, ali i strani državljani, tokom istraživačkog perioda u BiH bili su izloženi i eksploatisani kroz razne oblike trgovine ljudima kao žrtve, koje postojećim zakonima nisu bili dovoljno prepoznate i zaštićene. Konkretno, ovaj dio argumentacije nam govori da je BiH u istraživačkom periodu imala jedan nezadovoljavajući status u međunarodnim odnosima zbog nepoštovanja preuzetih međunarodno-pravnih obaveza, a na unutrašnjem planu, u BiH je na sceni odraz neharmonizovanog, i na kraju, nefunkcionalnog zakonodavnog sistema.

Ovakav status i zakonodavni sistem u zemlji, opravdano se može prihvatiti da, predstavlja pogodne uslove i područje za širenje nebezbjednosti, u ovom slučaju trgovine ljudima, što u krajnjoj instanci daje karakter slabosti jedne zemlje.

Odnosno, ovakvo prepoznato stanje u državi ima svoju i teorijsku opravdanost, odnosno prepoznatljivost u teoriji Patrika Stjuarta i drugih autora, o čemu je već bilo riječi:

„.....Smatra se da odnos između transnacionalnog kriminala i slabih država funkcionise, na način, što transnacionalne kriminalne organizacije djeluju u sredinama gdje je vladavina prava odsutna zbog nedonošenja i nesprovođenja bitnih nacionalnih i međunarodnih pravnih instrumenata, čime takva društva postaju pogodna za te organizacije“.⁵²⁷

U prilog ovome možemo koristiti i rezultate obavljenog naučnog intervjua koji je obavljen sa profesionalcima i ekspertima vladinog, nevladinog i civilnog sektora iz Republike Srpske, Federacije BiH i Brčko Distrikta. Na osnovu izvršenog naučnog intervjua tokom ovog istraživanja od ukupno devet ispitanika njih osam (jedan ispitanik iz NVO se izrazio neutralno) se izjasnilo da je u Bosni i Hercegovini bila prisutna različita zakonska regulativa koja definiše fenomen trgovine ljudima kao krivično djelo, odnosno koja nije bila usklađena na svim nivoima vlasti u državi a time i na cijeloj teritoriji, i da je takva neusklađenost doprinosila lošem stanju u pogledu cjelokupne borbe protiv trgovine ljudima. Interesantno je da su među tih osam ispitanika obuhvaćeni svi ispitanici koji su profesionalci i eksperti u vladinim institucijama na osnovu čijih se iskaza i mišljenja može izvesti zaključak da ta neharmonizovanost zakona koji inkriminišu biće trgovine ljudima, ne samo da je u istraživačkom vremenu predstavljala prepreku za uspješnu borbu protiv trgovine ljudima nego i u periodu poslije. Odnosno, i danas se bezbjednosni, tužilački i sudski organi susreću sa problemom prepoznavanja i kvalifikovanja trgovine ljudi kroz nove pojavne oblike kao što su prinuda i iskorištavanje kroz prosjačenje i trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije, što stvara nove okolnosti u kojima trgovci ljudima mogu biti neprocesuirani a žrtve trgovine ljudima nezaštićene.⁵²⁸

8.1.2. Institucionalna disfunkcionalnost

⁵²⁷ Patrick, Stewart, *Failed States and Global Security: Empirical Questions and Policy Dilemmas*, op.cit., pp.655-656.

⁵²⁸ Za detaljnije i preciznije upoznavanje sadržaja intervjua u vezi ove argumentacije ali i ostalih, u prilogu disertacije nalaze se transkripti obavljenih intervjua u pisanom obliku i u formi audio zapisa.

Kod institucionalne disfunkcionalnosti imamo drugi paradoks koji se povezuje na prethodni argument ali u pogledu institucionalnih mehanizama. Naime, kao što je i prikazano u istraživačkim objašnjenjima, na nivou BiH, u 2002.godini je odlukom Viskog predstavnika za BiH donesen Zakon o tužilaštvu BiH, u 2003.godini je usvojen Krivični zakon BiH koji djelimično prepoznaje trgovinu ljudima u svjetlu međunarodnih normi, ali tek 2004. godine *de jure* se uspostavlja bezbjednosna agencija (SIPA) za koju je *de facto* bilo potrebno mnogo vremena da bi optimalno uspostavila kadrovski, tehnički i drugi potencijal za uspješno funkcionisanje tog istražnog organa za predmete trgovine ljudima za područje cijele BiH. Takav status sa Tužilaštvom BiH je bio identičan u pogledu formiranja organizacione i kadrovske sposobnosti. U entitetima i Brčko Distriktu već prije istraživačkog perioda su bile izgrađene bezbjednosne i tužilačke institucije čija je nadležnost borba protiv kriminaliteta a time i protiv trgovine ljudima, ali nije postojala potpuna zakonska i normativna uređenost krivičnog djela trgovine ljudima sve do kraja istraživačkog perioda, izuzev, samo jednog oblika tj. u svrhu seksualne eksploatacije. Sa ovako postavljenim stvarnim i mjesnim nadležnostima institucije koje imaju zakonski i ustavni temelj, sasvim logično proizilazi zaključak da ovi subjekti ne mogu postići funkcionalnost u pogledu uspješne borbe protiv trgovine ljudima u svim njenim pojavnim oblicima koji su definisani međunarodnim normama i praksom. Ovaj stav posebno podupire činjenica da trgovina ljudima kao bezbjednosna prijetnja prevazilazi granice država, regiona i kontinenta, što nam opravdano ukazuje da, ovakav istražno-institucionalni nesklad u BiH predstavlja institucionalnu nemoć u pogledu borbe protiv trgovine ljudima. Na kraju, kao što je i navedeno u toku rada, u toku istraživačkog perioda u BiH smo imali ukupno šesnaest tužilaštava i petnaest policijskih/bezbjednosnih institucija i agencija sa „isprepletenim“ i omeđenim teritorijalnim i stvarnim granicama.

Dakle, opravdano se može prihvatiti da su postojeći institucionalni kapaciteti u BiH sa svojim nadležnostima bili, prije svega, *de jure* uskraćeni za efikasnu borbu protiv trgovine ljudima, što je stvaralo pravni prostor za *de facto* posledice koje su se ogledale u blagim optuženjima trgovaca ljudima, donošenju odluke o nesprovođenju istraga i oslobađanju trgovaca ljudima i neadekvatnoj pravnoj zaštiti i satisfakciji žrtava trgovine ljudima koje su identifikovane, ne uzimajući u obzir tamnu brojku o

neidentifikovanim žrtvama koje nisu zakonski a ni u istragama prepoznate kao takve već, nažalost, kao izvršioци ili saučesnici u vršenju krivičnih djela.

Ovaj argument koji se odnosi na institucionalnu slabost, odnosno koji predstavlja obilježje slabe države, prepoznat je i ima svoje uporište u teorijskim postavkama kao što su:

„.....slabom državom podrazumjevaju se one države čiji su nedovoljni kapaciteti da uspostavi unutrašnju koheziju društva na osnovu institucionalnih aranžmana, da obezbjedi razvoj, bezbjednost i međunarodni suverenitet“.⁵²⁹

„... u BiH još nije obezbjeđena rekonstrukcija države i njenih institucija, što je i čini slabom državom. Osim što se cijeni činjenica da su ratni građanski sukobi prekinuti potpisivanjem Dejtonskog sporazuma, čime se „izbjeglo raspadanje Bosne“, s druge strane, danas imamo činjenicu da u BiH nije realizovana obnova institucije što bi joj omogućilo da postane de facto i de jure država“.⁵³⁰

Takođe, i za ovu vrstu argumentacije osvrnućemo se na mišljenja profesionalaca i eksperata za oblast trgovine ljudima u BiH do kojih se došlo na osnovu realizovanih naučnih intervjuua. Od svih devet ispitanika svi su izrazili mišljenje da u Bosni i Hercegovini ne postoji funkcionalnost između institucija koje se bore protiv trgovine ljudima niti postoji adekvatna koordinisanost između njih. Analizirajući pojedinačne rezultate intervjuua odgovori su imali karakter implicitnih i eksplicitnih konstatacija. Međutim, krajnji odgovori su bili usmjereni na mišljenja koja nam govore da ne postoji koordinisanost između institucija a tamo gdje je i postojalo dolazilo je do osporavanja i opstrukcija od strane bezbjednosne institucije iz jednog od entiteta zbog prepoznatih prenosa nadležnosti. Za ovu vrstu argumentacije iskoristiće se neki od odgovora koji su bili sa većim stepenom eksplicitnosti u odnosu na ostale intervjuue a koji, u stvari, mogu opisati mišljenje svih ispitanika. Istraživačko pitanje je glasilo: Kada pogledate institucije koje se bore protiv trgovine ljudima na svim nivoima vlasti (državni nivo, nivo entiteta i nivo Brčko Distrikta) da li su one funkcionalne i međusobno dobro koordinisane? Odgovori su se odnosili na okolnosti iz iztraživačkog perioda ali neki od epiloga su nastali i poslije, i isti su glasili:

⁵²⁹ Radmila Nakarada, *Transnacionalizacija, tranzicija i slaba država*, nav.delo, str.73.

⁵³⁰ Marina Ottoway, *Rebuilding State Institutions in Collapsed States*, op cit., pp.1011-1012.

„...zna se desiti evo primjer kod nas da predmet šeta od 2014. godine do 2016. godine. Šetao je od Tužilaštva BiH do Okružnog tužilaštva Banjalučkog pa na kraju do našeg Posebnog odjeljenja a tek je skoro istraga krenula. Znači šta se može desiti sa žrtvama od 2014. godine do 2016. godine a evo sada i 2018. godina kada je tek sada podignuta optužnica. To je jedan primjer te disfunkcionalnosti i uloge te SIPE koja u pravom trenutku nije prepoznala nadležnost“.

„Možda bi krenuo od ovoga drugog pitanja oko te ovaj koordinacije, koordinacija je u neku ruku postojala, međutim ne mogu da kažem da je to bilo na nekom zavidnom nivou, postojala je Udarna grupa za trgovinu ljudima gdje su bili predstavnici svih policijskih institucija na nivou BiH ili većine policijskih institucija koje su se bavile problematikom trgovine ljudima, bilo je tu predstavnika tužilaštva, predstavnika poreskih institucija i drugo, ta saradnja se odvijala kroz tu Udarnu grupu, međutim smatram da je sama Udarna grupa, da je izgubila taj neki operativni nivo, prešla je u strateški nivo, čisto je izgledalo kao...prosta izvještavanja, nije tu bilo neke koordinacije između policijskih agencija, šta se moglo uraditi to se uradilo na ajde da kažem nekoj dobro kolegijalnoj osnovi između kolega iz raznih institucija koji su razmjenjivali podatke, ovo govorim razmjenjivali podatke čisto radi nekih prijateljskih i kolegijalnih stvar, da je bilo nešto koordinisano, teško“.

8.1.3. Slaba i nekonvencionalna zaštita žrtava trgovine ljudima

Pozitivna praksa u domenu zaštite žrtava trgovine ljudima posmatra se kroz obavezu da se ljudskim bićima koji su već preživjeli razne oblike eksploatacije i zlostavljanja kroz trgovinu ljudima pruže maksimalni naponi kako bi se omogućilo da uspješno prođu proces *reintegracije* (rehabilitacija, repatrijacija i resocijalizacija). Stoga, u ovom dijelu rada ukazaće se na segmente rada države koje je preduzela u pogledu zaštite žrtava a koji nam pomažu kod ocjenjivanja stepena preduzetih napora. Tačnije, u ovom slučaju, pažnja se usmjerava na subjekte koji imaju status vladine institucije u BiH. Kao što je viđeno kroz prikupljene empirijske podatke, BiH je tokom istraživačkog perioda imala oscilacije u ovom segmentu koje su se ogledale u pozitivnim (blage uspone) i negativnim (silazna putanja) konsekvencama, gdje su, posmatrajući kraj istraživačkog perioda, negativne konsekvence ostale izraženije. Odnosno, ovdje će se na osnovu širih objašnjenja koja su predočena kroz prikupljene

istraživačke podatke prikazati uži presjek karakteristika, na osnovu kojih se može ocjeniti da je u BiH bila prisutna slabost u postupcima identifikacije i zaštite žrtava trgovine ljudima:

- U BiH tokom istraživačkog perioda nije postojala objedinjena baza podataka za žrtve trgovine ljudima, iz razloga, što ne postoji saglasnost (prim.aut.) i odgovarajući sistem izvještavanja o registrovanim slučajevima identifikovanja žrtava trgovine ljudima između nadležnih subjekata na nivou entiteta, Brčko Distrikta i na nivou BiH. Prisutna je bila samo razmjena podataka u obliku statističkih pokazatelja (broj žrtava i starosna dob) što ne predstavlja sadržaj stvarne baze podataka koja treba da sadrži cjelokupnu formu u obliku kvalitativnih i kvantitativnih data. Neposjedovanje baze podataka u skladu sa međunarodnim obrascima predstavlja jednu veliku prazninu i prepreku za uspješno preventivno djelovanje, praćenje i zaštitu žrtava u budućnosti. Jedan od ključnih razloga za neposjedovanje propisne jedinstvene baze podataka u BiH za žrtve trgovine ljudima (iako su *de facto* i *de jure* ispunjeni preduslovi u ministarstvu na nivou BiH) jeste taj, što nisu saglasne institucije na svim nivoima vlasti (entiteti i Brčko Distrikt) jer se takvi podaci, ali i svi drugi, smatraju vlasništvom i u nadležnosti onih subjekata koji su i prikupili te podatke. Drugim riječima, ovdje se radi o zaštiti nadležnosti koju entiteti i Brčko Distrikt imaju u skladu sa Ustavom i nadležnim zakonima što za rezultat ima nesaglasnost za dijeljenje raspoloživih informacija i podataka sa institucijama na nivou BiH.⁵³¹

⁵³¹ Primjera radi: U Republici Srpskoj je definisano : „*Nadležni organ za poslove statistike je Republički zavod za statistiku (u daljem tekstu: Zavod). Proizvodnju statistike u okviru poslova iz svog djelokruga organizuje i vrši: Ministarstvo finansija, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo pravde, Ministarstvo rada i boračko invalidske zaštite, Fond zdravstvenog osiguranja, Zavod za zaštitu zdravlja, Agencija za bankarstvo, Fond penzijskog i invalidskog osiguranja i Republički hidrometeorološki zavod, (u daljem tekstu: ovlašćeni organi i organizacije). Odnosi između Zavoda i ovlašćenih organa i organizacija, zasnivaju se na međusobnoj saradnji*“. „Zakon o statistici Republike Srpske“, član 4., *Službeni glasnik Republike Srpske*, broj 85, Banja Luka, 2003. S druge strane, na nivou BiH se definiše: „*Statistički podaci Bosne i Hercegovine su podaci dobijeni iz date oblasti statističkih jedinica i obrađeni, odnosno distribuirani u okviru realizacije Programa, ili drugi statistički podaci potrebni za Bosnu i Hercegovinu, odnosno bilo koji statistički podaci koje prikupe državni organi, a odobri Agencija. U tom smislu, statistički podaci Bosne i Hercegovine ne uključuju statističke podatke koje entiteti Bosne i Hercegovine za svoje potrebe distribuiraju, odnosno objavljuju (entitetska statistika). Međutim, Agencija može zahtijevati od entiteta da u skladu sa odredbama ovog zakona dostave sve podatke iz entitetskih statistika, uključujući i dijelove pojedinih statističkih jedinica, koje Agencija smatra relevantnim za realizaciju*

- Loša situacija u sferi socijalne zaštite i zdravstvenog osiguranja u BiH čime su se dodatno otežavale aktivnosti u vezi zbrinjavanja žrtava trgovine ljudima (posebno do 2005. godine).
- U vezi same identifikacije i zaštite žrtava u BiH evidentno je bila prisutna korupcija tokom cijelog istraživačkog perioda, jer su prijavljivani slučajevi u kojima su policajci i drugi službenici na lokalnom nivou bili saučesnici u trgovini ljudima, ili su prećutno prihvatili i odobravali aktivnosti vezano za trgovinu ljudima.
- Nedovoljno alociranja finansijskih sredstava od strane BiH za zaštite svjedoka kako bi se postigao minimum standarda (zvanična preporuka u izvještaju Evropske komisije o napretku BiH za 2006.godinu).
- Mjere zaštite prema žrtvama koje su bile u programu zaštite svjedoka bile su na snazi samo dok su žrtve svjedočile a potom su ponovo žrtve bile izložene riziku.
- Nedovoljna obučenost subjekata koji pružaju zaštitu žrtvama što je za posledicu imalo nekonzistentnu primjenu standardnih operativnih procedura prema djeci žrtvama trgovine ljudima na cijeloj teritoriji BiH.
- Nekorištenje proaktivnog pristupa kod identifikaciji žrtava trgovine ljudima od strane bezbjednosnih subjekata.
- Djeca koja su zaticana u prostituciji starija od 14 godina bila su tretirana kao maloljetni prestupnici koji se mogu kazniti za određene prekršaje ili krivična djela, a koja su u stvari, direktni rezultat trgovine ljudima.
- Vlasti BiH su smanjili broj NVO sa sedam na dvije a koje su dobijale sredstva za reintegraciju i rehabilitaciju žrtava.
- Stvarni broj žrtava trgovine ljudima u BiH se povećavao dok se od strane bezbjednosnih subjekata nisu koristile proaktivne tehnike identifikacije za lociranje žrtava.
- Nerazumijevanje vlasti i predrasude prema žrtvama trgovine ljudima na lokalnom nivou doprinijele su niskom stepenu identifikacije žrtava, kao i vjerovatno nenamjerno kažnjavanje žrtava zbog zločina počinjenih kao rezultat trgovine ljudima.

Programa“:“Zakon o statistici Bosne i Hercegovine“, član 3., *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br.26, Sarajevo, 2004.

- Od strane tužilaštava nakon odlučivanja o nedostatku dokaza ili ako svjedočenje žrtve nije potrebno, pokretane su procedure deportacije za žrtve trgovine ljudima u inostranstvu bez dogovora o njihovom bezbjednom i odgovornom povratku.
- Neangažovanje inspektora rada s ciljem povećanja identifikacije muškaraca žrtava koji se eksploatišu kroz radnu eksploataciju.
- U BiH sve žrtve nisu imale isto pravo da budu dio programa zaštite svjedoka, iz razloga, što se Zakon o programu zaštite svjedoka odnosi samo na žrtve koje su u procesu pred Sudom BiH.

Dakle, ovaj segment koji karakteriše slabu državu u borbi protiv trgovine ljudima u BiH, takođe, proizilazi iz institucija koje nisu obnovljene, ili, neuspješno izgrađene, a što ima i svoju teorijsku prepoznatljivost kako je i navedeno u prethodnom argumentu.

Naime, tokom intervjuisanja ispitanika jedno od pitanja je glasilo „Kako vi vidite zaštitu žrtava trgovine ljudima u BiH?“ Od devet ispitanika njih tri (dva iz NVO i jedan ispred CSR) su dali odgovore koji imaju eksplicitan karakter, dok su ostali ispitanici (šest predstavnika ispred bezbjednosnih i tužilačkih organa) imali neutralne odgovore ili su se izjasnili kao da im je nepoznat taj status. Ovdje treba cijeliti činjenicu da NVO i jesu subjekti koji direktno pružaju zaštitu i asistenciju žrtvama trgovine ljudima i koji najveći dio perioda provode sa žrtvama. Sa stanovišta ličnog posmatranja, čini se, da su ostali ispitanici u svojim odgovorima na tu temu pažnju usmjeravali isključivo na NVO aludirajući time da su NVO jedini i najodgovorniji subjekat koji se odnosi na zaštitu žrtava. Međutim, oblast asistencije i zaštite žrtava trgovine ljudima podrazumjeva učešće svih subjekata a ne samo NVO, što nam samo govori, da u ovom segmentu nedostaje dovoljno svijesti kod svih subjekata o njihovoj ulozi u zaštiti žrtava, što samo po sebi predstavlja jednu institucionalnu slabost.

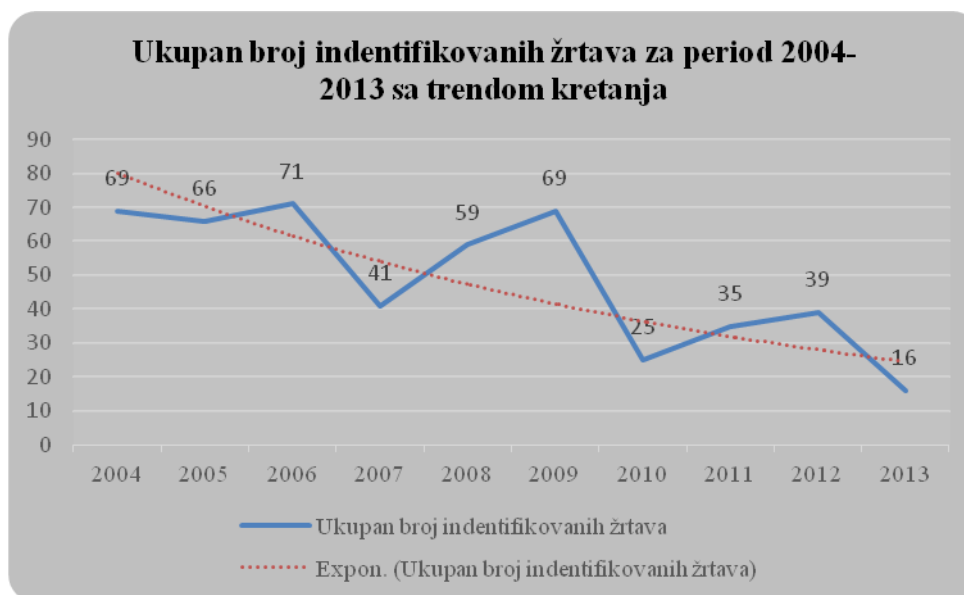
Ono što privlači dosta veću pažnju kod pitanja zaštite žrtava trgovine ljudima u BiH jeste pitanje uloge države. Predstavnici NVO i CSR su izrazili mišljenje da država BiH nije dovoljno pružala podršku sistemu zaštite žrtava, što dovodi do toga da se ta oblast ne nalazi na pozitivnom nivou. Najbolju ilustraciju mišljena možemo vidjeti iz odgovora predstavnika NVO i CSR, gdje je sonda broj 3. (potpitanje) u okviru pitanja koje se odnosilo na zaštitu žrtava trgovine ljudima glasilo: Da li država Bosna i

Hercegovina pruža neophodnu finansijsku i drugu podršku nevladinim organizacijama koje pružaju asistenciju i zaštitu žrtvama trgovine ljudima?

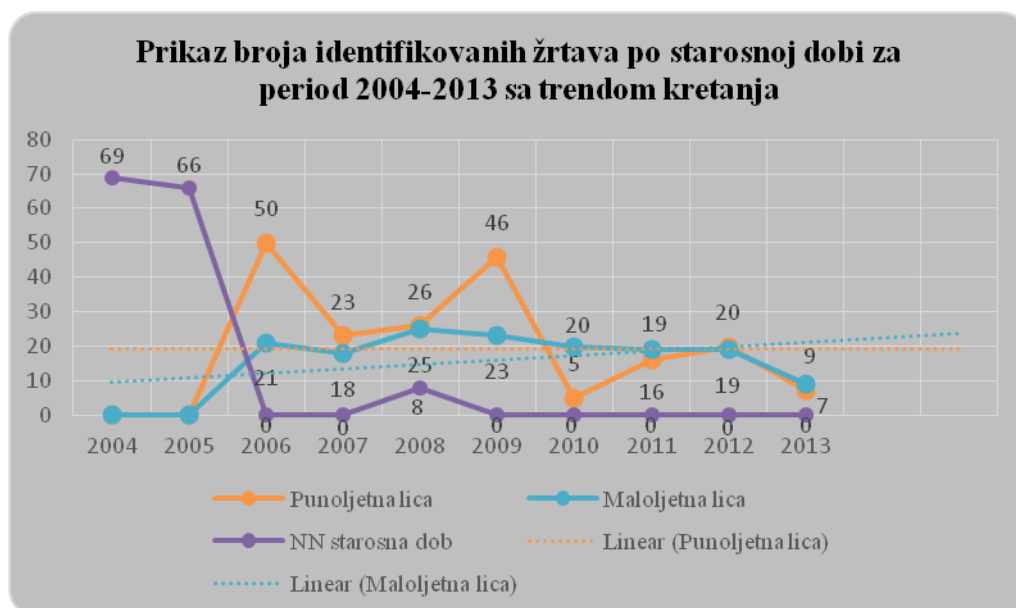
„Ja ne mogu reći da ne pruža, pruža i postoje protokoli koje nevladine organizacije sklapaju sa nadležnim institucijama, pa je to Ministarstvo sigurnosti za ove strane žrtve trgovine ljudima, i Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice za domaće žrtve trgovine ljudima, mi kao Emaus koji već dugi niz godina vodi to sklonište i pruža usluge i zaštitu žrtvama trgovine ljudima, najčešće bivamo, odnosno svake godine bivamo izabrani, sada se znači radi izbor svake godine, svake godine se mi prijavljujemo na tender koji je otvoren, može se prijaviti ko hoće, uglavnom, dobijemo taj neki ugovor, sporazum sa državom, međutim to su zaista nedovoljna sredstva, i ne samo što su nedovoljna nego su, kako bi rekla, potpuno su izvan svog vremena, znači i jedno i drugo ministarstvo imaju otprilike isti budžet zadnjih desetak godina, a mi znamo kako su se trendovi promijenili i recimo do kojih promjena je došlo da sad imamo jako mali broj stranih žrtava trgovine ljudima, a Ministarstvo sigurnosti ne znam ima neki fond od, ne znam sto hiljada KM godišnje za podršku tim žrtvama, a vi imate ne znam pet stranih žrtava tokom godine, a s druge strane puno je veći broj domaćih žrtava trgovine ljudima, a Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice ima jako mali budžet da podrži recimo asistenciju za pedeset žrtava trgovine ljudima, tako da definitivno sredstva su nedovoljna, mi se svi snalazimo prikupljajući sredstva od drugih donatora, međunarodnih organizacija, pišući projekte...“

„To je daleko od dovoljnog, koliko je meni poznato postoje dva granta u okviru zajedničkih institucija na nivou države, jedan daje Ministarstvo bezbjednosti, drugi daje Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice i oni su oko trideset hiljada maraka svaki, što znači da je to šezdeset hiljada maraka, kada uzmete da imate nekih pet organizacija u Bosni i Hercegovini koje se bave ovim problemom, čak i da imate samo dvije, jednu iz Republike Srpske, jednu iz Federacije, ta sredstva su daleko od dovoljnog za zaštitu žrtava trgovine ljudima, jedno sklonište da ima samo dvije žrtve trgovine ljudima u toku godine potrebno im je za održavanje kapaciteta oko 160 hiljada konvertibilnih maraka a mi ukupno na nivou države imamo šezdeset, to vam govori sve o finansiskoj podršci države“.

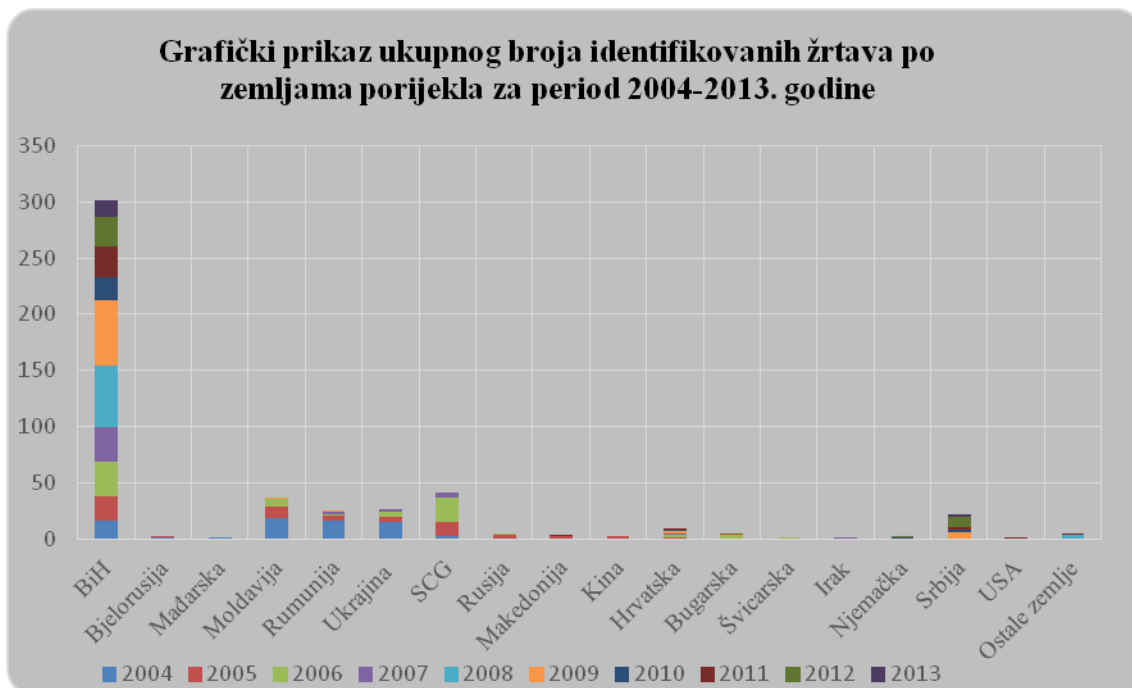
8.1.3.1. *Zbirni prikazi istraživačkih podataka koji se odnose na identifikaciju žrtava trgovine ljudima za period od 2004 do 2013. godine*

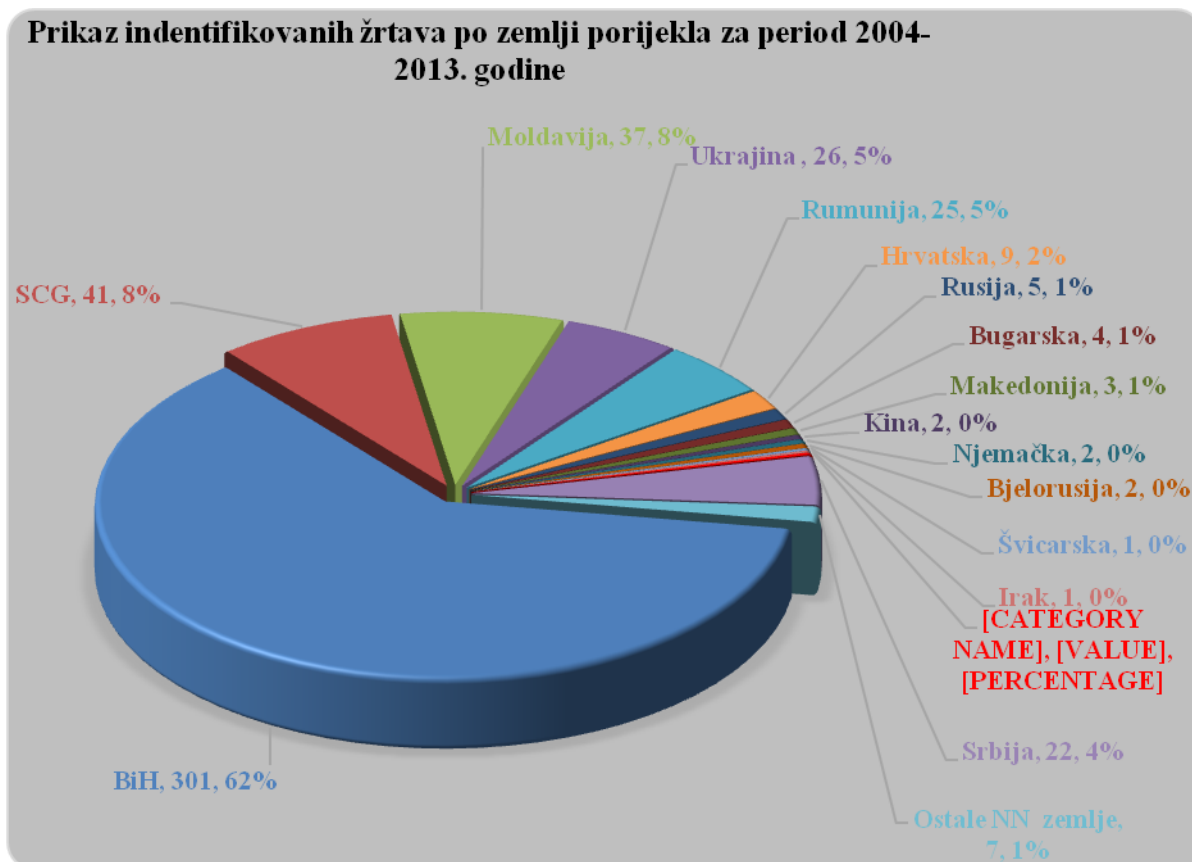
(gg) Grafikon br.33. Prikaz ukupnog broja identifikovanih žrtava za period 2004 do 2013. godine izraženo u broju.

(hh) Grafikon br.34. Prikaz ukupnog broja identifikovanih žrtava po starosnoj dobi za period 2004 do 2013. godine izraženo u broju.

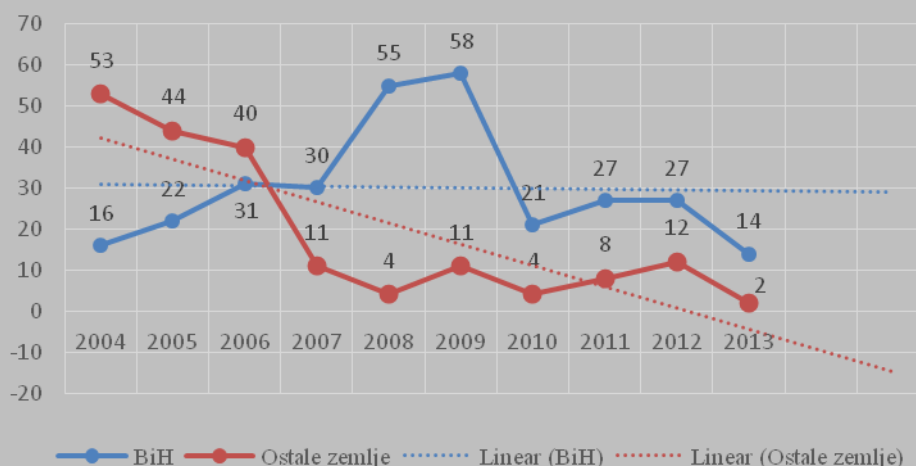

(ii) Grafikon br.35. Grafički prikaz identifikovanih žrtava po zemlji porijekla za period 2004 - 2013. godine.

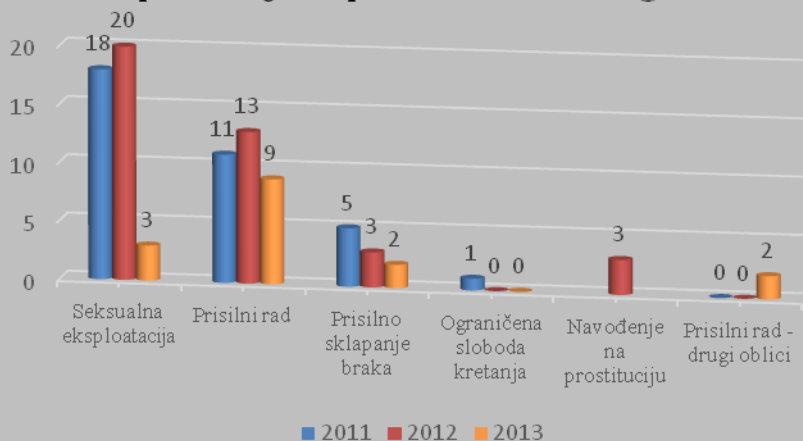
(jj) Grafikon br.36. Prikaz ukupnog broja identifikovanih žrtava po zemlji porijekla za period 2004 do 2013. godine izraženo u broju i procentu.

Odnos broja indentifikovanih žrtava porijeklom iz BiH i drugih zemalja za period 2004-2013. godine

(kk) Grafikon br.37. Prikaz odnosa indentifikovanih žrtava domaćih i iz inostranstva za period 2004 - 2013. godine izraženo u broju.

Broj indentifikovanih žrtava po vrsti eksploatacije za period 2011-2013. godine

(ll) Grafikon br.38. Prikaz ukupnog broja indentifikovanih žrtava po vrsti eksploatacije za period 2011 do 2013. godine izraženo u broju.

8.1.4. Slaba i nekonzistentna krivično pravna praksa

Na osnovu prikupljenih empirijskih podataka i informacija identifikovan je trend sudskih presuda i pokrenutih istraga koji, po svojoj prirodi, predstavlja dvostruku negativnu konsekvencu u borbi protiv trgovaca ljudi i pružanju zaštite žrtvama u BiH.

Drugim riječima, ovakvi epilozi predstavljali su samo dodatni pravni prostor (na osnovu sudske prakse) i podsticaj za trgovce ljudima da se i dalje bave trgovinom ljudima. I na kraju, nažalost, takvo stanje budi obehtrabrenje kod žrtava trgovine ljudima da se prijave nadležnim subjektima i da sarađuju, što u krajnjoj liniji otvara mogućnost da određene žrtve budu reviktimizovane. U daljem opisu, izdvajamo suženi presjek činjenica iz istraživačkih rezultata a koje nam služe za odmjeraivanje i ocjenu slabosti krivično pravne politike u BiH u krivičnim predmetima trgovine ljudima:

- Disharmoničan pristup u istrazi, optuženju i presuđivanju trgovaca ljudima u BiH gdje se trgovci ljudima za ista nedjela osuđuju po dosta blažim kaznama jer ne postoji puna inkriminacija krivičnog djela trgovina ljudima na svim nivoima u BiH u skladu sa međunarodnim obavezama.
- Neproporcionalan broj krivičnog gonjenje protiv trgovaca ljudima u odnosu na broj identifikovanih žrtava trgovine ljudima i procesuiranih predmeta.
- Negativno stanje u pogledu izrečenih sudskih presuda gdje su presude bile minimalne pa čak i ispod minimalno propisanih kazni zatvora, odnosno izricane su novčane kazne za trgovce ljudima.
- Sudije su izricale uslovne kazne u većini slučajeva trgovine ljudima koje često rezultiraju sporazuma o priznanju krivice.
- Glavni trgovci ljudima su osuđivani na manje od tri godine, daleko ispod maksimalne raspoložive kazne za trgovinu ljudima.⁵³²
- Visok broj obustavljenih istraga protiv osumnjičenih lica koja su osumnjičena za kriminogene aktivnosti iz oblasti trgovine ljudima.⁵³³
- Tužilačka inertnost u pogledu pokretanja istrage za predmete trgovine ljudima (posebno u 2011.godini).

⁵³² Recimo, do 2007. godine bila je prisutna nekonzistentna i neprimjerena sudska praksa gdje su za 47 trgovaca ljudima koji su krivično gonjeni, državni i entitetski sudovi izrekli zatvorske kazne za 14 izvršilaca krivičnih djela. Kazne su se kretale od 11 mjeseci do 10 godina zatvora. Preostalih 33 osuđenih lica dobili su uslovne kazne.

⁵³³ Samo u mjesecu septembru 2010. godine BiH je obustavila istragu protiv 17 osumnjičenih osoba (među kojima i ministar bezbjednosti BiH) koje su u martu 2010. godine bile osumnjičene za trgovinu ljudima kroz seksualnu eksploataciju gdje je potencijalna žrtva trgovine ljudima bila dijete iz romske zajednice. U obrazloženju za obustavu istrage je navedeno da nije bilo dovoljno vjerodostojnih dokaza i tužilac Tužilaštva BiH je utvrdio da se lica koja se nalaze u istrazi ne mogu krivično goniti zbog trgovine ljudima. Međutim, nevladina organizacija koja je pružala pomoć žrtvi djetetu iz romske porodice a čija je eksploatacija počela kada je imala 14 godina, pokazuje snažne indikacije da se radilo o trgovini ljudima.

- tužioc i sudovi u određenim dijelovima BiH pored neharmonizovanih krivičnog zakonodavstva nisu imali razumijevanje i dovoljno razvijenu svijest (prim.aut.) po pitanju samog fenomena trgovine ljudima, što je za epilog imalo izricanje neadekvatnih kazni.
- U BiH tokom istraživačkog perioda nije se postigla nikakva istrage, krivična gonjenja ili presude javnih službenika zbog izvršenja ili saučesništva u krivičnim delima vezanim za trgovinu ljudima iako su prijavljeni određeni slučajevi.⁵³⁴

Nesumnjivo, ovakva krivično pravna politika u BiH doprinosi slabosti države u sveukupnoj borbi protiv trgovine ljudima.

Takođe, ovakvo stanje u BiH prepoznato je u teorijskim diskursima o slaboj državi:

„...Ocjenjuje se da danas BiH ima jednonacionalne entitete sa svojim zakonodavnim, izvršnim i sudskim organima, i jednu „nacionalnu-državnu vladu“ koja uglavnom djeluje po nahođenju entiteta“.⁵³⁵

Tokom naučnog intervjua svih devet ispitanika je kategorično i eksplicitno izrazilo svoje negativno mišljenje u pogledu izrečenih sudskih presuda koje se odnose na trgovce ljudima. Odnosno, izražena su mišljenja da su to nedovoljne kazne i ispod minimuma. Radi boljeg razumijevanja mišljenja od strane eksperata i profesionalaca koji su intervjuisani, prikazuju se odgovori predstavnika NVO koja pruža zaštitu žrtvama trgovine ljudima i tužioca koji duži vremenski period zastupa krivične predmete u krivičnom gonjenju trgovaca ljudima. Pitanje iz intervjua je glasilo „Kako ocjenjujete sudsku praksu (sudske presude) prema licima za koja je dokazano da su bili direktni izvršioc i saučesnici u trgovini ljudima?“

„Pa iskreno, lično, sramotna. Sudska praksa je sramotna, i kada se dođe do neke, da kažemo, osuđujuće presude, onda takve nevjerovatne stvari uzimaju kao

⁵³⁴ Prikupljeni istraživački podaci nam govore da je u toku izvještajnog perioda u BiH identifikovana umješanosti državnih funkcionera i službenika koji su saučesnici u izvršenju krivičnog djela trgovine ljudima ili su svojim činjenjem ili nečinjenjem tokom vršenja službe odobrali trgovinu ljudima i eksploataciju žrtava, za šta su dobijali mito (novac) od trgovaca ljudima. Napomene radi, vlada nije postigla nikakav napredak u „famoznoj“ istrazi prema dva lokalna zvaničnika koju je pokrenuo tužilac BiH zbog njihovog učešća u prisilnoj prostituciji nad troje dece iz decembra 2007. godine, a što se prožima kroz sve izvještajne i istraživačke periode posle 2007. godine.

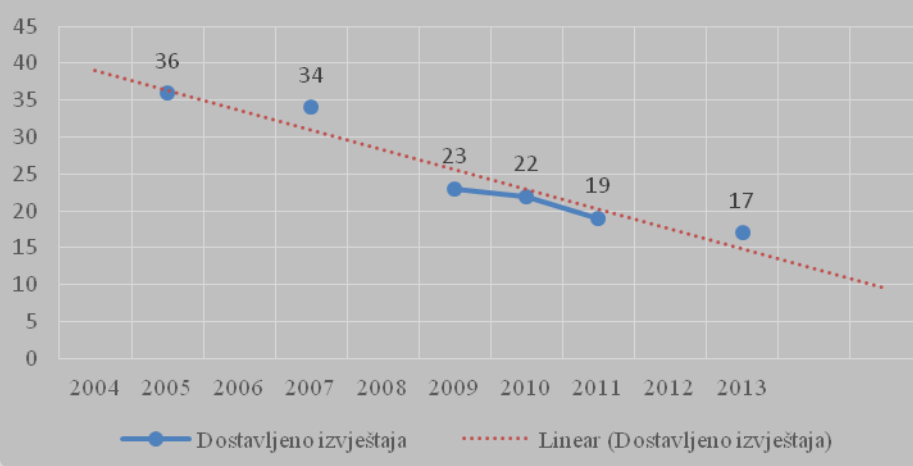
⁵³⁵ Marina Ottoway, *Rebuilding State Institutions in Collapsed States*, op cit., p.1012.

olakšavajuću okolnost, kazne su tako niske, mislim situacije u kojima neko iskorištava nekog maloljetnika, maloljetnicu, za seksualnu eksploataciju i onda mu sud smanji kaznu zato što je on, ne znam, otac dvoje maloljetne djece, pa po meni bi to samo trebala biti otežavajuća okolnost, a ne olakšavajuća, tako da mislim da je zaista sramotna sudska praksa u ovoj oblasti“.

„Ocjenjujem vrlo loše, to je zaključak moj. Jedna stvar nakon toga što to kažem, procjenjujem da sudije, nadovezujem se na ovo prethodno pitanje kada govorimo da je nedovoljno doprlo do svijesti ljudi o kojoj količini povreda ljudskih prava se radi u tom krivičnom djelu, tako da i sudije su nedovoljno educirane, većina sudija su nedovoljno educirane i ne poznaju elemente ovog krivičnog djela, ja to zaista s pravom mogu reći jer sam kroz postupke se uvjerila da iako su ovo najsloženija krivična djela, po opisu po svim elementima, treba zaista uložiti veliki trud i vremena da se shvati suština ovog krivičnog djela, a to sudije nisu i ne rade, znači ne idu na seminare, omalovažavaju potpuno ovu tematiku i to se pokazuje kroz postupke koji su vođeni. U mom slučaju znači za podignutih pet optužnica, dvije su već rezultirale oslobađajućom presudom, jedna je bila prekvalifikovana u iznudu pa da bi na neki način...evo došli smo do jedne osuđujuće presude, imamo znači još je jedan postupak u toku, ne znam kako će se to okončati, tako da po reakcijama i u toku suđenja vidim da to sudije ne razumiju i uopšte ne pridaju važnost ovoj tematici, tako da to i rezultira tim takvim presudama kad se završe znači vrlo su mizerne te kazne“.

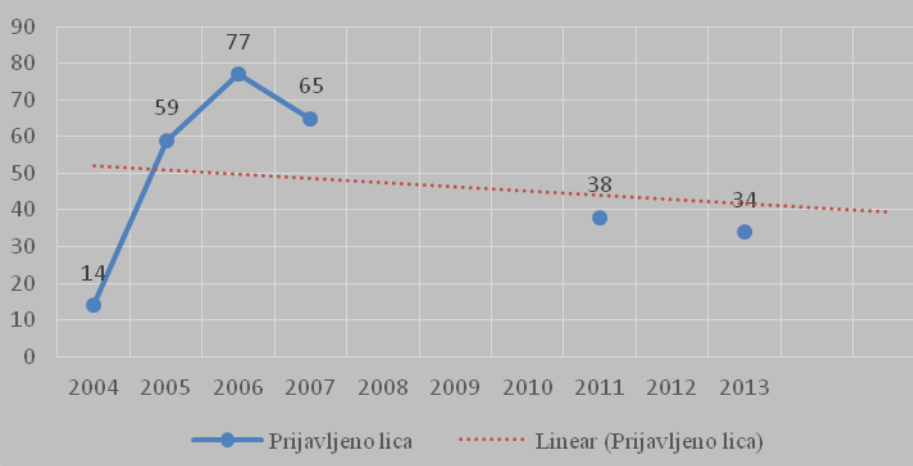
8.1.4.1. *Zbirni prikaz istraživačkih podataka za oblast krivičnog gonjenja i sudske prakse u slučajevima trgovine ljudima za period od 2004 do 2013. godine*

Broj podnesenih izvještaja nadležnim tužilaštvima u vezi trgovine ljudima za period 2004-2013. godine

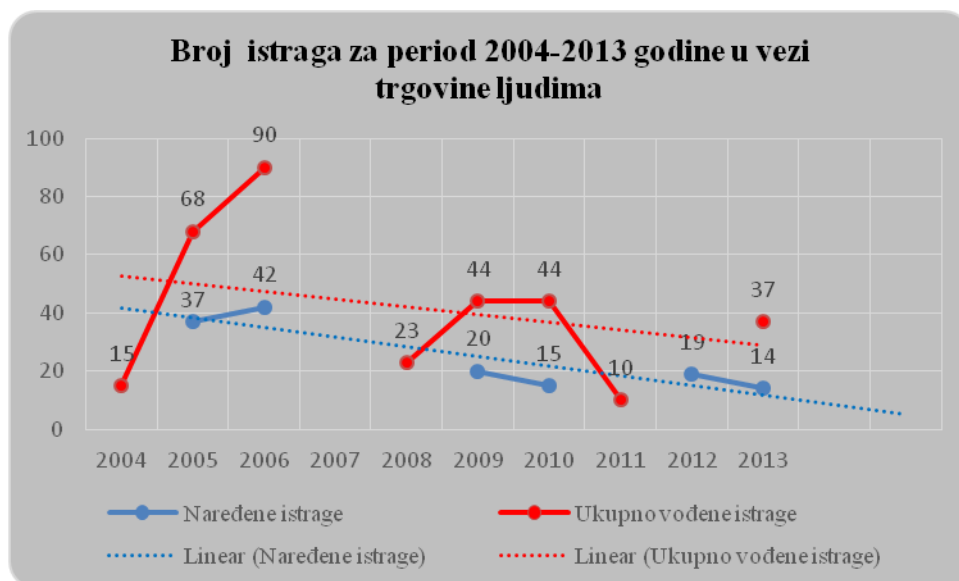

(mm) Grafikon br.39. Prikaz ukupnog broja podnesenih izvještaja o otkrivanju krivičnog djela u vezi trgovine ljudima za period 2004 do 2013. godine izraženo u broju.

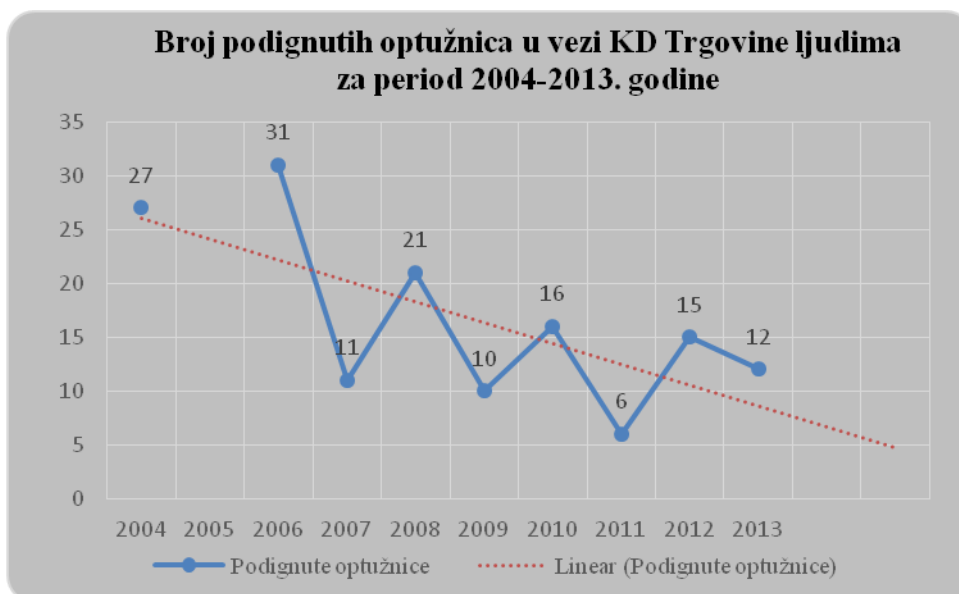
Broj prijavljenih lica (na osnovu podnesenih izvještaja) za period 2004-2013. godine

(nn) Grafikon br. 40. Prikaz ukupnog broja prijavljenih osumnjičenih lica u vezi trgovine ljudima za period 2004 do 2013. godine izraženo u broju.

(oo) Grafikon br.41. Prikaz broja naređenih i ukupno sprovedenih istraga u vezi trgovine ljudima za period 2004 do 2013. godine izraženo u broju.

(pp) Grafikon br.42. Prikaz ukupnog broja podignutih optužnica u vezi trgovine ljudima za period 2004 do 2013. godine izraženo u broju.

(qq) Grafikon br.43. Prikaz ukupnog broja izrečenih presuda u vezi trgovine ljudima za period 2004 do 2013. godine izraženo u broju.

8.2. Prepoznate uzročnosti koje generišu slabosti BiH u borbi protiv trgovine ljudima

Prihvatajući gore prethodno navedene argumente koji nam ukazuju na izgled i opis slabosti koje su bile prisutne u BiH tokom istraživačkog perioda a koje su posmatrane u segmentu institucionalne borbe protiv trgovine ljudima, logičkim slijedom razmišljanja i naučnog posmatranja dolazimo do obaveze prepoznavanja potencijalnih ili stvarnih uzroka koji su stvorili, odnosno doveli do nastanka opisanih slabosti države. Međutim, ovdje je neophodno naglasiti i odrediti objektivnan sud da, prepoznati uzroci se ne prepoznaju kao generatori slabosti samo za politiku borbe protiv fenomena trgovine ljudima, odnosno u jednom polju ili segmentu političkog djelovanja. Naprotiv, za opravdano je pretpostaviti da se te prepoznate uzročnosti mogu prihvatiti i prepoznati kao generatori negativnih posledica koje se odražavaju i na druge svere političkog i društvenog života u BiH. Dakle, da bi se identifikovala uzročnost potrebno je da se izvrši osvrt unazad od samog Ustava BiH koji predstavlja temelj za nastanak i uspostavljanje svih zakonodavnih, izvršnih i sudskih vlasti u BiH, a time i institucionalnih nadležnosti koje obuhvataju borbu protiv trgovine ljudima, a o čemu se opširnije pisalo u prethodnim poglavljima. U daljem dijelu rada ukazuje se na

identifikovane uzročnosti koje mogu imati karakter namjeravanih ili nenamjeravanih uzroka.

Odredbe Ustava BiH koji proizilazi iz Dejtonskog sporazuma nam jasno govore da su kreatori Ustava nastojali da se svim stranama u BiH obezbjedi i omogući funkcionalan politički život kroz uspostavljanje struktura zakonodavnih, izvršnih i sudskih vlasti na nivou entiteta, nivou BiH i u okvirima političkog subjektiviteta Brčko Distrikta. Temeljem Ustava BiH nastali su ustavi na svim nivoima vlasti, a time i druge zakonske norme kojima su proširivane već postojeće i formirane nove institucije (u entitetima i Brčko Distriktu), a na nivou BiH su uspostavljane prve i nove institucije po osnovu Ustava BiH i zakona na nivou BiH. Dakle, ono što je sasvim nesporno jeste to, da su ustavne odredbe sasvim jasno i eksplicitno odredile nadležnosti (mjesnu i stvarnu) i teritorijalni integritet koji je pod ingirencijama entiteta, zajedničkih vlasti na nivou BiH i Brčko Distrikta, što nas po svojoj prirodi upućuje na zaključak da, svaka od ovih jedinica uživaju određeni stepen autonomije, što nije sporno i neprihvatljivo. Međutim, slijed činjenica nas već upućuje na često izgovorenu i korištenu frazu u akademskom i društvenom životu „*U BiH je uspostavljen mir ali ne i funkcionalna država*“.

Ovaj dio uzročnosti je prepoznatljiv u teorijskom diskursu o kojem je bilo riječi u radu, iz razloga, što uspostavljena konstrukcija BiH državi ne daje multietnički identitet:

„...smatra se da, nova nacionalna slika Bosne i Hercegovine je, stoga, prijetnja bezbjednosti u BiH, u odnosima sa susjedima, koja se može preliti na odnos između Srbije i Hrvatske, u region i šire. Ocjenjuje se da je vraćanje multietničkog društva preduslov za demokratizaciju BiH. Recimo, u Aneksu 4. Dejtonskog sporazuma, BiH se definiše kao država građana i tri konstitutivna naroda koji žive u njoj. Prema Ustavu, ona je također podijeljena na dva entiteta, Republika Srpska i Federacija Bosne i Hercegovine, koji u toj fazi nisu definisani kao multietnički. To znači da BiH može biti multietnička dok jedan od entiteta, ostaje etnički čist - mono-nacionalni. Po viđenju Sokolovića, Bosna i Hercegovina je izgubljena, i ovakvo stanje govori da je drugi rat prilično moguć“.⁵³⁶

⁵³⁶ Džemal Sokolović, „*Bosnia-Herzegovina: a Matter of Survival*“, op.cit., pp.172-176.

Međutim, s druge strane pojavljuju se stavovi sa pozitivnim pogledom na Dejtonski sporazum koji se ogleda u sledećem:

„Smatramo da Dejtonski mirovni sporazum, takav kakav je, narodima u Bosni i Hercegovini pruža dovoljno mogućnosti i garancija za nesmetan život i opstanak, te ističemo da bi svi relevantni subjekti trebali povesti računa o tome, insistirajući na njegovoj dosljednoj primjeni, ali i na nemogućnosti njegove revizije bez slobodnog odlučivanja naroda i entiteta u njoj, kako je to, uostalom, predviđeno i samim Ustavom Bosne i Hercegovine“.⁵³⁷

Osim toga, ovdje je bitno napomenuti i osvrnuti se na praktična iskustva u situacijama kada su postupali institucije jednog entiteta, isti su utrošili velike resurse i vrijeme na otkrivanju slučajeva trgovine ljudima, hapšenju trgovaca ljudima i identifikaciji i zaštiti žrtava. U slučaju kada se otkrije da taj događaj prevazilazi i granicu BiH, po inerciji ustavne odredbe BiH taj predmet bi se trebao ustupiti u nadležnost suda i tužilaštva BiH, a što dovodi do novih promjena i prepreka koje pružaju rizik za dalje uspješno procesuiranje.⁵³⁸ I na kraju, podsjećanja radi, potrebno je imati u vidu sporu dinamiku uspostavljanja i postizanja funkcije naknadno formiranih tijela na nivou BiH što se prožimalo u istraživačkom periodu, a o čemu je detaljnije bilo riječi u prethodnom dijelu rada.

Sasvim je jasna međunarodna praksa i međunarodni odnosi koji u bilateralnim ili multilateralnim odnosima očekuju postojanje jedne „kontakt tačke“ ispred određene države sa kojom se ostvaruje bilo koja vrsta saradnje, a samim tim i kada se radi o međunarodnoj policijskoj saradnji, konkretnije međunarodnim policijskim aktivnostima vezanim za trgovinu ljudima. Međutim, iz prethodno gore navedenog sasvim jasna je i uzročnost slabosti koje su bile prisutne u BiH tokom istraživačkog perioda a koje su se

⁵³⁷ Snježana Savić, *Konstitutivnost naroda u Bosni i Hercegovini*, Centar za publikacije – Pravni fakultet Univerzitet u Banja Luci, Banja Luka, 2000, str.21.

⁵³⁸ U takvim situacijama dolazi do promjene postupajućeg tužioca i policijskih službenika koji će dalje postupati po predmetu za šta je, prije svega, neophodno dodatno vrijeme za upoznavanje predmeta. Zatim, dolazi do geografske promjene za postupanje u daljem radu jer se radi o sjedištu u Sarajevu, što dovodi do novih rizika u pogledu pristupa osumnjičenim licima koji su u pritvoru. Još bitniji segment jeste rad sa žrtvom trgovine ljudima ukoliko je smještena u nekoj sigurnoj kući, iz razloga, što praksa a i procedure zahtjevaju da što manji broj službenih lica (policija i tužilac) imaju kontakta prilikom saradnje ili saslušanja žrtve. Međutim, u slučaju ovakve promjene nadležnosti određivali bi se novi tužilac i policijski službenici koji bi radili sa žrtvom što bi sigurno dovelo do narušavanja samopouzdanja žrtve a time i njene dalje saradnje.

ogledale u pogledu, najbliže rečeno, „nejasnih ili uskih nadležnosti“. Takva uzročnost nebi bila prisutna da je se ustavnim odredbama na drugi način odredila nadležnost kada je u pitanju institucionalno postupanje u slučajevima trgovine ljudima od kojih se, kao dva moguća rješenja vide. Prvo, da je se ustavnim odredbama predvidjelo da su za trgovinu ljudima (i druge transnacionalne prijetnje) nadležne institucije na nivou BiH koje bi postupale u slučajevima unutar države i na međunarodnom nivou, što bi opet podrazumjevalo ustavno definisanje suda na nivou BiH. Drugo, da je se ustavnim odredbama definisala i nadležnost za entitetske institucije, koje su već bile izgrađene zajedno sa svojim zakonskim okvirima prije ovih na nivou BiH, a koje bi pored postojeće nadležnosti u okviru svojih entiteta mogle postupati i na međunarodnom nivou u slučajevima kada je fenomen trgovine ljudima prisutan na nekom od entiteta i u susjednim ili drugim zemljama.⁵³⁹

U situaciji sa ovako predloženim modelima, čini se, da bi se onda radilo o drugačijem izledu uređenja države. Dok prvi prijedlog više govori o postojanju federalnog uređenja, drugi bi više odgovarao konfederalnom uređenju države. Međutim, obzirom da ni danas po ovom postojećem Ustavu, BiH ne posjeduje sasvim jasnu sliku o uređenju države (Kantoni, Republika, Distrikt, Država), za pretpostaviti je da, ovim spomenutim modelima u ustavnim odredbama nebi postojale uzročnosti postojećih slabosti u BiH, a s druge strane takve eksplicitno definisane nadležnosti, pretpostavlja se, nebi povrijedile uređenost države.

Nepostojanje političke volje/konsenzusa unutar BiH. Osim što je prva uzročnost prepoznata u samoj ustavnoj arhitekturi BiH kod propisa nadležnosti, kao druga ključna i nezaobilazna uzročnost vidljiva je u nepostojanju same političke volje unutar BiH između predstavnika entiteta u vezi postizanja punog konsenzusa. Ovdje se, također, misli na negativan politički diskurs koji je bio prisutan tokom istraživačkog perioda u BiH, a i danas, oko gotovo svih pitanja u BiH ali što se negativno reflektuje i na institucionalnu borbu protiv trgovine ljudima u BiH. Naime, nedostatak političke volje ovdje se posmatra kao posledica koja je uzrokovana unutrašnjim antagonizmima između politika koje predstavljaju tri konstitutivna naroda u BiH (Srba, Bošnjaka i Hrvata),

⁵³⁹ Danas je u BiH u praksi, odnosno *de facto* prisutan ovaj model, gdje primjera radi, MUP Republike Srpske sprovodi zajedničke međunarodne policijske operacije sa bezbjednosnim službama iz regiona i Evrope uz učešće tužioca iz Tužilaštva BiH.

odnosno dva Entiteta (Republika Srpska i Federacija BiH). Korjen tih antagonizama vidljiv je još sa početka 90-tih godina prošlog vijeka, koji je prethodio četverogodišnjem ratu u BiH (detaljnije opisano u poglavlju „Država BiH nakon SFRJ“), koji, čini se, nastavlja svoj kontinuum i u periodu posleratne, odnosno dejtonske BiH. Priroda tog antagonizma zasnivala se na etničkim-nacionalnim suprotnostima (praćene religijskim orijentacijama) koje su integrisane kroz formirane predratne nacionalne političke stranke u BiH (SDA, SDS, HDZ).

U vezi navedenog, teorija nam govori da, između ostalog, i postkonfliktni kontekst predstavlja obilježje koje karakteriše slabu državu:

„...Kao jedna od karakteristika slabih država određuju se post-konfliktna društva jer formalne institucije još nisu čvrsto uspostavljene niti su funkcionalne zbog nestabilnog društva i neharmonizovanog političkog pravca. Uzroci takvog stanja se prepoznaju u prisustvu raznih suprotnosti i antagonizama u takvim posleratnim društvima (obično vjerskih i religijskih koji su u većini slučajeva bili i uzroci sukoba)...“.⁵⁴⁰

Zatim, ovdje je korisno napomenuti brojne neuspješne pregovore između zaraćenih strana u BiH prije postizanja sporazuma u Dejtonu sve još od Kutiljerovog plana pa do Vašingtonskog sporazuma, a koji se nisu mogli postići zbog nepostojanja konsenzusa, jer su sve pregovaračke strane težile ka zaštiti svog nacionalnog identiteta i što boljoj poziciji u BiH. Međutim, epilog završnih pregovora se dogodio u Dejtonu kao rezultat već započete *polurepresivne* aktivnosti Kontakt grupe gdje su strane u BiH imale petnaest dana da se izjasne o prijedlogu, uz poruku predlagača (na čelu sa SAD), da će strana koja ne prihvati prijedlog snositi sankcije (detaljnije u tekstu „Plan Kontakt grupe“). Dakle, još iz ovog perioda evidentna je prisutnost nekonsenzusa u BiH.

Primjera radi, koristeći se primjerom iz opisa prve uzročnosti gdje je prisutna ustavna praznina ili nedorečenost (a koju je pratila vanustavna mjera) u vezi nadležnosti čime su prouzrokovane slabosti države, recimo, u državi koja ima političke frakcije i attribute koji su ujedinjeni u pogledu jedinstva i jedne nacionalne države, takva ustavna praznina bi se ispravila u veoma brzom i kratkom roku sa npr. jednim zasjedanjem i

⁵⁴⁰ Patrick, Stewart, *Failed States and Global Security: Empirical Questions and Policy Dilemmas*, op.cit., p.655.

usvajanjem amandmana. To bi se realizovalo iz prostog razloga što svi politički faktori, a time i građani koji ih podržavaju, osjećaju tu državu kao svoju i žele da u njoj budu što bezbjedniji, što nije slučaj u BiH, gdje se ni poslije 23 godine nije postigao konsenzus oko osnovnih vitalnih pitanja i samog Ustava BiH.

Već spomenuti primjer formiranja Suda BiH, kao i tužilaštva BiH, koji su nadležni samo za krivična djela i protivzakonite pojave koje se tiču Krivičnog zakona koji je donesen na nivo države BiH, smatraju se kao neustavna kategorija jer kao takva tijela nisu prepoznata u Ustavu BiH, odnosno tu nadležnost imaju entiteti. Ova situacija je u to vrijeme, ali i danas, prouzrokovala reakciju institucija entiteta i političkih frakcija koje i danas osporavaju taj sud i tužilaštvo, i što se kao logična činjenica očekuje, osporavanje tih organa kako u političkim diskursima tako i u praktičnim postupanjima.

Primjer situacije (o kojoj je već bilo riječi u radu), koja je direktno vezana za zakonodavni okvir u vezi trgovine ljudima a u kojoj se iznutra oštro osporavala nadležnost institucija na nivou BiH, i koja je dovela do raspisivanja referenduma u jednom dijelu BiH, datira još iz istraživačkog perioda a čiji je epilog stigao u 2015.godini. Naime, u mjesecu Maju 2015. godine, institucionalna većina Parlamentarne Skupštine BiH na nivou BiH (zajednička) pokrenula je predlog da se u Krivičnom zakonu BiH izvrši izmjena i dopuna tri krivična djela, od koji je jedno i „trgovina ljudima“. Tom izmjenom se predviđalo da se svi slučajevi trgovine ljudima u BiH a koji su međunarodnog karaktera, istražuju i procesuiraju od strane bezbjednosnih institucija na nivou države, tužilaštva i suda BiH, odnosno, da u tim stvarima entitetske bezbjednosne službe, tužilaštva i sudovi više nemaju ingerencije. Odmah nakon toga, od strane političkih predstavnika iz Republike Srpske u Parlamentarnoj Skupštini BiH, kao i od strane institucija Republike Srpske, smatrano je da se radi o prenošenju nadležnosti sa nivoa Republike Srpske na nivo države BiH, te je u vezi toga, zasjedala hitna posebna sjednica Narodne Skupštine Republike Srpske. „Dana 15.07.2015. godine u Narodnoj Skupštini Republike Srpske usvojena je Odluka o raspisivanju referenduma u vezi nametnutih odluka visokog predstavnika u BiH, posebno o Sudu i Tužilaštvu BiH. Referendum je određen da se održi dana 15.11.2015. godine. Referendumsko pitanje je glasilo :*Da li podržavate neustavno i neovlašćeno nametanje zakona od strane visokih predstavnika međunarodne zajednice u BiH, posebno nametnute zakone o Sudu i*

Tužilaštvu BiH i primjenu njihovih odluka na teritoriji Republike Srpske?. Nakon toga, od strane kluba Bošnjaka u Vijeću Naroda Republike Srpske uložen je veto na odluku Narodne skupštine Republike Srpske o formiranju Komisije za sprovođenje referenduma⁵⁴¹.

Dakle, iz ove činjenice je vidljiva prisutnost nesaglasnosti političkih volja da se određene nadležnosti delegiraju na nivo BiH, odnosno, težnja je usmjerena na očuvanje već postojećih nadležnosti (entiteta), odnosno na jačanju istih i čak vraćanju određenih nadležnosti koje su predhodno po nametnutim odlukama prenesene na nivo BiH.⁵⁴²

Za razumijevanje ove opisane uzročnosti koriste nam određene teorijske postavke koje su već analizirane, a među kojima se posebno izdvaja:

„...Bosna i Hercegovina se ocjenjuje kao društvo u kome nije izgrađena sjedinjena nacija, dok je raznolikost njenih etničkih identiteta sačuvana, pa čak i jako uspostavljena, tj. nastala, što se u teorijskom diskursu ocjenjuje kao uzrok današnje slabosti, krhkosti i osjetljivosti BiH sa etničkog stanovišta. U prvoj fazi demokratske tranzicije, formiranjem političkih partija sa nacionalnim pretenzijama, BiH je odmah ušla u fazu visoke nebezbednosti...“⁵⁴³

Takođe, bitno se osvrnuti na teorijski pristup koji prepoznaje da u BiH ne postoji puni politički konsenzus u pogledu političke volje za izgradnjom institucija na nivou BiH, čak šta više, prisutna je težnja za jačanjem entitetskih institucija.

⁵⁴¹ „Odluka o raspisivanju republičkog referenduma“, *Službeni glasnik Republike Srpske*, broj 68, Banja Luka, 2016. Više, dostupno preko: <https://www.rtvbn.com/359421/Referendum-o-Sudu-BiH-15-novembra>. (Pristupljeno 17. maja 2018).

⁵⁴² Jedna od čestih političkih poruka iz Republike Srpske kojom se žele vratiti sve nadležnosti jeste i poruka Premijera Republike Srpske, Milorada Dodika, iz perioda 2007. godine: „S pravom ćemo tražiti da se sva prenesena ovlaštenja otvore na parlamentu RS-a i tamo gdje je dato ovlaštenje da parlament ponovo odluči da li daje i za buduće vrijeme ili ne tu saglasnost, kazao je Dodik na pres-konferenciji i dodao da to neće biti lagan posao i traži dosta razgovora. Uvjerenje Vlade je, kako je dodao, da je izvorni Dejtonski sporazum najbolji za BiH, dok se unutrašnje političke snage ne dogovore kako će izgledati BiH. Stav RS-a da nije dobro uporno centralizirati i jačati institucije BiH po svaku cijenu, Dodik je danas prenio predsjedavajućem Vijeća ministara BiH Nikoli Špiriću tokom razgovora u Banjoj Luci. Prenošnje ovlaštenja se pokazalo kao neefikasno i u mnogim sektorima imamo situaciju da se formiraju nova tijela, a da nema efekata, tvrdi Dodik uz ocjenu da je jedino dobro partnerstvo izvršnih organa vlasti i da bi BiH bila funkcionalnija kada bi se taj koncept promovirao. Ovo što se do sada dešavalo više neće proći, poručio je entitetski premijer“. Dostupno preko: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/dodik-provjeriti-prenijete-nadleznosti-sa-rs-a-na-nivo-bih/070827094> (Pristupljeno 18. maja 2018).

⁵⁴³ Džemal Sokolović, „Bosnia-Herzegovina: a Matter of Survival“, op.cit., pp.172-174.

„...Uzroci postojećeg stanja u BiH prepoznaju se u samom duhu Dejtonskog sporazuma kojim je BiH stvorena kao „zamršena država“ koja je sastavljena od dva entiteta, Republike Srpske i multietničke – bošnjačko/hrvatske Federacije BiH sa većinskim muslimanskim i hrvatskim stanovništvom čiji je odnos neznatno manje sumnjičav jednih prema drugima, nego što je to u odnosu Republike Srpske i Federacije BiH. Prema tom sporazumu, centralne institucije države BiH trebaju da postanu progresivno jače i odvojene od entitetskih institucija koje bi trebale da imaju sekundarnu ulogu. Međutim, centralne institucije su i dalje slabe, dok su institucije entiteta jače institucionalizovane...“.⁵⁴⁴

Shodno svemu navedenom, kada se kumulativno sagledaju sve prepoznate karakteristike slabosti-krhkosti, njihove uzročnosti i njihova teorijska prepoznatljivost, može se konstatovati da je teorijski pristup Stuarta Patrika, **za koji se opredjelio autor ove disertacije**, opravdano sveobuhvatan i primjenjiv u slučaju Bosne i Hercegovine, jer nam dosta bliže pruža mogućnost dobijanja objektivnijeg suda u prepoznavanju istinskih pojava/faktora koji generišu prepoznato stanje u državi. Preglednosti radi, ovaj teorijski pristup se ponovo iskazuje:

„...kod određivanja slabosti države nije dovoljno uzimati u obzir samo inherentni kapacitet države ili trenutnu putanju, nego se kod procjene slabosti države mora uzimati u obzir i volja, odnosno nivo opredjeljenja vlade da stvarno isporuči tekovine koje daju efikasnost države. Praveći razliku između kapaciteta slabe države i političke volje države-predanosti, određuju se četiri široke kategorije stanja država i to: 1) uspješnih s voljom i sa načinom; 2) države koje su slabe ali spremne; 3) države koje imaju sredstva, ali ne i obavezu; i 4) one bez volje i bez načina-puta“.⁵⁴⁵

Dakle, ova kategorija „**one bez volje i bez načina-puta**“ predstavlja teorijski meritum ovog rada jer je opravdana u primjeru BiH, a njena korisnost se ogleda u argumentovanju da u BiH ne postoji zajednička i jedinstvena volja da se u BiH uspostavi funkcionalnost.

⁵⁴⁴ Marina Ottoway, *Rebuilding State Institutions in Collapsed States*, op cit., p.1012.

⁵⁴⁵ Patrick, Stewart, *Failed States and Global Security: Empirical Questions and Policy Dilemmas*, op.cit., pp.651-652.

8.3. Bosna i Hercegovina u okvirima slabe ili krhke države?

Prije nego što se pristupi preciznijem određenju okvira u koji se BiH može svrstati da li kao slaba ili krhka država, potrebno je da se ponovo djelimično vratimo na teorijska određenja koja su specifična za prvu i drugu mogućnost, iako, sagledavajući sve indikatore i karakteristike koje karakterišu krhku i slabu državu, na prvi pogled nam djeluje da su neprimjetne razlike.

Dakle, kao što smo već rekli u teorijskim pristupima ovog rada, jačina i sposobnost države posmatra se na način da se jake države mogu razlikovati od slabih, a slabe države od neuspjelih ili urušenih, odnosno gubitak sposobnosti države može se posmatrati kroz padajuću skalu od jake države ka urušenoj. Odnosno, što su slabe države slabije, kriterijum po kriterijum, ta slabost počinje da naginje na neuspjeh, odnosno ka potkategoriji slabosti koja se naziva „neuspjelom državom“. Međutim, već smo u radu govorili i konstatovali da, ukoliko se možemo osloniti na padajuću skalu pri mjerenju slabljenja države od jake ka urušenoj, primjenjiva je ista skala u obrnutom smjeru, odnosno kretanje države od urušenog stanja ka gornjem dijelu skale.

Navedeno nas podsjeća kako bi smo lakše prihvatili i shvatili uske „prolaze“ koji čine različitost, odnosno prelaz iz statusa „slabe“ u status „krhke“ države, i obrnuto. Da bi se to sagledalo, neophodno je ponovo ukazati na karakteristike krhke države.

Takođe, rekli smo da, „...terminologija koja se primjenjuje u nazivima neuspjela / krhka država, konflikt i post-konflikt je često neprecizna. Podsjećanja radi, neuspjelu državu karakteriše sledeće: (1) raspad zakona i reda u kojem državne institucije gube svoj monopol nad legitimnom upotrebom sile i nisu u mogućnosti zaštititi svoje građane, ili se te institucije koriste za ugnjetavanje i terorisanje građana; (2) slabi ili dezintegrisani kapaciteti za odgovor na potrebe i želje građana, da pružaju osnovne javne usluge, osiguravaju dobrobit građana ili podržavaju normalne ekonomske aktivnosti; i, na međunarodnom nivou, (3) nedostatak kredibilnog entiteta koji predstavlja državu izvan granica. Znači, ovdje se radi o jednom ključnom odgovoru koji treba da dođe iz merituma stanja jedne države kako bi se ukazalo na stvarni status države, odnosno da se utvrdi stvarni stepen do kojeg određene države pokazuje i imaju

u potpunosti ove karakteristike“.⁵⁴⁶ Drugim riječima, ukoliko određena država posjeduje djelimično neke od navedenih karakteristika, to nužno ne mora da znači da je ona „neuspjela država“.

Kao što je već i navedeno u teorijskom dijelu ovog rada, „...neuspjela država, naziv je koji je bio korišten da bi se opisali ekstremni slučajevi kolapsa (primjer Somalije), gdje su se građanske i socijalne vlasti raspale. Međutim, mnoge se zemlje suočavaju sa manje drastičnim situacijama i razlikuju se *u mjeri* u kojoj su, odnosno, da li su neuspjeli ili su u riziku da ne mogu obezbjediti dobrobit svojih građana, i da pružaju osnovnu bezbjednost, ili da olakšaju pravičan ekonomski rast. Na ovom manje ekstremnom, suprotnom kraju spektra, **država je više krhka** nego što je neuspjela i postaje skoro neodvojiva od statusa mnogih, ako ne i većine, siromašnih zemalja, koje pate od institucionalnih slabosti i nedostataka kapaciteta. Nijedan državni stepen krhkosti ili neuspjeha nije statičan, tako da, i u našem slučaju BiH, još jedno pitanje treba postaviti vezano sa putanju koja karakteriše pravac i stepen promjena koje se odvijaju. Da li država klizi u ozbiljnu krizu, koja bi mogla izazvati kolaps i izbijanje sukoba; ili je slaba država, ali u oporavku, sa uzlaznom putanjom ka poboljšanom stanju? S obzirom na dugoročni horizont za rekonstrukciju države i uspostavljanje temelja za održivi razvoj, predviđanje i planiranje uspona i padova na tom putu je izuzetno važno“.⁵⁴⁷

Temeljem ovih teorijskih postavki i distinkcija, može se konstatovati da su iste primjenjive i na primjeru BiH. Odnosno, na osnovu istraživačkih rezultata a koji su pretočeni u obilježja slabosti BiH i njihove opisane uzročnosti, vidljivo je da su u BiH tokom istraživačkog perioda identifikovane karakteristike koje su svojstvene slaboj državi. Međutim, da bi se krajnje objektivno odredio status zemlje i naučno prikazao, kao obavezan i nezaobilazan segment se javlja, posmatranje kontinuiteta i inteziteta postojanja i trajanja tih slabosti u BiH. Naime, slabosti države u BiH su prepoznate i identifikovane, ali one nisu bile konstanta (**statične**) tokom cijelog istraživačkog perioda. Odnosno, one su bile promjenjivog karaktera gdje je bio prisutan uspon od najniže tačke skale pa do najviše tačke, a potom su identifikovani novi padovi, koji se,

⁵⁴⁶ Derick W. Brinkerhoff, *Governance in Post-Conflict Societies: Rebuilding fragile states*, op. cit., pp.2-3.

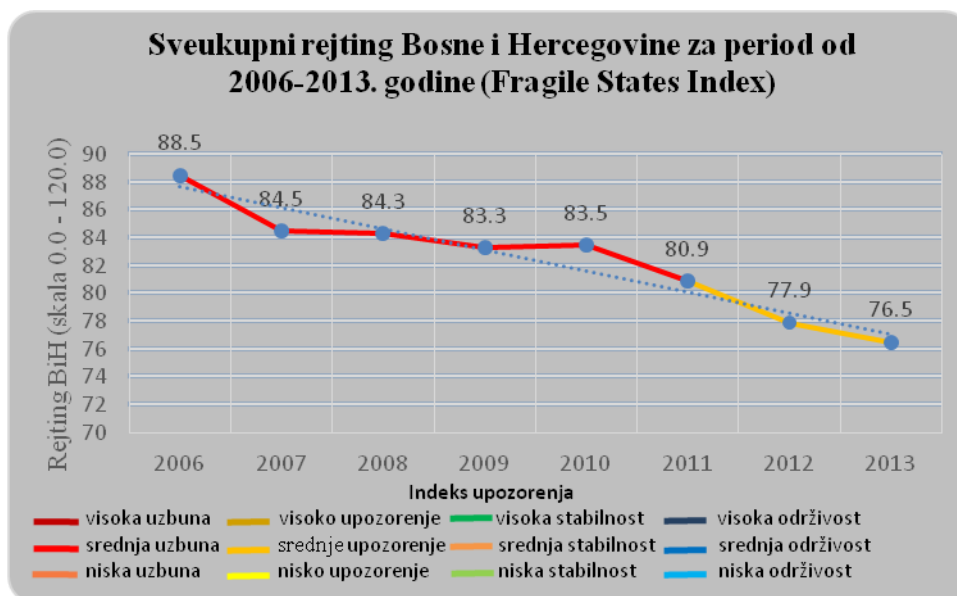
⁵⁴⁷ Ibidem, p.3.

prihvataju da su na granici minimuma ali ne i ne popravljivi. Ovdje se misli, prije svega, na prepoznato kretanje zemlje BiH koje je praćeno i ocjenjivano u pogledu borbe protiv trgovine ljudima od strane Stejt Departmenta koristeći kriterijum minimum standarda za iskorjenjivanje trgovine ljudima u skladu sa američkim Zakonom o zaštiti žrtava trgovine ljudima (Trafficking victims protection act-TVPA). Zatim, na osnovu domaćeg relevantnog izvještaja BiH u kojem su identifikovani usponi i padovi u svim segmentima borbe protiv trgovine ljudima (krivično gonjenje, zaštita žrtava trgovine ljudima, sudska praksa...). **Tako da, ovakvo stanje nam govori da u BiH nije prisutan konstantan i negativno nepomjerljiv sistem za borbu protiv trgovine ljudima koji je u potpunosti nesposoban da pruži osnovnu bezbjednost i koji može dovesti do kolapsa, nego su identifikovani i institucionalni pomaci kojima je pružana bezbjednost, ne potpuna, ali djelimično prisutna.**

Kada se navedeno uzme u obzir zajedno sa teorijskom preporukom koja govori da je neophodno utvrditi stvarni stepen do kojeg države sežu u postojećim slabostima, **onda se u slučaju BiH može konstatovati da je na sceni više prisutna „krhka „ nego „slaba“ država.** Na temelju toga, čini se, više je prihvatljiva teza da je BiH država u statusu slabe države ali u oporavku ka mogućoj uzlaznoj putanji ka boljem stanju. Međutim, kao što nam je teorija ukazala, radijus kretanja postoji u oba pravca, pri čemu treba imati na umu i, ne tako daleku mogućnost, da država može da klizi u ozbiljniju krizu koja bi mogla izazvati kolaps i izbijanje sukoba, a u vezi čega će se više posvetiti pažnja u dijelu zaključka i prognostike.

U prilog ovom mišljenju ide Indeks krhkih država (FSI- Fragile states index) koji se objavljuje na godišnjem nivou od strane Fonda za mir (FFP- The Fund for Peace) počev od 2006. godine. Ovim indeksom se rangira 178 zemalja svijeta. Indeks se zasniva na sagledavanju i analizi dvanaest indikatora i to: bezbjednosni aparat/ti, frakcione elite, žalbe grupa (kohezioni indikatori), ekonomski pad, neujednačeni ekonomski razvoj, odlazak ljudi i odliv mozgova (ekonomski indikatori), državna legitimnost, javne službe, ljudska prava i vladavina prava (politički indikatori), demografski pritisci, izbjeglice i interno raseljena lica, spoljna intervencija (socijalni indikatori i indikatori kretanja).

Na osnovu sagledavanja i analize navedenih indikatora izvodi se završni, odnosno sveukupni indeks za svaku posmatranu državu koje se na kraju rangiraju na toplotnoj mapi (*engl.* heat map). Stoga, za potrebe ovog rada iskoristićemo Indeks krhkih država koji je objavljivan od strane Fonda za mir s ciljem uočavanja i konstatovanja pozicije, odnosno rang mjesta BiH za vremenski period od 2006. godine do 2013. godine.⁵⁴⁸ U navedenom periodu BiH se veći dio vremena nalazila u zoni stanja koje se identifikuje kao „znak za uzbunu“ (u periodu 2006 do 2011. godine) i u zoni stanja koje se identifikuje kao „upozorenje“ (u periodu 2012 i 2013. godine), što nam govori da je se BiH u kontinuitetu nalazila u gornjem dijelu rang liste od 178 zemalja u odnosu na početni, odnosno donji dio rang liste na kojem se nalaze zemlje koje su stabilne i koje imaju održiv rast.⁵⁴⁹ Dakle, sam Indeks krhkih država nam govori i potvrđuje da se BiH prepoznaje, odnosno određuje kao zemlja koja ima status krhke države. Na dole navedenom grafikonu prikazan je radius kretanja BiH po zonama stanja na osnovu sveukupnog indeksa koji je izrađen analizom svih dvanaest indikatora.

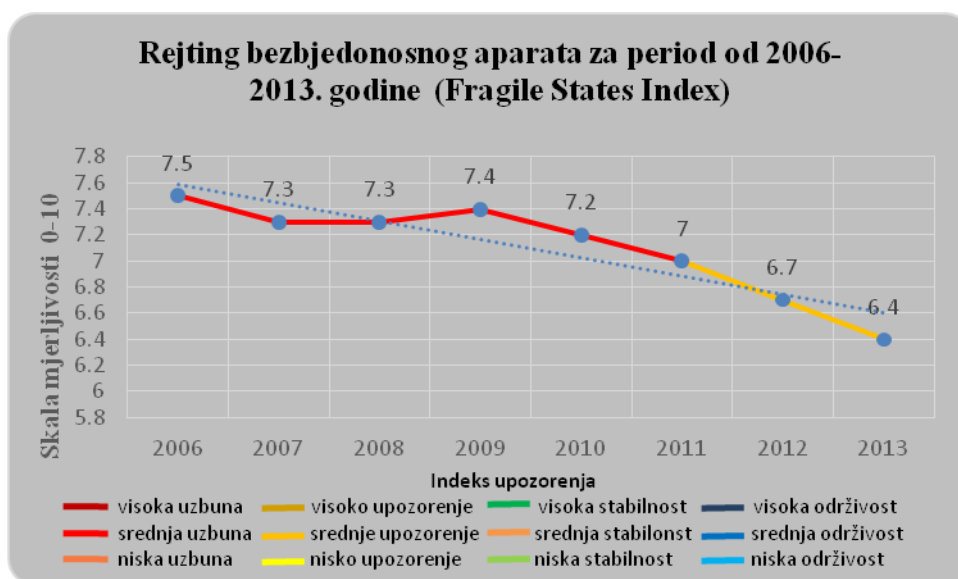

(rr) Grafikon br.44. Prikaz rejtinga BiH na skali krhkih država po osnovu izvedenog indeksa za svih dvanaest indikatora, izraženo u broju indeksa.

⁵⁴⁸ Za prethodne dvije istraživačke godine (2004 i 2005) nije moguće vršiti analizu, iz razloga, što se Indeks krhkih država počeo objavljevati u 2006.godini.

⁵⁴⁹ „Fragile States Index“, The Fund for Peace, Washington, D.C.. Dostupno preko: <https://fragilestatesindex.org/country-data/> (pristupljeno 20.avgusta 2018)

Međutim, kada se sagleda Indeks za BiH samo po osnovu analiziranog indikatora „bezbjednosni aparat“ - (C1 Security Apparatus) izuzev svih ostalih jedanaest indikatora, evidentno je da je BiH i u ovoj situaciji tokom perioda 2006-2013. godine pozicionirana u gornjem dijelu rang liste od 178 država a koja se rangira po osnovu jedinice vrednovanja indeksa od 1 do 10.⁵⁵⁰ Dole je prikazan dijagram na kojem se prikazuje rang pozicija i vrijednost indeksa BiH za period 2006-2013. godine.

(ss) Grafikon br.45. Prikaz rejtinga BiH na skali krhkih država samo po osnovu jednog indikatora (bezbjednosni aparat), izraženo u broju indeksa.

Indikator bezbjednosnog aparata obuhvata bezbjednosne prijetnje prema državi, kao što su bombardovanja, napadi i smrtno stradanje u borbama, pobunjenički pokreti, pobunjenici, napadi ili terorizam. Bezbjednosni aparat takođe uzima u obzir ozbiljne kriminalne faktore, kao što su organizovani kriminal i ubistva, te povjerenje građana u unutrašnju bezbjednost. U nekim slučajevima, bezbjednosni aparat može se proširiti izvan tradicionalnih vojnih ili policijskih faktora kako bi uključio privatne policije koje su sponzorisane od strane države ili privatne policije koje podržavaju državu koje terorišu političke protivnike koji se smatraju „neprijatelji“ ili civile za koje se smatra da su simpatični opoziciji. U drugim slučajevima, bezbjednosni aparat države može uključiti i „duboku državu“, koja se može sastojati od tajnih obavještajnih jedinica ili drugih nepravilnih snaga bezbjednosti, koje služe interesima političkih vođa. S druge

⁵⁵⁰ Što je jedinica vrednovanja niža to je bezbjednosni aparat države pozitivniji.

strane, indikator također uzima u obzir oružani otpor organu vlasti, posebno manifestaciji nasilnih ustanaka i pobuna, širenje nezavisnih grupacija.⁵⁵¹

9. ZAKLJUČAK

U teorijama međunarodnih odnosa i političkih nauka država ima svoje značajno mjesto i ništa manju ulogu u realnom političkom životu na nacionalnom, nadnacionalnom i globalnom nivou. Bezbjednosna politika koja se usmjerava prema identifikovanim prijetnjama s ciljem njihove neutralizacije i postizanja što većeg stepena bezbjednosti u jednoj državi od velikog je značaja sposobnost te države, odnosno da li se ona kreće u terminima jake, slabe ili krhke države. Od jakih država sa uređenim političkim sistemom, institucijama i vladavinom prava očekuje se da će se te države uspješnije suprostaviti postojećim bezbjednosnim prijetnjama. Dok se za države sa slabijim kredibilitetom i sposobnošću može pretpostaviti da će se teže izboriti i odgovoriti savremenim prijetnjama, iz razloga, što nemaju dovoljno izgrađen, ili je narušen, poredak kojeg čine institucionalni sistem i politička vlast. Međutim, ovdje se bitno naglašava distinkcija između države koja ima slabe, ili ih nema, mehanizme za zaštitu poretka, odnosno za suprostavljanje bezbjednosnim prijetnjama, i države, koja je slaba ali ne čini značajne napore da se suprostavi prijetnjama koje su usmjerene ka njoj, a što se u ovoj disertaciji nastojalo prepoznati na državi Bosni i Hercegovini.

Dakle, predmet ove disertacije je Bosna i Hercegovina koja je analizirana i posmatrana u terminu slabe države u kontekstu mjesta, uloge i njenih napora u borbi protiv trgovine ljudima koja ima karakter transnacionalne bezbjednosne prijetnje. Bosna i Hercegovina ima svoje slabosti koje se nadziru iz perioda od kraja 19. i početka 20. vijeka, koje datiraju od samog raspada bivše Jugoslavije i građanskog rata u Bosni i Hercegovini. Međutim, ovim istraživanjem identifikovane su slabosti države Bosne i Hercegovine posmatrane u kontekstu borbe protiv trgovine ljudima u periodu 2004-2013 godine, čija je uzročnost vidljiva iz perioda prije i nakon građanskog rata.

Stoga, u daljem dijelu zaključka prikazuje se u kojoj mjeri su polazne hipoteze potvrđene ili opovrgnute, a na temelju rezultata, odnosno nalaza istraživanja.

⁵⁵¹ The Fund for Peace, Fragile States Index, Washington, D.C.. Dostupno preko: <http://fundforpeace.org/fsi/indicators/c1/> (pristupljeno 20. avgusta 2018).

Opšta hipoteza kojom se pretpostavljalo da je u Bosni i Hercegovini prisutna „slaba država“ nije u potpunosti potvrđena. Razlog tome je, s jedne strane, što su rezultati i nalazi istraživanja prepoznali određene uzroke i posledice koje, sa aspekta teorijskih definicija predstavljaju obilježja slabosti jedne države, a s druge strane, sinteza istraživačke građe i rezultata nam govori da se Bosna i Hercegovina više prepoznaje u statusu krhke države (*fragile state*). Naime, vidljivo je da su u Bosni i Hercegovini tokom istraživačkog perioda identifikovane karakteristike koje su svojstvene slaboj državi. Međutim, da bi se krajnje objektivno odredio status zemlje i naučno prikazao, kao obavezan i nezaobilazan segment se javlja, posmatranje kontinuiteta i inteziteta postojanja i trajanja tih slabosti u BiH. Dakle, slabosti države u BiH su prepoznate i identifikovane, ali one nisu bile konstanta (statične) tokom cijelog istraživačkog perioda. Odnosno, one su bile promjenjivog karaktera gdje je bio prisutan uspon od najniže tačke skale pa do najviše tačke, a potom su identifikovani novi padovi, koji se, prihvataju da su na granici ili ispod minimuma ali ne i ne popravljivi. Tako da, ovakvo stanje nam govori da u BiH nije prisutan konstantan i negativno nepomjerljiv sistem za borbu protiv trgovine ljudima koji je u potpunosti nesposoban da pruži osnovnu bezbjednost ili koji može dovesti do kolapsa, nego su identifikovani i institucionalni pomaci kojima je pružana bezbjednost, ne potpuna, ali djelimično prisutna. Kada se navedeno uzme u obzir zajedno sa teorijskom preporukom koja govori da je neophodno utvrditi stvarni stepen do kojeg države sežu u postojećim slabostima, onda se u slučaju BiH može konstatovati da je na sceni više prisutna „*krhka*“, nego „*slaba*“ država. Na temelju toga, čini se, više je prihvatljiva teza da je BiH država u statusu krhke države ali u oporavku ka mogućoj uzlaznoj putanji ka boljem stanju. Međutim, kao što nam je teorija ukazala, radijus kretanja postoji u oba pravca, pri čemu treba imati na umu i, ne tako daleku mogućnost, da država može da klizi u ozbiljniju krizu koja bi mogla izazvati kolaps ili, nikako poželjno izbijanje sukoba.

Prva posebna hipoteza, može se prihvatiti, da je našla svoje uporište u istraživanju koje nam govori da je tokom istraživačkog vremena u Bosni i Hercegovini prepoznat institucionalni sistem koji nije imao efikasnu funkcionalnost čime se doprinjelo slabijoj borbi protiv trgovine ljudima. Odnosi se na funkciju i nadležnosti bezbjednosnih subjekata i tužilačkih organa i na neharmonizaciju domaćih zakonskih akata unutar države i zakonskih akata Bosne i Hercegovine sa međunarodnim pravnim

aktima. Funkcije i nadležnosti ovih subjekata proizilazi iz same njihove stvarne i mjesne nadležnosti koje su ograničenog karaktera u pogledu teritorijalnog djelovanja a koje, nesporno, dolaze iz Ustava BiH, odnosno Dejtonskog sporazuma. Takva (ne)usklađenost funkcija i nadležnosti onemogućuje sveobuhvatno djelovanje na području jedne države protiv fenomena trgovine ljudima koji, po svojoj prirodi ne prepoznaje ni međunarodne granice. S druge strane, bitna pravna legislativa koja uređuje oblast trgovine ljudima, opravdano se prihvata da je predstavljala pogodne uslove za opstanak i širenje trgovine ljudima, iz razloga, što je tokom cijelog istraživačkog perioda na području BiH trgovina ljudima bila nejednako definisana kao krivično djelo sa različito predviđenim kaznama. Kao posledica svega navedenog, u BiH smo imali slabu i nekonvencionalnu zaštitu žrtava trgovine ljudima te slabu i nekonzistentnu krivično-pravnu praksu. Odnosno, segment identifikacije i zaštite žrtava trgovine ljudima, nesumnjivo, javlja se kao negativna posledica fenomena trgovine ljudima koji je već započeo, traje, ili je dovršen kao oblik krivičnog djela, odnosno bezbjednosne prijetnje. Pozitivna praksa u ovoj oblasti prisutna je onda kada imamo proaktivnu identifikacija žrtava i njihovu punu zaštitu u skladu sa nacionalnim i međunarodnim standardima, koja se realizuje od strane vladinih i nevladinih organizacija, što u slučaju Bosne i Hercegovine nije bilo. Iz prikupljenih istraživačkih podataka i informacija vidljivo je da su tokom istraživačkog perioda u BiH identifikovane žrtve trgovine ljudima koje su imale profil maloljetnih i punoljetnih osoba, status domaćih i stranih, kao i status prema rodnoj pripadnosti, odnosno žene i muškarci. Međutim, ovdje je bitno napomenuti da ovakvo stanje i praksa nije specifična samo za državu BiH, naprotiv, ovakvi profili žrtava trgovine ljudima se identifikuje i u drugim zemljama regiona, Evrope i svijeta. Fokus ove argumentacije se ogleda u odgovoru na ključno pitanje „kako i u kojoj mjeri je država Bosna i Hercegovina pružila zaštitu žrtvama trgovine ljudima?“ u situaciji kada su te žrtve već bile predmet trgovine ljudima. Sadržaj odgovora proizilazi iz prikupljenih i analiziranih empirijskih podataka kao i na osnovu realizovanih naučnih intervjua koji nam govore da su, u najmanju ruku, bili nedovoljni napori vladinih institucija posmatramo kroz stepen i nivo postupanja i pridržavanja sa domaćim i preuzetim međunarodnim pravnim normama (i preporukama) u procesu od same identifikacije žrtve trgovine ljudima do okončanja reintegracije. Dok se, s druge strane, slaba i nekonzistentna krivično-pravna praksa

odnosi na oblast krivičnog gonjenja i sudske prakse u odnosu na trgovce ljudima. Naime, u nadležnosti tužilaštava je krivično gonjenja dok je politika donošenja i odmjeravanja visine kazne u nadležnosti sudova. Ovdje se odmah naglašava da, sudovi po svojim ustavnim i drugim zakonskim odredbama uživaju visok stepen nezavisnosti u odnosu na tužilaštva koja sprovode istrage zajedno sa bezbjednosnim subjektima. Stoga, pri odmjeravanju ovog argumenta kao slabosti-krhkosti države ne ulazi se u ocjenjivanje samih sudijskih „uvjerenja“ koja su sudije i sudovi imali pri određivanju kazni zatvora ispod zakonom propisanog minimuma prema osuđenim trgovcima ljudima. Odnosno, ova argumentacija nam govori da je se krivično pravna situacija u predmetima protiv trgovaca ljudima tokom istraživačkog perioda u Bosni i Hercegovini kretala, uglavnom, u okviru negativne prakse (iako su identifikovana određena poboljšanja i naponi u manjem dijelu istraživačkog perioda - period 2006 i 2008.godina).

Druga posebna hipoteza kojom je pretpostavljeno prisustvo osporavanja države iznutra je prihvatljiva i potvrđena, jer se odražava kroz nefunkcionalan politički sistem koji je praćen bez konsenzusa po pitanju nadležnosti entiteta i vlasti na nivou Bosne i Hercegovine. Drugim riječima, politički diskurs i odnosi u BiH nam govori da postoje tri temeljna ali autohtona podjeljena politička koncepta koja stvaraju slabe institucije u državi a koje kao takve pogoduju trgovini ljudima. Jedan koncept zagovara centralizaciju cijele države BiH čime bi se neutralisalo dosadašnje entitetsko uređenje i time pokušalo vratiti stanje BiH u prijeratne okvire, ali se sa druge strane javlja bojazan da bi se vladavina zasnivala po većinskom glasu jednog od konstitutivnih naroda BiH, dok bi druga dva konstitutivna naroda i ostali narodi bili marginalizovani. Drugi koncept zagovara isključivo zadržavanje i jačanja postojećeg stanja koje je svoje temelje zasnovalo u *mirovnom Dejtonskom sporazumu*, čime ostvaruju svoja prava, slobode, te političke, vjerske i kulturne tekovine u okvirima autonomije koja im je izvorno data i koju posjeduju. I treći koncept, usmjeren je ka zahtjevima za sprovođenjem ustavne prekompozicije zemlje, koja bi, dovela do stvaranja treće „federalne“ jedinice, odnosno entiteta. Takav negativan politički diskurs i odnos u Bosni i Hercegovini, onemogućuju obnovu i uspostavljanje funkcionalnih institucija u BiH, što sve zajedno pogoduje za razvoj fenomena trgovine ljudima u BiH, ali i drugih društvenih problema.

Treća posebna hipoteza je pretpostavljala da je Dejtonski mirovni sporazum kao jedan od mogućih uzroka postojećeg slabog/krhkog stanja u Bosni i Hercegovini i kao takva je, može se prihvatiti, prepoznata kroz istraživanje kao nenamjeravan uzrok. Ovim Sporazumom rat jeste zaustavljen ali nije predviđeno formiranje i uspostavljanje funkcionalnih institucija u BiH koje će imati pune ingerencije na unutrašnjem i međunarodnom nivou. Naime, Ustav koji proizilazi iz Dejtonskog mirovnog sporazuma omogućio je svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini da se uspostavi funkcionalan politički život sa jasno postavljenim teritorijalnim i stvarnim nadležnostima na nivou entiteta, zajedničkih institucija na nivou države i na nivou političkog subjektiviteta Brčko Distrikta. Međutim, prilikom kreiranja ustavnih odredbi previdjele su se (svjesno ili nesvjesno) određene kategorije i konture odredaba a koje bi inače definisale faktore i činioce u državi sa njihovim obavezama i nadležnostima prema savremenim izazovima, rizicima i prijetnjama sa kojima se BiH suočava. Konkretno, trgovina ljudima je transnacionalna i globalna bezbjednosna prijetnja koja prevazilazi granice država, regiona i kontinenta, ali koja može da se odvija i unutar samo jedne zemlje. U situacijama kada se takav fenomen pojavljivao samo npr. unutar entiteta onda su vlasti entiteta imale svoje nadležnosti i ingerencije da se u skladu sa svojim već postojećim institucijama i zakonskim okvirima bore protiv tog fenomena. Kada takav fenomen prevazilazi granice entiteta ili dalje preko granice države BiH, Ustav BiH je definisao da je to ustavna nadležnost institucija BiH. Međutim, Ustav jeste predvidio ovaj dio aktivnosti u nadležnosti BiH ali nije predvidio i propisao pravosudni organ na nivou BiH koji bi to realizovao. Da bi se ova nadležnost realizovala na nivou BiH neophodno je postojanje tužilaštva i suda na nivou BiH a što Ustav BiH nije prepoznao. Kao posledicu takvih okolnosti, na scenu stupaju vanustavne mjere, odnosno nametanje odluka Visokog predstavnika u BiH kojom se nameće Zakon o sudu BiH i obaveza uspostavljanja suda. Dakle, ovdje osim što ustavnom arhitekturom nisu predviđeni mehanizmi koji bi sproveli tu nadležnost, javlja se jednostrano i vanustavno formiranje tijela bez volje i saglasnosti relevantnih političkih jedinica koje predstavljaju konstitutivne narode i građane same države BiH. Ovakvom i sličnim promjenama u državi, direktno su se redefinisale već postojeće nadležnosti entiteta i Brčko Distrikta čime su se proizvele dodatne političke heterogenosti u BiH i koje su se negativno reflektovale na volju političkih entiteta unutar same države, a time i na

disfunkcionalnost izvršnih institucija i disharmonizaciju zakonodavstava, što sve zajedno dovodi do slabosti države.

Četvrta posebna hipoteza zasnivala se na neophodnoj potrebi rekonstrukcije i uređenja države Bosne i Hercegovine s ciljem uspostavljanja stabilne pravne države ili državnih jedinica. Na temelju identifikovanih posledica i uzročnosti koje karakterišu slabosti i krhkost Bosne i Hercegovine, ova hipoteza je opravdala svoje mjesto. Osim, što se ova hipoteza javila kao potreba, ona se svakako može posmatrati i u okviru umjerene naučne prognostike. Dakle, pravac koji je poželjan i prihvatljiv, zahtjeva revidiranje postojećeg Ustava BiH, na osnovu političke volje i konsenzusa koji mora doći iznutra, a čega u dosadašnjem periodu nije bilo dovoljno. Cilj tog revidiranja trebao bi, s jedne strane, da ide u pravcu uspostavljanja ravnopravnih pozicija svih konstitutivnih naroda i ostalih u BiH kako bi na ravnopravnoj osnovi mogli svi da participiraju u političkom i društvenom životu unutar te zemlje i, s druge strane, da se revidiraju i ustavno konkretizuju nadležnosti i granice autonomije za političko djelovanje u unutrašnjoj politici i funkcionisanju države, i za djelovanje i nadležnost u spoljnoj politici BiH, odnosno na nivou međunarodnih odnosa. Ovakvo revidiranje nam nesumnjivo nagovještava određene rekonstrukcije u samoj organizaciji države koje bi se kretale u okvirima: a) jače i dublje federalizacije države u kojoj bi se, uz postojeću konstrukciju države, konačno pristupilo omogućavanju pune konstitutivnosti hrvatskom narodu i davanju dijela teritorijalne autonomije, ili u b) okvirima formiranja nove konfederacije sa konfederalnim jedinicama. Jačom federalizacijom bi se unutar države uspostavila i omogućila puna konstitutivnost i viši stepen teritorijalne autonomije za sve konstitutivne narode (ali i ostale unutar svih entiteta ili federalnih jedinica) koja bi pružala mogućnost da se ravnopravno ostvaruju i uživaju prava demokratskih izbora i njegovanju vjerskih, kulturoloških, političkih i svih drugih prava. U ovoj decentralizovanijoj konstelaciji uspostavljena bi bila federalna vlast koja bi imala puni suverenitet i legitimitet za djelovanje u spoljnoj politici i međunarodnim odnosima, dok bi federalne jedinice imale autonomiju i samoupravu u skladu sa svojim ustavima koji bi bili usklađeni sa ustavom na nivou federacije. U okvirima konfederacije, trenutni entiteti, odnosno eventualne federalne jedinice, trebale bi dobiti međunarodno priznanje kao suverene države koje bi u međunarodnim odnosima mogle participirati sa punim suverenitetom i subjektivitetom, ali bi dio suverenih prava bio prenesen na zajedničko

tijelo (npr. konfederalna skupština) koje predstavlja konfederalnu nadležnost za rješavanje određenih zajedničkih interesa svih članica.

Peta posebna hipoteza je, takođe, prihvatljiva i osnovana, jer se njom već nadzirala opravdana potreba za uspostavljanjem unutrašnjeg konsenzusa i dijaloga u Bosni i Hercegovini kao jednog od uslova za neutralisanje postojećih slabosti države. Naime, za postizanje uspješnih rješenja osnovni i glavni preduslov jeste postojanje unutrašnje političke volje i konsenzusa između političkih elita iz sva tri konstitutivna naroda, a što se može konstatovati da u istraživačkom periodu toga nije bilo u potrebnoj mjeri. Međutim, opravdano nam se nameće pitanje da li izraz tih volja svih političkih elita nastaje u njihovoj samostalnoj i istinskoj volji koja bi trebala predstavljati izraz volje njihovih naroda sa područja BiH, ili se te volje izražavaju uz podrške i preporuke susjednih zemalja i zemalja iz regiona sa kojima postoje nacionalne, kulturološke, religijske i druge povezanosti (Srbija, Hrvatska, Turska) ali i evropskih i svjetskih hegemonu u međunarodnim odnosima. Bez obzira da li se radi o prvoj ili drugoj praksi, predstavnici političkih elita svih konstitutivnih naroda u BiH moraju biti svjesni da je najbolja perspektiva i rješenje za sve strane u BiH, da se donese ključna i istorijska odluka na bazi konsenzusa, kojom će se uspostaviti trajni mir, stabilnost i prosperitet svih naroda, bez obzira o kakvom budućem uređenju će se raditi. Takav odnos bi morao biti praćen objektivnim, istinskim i ravnopravnim prijedlozima svih strana. Poučeni dosadašnjim iskustvom odnosa u Bosni i Hercegovini, takva odluka koja bi se donijela konsenzusom iziskivaće od svake strane da se odrekne nečega što je njima u ovom momentu „svojstveno“ da bi na kraju svi dobili nešto što će imati trajni karakter. Na bazi jednog takvog zajedničkog konsenzusa od strane političkih elita unutar države, mogla bi se istovremeno uputiti intencija i poziv zemljama koje su bliske (Srbija, Hrvatska, Turska) i ujedno garanti Dejtonskog sporazuma, da taj konsenzus podrže i posreduju kod nadnacionalnih i međunarodnih faktora da se izvrši verifikacija i priznanje na međunarodnom nivou.

Tragom svega navedenog, evidentno je da je opredjeljeni teorijski pristup Stjuarta Patrika u ovoj disertaciji imao svoju korisnost i opravdanost. Naime, taj pristup nam govori da kod analize i ocjenjivanja slabosti neke države nije dovoljno samo uzimati u obzir elemente ili pravac kretanja koji određenu državu karakterišu kao slabu

ili krhku državu. Naprotiv, tu obavezno treba da se u obzir uzme potrebna-stvarna volja vlade države, u smislu, da li želi pružiti ili ne potrebne tekovine i uslove za uspostavljanje funkcionalne države. Konkretnije, Stjuart je predložio četiri kategorije stanja zemalja kojima se ukazuje na razliku između država sa potrebnim kapacitetima i državama sa iskazanom spremnošću. Jedna od tih kategorija koju je Stjuart predstavio jeste da su to držve **koje nemaju volju niti načina i puta**. Upravo ova kategorija, kao i sama teorija, je bila koristan teorijski oslonac za prepoznavanje Bosne i Hercegovine u terminima slabe, odnosno krhke države. Dakle, teorija i praksa se bave identifikacijom i prepoznavanjem specifičnosti i karakteristika koje određenju državu karakterišu kao slabu. Takođe, identifikuju se i uzročnosti tih slabosti kao što su kolonijalizam, ratna zbivanja, diktatura i drugo. Međutim, objektivno posmatrajući, smatra se da svaku uzročnost i posledicu država može da spriječi i onemogući dalji njen opstanak, za šta su, podrazumjeva se, neophodni potrebni kapaciteti i volja države, odnosno vlade. U situacijama kada volja vlade izostaje, eventualno raspoloživi kapaciteti gube svoje svrhu i postojanost. Stoga, rukovodeći se istraživačkim nalazima i zaključcima može se prihvatiti da je slabost i krhkost Bosne i Hercegovine posledica koja **je generisana nepostojanjem istinske političke volje unutar države, kojom bi se definisali putevi i načini uspostavljanja jedinstvene/zajedničke pravne i stabilne države**.

Umjerena naučna prognostika nam govori o dva moguća smijera kretanja Bosne i Hercegovine uopšte posmatrano, a time i u segmentu bezbjednosne politike koja se odnosi na borbu protiv trgovine ljudima.

Prvi je, status quo kojim bi država zadržala ovakav ugled sa postojećom političkom konstelacijom i inertnom unutrašnjom političkom voljom. Ukoliko bi na sceni i dalje ostao ovakav status, odnosno smjer kretanja, kao opravdano nam se nadzire: a) zadržavanje države u već postojećem stanju slabosti i krhkosti; b) njeno kretanje ka uzlaznoj putanji prema jačanju države (uz dodatne napore međunarodne zajednice i međunarodnog intervencionizma koji je već prisutan), što je manje izvjesno; c) ili njeno kretanje ka silaznoj putanji gdje ju čekaju teže društvene krize koje vode ka kolapsu, još većoj destabilizaciji i, nikako poželjnom, novom konfliktu. Ovaj prvi posmatrani pravac, svakako da je manje poželjan jer nam ne nudi siguran pozitivan napredak države, ili bi on bio spor i vođen sa nesrazmjernim teškoćama i naporima.

Drugi smjer, zahtjeva otklanjanje prepoznatih uzroka i slabosti države, čime bi se otklonile disfunkcionalnosti države i omogućio pravac uspona ka jačanju sposobnosti države. Odnosno, ovaj pravac, koji nam je više poželjan i prihvatljiv zahtjeva revidiranje postojećeg Ustava BiH, na osnovu političke volje i konsenzusa koji mora doći iznutra, a čega u dosadašnjem periodu nije bilo dovoljno. Cilj tog revidiranja trebao bi, s jedne strane, da ide u pravcu uspostavljanja ravnopravnih pozicija svih konstitutivnih naroda i ostalih u BiH kako bi na ravnopravnoj osnovi mogli svi da participiraju u političkom i društvenom životu unutar te zemlje i, s druge strane, da se revidiraju i ustavno konkretizuju nadležnosti i granice autonomije za političko djelovanje u unutrašnjoj politici i funkcionisanju države, i za djelovanje i nadležnost u spoljnoj politici BiH, odnosno na nivou međunarodnih odnosa.

U suprotnom, čini se, ukoliko loši odnosi u BiH ponovo privuku pažnju nadnacionalnih faktora čiji centri političke moći izražavaju interesovanje u toj geostrateškoj sveri, Bosna i Hercegovina će biti suočena sa novim/starim procesima arbitraže i međunarodnim konferencijama, gdje će biti izloženi ponovnoj polurepresivnoj politici arbitara sa ograničenim rokom izjašnjavanja i ograničenim mogućnostima predlaganja bilo kakvih rješenja. Odnosno, postoji opravdana mogućnost susretanja sa novim arbitražnim procesima sličnim onim neposredno prije potpisivanja samog Dejtonskog sporazuma koji je donio i Ustav BiH, koji je, kao što smo vidjeli sa određenim nedostacima i koji je neprihvatljiv za neke strane u BiH. U ovakvoj situacije postoji opravdana bojazan, ako ne za sve strane, onda za neku od strana u BiH, da bi mogla biti oštećena tim potencijalnim međunarodnim rješenjem ili „novim nametanjem“ rješenja, što sigurno nebi bio slučaj u gore već preporučenoj situaciji gdje bi se donijela zajednička odluka konsenzusom svih strana u BiH kojom bi se svi morali nečega odreći u korist drugih radi dobijanja trajnog rješenja za sve strane.

Na kraju, rezultati koji su postignuti u ovoj disertaciji kao i njeni zaključci mogu biti korisni na najmanje dva načina. Prvo, država u nauci o međunarodnim odnosima i političkim naukama predstavlja jedan kontinuum u naučnim i akademskim diskursima. Slaba država je prepoznata u naučnim i akademskim zajednicama i u vezi toga postavljene su različite tipologije slabih država koje su u većini primjenjive u praktičnim primjerima država u cijelom svijetu. Međutim, očekivana prednost ovog

istraživanja ogleda se u tome što je se na primjeru Bosne i Hercegovine sagledao jedan noviji tip (pristup) koji karakteriše slabost jedne države kroz ne postojanje unutrašnje političke volje. Odnosno, gdje se u obzir uzeo i analizirao nivo opredjeljenja vlade da stvarno isporuči tekovine koje su povezane sa efikasnošću države (i bezbjednosti) kao i legitimitetom države, a ne samo inherentni i nerazdvojni kapacitet države i njene trenutne putanje što se uopšteno uzima u obziru pri odmjeravanju slabosti ili jačine jedne države. U tome se i ogleda teorijski doprinos ove disertacije jer se prikazuje mogućnost primjene određenih teorija. Drugo, predstavljeni rezultati i zaključci govore nam o prepoznavanju uzroka slabosti države koji izvorno dolaze iz domaćih (istorijskih/naslednih i stečenih) ali i iz nenamjeranih međunarodnih uticaja prilikom prijedloga i posredovanja kod potpisivanja međunarodnog dokumenta kojim je okončan rat u Bosni i Hercegovini. U tom smislu, svi rezultati istraživanja kao i zaključci, mogu biti korišteni kao osnova za pokretanje nekih drugih naučnih istraživanja ili društvene participacije u vezi sa ovom temom ili sličnim i srodnim temama.

10. LITERATURA

Alexandru, Andra, *Failed States: Security Threats for the International Community or Victims of Great Powers' interests*, Center for European Policy Evaluation, 2012.

Aradau, Claudia, *Rethinking Trafficking in Women*, Palgrave Macmillan, New York, 2008.

Adžajlić, D. A., „Prostitucija u Bosni i Hercegovini – Pravni aspekt“, *Kriminalističke teme Fakultet kriminalističkih nauka u Sarajevu*, br. 3-4, 2002, str. 159.

„Amandman I. na Ustav Bosne i Hercegovine“, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br.25, Sarajevo, 2009.

Bajagić, Mladen, *Međunarodna bezbednost*, Kriminalističko – policijska akademija, Beograd, 2012.

Benoit, D., Grabosky, P., Shearing, C., „The Governance of Security in Weak and Failing State“, *Criminology and Criminal Justice*, vol. 3 no. 4, pp. 331-349.

Bilgin, Pinar, „Kritička teorija“ u: Paul D. Williams (ur), 2008, *Uvod u studije bezbednosti*, preveli s engleskog Branimir Gligorić, Danica Cvetković, JP Službeni glasnik i Fakultet bezbednosti-Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2012, str.143-160.

Bilić, I., Tuđman M., „Kontaktna skupina: Prijedlog o teritorijalno-političkom ustroju BiH (Ženeva, 4. 7. 1994.)“ u Ivan Bilić, Miroslav Tuđman (urs.), *Planovi*,

sporazumi, izjave o ustavnom ustrojstvu Bosne i Hercegovine 1991-1995., Zagreb, 2005.

Buzan, B., Wæver, O., and de Wilde, J., *Security: a New Framework for Analysis*, Lynne Rienner, London, 1998.

Buzan, Barry, *People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations*, Wheatsheaf Books, Michigan, 1983.

Buzan, B., and Wæver, O., *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge University Press, 2003.

Booth, Ken, „Security and Emancipation“, *Review of International Studies*, Vol. 17, No. 4, pp.313-326.

Bradley, Klein, *Strategic Studies and World Order*, Cambridge University Press, Cambridge, 1994.

Bojić, Dražan, „Normative definition of the criminal offence of Human Trafficking in the criminal legislation of Bosnia and Herzegovina,“, *Archibald Reiss Days- Academy of Criminalistic and Police Studies*, Vol.1, no.1, pp.545-558.

Bojić, Dražan, *Slaba država i trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini*, Skica doktorske disertacije, Fakultet političkih nauka- Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2017.

Bojić, Dražan, *Mjesto i uloga Bosne i Hercegovine u borbi protiv trgovine ljudima kao bezbjednosne prijetnje*, master teza, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, 2008.

Bojić, Dražan, „Trgovina ljudima u zemljama Zapadnog Balkana kao bezbjednosna prijetnja i faktor usporavanja evrointegracija“ u: Dragan R. Simić (ur.), *Integracija Zapadnog Balkana u mrežu globalne bezbednosti*, Udruženje za studije SAD u Srbiji i Čigoja štampa, Beograd, 2011, str.351-373.

Bojić, Dražan, „Efikasnost Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske u borbi protiv trgovine ljudima“, *Bezbjednost, policija, građani*, broj 3-4/13, str.182-194.

Bošković, Mićo, *Organizovani kriminalitet*, Policijska akademija, Beograd, 1998.

Bošković, Milo, *Kriminološki leksikon-etilogija*, Pravni fakultet, Novi Sad, 2003.

„Bosna i Hercegovina – Izveštaj o napretku za 2006. godinu“, *Komisija Evropskih Zajednica*, {COM (2006) 649 finalni tekst}, SEC (2006) 1384, Brisel, 2006.

Brinkerhoff, W. Derick W., *Governance in Post-Conflict Societies: Rebuilding fragile states*, Routledge, London, 2007.

Begić, I. Kasim, *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma (1991.-1996.)*, Izdavačko preduzeće Bosanska knjiga i Pravni centar Fonda otvoreno društvo Bosna i Hercegovina, Sarajevo, 1997.

Campbell, David, *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Indentity*, University of Minnesota Press, Minnesota, 1998.

Carr H. Edward, *The Twenty Years' Crisis 1919 - 1939*, Reissued with a new preface from Michael Cox, Palgrave, London, 2016.

„Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others“, Approved by United Nations General Assembly resolution 317 (IV), 2 December 1949.

„Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings“, Council of Europe, Warsaw, 2005.

„Commission Communication to the Council and the European Parliament on Trafficking in Women for the Purpose of Sexual Exploitation“, Council of the European Parliament, COM 1996 567 final, 20. November, 1996.

Dunne, Tim, „Liberalism“ in: John Baylis, Steve Smith, Patricia Owens (urs), *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, Oxford, 2014, pp.114-125.

Doyle, W. Michael, „Kant, liberal legacies, and foreign affairs“, *Philosophy & Public Affairs*, Vol. 12, No. 3 (Summer, 1983), pp.205-235.

„Direktna asistencija žrtvama trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“, *Međunarodna organizacija za migracije- IOM Misija u BiH, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH i Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije BiH*, Sarajevo, 2008.

Ejdus, Filip, *Međunarodna bezbednost-Teorije, sektori i nivoi*, JP Službeni glasnik i Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Beograd, 2012.

Ejdus, Filip, *Međunarodna bezbednost-Teorije, sektori i nivoi*, Fakultet političkih nauka-Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2017.

Elman, Colin, „Klasični realizam“ u: Paul D.Williams (ur), 2008, *Uvod u studije bezbednosti*, preveli s engleskog Branimir Gligorić, Danica Cvetković, JP Službeni glasnik i Fakultet bezbednosti-Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2012, str.55-71.

Ekonomski i poslovni leksikon (grupa autora), Savremena administracija, Beograd, 1994.

„European Parliament Resolution on Trafficking in human beings“, A4-0326/95, 18. January 1996.

„Fragile States Index -2017“, The Fund for Peace, Report Edited by J. J. Messner, Washington, D.C., 2018.

„Fragile States Index“, The Fund for Peace, Washington, D.C., 2006.

„Fragile States Index“, The Fund for Peace, Washington, D.C., 2007.

„Fragile States Index“, The Fund for Peace, Washington, D.C., 2008.

„Fragile States Index“, The Fund for Peace, Washington, D.C., 2009.

„Fragile States Index“, The Fund for Peace, Washington, D.C., 2010.

„Fragile States Index“, The Fund for Peace, Washington, D.C., 2011.

„Fragile States Index“, The Fund for Peace, Washington, D.C., 2012.

„Fragile States Index“, The Fund for Peace, Washington, D.C., 2013.

Fukujama, Frensis, *Gradenje države: upravljanje i svetski poredak u XXI veku*, preveo Vuk Vuković, Filip Višnjić, Beograd, 2007.

Gallagher, T. Anne, *The International Law of Human Trafficking*, Cambridge University Press, New York, 2010.

Hansen, Lene, „Poststructuralism“ in: John Baylis, Steve Smith, Patricia Owens (urs.), *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, Oxford, 2014, pp. 169-183.

„Hague Ministerial Declaration on European Guidelines for Effective Measures to Prevent and Combat Trafficking in Women for the Purpose of Sexual Exploitation“, EU Ministerial Conference, Hague, 26. April 1997.

„Izveštaj o stanju trgovine ljudima i ilegalnoj imigraciji u Bosni i Hercegovini i Izveštaj o radu Državnog koordinatora za sprečavanje trgovine ljudima i ilegalne migracije u Bosni i Hercegovini za 2004. godinu“, *Kancelarija državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u BiH*, Sarajevo, 2005.

„Izveštaj o stanju trgovine ljudima i ilegalnoj imigraciji u Bosni i Hercegovini i Izveštaj o radu Državnog koordinatora za sprečavanje trgovine ljudima i ilegalne migracije u Bosni i Hercegovini za 2005. godinu“, *Kancelarija državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u BiH*, Sarajevo, 2006.

„Izveštaj o stanju trgovine ljudima i ilegalnoj imigraciji u Bosni i Hercegovini i Izveštaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne migracije u Bosni i Hercegovini za 2006. godinu“, *Kancelarija državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u BiH*, Sarajevo, 2007.

„Izveštaj o stanju trgovine ljudima i ilegalnoj imigraciji u Bosni i Hercegovini i Izveštaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini za 2007. godinu“, *Kancelarija državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u BiH*, Sarajevo, 2008.

„Izveštaj o stanju trgovine ljudima i ilegalnoj imigraciji u Bosni i Hercegovini i Izveštaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini za 2008. godinu“, *Kancelarija državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u BiH*, Sarajevo, 2009.

„Izveštaj o stanju trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini i Izveštaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za 2009. godinu“, *Kancelarija državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u BiH*, Sarajevo, 2010.

„Izveštaj o stanju trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini i Izveštaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za 2010. godinu“, *Kancelarija državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u BiH*, Sarajevo, 2011.

„Izveštaj o stanju trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini i Izveštaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za 2011. godinu“, *Kancelarija državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u BiH*, Sarajevo, 2012.

„Izveštaj o stanju trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini i Izveštaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za 2012. godinu“, *Kancelarija državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u BiH*, Sarajevo, 2013.

„Izveštaj o stanju u oblasti trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za 2013 godinu“, *Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 2014.

„International Convention for the Suppression of the Traffic in Women of Full Age“, United Nations, Geneva, 11 October 1933.

„International Convention for the Suppression of the Traffic in Women and Children“, United Nations, concluded at Geneva on 30 September 1921, as amended by the Protocol signed at Lake Success, New York, on 12 November 1947.

„International Convention for the Suppression of the White Slave Traffic“, signed at Paris on 4 May 1910, amended by the Protocol signed at Lake Success, United Nations, New York, 4 May 1949.

Jović, Dejan, „Liberalizam u međunarodnim odnosima: teorija i praksa“ u: Dejan Jović (ur.), *Liberalne teorije međunarodnih odnosa*, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2014, str.15-56.

Jović, Dejan, „Konstruktivizam u teorijama međunarodnih odnosa i praksi oblikovanja vanjskih politika“ u: Dejan Jović (ur.), *Konstruktivističke teorije međunarodnih odnosa*, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2016, str.7-36.

„Joint Action of 24 February 1997 concerning action to combat trafficking in human beings and sexual exploitation of children (97/154/JHA)“, Council of Europe, OJ L 063, 1997.

Kolodziej, A. Edward, *Sigurnost i međunarodni odnosi*, Centar za međunarodne i sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Politička kultura, Zagreb, 2011.

Kegli, V. Č., Vitkof J.R., 1981, *Svetska politika – trend i transformacija*, preveli sa engleskog Miomira Branković, Branimir Gligorić, Ljiljana Nedeljković, Aleksandra Čabraja, Tanja Mišević, Đorđe Krivokapić, Centar za studije Jugoistočne Evrope- Diplomatska akademija – Fakultet političkih nauka u Beogradu, Beograd, 2004.

Kassab, S. Hanna, *Weak States in International Relations Theory: The Cases of Armenia, St. Kitts and Nevis, Lebanon, and Cambodia*, Palgrave Macmillan, New York, 2015.

Kovačević M., Žilović M., Mihajlović S., „Vent Aleksandar-Društvena teorija međunarodne politike“, *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, Vol.8, br.11, str.148-156.

„Krivični zakon Bosne i Hercegovine“, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 3, Sarajevo, 2003.

„Krivični zakon Republike Srpske“, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 49, Banja Luka, 2003.

„Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine“, *Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*, br. 36, Sarajevo, 2003.

„Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine – prečišćen tekst“, *Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH*, br.33, Brčko, 2013.

„Konvencija UN-a protiv transnacionalnog organizovanog kriminala“, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine-Međunarodni ugovori*, broj 3, Sarajevo, 27. mart 2002.godine.

Lalić, Velibor, *Trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini*, Defendologija – Centar za bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka, 2007.

Lukić, V. i Popović, V., *Dokumenti: Dejton - Pariz*, Institut za međunarodno pravo i međunarodnu poslovnu saradnju Banja Luka, Banja Luka, 1996.

„Mala politička enciklopedija“, *Savremena administracija*, Beograd, 1996.

Mearsheimer, J. John, 2001, *Tragedija politike velikih sila*, Preveli sa engleskog prof.dr Dragan R.Simić, mr Dragan Živojinović, Miljan Filimonović, Udruženje za studije SAD u Srbiji, Beograd, 2009.

McDonald, Matt, „Konstruktivizam“ u: Paul D.Williams (ur),2008, *Uvod u studije bezbednosti*, preveli s engleskog Branimir Gligorić, Danica Cvetković, JP Službeni glasnik i Fakultet bezbednosti-Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2012, str.107-123.

Mijalković, Saša, *Trgovina ljudima*, BeoSing-Beograd, Beograd, 2005.

Mijalković, Saša, Milan Žarković, *Ilegalne migracije i trgovina ljudima*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2012.

Miljević, Milan, *Metodologija naučnog rada*, Filozofski fakultet-Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Pale, 2007.

Milosavljević, S. i Radosavljević, I., *Osnovi metodologije političkih nauka*, Službeni Glasnik, Beograd, 2000.

Milliken, J. and Krause, K., „State Failure, State Collapse, and State Reconstruction: Concepts, Lessons and Strategies“, *Development and Change*, Vol.33, No.5, pp. 753-774.

Morgenthau J. Hans, *Politics among nations : the struggle for power and peace*, A.A.Knopf, New York City, 1948.

Navari, Cornelia, „Liberalizam“ u: Paul D.Williams (ur),2008, *Uvod u studije bezbednosti*, preveli s engleskog Branimir Gligorić, Danica Cvetković, JP Službeni glasnik i Fakultet bezbednosti-Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2012, str.72-90.

Nakarada, Radmila, „Transnacionalizacija, tranzicija i slaba država“ u: Miša Đurković (ur.), *Srbija 2000-2006: država, društvo, privreda*, Institut za evropske studije, Beograd, 2007, str.63-77.

Nešković, Radomir, *Nedovršena država – politički sistem Bosne i Hercegovine*, Friedrich-Ebert Stiftung, Sarajevo, 2013.

Newman, E., and Cameron, S. , *Trafficking in Human\$: Social, Cultural and Political Dimensions*, United Nations University Press, New York, 2008.

Ottoway, Marina, „Rebuilding State Institutions in Collapsed States“ in: Jennifer Milliken (ed.), *State Failure, Collapse, and Reconstruction*, Blackwell Publishing Ltd, Oxford, 2003, p.1001-2023.

Obokata, Tom, *Trafficking of Human Beings from a Human Rights Perspective: Towards a Holistic Approach*, Martinus Nijhoff Publishers, Boston, 2006.

„Odluka o raspisivanju republičkog referenduma“, *Službeni glasnik Republike Srpske*, broj 68, Banja Luka, 2016.

„Odluka o ratifikaciji Protokola za sprečavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, kojim se dopunjuje Konvencija UN-a

protiv transnacionalnog organiziranog kriminala“, *Službeni glasnik BiH - Međunarodni ugovori*, br. 3, Sarajevo, 2002.

„Odluka o ratifikaciji Konvencije Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima Varšava 16. maja 2005“, *Službeni glasnik BiH - Međunarodni ugovori*, br. 14, Sarajevo, 2007.

„Odluka o raspisivanju i provođenju plebiscita srpskog naroda u Bosni i Hercegovini“, *Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*, broj 1, Sarajevo, 1992.

Parsons, Craig, *How to Map Arguments in Political Science*, Oxford University Press, New York, 2007.

„Priručnik o zaštiti žrtava trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“, *Ured Visokog komesara za ljudska prava u Bosni i Hercegovini (OHCHR BiH)*, Sarajevo.

„Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine“, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, broj.66, Sarajevo, 2007.

„Pravilnik o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima“, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 49/13, 79/16, Sarajevo, 2016.

„Pregled i analiza nacionalnog mehanizma u cilju sprečavanja trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“, *Kancelarija Državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u BiH i Save the Children Norway Regionalni ured za JI Evropu*, Sarajevo.

„Priručnik za službenike zaposlene u tužilaštvu, policiji, socijalnim i zdravstvenim ustanovama – zaštita djece od trgovine ljudima“, *Ured državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u BiH i Save the Children Norway Regionalni ured za JI Evropu*, Sarajevo.

„Protocol to Prevent Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime“, United Nations, Palermo, 2000.

„Preporuka Komiteta ministara državama članicama o akcijama protiv trgovine ljudima u svrhu seksualne eksploatacije“, Savjet evrope-Komitet ministara, br. R (2000) 1., usvojena 19. maja 2000. godine.

„Report of Operation Cross Country- Nationwide Sweep Recovers Child Victims of Prostitution“, Federal Bureau of Investigation (FBI), Washington, D.C., 25.06.2012.

Rabinow, Paul, *Anthropos Today: Reflections on Modern Equipment*, Princeton University Press, Princeton, 2003.

Rotberg, I. Robert , „Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators“ in: Rotberg, R. (ed.), *When States Fail: Causes and Consequences*, Princeton University Press, Princeton, 2004, pp.1-45.

Savić, Snježana, *Konstitutivnost naroda u Bosni i Hercegovini*, Centar za publikacije – Pravni fakultet Univerzitet u Banja Luci, Banja Luka, 2000.

Simić, R. Dragan, „Savremene teorije bezbednosti“ u: Pavle Janković (ur.), *Antologija tekstova sa Škola reforme sektora bezbednosti*, International and Security Affairs Centre-Centar za međunarodne i bezbednosne poslove, Beograd, 2007, str.165-193.

Simić, R. Dragan, *Nauka o bezbednosti – Savremeni pristupi bezbednosti*, JP Službeni list SRJ i Fakultet političkih nauka – Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2002.

Schweller, L. Randal, „Bandwagoning for profit - Bringing the Revisionist State Back In“, *International Security*, Vol. 19, No. 1, pp. 72-107.

Snyder, L. Jack, *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition*, Cornell University Press, Ithaca, New York, 1991.

Snyder, Jack, „Imperial Temptations“, *The National Interest*, No.71, pp.29-40.

Sylvester, Christine, „Post-colonialism“ in: John Baylis, Steve Smith, Patricia Owens (urs.), *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, Oxford, 2014, pp. 184-197.

Sokolović, Džemal, „Bosnia-Herzegovina: a Matter of Survival“ in: Wim van Meurs (ed.), *Prospects and Risks Beyond EU Enlargement, Southeastern Europe: Weak States and Strong International Support*, Leske+Buderich, Opladen, 2003, pp.163-176.

Salt, J., Stein J., „Migration as a Business: The Case of Trafficking“, *International Migration*, Vol.35, No.4, pp.467-494.

Stewart, Patrick, „Failed States and Global Security: Empirical Questions and Policy Dilemmas“, *International Studies Review*, Vol.9, no.4, pp. 644–662.

Stewart, Patrick, „Weak States and Global Threats: Assessing Evidence of Spillovers“, *Center for Global Development Working Paper 73*, Washington, DC, 2006a.

Stewart, Patrick, „Weak States and Global Threats: Fact or Fiction?“, *The Washington Quarterly*, Vol.29, no. 2, 2006b, pp.27-53.

„Steering Committee for Equality Between Women and men“, Council of Europe, Strasbourg, 2011.

Stoiljković, Zoran, „Politička korupcija i slaba država“, *Filozofija i društvo*, Vol.24, br.1, str.135-159.

„Statut Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine“, *Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH*, br. 1/00, 4/00, 7/04, 20/05, 24/05, 3/07, 2/2010, Brčko, 2010.

„Smjernice o postupanju regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“, *Ministarstvo sigurnosti BiH – Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima i Catholic Relief Services BiH*, Sarajevo.

„Smjernice o postupanju Centara za socijalni rad sa žrtvama trgovanja ljudima“, *Ministarstvo sigurnosti BiH i Catholic Relief Services*, Sarajevo, 2010.

„Sekuritizacija“ u: Svetlana Stanarević, Filip Ejodus (urs.), *Pojmovnik bezbednosne kulture*, Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, 2009, str.120.

Tickner, J. Ann, „Gender in world politics“ in: John Baylis, Steve Smith, Patricia Owens (urs.), *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, Oxford, 2014, pp.259-273.

Tomašić, Ljiljana, *Trgovina ljudskim organima*, samoizdanje, Beograd, 2003.

„Trgovina ljudima-priručnik za novinare“, *ASTRA-Akcija protiv trgovine ljudima*, Beograd,2008.

„Trgovina ljudima – prevencija i zaštita u BiH-priručnik za sudije i tužioce“, Međunarodna organizacija za migracije-IOM-Misija u BiH, *Grafika Šaran*, Sarajevo, 2008.

„Trafficking in Persons Report“, US Department of State, Washington, 2005.

„Trafficking in Persons Report“, US Department of State, Washington, 2006.

„Trafficking in Persons Report“, US Department of State, Washington, 2007.

„Trafficking in Persons Report“, US Department of State, Washington, 2008.

„Trafficking in Persons Report“, US Department of State, Washington, 2009.

„Trafficking in Persons Report“, US Department of State, Washington, 2010.

„Trafficking in Persons Report“, US Department of State, Washington, 2011.

„Trafficking in Persons Report“, US Department of State, Washington, 2012.

„Trafficking in Persons Report“, US Department of State, Washington, 2013.

„Trafficking in Persons Report“, US Department of State, Washington, 2014.

„Traffic in Women and Girls UN Doc. A/RES/49/166“, UN General Assembly, 23. Decembar, 1994.

„The Relationship between Organized Crime and Trafficking in Aliens“, International Centre for Migration Policy Development, 1999.

„Ustav Bosne i Hercegovine (Opšti okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini-Aneks IV) i Amandman I na Ustav Bosne i Hercegovine“, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br.25, Sarajevo, 2009.

„Ustav Republike Srpske“, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 21/92 – prečišćeni tekst, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02, 30/02, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05, Banja Luka,1992.

„Ustav Federacije Bosne i Hercegovine“, *Službene novine Federacije BiH*, br. 1/94, 13/97, 16/02, 22/02, 52/02, 63/03, 9/04, 20/04, 33/04, 71/05, 72/05 i 88/08, Sarajevo,1994.

„Victims of Trafficking and Violence Protection Act of 2000“, Public Law 106-386, Washington,2000,pp.1480-1484.

Waltz, N. Kenneth, 1979, *Teorija međunarodne politike*, preveli s engleskog Žaklina Novičić i Filip Ejodus, Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, 2008.

Walt, M. Stephen, „Alliance Formation and the Balance of World Power“, *International Security*, Vol.9, No.4 (Spring, 1985), pp.3-43.

Walker, Robert, *Inside/outside: International Relations as Political Theory*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993.

Whitworth, Sandra, *Feminism and International Relations: Towards a Political Economy of Gender in Multilateral Institutions*, MacMillan Press, 1994.

Whitworth, Sandra, „Feministička stanovišta“ u: Paul D.Williams (ur), 2008, *Uvod u studije bezbednosti*, preveli s engleskog Branimir Gligorić, Danica Cvetković, JP Službeni glasnik i Fakultet bezbednosti-Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2012, str.161-175.

Wæver, Ole, „Securitization and Desecuritization“ in: Ronnie D. Lipschutz (ed.), *On Security*, Columbia University Press, New York, 1995.

Zakaria, Fareed, „Reviewed Work (s): Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition by Jack Snyder“, *International Security*, Vol. 17, No. 1, pp. 177-198.

„Zaključne opservacije Komiteta za prava djeteta“, *CRC/C/15/Add.259*, stav. 71.

„Zaključci i preporuke iz izvještaja o Procjeni skloništa u Bosni i Hercegovini od strane nezavisne konsultantkinje gospođe Ruth Rosenberg“, *Aneks II uz Izvještaj o stanju trgovine ljudima i ilegalnoj imigraciji u Bosni i Hercegovini i Izvještaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne migracije u Bosni i Hercegovini za 2006. godinu*, Sarajevo, 2007.

„Zakon o Vijeću ministara Bosne i Hercegovine“, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 30/03, 42/03, 81/06, 76/07, 81/07, 94/07, 24/08, Sarajevo 2008.

„Zakon o Vladi Republike Srpske“, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br.118, Banja Luka, 2008.

„Zakon o Vladi Federacije Bosne i Hercegovine“, *Službene novine Federacije BiH*, br.1/94, Sarajevo,1994.

„Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske“, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br.53, Banja Luka, 2012.

„Zakon o službi za poslove sa strancima-prečišćen tekst“, *Službeni glasnik BiH*, br.36, Sarajevo, 2008.

„Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Graničnoj policiji Bosne i Hercegovine“, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 59, Sarajevo, 2009.

„Zakon o tužilaštvima Republike Srpske“, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br.55, Banja Luka, 2002.

„Zakon o unutrašnjim poslovima“, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br.21, Srpsko Sarajevo,1998.

„Zakon o unutrašnjim poslovima Federacije Bosne i Hercegovine“, *Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*, broj:81, Sarajevo, 2004.

„Zakon o javnom tužilaštvu Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine“, *Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine*, br. 4, Brčko, 2000.

„Zakon o programu zaštite svjedoka u Bosni i Hercegovini“, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br.98, Sarajevo, 2014.

„Zakon o statistici Republike Srpske“, *Službeni glasnik Republike Srpske*, broj 85/2003, Banja Luka, 2003.

„Zakon o statistici Bosne i Hercegovine“, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, broj 26/04, Sarajevo, 2004.

„Zakon o sudu Bosne i Hercegovine“, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 29/00, 16/02, 24/02, 3/03, 37/03, 42/03, 4/04, 9/04, 35/04, 61/04, 32/07, Sarajevo,2000.

„Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine“, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, broj 8/10, Sarajevo, 2010.

„Zakon o sudovima Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine“, *Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH*, br. 19/07, 20/07 (ispravka), 39/09 i 31/11, Brčko,2011.

„Zakon o policiji Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine“, *Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH*, br. 31/2009, 60/2010 i 31/2011, Brčko Distrikt.

„Zakon o policijskim službenicima Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine“, *Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH*, broj 3/07, Brčko Distrikt.

„Zakon o državnoj agenciji za istrage i zaštitu“, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br.27, Sarajevo, 2004.

„Zakon o federalnom tužilaštvu Federacije Bosne i Hercegovine“, *Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*, broj:42, Sarajevo, 2002.

„Zakon o socijalnoj zaštiti“, *Službeni glasnik Republike Srpske*, broj.37, Banja Luka, 2012.

„Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju“, *Službeni glasnik Republike Srpske*, broj.44, Banja Luka, 2017.

„Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu“, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, broj 36/08 i 87/12/, Sarajevo.

Živojinović, Dragan, „Neoklasični realizam u teorijama međunarodnih odnosa“, *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, Vol.2, br.2, str. 367-392.

Internet

- <http://www.fbi.gov/news/stories/2012/june/nationwide-sweep-recovers-child-victims-of-prostitution> h
- <http://usatoday30.usatoday.com/news/world/story/2012-04-03/human-trafficking-sex-UN/53982026/1> h
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Daytonski_sporazum#Dijelovi_sporazuma h
- <https://alr.ba/cestitka-za-dan-nezavisnosti-bosne-i-hercegovine/> h
- <https://www.parlament.ba/Content/Read/24?title=Op%C4%87i-podaci> h
- <https://www.parlament.ba/Content/Read/37?title=Poslovnik> h
- <https://www.parlament.ba/Content/Read/58?title=Op%C4%87ipodaci> h
- <https://parlamentfbih.gov.ba/v2/bs/stranica.php?idstranica=71> h
- <http://www.predsjednistvobih.ba/nadl/default.aspx?id=10005&langTag=bs-BA> h
- <http://www.predsjednistvobih.ba/nadl/default.aspx?id=53745&langTag=bs-BA> h
- <http://www.predsjednikfbih.gov.ba/zakonskeovlasti> h

- http://www.vijeceministara.gov.ba/pdf_doc/default.aspx?id=12235&langTag=hr-HR. h
- <http://www.rtvbn.com/367481/Prenos-nadleznosti-sa-Srpske-na-nivo-BiH%3E> h
- <http://hr.n1info.com/a293906/Svijet/Regija/Presude-Ustavnog-suda-BiH-godinama-cekaju-provedbu.html> h
- <http://www.granpol.gov.ba/Content/Read/49?title=Historijat> h
- <http://www.sudbih.gov.ba/stranica/86/pregled> h
- <https://www.pravosudje.ba/vstv/faces/vijesti.jsp?id=17046>. h
- <https://www.pravosudje.ba/vstv/faces/vijesti.jsp?id=17083> h
- <https://www.pravosudje.ba/vstv/faces/vijesti.jsp?id=17085> h
- <https://www.vijecenarodars.net/index.php/vijece-naroda/o-vijecu> h
- <http://www.vladars.net/sr-sp-cyrl/Pages/default.aspx> h
- <http://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/akti/usvojeni-zakoni/zakon-o-vladi-republike-srpske> h
- <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=ci> h
- <http://www.mup.vladars.net/>. h
- <http://www.fup.gov.ba/?cat=9> h

- <http://www.ustavnisud.org/Doc.aspx?subcat=21&cat=11&id=22&lang=bos> h
- <https://www.pravosudje.ba/vstv/faces/vijesti.jsp?id=17083> h
- http://www.ustavnisudfbih.ba/bs/dokumenti/ustav_precisceni_tekst.pdf h
- <http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/ministarstva/> h
- <http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/sastav%20vlade/zakon%20o%20vladi%20fbih.php> h
- http://www.ustavnisudfbih.ba/bs/dokumenti/amandmani_XXVII_LIV.pdf h
- <http://www.tuzilastvobih.gov.ba/?opcija=sadrzaj&kat=1&id=2&jezik=b> h
- <http://www.tuzilastvobih.gov.ba/?opcija=sadrzaj&kat=1&id=3&jezik=b> h
- <http://www.sudbih.gov.ba/stranica/86/pregled> h
- <https://www.klix.ba/vijesti/bih/dodik-provjeriti-prenijete-nadleznosti-sa-rs-a-na-nivo-bih/070827094> h
- <http://usatoday30.usatoday.com/news/world/story/2012-04-03/human-trafficking-sex-UN/53982026/1> h
- <http://tuzilastvobih.gov.ba/?opcija=sadrzaj&kat=3&id=8&jezik> h
- https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=VII-7&chapter=7&clang=_en h

- https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=VII-9&chapter=7&lang=en h
- https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=VII-3&chapter=7&lang=en h
- https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=VII-5&chapter=7&clang=_en h
- https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=VII-11-a&chapter=7&clang=_en h
- http://contrelatraite.org/spip.php?page=article&id_article=501 h
- <https://pescanik.net/10-misljenja-badinterove-komisije> h
- <https://www.radiosarajevo.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/historijska-citanka-sve-sto-treba-znati-o-referendumu/181728> h
- <http://www.justice-report.com/bh/sadr%C5%BEaj-%C4%8Dlanci/usvojen-prijedlog-referenduma-o-sudu-i-tu%C5%BEila%C5%A1tvu-bih> h
- http://www.ccbh.ba/osnovni_akti/ustav/?title=preambula h
- <http://www.ccbh.ba/osnovni-akti/ustav/?title=aneks-1> h
- <http://www.ccbh.ba/osnovni-akti/ustav/?title=amandman-1> h
- http://www.bdcentral.net/images/stories/Vazni_akti/Statut/Hr/statut_brcko_distrikta_bih-precisceni_tekst-2-10-hr.pdf h

- <https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/Zakon-o-sudovima-Brcko-Distrikt-BiH.pdf> h
- <http://www.ohr.int/?p=65972> h
- <http://www.sipa.gov.ba/> h
- <http://policijabdbih.gov.ba/ba/zakoni-pravilnici/zakoni.html> h
- <http://sarajevo.usembassy.gov/tip-2014a.html> h
- <http://fundforpeace.org/fsi/analytics/fsi-heat-map/> h
- <https://www.bhdani.ba/portal/arhiva-67-281/215/t21511.shtml> h

PRILOG:

PRILOG 1

Tabela br. 1-a

Krivična djela „trgovine ljudima“ - tužilačke i sudske odluke donijete u 2012. godini (po predmetima)

Naziv tužilaštva	Krivični zakon	Naziv krivičnog djela	Član	Naredeno istraga	Obustave istrage tokom izvjestajnog perioda	Podignuto optuznica	Osudujuće presude				Odbijajuće presude	Oslobadajuće presude
							Zatvor	Novčana	Uslovna	UKUPNO OSUĐUJUĆE		
				I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
Tužilaštvo BiH	BiH	Trgovina ljudima	186.	3	2	1	1	0	0	1	0	0
	BiH	Međunarodno vrbovanje radi prostitucije	187.	2	2	0	0	0	0	0	0	0
	BiH	Org. kriminal čl. 250 u vezi sa kd čl. 186. i 187.	250.	1	1	0	0	0	0	0	0	0
Bihać KT	FBiH	Navođenje na prostituciju	210.	1						0		
	FBiH	Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije	211.			1			1	1		
	FBiH	Upoznavanje djeteta sa pornografijom	212.	1		1		1		1		
Tuzla KT	FBiH	Navođenje na prostituciju	210.		1	1	1			1		1
	FBiH	Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije	211.	1					1	1		
	FBiH	Upoznavanje djeteta sa pornografijom	212.							0		
Travnik KT	FBiH	Navođenje na prostituciju	210.	1						0		
	FBiH	Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije	211.							0		
	FBiH	Upoznavanje djeteta sa pornografijom	212.							0		
Sarajevo KT	FBiH	Navođenje na prostituciju	210.	1		1				0		
	FBiH	Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije	211.			1				0		
	FBiH	Upoznavanje djeteta sa pornografijom	212.							0		
BL OT	RS	Trgovina ljudima radi vršenja prostitucije	198.	1	1	1	1			1		
	RS	Iskorištavanje djece i maloljetnih lica za pornografiju	199.			1	1			1		
	RS	Proizvodnja i prikazivanje dječije pornografije	200.	1		1		1		1		
Specijalno tužilaštvo RS	RS	Trgovina ljudima radi vršenja prostitucije	198.	1	1	2				0		
	RS	Iskorištavanje djece i maloljetnih lica za	199.							0		

		pornografiju										
	RS	Proizvodnja i prikazivanje dječije pornografije	200.							0		
Bijeljina OT	RS	Trgovina ljudima radi vršenja prostitucije	198.							0	1	1
	RS	Iskorištavanje djece i maloljetnih lica za pornografiju	199.							0		
	RS	Proizvodnja i prikazivanje dječije pornografije	200.							0		
Doboj OT	RS	Trgovina ljudima radi vršenja prostitucije	198.	1	1				1	1		
	RS	Iskorištavanje djece i maloljetnih lica za pornografiju	199.							0		
	RS	Proizvodnja i prikazivanje dječije pornografije	200.			1			1	1		
Trebinje OT	RS	Trgovina ljudima radi vršenja prostitucije	198.							0		
	RS	Iskorištavanje djece i maloljetnih lica za pornografiju	199.	1		1				0		
	RS	Proizvodnja i prikazivanje dječije pornografije	200.							0		
I.Sarajevo OT	RS	Trgovina ljudima radi vršenja prostitucije	198.	1		1				0		
	RS	Iskorištavanje djece i maloljetnih lica za pornografiju	199.							0		
	RS	Proizvodnja i prikazivanje dječije pornografije	200.							0		
Brčko Distrikt		Navođenje na prostituciju	207.	1						0		
		Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije	208.	1		1				0		
		Upoznavanje djeteta sa pornografijom	209.	0			1			1		
Ukupno				19	9	15	5	2	4	11	1	2

Tabela br. 1-b

Krivična djela „trgovine ljudima“ - tužilačke i sudske odluke donijete u 2012. godini (po licima)

Naziv tužilaštva	Krivični zakon	Naziv krivičnog djela	Član	Naredeno istraga	Obustave istrage tokom izvjestajnog perioda	Podignuto optuznica	Osudjujuće presude				Odbijajuće presude	Oslobadajuće presude
							Zatvor	Novčana	Uslovna	UKUPNO OSUĐUJUĆE		
				I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
Tužilaštvo BiH	BiH	Trgovina ljudima	186.	8	6	2	1	0	0	1	0	0
	BiH	Međunarodno vrbovanje radi prostitucije	187.	6	6	0	0	0	0	0	0	0
	BiH	Org. kriminal čl. 250 u vezi sa kd čl. 186. i 187.	250.	1	1	0	0	0	0	0	0	0
Bihać KT	FBiH	Navođenje na prostituciju	210.	5						0		
	FBiH	Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije	211.			2			1	1	1	
	FBiH	Upoznavanje djeteta sa pornografijom	212.	1		1		1		1		
Tuzla KT	FBiH	Navođenje na prostituciju	210.		1	1	2			2		1
	FBiH	Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije	211.	2					2	2		
	FBiH	Upoznavanje djeteta sa pornografijom	212.							0		
Travnik KT	FBiH	Navođenje na prostituciju	210.	3						0		
	FBiH	Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije	211.							0		
	FBiH	Upoznavanje djeteta sa pornografijom	212.							0		
Sarajevo KT	FBiH	Navođenje na prostituciju	210.	2		2				0		
	FBiH	Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije	211.			1				0		
	FBiH	Upoznavanje djeteta sa pornografijom	212.							0		
BL OT	RS	Trgovina ljudima radi vršenja prostitucije	198.	1	2	1	1			1		
	RS	Iskorištavanje djece i maloljetnih lica za pornografiju	199.			1	1			1		
	RS	Proizvodnja i prikazivanje dječije pornografije	200.	1		1		1		1		
Specijalno tužilaštvo RS	RS	Trgovina ljudima radi vršenja prostitucije	198.	4	1	2				0		
	RS	Iskorištavanje djece i	199.							0		

		maloljetnih lica za pornografiju										
	RS	Proizvodnja i prikazivanje dječije pornografije	200.						0			
Bijeljina OT	RS	Trgovina ljudima radi vršenja prostitucije	198.						0	2	2	
	RS	Iskorištavanje djece i maloljetnih lica za pornografiju	199.						0			
	RS	Proizvodnja i prikazivanje dječije pornografije	200.						0			
Doboj OT	RS	Trgovina ljudima radi vršenja prostitucije	198.	1	5			1	1			
	RS	Iskorištavanje djece i maloljetnih lica za pornografiju	199.						0			
	RS	Proizvodnja i prikazivanje dječije pornografije	200.			1		1	1			
Trebinje OT	RS	Trgovina ljudima radi vršenja prostitucije	198.						0			
	RS	Iskorištavanje djece i maloljetnih lica za pornografiju	199.			1			0			
	RS	Proizvodnja i prikazivanje dječije pornografije	200.						0			
I.Sarajevo OT	RS	Trgovina ljudima radi vršenja prostitucije	198.	4		4			0			
	RS	Iskorištavanje djece i maloljetnih lica za pornografiju	199.						0			
	RS	Proizvodnja i prikazivanje dječije pornografije	200.						0			
Brčko Distrikt		Navođenje na prostituciju	207.	1					0			
		Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije	208.	2		2			0			
		Upoznavanje djeteta sa pornografijom	209.				1		1			
Ukupno				42	22	22	6	2	5	13	3	3

Tabela br. 2 Sudske odluke donijete u 2012. godini za krivična djela „trgovine ljudima“ - visina izrečenih kazni

Krivični zakon	Naziv krivičnog djela	Član		Poslovni broj predmeta	Zatvor (mjeseci)	Novčana (KM)	Uslovna (mjeseci)
BiH	Trgovina ljudima	186.		CMS 1923	24		
	Međunarodno vrbovanje radi prostitucije	187.		0			
	Org. kriminal čl. 250 u vezi sa kd čl. 186. i 187.	250.		0			
FBiH	Navođenje na prostituciju	210.	Tuzla KT	T03 0 0006128 07	3		
			Tuzla KT	T03 0 0006128 08	3		
	Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije	211.	Bihać KT	CMS 5788	6		12
			Tuzla KT	T03 0 0001293 09	24		6
			Tuzla KT	T03 0 0001293 09	36		8
Upoznavanje djeteta sa pornografijom	212.	Bihać KT	CMS 12760		500		
RS	Trgovina ljudima radi vršenja prostitucije	198.	BL OT	KT-200/08	26	18.000	
	Iskorištavanje djece i maloljetnih licaza pornografiju	199.	BL OT	KT 4134 10	6		
	Proizvodnja i prikazivanje dječije pornografije	200.	BL OT	KT 7904 11		1.500	
	Trgovina ljudima radi vršenja prostitucije	198.	Doboj OT	T15 0 KT 0004369 02	6		12
	Proizvodnja i prikazivanje dječije pornografije	200.	Doboj OT	T15 0 KT 0003177 10	12		24
Brčko Distrikt	Navođenje na prostituciju	207.					
	Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije	208.					
	Upoznavanje djeteta sa pornografijom	209.		18 T 0 KT 0003876/11	7		

Tabela br. 3 Sudske odluke donijete u 2012. za krivična djela „trgovine ljudima“ kojima je izrečena mjera oduzimanja imovinske koristi stečene krivičnim djelom

Krivični zakon	Naziv krivičnog djela	Član	Naziv tužilaštva	Broj predmeta u kojima je sudskom odlukom izrečena mjera oduzimanja imovinske koristi stečene krivičnim djelom	Novac oduzet sudskom odlukom (iznos u KM)	Predmeti od vrijednosti oduzeti sudskom odlukom (naziv predmeta)
BiH	Trgovina ljudima	186.				
	Međunarodno vrbovanje radi prostitucije	187.				
	Org. kriminal čl. 250 u vezi sa kd čl. 186. i 187.	250.				
FBiH	Navođenje na prostituciju	210.				
	Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije	211.	Bihać KT			Kompiuterska oprema - vrijednosti 5788 KM
			Tuzla KT			oduzeta 2 mobil.aparata
Upoznavanje djeteta sa pornografijom	212.					
RS	Trgovina ljudima radi vršenja prostitucije	198.				
	Iskorištavanje djece i maloljetnih licaza pornografiju	199.				
	Proizvodnja i prikazivanje dječije pornografije	200.				
Brčko Distrikt	Navođenje na prostituciju	207.				
	Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije	208.				
	Upoznavanje djeteta sa pornografijom	209.				

PRILOG 2

Tabela 1. - Krivična djela trgovina ljudima i srodna krivična djela – tužilačke i sudske odluke donijete u 2013. godini (po predmetima)

ZAKON	NAZIV ČLANA	ČLAN	PRJAVE NA DAN 01.01.2013.	PRJAVE U TOKU 2013.	ISTRAGENA DAN 01.01.2013.	ISTRAGE U TOKU 2013.	NEPOKR. ISTRAGE	OBUST. ISTRAGA	OPTUZNICE	POTVRDI. OPTUZNICE	OBUST. POSTUPAKA	OSUDJ. PRESUDE ZA TVOR	Visina izrečene zatvorske kazne (god)	OSUDJ. PRESUDE NOVČANE	Visina izrečene novčane kazne	OSUDJ. PRESUDE USLOVNE	Visina izrečene uslovne kazne (god)	OSUDJ. PRESUDE UKUPNO	ODBLJ. PRESUDE	OSLOB. PRESUDE	Broj izrečenih mjera oduzimanja imovinske koristi	Visina izrečenih mjera oduzimanja imovinske koristi (KM)
KZ BiH	Trgovina ljudima	186	9	4	7	2	1	4	0	0	0	1	4	0	0	0	0	1	0	0	1	0
KZ BiH	Međunarodno vrbovanje radi prostitucije	187	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
KZ BiH	Organizirani kriminal	250	26	34	31	17	8	4	13	11	1	5	13.5	0	0	2	1	7	2	1	1	4700
KZ BiH	KD Čl. 250. u vezi sa krivičnim djelom iz člana 186.		0	2	0	1	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
KZ BiH	KD Čl. 250. u vezi sa krivičnim djelom iz člana 187.		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
KZ FBiH	Navođenje na prostituciju	210	12	7	7	5	5	1	4	3	0	1	1	0	0	1	2.5	2	0	0	0	0
KZ FBiH	Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije	211	6	2	3	3	0	0	3	3	0	0	0	0	0	4	1	4	0	0	0	0
KZ RS	Navođenje na prostituciju	198	1	1	4	1	0	3	2	2	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
KZ RS	Trgovina ljudima	198-a	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
KZ RS	Trgovina maloljetnim licima	198-b	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
KZ RS	Organizovanje zločinačke grupe ili zločinačkog udruženja za izvršenje krivičnih djela trgovine ljudima i trgovine maloljetnim licima	198-v	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
KZ RS	Iskorištavanje djece i maloljetnih lica za pornografiju	199	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
KZ RS	Proizvodnja i prikazivanje dječije pornografije	200	1	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
KZ BD BiH	Navođenje na prostituciju	207	0	2	1	1	1	0	1	1	0	1	8.33	0	0	0	0	1	0	0	0	0
KZ BD BiH	Trgovina ljudima	207-a	0	0	0	1	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
KZ BD BiH	Organizovana trgovina ljudima	207-b	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
KZ BD BiH	Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije	208	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1.5	0	0	0	0	1	0	0	0	0

PRILOG 3

PLAN RAZGOVORA

Lično predstavljanje intervjuera/ispitivača:

Ja sam Dražan Bojić, doktorand na Fakultetu političkih nauka, Univerziteta u Beogradu, sa odobrenom temom doktorske disertacije čiji je cilj istraživanje trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za vremenski period 2004 – 2013. godine. Pitanja se odnose primarno na istraživački period a sprovođenje ovog intervjuja kao i njegovi rezultati biće korišteni isključivo u svrhu pisanja i odbrane doktorske disertacije.

Podaci o ispitaniku: (ime i prezime, radno mjesto i sl.).

Predmet istraživanja: **Trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini**

1. Kako biste Vi ocijenili BiH, kao jaku ili slabu državu?

Sonda 1: Zašto?

Sonda 2: U kojim domenima je BiH slaba a u kojim je jaka?

Sonda 3: Šta je potrebno da se uradi da bi BiH postala jaka država?

2. Kakvo je stanje kada je riječ o kriminalu u BiH?

Sonda 1: Zašto je tako?

Sonda 2: Šta to država čini ili ne čini kako bi poboljšala borbu protiv kriminala?

Sonda 3: Ko je najjača a ko je najslabija karika kada je riječ o borbi protiv kriminala?

Sonda 4: A korupcija?

3. Kakvo je stanje kada je riječ o trgovini ljudima u BiH?

Sonda 1: Zašto je tako?

Sonda 2: Šta to država čini ili ne čini kako bi poboljšala borbu protiv trgovine ljudima?

Sonda 3: Ko je najjača a ko je najslabija karika kada je riječ o borbi protiv trgovine ljudima?

- 4. Kada pogledate institucije koje se bore protiv trgovine ljudima na svim nivoima vlasti (državni nivo, nivo entiteta i nivo Brčko Distrikta) da li su one funkcionalne i međusobno dobro koordinisane?**

Sonda 1: Koje institucije dobro a koje ne tako dobro funkcionišu u borbi protiv trgovine ljudima?

Sonda 2: Šta je neophodno promijeniti da bi institucije bolje funkcionisale?

Sonda 3: Da li i na koji način institucionalna disfunkcionalnost ugrožava efikasnost borbe protiv trgovine ljudima?

- 5. Da li su zakoni koji regulišu trgovinu ljudima adekvatni u svim dijelovima BiH, odnosno nivoima vlasti (entiteti, nivo države, Brčko Distrikt)?**

Sonda 1: Da li nejednaka/različita zakonska regulativa u zavisnosti teritorije do teritorije, odnosno nivoa vlasti, ugrožava efikasnost borbe protiv trgovine ljudima?

Sonda 2: Na kojoj teritoriji/nivou vlasti BiH je najbolja zakonska regulativa kada je riječ o borbi protiv trgovine ljudima?

- 6. Da li i na koji način teritorijalna razjedinjenost/razgraničenost BiH otežava borbu protiv trgovine ljudima?**

Sonda 1: Šta se može uraditi da se problem teritorijalne razjedinjenosti prevaziđe?

- 7. Kako vidite ulogu bezbednosne agencije na nivou BiH (Državna agencija za istrage i zaštitu-SIPA)?**

Sonda 1: Koje su loše a koje dobre strane ove agencije i njenog angažmana?

Sonda 2: Da li i kako treba unaprijediti njen rad?

- 8. Kako vidite ulogu nevladinog sektora i organizacija civilnog društva u borbi protiv trgovine ljudima?**
- 9. Koje preventivne radnje je neophodno primjeniti kako bi se unaprijedila borba protiv trgovine ljudima?**
- 10. Voleo bih sada da malo pričamo o zaštiti žrtava trgovine ljudima? Kako vi vidite zaštitu žrtava trgovine ljudima u BiH?**
Sonda 1: Šta je to dobro a šta je to loše što država čini da zaštiti žrtve trgovine ljudima?
Sonda 2: Kako vidite ulogu nevladinog sektora i organizacija civilnog društva kada je reč o zaštiti žrtava trgovine ljudima?
Sonda 3: Da li država BiH pruža neophodnu finansijsku i drugu podršku nevladinim organizacijama koju pružaju asistenciju i zaštitu žrtvama trgovine ljudima?
- 11. Kakva je socijalna zaštita žrtava trgovine ljudima?**
Sonda 1: Kako unaprijediti socijalnu komponentu zaštite žrtava trgovine ljudima?
Sonda 2: Šta je neophodno uraditi kako bi se poboljšala integracija žrtava trgovine ljudima u socijalni kontekst?
- 12. Kako ocjenjujete krivično gonjenje trgovaca ljudima i njihovih saučesnika u BiH?**
Sonda 1: Šta je dobro a šta loše u postupku krivičnog gonjenja (pokretanje istrage, podizanje optužnice, odluke o nesprovođenju istrage) ?
Sonda 2: Da li se i u kojoj mjeri procesuiraju službenici (policija, vaspitači, prosvjetni kadar i sl.) koji iz koruptivnih razloga omogućavaju ili saučestvuju u trgovini ljudima?

Sonda 3: Da li i kako bi se mogao unaprijediti segment krivičnog gonjenja prema trgovcima ljudima, saučesnicima i službenicima koji učestvuju u trgovini ljudima ?

13. Kako ocjenjujete sudsku praksu (sudske presude) prema licima za koja je dokazano da su bili direktni izvršioci ili saučesnici u trgovini ljudima?

Sonda 1: Da li su visine izrečenih kazni adekvatne i primjerene u skladu sa zakonom predviđenim kaznama?

Sonda 2: Šta je to dobro a šta loše kod sudske prakse?

14. Šta biste rekli za kraj ukoliko nismo nešto uspjeli u razgovoru da spomenemo?

PRILOG 4

TRANSKRIPT SADRŽAJA RAZGOVORA IZ OBAVLJENOG INTERVJUA

Dana 23.09.2018. godine u Banja Luci obavljen je intervju između intervjuera Dražana Bojića i ispitanika gospodina **Bojana Arule** na temu „Trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini“ u svrhu pisanja i odbrane doktorske disertacije na odobrenu temu od strane Fakultetu političkih nauka, Univerziteta u Beogradu.

SADRŽAJ RAZGOVORA IZ INTERVJUA

Intervjuer: Ja sam Dražan Bojić, doktorand na Fakultetu političkih nauka, Univerziteta u Beogradu, sa odobrenom temom doktorske disertacije čiji je cilj istraživanje trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za vremenski period 2004 – 2013. godine. Pitanja se odnose primarno na istraživački period a sprovođenje ovog intervjuja kao i njegovi rezultati biće korišteni isključivo u svrhu pisanja i odbrane doktorske disertacije. Ja bih Vas sada zamolio ako možete čisto da se predstavite lično.

Ispitanik: Bojan Arula, diplomirani socijalni radnik, zaposlen u Centru za socijalni rad Banja Luka, od 2004. godine angažovan na poslovima direktne asistencije žrtvama trgovine ljudima, ekspert u ovoj oblasti za socijalnu zaštitu i autor preko deset stručnih radova u ovoj oblasti.

Intervjuer: E hvala Vam puno, dakle kao što je već navedeno, predmet istraživanja je trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini, sad ćemo krenuti sa podpitanjima i da dajete svoje mišljenje i odgovore. Dakle, prvo pitanje kako biste Vi ocijenili Bosnu i Hercegovinu kao jaku ili slabu državu?

Ispitanik: Po mom mišljenju Bosna i Hercegovina u ovom trenutku je slaba država iz razloga što ni jedna od tri komponente od kojih je sastavljena Bosna i Hercegovina trenutno ne ulaže dovoljno svojih kapaciteta za izgradnju zajedničkih organa na ravnopravnim osnovama. Evo elaboriraću, Bošnjaci nastoje da naprave unitarnu Bosnu i Hercegovinu nauštrb, odnosno bošnjačke političke elite, ne Bošnjaci, nego bošnjačke

političke elite, nastoje da naprave unitarnu Bosnu i Hercegovinu nauštrb druga dva nacionalna korpusa, s druge strane hrvati su fokusirani isključivo na dio Bosne i Hercegovine u kojoj žive hrvati nastojeći da podrivaju Dejtonski mirovni sporazum i da naprave entitet, a sa treće strane srpski nacionalisti nastoje da uzburkaju situaciju u Bosni i Hercegovini pričama o samostalnosti Republike Srpske što takođe predstavlja je l' narušavanje Dejtonskog mirovnog sporazuma. Mislim da zajednička politika u Bosni i Hercegovini je izuzetno slaba, što ne doprinosi ni stabilizaciji prilika u Bosni i Hercegovini, prije svega ekonomskih, jer ni jedan ozbiljan investitor neće doći u Bosnu i Hercegovinu zbog narušenih tih političkih odnosa, političke nestabilnosti, ali ekonomske stabilnosti. Mislim da bi Bosna i Hercegovina postala jača država, svakako mislim da je potrebno ojačati i entitete, ali i da je u okviru entiteta neophodno provesti i reformu Javne uprave kako bi se smanjila izdavanja za Javnu upravu, a sredstva koja preostanu preusmjerila u privredu. Naravno, sa jakim entitetima ćemo doći i do jakih državnih organa u Bosni i Hercegovini i mislim da je tu potreban jedan konsenzus da se vidi koje su to zajedničke institucije koje su nam zaista neophodne da bi Bosna i Hercegovina i oba entiteta unutar Bosne i Hercegovine napravila značajan iskorak u ovoj tranziciji iz koje mi još uvijek nismo izašli kako bismo se približili evropskim integracijama.

Intervjuer: Odlično, hvala Vam, ja sam imao već tri pod pitanja u okviru ovog prvog pitanja, ali Vi ste već definitivno svojom elaboracijom iznijeli i objasnili. Drugo pitanje je bilo, po Vašem mišljenju kakvo je stanje kada je riječ o kriminalu u BiH?

Ispitanik: Opet moje mišljenje je da je kriminal u Bosni i Hercegovini jedan ozbiljan problem, prije svega zato što sve kriminalne aktivnosti u Bosni i Hercegovini kreću iz političke sfere i prelijevaju se na sve segmente našeg društva. Kada imate političke elite koje učestvuju javno ili tajno u kriminalnim aktivnostima tipa korupcije, izvlačenja novca iz Javnih institucija, plaćanja ljudima za glasove na izborima, onda je sasvim logično da će takav obrazac ponašanja da preuzmu i obični građani. Nadalje, mislim da je dodatno problem u Republici Srpskoj taj što se policija odrodila od naroda iz prostog razloga što pojedinci, ja ne mislim na pripadnike MUP-a Republike Srpske, nego mislim na pojedince koji su u vrhu MUP-a Republike Srpske koji su se odrodili od naroda, nastoje da privatizuju određene segmente Ministarstva unutrašnjih poslova i

postoji nekakva obrnuta hijerarhija kod nas. Policija naređuje Tužilaštvu, umjesto da Tužilaštvo naređuje Policiji. Dalje, tu je problem i političkog miješanja, npr. Ministar unutrašnjih poslova, on je politička ličnost, u poslove koje obavljaju direktor policije, načelnici policijskih uprava itd. Nadalje, imamo primjere gdje policajci diluju drogu, gdje policajci učestvuju kriminalnim aktivnostima zataškavanja određenih ubistava, imamo situacije gdje policajci, iako ne bi smjeli, rade kao izbacivači u noćnim klubovima kao lično obezbjeđenje itd. Mislim da to sve doprinosi padu kvaliteta rada pravosudnih organa u Bosni i Hercegovini, porastu ne samo kriminaliteta nego i korupcije koja je zahvatila ne samo tu sferu, nego sve segmente Bosne i Hercegovine. Plašim se da država ne čini ništa kako bi riješila ovaj problem i poboljšala borbu protiv kriminaliteta, odnosno kriminala, iz razloga što pojedinim političkim akterima odgovara ovakva situacija i na taj način su u mogućnosti da drže narod kao taoce ovakvog sistema i da manipulišu njima pred izbore svake dvije godine.

Intervjuer: Dobro, hvala Vam. Treće pitanje je bilo kakvo je stanje kada je riječ o trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini?

Ispitanik: I tu postoje određeni problemi, trenutno je stanje vrlo loše, ja ću podsjetiti da je Bosna i Hercegovina prije deset godina bila u grupi najboljih zemalja koje rade prevenciju i asistenciju žrtvama trgovine ljudima, a da je sada u onoj najlošijoj kategoriji prema ocjenama State Department-a koji svake godine daje svoju ocjenu za svaku pojedinu zemlju, a problem je ponovo u zajedničkim institucijama. Naime, ne radi se dovoljno na implementaciji podzakonskih akata i smjernica koje su donesene za rad sa žrtvama trgovine ljudima. Tu postoji više faktora, jedan od njih je taj što ljudi koji su u početku učestvovali u izmjenama i dopunama zakona o donošenju smjernica itd, otišli su i preraspoređeni na druga radna mjesta i to se dešava prečesto. Recimo, ja sam imao ozbiljnih problema u asistenciji žrtvama jer se u nekim policijskim strukturama inspektori koji su sjajno radili svoj posao često mijenjaju i onda vam dođe neko ko je nov u tom poslu, ko ne razumije dovoljno ni problematiku, nije dovoljno edukovan da radi sa žrtvama, pristup žrtvama, niti razumije težinu problema. Isto vam je i u centrima za socijalni rad gdje smo mi educirali za nekih deset godina čini mi se četiri stotine ljudi, međutim od tih četiri stotine ljudi ja nisam siguran da li trenutno osamdeset radi na tim poslovima. Pri tom, vrlo često se dešavalo da umjesto ljudi koji

su stručni i koji treba da prođu te edukacije dolaze direktori koji se mijenjaju svake četiri godine i koji pri tom kad se u svoje ustanove uopšte ne prenesu znanje koje su dobili na edukacijama, ne prenesu ga svojim radnicima i to vam je jedan potrošen resurs, bačene su pare.

Intervjuer: Hvala Vam. Znači sljedeće pitanje se odnosi na institucije koje glasi: „Kada pogledate institucije koje se bore protiv trgovine ljudima na svim nivoima vlasti, pri tom se misli na državni nivo, nivo entiteta i nivo Brčko Distrikta, da li su one funkcionalne i međusobno dobro koordinisane?“

Ispitanik: Trenutno nisu, ranije su bile, mi u Bosni i Hercegovini imamo regionalni monitoring tim, odnosno imamo dva tima, imamo Udarnu grupu, koja se sastaje periodično i regionalne monitoring timove koji su formirani po principu organizacije SIPE. U posljednje vrijeme imamo problem sa Ministarstvom unutrašnjih poslova Republike Srpske koje se protivi takvoj organizaciji regionalnih monitoring timova i s tim u vezi opstruiše rad ovih monitoring timova. U posljednje vrijeme ti monitoring timovi se ne sastaju dovoljno često i nisu u punom kapacitetu upravo zbog ove opstrukcije Ministarstva, odnosno pojedinih ljudi iz Ministarstva unutrašnjih poslova. Takođe, čini mi se i da je Ministarstvo sigurnosti prestalo da se bavi ovim problemom na način na koji bi to trebalo da se radi, a osim toga nedostaje i sredstava u budžetu, nedovoljna su sredstva u budžetu da bi i nevladine organizacije mogle ozbiljno da se prihvate tog posla. Tako da mi se čini da su i kapaciteti oslabili, mislim da je jedino Međunarodni forum solidarnosti sada još uvijek ima kapacitete koji zadovoljavaju sve svjetske standarde za zbrinjavanje žrtava trgovine ljudima, dok su sve ostale organizacije daleko ispod tih standarda.

Intervjuer: Rekli ste maloprije recimo da od strane Ministarstva unutrašnjih poslova se osporava ajde da kažemo taj dio tima monitoring timova, a šta mislite po Vašem mišljenju šta je uzrok takvog stava Ministarstva unutrašnjih poslova prema prema tim regionalnim timovima koji su zasnovani na nivou Bosne i Hercegovine?

Ispitanik: Mislim da je problem u nerazumijevanju potrebe organizacije regionalnih monitoring timova na taj način, i u strahu od prenosa nadležnosti, neopravdanom strahu od prenosa nadležnosti, jer tu se ne radi o nadležnostima nego se radi o adekvatnom

funkcionisanju tima, optimizacije sredstava, jer šefovi tih regionalnih monitoring tima su ljudi koji su zaposleni u SIPI i logično je da po njihovom rasporedu ti regionalni monitoring timovi budu i formirani, bez obzira na to što se prelaze administrativne linije entiteta.

Intervjuer: Šta je po Vama neophodno promijeniti da bi institucije bolje funkcionisale?

Ispitanik: Opet se vraćamo na politiku, neophodno je senzibilisati političare i eliminisati taj strah od prenosa nadležnosti, potrebno je imati političku volju da se određene stvari riješe kako bi se žrtvama trgovine ljudima omogućilo prije svega da ostvaruju svoja prava, a nama koji radimo na terenu da nam se omogući da im asistiramo na adekvatan način.

Intervjuer: Hvala. Da li i na koji način institucionalna disfunkcionalnost ugrožava efikasnost borbe protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Da. U principu, nemate u svim zakonima, recimo ja mogu govoriti o Zakonu socijalne zaštite, desio se jedan raskorak sada da je novi Zakon o socijalnoj zaštiti iz 2012. godine u Republici Srpskoj prepoznao žrtve trgovine ljudima kao korisnike prava iz socijalne zaštite, dok svi ostali zakoni o socijalnoj zaštiti u Bosni i Hercegovini to nisu uradili. I ako, ruku na srce, podzakonski akti koje smo mi donijeli u zadnjih desetak godina omogućavaju tim žrtvama da koriste i ove zakone, ali ta neusklađenost zakonskih i podzakonskih akata stvara probleme nama na terenu i recimo sada, evo samo ću dati konkretan primjer, recimo kada se iz pojedinih organa ministarstava Republike Srpske opstruiše rad regionalnih monitoring timova i ostalih timova kojih na ovaj ili onaj način asistiraju žrtvama trgovine ljudima, dolazimo do toga da nevladine organizacije iz Republike Srpske koje asistiraju žrtvama trgovine ljudima nisu u mogućnosti da povuku sredstva iz Ministarstva bezbjednosti i Ministarstva za ljudska prava, odnosno sa državnog nivoa, jer entiteski organi ne žele da učestvuju u zajedničkom radu. I dolazi do pada kvaliteta asistencije žrtvama trgovine ljudima, pada kapaciteta Republike Srpske da se nosi sa ovim problemima jer kad vi nećete da sarađujete sa državnim organima, onda državni organi kažu pa dobro onda vi imate Zakon o socijalnoj zaštiti, tamo su žrtve prepoznate kao korisnici, izvolite onda platite i smještaj i resocijalizaciju tim žrtvama, a to jako puno košta. Naša Vlada nikada nije

donijela poseban budžet u sklopu ni jednog ministarstva, koji bi omogućio nevladinim organizacijama da povuku grant sredstva za asistenciju žrtvama trgovine ljudima i tu vam dolazi do tog raskoraka.

Intervjuer: Hvala. Sljedeće pitanje, da li i na koji način teritorijalna razdjeljenost, odnosno razgraničenost BiH otežava borbu protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Pa otprilike smo već razgovarali na ovu temu kroz prethodna pitanja, najveći problem je taj prelazak entitetske linije, ali ako imate SIPU koja je uključena u regionalne monitoring timove i koja ima nadležnost na teritoriji cijele Bosne i Hercegovine, onda vam nije problem recimo ni u transportu ukoliko SIPA preuzme transport na sebe, službenim vozilom ona može da prebaci žrtvu iz Banja Luke u Sarajevo i obrnuto, a da ne pravi probleme. U svim drugim slučajevima znači MUP Republike Srpske mora da traži posebnu saglasnost da sa žrtvom pređe na teritoriju drugog entiteta što značajno poskupljuje postupak i čini ga komplikovanim.

Intervjuer: Odlično, hvala već ste u ovom odgovoru nagovijestili Državnu agenciju za istrage i zaštitu, tj. SIPU, tako da sljedeće pitanje po redoslijedu glasi: „Kako vidite ulogu bezbjednosne agencije na nivou BiH, misli se na Državnu agenciju za istrage i zaštitu – SIPU?“

Ispitanik: SIPA bi trebalo da ima ulogu koordinacije svih policijskih agencija, svih nadležnih institucija i nevladinih organizacija koje učestvuju u asistenciji žrtvama trgovine ljudima, sad ja ne znam sa aspekta efikasnosti da li bi bilo dobro i da je SIPA nastavila da provodi istrage u krivičnim djelima...

Intervjuer: Dobro hvala, potpitanje u okviru ovoga pitanja, koje su recimo loše a koje dobre strane ove agencije i njenog angažmana, naravno misli se na SIPU?

Ispitanik: Meni se čini da su ajde da kažem loše strane, loša strana je opet loša komunikacija sa entiteskim policijskim agencijama ali i prevelika..ne znam kako to da formulišem, mislim da je loša kordinacija i sa Tužilaštvom Bosne i Hercegovine, o tome se radi, često sam bio svjedok kada su policijski službenici SIPE odradili fenomenalan posao i malte ne dokazali Krivično djelo, ali je Tužilaštvo odbilo da, da podigne optužnicu i slučaj vratilo, ne znam recimo Okružnim tužilaštvima, problem je

ograničenje zakona, da..problem je ta nadležnost gdje , kad imamo recimo kada roditelji iskorištavaju dijete, sad opet govorimo tu o zakonskim problemima i tome što Bosna i Hercegovina iako je potpisnica određenih protokola kao što je na primer Palermo protokol, nikad ga nije implementirala u svojim zakonima, pa onda imate tamo gdje su roditelji učinioi krivičnog djela trgovine ljudima kao što je prosjačenje ili tjeranje na prisilan rad, radna eksploatacija djece, Tužilaštvo Bosne i Hercegovine je nespremno da takva krivična djela procesuiru kao krivično djelo trgovine ljudima i vraća ga na Okružno tužilaštvo gdje se vode postupci kao narušavanje Javnog reda i mira, odnosno zapuštanje dužne pažnje prema maloljetnom licu, zanemarivanje i zlostavljanje maloljetnog lica i mislim da je tu najveći nedostatak, znači nadležnost SIPE je najveći nedostatak, jer tu njima treba dati daleko više kapacitete nego što sada imaju, inače koje su dobre strane, mislim da imaju dobre inspektore koji su educirani, ali opet imamo lošu stvar što su ti inspektori u posljednje vrijeme isto mrdnuti na neke druge, na neka druga radna mjesta, mislim da svi oni inspektori koji su educirani da rade ovo, treba najmanje da rade deset godina a da se u tih deset godina spremi drugi tim koji će preuzet posao kad ovi ljudi više to ne budu mogli radit.

Intervjuer: Hvala, sledeće pitanje dakle, kako vidite uopšte ulogu nevladinog sektora i organizacije, civilnog društva u borbi protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Nevladin sektor je vrlo, vrlo važna karika u borbi protiv trgovine ljudima i asistencije žrtvama trgovine ljudima i oni mogu da imaju ogromnu ulogu prije svega u prevenciji a zatim i u asistenciji, znači oni su, oni mogu da budu prva i poslednja karika u borbi protiv trgovine ljudima, to je to.

Intervjuer: Hvala. Možemo se nadovezati odmah na ovaj vaš odgovor, dakle koje je po vama preventivne radnje neophodno primijeniti kako bi se unaprijedila borba protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Pa eto, to isto mogu da rade nevladine organizacije, mislim da je potrebno uvesti određene module i u vrtiće i u osnovne i srednje škole kako bi se sa djecom razgovaralo o ovom problemu, kako bi se predupredila opasnost da neko postane žrtva trgovine ljudima ali i osvijestio ovaj problem kako bi djeca ali i odrasli mogli da

prepoznaju potencijalne žrtve ili žrtve trgovine ljudima i prijavili ih nadležnim organizacijama i insitucijama.

Intervjuer: Hvala. Znači već smo se i nadovezali dakle tog pitanja zaštite žrtava trgovine ljudima, tako da bi sledeće pitanje bilo, ja bi volio da sada malo pričamo uopšte direktno o tome o zaštiti žrtava trgovine ljudima, kako vi vidite uopšte zaštitu žrtava trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini?

Ispitanik: Prije svega neophodno je donijeti bolja zakonska rešenja, neophodno je osigurati veći budzet za direktnu asistenciju žrtvama trgovine ljudima i izgraditi bolje kapacitete, značajnije raditi na prevenciji i naravno vršiti kontinuiranu edukaciju osoblja u svim nadležnim institucijama i nevladinim organizacijama za direktnu asistenciju žrtvama trgovine ljudima, to je prije svega ono što je neophodno uraditi.

Intervjuer: Dobro, vi ste već dali odgovor i na neka podpitanja koja sam imao, medjutim ostalo mi je još jedno podpitanje koje je veoma bitno a glasi, da li država BiH uopšte pruža neophodnu finansijsku i drugu podršku nevladinim organizacijama koje pružaju asistenciju i zaštitu žrtvama trgovine ljudima?

Ispitanik: To je daleko od dovoljnog, koliko je meni poznato postoje dva granta u okviru zajedničkih institucija na nivou države, jedan daje Ministarstvo bezbjednosti, drugi daje Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice i oni su oko trideset hiljada maraka svaki, što znači da je to šezdeset hiljada maraka, kada uzmete da imate nekih pet organizacija u Bosni i Hercegovini koje se bave ovim problemom, čak i da imate samo dvije, jednu iz Republike Srpske, jednu iz Federacije, ta sredstva su daleko od dovoljnog za zaštitu žrtava trgovine ljudima, jedno sklonište da ima samo dvije žrtve trgovine ljudima u toku godine potrebno im je za održavanje kapaciteta oko 160 hiljada konvertibilnih maraka a mi ukupno na nivou države imamo šesdeset, to vam govori sve o finansiskoj podršci države.

Intervjuer: Hvala, sledeće pitanje kakva je socijalna zaštita žrtava trgovine ljudima?

Ispitanik: Već sam spomenuo da Republika Srpska ima u svom zakonu definisanu kao korisnike zakona o socijanoj zaštiti i žrtve trgovine ljudima do duše nije naglašeno da su to i strane žrtve trgovine ljudima pa se može tumačiti i ovako i onako, ali u principu nije

loša, zato što je podzakonskim aktima..imamo dva, imamo pravilnik o zaštiti stranih, imamo pravila o zaštiti domaćih žrtava trgovine ljudima, gdje je tačno definisana i uloga centra za socijalni rad, nevladinih organizacija i drugih ovlaštenih institucija u Bosni i Hercegovini, jedini problem je opet onaj što u centrima za socijalni rad ne postoje dovoljno edukovani i angažovani ljudi ali je problem i nedostatak finansija u centrima za socijalni rad da obezbjede dežurstva recimo ljudi koji bi trebali da budu u tim interventnim timovima koji su opet zakonska obaveza centara za socijalni rad...može se to promijeniti na način da se opet povećaju budžeti, da se organizuju moduli edukacija, da se vrši kontinuirana edukacija ljudi iz socijalne zaštite ali i nevladinih organizacija jer i oni su dio socijalne zaštite kada govorimo o resocijalizaciji žrtava trgovine ljudima tu mora postojati kontinuirana edukacija..

Intervjuer: Dobro, to je to otprilike i ova podpitanja ste obuhvatili vašim dakle odgovorom. Sledeće pitanje bi bilo dakle, kako ocenjujete krivično gonjenje trgovaca ljudima i njihovih saučesnika u Bosni i Hercegovini?

Ispitanik: Opet bi dao negativnu ocjenu, s obzirom na broj presuđenih trgovaca ljudima, ima tih postupaka koji se vode, eto prije par mjeseci, mislim da je izvršeno jedno hapšenje u kantonu Sarajevo, tužilac Čekić je lišio slobode vlasnika nekog ugostiteljskog objekta „Orlando“ gdje se vršila organizovana prostitucija ali opet upitno je kako će se to završiti, upitno je oduzimanje imovine tim licima, upitna je naknada štete žrtvama trgovine ljudima, sve je upitno.

Intervjuer: Dobro, hvala. Sledeće potpitanje u okviru ovog pitanja bi bilo, da li se i u kojoj mjeri procesuiraju službenici koji iz koruptivnih razloga omogućavaju ili saučestvuju u trgovini ljudima, recimo tu se misli recimo na policiju, eventualno na vaspitače, prosvetni kadar i slično koji kao saučesnici djeluju u lancu trgovine ljudima?

Ispitanik: Meni nije poznato da se to ikada desilo niti da je bilo ko sastavio optužnicu koja će neko krivično djelo da okarakterise kao krivično djelo trgovine ljudima, imali smo prije desetak godina čini mi se možda i malo jače u Banja Luci smo imali socijalnog radnika koji je i osuđen zbog obljuje nad nemoćnim licem a koji je podvodio dječaka korisnika usluga socijalne zaštite drugim ljudima, ali on je osuđen za zloupotrebu položaja ali nikada nije bio optužen za trgovinu ljudima, što se po mom

mišljenju moglo isto tako definisati, ali nije bilo volje za tim, ili nije bilo znanja kod nadležnih tužilaca.

Intervjuer: Dobro, a po vašem mišljenju, potpitanje takođe, da li i kako bi se moglo unaprediti taj segment krivičnog gonjenja prema trgovcima ljudima, saučesnicima i službenicima koji učestvuju u trgovini ljudima, dakle aj da kažemo taj negativni segment ukoliko ga vidite?

Ispitanik: Ja nisam pravnik pa mi je teško odgovoriti na ovo pitanje ali sigurno unapređenjem krivičnog zakonodavstva ali i davanjem statusa ovim ljudima kao službenim licima, recimo radnici centra za socijalni rad nisu državni službenici i ne mogu da odgovaraju kao državni službenici automatski njihova odgovornost je značajno manja, kad bi se ovim ljudima dao status službenog lica da bi njihova odgovornost bila daleko veća, samim tim i potencijalne kazne bi mogle da budu daleko veće.

Intervjuer: Hvala. Zadnje pitanje, dakle, kako ocjenjujete sudsku praksu, tu se misli na sudske presude prema licima za koja je dokazano da su bili direktni izvršiooci ili saučesnici u trgovini ljudima?

Ispitanik: Opet mislim da je nedovoljno ljudi presuđeno za ovo, nisam siguran da su sudovi senzibilizovani za ovo pitanje iako znam da centri za edukaciju sudija i tužilaca povremeno rade edukacije na ovu temu, ali postoje opet i zakonska ograničenja, neadekvatni zakoni po kojima su oni dužni da sude, e sada na nekoliko seminara gdje sam bio predavač ja sam upozoravao te ljude na ovo i oni su svi saglasni da postoje ti problemi ali nisu voljni da ih rešavaju, nisu voljni da predlažu zakone, ja ne mogu predlagat zakone koji se tiču njihove struke i oni bi to trebali da rade ali nekako čini mi se da vlada letargija u tim krugovima, da su ljudi nezainteresovani za sopstveni posao.

Intervjuer: Dobro, recite mi ono što je vama poznato, da li su visine izrečene kazne adekvatne i primerene u skladu sa zakonom predviđenim kaznama?

Ispitanik: Ne, mislim da mi nismo zemlja koja treba da toleriše trgovinu ljudima, mislim da smo mi zemlja s obzirom da se još uvijek nalazimo u tranziciji da imamo obavezu da kao upozorenje izričemo maksimalne kazne a ne minimalne, jer sudije uvijek traže opravdanje za počinioaca krivičnog djela, tipa otac je dvoje djece, ovo mu je

prvo djelo, da ovo mu je prvo djelo koje je uhvaćen, a pitanje šta je radio prije toga, a pri tom manje se cijeni težina krivičnog djela i posledice po žrtve u odnosu na to koliko će taj čovjek provesti iza rešetaka, ja mislim da mi moramo poslati poruku svim ljudima koji u budućnosti budu namjeravali da se bave trgovinom ljudima da se to neisplati jer će dobit maksimalne a ne minimalne kazne.

Intervjuer: Odlično, hvala, takođe ovu drugu sondu potpitanja ste već obuhvatili odgovorom i evo poslednje dakle šta biste rekli za kraj ukoliko nismo nešto uspjeli u razgovoru da spomenemo?

Ispitanik: Mislim da smo obuhvatili sve segmente i ja vam se zahvaljujem na ovom interviju.

Intervjuer: Hvala i vama gospodine Arula, hvala puno.

PRILOG 5

TRANSKRIPT SADRŽAJA RAZGOVORA IZ OBAVLJENOG INTERVJUA

Dana 27.09.2018. godine u Sarajevu obavljen je intervju između intervjua Dražana Bojića i ispitanika gospođe **Elme Zahirević** na temu „Trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini“ u svrhu pisanja i odbrane doktorske disertacije na odobrenu temu od strane Fakultetu političkih nauka, Univerziteta u Beogradu.

SADRŽAJ RAZGOVORA IZ INTERVJUA

Intervjuer: Ja sam Dražan Bojić, doktorand na Fakultetu političkih nauka, Univerziteta u Beogradu, sa odobrenom temom doktorske disertacije čiji je cilj istraživanje trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za vremenski period 2004 – 2013. godine. Pitanja se odnose primarno na istraživački period a sprovođenje ovog intervjua kao i njegovi rezultati biće korišteni isključivo u svrhu pisanja i odbrane doktorske disertacije. Ja bih Vas sad zamolio da se predstavite ukratko, vaše ime i prezime, iskustvo i radna pozicija.

Ispitanik: Hvala, dobar dan, Elma Zahirović, radim u Međunarodnom forumu solidarnosti EMMAUS kao projekta, kao asistent i kordinator ali primarno na projektima sprečavanja trgovine ljudima, ilegalnih migracija i zaštite djece od online zloupotrebe.

Intervjuer: Dobro hvala Vam, znači predmet istraživanja trgovine ljudima kao što sam rekao u Bosni i Hrecegovini, sad ćemo krenuti pitanja. Prvo pitanje, kako biste Vi ocijenili Bosnu i Hercegovinu, kao jaku ili slabu državu?

Ispitanik: Pa definitivno kao slabu državu, s obzirom na njeno administrativno ustrojstvo, decentralizovanost, ne znam to je neko moje lično mišljenje, podjeljenja je između entiteta distrikta, još Federacija na deset kantona, tako da što se tiče zakonodavnog okvira, mi imamo četiri krivična zakona samo to je jedan od podataka, s toga mislim da je zaista slaba kao država.

Intervjuer: Odlično, potpitanje u okviru ovog pitanja, po Vašem mišljenju šta je potrebno da se uradi da bi BiH postala jaka država recimo?

Ispitanik: Pa da bi postala jaka država mislim da se neke stvari u njoj moraju centralizovati odnosno da se vode na državnom nivou, jedna od njih je definitivno recimo krivično zakonodavstvo, smatram da ono mora biti usklađeno na teritoriji cijele države tako da se i žrtve, svjedoci različitih krivičnih djela pa naravno u prvom redu s obzirom na fokus mog rada, mislim na žrtve trgovine ljudima, da svi imaju isti pristup pravdi, ali isto tako da i počinioци tog krivičnog djela budu isto tretirani i kažnjavani.

Intervjuer: Odlično, hvala. Drugo pitanje, kakvo je stanje kad je riječ o kriminalu u Bosni i Hercegovini, uopšte, po Vašem mišljenju?

Ispitanik: To je sad neko moje lično mišljenje, smatram da je kriminal definitivno u porastu, to je ono nešto što onako vidim svakodnevno na ulici i na vijestima, očito dolazi do porasta kriminala, vjerovatno srazmjerno padu standarda i uopšte od uslova života u Bosni i Hercegovini sve je veći broj kriminalaca na ulicama.

Intervjuer: Dobro, potpitanje u okviru ovog pitanja, šta Vi mislite šta to država čini ili ne čini kako bi poboljšala borbu protiv kriminala?

Ispitanik: Mislim da država, upravo ta njena razjedinjenost i ti neki politički uticaji nedozvoljavaju državi da se bavi svojim primarnim zadatkom a to je zaštita građana i samim tim borba protiv kriminala. Puno važnije su ove neke političke smicalice, spletke, borba za vlast, borba za fotelje nego zaista ovaj briga za građanje Bosne i Hercegovine.

Intervjuer: Dobro, hvala..takođe potpitanje možda ste već nagovjestili, a pitanje korupcije?

Ispitanik: Pa evo, tačno, nagovjestila sam to, to je jedan od velikih problema u našoj državi, svejsni smo je li, odnosno svjedoci smo da sve što se može uraditi, sve što se realizuje ustvari se realizuje na neki način uz pomoć korupcije i mita, sve što se pokuša uraditi nekim redovnim putem i regularno gotovo je neizvodljivo.

Intervjuer: Dobro, hvala..sledeće pitanje pa sad idemo na trgovinu ljudima, kakvo je stanje kada je riječ o trgovini ljudima u BiH, uopšte?

Ispitanik: Pa mislim da je nekako poslednjih godina došlo do trenda pada zapravo interesa za ovaj oblik kriminala kada su u pitanju nadležne institucije, mogu slobodno reći imali smo jedan period u Bosni i Hercegovini kada je bio intezivan rad, kada su ne znam formirane i neke agencije i kada se jako puno radilo i na usklađivanju zakonodavnog okvira sa međunarodnim standardima, međutim poslednjih godina samim tim što vidimo da se veoma mali broj žrtava indentifikuje tokom godine, možemo slobodno reći da je na neki način trgovina ljudima nije u fokusu državnih organa.

Intervjuer: A šta mislite, zašto je to tako?

Ispitanik: Pa smatram da jednostavno kao i sve druge kao i svi drugi segmenti života, na neki način sve ove stvari u našoj državi nažalost diktira međunarodna zajednica, dakle kada međunarodna zajednica odluči da je neka tema aktuelna onda na neki način nameće to i vlastima u Bosni i Hercegovini da se ozbiljnije pozabave tim problemom, tako je jedno vrijeme to bila trgovina ljudima, sad je malo na neki način pala u zaključak, sad je vrlo aktuelna borba protiv radikalizma, u zadnje vrijeme posebno ovi problemi sa migracionim valovima u Bosni i Hercegovini, tako da smatram da naša država definitivno nema kapaciteta ni resursa da se bori istovremeno sa više velikih problema.

Intervjuer: Hvala Vam, isto smo na ovom pitanju, ako možete ocijeniti koja je najjača a koja je najslabija karika kada je riječ o borbi protiv trgovine ljudima u BiH?

Ispitanik: Pa ne znam, iskrena da budem malo mi je to teško ocijeniti, zaista jeste, ali mislim da je najslabija po mom mišljenju je pravosuđe najslabija karika, smatram da policija poprilično dobro radi svoj posao, nevladine organizacije definitivno, one koje

su aktivne u ovoj oblasti, pa eto mogla bi reći čak i neke od ovih institucija koje pokušavaju da koordiniraju taj posao ali mislim da jednostavno u pravosuđu, kod tužilaca, kod sudija nije još dovoljno razvijena svijest o ovom problemu.

Intervjuer: Hvala, sledeće pitanje, kada pogledate institucije koje se bore protiv trgovine ljudima na svim nivoima vlasti, misli se na državni nivo, nivo entiteta, nivo Brčko Distrikta da li su one funkcionalne i međusobno dobro koordinisane?

Ispitanik: Pa mislim da to što imamo mali broj žrtava, indetificiranih žrtava, što imamo još manji broj presuđenih, da kažem donesenih presuda protiv trgovaca ljudima, veoma mali broj žrtava trgovine ljudima kojima je pružena neka podrška i satisfakcija nakon svega kroz šta su prošli, smatram da definitivno nefunkcioniše kako bi trebalo, kao što rekoh negdje na početku jesu napravljeni neki koraci ozbiljni, u početku formirani su i ti regionalni monitoring timovi za borbu protiv trgovine ljudima koji su eto na neki način pokušaj koordinacije ovih aktivnosti ali mislim da bi se trebalo revidirati i njihovo funkcionisanje, trebale bi se revidirati isto tako i smjernice za postupanje profesionalaca u ovoj oblasti, jer je u međuvremenu došlo i do izmjena nekih u krivičnim zakonima, tako da trenutno čini mi se situacija nije baš sjajna.

Intervjuer: Dobro, hvala Vam. Vi ste na potpitanja neka i odgovorili..po vama šta je neophodno promijeniti da bi institucije bolje funkcionisale?

Ispitanik: Pa evo mislim da sam to spomenula sad, mislim da je potrebno ponovo jasno definisati korake, refenalni mehanizam od vrha do dna, ljudi se mijenjaju u svakoj od institucija od onih koji su ranije prolazili neke obuke sad više ne rade te poslove , sad su tu neki novi ljudi koji ne znaju šta raditi, kakav je postupak, kakva je procedura tako da mislim da je to to...

Intervjuer: Hvala, imao sam još jedno potpitanje ali vi ste već odgovorili to je ovo da li i na koji način institucionalna disfunkcionalnost ugrožava efikasnost borbe protiv trgovine ljudima, Vi ste već to odgovorili. Sledeće pitanje, da li su zakoni koji regulišu trgovinu ljudima adekvatni u svim dijelovima Bosne i Hercegovine odnosno nivoima vlasti, entiteti, nivo države, Brčko Distrikt?

Ispitanik: Pa koliko ja znam, eto koliko poznajem te zakone, nisam pravnik ali eto nešto sam upoznala jeste u tom nekom periodu na koje se odnosi ovo istraživanje definitivno nisu bili usklađeni, taj zakon Fderalni uopšte nije tretirao trgovinu ljudima kao takvu, na državnom nivou jeste bila tretirana,, čini mi se Brčko Distrikt i Republika Srpska da su jedno vrijeme imali malo bolje uklađene zakone sa ovim državnim i sa međunarodnim standardom, ali na Federaciju smo baš čekali godinama da se usvoje izmjene i da se tretira trgovina ljudima.

Intervjuer: Hvala, e sada, da li nejednaka odnosno različita ta zakonska regulativa u zavisnosti od teritorije do teritorije odnosno nivoa vlasti ugrožava efikasnost borbe protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Svakako, svakako i definitivno i to maloprije spomenutih znači potrebno je osigurati jednak pristup pravima svim žrtvama trgovine ljudima bez obzira na kom dijelu teritorije Bosne i Hercegovine se nalazili ali isto tako osigurati i da oni koji su izvršili trgovinu ljudima budu po istom zakonu ili bar po istim principima suđeni i osuđeni.

Intervjuer: Hvala, sledeće pitanje, da li i na koji način teritorijalna razdjeljenost ili razgraničenost ajde da kažemo BiH otežava borbu protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Da, sasvim sigurno iako je je li trgovina ljudima kako se to kaže takav oblik kriminala koji nepoznaje granice i najčešće ih i ne tretira, često se radi o trgovini koja je vezana i sa susjednim zemljama, razjedinjenost Bosne i Hercegovine omogućava ako ništa trgovcima ljudima da se lako pomaknu sa teritorije recimo jednog entiteta na teritoriju drugog entiteta i da onda dobiju a vremenu i da se izvuku, a i sto tako i nama administrativno i ljudima koji pružaju podršku žrtvama trgovine ljudima prave probleme u smislu nadležnosti, koji centar za socijalni rad, koja policijska uprava i slično.

Intervjuer: Hvala, da li imate možda odgovor na to šta se može uraditi da bi se problem te te nerazdjeljenosti prevazišao?

Ispitanik: To je onako malo teže pitanje a kao što sam, i to rekoah negdje, smatram da bi jedan ovako ozbiljan vid kriminala kao što je trgovina ljudima zapravo trebao biti

tretiran na nekom državnom nivou tako da se tačno znaju nadležnosti i da je na neki način centralizovana agencija koja se zapravo bavi ovim oblikom kriminala.

Intervjuer: Hvala, sledeće pitanje, kako vidite ulogu bezbjednosne agencije na nivou BiH, mislim na Državnu agenciju za istrage i zaštitu-SIPA?

Ispitanik: Pa sad se trebam malo vratiti na ovaj raniji period mi smo uglavnom imali saradnju sa Sipom po pitanju žrtava koje su bile smještene kod nas u skloništu, iskrena da budem, ne znam šta da kažem, mislim da su djelovali ali su morali biti puno proaktivniji zapravo u otkrivanju slučajeva, nekako imam osjećaj da su obično ovaj dolazili na poziv kada se već otkrije neki slučaj od strane Mupova entitetskih ili Policije Brčko Distrikta ili čak eto građana i nevladinih organizacija.

Intervjuer: Hvala, sledeće pitanje, kako vidite ulogu nevladinog sektora i organizacije civilnog društva u borbi protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Pa po meni je na neki način primarna uloga nevladinih organizacija i organizacija civilnog društva, bar se to pokazalo ovaj na primjeru Bosne i Hercegovine, čini mi se od početka da smo nekako imali najproaktivniju ulogu, prepoznavali žrtve trgovine ljudima, prepoznavali sve probleme na koje nailaze, radili jako puno sa zvaničnim institucijama, da se uspostavi neki okvir za borbu protiv trgovine ljudima, naravno uz podršku međunarodnih organizacija u početku čini mi se primarno IOM, pa onda i neke druge organizacije ali definitivno je vodeća uloga bar u Bosni i Hercegovini.

Intervjuer: Dobro hvala, sledeće pitanje, koje preventivne radnje je neophodno primjeniti kako bi se unaprijedila borba protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Preventivne radnje na kojima evo MFS isto dugi niz godina radi su, hajde da krenemo sa podizanjem svijesti građanstva, kampanje javne, ali najvažnije je jačanje kapaciteta svih nadležnih u ovom da tako kažem lancu od centara za socijalni rad, nevladinih organizacija koji su radili u toj oblasti, policijskih agencija, relevantnih ovih ministarstava drugih, sasvim sigurno se mora raditi na jačanju kapaciteta, i to je na neki način prevencija.

Intervjuer: Hvala, e sada, iako smo već dijelom razgovarali sad ćemo malo približiti se konkretnije žrtvama trgovine ljudima, dakle, ja bih volio sada, volio bih sada da malo pričamo o zaštiti žrtava trgovine ljudima, kako vi vidite zaštitu trgovine ljudima BiH, dakle, na ovaj istraživački period, a naravno možete i period poslije nešto.

Ispitanik: Nešto reći, pa dobro, ovako, što se tiče zaštite žrtava trgovine ljudima, globalno neko moje mišljenje je da je na papiru sve onako prilično dobro postavljeno, znači eto, poprilično smo uskladili zakonodavni okvir s međunarodnim standardima, imamo razvijene i neke podzakonske akte kao što su pravilnik, i pravila o zaštiti domaćih i stranih žrtava trgovine ljudima, imamo i smjernice jel koje definišu profesionalcima u toj oblasti šta da rade i ako ih se treba ažurirati, ali kažem nekako na papiru i što se tiče dokumenata, dosta toga je urađeno, uspostavljeno je eto i ovaj Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima, pa ti regionalni monitorng timovi, nacionalni referalni mehanizam, ali nažalost čini mi se da to sve u stvarnoj praksi, u primjeni, ne funkcionise baš najbolje, tako da onda često imamo situacije kada se i dođe do žrtve trgovine ljudima da ljudi koji su došli u prvi kontakt s njom ne znaju šta treba uraditi, ne znaju kako treba postupati, koga pozvati, gdje smjestiti tu žrtvu i slično, da ne spominjem sada neka od prava jel koja imaju u ovim nekim zapadnim zemljama, a kod nas nažalost još uvijek nismo u mogućnosti da im obezbjedimo.

Intervjuer: Dobro hvala, potpitanje, da li država Bosna i Hercegovina pruža neophodnu finansijsku i drugu podršku nevladinim organizacijama koje pružaju asistenciju i zaštitu žrtvama trgovine ljudima?

Ispitanik: Ja ne mogu reći da ne pruža, pruža i postoje protokoli koje nevladine organizacije sklapaju sa nadležnim institucijama, pa je to Ministarstvo sigurnosti za ove strane žrtve trgovine ljudima, i Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice za domaće žrtve trgovine ljudima, mi kao Emaus koji već dugi niz godina vodi to sklonište i pruža usluge i zaštitu žrtvama trgovine ljudima, najčešće bivamo, odnosno svake godine bivamo izabrani, sada se znači radi izbor svake godine, svake godine se mi prijavljujemo na tender koji je otvoren, može se prijaviti ko hoće, uglavnom, dobijemo taj neki ugovor, sporazum sa državom, međutim to su zaista nedovoljna sredstva, i ne samo što su nedovoljna nego su, kako bi rekla, potpuno su izvan svo vremena, znači i jedno i drugo ministarstvo imaju otprilike isti budžet zadnjih desetak godina, a mi

znamo kako su se trendovi promijenili i recimo do kojih promjena je došlo da sad imamo jako mali broj stranih žrtava trgovine ljudima, a Ministarstvo sigurnosti ne znam ima neki fond od, ne znam sto hiljada KM godišnje za podršku tim žrtvama, a vi imate ne znam pet stranih žrtava tokom godine, a s druge strane puno je veći broj domaćih žrtava trgovine ljudima, a Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice ima jako mali budžet da podrži recimo asistenciju za pedeset žrtava trgovine ljudima, tako da definitivno sredstva su nedovoljna, mi se svi snalazimo prikupljajući sredstva od drugih donatora, međunarodnih organizacija, pišući projekte, EMMAUS ima sreću da je dio EMMAUS-a, tog velikog pokreta pa onda puno toga dobijemo i kao neki vid humanitarne pomoći, higijenske potrepštine i ostale stvari koje onda možemo priuštiti žrtvama trgovine ljudima.

Intervjuer: E hvala Vam, baš konkretan odgovor. Sledeće pitanje, po Vama, kakva je socijalna zaštita žrtava trgovine ljudima?

Ispitanik: Pa, i to isto ovako malo, ne znam, što se toga tiče isto imam osjećaj da, kako bi rekla, ne ažurira se u skladu sa stvarnim stanjem tako da ovaj Pravilnik vezan za strane žrtve trgovine ljudima čini mi se nekako pruža puno više prava i socijalne podrške stranim žrtvama nego što je to slučaj sa domaćim žrtvama trgovine ljudima, i , ne znam, mislim da je definitivno nedovoljan, pruža se eto smještaj u sigurnim kućama dok traje eventualno postupak, ali onda nekako ta neka podrška za resocijalizaciju i reintegraciju žrtava gotovo da ne postoji.

Intervjuer: Hvala, sledeće pitanje, kako ocjenjujete krivično gonjenje trgovaca ljudima i njihovih saučesnika u Bosni i Hercegovini?

Ispitanik: Pa ja da kažem eto nemam baš puno iskustva s tim, jedino što mogu da kažem je sa aspekta žrtve koja sjedi u skloništu, nekad i godinama čekajući da se neki slučaj koji je pokrenut na sudu završi, i smatram da je zaista sve jako sporo, da se naši tužiocci nažalost još uvijek oslanjaju na žrtvu kao izvor informacija, praktično jako puno slučajeva kada je žrtva jedini dokaz da tako kažem, mislim da je tu prilično loša situacija, i da se treba raditi na prikupljanju tih nekih posrednih dokaza, a ne koristiti žrtvu kao jedini izvor informacija u slučaju.

Intervjuer: Hvala, potpitanje, da li se i u kojoj mjeri procesuiraju službenici, mislimo na primjer policija, vaspitači, prosvjetni kadar i slično koji iz koruptivnih razloga, omogućavaju ili saučestvuju u trgovini ljudima?

Ispitanik: Pa, definitivno da, iako bih rekla da su to zaista onako sporadični neki slučajevi za koje eto čisto onako mi znamo iz prakse i ne znam, eto sjećam se ovog nekog prosvjetnog radnika, mislim dole negdje da je bio u Hercegovini, jel Trebinje ili nešto, pa su rekli koruptivne radnje sa nekom učenicom bile ucjene i slično, mislim ima takvih slučajeva ali kažem ne baš nešto previše, nema inače slučajeva suđenja za trgovinu ljudima.

Intervjuer: U vezi ovog pitanja, po Vašem mišljenju da li i kako bi se mogao unaprijediti taj segment krivičnog gonjenja prema trgovcima ljudima, prema saučesnicima i službenicima koji učestvuju u trgovini ljudima, da li imate eto neko..?

Ispitanik: To je izvan mog domena, malo, pa dobro nije sad baš

Intervjuer: Dobro hvala Vam, e sada sledeće pitanje, kako ocjenjujete sudsku praksu, misli se na sudske presude prema licima za koje je dokazano da su bili direktni izvršiooci ili saučesnici u trgovini ljudima, dakle i u ovom istraživačkom periodu, a i kasnije?

Ispitanik: Pa iskreno, lično, sramotna. Sudska praksa je sramotna, i kada se dođe do neke, da kažemo, osuđujuće presude, onda takve nevjerovatne stvari uzimaju kao olakšavajuću okolnost, kazne su tako niske, mislim situacije u kojima neko iskorištava nekog maloljetnika, maloljetnicu, za seksualnu eksploataciju i onda mu sud smanji kaznu zato što je on, ne znam, otac dvoje maloljetne djece, pa po meni bi to samo trebala biti otežavajuća okolnost, a ne olakšavajuća, tako da mislim da je zaista sramotna sudska praksa u ovoj oblasti.

Intervjuer: Hvala, imali smo ovde dva potpitanja al Vi ste već i odgovorili u ovom prvom odgovoru, i evo na kraju, šta bi ste rekli za kraj ukoliko nismo nešto uspjeli u razgovoru da spomenemo?

Ispitanik: Pa mislim eto da smo većinu toga spomenuli, drago mi je da ste izabrali ovu temu kao temu doktorskog rada, i da će neko stvarno detaljno se baviti ovim

problemom, nešto na čemu ja radim svakodnevno i želim Vam svaki uspjeh i sve najbolje, tu sam za još informacija ako budu trebale.

Intervjuer: Hvala, mnogo, mnogo Vam hvala na ovom razgovoru, živjeli, prijatno.

PRILOG 6

TRANSKRIPT SADRŽAJA RAZGOVORA IZ OBAVLJENOG INTERVJUA

Dana 26.09.2018. godine u Banja Luci obavljen je intervju između intervjua Dražana Bojića i ispitanika gospođe **Lane Jajčević** na temu „Trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini“ u svrhu pisanja i odbrane doktorske disertacije na odobrenu temu od strane Fakultetu političkih nauka, Univerziteta u Beogradu.

SADRŽAJ RAZGOVORA IZ INTERVJUA

Intervjuer: Ja sam Dražan Bojić, doktorand na Fakultetu političkih nauka, Univerziteta u Beogradu, sa odobrenom temom doktorske disertacije čiji je cilj istraživanje trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za vremenski period 2004 – 2013. godine. Pitanja se odnose primarno na istraživački period a sprovođenje ovog intervjua kao i njegovi

rezultati biće korišteni isključivo u svrhu pisanja i odbrane doktorske disertacije. Ja bih Vas sad zamolio ako možete čisto da se predstavite lično...

Ispitanik: Ja sam Lana Jajčević, već dvadeset i dvije godine radim u fondaciji, zaposlena sam u Fondaciji „Udružene žene“ kao pravna savjetnica u savjetovaništu za žene i djecu žrtve porodičnog nasilja ali sam i dugo bila angažirana kao saradnica na sprečavanju trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini. Bila sam član mnogih AD grupa i kod izrade aktuelnih planova bila sam članica mreže organizacija „Link“ koja od 2000. godine radi na sprečavanju trgovine ljudima u Bosni u Hercegovini i mislim da smo kao mreža značajan faktor, dosta toga smo zajedničkih akcija iznjeli. Ima 14 nevladinih organizacija koje se bave ovom tematikom, ove godine, odnosno zadnjih šest godina voditeljica mreže „Link“ je organizacija „Lara“ iz Bijeljine i ja sam članica koordinacionog odbora mreže „Link“

Intervjuer: Hvala Vam puno. Dakle, sama pitanja se odnosi primarno istraživanje trgovinom ljudima u Bosni i Hercegovini. Ja ću Vam sada postaviti pitanja pa Vi iz svog ugla da dostavljate odgovore. Dakle, prvo pitanje: Kako bi ste Vi ocijenili Bosnu i Hercegovini, kao jaku ili slabu državu?

Ispitanik: Bosna i Hercegovina je u svakom slučaju slaba država. Kada kažem slaba prvenstveno mislim na njeno političko ustrojstvo koje je definitivno utiče na njenu slabost, na slabost u rješavanju mnogih problema. Bosna i Hercegovina je zemlja koja je izašla iz rata, ma da se mnogima čini, kako bi rekla, da je dosta vremena proteklo od završetka rata u Bosni i Hercegovini. To nije dovoljan period da se jedna zemlja koja je i prije rata bila relativno siromašna u okviru svih Jugoslovenskih republika, jedna od siromašnijih i slabije razvijenih, to nije dovoljan period da se neka pitanja i geopolitička rješe. Tu posebno mislim na položaj Bosne i Hercegovine na lokalnu, koji je tu gdje jesmo mi smo negdje jel kuća na sred puta i dosta često smo na meti različitih uticaja, zapada i istok, različitih političkih previranja tako da to definitivno slabi naš položaj. Druga stvar, Dejtonski mirovni sporazum kojim je u stvari prekinut rat u Bosni i Hercegovini je dvosjekli mač za građane Bosne i Hercegovine, na jednoj strani je to Ustav Bosne i Hercegovine i na jednoj strani nam je omogućio miran život i život bez rata, međutim na drugoj strani nam je onemogućio normalno funkcionisanje države.

Intervjuer: Hvala. Evo ja ću potpitanje u okviru ovog pitanja: Šta je po Vama potrebno da se uradi da bi BiH postala jaka država?

Ispitanik: Ima tu još puno posla da bi BiH postala jaka država, ja moram reći da su mnoge evropske zemlje na otprilike stotinjak godina prednosti ispred Bosne i Hercegovine, mi smo dugo godina na vjetrometini različitih osvajača od Turaka, pa Austrougarske, poslije toga Njemaca i na kraju imali smo jedan period nakon oslobođenja 1945. godine, jedan period prosperiteta, međutim već od negdje osamdesetih godina Bosna i Hercegovina se razlaže, tako da je ratom sve ono što smo za tih četrdesetak, pedesetak godina uspjeli da postignemo, da Bosna i Hercegovina bude prosperitetno mjesto za život njenih građana, to smo ovim ratom potpuno uništili. Uništili smo, kako bih rekla, povjerenje između naroda, Bosna i Hercegovina je multietnička država i uvijek je to bila i uvijek će to biti i u vrijeme kad su je drugi osvajali, mi smo tu bili upućeni jedni na druge da živimo zajedno, ali sad smo evo nažalost u jednom periodu gdje nam naše političke elite serviraju i nakon završetka rata jako puno mržnje i jako puno straha jednih od drugih, tako da to zaustavlja u svakom slučaju bilo kakav napredak u ovoj državi.

Intervjuer: Dobro hvala. Sljedeće pitanje, dakle, kakvo je stanje kada je riječ o kriminalu u BiH uopšte?

Ispitanik: Pa evo, mi smo svjedoci da u Bosni i Hercegovini vlada velika korupcija koja je vidna, da tako kažem, golim okom. Dakle, svaki građanin Bosne i Hercegovine može da vidi da su političke elite našle idealan način da siju strah između naroda Bosne i Hercegovine, a sami su uspjeli da postignu takav nivo saglasnosti i takav nivo sloge kada je korupcija u pitanju i vrlo dobru saradnju, tako da građani Bosne i Hercegovine to golim okom vide. Policija, kako bi rekla, ima dosta vezane ruke zato što je na svim stranama omeđena političkim uticajem, dakle veliki je uticaj politike na policiju, nezavisnost policije nikad ne bi smjelo biti u pitanju i nezavisnost pravosuđa, a mi smo potpuno svjesni da su ovdje i policija i pravosuđe potpuno zavisni od političkih elita.

Intervjuer: Dobro, hvala Vam. Sljedeće pitanje: Kakvo je stanje kada je riječ o trgovini ljudima u BiH?

Ispitanik: Trgovina ljudima u BiH kao jedan fenomen i kao jedan pojam, bar kad smo mi nevladine organizacije u pitanju, pojavila se nekako sa ovim međunarodnim sngama koje su bile ovdje u Bosni i Hercegovini smještene nakon rata i jednostavno je tako postala mjesto velikog broja mladih djevojaka koje su dolazile iz još siromašnijih zemalja koje su nastale raspadom najčešće Sovjetskog saveza i ovih zemalja Istočnog bloka koje su pod obećanjima trgovaca ljudima dolazile da se bave potpuno nekim drugim poslom, dolazile su da se bave plesom u barovima, konobarenjem ili modelingom, a ovdje su završavale u raljama trgovaca ljudima. I to je sve dosta dobro klapalo kako bih ja to rekla do negdje 2000. godine, dok nisu i nevladine organizacije, a i država Bosna i Hercegovina shvatila da se mora nešto učiniti da se ta trgovina spriječi. Na neki način smo to i uspjeli zatvaranjem barova i zatvaranjem tih mjesta gdje se trgovina i iskorištavanje tih mladih djevojaka dešavalo, ali to nam je postalo nekako jedan uspjeh svih nas zajedno, mehanizama i institucija i ustanovili smo mehanizam zaštite državnog koordinatora na nivou Bosne i Hercegovine, dakle imali smo mogućnost za spriječavanje, ali nekako smo i nevladine organizacije, zajedno smo, zajednički smo radili, ali nekako smo taj javni dio uspjeli to, gdje se praktično javno odvijala trgovina ljudima, nekako smo te lance uspjeli prekinuti, ali onda se sve to premjestilo negdje na tajna mjesta, pa smo onda svatili da se to..da smo možda i pogrešno napravili, da smo zatvarajući barove, sakrili trgovinu ljudima negdje u privatne stanove i privatne odaje, tako da nismo mogli doći tek nikako do informacija, to je jedna stvar, kako bi rekla bio i dvosjekli mač, a druga stvar je ta da smo, da je država Bosna i Hercegovina bivala sve siromašnija i siromašnija i da nismo više bili samo država ovaj kako bi rekla država odredište, nego smo postali država porijeklo, odnosno naše mlade djevojke su postale žrtve trgovine ljudima odnosno žrtve trgovaca, na taj način što su ih vrbovali za odlazak u zapadne zemlje i tu im se negdje gubio svaki trag.

Intervjuer: Dobro, hvala, i evo sad u okviru ovog pitanja podpitanje, dakle šta to država čini ili ne čini kako bi poboljšala borbu protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Evo ja sam jednim dijelom možda odgovorila u ovom prethodnom pitanju Država je kreirala mehanizme za zaštitu žrtava trgovaca ljudima, potpisali smo međunarodne protokole, potpisali smo i konvencije koje sprečavaju trgovinu ljudima i

ustanovili smo mehanizme tu prvenstveno mislim na ured državnog kordinatora i nevladine organizacije su stvorile kao što sam rekla dvehiljadite..to je već osamnaest godina kako mi djelujemo kroz mrežu, djelovali smo preventivno, održavali smo brojne edukacije javne, po školama o opasnostima vrbovanja putem IT tehnologija, dakle svašta smo tu zaista je puno toga urađeno uz pomoć međunarodnih srestava a i sredstava države Bosne i Hercegovine, međutim nismo kako bi rekla trgovinu iskorjenili nažalost, ovaj i još uvijek ima jako puno slučajeva..a rekla sam nekako nam ta implementacija uvijek šteka na terenu...ovaj ustanovili smo zakonodavni okvir, ustanovili smo pravni okvir, međunarodne konvencije smo potpisali i ratificirali, ali još uvijek imamo puno slučajeva trgovine ljudima.

Intervjuer: Dobro, hvala Vam, sledeće pitanje, kada pogledate institucije koje se bore protiv trgovine ljudima na svim nivoima vlasti, na državnom nivou, na nivou entiteta, na nivou Brčko Distrikta, dal su one funkcionalne i međusobno dobro koordinisane, po vašem mišljenju?

Ispitanik: Nažalost mislim da mi imamo jako puno raskoraka u našem djelovanju, mislim na sva tri nivoa vlasti i na Brčko Distrikt, dakle državnih dva entiteta i Brčko Distrikt, mislim da mi nemamo dobru koordinaciju nžalost tu nam se..i ono što smo imali do sada imali dobre koordinacije, a jedan period je bio možda negdje tamo od 2002 pa do 2007-2008 a onda nam se počela država potpuno urušavati, političe elite se počele potpuno razjedinjavat državu na sve moguće načine tako da u tom smislu imamo razjedinjene mehanizme odnosno mehanizme koordinacije koje jednostavno nedjeluju zajednički i nekako idu u raskorak i vrlo je teško na taj način djelovati na sprečavanju ovako teškog društvenog problema i ovaj krivičnog djela koji je prepoznat kao krivično djelo u svim entitetima i u svom zakonodavstvu naše države Bosne i Hercegovine ali eto primjena uvijek nekako..

Intervjuer: Dobro, hvala Vam, potpitanje u okviru ovog pitanja, po Vama, šta je neophodno promijeniti da bi institucije bolje funkcionisale, kada ovo sve uzmemo u obzir?

Ispitanik: Ja u svakom slučaju mislim da je neophodno promijeniti pristup svim onim kako bi rekla pristup primjeni međunarodnih standarda, pristup primjeni domaćih

standarda koji su usklađeni sa međunarodnim standardima, dakle politička razjedinjenost naših političkih elita ni u kom slučaju ne bi smjela uticati na sprečavanje trgovine ljudima odnosno na saradnju u tom smislu a nažalost već sam rekla to dosta utiče na bilo kakvu saradnju svih mehanizama koordinacije.

Intervjuer: Dobro, hvala Vam gospođo Lana, sledeće pitanje da li su zakoni, možda ste vi to dijelom i odgovorili, da li su zakoni koji regulišu trgovinu ljudima adekvatni u svim dijelovima BiH, odnosno nivoima vlasti, u entitetima, nivou države i Brčko Distrikta?

Ispitanik: Ja mislim da jesu, mislim da smo mi pratili međunarodne standarde i međunarodni zakonodavni okvir, i Bosna i Hercegovina je puno po tom pitanju učinila ali kao što sam već rekla , mi imamo tu jednu lošu naviku, to se neodnosi samo na pitanje trgovine ljudima, jer moja organizacija radi i na sprečavanju porodičnog nasilja, mi smo razne konvencije i protokole i međunarodne dokumente potpisali ali se toga u stvarnosti ne pridržavamo odnosno ne primjenjujemo ono što smo potpisali, to je vrlo velikli problem Bosne i Hercegovine.

Intervjuer: Hvala, imao sam potpitanje u okviru ovog pitanja, ali Vi ste već odgovorili sa ovim odgovorom, sledeće pitanje bi bilo da li i na koji način teritorijalna razdeljenost ili razgraničenost BiH otežava borbu protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Mislim da u svakom slučaju da, naše policijske agencije i sve službe koje se bave je li i carina i državana granična policija imaju problem u funkcionisanju baš zbog toga što smo ovako razjedinjeni kao što jesmo i mislim da je to kako bi rekla veliki problem Bosne i Hercegovine naročito ja lično mislim da je saradnja pogotovo u zadnje vrijeme onemogućena, i da je to vrlo veliki problem i da to u svakom slučaju nanosi štetu potencijalnim žrtvama trgovine ljudima da one ustvari nemaju nikakvu zaštitu jer ovakav način funkcioniranja države Bosne i Hercegovine praktično blokira svaku vrstu zaštite bilo koje žrtve ne samo žrtve trgovine ljudima i mislim da se nešto pod hitno mora uraditi da se to promijeni.

Intervjuer: Hvala, potpitanje u okviru ovog pitanja, po Vama šta se može uraditi da se problem te teritorijalne razdeljenosti prevaziđe?

Ispitanik: Pa ja mislim da ovaj kako bi rekla, možda je malo sad u ovom političkom momentu možda je malo teško odgovoriti na ovo pitanje, jer ja samtram, rekla sam zakonodavni okvir koji je Bosna i Hercegovina prihvatila i ratificirala i sve ono što mi imamo kao mogućnost za zaštitu žrtava trgovine ljudima, mi ne koristimo zato što ovaj imamo politička prepucavanja, imamo svaki čas izbore, šta god mi govorili moramo mijenjat Ustav Bosne i Hercegovine jer on ovakav ne može opstati, pitanje koje stalno političari postavljaju trećeg entiteta, pitanje izdvajanja Republike Srpske iz zajedništva sa Bosnom i Hercegovinom koje je očito na dnevnom redu našim političarima javno ne više tajno sigurno sprečava naše sve agencije koje po ovom pitanju djeluju da rade zajednički.

Intervjuer: Hvala Vam, sledeće pitanje, kako vi vidite ulogu bezbjednosne agencije na nivou BiH, ovdje se misli na Državnu agenciju za istrage i zaštitu tj. SIPA?

Ispitanik: Pa ja lično mislim ovaj da je SIPA isto tako ograničena djelovanjem lokalnih političara, odnosno SIPA je sastavljena od ljudi sa cijele teritorije Bosne i Hercegovine i tako je i ustrojena ali mislim da SIPA ima veliki problem u svom djelovanju baš zbog ovakvog ustrojstva Bosne i Hercegovine odnosno zbog razjedinjavanja odnosno zbog rastrojstva svih mogućih zajedničkih do sad ustrojenih kako bi rekla, kao prenos nadležnosti o čemu političari stalno daju posebnu pažnju i u stvari kad god vidiš nekog od političara kad god hoće nešto da uradi, govori o prenosu nadležnosti..odnosno kad neće da uradi u korist je li, govorim sad bukvalno o trgovini ljudima, govori o prenosu nadležnosti i tu jednostavno staje svaka mogućnost i saradnje i svaka mogućnost zaštite žrtava trgovine ljudima.

Intervjuer: Odlično, hvala Vam, evo ja ću vam postaviti podpitanje, mada možda ste već u prethodnim dijelovima odgovorili ali ja ću vas pitati, odnosi se na SIPU, da li i kako treba unapredit njen rad, ako imate odgovor?

Ispitanik: Pa mislim da ja trenutno nemam odgovor na to pitanje, nažalost nije u mojoj moći, ja dolazim iz sektora nevladinih organizacija koje nikad nisu imale problem granica, nikad nisu imale problem saradnje od početka, kako je završio rat u Bosni i Hercegovini mi smo nastojale, mada političke elite smetaju i našoj saradnji sada i ovakav način ustrojstva Bosne i Hercegovine praktično onemogućava i nama, dosta

onemogućava i naš rad, ali mi ćemo i dalje ostat sigurno jedna karika koja će i dalje saradivati ali i nam to pravi problem, kako unaprediti rad SIPE u ovim uslovima, ja zaista nisam..mislim da se tu radi na razgradnji svih zajedničkih institucija i mislim da pod to spada i SIPA naravno.

Intervjuer: E hvala Vam, sledeće pitanje, kako vidite ulogu nevladinog sektora i organizacija civilnog društva u borbi protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Pa evo ja sam jednim dijelom rekla, mi i dalje saradujemo, nastojimo..mi saradujemo i sa drugim organizacijama, međunarodnim, dakle naša jedina šansa je da nekako uz pomoć međunarodnih faktora pokušamo pomoći žrtvama koje se zateknu ovdje, koje mi identificiramo koje još uvijek nekako imaju povjerenja čini mi se jedino u nevladine organizacije da na neki način pomognemo u okviru svojih mogućnosti. Mislim da su nekako naše mogućnosti veće što se tiče zajedničkog djelovanja ali manje što se tiče finansija. Naime donatori se odavde povlače i to su pitanja koja nisu više na prioritetu donatora, donatori smatraju da je naša država već trebala kao što i jeste trebala preuzeti svoju odgovornost za sprečavanje trgovine ljudima jer potpisivanjem i prihvatanjem Palermo protokola prihvatanjem svih silnih, kreiranjem svog zakonodavnog okvira koji je u skladu sa međunarodnim pravnim okvirom, dakle mi smo tu nekako, ja za sad mislim jedina svijetla karika, donatori se, smatrajući da je država dužna da to radi povlače i tu smo dosta ograničeni.

Intervjuer: Hvala Vam Lana, sledeće pitanje, koje preventivne radnje je neophodno primijeniti kako bi se unaprijedila borba protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Pa u svakom slučaju ja mislim da je opet tu velika uloga nevladinih organizacija, da ponovo rade na prevenciji, ono što smo mislili da smo nekad prevazišli, naravno prevencija ne treba nikada stati govoriti o problemu, nikada ne treba prestati trgovinu ljudima, lako prešaltaju na nove načine djelovanja, oni su nekako uvijek korak ispred institucija, korak ispred nevladinih organizacija dakle vrlo lako pronađu nove metode i vrbovanja žrtava i trgovine ljudima. Evo imamo sad ovu izbjegličku krizu, njih je sigurno više od pola žrtve trgovine ljudima, kad bi malo dublje začačkali i više se na drugi način bavili sa tim oni su sigurno žrtve trgovaca ljudima, od njih je sigurno neko ili u njihovoj zemlji ili ovdje negdje gdje dolaze regrutovani, transportovani, neko od

njih uzeo silne pare, i zaradio ogromne milione oni su tu pušteni na milost i nemilost zemalja hoće li ih primit hoće li im dati azil ili neće, ja sam još uvijek razočarana zato što kako bi rekla i naše političke elite su zaboravile da smo mi relativno skoro svi bili u vrlo sličnoj situaciji, pa smo mi bili i izbjeglice i ovdje smo imali, primali izbjeglice iz drugih država odavde su naši građani išli definitivno postoji način da se to pitanje rešava ali nema političke volje.

Intervjuer: Dobro, hvala evo Vi ste već možda nagovjestili sledeće pitanje, konkretnije dakle ja bih volio sada da malo pričamo o zaštiti žrtava trgovine ljudima, kako Vi vidite zaštitu žrtava trgovine ljudima u BiH cjelokupno?

Ispitanik: Pa evo BiH ima akcioni plan koji rješava pitanje trgovine ljudima, ja mislim da je taj akcioni plan relativno dobar ali eto kažem entiteti i političari tom akcionom planu stalno podmeću klipove pa to nekako ne štima kako treba a Amerika koja vodi računa o tome koja daje ocjene zemljama na koji način se bave ovim problemom su nas srozali skroz dole na dno što znači da nismo dovoljno učinili da smo se po tom pitanju skroz srozali ali zaista ne znam koji su to načini da nekako malo situaciju popravimo. Mi ćemo se morati truditi ja sam rekla nevladine organizacije će i dalje raditi i pronalaziti u okviru svojih mogućnosti i svojih sredstava da rade najviše na prevenciji jer nam je to sad jedino ostalo, radimo i na zakonodavnom okviru dakle radimo na usvajanju zakona oštetu žrtvama za formiranje tog zaštitnog fonda za žrtve trgovine ljudima ali eto i to sporo ide ali i to je vezano za neka politička previranja.

Intervjuer: Dobro, u okviru ovog pitanja Vi ste već odgovorili na dva potpitanja, imam treće potpitanje koje je možda veoma bitno koje glasi, da li država BiH pruža neophodnu finansijsku i drugu podršku nevladinim organizacijama koje pružaju asistenciju i zaštitu žrtvama trgovine ljudima?

Ispitanik: Mislim da ne, mislim da u budžetima Bosne i Hercegovine generalno govoreći u svim budžetima entiteta kako je naša zemlja podijeljena tako su nam i budžeti podjeljeni, mislim da tu nema dovoljno sredstava za zaštitu žrtava trgovine ljudima, mislim da bi se samo preraspodjelom budžeta možda mogla naći sredstva, nije da sredstava nema već da nisu dobro preraspodjeljena. Puno budžetskih sredstava se troši po mišljenju nevladinog sektora na luksuz naših političara, ta sva sredstva se mogu

puno bolje iskoristiti na različite vrste zaštita različitih vrnabilnih grupa, govorim tu o ženama žrtvama nasilja, govorim tu o ženama žrtvama trgovine ljudima, govorim tu o invalidima, govorim tu o invalidima rata i svim ostalim kategorijama koje su na marginama ovog društva, a troše se silna sredstva na potpuno nepotrebne stvari.

Intervjuer: Hvala vam Lana, sledeće pitanje, kakva je socijalna zaštita žrtava trgovine ljudima po Vašem mišljenju?

Ispitanik: Pa ja moram reći da ne postoji sistemska zaštita žrtava trgovine ljudima, žrtve trgovine ljudima su upućene jedino na neka jednokratna novčana sredstva, koja se nekako i to najčešće na intervenciju nevladinih organizacija i to na silna naša zalaganja i uspiju negdje pronaći za hitno gašenje požara odnosno to nije sistemski, žrtve trgovine ljudima mogle kao što je raznim konvencijama predviđeno da imaju zaštitu, da imaju prvo fizičku zaštitu, da im se nađe posao ako ne žele da se vrata u zemlju svog porijekla da imaju tu vrstu zaštite da imaju obezbeđeno stanovanje, da imaju obezbeđen posao od kojeg se mogu izdržavati i koji im neće bar najvećem dijelu, jer trgovina ljudima se nikad neće iskorjeniti, ali barem najvećem dijelu žrtava trgovine ljudima moći omogućiti život, normalan bez toga da ponovo upadnu u lanac trgovaca ljudima.

Intervjuer: Dobro, potpitanje kako po Vama unaprediti onda socijalnu komponentu zaštite žrtava trgovine ljudima iako ste možda već djelimično odgovorili?

Ispitanik: Donošenjem sistemskih mjera kojima će se iznaći sredstva za sve ovo što sam do sad rekla i na taj način će žrtve trgovine ljudima, jedino na taj način će biti izvan dohvata reke trgovaca ljudima.

Intervjuer: Hvala. Sledeće pitanje, kako ocenjujete krivično gonjenje trgovaca ljudima i njihovih saučesnika u Bosni i Hercegovini?

Ispitanik: Ja nažalost moram reći da je kaznena politika naša jako blaga i katastrofalna i zaista neodaje nikakvu društvenu opasnost djela, dakle mi smo govorili da je trgovina ljudima, zaštita trgovine ljudima mora biti ljudsko pravo koje ljudi moraju svi jednako na ovoj planeti imati, naravno to nije tačno, žrtvama nije obezbeđeno i potencijalne žrtve se vrbuju uvijek iz najnižih slojeva građanstva, dakle socijalna zaštita mora biti sistemska, mora biti predviđena akcionim planovima i mora biti predviđena u budžetima

naših, ako nam je tako državno ustrojstvo onda entita Brčko Distrikta i na državnom nivou.

Intervjuer: Potpitanje u okviru ovoga, dakle šta je dobro a šta loše u postupku krivičnog gonjenja, ovdje se misli na pokretanje istrage, podizanje optužnice i odluke o nesporovođenju istrage?

Ispitanik: Vrlo često imamo donesene odluke o nesprovođenju istrage, tu najčešće po mom mišljenju zakazuje tužilaštvo, koja niti žele niti imaju kapaciteta da vode posebne istražne radnje, policija to ne naređuje tužilaštvo, tko da tu jednostavno postoji jedan ležeran odnos prema tom problemu i mislim da tužitelji..imali smo mi, Vi znate nekoliko velikih slučajeva koji su bili medijski praćeni i tako dalje ali ja mislim da definitivno naš krivični postupak i tom sve ne pruža dovoljnu zaštitu žrtvama trgovine ljudima.

Intervjuer: Dobro, hvala Vam, takođe potpitanje, da li se i u kojoj mjeri procesuiraju službenici koji iz koruptivnih razloga omogućavaju ili saučestvuju u trgovini ljudima, tu mislim, policija, vaspitači, prosvetni kadar i slično?

Ispitanik: Pa mi smo već govorili da je kod nas korupcija jako zastupljena od vrha pa do dna naših institucija i institucija vlasti, dakle to se odnosi i na niže i na više službenike, mislim da se to dovoljno nekažnjava i mislim da se nepokazuje ozbiljna namjera države da se ovim problemom zabavi na pravi istinski način da je korupcija dosta zastupljena u svim institucijama koje bi trebale zaštititi žrtve trgovine ljudima tako da rekla sam već one imaju jedino povjerenje u nas, u nevladine organizacije a nama država neobezbeđuje dovoljno sredstava za naše funkcionisanje.

Intervjuer: Dobro, i još jedno potpitanje u okviru ovog prvog pitanja, veže se za krivično gonjenje, da li i kako bise mogao unaprediti taj segment krivičnog gonjenja prema trgovcima ljudima, prema saučesnicima i službenicima koji učestvuju u trgovini ljudima?

Ispitanik: Pa vrlo često naši pravosudni organi, prvo neće da procesuiraju djela kao djelo trgovine ljudima, nego koriste sve moguće institute, navođenje na prostituciju maloljetnika, dakle sve u cilju blažeg kažnjavanja i u cilju lakšeg vođenja postupka,

mislim da je to veliki problem naš i da se tu mora ići na unapređenje dakle da procesuiramo djela kao trgovinu ljudima, da prepoznamo šta je ustvari trgovina ljudima, a imamo vrlo dobru definiciju.

Intervjuer: Hvala, evo još ovo sledeće pitanje iako ste po mom mišljenju već spomenuli ali evo Vi ako imate još šta recite, dakle ono glasi, kako ocenjujete sudsku praksu, misli se na sudske presude prema licima za koja je dokazano da su bili direktni izvršioc i ili saučesnici u trgovini ljudima?

Ispitanik: Mislim da sam već dijelom odgovorila da je naša kaznena politika jako blaga i da ničim ne odaje da je država prepoznala to krivično djelo kao krivično djelo ugrožavanja osnovnih ljudskih prava da tako kažem i da vrlo olako pristupaju i kvalifikaciji djela na način koji nije primjeren odnosno nekvalifikuju djelo kao trgovina ljudima nego ako neko blaže krivično djelo.

Intervjuer: Hvala Vam, evo gospođo Lana šta biste rekli za kraj ukoliko nismo nešto uspjeli u razgovoru da spomenemo?

Ispitanik: Evo ja bi rekla za kraj ovaj, morala bi reći i našim lokalnim vlastima, tu lokalnim mislim na cijelu Bosnu i Hercegovinu na sva tri nivoa vlasti, na Brčko Distrikt, i na državni nivo i na kantone da moraju više sredstava u budžetima izdvojiti za zaštitu žrtava trgovine ljudima, da moramo donijeti zakon na državnom nivou o obeštećenju žrtava na kome su nevladine organizacije uporno insistirale i tu hoću da pošaljem poruku i međunarodnim donatorima da moraju bez obzira što jeste država obavezna da izdvaja sredstva za rešavanje problema trgovine ljudima odnosno da pomogne žrtvama, da moraju i dalje izdvajati značajna sredstva jer to je jedini način da nevladine organizacije mogu djelovati i pomoći žrtvama da ne budu u lancu trgovaca ljudima.

Intervjuer: Gospođo Lana hvala Vam puno za ovaj intervju.

Ispitanik: Nema na čemu, ja Vam želim uspješan doktorat i naravno želim da ovaj tvoj trud bude nagrađen.

Intervjuer: Hvala Vam puno.

PRILOG 7

TRANSKRIPT SADRŽAJA RAZGOVORA IZ OBAVLJENOG INTERVJUA

Dana 07.10.2018. godine u Banja Luci obavljen je intervju između intervjera Dražana Bojića i ispitanika gospođe **Svjetlanke Bjelić** na temu „Trgovina ljudima u

Bosni i Hercegovini“ u svrhu pisanja i odbrane doktorske disertacije na odobrenu temu od strane Fakultetu političkih nauka, Univerziteta u Beogradu.

SADRŽAJ RAZGOVORA IZ INTERVJUA

Intervjuer: Ja sam Dražan Bojić, doktorand na Fakultetu političkih nauka, Univerziteta u Beogradu, sa odobrenom temom doktorske disertacije čiji je cilj istraživanje trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za vremenski period 2004 – 2013. godine. Pitanja se odnose primarno na istraživački period a sprovođenje ovog intervjuja kao i njegovi rezultati biće korišteni isključivo u svrhu pisanja i odbrane doktorske disertacije. Ja bih vas sada zamolio ukratko da se predstavite.

Ispitanik: Ja sam Bijelić Svjetlanka, Republički javni tužilac u posebnom odjeljenju za suzbijanje korupcije organizovanog i najtežih oblika privrednog kriminala. To tužilaštvo, posebno odjeljenje, bavi se između ostalog tj. nadležno je i za trgovinu ljudima, za sve oblike trgovine ljudima koje su propisane Krivičnim zakonikom Republike Srpske. Član sam Udarne grupe na nivou Bosne i Hercegovine za borbu protiv trgovinu ljudima i ilegalnih imigracija.

Intervjuer: Hvala Vam. Predmet istraživanja je „Trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini“. Prvo pitanje, kako bi ste vi ocijenili Bosnu i Hercegovinu, kao jaku ili slabu državu?

Ispitanik: Bosna i Hercegovina je bez obzira na moje lično mišljenje ocijenjena kao slaba država u odnosu na borbu protiv trgovine ljudima, iz razloga što institucije nisu provele sve propisane međunarodne standarde u pogledu borbe protiv trgovine ljudima.

Intervjuer: Hvala Vam. Po Vama, šta je potrebno da se uradi da bi BiH postala jaka država?

Ispitanik: Pa prije svega, da počemo od zakonodavnog okvira. Na cijeloj teritoriji BiH, s obzirom da je to složena država tako je i zakonodavstvo složeno. Trebalo bi sve Krivične zakone uskladiti kako na nivou BiH tako i na nivou entiteta i Brčko Distrikta. Smatram da je Republika Srpska najbolje uredila ovu oblast, odnosno najbolje

regulisala Krivičnom zakoniku, sada Krivičnom zakoniku a i ranije 2013. godine regulisa je sve oblike trgovine ljudima, tj. inkriminisa je sve oblike trgovine ljudima tako da je u potpunosti ispunila taj standard što se tiče zakonodavstva. Međutim, s obzirom da ostali nisu u tom periodu, Federacija Bosne i Hercegovine pa i Brčko Distrikt koji je nešto kasnije regulisao. Nivo Bosne i Hercegovine jeste državni nivo regulisao, u tom periodu je ta regulativa bila dosta slaba izvan Bosne i Hercegovine.

Intervjuer: Hvala vam. Kakvo je stanje kada je riječ o kriminalu u BiH uopšte?

Ispitanik: Ocijenom stanja kriminala je, kako bi ja to rekla, zavisno od oblasti o kojoj se govori. U nekim oblastima efikasno se bori dok je u nekim oblastima je ta efikasnost nešto slabija, negdje ispod svakog nivoa, pretpostavljam da se to odnosi na korupciju i na privredni kriminal, oblasti u kojima je Bosna i Hercegovina prilično slaba.

Intervjuer: Hvala Vam. Sledeće pitanje, kakvo je stanje kada je riječ o trgovina ljudima u BiH cijelokupno?

Ispitanik: Što se mene tiče, susrećem se negdje 1998. godine sa tom vrstom kriminala, s obzirom da sam nekada radila kao sudija i procesuirala, radila sam na tim predmetima. Smatram da kako su se mjenjali ti oblici kriminala da država nije pratila kako u zakonodavstvu tako i u praksi, najbolji i najjači način suzbijanja trgovine ljudima kao i svi drugi oblici trgovine ljudima koji su se mjenjali kroz vrijeme.

Intervjuer: Hvala Vam. U okviru ovoga pitanja, šta bi Vi izdvojili, koja je najjača a koja najslabija karika kada je riječ o borbi protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Mislim da neka najjača karika ne postoji, a što se tiče slabih karika mislim da je identificiranje slabija karika. Još uvijek prepoznavanje oblika trgovine ljudima nije najbolje, a to vidimo i po broju procesuiranih predmeta, prvo u prijavljivanju pa u istragama i konačno u presudama. Jako mali broj, kako idete od prijave pa do presuđivanja, naravno pravosnažnih presuđivanja, jako je mali broj, te opada od prijave pa do presude.

Intervjuer: Hvala Vam. Kada pogledate institucije koje se bore protiv trgovine ljudima na svim nivoima vlasti, misli se na državni nivo, nivo entiteta i Brčko Distrikta, da li su one funkcionalne i međusobno dobro koordinisane?

Ispitanik: Smatram da ne postoji ni funkcionalnost niti dobra koordinacija upravno zbog te složenosti Bosne i Hercegovine, različitih agencija kako na nivou Bosne i Hercegovine tako i na nivou entiteta i Brčko Distrikta i da tu saradnja nije na najvišem nivou. Da li je to objektivno ili subjektivno to se treba posebno istraživati s obzirom da ljudi rade svoj posao u okviru tih organizacija, institucija a onda bi trebali tu saradnju raditi sa drugim agencijama. Koliko ima ljudstva, koliko ima resursa i ostalog to je sada veliko pitanje ali uglavnom to je neko moje mišljenje da to nije na najboljem nivou.

Intervjuer: Hvala Vam. Potpitanje, da li i na koji način ta institucionalna disfunkcionalnost ugrožava efikasnost borbe protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Naravno da to ugrožava funkcionalnost borbe protiv trgovine ljudima. Ako ne postoji saradnja u određenim pojavnim oblicima onda nije moguće ni efikasno procesuirati bilo koji predmet. Recimo, ako prelazi entitetsku granicu a nema saradnje u tom slučaju samo se može očekivati da taj slučaj neće biti efikasno procesuiran.

Intervjuer: Hvala Vam. Da li su zakoni koji regulišu trgovinu ljudima adekvatni sada u svim dijelovima BiH odnosno nivoima vlasti, mislimo entiteti, nivo države i Brčko Distrikta, dakle u istraživačkom periodu i danas?

Ispitanik: U istraživačkom periodu sigurno da je Republika Srpska imala taj institucionalni zakonodavni okvir jer je regulisala u skladu sa međunarodnim standardom šta je pojavni oblik trgovine ljudima koji obuhvata najširu moguću tu definiciju definisanu tim konvencijama u borbi protiv trgovine ljudima, mislim da je to Palermo konvencija. Dok to Federacija nije uradila sigurno do 2013. godine, Brčko Distrikt jeste djelimično a na nivou Bosne i Hercegovine to jeste urađeno. Sadašnje stanje je takvo da mislim da su svi uskladili definiciju u svojim zakonodavstvima i obuhvatili sve pojavne oblike trgovine ljudima tako da je sada moguće kada je u pitanju zakonodavstvo obuhvatiti svaki pojavni oblik trgovine ljudima.

Intervjuer: Hvala Vam. Da li i na koji način teritorijalna razdjeljenost ili razgraničenost Bosne i Hercegovine otežava borbu protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Naravno da otežava. Čim imate dva entiteta i Brčko Distrikt kao posebnu jedinicu a posebno je na nivou Bosne i Hercegovine gdje imate četiri zakonodavstva,

četiri pravosuđa, četiri policije, različite agencije i naravno da to u mnogome otežava borbu protiv trgovine ljudima upravo zbog ne postojanja te jedne koordinacije koja bi bila uobičajena i redovna. Ne kažem da je to nemoguće, moguća je samo što je nemamo na tom nivou da bi ta borba bila efikasna.

Intervjuer: Hvala Vam. Kako vidite ulogu bezbjednosne agencije na nivou BiH, misli se na Državnu agenciju za istrage i zaštitu, SIPA?

Ispitanik: Pa SIPA ima nadležnost da između ostalog istražuje zajedno sa tužilaštvom BiH, za njih rade prije svega ove oblike trgovine ljudima te smatram koliko znam preko kolega iz tužilaštva BiH da se to radi na jedan uobičajen njihov način. Sada, koliko oni mogu pružiti pomoć ovima drugima, ima slučajeva naravno da prosljeđuju te predmete ali naravno zna se desiti evo primjer kod nas da predmet šteta od 2014. godine do 2016. godine. Šetao je od Tužilaštva BiH do Okružnog tužilaštva Banjalučkog pa na kraju do našeg Posebnog odjeljenja a tek je skoro istraga krenula. Znači šta se može desiti sa žrtvama od 2014. godine do 2016. godine a evo sada i 2018. godina kada je tek sada podignuta optužnica. To je jedan primjer te disfunkcionalnosti i uloge te SIPE koja u pravom trenutku nije prepoznala nadležnost.

Intervjuer: Hvala Vam. Kako vidite ulogu nevladinog sektora i organizacije civilnog društva u borbi protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: U Bosni i Hercegovini postoji dosta tih nevladinih organizacija između ostalih i onih koji se bave prije svega žrtvama trgovine ljudima i pružaju značajnu podršku. Smatram da sama država osim nevladinih organizacija koliko ja znam i nema određene institucionalne oblike pružanja pomoći žrtvama u smislu smještaja, to je prije svega na nevladinim organizacijama, na raznim tim organizacijama, udruženjima građana koja saraduju sa vlastima i dobijaju određenu pomoć naravno da bi mogli funkcionisati i pružati krajnju tu neku pomoć žrtvama trgovine ljudima. Mislim da taj nevladin sektor u tom pogledu to odrađuje, sad koliko je to efikasno ne znam da li su vršene neke procjene jer mi nemamo krajnju informaciju.

Intervjuer: Hvala Vam. Koje preventivne radnje je neophodno primjeniti kako bi se unapredila borba protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Što se tiče prevencije tu je prije svega obuka, znači obuka specijalizacija prije svega onih službenika policije koji mogu prvi indentifikovati odnosno naići na terenu na žrtve trgovine ljudima odnosno te različite pojavne oblike trgovine ljudima i prijaviti te slučajeve. Potrebno je da znaju prepoznati te oblike, u tom pravcu edukacija prije svega policije, zatim naravno i edukacija tužilaca i radnika koji rade u centrima za socijalan rad, zdravstvenih radnika, inspektora rada kada je u pitanju recimo prisilan rad, pravosuđa i svih drugih segmenata koji učestvuju u to procesu, da iz svog ugla tačno znaju ko je žrtva, da li je to pojavni oblik trgovine ljudima ili nije. Suština je da bi se došlo do toga nekog indentifikovanja potrebno je znati šta je trgovina ljudima.

Intervjuer: Hvala Vam. Već ste spomenuli o pitanju žrtava trgovine ljudima, tako da bi sledeće pitanje bilo kako Vi vidite zaštitu žrtava trgovine ljudima u BiH?

Ispitanik: Mi nemamo krajnje informacije šta se dešava sa žrtvama trgovine ljudima ali u svakom slučaju znam da je institucionalno to na neki određen način pokriveno, odnosno da se žrtvama pruža pomoć tj. da je to kroz zakonodavni okvir regulisano, da oni imaju pravo na zdravstvenu zaštitu, da imaju pravo na zapošljavanje i slično. E sada, koliko to funkcioniše ja ne znam, besplatna pravna pomoć i slično. Institucionalno je to regulisano i te žrtve imaju pravo na to ali kako je to u praksi i dio koji se odnosi na to ja stvarno ne znam.

Intervjuer: Hvala Vam. Recite mi, koliko Vam je poznato da li država BiH pruža neophodnu finansijsku i drugu podršku nevladinim organizacijama koje pružaju asistenciju i zaštitu žrtava trgovine ljudima?

Ispitanik: Pa poznato mi je da nevladine organizacije dobijaju određenu godišnju pomoć, odnosno sredstva dobijaju od Ministarstva sigurnosti na nivou Bosne i Hercegovine vjerovatno i entiteta da bi održavali i mogli funkcionisati u svom pogledu zaštite žrtava jer jedino oni imaju ta skloništa za žrtve trgovine ljudima te se jedino tu te žrtve i smještaju. Država nema posebna skloništa gdje se mogu smjestiti žrtve trgovine ljudima.

Intervjuer: Hvala Vam. Po Vama kakva je socijalna zaštita žrtava trgovine ljudima?

Ispitanik: Što se tiče socijalne zaštite žrtava, pa sa tim dijelom nisam nešto pretjerano upoznata ali koliko znam zakonodavni okvir postoji i te žrtve se mogu obratiti centrima za socijalni rad, nevladinim organizacijama koje imaju svoja pravila postupanja sa žrtvama, koliko mogu dati određenu pomoć i koliko dugo.

Intervjuer: Hvala Vam. Već je bila riječ o krivičnom gonjenju pa bi sad konkretnije, ako možemo bliže. Dakle, pitanje glasi, kako vi ocijenjujete krivično gonjenje trgovcima ljudima i njihovim saučesnicima u Bosni i Hercegovine?

Ispitanik: Prije svega što je tiče gonjenja učinioca krivičnih djela trgovine ljudima mislim da to zavisi od samih žrtava. Koliko će žrtve htjeti da sarađuju sa organima gonjenja kako sa policijom tako i sa tužilaštvom odnosno sa sudom. Mi znamo da su žrtve ranjive prije svega, žrtve su da tako kažem indokrimirane, možda i povučene. Djelimično se i same bave kako pružanjem seksualnih usluga ili prosijačenjem a tako su oni ti koji i druge povlače da se time bave. U tom pogledu je najvažnije neka saradnja sa žrtvom u smislu podrške žrtvi, od psihologa, pedagoga ako su u pitanju djeca i drugih stručnjaka koji bi mogli na pravi način da njima ukažu zašto je bitno da sarađuju sa organima gonjenja. U tom smislu mislim da je to najvažniji i od njih najviše zavisi kako će neki predmet završiti na sudu.

Intervjuer: Hvala Vam. Da li se i u kojoj mjeri procesuiraju službenici kao što su policija, vaspitači, prosvjetni kadar i slično, koji iz koruptivnih razloga omogućavaju ili saučestvuju u trgovini ljudima?

Ispitanik: Lično nemam sada taj podatak ali sjećam se jednog predmeta u kojem sam ja sudila. Tu je konkretno bio jedan policajac osuđen, odnosno prijavljen i procesuiran, podignuta optužnica i pravosnažno presuđen. Upravo je procesuiran za jedan oblik trgovine ljudima, vrbovanje djevojaka za pružanje seksualnih usluga. Postoji da tako kažem otkrivanje tih oblika ali vjerovatno ne u dovoljnoj mjeri jer postoje također neki podaci sa terena da policija tj. neko od policije dojavljuje kada se trebaju racije uraditi tako da se u nekim objektima gdje se vrši nešto ili gdje se vrši neko organizovano prosjačenje jednostavno sklone i te žene i ta djeca koja prose tako da te racije propadnu. Imamo sa terena te izvještaje ali ne znam da li je skoro neko procesuiran za tako nešto od tih zvaničnika.

Intervjuer: Hvala Vam. Kako vi ocijenjujete sudsku praksu, tu se misli na sudske presude prema licima za koja je dokazano da su bili direktni izvršioci ili saučesnici u trgovini ljudima?

Ispitanik: Rekla sam da ukoliko imamo dovoljno dokaza da proces ide i to je moguće dokazati. Sada mislim da nije sto postotna efikasnost jer se dosta istraga na početku i ne pokrene, neke se obustave ako te recimo žrtve ili svjedoci, tj. svjedoci koji su ujedno žrtve, ne žele da svjedoče ili napuste jednostavno Bosnu i Hercegovinu i nastave se baviti negdje drugdje istim tim poslom tako da ta neka efikasnost sigurno nije na zadovoljavajućem nivou.

Intervjuer: Hvala Vam. Šta bi ste rekli za kraj ukoliko nismo spomenuli u razgovoru?

Ispitanik: Pa Bosna i Hercegovina, oba entiteta i Brčko Distrikt moraju uložiti mnogo veće napore da bi ova borba protiv trgovine ljudima bila efikasna. Upravo broj, smanjeni broj slučajeva trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini pokazuje da se tu nekako Bosna i Hercegovina malo uspavala tj. organi gonjenja. Novi pojavni oblici su stigli koji nisu bili 1998., 2000., 2005. godine, sada su to novi pojavni oblici i s tim u vezi bi se trebali organi gonjenja prilagođavati, kako organi gonjenja tako i pravosuđe i ostali. Trebaju se pratiti trendovi, pratiti ta pojava i na odgovarajući način kako zakonodavstvom tako i drugim sredstvima prilagođavati novim pojavnim oblicima i efikasno ih goniti.

Intervjuer: Hvala Vam mnogo što ste izašli u susret sa ovim intervjuom.

Ispitanik: Hvala i Vama.

PRILOG 8

TRANSKRIPT SADRŽAJA RAZGOVORA IZ OBAVLJENOG INTERVJUA

Dana 28.09.2018. godine u Sarajevu obavljen je intervju između intervjua Dražana Bojića i ispitanika gospodina **Eneida Hasanovića** na temu „Trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini“ u svrhu pisanja i odbrane doktorske disertacije na odobrenu temu od strane Fakultetu političkih nauka, Univerziteta u Beogradu.

SADRŽAJ RAZGOVORA IZ INTERVJUA

Intervjuer: Ja sam Dražan Bojić, doktorand na Fakultetu političkih nauka, Univerziteta u Beogradu, sa odobrenom temom doktorske disertacije čiji je cilj istraživanje trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za vremenski period 2004 – 2013. godine. Pitanja se odnose primarno na istraživački period a sprovođenje ovog intervjua kao i njegovi rezultati biće korišteni isključivo u svrhu pisanja i odbrane doktorske disertacije. Ja bih Vas sad zamolio ako možete čisto da se predstavite lično...

Ispitanik: Ja sam Eneid Hasanović šef Odjeka za Interpool, Europool i potreage Federalne Uprave policije. U proteklih deset godina sam radio u istragama slučajeva trgovine ljudima i bio sam član Udarne grupe za borbu protiv trgovine ljudima Bosne i Hercegovine.

Intervjuer: Hvala vam. Dakle, kao i što sam vam rekao predmet istraživanja je trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini. Ja ću vam sada postavljati pitanja pa vi odgovorite sa aspekta vašeg mišljenja. Kako bi ste vi ocijenili Bosnu i Hercegovinu, kao jaku ili slabu državu?

Ispitanik: Pa u kontekstu borbe protiv trgovine ljudima to je slaba država jer nije dala adekvatne rezultate na polju toga problema. Najviše tome doprinosi loša zakonska regulativa, neuređenost sistema, kako sudstva tako i policije, hijerarhije kako to već ide od policije prema sudu, odozdo prema na više. Da bi se to podstaklo da ide u boljem smjeru, potrebno je uraditi određene izmjene, kako Zakona o krivičnom postupku tako i sam Krivični zakon, njihovo prilagođavanje sa međunarodnim konvencijama s jedne strane a s druge pozitivnom praksom prvenstveno Evropskih zemalja u borbi protiv tog problema.

Intervjuer: Hvala vam na odgovoru. Sledeće pitanje, kakvo je stanje kada je riječ o kriminalu u BiH uopšte?

Ispitanik: Kriminal u BiH je s mog aspekta u strašnom porastu i imamo jednu strašnu sivu zonu ne razjašnjenih krivičnih dijela. Tome najviše pridonosi loše zakonsko rješenje Krivičnih zakona, Zakona o krivičnih sankcija samog izvršenja, krivičnih sankcija, po mom mišljenu razjedinjenost policijskog sistema u BiH. Imamo mnogo policijskih agencija koje ne sarađuju adekvatno, bez obzira što na nivou države postoje određena tijela koja koordiniraju rad sa njima, ali taj koordinacioni dio je dosta slab. Tome je još doprinjelo samo stanje ljudi, samo njihovo obrazovanje, njihova obuka i usko usmjeravanje u borbu protiv određenih vidova kriminala. Potrebno je da se ljudi specijalizuju kako bi se mnogo adekvatnije rješavala i razrješavala krivična dijela.

Intervjuer: Hvala na odgovoru. Sada jedno potpitanje u okviru ovog pitanja. Šta to država čini ili ne čini kako bi poboljšala borbu protiv kriminala?

Ispitanik: Država u jednom dijelu čini to da uskladi zakonske propise. Ono šta ne čini jeste da policijske agencije ili tužilački uredi materijalno tehnički nisu dovoljno opremljeni da iznesu taj problem, odnosno da rade na rješavanju krivičnih dijela. Potrebna je bolja saradnja između policije i tužilaštva, odnosno njihov zajednički rad i obuke prvenstveno su to gdje bi se razmjenjivala mišljenja, kako bi jedni druge mogli razumjeti šta je to potrebno da bi se istraga provela kvalitetno.

Intervjuer: Hvala Vam. Potpitanje u okviru ovog pitanja, u svemu tome korupcija?

Ispitanik: Korupcija, ono što je do sada evidentno je da je veoma mali broj koruptivnih dijela koji je riješen i koja su doživjela sudski epilog. Vrlo često se kroz istrage nailazilo na slučajeve da su kako policijski službenici tako i dužnosnici, koji su na funkciji bili umješani u izvršenja krivičnih dijela i u dijelu trgovine ljudima kada su u proteklom periodu korisnici usluga žrtava bili jednim dijelom kako policijski službenici tako i tužioc, državni službenici koji su na vlasti itd.

Intervjuer: Hvala Vam. Kakvo je stanje kada je riječ o trgovini ljudima u BiH uopšte, posebno ovaj istraživački period?

Ispitanik: Stanje sa trgovinom ljudima u BiH posljednje vrijeme je hajmo reci na nekom dobrom nivou, to nam ukazuje statistički podaci, ali ono s druge strane opet imamo onu jednu sivu zonu, tih krivičnih dijela koja se mogu dovesti direktno ili indirektno sa trgovinom ljudima, koja ostaje ne razriješena i koja opet kažem ostaje u sivoj zoni. Neadekvatna zakonska rješenja u Krivičnom zakonu ne dovode ta dijela u vezu sa trgovinom ljudima. Sada posebno su aktuelno prosjačenje, specifičnost je kod romske populacije tj. sklapanje dogovorenih brakova gdje se uzimaju novci za sklapanje brakova što se po međunarodnim standardima dovodi u vezu sa trgovinom ljudima, jedan je od oblika trgovine ljudima, ali to nije dovoljno razjašnjeno i pojašnjeno u Krivičnim zakonima u Bosni i Hercegovini.

Intervjuer: Hvala Vam. Potpitanje, kada pogledate sve u kontekstu trgovine ljudima, šta to država čini ili ne čini kako bi poboljšala borbu protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Država je po mom mišljenju učinila ono što je bilo do nje, jer je izvršila izmjene Krivičnog zakona na nivou BiH, to je sada u zadnjim izmjenama i dopunama. Formirala je Udarnu grupu za borbu protiv trgovine ljudima u kojoj su sjedili predstavnici svih policijskih agencija i tužilaštava ali nije dovoljan aspekt dala na resocijalizaciji i reintegraciji žrtava trgovine ljudima koje treba da se u normalan život, odnosno da se taj socijalan aspekt, da im se vrati te da dobiju određenu prekvalifikaciju da se vrate u normalan život.

Intervjuer: Hvala Vam. Kada pogledate sve institucije koje se bore protiv trgovine ljudima na svim nivoima vlasti, misli se na državni nivo, na nivo entiteta i Brčko Distrikta, da li su one funkcionalne i međusobno dobro koordinisane?

Ispitanik: Mislim da nisu međusobno dobro koordinirane, bez obzira na sve mehanizme koordinacije koje je država uspostavila, mislim da one dobro ne koordiniraju i ne rade. Negdje po onim strategijama i po aktima koje je država donijela, mislim da je trista i nešto institucija na nivou BiH uključeno u borbu protiv trgovine ljudima, neke direktno, neke indirektno ali svake imaju svoj određen segment koji je potrebno da preduzmu, određene radnje kada je u pitanju trgovina ljudima. Najveći problem tu po meni i najviše zapinje je kod službi za socijalanu zaštitu i socijalan rad, koje trebaju da budu jedan generator i oslonac poslova kada je u pitanju resocijalizacija

i repatrijacija žrtava trgovine ljudima. Dok ovaj istražni dio u određenom segmentu funkcionise dobro i istrage se provode, ono što po meni je vrlo loše, slabo što država čini je ta sudska praksa. Izricanje krivičnih sankcija za počinioce krivičnih djela gdje se male sankcije izriču, pogotovo kada su u pitanju povratnici tih krivičnih djela, male sankcije dobijaju. Pored toga ima problem i kod oduzimanja nelegalno stečene imovine u tom segmentu kada je u pitanju jer u određenim slučajevima je moguće izračunati koliko je dobit imao trgovac ljudima i ono šta država treba da učini a šta nikada nije učinila jeste da iz tih sredstava namiri žrtve trgovine ljudima kako bi iste dobile određenu kompenzaciju za tu svu pretrpljenu bol.

Intervjuer: Hvala Vam. Potpitanje isto ovjde, šta je neophodno primjeniti kako bi institucije bolje funkcionisale?

Ispitanik: Potrebno je u jednom dijelu centralizovati sisteme, da oni mnogo bolje funkcionišu da nisu razjedinjeni. Na primjer, tu je problem Federacije, federalni nivo, nivo kantona, gdje federalni nivo nikada nije naredbodavan prema tom kantonalnom nivou, odnosno taj kantonalni nivo prema zakonskim rješenjima poduzima samostalno mjere i radnje ono za šta su nadležni prema svojim važećim kantonalnim zakonima, dok federalni propisi ih obavezuju da poduzimaju određene mjere i radnje dok tu dolazi do propusta u radu, najčešći su propusti zbog slabe materijalno tehničke opremljenosti tih službi, slabe edukacije ljudi, stalne migracije ljudi sa radnih mjesta na druga radna mjesta i tako slično.

Intervjuer: Hvala Vam. Da li i na koji način ta institucionalna disfunkcionalnost ugrožava efikasnost u borbi protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Naravno da ugrožava, najbolji pokazatelj to je izvještaj Američke ambasade da smo trenutno pali još jednu stepenicu niže u zadnjem izvještaju.

Intervjuer: Hvala Vam. Da li su zakoni koji regulišu trgovinu ljudima adekvatni u svim dijelovima BiH, odnosno nivoima vlasti, entiteti nivo države, Brčko Distrikta?

Ispitanik: Pa zakoni nisu adekvatni, odnosno nisu usklađeni pravnim normama Evropske unije tj. sa određenim protokolima i konvencijama. Na državnom nivou to

jeste urađeno ali zaostaje entitetski nivo, pogotovo na području Federacije Bosne i Hercegovine.

Intervjuer: Da li ta nejednak ili različita zakonska regulativa u zavisnosti od teritorije do teritorije, odnosno različitim nivoima vlasti, ugrožava efikasnost borbe protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Naravno da ugrožava.

Intervjuer: Još jedno potpitanje, na kojoj teritoriji ili nivou vlasti je najbolja zakonsta regulativa kada je pitanju trgovina ljudima ukoliko već niste obuhvatili odgovorom?

Ispitanik: Pa trenutno na nivou BiH ima jedno adekvatno rješenje, u stvari Krivični zakon je usklađen sa konvencijama, i mislim da je Krivični zakon Republike Srpske djelimično usklađen, on u jednom segmentu, dok je izostala usklađenost Krivičnog zakona Federacija, a mislim i Krivični zakon Brčko Distrikta da je usklađen u jednom dijelu.

Intervjuer: Hvala Vam. Da li i na koji način teritorijalna razdijeljenost ili razgraničenost BiH otežava borbu protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Ona otežava u smislu djelovanja policijskih agencija, odnosno njihove nadležnosti. Onda imamo dva entitetska MUP-a koji imaju svoju teritorijalno nadležnost, imamo jednu Državnu agenciju za istrage i zaštitu i vrlo često dolazi do preklapanja u nadležnostima, u postupanju policijskih agencija. Ukoliko primjer postupa Federalna uprava policije teško da može nešto postupiti ukoliko se dešava na teritoriji Republike Srpske, u obrnutom slučaju isti problem imamo. Jedino tu kompetentno i adekvatno rješenje može biti Državna agencija za istrage i zaštitu, ali u kojim kapacitetima ista može sada da to poklopi.

Intervjuer: Hvala Vam. Šta se može uraditi da se taj problem teritorijalne razdijeljenosti prevaziđe?

Ispitanik: Može se sklapanjem određenih sporazuma između entitetskih MUP-ova, odnosno da koordinaciju aktivnosti određenih entitetskih policija, odnosno MUP-ova

vrši državno tužilaštvo koje je onda nadležno za postupanje cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine, onda ona svojim naredbama može poklopiti sve.

Intervjuer: Hvala Vam. Vi ste se već malopre nadovezali. Sledeće pitanje, kako vidite ulogu bezbjednosne agencije na nivou BiH, misli se na Državnu agenciju za istrage i zaštitu – SIPA, u momentu istraživačkog perioda a i kasnije naravno?

Ispitanik: Pa državna agencija u momentu istraživačkom periodu je poduzimala određene mjere i radnje, imali su određene slučajeve u kojima su riješili, ali je opet generator svih aktivnosti bili su entitetski MUP-ovi koji su najviše toga iznijeli i najviše slučajeva imali u tom periodu vašeg istraživanja.

Intervjuer: Hvala Vam. Istovjetno za SIPU, da li i kako treba unaprediti njen rad?

Ispitanik: Pa ona bi trebala da bude glavni centar za prikupljanje svih informacija po pitanju trgovine ljudima. Onda što nije u njenoj nadležnosti ono što nema neki međunarodni nivo da se spušta na entitetske nivoe da oni dalje postupaju po tim slučajevima.

Intervjuer: Hvala Vam. Kako vidite ulogu nevladinog sektora i organizacija civilnog društva u borbi protiv trgovini ljudima?

Ispitanik: Nevladin sektor ima jednu veliku ulogu u tom segmentu i njihova primarna uloga je pružanje zaštite žrtvama trgovine ljudima s obzirom da sva skloništa, a i praksa je da sva skloništa za žrtve trgovine ljudima drže nevladine organizacije, odnosno da one postupaju tim slučajevima. One mogu biti veliki izvor informacija potrebnih za dalji rad policijskih agencija i one tu su po meni nevladin sektor odradio dobar posao u tom segmentu, one dobro tu funkcionišu.

Intervjuer: Hvala Vam. Koje preventivne radnje je neophodno primjeniti kako bi se unapredila borba protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Glavna preventivna radnja jeste edukacija ljudi koji rade direktno na problemu trgovine ljudima kao prvo, kao drugo edukacija stanovništva onda upoznavanje i objašnjavanje šta to spada u domen trgovine ljudima šta je pogotovo sa novim elementima trgovine ljudima, kao što su prosjačenje, razna eksploatacija i to da

samo davanje pomoći prosjaku može biti pružanje pomoći trgovini ljudima. Potrebna je edukacija i stalna medijska promocija toga, kako bi se stanovništvu objasnilo šta je to.

Intervjuer: Dobro, hvala Vam. Volio bi da sada malo pričamo o zaštiti žrtava trgovine ljudima. Kako vi vidite zaštitu žrtava trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini?

Ispitanik: Zaštita žrtava je na nekom srednjem nivou, niti slaba niti vrlo dobra. Zaštita žrtava ukoliko su smještene u sigurnu kuću su nadležnost nevladinih organizacija, ukoliko su u sudskom postupku po sistemu zaštite svjedoka onda je tu nadležna Državna agencija za istrage i zaštitu, ogranak zaštite svjedoka. Ono što je potrebno uraditi jeste da se identitet žrtve zaštiti tokom cijelog njenog procesa, odnosno da agencije koje sprovode određene akcije ili rade na rasvjetljavanju slučajeva trgovine ljudima ne izvještavaju u medijima o ličnim ili bilo kojim podacima koji mogu dati identitet žrtve trgovine ljudima, pogotovo su tu lični podaci, fotografije i slično. To sve u kasnijem životu, kasnijem periodu nanosi veliku bol, odnosno dolazi do sekundarne viktimizacije žrtve kroz njen dalji oporavak.

Intervjuer: Hvala Vam. Da li država Bosna i Hercegovina pruža neophodnu finansijsku i drugu podršku nevladinim organizacijama koje pružaju asistenciju i zaštiti žrtava trgovine ljudima?

Ispitanik: Oni pružaju u određenom segmentu, u stvari koliko je meni poznato jeste da imaju kroz budžet na nivou Bosne i Hercegovine odobrena određena sredstva za zaštitu žrtava odnosno i stranih žrtava trgovine ljudima koji se uplaćuju skloništima, nevladinim organizacijama, prvenstveno u slučajevima kada imaju smještene žrtve trgovine ljudima u svojim skloništima. Da li su ta sredstva dovoljna ili ne, to najbolje mogu reci nevladine organizacije. Po mom mišljenju to su nedovoljna sredstva i da se ona samo koriste za njen smještaj a dovodimo u pitanje i šta dalje sa žrtvom nakon završenog procesa, kuda će ona dalje nakon što napusti sklonište. Dakle potreban je i tu jedan određeni tako da kažem fond koji će pomoći tim žrtvama jedan period nakon završenog procesa odnosno nakon izlaska iz skloništa, da iste mogu da nastave ili se vrate u normalan život.

Intervjuer: Hvala Vam. Kakva je socijalna zaštita žrtava trgovine ljudima?

Ispitanik: Mislim da je slab taj segment te socijalne zaštite, odnosno da službe socijalne zaštite nisu ni materijalno ni tehnički dovoljno kapacitirane da mogu takve stvari podnijeti, pogotovo kada su u pitanju žrtve trgovine ljudima, stvarno im pružiti adekvatnu pomoć ono šta smo i na prethodnom pitanju rekli.

Intervjuer: Hvala Vam. Po Vama šta je neophodno uraditi kako bi se poboljšale te integracije žrtvi trgovine ljudima u socijalni kontekst?

Ispitanik: Potrebno je dati veća sredstva službama socijalne zaštite kako bi oni mogli izvršiti adekvatnu reintegraciju i repatrijaciju žrtava, a kako bi se to učinilo potrebna su sredstva, prvenstveno kako bi mogli isti u slučaju potrebe preškoluju, doškoluju, presele, daju im pomoć za plaćanje stanarine, stvarno da im se pruže oni segmenti zaštite socijalne, medicinske i ekonomske da se žrtvi pomogne u periodu dok se ona ne vrati u neki normalan život.

Intervjuer: Hvala Vam. Kako ocenjujete krivično gonjenje trgovaca ljudima i njihovim saučesnikom u BiH?

Ispitanik: Krivično gonjenje, malopre sam rekao je prvenstveno i sporo, procesi sporo teku a dugo traju i na sudu na kraju su i same sankcije izrečene, na kraju tih procesa male. Izostaje onaj jedan dio koji je oduzimanje nelegalno stečene imovine od počinitelaca tih krivičnih dijela, koji su stečeni prvenstveno trgovinom ljudima i počinjenjem toga krivičnog dijela. Iz tih sredstava se može opet vratiti na prethodno pitanje i kompenzirati određena vrsta kompenzacije žrtava trgovine ljudima.

Intervjuer: Hvala Vam. Potpitanje u okviru ovoga. Šta je dobro a šta loše u postupku krivičnog gonjenja, mislimo tu na pokretanje istrage, podizanje optužnice, odluke o ne sprovođenju istrage i slično?

Ispitanik: Pa u biti po mom ličnom iskustvu ukoliko ima dovoljno elemenata tužilaštvo nije odustalo, ono je pokretalo istragu i išlo. Ono gdje zastoj nastaje, nastaje kad imamo međunarodni element, međunarodni faktor, gdje ta saradnja strašno sporo teče a protok žrtava i dešavanja vrlo brzo. Mislim da u tom segmentu kako policijske agencije tako i tužilaštva ne mogu da prate taj dio, da dobro kaskaju u tom dijelu.

Intervjuer: Hvala Vam. Da li se i u kojoj mjeri procesuiraju službenici kao što su policija, vaspitači, prosvjetni kadar i slično, koji iz koruptivnih razloga omogućavaju i saučestvuju u trgovini ljudima?

Ispitanik: Takvih konkretnih slučajeva malo je bilo i mislim da su oni više korišteni kao pokajnici u procesu, kao svjedoci pokajnici nego direktni osumnjičeni.

Intervjuer: Hvala Vam. Da li i kako bi se mogao unaprediti taj segment krivičnog gonjenja prema trgovcima ljudima, prema saučesnicima i službenicima koji učestvuju u trgovini ljudima?

Ispitanik: Mogao bi se unapredit, potrebna je odlučnija borba same države protiv korupcije da bi to išlo napred, prvenstveno to pa bi sve onda išlo sa tim.

Intervjuer: Hvala Vam, sledeće pitanje, Vi ste se već dotakli tom odgovoru. Kako ocijenjujete sudske praksu, konkretno se misli na sudske presude prema licima za koja je dokazano da su bili direktni izvršioци ili saučesnici u trgovini ljudima?

Ispitanik: Pa po meni su veoma male krivične sankcije koje su izrečene u tim krivičnim dijelima, ono što izostaje konkretno u tim krivičnim djelima je jedan segment postupanja u tužilaštvima, opet se vraćamo na oduzimanje nelegalno stečene imovine, odnosno kroz sam sudski proces da se žrtvi nadoknadi ta njena pretrpljena bol, da dobije kompenzaciju za to. Problem kod sudova jeste da u takvim slučajevima vrlo često žrtvu upućuju na građansku parnicu protiv stranke što je onda jedan dugotrajan i mukotrpan proces koji teško da može izroditi pozitivnim rješenjem.

Intervjuer: Hvala Vam. Ukoliko imate u okviru sudske prakse šta je to dobro a šta loše kod sudske prakse, iako smo loše već prethodno spomenuli, da li ima nešto što bi se moglo kao dobro ocijeniti?

Ispitanik: Dobro je to da u jednom slučaju imamo samo do sada presuđeno da je oduzeta nelegalno stečena imovina, i po meni je to jedini pozitivan primjer, sve ostalo neću reći da su to negativni primjeri, presude su bile i izrečene su krivične sankcije, ali izostaje mnogo toga u postupanju kako bi se došlo do adekvatnih tih krivičnih sankcija kako bi trgovac bio adekvatno kažnjen.

Intervjuer: Hvala Vam. Šta bi ste rekli za kraj ukoliko nismo nešto uspjeli u razgovoru da spomenemo?

Ispitanik: Ono što bi rekao za kraj jeste da je potrebna stalna i konstantna svih uključenih u ovom problemu i da pogotovo u slučajevima kada je u pitanju trgovina ljudima nema „primadona“ da tako narodski kažem, odnosno svi u ovom procesu moraju biti jednako pravni. Svi moraju uvažavati jedni druge i čuti mišljenja od drugih. Pogotovo da se sudstvo tako da kažem uključi u te procese, odnosno da prisustvuje zajedničkim odlukama policije i tužilaštava kako bi uvidjeli šta je to potrebno kako policiji tako i tužilaštvu da bi adekvatan dokaz prikupili na terenu, a šta je to potrebno da sud uradi da bi bilo zakonski riješeno. To je nekako bitno, bitno je raditi na prevenciji, upoznati građane šta je to trgovina ljudima, pogotovo sa novim aspektima trgovine kao što su prosijačenje, radna eksploatacija, pa eto da tako kažem i dječija pornografija na internetu, sve su to aspekti trgovine ljudima o kojima je potrebno razgovarati i upoznati sa ljudima kako bi se preventivno djelovalo.

Intervjuer: Gospodine Eneide, hvala Vam puno na ovom vašem intervjuu.

Ispitanik: Nema na čemu. Želim vam svu sreću.

PRILOG 9

TRANSKRIPT SADRŽAJA RAZGOVORA IZ OBAVLJENOG INTERVJUA

Dana 28.09.2018. godine u Sarajevu obavljen je intervju između intervjera Dražana Bojića i ispitanika gospođe **Hajrije Hadžimerović-Muftić** na temu „Trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini“ u svrhu pisanja i odbrane doktorske disertacije na odobrenu temu od strane Fakultetu političkih nauka, Univerziteta u Beogradu.

SADRŽAJ RAZGOVORA IZ INTERVJUA

Intervjuer: Ja sam Dražan Bojić, doktorand na Fakultetu političkih nauka, Univerziteta u Beogradu, sa odobrenom temom doktorske disertacije čiji je cilj istraživanje trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za vremenski period 2004 – 2013. godine. Pitanja se odnose primarno na istraživački period a sprovođenje ovog intervjua kao i njegovi rezultati biće korišteni isključivo u svrhu pisanja i odbrane doktorske disertacije. Ja bih Vas sad zamolio ako možete čisto da se predstavite lično...

Ispitanik: Ja sam Hajrija Hadžimerović Muftić, Federalna tužiteljica Federalnog tužilaštva Federacije Bosne i Hercegovine i član Udarne grupe za borbu protiv trgovine ljudima i organizovane ilegalne migracije.

Intervjuer: Hvala Vam. Predmet istraživanja „Trgovina ljudima“. Kako bi ste Vi ocijenili Bosnu i Hercegovinu kao jaku ili slabu državu?

Ispitanik: Mislite u segmentu borbe protiv trgovinom ljudima?

Intervjuer: Da, naravno.

Ispitanik: To je vrlo kompleksno pitanje a i zahtjeva malo širi odgovor imajući u vidu naše zakonodavstvo. Vi dobro znate da je četiri Krivična zakona, četiri procesna zakona ima i podzakonskih akata koji se vežu za zaštitu žrtava trgovine ljudima, stranih i domaćih državljana, akcionih planova, strategija itd. To je vrlo bitno ali najbitnije je da

bi bili uspješni u borbi protiv trgovine ljudima mora i država da obezbjedi potrebne resurse a i mora biti usklađeno i krivično zakonodavstvo što trenutno nije slučaj jer time kršimo na nekin način osnovno načelo krivičnog zakonodavstva a to je jednako pravni pristup svih građana pravdi.

Intervjuer: Hvala Vam. Vi ste već na potpitanje odgovorili ovim odgovorom. Kakvo je stanje sa kriminalom kada je riječ o BiH uopšte?

Ispitanik: Da vam kažem što se tiče uopšte teško je to odgovoriti opet imajući u vidu na podjeljenu nadležnost policije, tužilaštava itd. Vi dobro znate da je policijska struktura dosta isfragmentirana, ima Agenciju za istrage i zaštitu koja od formiranja uglavnom radi poslove vezane za Tužilaštvo BiH i sud BiH. Dalje imamo entitetsku policiju, MUP RS-a, Federalni MUP da ne govorim detašmane pa policijske uprave, policijske stanice. Teško je jednu harmonizaciju i jedno koordinaciju uspostaviti da bi se dao jedan jasan odgovor. Imamo i različite nivoe nadležnosti tužilaštva, Tužilaštvo BiH, Federalno tužilaštvo Bosne i Hercegovine, imamo deset kantona i deset tužilaštava, imamo tužilaštvo Brčko Distrikta, tužilaštvo Republike Srpsko koje ima šest Okružnih tužilaštava. Dakle, to je isto tako kompleksno pitanje a nemamo na vrhu piramide koje bi objedinilo tužilaštvo, kako bih ga nazvala, apelaciono ili vrhovno koje bi na neki način objedinilo, bilo bi naredbodavno svim kako bi uskladilo praksu i zakone koji bi se primjenjivali. To bi opet dovelo do efikasnijeg postupanja, izbjegao bi se sukob nadležnosti što se sada često dešava između tužilaštava koje nije riješeno zakonom između državnog i entitetskih tužilaštava. Svako ima svoje nadležnosti zasnovane na ustavu jer Bosna i Hercegovina ima četrnaest ustava prema tome teško je to sve uskladiti jedino što je Vijeće ministara formiralo Udarnu grupu za borbu protiv trgovine ljudima koje je jedno koordinaciono tijelo na najvišem nivou u koju su uključeni upravo kada je trgovina ljudima i ilegalnim emigracija a to je da upravo to tijelo je formirano kako bi objedinilo policijske strukture entiteta, državnog nivoa, tužilaštvo gdje se negdje zajedničkim radom sa iskustvima i praksom nastoji bar to krivično dijelo migracije objezbjediti bar nekakva saradnja i koordinacija rada.

Intervjuer: Hvala Vam. U okviru ovog istog pitanja potpitanje, šta mislite o korupciji u BiH kada ga dovodimo u vezi sa kriminalom?

Ispitanik: Ta je tema vrlo značajna. Što se tiče zakonodavnog okvira, vi vrlo dobro znate da mi imamo posebne zakone, Republika Srpska i Federacija Zakon o suzbijanju korupcije i organizovanog kriminala. Isto tako da imamo specijalni odjel u Republici Srpskoj specijalni odjel sa suzbijanje, rad na predmetima organizovanog kriminala, nažalost Federacija još nema, još uvijek nije formirano pa je zakon donesen. Imamo posebne zakone o oduzimanju imovinske koristi stečene krivičnim dijelom, imamo agencije formirane za to a sve skupa opet nešto nedostaje a to je nekakav sistem, jednostavno da to saživi. Potrebno je obezbjediti određene resurse od strane države da bi oni pravilno funkcionisali i postigli svrhu zbog čega su osnovani. Uvijek govorimo općenito o korupciji, nikada poimenično o nekome, i kažemo da postoji a pojedinačna krivična djela koja se vode za ovo krivična djela baš to i ne potvrđuju.

Intervjuer: Hvala Vam. sada usko vezano za trgovinu ljudima. Kakvo je stanje kada je riječ o trgovini ljudima u BiH, dakle u ovom istraživačko periodu a naravno možete se Vi nasloniti i dalje poslije 2013. godine?

Ispitanik: Što se tiče trgovine ljudima ako govorimo trenutno stanje, tj. kada govorimo o 2004. godini u odnosu na 2013. godinu znatno se promjenila situacija u odnosu na same žrtve. Početne su bile strane državljanke, uglavnom se radila seksualna eksploatacija da bi se vremenom uglavnom već u toj godini 2013. domaće državljanke se prepoznaju sve više kao žrtve trgovine, djeca su se više koristila ne samo u seksualnu eksploataciju nego i radnu eksploataciju, prosjačenje kao oblik trgovine ljudima, prisilne brakove, korišćenje djece za neprimjeren rad što opet stvara jedan problem jer se to krivično dijelo prepliće sa nekim drugim krivičnim dijelom kao što je zanemarivanje roditeljskog prava, zlostavljanje djece od strane roditelja koje je definisano u drugom članu. Postoje i Zakon o prekršajima gdje zabranjuje, gdje je sankcionisano kao prekršaj prostituciju i prosjačenje, međutim opet onda dolazimo na teren ako to ide u tom pravcu korištenjem „Ne bis in idem“ ne možemo dva puta kažnjavati za isto djelo gubi se ovaj krivično pravni aspekt koji jedini i pravi daje mogućnost zaštite žrtava trgovine ljudima jer saradnja nevladin sektorom, smještaj žrtava u sigurnosne kuće i izdavanja drugih mjera zaštite može se dati samo ako ima oštećeni odnosno da žrtva ima tretman žrtve trgovine.

Intervjuer: Hvala Vam. Šta to država čini ili ne čini kako bi poboljšala borbu protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Šta država čini, u svakom slučaju mislim da država treba daleko više trebala da čini upravo iz razloga što je trgovina ljudima pod lupom praćenja Međunarodne zajednice, Evropske komisije, delegacijama Evropske unije prisustvuje predstavnik Udarne grupe, iznosi mu određene podatke koje isto tako vrše monitoring i evoluciju preko GRETE. Oni nama ukazuju na neke nedostatke i državi ukazuje na te nedostatke koje treba hitno rješavati što nama otežava rad na određenim predmetima. Ove godine država Bosne i Hercegovine po TIP izvještaja svrstana u treću kategoriju što znači da nije dovoljno dala energije i snage odnosno nije dovoljno pažnje posvijetila otkrivanju i procesuiranju krivičnih dijela trgovine ljudima tj. borbi protiv trgovine ljudima općenito da kažem što i daje preporuke da se uvedu u sve strategije, akcioni planovi, planovi rada, svih onih da se uključe u borbu protiv trgovine a to je da se više pažnje posvijeti oblicima eksploatacije prije svega prosjačenje koje je već uzelo maha, već je prepoznato kao ozbiljan problem u Bosni i Hercegovini.

Intervjuer: Hvala Vam. Kada pogledate institucije koje se bore protiv trgovine ljudima na svim nivoima vlasti, misli se na državni nivo, nivo entiteta i Brčko Distrikta, da li su one funkcionalne i međusobno dobro koordinisane?

Ispitanik: Što se tiče nadležnosti često dolazi do toga da nemamo koordinaciju između institucija. Jedino koordinaciono tijelo na najvišem nivou jeste Udarne grupe za borbu protiv trgovine ljudima ali i tu nedostaje upravo razumjevanje, naročito u policiji gdje menadžment jednostavno na vrijeme ne delegira svoga člana Udarne grupe koji bi izvještavao o slučajevima trgovine ljudima i gdje bi ostali članovi Udarne grupe drugih nadležnih institucija pružali pomoć, saradnju i koordinirale aktivnosti. Dakle, i to nam je jedna preporuka od strane State departmenta vezano za TIP izvještaj da policijske strukture trebaju blagovremeno i ažurno delegiraju svog člana Udarne grupe da bi se obezbjedio rad Udarne grupe kako je to i definisano u članu 1 i 2 Odluka o formiranju Udarne grupe, dakle saradnja i koordinacija na najviše mogućem nivou između državnih i entitetskih nadležnih organa koji su uključeni u borbu protiv trgovine ljudima.

Intervjuer: Hvala Vam. Iako ste možda već odgovorili postaviću Vam ovo potpitanje, šta je neophodno promjeniti da bi institucije bolje funkcionisale?

Ispitanik: Potrebno je država da da što veću podršku Udarnoj grupi, da obezbjedio neophodne resurse za njen rad i da se obezbjedio u svim institucijama i tužilaštvima i policiji, specijalizacija, timovi koji će biti obučeni za kvalitetno i kvantitetno, te koji će imati dobar tim koji će se uključiti u borbu protiv trgovine ljudima i trenutno aktuelnu temu ilegalnih migracija koja predstavlja rastući problem u Bosni i Hercegovini.

Intervjuer: Hvala Vam. Da li i na koji način ta institucionalna disfunkcionalnost ugrožava efikasnost borbe protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Da svakako, upravo to jeste. Zašto sam sada naglasila migracije, ja sam na jednom skupu dobro naglasila da je obaveza jedne države humano se odnosi prema ilegalnim migrantima ali je bitno saznati ko te ljude prevodi, ko uzima pare za njih, to je bitno a što je najbitnije je to da mi prepoznamo da se upravo među migrantima krije opasnost za slučajeve trgovine ljudima gdje dijece ima bez pratnje, gdje ima žena, gdje se ljudi koji nemaju dovoljno novaca mogu uključiti u druge oblike eksploatacije i ući u područje trgovine ljudima. To će vrijeme pokazati, već imamo nekoliko slučajeva koji su već otkriveni i koji se vežu upravo iz migracija trgovina ljudima a vrijeme će ja mislim toga daleko više pokazati da smo u pravu.

Intervjuer: Hvala Vam. Da li su zakoni koji regulišu trgovinu ljudima adekvatni sada u svim dijelovima BiH odnosno nivoima vlasti, mislimo entiteti, nivo države i Brčko Distrikta?

Ispitanik: To je bio jedan problem veliki s obzirom da smo imali ranije iz preporuka međunarodne zajednice da je nadležnost isključivo na državnom nivou za trgovinu ljudima a kasnije su stigle preporuke da se nadležnost spusti na entitetska tužilaštva i Brčko Distrikta i da samo na državnom nivou ostane krivično dijelo međunarodna trgovina ljudima. Tu je bio jedan period gdje se Republika Srpska i Brčko Distrikt donijeli svoje zakone a iza toga je kaskala Federacija Bosne i Hercegovine dvije a možda i tri godine što je tu stvorilo podnevlje za kriminalne grupe da tu ostvare svoje kriminalne ciljeve vezane za trgovinu ljudima jer su znali i iskoristili taj nedostatak zakona da svoju kriminalnu aktivnosti sprovedu jer su znali da će ostati ne kažnjeni za

nedozvoljene radnje koje su počinili. To je bio veliki problem, sada imamo sva tri zakona odnosno četiri zakona usklađena. U nekim segmentima nisu usklađeni recimo stav 1. recimo svi oblici prosjačenja u Federaciji BiH i Brčko Distriktu dok u Republici Srpskoj nije, jedino što bi trebali uskladiti jeste krivično pravne sankcije, one moraju biti jednake a nisu jednake. Kada pogledate Krivični zakon Republike Srpske i Federacije BiH te Brčko Distrikta postoje odstupanja kod djece i do pet godina što nije ispravno vezano za ono upravo što sam rekla jednako pravni pristup zaštite svih građana pravdi..

Intervjuer: Hvala Vam. Da li i na koji način teritorijalna razdjeljenost ili razgraničenost BiH otežava borbu protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Upravo sam vam malo pre rekla, Udarne grupa za borbu protiv trgovine ljudima ili organizovane ilegalne migracije jeste formirana zbog loše i nedovoljno koordinacije i razmjene i prakse i iskustva. Pokušavamo mi to uraditi kroz Centar za edukaciju sudija i tužilaca Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine. Kroz obuke i edukaciju sudija i tužilaca polako uključujemo i policiju u sve one segmente koji su uključeni u borbu protiv trgovine ljudima. U svakom slučaju osjetio se taj nedostatak i zato je i formirana ta Udarne grupa za borbu protiv trgovine ljudima gdje bi predstavnici policijskih i tužilačkih struktura uključujući i nevladin sektor na neki način iskordinirao tu saradnju na najvišem mogućem nivou kako se ne bi došlo do iako pored toga dođe do sukoba nadležnosti državnog nivoa i entiteta koji se nije rješio zakonom tako da to može otežati i efikasnost i pravilno donošenje odluka za krivična djela trgovine ljudima kao i sva druga krivična djela gdje dođe do sukoba nadležnosti državnog i entitetskog nivoa.

Intervjuer: Hvala Vam. Kako vidite ulogu bezbjednosne agencije na nivou BiH, misli se na Državnu agenciju za istrage i zaštitu – SIPA, u momentu istraživačkog perioda a i kasnije naravno?

Ispitanik: Pa mi imamo u Udarnoj grupi u borbi protiv trgovine ljudima i ilegalnoj migraciji i predstavnike SIP-e ali mislimo da njihova mora biti i pojačana uloga u svemu tome bez obzira na utvrđenu nadležnost više sarađivati sa entitetskim MUP-ovima, da moraju na neki način graditi put da oni jednog dana preuzmu ulogu Udarne

grupe. To će biti onda kada budu u mogućnosti da obezbijede koordinaciju i saradnju na najvišem mogućem nivou kako je i to u nadležnosti Udarne grupe i mislim da bi to bilo najbolje šta se može desiti cijelom sistemu, mislim da jedna policijska agencija uspostavi jednu dobru saradnju između policijskih snaga na državnom nivou.

Intervjuer: Hvala Vam, i sa tim ste mi odgovorili na potpitanje. Kako vidite ulogu nevladinog sektora i organizacija civilnog društva u borbi protiv trgovini ljudima?

Ispitanik: Mislim da su oni dosta aktivni i daju svoj doprinos zaštiti žrtava trgovine. Da li je država obezbjedila dovoljno sredstava, to je već upitno. Oni na neki način kroz projekte i svoje lično angažovanje mislim da ostvaruju dobru ulogu i da su uključeni u borbu protiv trgovine ljudima na zaista zadovoljavajući način.

Intervjuer: Hvala Vam. Koje preventivne radnje je neophodno primjeniti kako bi se unapredila borba protiv trgovine ljudima po vašem mišljenju?

Ispitanik: Preventivne radnje, to je upravo ono što govorim edukacije. Nevladin sektor dosta radi na tom polju i on na neki način podiže svijest građana da prepoznaju trgovinu ljudima da se na neki način suprostave tom problemu odnosno da se zna ozbiljnost tog problema, kome se treba obratiti, na koji način itd. To je vrlo značajna uloga. Prevencija u tom smislu da se i profesionalci obuče, da svate ozbiljnost ovog krivičnog djela, da daju prioritet u radu, blagovremeno zaštite žrtvu trgovine, da se izriču adekvatne krivično pravne sankcije ne samo represivno nego i preventivno da budu upozorenje svima onima koje namjeravaju takve radnje izvršiti pa će dobiti zasluženu kaznu. Znači poruka mora biti kroz aktivnosti i pravcu preventivnog rada.

Intervjuer: Hvala Vam. Volio bi da sada malo pričamo o zaštiti žrtava trgovine ljudima. Kako vi vidite zaštitu žrtava trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini?

Ispitanik: Zaštitu žrtava trgovine ljudima ja stalno potenciram kao prioritarno pitanje jer briga svih nas koji smo uključeni u borbu protiv trgovine ljudima, policijske agencije, nevladin sektor, tužilaštva, sudovi, centar za socijalni rad kada su upitanju dijeca. Svi oni moraju biti na neki način, prepoznati problem, problem žrtve, da ona bude u fokusu interesovanja, da od samog početka ja kažem tužiocu policiji da ona mora biti glavna briga, ne samo da od nje izvuku neku izjavu ili dobiju neke dodatne

dokaze koje će obezbjediti dokazivanje ili uvjeriti sud da je taj počinitelj kriv. Pa i kada se izrekne krivično pravna sankcija, ona je naša briga dok god se ne riješimo njen status. Dakle, staž žrtve je briga svih nas koji smo uključeni u borbu protiv trgovine ljudima. Mislim da i država mora obezbjediti određene resurse i mehanizme da bi se to postiglo.

Intervjuer: Hvala Vam, upravo je to sledeće potpitanje, da li država Bosna i Hercegovina pruža neophodnu finansijsku i drugu podršku nevladinim organizacijama koje pružaju asistenciju i zaštiti žrtava trgovine ljudima?

Ispitanik: Mislim da je ta pomoć nedovoljna i mislim da u svakom slučaju ta pomoć treba biti jača i u većem obimu, da se razumiju problemi sa kojima se nevladin sektor suočava upravo kada je zaštita žrtava trgovine ljudima te da ne mogu pružiti ni adekvatnu zaštitu niti pomoć koja je zaista zahtjevna ukoliko nemate dovoljnih finansijskih sredstava za to.

Intervjuer: Hvala Vam. Po vama, kakva je socijalna zaštita žrtava trgovine ljudima?

Ispitanik: Znam da postoje određeni programi socijalne zaštite ali i tu treba daleko više učiniti.

Intervjuer: Hvala Vam. Kako ocenjujete krivično gonjenje trgovaca ljudima i njihovim saučesnikom u BiH?

Ispitanik: U tom smislu zakon je jednak za sve. Počinitelj i sve krivične prijave za ovo djelo zaslužuju pažnju i da se da prioritet, da budu efikasni u postupanju te zaštititi žrtva. to nije uvijek, ja moram reći, postoje slučajevi kada ne postizemo ono šta se od nas očekuje kad su u pitanju ova krivična djela. Upravo ono što sam rekla nedostaci u zakonodavnoj regulativi. Tu moraju biti zakonska rješenja jasna, precizna i određena da ne daju nikakav vakum koji bi doveo u dilemu i policiju i tužioca da se radi o trgovini ljudima. Nažalost ima krivičnih djela koji se prepliću sa krivičnim djelima trgovine ljudima. Kada su djeca u pitanju nema dokazivanja, dovoljno je dokazati radnju i svrhu. Radnja izvršenja znači dijete je i ne može samostalno odlučivati bilo kojoj vrsti eksploatacije, razumne odluke ne može donositi. Nažalost naš zakon nije ni tu usaglašen. Republike Srpska je uvela po međunarodnom standardu da je dijete do 18 godina a u Federaciji još uvijek ono do 14 godine što stvara velike probleme kada se

radi o definiciji krivičnog djela, to se odnosi i na Brčko Distrikt. Sve je vezano ako je dijete u pitanju. Mi smo to kod trgovine ljudima prevazišli tako što smo u stavu 2 naveli ako se iz stava 1 počne krivično djelo prema osobi do 18 godina. Morali smo to uraditi upravo iz razloga da bi dali garanciju da osobe koje imaju i do 18 godina koje ne mogu razumno donositi odluke dobiti status žrtve trgovine ljudima ako se radi o bilo kojoj eksploataciji definisano u stavu 1 te odredbe.

Intervjuer: Hvala Vam. Potpitanje, da li se i u kojoj mjeri procesuiraju službenici kao što su policija, vaspitači, prosvjetni kadar i slično, koji iz koruptivnih razloga omogućavaju i saučestvuju u trgovini ljudima?

Ispitanik: Mali broj tih krivičnih prijava govori da se nedovoljno pažnje posvećuje tom segmentu rada borbe protiv trgovine ljudima. Vrlo malo.

Intervjuer: Hvala Vam. Da li i kako bi se mogao unaprediti taj segment krivičnog gonjenja prema trgovcima ljudima, prema saučesnicima i službenicima koji učestvuju u trgovini ljudima?

Ispitanik: Dosljedna primjena zakona, obuka, edukacija i koordinacija.

Intervjuer: Hvala Vam, sledeće pitanje, kako ocenjujete sudsku praksu, konkretno se misli na sudske presude prema licima za koja je dokazano da su bili direktni izvršioc i saučesnici u trgovini ljudima?

Ispitanik: Obično sudovi nastoje dokazati da je to adekvatna kaznena politika, mi tužioc i smo uvijek nezadovoljni tom kaznenom politikom, naša uloga je u tome što žalbama možemo uticati na izricanje strožijih kazni. Nažalost mislimo a to je i ocijena Stejt departmenta a to je izvještaj da je blaga kaznena politika te da moramo izricati strožije krivično pravne sankcije kako bi one ne samo represivno nego i preventivno djelovale kao upozorenje da će dobiti strogu krivičnu sankciju za jedno ozbiljno krivično djelo kao što je trgovina ljudima, posebno kada su u pitanju djeca.

Intervjuer: Hvala Vam gospođo Hajrija, šta bi ste rekli za kraj ukoliko nismo u razgovoru imali priliku da to spomenemo?

Ispitanik: Samo očekujem od profesionalaca da dosljedno rade i opravdaju ulogu koja im je povjerena, vrlo je odgovorna, krivično djelo je vrlo ozbiljno, posljedice koje žrtva trpi su vrlo teške i ozbiljne. Dakle, svi oni koji su uključeni u borbu protiv trgovine ljudima očekuje se da svaki sa svoje strane da određeni doprinos kako bi bili uspješni u borbi protiv trgovine ljudima.

Intervjuer: Hvala vam mnogo gospođo Hajrija i hvala Vam mnogo što ste učestvovali u ovom intervjuu.

Ispitanik: Hvala i Vama.

PRILOG 10

TRANSKRIPT SADRŽAJA RAZGOVORA IZ OBAVLJENOG INTERVJUA

Dana 16.10.2018. godine u Brčkom obavljen je intervju između intervjua Dražana Bojića i ispitanika gospodina **Mustafe Alete** na temu „Trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini“ u svrhu pisanja i odbrane doktorske disertacije na odobrenu temu od strane Fakultetu političkih nauka, Univerziteta u Beogradu.

SADRŽAJ RAZGOVORA IZ INTERVJUA

Intervjuer: Ja sam Dražan Bojić, doktorand na Fakultetu političkih nauka, Univerziteta u Beogradu, sa odobrenom temom doktorske disertacije čiji je cilj istraživanje trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za vremenski period 2004 – 2013. godine. Pitanja se odnose primarno na istraživački period a sprovođenje ovog intervjua kao i njegovi rezultati biće korišteni isključivo u svrhu pisanja i odbrane doktorske disertacije. Ja bih Vas sad zamolio da se malo predstavite lično ukratko.

Ispitanik: Ja sam Aleta Mustafa, šef Jedinice kriminalističke policije Brčko Distrikta, o sebi mogu reći da radim u policiji 30 godina, zadnjih 10-ak godina sam na rukovodnoj poziciji, radio sam kao istražilac, odnosno pomoćnik šefa kriminalističke policije, zamjenik šefa kriminalističke policije i sad trenutno zadnje 4 godine obavljam funkciju šefa jedinice kriminalističke policije. I jednostavno mogu još da kažem da sam član Udarne grupe za borbu protiv trgovine ljudima od 2001. godine od samog njenog formiranja.

Intervjuer: Hvala. Dakle predmet istraživanja je trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini. Kako biste Vi ocjenili Bosnu i Hercegovinu, kao jaku ili slabu državu?

Ispitanik: Pa iz mog ličnog iskustva, evo sad sam i rekao da sam jedan od osnivača Udarne grupe i jedan od prvih članova Udarne grupe koja je formirana na inicijativu Američke Ambasade i od njenog osnivanja od 2001. godine smatram da je kada je u pitanju istraživački dio, Bosna i Hercegovina je mogla daleko više dati na tom polju, na toj borbi kada je u pitanju trgovina ljudima, smatram da sve institucije nisu dovoljno dale svoj doprinos na tom polju istraživanja.

Intervjuer: Dobro. Kakvo je stanje kada je riječ o kriminalu u BiH uopšte, ne samo trgovinom ljudima, već uopšte?

Ispitanik: I tu se isto mogu osloniti jer dugo radim kada je u pitanju taj dio istraživanja, kada je u pitanju kriminal u našoj državi mislim da je i on izuzetno u razvoju, ali kada je u pitanju istraživački dio da se policijske agencije, odnosno sve institucije koje se bave tom problematikom ne daju maksimalno svoj doprinos na borbi protiv organizovanog oblika kriminaliteta.

Intervjuer: Dobro. Kada smo u kriminalitetu, šta mislite o korupciji u BiH?

Ispitanik: Pa sam segment korupcije u BiH, i to mi je kroz moj dugogodišnji rad izuzetno poznato i smatram da je to jedna od gorućih tema i najveći problem Bosne i Hercegovine jeste korupcija o kojoj mogu govoriti iz svoje nadležnosti, odnosno iz nadležnosti moje agencije koje pokriva policija Brčko Distrikta i evo ja kao prvi, jedan od najodgovornijih ljudi kada je u pitanju taj oblik kriminaliteta ja lično nisam zadovoljan kada je u pitanju istraživački dio, jer mali je broj istraga, mali je broj predmeta. U suštini, sama policija nije dovoljna u borbi protiv ovog vida kriminaliteta, jer bi ovo trebalo da rade daleko više institucija, moralo bi da radi tužilaštvo, pravosuđe i više tih faktora koji bi morali zajednički djelovati protiv korupcije, ali mislim da je korupcija jedan od najzastupljenijih kriminaliteta u BiH, evo i kad je u pitanju i područja Brčko Distrikta.

Intervjuer: Dobro. Kakvo je stanje kada je riječ o trgovini ljudima u BiH?

Ispitanik: Na samom početku 2000.-tih godina zastupljenost trgovine ljudima u BiH je bila na zavidnom nivou, odnosno ta problematika je bila izražena. Samim vremenskim periodom, ona je sama po sebi iščezla, nije to doprinos policijskih agencija, institucija,

jednostavno to je nekom promjenom samo po sebi došlo da je taj vid trgovine ljudima, kada je u pitanju seksualna eksploatacija, radna eksploatacija se umanjila. U suštini, trgovina ljudima je širok krug, imamo raznih oblika trgovine ljudima i ovdje je jednostavno u zadnji vremenski period na svim prostorima BiH zastupljen jedan vid, a to je prosjačenje i on se može podvesti u trgovinu ljudima.

Intervjuer: Dobro, hvala. Kada pogledate institucije koje se bore protiv trgovine ljudima na svim nivoima vlasti, misli se na državni nivo, nivo entiteta i nivo Brčko Distrikta, da li su one funkcionalne i međusobno dobro koordinisane?

Ispitanik: Evo govorimo o formiranju Udarne grupe, ja hoću reći iz ugla mog radnog iskustva da je dobro ko je zamislio da funkcioniše Udarne grupa, to je bio izuzetno dobar projekat. U suštini, on nije dao svoj maksimum koji je po meni, kao članu Udarne grupe, koji sam i očekivao da Udarne grupa daleko više dadne doprinosa i uloge u tom istraživačkom dijelu, mislim da se u tom dijelu nismo dobro razumjeli, ni policijske agencije, ni tužilaštvo, ni pravosuđe kompletno, ni nevladin sektor kada je u pitanju ta problematika na nivou BiH.

Intervjuer: Po Vama, ovo je pod pitanje, dakle šta je neophodno promijeniti da bi institucije bolje funkcionisale u čitavoj BiH?

Ispitanik: Ja mislim da tu treba raditi na savjesti svih agencija i svih ljudi koji su direktno u nadležnosti ili koji su direktno uključeni u borbu protiv trgovine ljudima, dakle svijest ili savjest svih ljudi koji se bave tom problematikom.

Intervjuer: Dobro, hvala. Recite mi sada da li su zakoni koji regulišu trgovinu ljudima adekvatni u svim dijelovima BiH, odnosno nivoima vlasti, entiteti, nivo države i Brčko Distrikt, mislimo na istraživački period, a možete i poslije period?

Ispitanik: Pa mislim kada je u pitanju ta problematika zakonske regulative, ona koliko toliko funkcioniše, imamo na državnom nivou, imamo na entitetskom i kada je u pitanju i sam Distrikt. Zakonska regulativa daje nama prostora da možemo raditi, da se možemo boriti protiv vida, mislim da je to personalna stvar ljudi koji se isključivo bave tom problematikom, njihovo shvatanje, njihovo viđenje kada je u pitanju trgovina ljudima, to je razlog što je ta problematika kod nas nedovoljno zastupljena.

Intervjuer: Dobro, recite mi da li u tom istraživačkom periodu u svim nivoima vlasti u BiH bilo isto definisano krivično djelo trgovine ljudima u skladu sa međunarodnim aktima?

Ispitanik: I to je bio jedan od značajnih problema kada je u pitanju zakonska regulativa, zato što nije bila usklađena, Republika Srpska je imala jedno zakonodavstvo, Federacija drugo, državni nivo treći, policija odnosno Distrikt četvrto, tako da je i to jedan vid problema koji su kada je u pitanju trgovina ljudima jedna od slabih tački.

Intervjuer: Dobro, možda ste dijelom i odgovorili sljedeće pitanje, dakle da li i na koji način teritorijalna razdijeljenost ili razgraničenost u BiH otežava borbu protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Pa mislim svijest svih nas koji se trebamo baviti kada je u pitanju ta problematika, to je najveći problem svijest, a ne teritorijalna razgraničenost. Znači, da mi kao profesionalci i ljudi koji se bavimo tom problematikom imamo svijest, teritorijalna razgraničenost ne bi bila problem.

Intervjuer: Hvala. Kako vidite ulogu Bezbjednosne agencije na nivou BiH, misli se na Državnu agenciju za istrage i zaštitu odnosno SIPA?

Ispitanik: Moj stav je da SIPA nije dovoljno uključena i ne bavi se dovoljno tom problematikom, to je moje lično mišljenje. Mislim da bi Državna agencija SIPA trebala daleko više uloge dati kada je u pitanju to krivično djelo.

Intervjuer: Kako unaprijediti rad SIPE?

Ispitanik: Pa vidi, otvoreno moram reći iz mog ugla viđenja kao policajca i profesionalca, smatram da jedan dio policijskih agencija, evo moja agencija policije Brčko Distrikta, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske, policija Federacije, mislim da je taj dio nerazumijevanja, mimoilaženja, nekolegijalnosti, neprofesionalnosti, mislim i onaj dio žargonski rečeno ljubomore između policijskih agencija i Državne agencije SIPE.

Intervjuer: Dobro. Kako vidite ulogu nevladinog sektora, odnosno nevladinih organizacija i organizacija civilnog društva u borbi protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Nevladin sektor je zainteresovan za tu problematiku, mislim da je nevladin sektor cijelo vrijeme nudio tu podršku svim agencijama, s tim da je nevladin sektor dosta toga medijski i kampanjski davao i dizao daleko više oko nekih stvari, da mi imamo mi te problematike trgovine ljudima, ja neću reći da je nemamo, mi imamo, ali ne u tolikom vidu koliko su nevladin sektor i nevladine organizacije o toj problematici medijski promovisali, govorili i tražili. U suštini, mislim da je to daleko više napuhano.

Intervjuer: Koje preventivne radnje je neophodno primijeniti kako bi se unaprijedila borba protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Preventivne radnje moramo promijeniti, moramo promijeniti svijesti svih nas. Kada govorim iz domena policijske jedinice, moram promijeniti svijest policijskih službenika koji isključivo rade na terenu, njihova svijest mora prepoznati šta je trgovina ljudima kako bi se mogli boriti protiv tog vida trgovine ljudima, odnosno promijeniti procedure i ostala krivična djela koja su iz nadležnosti trgovine ljudima.

Intervjuer: Dobro. Kako vidite zaštitu žrtava trgovine ljudima u BiH?

Ispitanik: Pa zaštitu žrtava trgovine ljudima vidim u ovom dijelu da mi imamo dosta taj nevladin sektor, evo EMAUS je jedna od izuzetno dobrih nevladinih organizacija, koja je dobro došla i koja nudi dosta kada je u pitanju zaštita žrtava, s tim da se tu moraju uključiti i druge institucije u BiH, ne samo nevladin sektor, znači moramo krenuti od Centara socijalnih radova, Ministarstva obrazovanja i svih tih ostalih agencija koje prate tu problematiku na nivou BiH.

Intervjuer: Da li po Vama država BiH pruža neophodnu finansijsku i drugu podršku nevladinim organizacijama koje pružaju asistenciju i zaštitu žrtvama trgovine ljudima?

Ispitanik: Pa ja kao član Udarne grupe više puta sam bio na sastancima gdje su nevladini predstavnici bili i sam pomoćnik ministra sigurnosti koji je član Udarne grupe Samir Rizvo, koji je sa svojim velikim i bogatim iskustvom bio u nevladinom sektoru, tako da on cijelo vrijeme pomaže taj finansijski dio nevladinog sektora i trgovine ljudima.

Intervjuer: Dobro, sljedeće pitanje. Kako ocjenjujete krivično gonjenje trgovaca ljudima i njihovih saučesnika u BiH? Dakle ovdje se pod krivičnim gonjenjem podrazumijeva pokretanje istrage, podizanje optužnice i odluka na sprovođenje istrage.

Ispitanik: To je teško i izuzetno bolno pitanje, to je pitanje pogotovo koje sve nas policijske službenike muči i mi policijski službenici nailazimo na jedno nerazumijevanje. Sama istraga po novom ZKP-u govori da istragu vodi Tužilaštvo, onaj dio gdje policijski službenici, maloprije sam na prethodno pitanje odgovorio, ne poznaju dovoljno, nisu edukovani, nisu prošli neke edukacije kada je u pitanju trgovina ljudima i kad dođu u taj dio treba velika podrška Tužilaštva i predmetnih tužilaca. Tu se nailazi na jedno nerazumijevanje, odnosno kada je u pitanju sama sankcija. Ja kao jedan policijski službenik sa nekim velikim iskustvom smatram da sankcije nisu po meni adekvatne i nisu kvalitetne i smatram da bi to trebalo biti daleko kvalitetnije i bolje, kao i veće zatvorske kazne, a o tom govorim da su kazne male, minimalne.

Intervjuer: Evo Vi ste se upravo dotakli sljedećeg pitanja koje glasi: Kako ocjenjujete sudsku praksu, misli se na sudske presude prema licima za koje je dokazano da su bili direktni izvršioци ili saučesnici u trgovin i ljudima?

Ispitanik: Evo maloprije sam se dotakao tog pitanja, smatram da su sudske presude izuzetno minimalne, da su kazne izuzetno minimalne, da su to sve neki sporazumi, dogovori i nagodbe i sve ostale stvari, smatram da kada je u pitanju taj dio ja sam nezadovoljan presudama i to je moj stav. Kada su u pitanju organizatori, učesnici i direktni izvršioци ovih krivičnih djela smatram da bi kazne morale biti daleko veće.

Intervjuer: Dobro, hvala. Šta biste rekli za kraj ukoliko nismo nešto uspjeli u razgovoru da spomenemo?

Ispitanik: Tu bi rekao da mora biti jedan niz radnji, dogovora kada je u pitanju policija, Tužilaštvo, Pravosuđe, sve institucije moraju biti ko jedno. Sami policijski službenici, sami tužioци ili same sudije ako nisu uvezani, zato i dolazimo u ovu situaciju da presude budu takve kakve jesu, da su to minimalne kazne, da su to pretežno nagodbe i to je to što organizatori i izvršioци ovakvih krivičnih djela i dalje svaki dan rade i rade i nastavljaju.

Intervjuer: Hvala Vam puno gospodine Aleta što ste izašli u susret u vezi ovoga intervjuja.

Ispitanik: Hvala Vama i sretno.

Intervjuer: Hvala.

PRILOG 11

TRANSKRIPT SADRŽAJA RAZGOVORA IZ OBAVLJENOG INTERVJUA

Dana 17.10.2018. godine u Banja Luci obavljen je intervju između intervjuera Dražana Bojića i ispitanika gospodina **Dragana Jevđenića** na temu „Trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini“ u svrhu pisanja i odbrane doktorske disertacije na odobrenu temu od strane Fakultetu političkih nauka, Univerziteta u Beogradu.

SADRŽAJ RAZGOVORA IZ INTERVJUA

Intervjuer: Ja sam Dražan Bojić, doktorand na Fakultetu političkih nauka, Univerziteta u Beogradu, sa odobrenom temom doktorske disertacije čiji je cilj istraživanje trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za vremenski period 2004 – 2013. godine. Pitanja se odnose primarno na istraživački period a sprovođenje ovog intervjuja kao i njegovi rezultati biće korišteni isključivo u svrhu pisanja i odbrane doktorske disertacije. Ja bi vas zamolio da se kratko predstavite.

Ispitanik: Dobar dan, pozdravljam Dražane. Ja sam Dragan Jevđenić načelnik Uprave policije Mupa Republike Srpske, od 2015. godine u periodu od 2012 do 2014. godine sam radio u Upravi kriminalističke policije kao načelnik Jedinice za organizovani kriminalitet i bio sam ovaj član Udarne grupe Tužilaštva Bosne i Hercegovine za borbu protiv trgovine ljudima.

Intervjuer: Hvala, dakle predmet istraživanja kao što ste vidjeli trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini.. Prvo pitanje kako bi ste vi ocijenili Bosnu i Hercegovinu kao jaku ili slabu državu?

Ispitanik: Posmatrajući ovo pitanje, više slabu nego jaku što se tiče same ovaj tematike trgovine ljudima.

Intervjuer: Hvala. Po vama kakvo je stanje kada je riječ o kriminalu u Bosni i Hercegovini u opšte ne samo trgovina ljudima već generalno?

Ispitanik: Ako gledamo kriminal Bosne i Hercegovine ja bi tu podjelio ovaj podjelio nadležnosti između Mupa Republike Srpske i Federacije. Što se tiče samog Mupa Republike Srpske smatram da je ovaj sam kriminal na nekom da kažem srednjem nivou , da se bezbjednosna problematika može ocijeniti kao dobra uzimajući sve parametre od najtežih krivičnih djela ubistava , razbojništava pa do teških krađa i krađa sve je to uzimajući u obzir statistiku zemalja u okruženju i Evropi mislim da smo mi tu na jednom dobrom nivou. Što se tiče Federacije Bosne i Hercegovine mislim da oni tu imaju veći problem gledajući kroz statistiku, prvenstveno kanton Sarajevo, teške krađe, krađe vozila i ostala krivična djela.

Intervjuer: Hvala, a pitanje korupcije?

Ispitanik: Pitanje korupcije je složeno pitanje. Teško sad u ovom intervju da mogu direktno da odgovorim. Iz iskustva naravno da znam da postoji u našem društvu postoje krivična djela, koruptivna krivična djela. U periodu dok smo radili u Upravi kriminalističke policije realizovali smo bar preko desetak , petnaest, deset , petnaest akcija gdje su , gdje korupcija bila u javnim institucijama gdje smo putem posebnih istražnih mjera i radnjih simulovanog otkupa lišavali slobode ljude, možda čak i najviše funkcionere. Sama korupcija je sigurno i istraživanja pokazala da je dosta prisutna kako u Republici Srpskoj , tako i u Bosni i Hercegovini.

Intervjuer: Hvala. Sledeće pitanje dakle, kakvo je stanje kad je u pitanju trgovina ljudima u BiH? Znači možemo se fokusirati na ovaj period 2004 - 20013 a naravno i posle i prije toga.

Ispitanik: Trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini gledajući taj period 2004 , trinesta mislim da je to bilo na najnižem mogućem nivou što se tiče rada organa koji su zaduženi za sprovođenje zakona, od tužilaštva, policije i svih drugih agencija. Na početku tih godina čak ni zakonodavstvo nije bilo usklađeno sa međunarodnim konvencijama, konvencijom. Imali smo u Republici Srpskoj slučajeva gdje je trgovina ljudima bila javna, na svakom koraku gdje se moglo, ovaj prvenstveno tu govoreći trgovina ljudima radi vršenja prostitucije. Nakon toga došlo je do određenih pomaka, ne mogu reći da je to nešto urađeno vrhunski ali je došlo do pomaka prvenstveno do usklađivanja zakonskih propisa, ispočetka na nivou Bosne i Hercegovine poslije smo mi u Republici Srpskoj u svoj zakon u krivični zakon uveli trgovinu ljudima sa svim elementima koji su propisani i navedeni. u međunarodnim konvencijama. Što se tiče same borbe da kažem otkrivanja krivičnih djela , tu ne mogu da budem zadovoljan, nadležnost tužilaštva da kažem nismo imali, jednom smo možda jednog, dva tužioca koji su bili određeni za trgovinu ljudima koji su imali pored tog posla imali su svojih drugih obaveza, pitanje je da li su bili dovoljno i edukovani, naravno i pripadnici policije upitno dal su uspjeli da se edukuju što se tiče same trgovine ljudima. U tom nekom periodu mogu da kažem da smo prvenstveno radili krivična djela trgovine ljudima radi vršenja prostitucije poslije je naravno tu došlo do ovaj nekih novih modaliteta, nekih novih pojavnih oblika i u zadnje vrijeme koliko se sjećam da je bilo trgovine ljudima radi radne eksploatacije.

Intervjuer: Dobro, hvala, Vi ste već nagovjestili sledeće pitanje, dakle kada pogledate institucije koje se bore protiv trgovine ljudima na svim nivoima vlasti, misli se na državni nivo, nivo entiteta, nivo Brčko Distrikta, da li su one funkcionalne i međusobno dobro koordinisane?

Ispitanik: Možda bi krenuo od ovoga drugog pitanja oko te ovaj koordinacije, koordinacija je u neku ruku postojala, međutim ne mogu da kažem da je to bilo na nekom zavidnom nivou, postojala je Udarne grupa za trgovinu ljudima gdje su bili predstavnici svih policijskih institucija na nivou BiH ili većine policijskih institucija koje su se bavile problematikom trgovine ljudima, bilo je tu predstavnika tužilaštva, predstavnika poreskih institucija i drugo, ta saradnja se odvijala kroz tu Udarnu grupu, međutim smatram da je sama Udarne grupa, da je izgubila taj neki operativni nivo,

prešla je u strateški nivo, čisto je izgledalo kao..prosta izvještavanja, nije tu bilo neke koordinacije između policijskih agencija, šta se moglo uraditi to se uradilo na ajde da kažem nekoj dobro kolegijalnoj osnovi između kolega iz raznih institucija koji su razmjenjivali podatke, ovo govorim razmjenjivali podatke čisto radi nekih prijateljskih i kolegijalnih stvar, da je bilo nešto koordinisano, teško. Ostalo, da kažem što se tiče agencija, za ostale ne mogu sa sigurnošću da govorim, što se tiče samog MUP-a mi smo prepoznali početkom 2011 godine problematiku trgovine ljudima, jednu organizacionu jedinicu smo osnovali pravilnikom, koja se bavila prvenstveno organizovanim kriminalom i krivična djela trgovine ljudima su podpala pod krivična djela koja je ta jedinica radila. Mislim da je bilo dobrih rezultata, ne mogu da kažem da smo bili sjajni da smo sve završili ali bilo je dobrih rezultata, bilo je tu i dobrih lišavanja slobode i otkrivanja krivičnih djela mada mislim da smo mogli malo više uraditi, ali o tom po tom.

Intervjuer: Dobro. Da li su zakoni koji regulišu trgovinu ljudima adekvatni u svim dijelovima BiH, odnosno nivoima vlasti takođe entiteti, nivo države i Brčko Distrikta u tom istraživačkom periodu?

Ispitanik: Pa mislim da sam već na početku i rekao da je nakon tih početnih godina, posle 2004 godine na zahtjev međunarodnih organizacija donesen je Krivični zakon na nivou Bosne i Hercegovine koji je propisao samo krivično djelo trgovine ljudima sa svim ovim elementima koji su predviđeni Palermo konvencijom, Krivični zakon Republike Srpske čini mi se da je imao Krivično djelo trgovine ljudima radi vršenja prostitucije koja nije predviđala sve one druge elemente koje je propisivala konvencija, mislim da smo negdje 2013 godine možda negdje na inicijativu policije, MUP-a Republike Srpske, naravno Skupština je donijela novi Krivični zakon kojim je propisano krivično djelo trgovina ljudima sa svim onim elementima, i mislim da smo otišli čak i dalje da je bilo ovaj da su posebno u krivičnom djelu bilo krivično djelo trgovine ljudima maloljetnim licima i mislim da i organizovane grupe, mislim da je bilo posebno djelo kvalifikovano. Što se tiče Federacije, nisam siguran da su tu uskladili krivični zakon sa Konvencijom, za Brčko Distrikt ne mogu da vam kažem, nisam siguran.

Intervjuer: Dobro, a recite mi da li ta nejednaka, aj da kažemo različita regulativa u zavisnosti od teritorije do teritorije, odnosno nivoa vlasti ugrožava efikasnost borbe protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Pa naravno. Trgovina ljudima kao osnovno krivično djelo ne može se nikada gledati na jednom mikro terenu, ona se dešava van granica kontinenata, a kamo li van granica države, a da ne govorimo u okviru jedne države gdje imamamo tri, četiri, pet krivičnih zakona koji nisu usklađeni. Naravno da samim tim to otežava rad.

Intervjuer: Dobro, sledeće pitanje, da li i na koji način teritorijalna razdjeljenost ili razgraničenost BiH otežava borbu protiv trgovine ljudima, misli se na unutrašnju teritorijalnu razgraničenost?

Ispitanik: Unutrašnja podjela Bosne i Hercegovine regulisana Dejtonskim sporazumom, Bosna i Hercegovina i Republika Srpska mogu da kažem imaju jedan zajednički organ koji je nadležan na području čitave Republike, što se tiče Federacije same, takođe postoji Uprava policije Federalnog MUP-a koja radi na navedenim slučajevima, međutim ova krivična djela preuzimaju kantonalne policije i smatram da u neku ruku kad bi postojala samo nadležnost između ova dva entiteta da bi se možda moglo uraditi nešto ozbiljno zajedno sa kolegama iz SIPE državne agencije, ovo ostalo je sve teško.

Intervjuer: A kako vidite ulogu bezbjednosne agencije na nivou BiH, misli se na državnu agenciju za istrage i zaštitu-SIPA?

Ispitanik: SIPA se pokušala nametnuti kao nosioc navedenih radnji i zakon o SIPI propisuje da je jedan od krivičnih djela koje radi, organizovano krivično djelo da radi trgovinu ljudima. Što se tiče same SIPE oni možda imaju određene olakšavajuće okolnosti zato što je čini mi se imaju mogućnost davanja, zaštite svejdoka, koje je jedna od važnih instituta u borbi protiv trgovine ljudima, međutim SIPA kao SIPA ima jedan veliki problem što nema ljude na terenu, postoji njihovih četiri-pet već koliko terenskih ureda koji jednostavno ne mogu da isprate sva krivična djela koja se rade u Bosni i Hercegovini, tako da smatram da oni samostalno to ne mogu da rade.

Intervjuer: A recite mi, vezano za SIPU, da li treba unaprijedit njen rad i kako bi se to uradilo?

Ispitanik: Pa ne bi o tom, ovaj da kažem vjerovatno bi SIPA trebala da se drži ovih krivičnih djela koja su propisana zakonom o državnoj agenciji, ostalo samo da se pridržavaju krivičnih djela koje je propisano i mislim da bi to bilo sasvim dovoljno.

Intervjuer: Hvala. Kako vidite ulogu nevladinog sektora, odnosno nevladinih organizacija i organizacija civilnog društva u borbi protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Nevladin sektor se u periodu tom mogu da kažem do 2013 godine nametnuo kao jedan ..u Bosni i Hercegovini baš zbog tog što su vladini instituti, policija i tužilaštvo nisu završavali posao onako kako je trebalo, oni su se nametnuli tu kao jedan kod međunarodnih organizacija kao jedan važan element u svemu tome, prvenstveno oko rada sa žrtvama trgovine ljudima, međutim uzimajući u obzir sredstva koja su oni dobijali od međunarodnih donatora i šta su radili, ne mogu da kažem da je to baš nešto na dobrom nivou, imamo stvarno pozitivnih primjera, evo bio sam i u posjeti i u Doboj jugu, međunarodnoj organizaciji EMMAUS koja je smještala žrtve tako da mogu da kažem da sam bio pozitivno iznenađen.

Intervjuer: Hvala, a recite mi koje preventivne radnje po vama je neophodno primijeniti kako bi se unaprijedila ta borba protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Preventivne radnje, prevencija gledajući što se tiče trgovine ljudima, gledajući kako ćemo, pod prvo blagovremeno informisanje stanovništva o problemu trgovine ljudima, sad govorim o raznim vidovima trgovine ljudima, od radne eksploatacije gdje imamo slučajeva gdje su naši ljudi odlazili u inostranstvo gdje su im oduzeti bili pasoši, gdje su provodili po pola godine, godinu da nisu dobijali ni hranu ni vodu, a kamoli neka sredstva. Znači, edukacija prvenstveno je putem sredstava javnog informisanja i naravno preko vladinih institucija kao što su ministarstva, ministarstva rada ili već šta, socijalne službe koje rade sa djecom koja prose aj da kažem, i kao jednim od vida, mogućim vidom, velikim, trgovine ljudima, djecom, u cilju prosjačenja.

Intervjuer: Vi ste se već dotakli vezano za zaštitu žrtava trgovine ljudima ukoliko imate još nešto možda dodati, kako vidite tu zaštitu žrtava trgovine ljudima u BiH, i u tom istraživačkom periodu, a naravno i prije i poslije?

Ispitanik: Pa, kažem vam, što se tiče same zaštite žrtava bio sam u posjeti nevladinoj organizaciji EMMAUS koja je to vodila na jednom, aj da kažem dobrom nivou, zajedno su saradivali i sa kolegama iz tužilaštva i sa pripadnicima policije koji su radili

Intervjuer: Dobro, kako ocjenjujete krivično gonjenje trgovaca ljudima i njihovih saučesnika u BiH, kad kažemo krivično gonjenje to podrazumijevamo u svrhu istraživanja, dakle to znači pokretanje istrage, podizanje optužnice i odluke o sprovođenju istraga, kako to posmatrate u tom vremenskom periodu?

Ispitanik: Samo krivično djelo trgovine ljudima je bilo kao i sva krivična djela koja imaju elemente organizovanosti je bilo veoma teško dokazati, sama žrtva u tim krivičnim djelima pokušava da, rijetko je bilo slučajeva gdje su žrtve želile i da svjedoče, i da dobiju određenu sudsku zaštitu, da svjedoče, mi smo imali dosta slučajeva gdje je bilo presuda međutim, mislim da su te presude bile, u odnosu na težinu krivičnog djela male, a samo odbacivanje optužnica imali smo možda jednu, dvije, i to prvenstveno zbog nemogućnosti samog dokazivanja u potpunosti i nesaradnje žrtve sa organima.

Intervjuer: A koliko Vas sjećanje služi, da li su i u kojoj mjeri procesuirani službenici kao što je recimo policija, vaspitači ili prosvjetni kadar i slično, koji su iz koruptivnih razloga omogućavali ili saučestvovali u trgovini ljudima?

Ispitanik: Nije mi poznato.

Intervjuer: I evo pitanje zadnje iako ste Vi već dali odgovor u prethodnom dakle, kako ocjenjujete sudsku praksu, misli se na sudske presude, prema licima za koje je dokazano da su bili direktni izvršioc i saučesnici u trgovini dakle ljudima, da li su te visine izrečene kazne adekvatne i primjerene u skladu sa zakonom predviđenim kaznama?

Ispitanik: Mislim da sam već odgovorio, mislim da, ubjeđen sam da presude bi mogle da budu dosta više, po pravilu tu idu minimalne kazne koje su određene zakonom, ne ide nikad, mislim ja ne mogu da se sjetim da je išla ispod minimalne kazne kao što je

bilo u nekim drugim krivičnim djelima, ali nije nešto, nije išlo, presude nisu bile ni aj da kažem u gornjoj polovini toga raspona kazni.

Intervjuer: Dobro, šta bi ste rekli za kraj ukoliko nismo nešto uspjeli u razgovoru da spomenemo?

Ispitanik: Tema je široka, postoji dosta, dosta prostora za priču, trgovina ljudima kao krivično djelo mislim da bi trebalo da bude prioritet svim organima za provođenje zakona kako tužilaštva, policije, zbog samih postojanja žrtava, žrtava koje proživljavaju aj da kažem možda, ne možda, proživljavaju tako teške trenutke da dosta ima i suicida i svega i mislim da bi svi trebali da ulože još više napora da se sama ta krivična djela dignu na jedan, otkrivanje krivičnih djela dignu na jedan mnogo, mnogo veći nivo.

Intervjuer: Gospodine Dragane hvala Vam puno što ste izašli u susret u vezi ovog intervjuja.

Ispitanik: Hvala Vama.

PRILOG 12

TRANSKRIPT SADRŽAJA RAZGOVORA IZ OBAVLJENOG INTERVJUA

Dana 16.10.2018. godine u Brčkom obavljen je intervju između intervjuera Dražana Bojića i ispitanika gospođe **Sadike Fatić** na temu „Trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini“ u svrhu pisanja i odbrane doktorske disertacije na odobrenu temu od strane Fakultetu političkih nauka, Univerziteta u Beogradu.

SADRŽAJ RAZGOVORA IZ INTERVJUA

Intervjuer: Ja sam Dražan Bojić, doktorand na Fakultetu političkih nauka, Univerziteta u Beogradu, sa odobrenom temom doktorske disertacije čiji je cilj istraživanje trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za vremenski period 2004 – 2013. godine. Pitanja se

odnose primarno na istraživački period a sprovođenje ovog intervjua kao i njegovi rezultati biće korišteni isključivo u svrhu pisanja i odbrane doktorske disertacije, ja bi vas sad zamolio ukratko da se predstavite.

Ispitanik: Ja sam Sadika Fatić, Tužilac, Tužilaštva Brčko Distrikta u BiH, zadužena za ovu oblast na području Distrikta, i ujedno sam član Udarne grupe za borbu protiv trgovine ljudima na nivou Bosne i Hercegovine.

Intervjuer: Hvala. Dakle predmet je istraživanja trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini. Prvo pitanje, kako bi ste Vi ocijenili Bosnu i Hercegovinu kao jaku ili slabu državu?

Ispitanik: Pa ovako, ja ne bi ni kao jaku ni kao slabu, nego negdje srednje, aj da kažem u jačini srednju državu koja je na tom ajd da kažem fonu borbe protiv trgovine ljudima.

Intervjuer: Recite mi po Vama kakvo je stanje kada je riječ o kriminalu u Bosni i Hercegovini, uopšte, ne samo trgovina ljudima, već uopšte?

Ispitanik: Ovako, ja što se tiče kriminala uopšte mogu pričati i kao običan građanin ove države, što se tiče nivoa Bosne i Hercegovine, ono što čujem što vidim na medijima, pročitam negdje i tako, što se tiče kriminala na području Distrikta, tu bi mogla konkretnije reći, znači držim da smo zaista u jednoj fazi kada je kriminal ono što se nama prijavljuje kao tužiocima da je na nekom prilično zavidnom nivou što se tiče Distrikta, ako govorimo, to je bilo jedno uopšteno pitanje pa ne bi sad govorila o nekim podacima statističkim, to je to..dovoljno je to za odgovor.

Intervjuer: U okviru tog kriminaliteta, kako vidite korupciju u BiH, a možete i na nivou Brčko Distrikta?

Ispitanik: Mi ne možemo se zaista da kažem tako izdvojiti iz konteksta Bosne i Hercegovine, pa možemo reći da smo što se tiče korupcije cjelokupne i u Bosni i Hercegovini i u Brčkom na prilično niskom nivou. Zašto to govorim, iako imamo prilično dobre zakonske propise u zadnje vrijeme donesene, ne mogu reći da su savršeni, mogli bi se dorađivati ali znači u većini slučajeva, korupciju je prvo vrlo teško istraživati i kad dođemo do informacija i nekih podataka da bi se moglo u nekoj oblasti to istraživati, onda nailazimo na mnoge prepreke u smislu da su u većini slučajeva u tu

korupciju umješani zvaničnici, aj da kažem i politički i bilo kog nivoa, međutim kada su u pitanju malo sitnije ribe tako da ih nazovem tu se i nekako može nešto istraživati i formirati predmet i u tom pravcu nešto, ali zaista krupnu korupciju vrlo se teško i gotovo nikako neusuđuju aj da kažem, još nema niko hrabrosti da se upusti u takve predmete. To je kako u Brčkom tako i na nivou Bosne i Hercegovine, ne vidimo da bi neko stao iza tih ljudi, jer obično su ti ljudi ako i krenu susreću se sa mnogim problemima u smislu i da mu posao na kraju bude u pitanju i da...zaista je veoma teško u toj oblasti bilo šta postići.

Intervjuer: Hvala, e sad kakvo je po Vama stanje kada je riječ o trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini, možete se osvrnuti na ovaj istraživački period 2004-2013, i uopšte pošto ste dugo u tome, kakvo je stanje kada je riječ o trgovini ljudima u BiH?

Ispitanik: Ja zaista mogu reći, a tu je i ocjena Stejt Departmenta u zadnjem izvještaju, da smo u lošijem stanju nego prije možda tri ili četiri godine. Ne mogu tačno reći da li je to tri ili četiri godine ali mogu reći u odnosu na prošlu godinu da smo u lošijem stanju. Tu je i ocjena Stejt Departmenta a govorim iz tog razloga što su u međuvremenu bili u procesu donošenja zakonske odredbe koje se tiču trgovine ljudima, pa smo bili u jednom periodu, Federacija je bila u jednom vakumu gde to uopšte nije bilo kriminalizirano, za to vrijeme je na nivou Bosne i Hercegovine dekriminalizirano, tako da je sve to vjerovatno doprinijelo da smo sada u jednoj lošijoj situaciji.

Intervjuer: Dobro, sledeće pitanje, kada pogledate institucije koje se bore protiv trgovine ljudima na svim nivoima vlasti, znači državni nivo, nivo entiteta i nivo Brčko Distrikta, da li su one funkcionalne i međusobno dobro koordinisane?

Ispitanik: Ako govorimo o intitucijama na nivou Bosne i Hercegovine, ako to podrazumjeva i SIPU, SIPA je jedna policijska agencija koja je, nisam sigurna ali mislim da je samo operativna u odnosu na naredbe Suda Bosne i Hercegovine, u ostalim dijelovima ona se oslanja na druge policijske agencije i tu se gubi jedna karika jer oni žele da se nametnu kao neko ko je iznad ostalih policijskih agencija, međutim po zakonskim propisima i po odredbama svih zakona oni to nisu, i tu se stvara jedan konfikt da ga tako nazovem, između tih agencija, pa držim da treba još vremena da bi se ta..ili doraditi propise ili na neki drugi način pravno regulisat status te agencije da bi oni

bili operativni. Što se tiče drugih policijskih agencija, moje iskustvo je da zaista ako ima potrebe da sarađuju sve policijske agencije, nemam iskustva da je neko odbio neku saradnju ili da u tom smislu se pravi problem bilo kome.

Intervjuer: E upravo to što ste spomenuli, da li i na koji način ta institucijalna disfunkcionalnost ugrožava efikasnost borbe protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Ja ne vidim baš da ugrožava, sve je do ljudi, tako mogu reći. Oni koji rade, koji su dovoljno obučeni i imaju volju i želju da nešto urade na tom planu, a što se tiče samih agencija ne vidim tu problem nikakav.

Intervjuer: Dobro, sledeće pitanje, da li su zakoni koji regulišu trgovinu ljudima adekvatni u svim dijelovima BiH, odnosno na nivoima vlasti i entiteta, nivoa države i Brčko Distrikta, iako ste Vi već napomenuli to?

Ispitanik: Pa držim da jesu, iako bi možda trebalo tu ujednačiti, odnosno ako govorimo o trgovini ljudima kao krivičnom djelu da bude ajde da kažem bar slično uređeno pravno pa da ne bude negdje recimo da se može goniti u RS-u, da se ne može u Federaciji ili Distriktu ili obrnuto, znači ako je negdje dobro to u zakonu propisano treba jednostavno prepisati a da to bude istovremeno i istovrsno i u Federaciji i u Distriktu i u RS-u pa da onda kažemo da smo, da ne bude tih pravnih dilema i da ne bude pravne nejednakosti kad su u pitanju građani i ova oblast.

Intervjuer: Dobro, da li i na koji način teritorijalna razdeljenost ili da kažemo razgraničenost u BiH otežava borbu protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Ja ne vidim tu nikakav problem, zaista ne vidim i mislim da nema tu problema.

Intervjuer: Već ste spomenuli, ako imate nešto dodati, kako vidite cjelokupnu ulogu bezbjednosnih agencija na nivou BiH, misli se na Državnu agenciju za istrage i zaštitu, odnosno SIPA?

Ispitanik: Pa već sam rekla da oni pokušavaju da se nametnu drugim policijskim agencijama kao krovna policijska agencija iako zakonom to nije regulisano, prema tome tu bi možda trebalo poraditi, ili propise promijeniti koji se tiču same te agencije ili na

neki način urediti te odnose pa da i oni postanu operativni kao i druge policijske agencije.

Intervjuer: Dobro, kako vidite ulogu nevladinog sektora i organizacija civilnog društva u borbi protiv trgovine ljudima?

Ispitanik: Pa i po svim zakonskim odredbama i po našem iskustvu one imaju zaista značajnu ulogu u borbi protiv trgovine ljudima. U većini slučajeva te agencije odnosno te nevladine organizacije prve dođu do informacija, vrlo često dođu do informacija o žrtvama i tako, čak mislim da žrtve stiču veće povjerenje u njih nego u policijske agencije, da se prije otvore takvim nevladinim organizacijama nego policiji ili bilo kome drugom, tako da mogu itekako značajnu ulogu igrati u ovom procesu borbe protiv trgovine ljudima.

Intervjuer: Dobro, kako Vi vidite zaštitu žrtava trgovine ljudima u BiH?

Ispitanik: Pa to je regulisano i propisima, i obaveza je i tužioca da po nekim aktima, obaveza je tužioca da se brine o žrtvi iako je to jedan segment koji je novi za tužioce, pa većina tužilaca tu ima aj da kažem ili nedovoljno educiran pa ne zna da mu je to obaveza ili kao neku vrstu barijere da nije to njegov posao da se brine o žrtvama, a zapravo ta oblast se mijenja, mijenjaju se trendovi i propisi na kraju krajeva i držim da tužiocima moraju imati značajnu ulogu u zaštiti pogotovo kada je u pitanju trgovina ljudima.

Intervjuer: Koliko vam je poznato, da li država BiH pruža neophodnu finansijsku i drugu podršku nevladinim organizacijama koje pružaju asistenciju i zaštitu žrtvama trgovine ljudima?

Ispitanik: Ja ne znam zaista koliko finansijski pruža ali znam da je do sad i mislim i ove godine samo pet nevladinih organizacija imalo, čini mi se da je pet, imalo direktno finansijsku pomoć iz budžeta Bosne i Hercegovine. Ja držim da bi tu trebalo da ima više obuhvaćeno nevladinih organizacija s tim što moraju postojati određena tijela koja će kontrolisati te nevladine organizacije u smislu da li oni imaju dovoljno uslova za pružanje usluga žrtvama, u tom smislu da iskontrolišu trošak tih sredstava, a te nevladine organizacije bi zaista aj da kažem bilo poželjno da imaju tu finansijsku

podršku kako bi se na kraju krajeva ojačale te nevladine organizacije da bi u smislu se i kvalitetnije poboljšala podrška tim žrtvama.

Intervjuer: Dobro, sledeće pitanje kako ocenjujete krivično gonjenje trgovaca ljudima i njihovih saučesnika u BiH, ovdje kad se kaže o krivičnom gonjenju misli se na pokretanje istrage, podizanje optužnice i odluke recimo o nesprovođenju istrage?

Ispitanik: Mogu govoriti uopšteno, ako govorimo uopšteno držim da zaista iako su propisi promjenjeni da zaista ima, većina tužilaštva nije podiglo ni jednu optužnicu protiv trgovaca ljudima, većina, i ne može me niko ubijediti da u nekim kantonima ili dijelovima RS-a da uopšte nema trgovine ljudima, ne mogu se oni nikad izdvojiti iz ovog okruženja našeg u kojem živimo, znači vrlo malo imamo optužnica, može se nabrojati na prste jedne ruke koliko je po ovim novim propisima podignuto optužnica protiv trgovaca ljudima. Ako govorimo na području Brčko Distrikta, pošto sam ja jedina, odnosno već dugo godina u ovoj oblasti ne libim se i već je bilo optužnica, nisam uradila ni jednu naredbu o nepokretanju istrage, tako da..nisam sigurna da li je u ovom pitanju sadržano i pitanje o postupku procesuiranja, o tome bi malo volila reći.

Intervjuer: Po vašem mišljenju ili saznanju da li se i u kojoj mjeri procesuiraju službenici kao što su policija, vaspitači, prosvetni kadar i slično koji se iz koruptivnih razloga omogućavali ili omogućavaju ili saučestvuju u trgovini ljudima, da li u Brčko Distriktu ili u BiH, koliko vam je poznato?

Ispitanik: U Brčkom nije bilo sigurno, ja to radim i znam da nije bilo, nisam imala ni informacija da je neko od tih zvaničnika bio umiješan u bilo šta od toga, bilo je možda nekad, u nazad pet godina, bilo je naznaka da je jedan od tih zvaničnika bio umiješan, ali sve je ostalo na tim informacijama iako se istraživalo u tom pravcu, tako da nije..a sad u zadnje vrijeme zaista ne.

Intervjuer: Dobro. Da li i kako bi se mogao unaprijediti taj segment krivičnog gonjenja prema trgovcima ljudima, saučesnicima i službenicima koji učestvuju u trgovini ljudima?

Ispitanik: Pa jednostavno treba urediti i dati važnost ovoj tematici. Ne znam kako..već dugo godina radeći ja znam da je nedovoljno prezentirana ta borba protiv trgovaca,

nedovoljno je u javnosti prisutno informacija o tome u kojim segmentima i kako na koji način se vrši ta trgovina, tako da one institucije koje bi trebale da odrađuju svoj posao, oni u mnogim oblastima neprepoznaju trgovinu ljudima, znači tu bi trebalo animirati inspekcije i zdravstvene ustanove i obrazovne ustanove i što više o toj temi pričati jer i dalje bez obzira koliko se priča mislim da je nedovoljno, nedovoljno da se javnost zainteresira za ovu oblast i mislim da još uvijek potisnuta u svijesti ljudi to na neki način, kako bi se izrazila omalovažena ova tematika, recimo, to je sada..ne mogu da se bolje izrazim.

Intervjuer: Pitanje, kako ocjenjujete sudsku praksu, ovdje se misli na sudske presude prema licima za koje je dokazano da su bili direktni izvršioc i ili saučesnici u trgovini ljudima, dakle i u BiH i eventualno na području Brčko distrikta?

Ispitanik: Ocjenjujem vrlo loše, to je zaključak moj. Jedna stvar nakon toga što to kažem, procjenjujem da sudije, nadovezujem se na ovo prethodno pitanje kada govorimo da je nedovoljno doprlo do svijesti ljudi o kojoj količini povreda ljudskih prava se radi u tom krivičnom djelu, tako da i sudije su nedovoljno educirane, većina sudija su nedovoljno educirane i nepoznaju elemente ovog krivičnog djela, ja to zaista s pravom mogu reći jer sam kroz postupke se uvjerila da iako su ovo najsloženija krivična djela, po opisu po svim elementima, treba zaista uložiti veliki trud i vremena da se shvati suština ovog krivičnog djela, a to sudije nisu i ne rade, znači ne idu na seminare, omalovažavaju potpuno ovu tematiku i to se pokazuje kroz postupke koji su vođeni. U ovom slučaju znači za podignutih pet optužnica, dvije su već rezultirale oslobađajućom presudom, jedna je bila prekvalifikovana u iznudu pa da bi na neki način..evo došli smo do jedne osuđujuće presude, imamo znači još je jedan postupak u toku, ne znam kako će se to okončati, tako da po reakcijama i u toku suđenja vidim da to sudije ne razumiju i uopšte ne pridaju važnost ovoj tematici, tako da to i rezultira tim takvim presudama kad se završe znači vrlo su mizerne te kazne.

Intervjuer: Dobro, i šta bi ste rekli za kraj ukoliko nismo nešto uspjeli u razgovoru da spomenemo?

Ispitanik: Pa ono što, ako govorimo o trgovini ljudima a prije svega hoću to da govorim jer sam član ove Grupe, znači da bi trebali uložiti više truda sve institucije a ne

znam ko bi bio taj koji bi animiro sve agencije da daju važnost u borbi protiv trgovine ljudima, znači imamo prosjačenje koje je evidentno u našim gradovima, imamo znači trgovinu koja se kroz zapošljavanje u toj radnoj oblasti pojavljuje što niko još neistražuje, neprovjerava znači držim da bi zaista trebalo da ova tematika dobije važnost koju zaslužuje.

Intervjuer: Gospođo Sadika hvala Vam puno što ste izdvojili vrijeme za ovaj intervju.

Ispitanik: Hvala i Vama pa držim da sam Vama pomogla u ovim odgovorima ili eventualno toj vašoj disertaciji.

Intervjuer: Hvala vam puno još jednom.

PRILOG 13

CD Medij sa audio-tonskim zapisom obavljenih naučnih intervjuja

Izjava o autorstvu

Potpisani **Dražan Bojić**

broj upisa 1103

Izjavljujem

da je doktorska disertacija pod naslovom

Slaba država i trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini

- rezultat sopstvenog istraživačkog rada,
- da predložena disertacija u celini ni u delovima nije bila predložena za dobijanje bilo koje diplome prema studijskim programima drugih visokoškolskih ustanova,
- da su rezultati korektno navedeni i
- da nisam kršio/la autorska prava i koristio intelektualnu svojinu drugih lica.

Potpis doktoranda

U Beogradu, 30. oktobra 2018.godine

PRILOG 15

**Izjava o istovetnosti štampane i elektronske verzije
doktorskog rada**

Ime i prezime autora **Dražan Bojić**

Broj upisa 1103

Studijski program Političke nauke, međunarodne studije

Naslov rada Slaba država i trgovina ljudima u Bosni i
Hercegovini

Mentor Prof. dr Dragan R. Simić

Potpisani Dražan Bojić

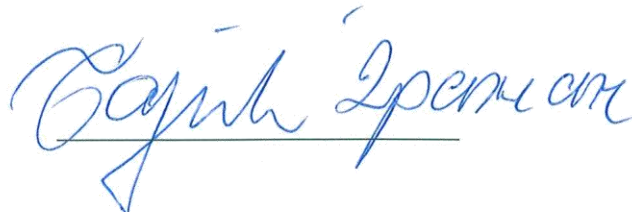
izjavljujem da je štampana verzija mog doktorskog rada istovetna elektronskoj verziji koju sam predao/la za objavljivanje na portalu **Digitalnog repozitorijuma Univerziteta u Beogradu**.

Dozvoljavam da se objave moji lični podaci vezani za dobijanje akademskog zvanja doktora nauka, kao što su ime i prezime, godina i mesto rođenja i datum odbrane rada.

Ovi lični podaci mogu se objaviti na mrežnim stranicama digitalne biblioteke, u elektronskom katalogu i u publikacijama Univerziteta u Beogradu.

Potpis doktoranda

U Beogradu, 30. oktobra 2018. godine

Izjava o korišćenju

Ovlašćujem Univerzitetsku biblioteku „Svetozar Marković“ da u Digitalni repozitorijum Univerziteta u Beogradu unese moju doktorsku disertaciju pod naslovom:

Slaba država i trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini

koja je moje autorsko delo.

Disertaciju sa svim priložima predao/la sam u elektronskom formatu pogodnom za trajno arhiviranje.

Moju doktorsku disertaciju pohranjenu u Digitalni repozitorijum Univerziteta u Beogradu mogu da koriste svi koji poštuju odredbe sadržane u odabranom tipu licence Kreativne zajednice (Creative Commons) za koju sam se odlučio/la.

1. Autorstvo
2. Autorstvo - nekomercijalno
3. Autorstvo – nekomercijalno – bez prerade
4. Autorstvo – nekomercijalno – deliti pod istim uslovima
5. Autorstvo – bez prerade
6. Autorstvo – deliti pod istim uslovima

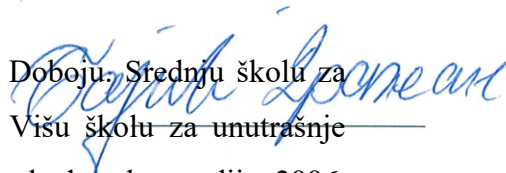
(Molimo da zaokružite samo jednu od šest ponuđenih licenci, kratak opis licenci dat je na poledini lista).

BIOGRAFIJA AUTORA

Potpis doktoranda

U Beogradu, 30. oktobra 2018. godine

Dražan Bojić je rođen 23. novembra 1976. godine u Doboju. Srednju školu za unutrašnje poslove je završio 1996. godine u Banja Luci. Višu školu za unutrašnje poslove je završio 2002. godine u Banja Luci a osnovne akademske studije 2006. godine na PIM Univerzitetu, takođe u Banja Luci. Krajem 2009. godine Dražan Bojić je završio diplomatske akademske studije – master, smjer međunarodna bezbednost. Odbranio je master rad pod nazivom „Mjesto i uloga Bosne i Hercegovine u borbi protiv trgovine ljudima kao bezbjednosne prijetnje“. U novembru 2011. godine upisao

je doktorske studije politikoloških nauka – međunarodne i evropske studije na Fakultetu političkih nauka u Beogradu i do danas je položio sve ispite kao i projekat izrade i odbrane nacrta doktorske disertacije koja je polagana pred komisijom.

Dražan Bojić je u radnom odnosu u Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srpske (MUP RS) od 1996. godine pa sve do danas. Tokom karijere obavljao je poslove i zadatke od pozicije neposrednog izvršioca pa sve do rukovodioca organizacione jedinice u sjedištu Ministarstva gdje je i dan danas raspoređen (policajac pozornik, komandir voda u SŠUP, kriminalistički inspektor u CJB Doboj, policajac specijalista, vođa grupe i vođa tima u Specijalnoj jedinici MUP RS, inspektor kriminalističke policije u Upravi kriminalističke policije za oblast trgovine ljudima i organizovanog kriminaliteta (9 godina), načelnik Odjeljenja za posebne operativne poslove, načelnik Jedinice u Upravi za organizovani i teški kriminalitet MUP RS-trenutna radna pozicija). Tokom rada u MUP RS Dražan Bojić je od strane Savjeta ministara BiH a na prijedlog MUP RS rješenjem imenovan kao član „Udarne grupe za borbu protiv trgovine ljudima i organizovane ilegalne migracije u BiH“ pri Tužilaštvu BiH gdje je proveo mandat od četiri godine.

Dražan Bojić je kao autor objavio pet naučnih i jedan stručni rad iz oblasti studija bezbjednosti i međunarodnih odnosa. Učesnik je brojnih domaćih i međunarodnih konferencija iz oblasti bezbjednosti koje su organizovane od strane domaćih i međunarodnih organizacija. Pohađao je veliki broj obuka i edukacija u inostranstvu o čemu svjedoče validni sertifikati i diplome.